

Limba ROMÂNĂ

Nr. 3-6 (189-192) 2011 Revistă de știință și cultură

ANUL XXI
Chișinău

Ediție aniversară – XX

EDIȚIE ANIVERSARĂ – XX

Limba
ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 3-6 (189-192) 2011

MARTIE-IUNIE

CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chişinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Viorica-Ela CARAMAN

**Secretar general
de redacție** Oxana BEJAN

Redactori Tatiana FISTICANU
Dorina BALMUȘ

Lector Veronica ROTARU

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Coperta
și interior** Mihail GRECU

**Colegiul
de redacție** Alexei AXAN, Ana BANTOȘ, Vladimir BEȘLEAGĂ, Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Nicolae DABIJA, Mircea A. DIACONU (Suceava), Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Gheorghe GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Vlad POHILĂ, Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Marius SALA (București), Constantin ȘCHIOPU, Ion UNGUREANU, Diana VRABIE (Bălți)

*Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.*

Textele republicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

**Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova. Tel.: 23 84 58, 23 87 03
e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com
pagina web: www.limbaromana.md**

SUMAR

ARGUMENT

- Alexandru BANTOȘ
Nebiruit martor peste vremi potrivnice și granițe arbitrare 9

MESAJE

- Marius SALA
O revistă a tuturor românilor 12
- Nicolae DABIJA
Un drapel pe o redută... 13
- Mihai ȘLEAHTIȚCHI
O publicație necesară școlii 14
- Arcadie SUCEVEANU
Emblemă a românismului și a ideilor culturale 15
- Eugen MUNTEANU
Vigoare și tenacitate 16
- Ilie Tudor ZEGREA
Liantul indispensabil al românilor 17
- Ion HADÂRCĂ
Descinderi spre tipare, deschideri spre universal 18
- Andrei STRÂMBEANU
Pe baricade de două decenii 20
- Biroul Permanent al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova
Sub semnul dreptății istorice 21
- Ghenadie JALOBĂ
Mobilul comunicării verbale și imagistice 22
- Dan MĂNUCĂ
O fortăreață pașnică 23
- Colectivul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei
Împreună pe urmele adevărului 24
- Gheorghe CIOCANU
Valoarea esențială a națiunii 25
- Mihail GUZUN
La un examen de rezistență și maturitate 26
- Nicolae CHICUȘ
Oastea cu puteri nevăzute 27
- Tudor LUPAȘCU
Adevărul nostru neclintit 28

4 **Limba** ROMÂNIA

Anatol PETRENCU	
Două decenii în apărarea demnității naționale	29
Alexe RĂU	
Fața și oglinda ființei naționale	30

OMUL ÎNCEPUTURILOR

Ion Dumeniuk. Note biobibliografice	33
Vladimir ZAGAEVSKI	
Ucraineanul Ion Dumeniuk – apărător ardent al Limbii Române	35

REPERE

Cuvânt înainte	39
Eugeniu COȘERIU	
Identitatea limbii și a poporului nostru	41
Eugeniu COȘERIU	
Credință, sacrificiu și destin	43
Gavril ISTRATE	
De la „Dacia literară” la „Limba Română”	48
Grigore VIERU	
Răzvrătirea limbii române	53

LIMBA ROMÂNĂ. PARCURS DIACRONIC

Nicolae MĂTCAȘ	
20 de ani de luptă și rezistență	55
Gheorghe CHIVU	
„Limba Română” și statutul limbii naționale în Republica Moldova	69
Theodor CODREANU	
Cuptorul lui Heraclit	73
Dorin CIMPOEȘU	
Limba română – crezul unei reviste a conștiinței naționale	79
Stelian DUMISTRĂCEL	
La o aniversară	83
Constantin ȘCHIOPU	
Revărsarea unei mari iubiri	87

ITINERAR RETROSPECTIV

Maria COSNICEANU	
Probleme de onomastică reflectate în revista „Limba Română”	90
Anatol EREMIA	
Identitatea etnolingvistică românească în viziunea acad. Nicolae Corlăteanu. Opinii și atitudini reflectate în revista „Limba Română”	98

Ion CIOCANU
Literatura în contextul cunoașterii limbii 105

Dorina BALMUȘ
Dialog în eternitate 109

MASĂ ROTUNDĂ

Viorica-Ela CARAMAN
De la condițiile supraviețuirii la tentația concurenței 112

Adrian Dinu RACHIERU
După douăzeci de ani 116

Oliviu FELECAN
Avantajele promovării limbii 119

Valeriu SAHARNEANU
Rateurile noastre istorice derivă din problema lingvistică 122

Teodor BUZU
Misiunea istorică și divină a Limbii Române 124

Victor GREBENȘCICOV
Rampă de lansare a tinerelor talente 126

Ion ANTON
Tărâmul apostolic al Limbii Române 128

Alexei MARULEA
Proba demnității și a dăruirii neafișate 130

Sabina CORNICIUC
O punte de legătură dintre intelectuali 132

Lina CODREANU
Sobrietate, diversitate și consecvență 134

Petru BUTUC
Refugiul în patria spirituală a unui intelectual 137

Gheorghe ȚÂMBAL
„Limba Română” și școala 139

Ludmila ARMAȘU-CANȚĂR
Pro Didactica – prestigiu și calitate 143

EVENIMENT

Întrunire festivă a comunității academice 145

Ionel HAIDUC
Academia Română la 145 ani. Starea Academiei.
Expunere prezentată în Adunarea Generală Festivă din 4 aprilie 2011 146

Marius SALA
Dicționarul Tezaur al Limbii Române 161

COȘERIANA

Eugenia BOJOGA în dialog cu Gunter NARR

Am fondat o editură pentru a-l publica legal pe Coșeriu 163

Cristinel MUNTEANU

Cum se învață o limbă (după Eugeniu Coșeriu) 180**LIMBAJ ȘI COMUNICARE**

Irina CONDREA

Antroponimul ca semn lingvistic 191

Tatiana VERDEȘ

Cuvinte-cheie în discursul politic actual (studiu de caz) 198**CRITICĂ, ESEU**

Dan MĂNUCĂ

Între romantism și simbolism: Noaptea de decembrie 207

Mircea A. DIACONU

Poezia, precum banda lui Möbius... 213

Nicoleta REDINCIUC

Zahei orbul sau între lumină și întuneric 219**POESIS**

Arcadie SUCEVEANU

Linia din palmă; Noul iconar; Anul Dragonului roșu; Fantoma mâinii ce ne-a tras la sorți; Variații pe tema poeziei cu ochi albaștri; Zeu incaș în Montmartre; După-amiază arhaică; Pahare vărsate peste fața de masă 233**Repere biobibliografice** 244**Referințe istorico-literare** 245**CĂRȚI ȘI ATITUDINI**

Ana BANTOȘ

Creangă astăzi 247

Mihaela MUNTEANU SISERMAN

Daiana FELECAN, Aspecte ale polifoniei lingvistice. Teorie și construcție 251

George RUSNAC

Mihai VINERANU, Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică 257**FORUM****Literatura română din Basarabia postbelică în contextul deschiderii spre universalism** 265

AD LITTERAM

Eugen MUNTEANU

- O prietenie exemplară. Petru Caraman și Gheorghe Ivănescu în corespondență (II)** 271

PORTRET

- Gheorghe Dodiță, îndrumător în calea sinelui către sine** 277

Adriana CAZACU

- Manualul-crestomație *Literatura română veche* de Gh. Dodiță – o bibliotecă substanțială a literaturii medievale** 278

ARHI-PERSPECTIVE

Andrei VIZIRU

- Strada Sforii, cea mai îngustă stradă din Europa** 282

JURNAL

Antonina SÂRBU

- Doi ani fără Poștalionul din vis, Paul Miron** 284

Paul MIRON

- Pseudodiarium basarabean** 286

PRO DIDACTICA

Constantin ȘCHIOPU

- Formarea cititorului prin lecturi paralele** 295

Vasile PAVEL

- Limba română în școlile din regiunile Cernăuți și Odesa** 300

Mina-Maria RUSU

- Patologia comunicării postmoderne și terapia prin cuvânt** 306

Petru BUTUC

- Gramaticalizarea, etapa decisivă în procesul istoric de unificare a românei literare** 309

DIALOGUL ARTELOR

Tamara GRECU-PEICEV

- Talent magnific, spirit combativ** 315

Constantin PRUT

- Vocația pictorului Mihail Grecu** 317

Gheorghe VODĂ

- El ne-a adus bucuria** 318

Mihail GRECU	
Jurnal (Fragmente)	319
Mihail Greco și sinteza ideilor moderne (<i>pagini color</i>)	I-XVI
Dumitru OLĂRESCU	
Anatol Codru: poeticul realității sau realitatea poeticului	327

NOD ÎN PAPIRUS

Mircea V. CIOBANU	
Poezia veselă	335

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE

Loghin ALEXEEV	
Un poet martirizat	345
Coriolan BRAD	
Comemorarea eroilor și martirilor români în exil	349
Maria MOCANU	
Români moldoveni din talpă suntem. Giurgiuiești și Anadol – două sate înnemurite	356

LECȚIILE ISTORIEI

Sergiu MUSTEAȚĂ	
Lecțiile independenței Republicii Moldova – tranziția de la totalitarism la democrație	361
Ion VARTA	
Cenzura sovietică din R.S.S. Moldovenească în anii '70 ai secolului al XX-lea	373

Alexandru BANTOȘ

Nebiruit martor peste vremi potrivnice și granițe arbitrare

A.B. – editor și publicist, redactor-șef al revistei „Limba Română”, directorul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”. Semnează volumul *Retrospectivă necesară* (Chișinău, 2007), coordonează și prefațează un șir de volume antologice de studii, articole, comunicări privind identitatea etnolingvistică a românilor basarabeni din Colecția „Biblioteca revistei «Limba Română»”.

Nu mi-am imaginat niciodată cât de greu îmi va fi să regătesc liniștea și echilibrul pentru a așterne câteva pagini în fața acestui număr de revistă ce se vrea oarecum bilanțul traseului unei instituții cu mesaj distinct în spațiul științific și cultural de la Chișinău. Fiind de la bun început implicat în derularea acestui, ca să folosesc o expresie des utilizată, proiect neordinar între Prut și Nistru, mă văd obligat să caut o imagine expresivă, adecvată și, desigur, obiectivă, în măsură să ilustreze un segment de timp intrat deja în istorie. Recunosc, mă tulbură gândul că trebuie să vorbesc despre întâmplări, fapte și oameni ce mi-au marcat destinul și care, acum îmi dau seama, au alimentat, direct sau indirect, o stare de spirit necesară pentru a învinge îndoiala, teama, incertitudinea și, nu în ultimul rând, dificultățile financiare, dar nu numai. Or, dificultățile, în special de ordin economic, derivate, evident, din cele politice, au fost multe, cu o persistență jenantă și un recul păgubos nu doar pentru revistă, așa încât nu știu dacă, invocate acum, în împrejurări politice și sociale noi, drapate în manieră occidentală, vor avea relevanță pentru cei care au în stăpânire pâinea și cuțitul.

Timpul trece, oamenii se schimbă, dar problemele rămân. Îmi amintesc, prin 2002, la sugestia unui prieten, fiindcă revista era (ca mai totdeauna după 1994, când am fost obligați de către agrarieni veniți prin fraudă la putere să ieșim de sub jurisdicția Ministerului Științei și Învățământului) cu bugetul la pământ, iar regimul comunist își demonstrase ostilitatea, admitând profanarea (pe 31 august 2001) și incendierea (pe 23 februarie 2002) a Casei Limbii Române, am apelat la „condescendența” unui prosper „om de afaceri” (pe deasupra acesta mărturisea că are relații influente la

București și se arăta susținător deschis al numelui corect al limbii noastre – astăzi, se pare, patriotul avansat „politic” la Chișinău are convingeri împrumutate tocmai din tabăra adversă). După munți de fâgăduieli debitate cu optimism și comoditate curat burgheze, după ce am înțeles că praful se va alege din aceste promisiuni, ca din atâtea altele auzite până, dar și după acest incident „salvator”, m-am resemnat, pentru că în urma „intențiilor de afaceri” am câștigat totuși ceva – redacția a primit în dar o sută de litri de benzină! Cu puțin timp înainte cineva ne donase, s-a anunțat și la un post de radio, o limuzină, care, de fapt, era o simplă mașină... de scris, adusă tocmai din Germania. Tichetele pentru combustibil, nu-i vorba, ne-au prins bine! Și apoi conta, în definitiv, gestul, pentru că, de bună seamă, cine e în stare azi să se ridice la înălțimea filantropului basarabean de altădată, Vasile Stroiescu, cel care și-a făcut nume și onoare investind în numeroase instituții de cultură și locașe de cult din Ardeal? Cine în Republica Moldova de azi, cu vector european, are curajul să se dumerească prin ce miracol supraviețuiește o publicație de cultură și, mai ales, ce impact are asupra societății prestația acesteia, apreciată de multe ori oriunde, numai acasă nu? Răspunsul e invariabil același, în cazul când problemele de natură politică nu-și află ecoul scontat în paginile ei. Dacă ar înceta să apară o revistă de cultură, numărul celor de calitate fiind, se știe, extrem de mic, ar observa cineva lipsa ei?! Urmăresc oare ministerele, departamentele situația presei tangențială propriului lor domeniu? Ce știu ele, instituțiile statului (și, întrucât limba, literatura, cultura sunt un bun comun pentru toți românii, mă refer nu doar la realitățile de pe Bâc), despre condițiile în care o mână de oameni încearcă disperat, și în majoritatea cazurilor reușesc, spre lauda lor, cu mijloace financiare mai mult decât modeste, obținute prin umilință și sfidând aroganța unor inși ajunși întâmplător în fruntea bucatelor, să acopere un perimetru spiritual pentru care s-ar cuveni să se cheltuie și deseori sunt cheltuite sume exorbitante.

Cu un deceniu și ceva în urmă, după ce Fundația Culturală Română a încetat a mai subvenționa revista, dând curs unor pări făcute de către anumiți „binevoitori” de la Chișinău, am purces împreună cu Nicolae Mățaș, Grigore Vieru și Ion Ungureanu în căutarea altor soluții pentru „a nu lăsa să piară revista”. Nu voi uita nicicând mirarea exprimată cu sinceritate de către un oficial de la București („La Chișinău mai e nevoie de LIMBA ROMÂNĂ?”) și reacția vehementă a însoțitorilor mei la indiferența unui funcționar avansat ulterior la rangul de ambasador. Nu mai cunosc dacă i-a servit la ceva lecția de „patriotism”, revista însă până prin 2007 a continuat să se afle în zona incertitudinii, iar din acest motiv colaboratorii competenți și consacrați își căutau alte surse de existență. În schimb, în ultimii cinci ani, grație Institutului Cultural Român, „Limba Română” apare cu regularitate, câpătând siguranța gestionării.

Apropo! Anul trecut, în preajma zilei de 31 august, am fost vizitat la redacție de către un fost coleg de facultate, jurnalist, dar și om de afaceri, care m-a întrebat direct: cine din conducerea Republicii Moldova, după 7 aprilie 2009, s-a interesat de destinul revistei „Limba Română”, al Casei Limbii Române? Observând că ezit, inter-

locutorul mi-a dictat mai multe numere de telefon, insistând să abordez „sus-sus” problemele instituțiilor preocupate, zicea dânsul, „și pe vremea lui Snegur, și a lui Lucinschi, și a lui Voronin, fără întreruperi, de învățământul național, de recuperarea patrimoniului cultural, de reconstituirea temeliei codului genetic identitar al basarabenilor”. Urmând acest îndemn, am expediat pe mai multe adrese un demers a cărui esență comprimată se reduce la o singură propoziție: „O revistă pentru fiecare școală din Republica Moldova” (1.600 de biblioteci școlare), dar, cum era lesne de presupus, miniproiectul s-a împotmolit undeva printre hârtiile din birourile funcționarilor noștri, majoritatea, zice-se, buni profesioniști, dar care consideră problema limbii, una minoră și cu orizont închis pentru cariera lor. În plus, ca și alte instituții nonprofit lansate în acțiuni de cultură pe cont propriu, o publicație filologică în Republica Moldova – care a traversat o nouă perioadă de comunism în condițiile dezvoltării democrației europene, iar apoi a încercat reformarea societății, inclusiv a sferei învățământului fără investiții rezonabile – trebuie să constituie în mod imperativ, pe fundalul regenerării animozităților lingvistice, obiectul preocupării factorilor de decizie ministeriali, pentru a conferi și substanță reformelor asumate.

Mă întreb – e întâmplător oare că Republica Moldova, fiind cel mai sărac stat din Europa, are și cea mai retrogradă legislație lingvistică din tot arealul postsovietic? Pretutindeni, în republicile unionale de altă dată, sunt adoptate legi, ajustate la noile obiective politice și sociale, care ocrotesc direct și eficient limbile oficiale ale noilor state suverane, și doar în Republica Moldova mentalul comunist împăienjesește mințile cetățenilor. În vigoare fiind legile sovietice, evident că boicotul contra limbii române, de stat, va continua, iar rusa va hălădui ca și acum două decenii. Unele sondaje denotă faptul că la mulți parametri limba noastră a cedat din prestanță, în special după dezmațul populist de „moldovenizare” și „deromânizare” manifestat cu duritate la scara întregii republici în toți cei opt ani de guvernare neobolșevică.

Un lucru trebuie să însușim – Basarabia va ieși din colapsul general atunci când va fi constituționalizată LIMBA ROMÂNĂ. Consensul de aici trebuie să pornească și numai după aceea se vor prefigura adevăratele soluții politice, sociale, economice etc. Atunci va fi oprit și exodul basarabenilor. Risipiți de necazuri în lume, ei conștientizează, acum ca niciodată, că peste vreme potrivnice și granițe arbitrare doar limba maternă este martor nebiruit al ființei lor.

Revista noastră va aduna și de aici încolo neamul la un loc. În contextul noilor ritmuri și mijloace de evoluție a societății, în care, pe de o parte, s-a adâncit criza etnolingvistică, iar, pe de altă parte, s-a creat o competiție inechitabilă între arte și valorile consumeriste, este imperativă necesitatea de a restabili echilibrul valorilor ce întăresc bazele unei civilizații. Revista „Limba Română” va promova în continuare patrimoniul spiritual care ne definește obârșia, dinamizând procesul de redobândire și conștientizare a identității românilor basarabeni și oferind cititorului posibilitatea de a se familiariza cu procesul de redimensionare a valorilor din domeniul lingvisticii, literaturii, istoriei și culturii românești.

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Lingvistică
"Iorgu Iordan-Al. Rosetti"
București

București,
15 aprilie 2011

O revistă a tuturor românilor

Dlui Alexandru BANTOȘ,
redactor-șef al revistei „Limba Română”, Chișinău

Epoca modernă a societății românești a pus constant în evidență rolul deosebit pe care îl au publicațiile periodice atât în dezbaterile chestiunilor importante privind dezvoltarea societății, cât și în promovarea și susținerea culturii în limba națională.

În rândul acestor publicații a intrat, acum două decenii, revista „Limba Română”, publicație de știință și cultură de aleasă ținută, elaborată cu talent și exemplară dăruire, care și-a propus și, spre meritul echipei redacționale, a și reușit să fie o revistă a tuturor românilor.

În paginile acestei publicații cu nume simbolic au fost găzduite ample, repetate și elevate discuții despre statutul limbii oficiale în Republica Moldova, despre unitatea de limbă și de cultură în spațiul romanic nord-dunărean. Dezbaterile organizate cu participarea unor distinși specialiști au pus în evidență rolul intelectualului dăruit neamului său, precum și importanța cultivării și promovării limbii naționale.

La moment aniversar, adresăm felicitări colectivului de redacție al acestei prestigioase publicații pentru susținerea remarcabilă a limbii române, dorindu-i, totodată, noi și la fel de frumoase rezultate.

Acad. Marius SALA,
vicepreședinte al Academiei Române,
director al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

Un drapel pe o redută...

Revista „Limba Română” are frumusețea unui drapel de pe o redută: atâta vreme cât se mai vede fâlfâind în înalțuri, chiar cu pânza ciuruită de gloanțe și vântoase, e semn sigur că oștenii pe care îi reprezintă rezistă...

„Limba Română” este o revistă luptătoare: dar ea nu atacă, ci apără. De douăzeci de ani apără Adevărul, așa cum părintele Inochentie de la Balta apăra icoanele lui Dumnezeu, postându-se între mitraliorii care-i pătrunseră în catedrală și Cel de Sus din imaginile picturale: ca plumbii intrușilor să treacă mai întâi prin trupul lui firav și pușintel, înainte de a răni chipul Celui-Fără-de-Vec.

Revista „Limba Română” ne apără pe noi toți. În vremuri care nu i-au fost deloc favorabile, când i-a fost profanat, devastat, incendiat sediul în care este ctitorită, când înfăptuitorii ei erau amenințați cu închisoarea (adevărul fiind, în concepția unor politicieni perversi, cel care subminează statalitatea Republicii Moldova), s-a salvat, salvându-ne.

Ca azi să fim împreună.

„Limba Română” e o revistă vie.

Iar noi, cititorii ei, avem mai degrabă sentimentul că ea ne citește.

Rudă cu *Scrisoarea* boierului Neacșu de la Câmpulung, cu crezul lui Văcărescu:

„...las vouă moștenire
creșterea limbii românești
și-a patriei cinstire...”

cu preotul Mateevici:

„...înviați-vă dar graiul
ruginit de multă vreme...”

și cu toți cei care alcătuiesc oastea Limbii Române, această revistă întreține conștiința de sine a Basarabiei românești, făcând parte fericită din destinul ei.

Alexandru Bantș și echipa lui ridică o piramidă fără piatră și aprind o stea care să lumineze și-n plină zi: revista „Limba Română”.

Cât ea este cu noi, cât drapelul ei se înalță pe redute, suntem convinși că nu ne poate învinge nicio armată din lume.

Nicolae DABIJA,

redactor-șef al săptămânalului „Literatura și Arta”,
președintele Forului Democrat al Românilor din Moldova

O publicație necesară școlii

Fondarea de către Ministerul Educației a revistei „Limba Română” a fost o izbândă a oamenilor care conștientizau cât de importantă este o asemenea publicație pentru școală. Apreciem atașamentul și sprijinul constant, neîntrerupt, acordat învățământului de la noi de către publicație, deși, cu părere de rău, din motive politice, din 1994 instituția noastră nu a mai ocrotit și sprijinit această revistă atât de necesară cadrelor didactice. Or, în paginile „Limbii Române”, de-a lungul a două decenii, au fost promovate neîntrerupt metode și modele performante de predare a limbii și literaturii române, texte reflectând experiența celor mai competenți specialiști în domeniu din Republica Moldova și din România. În funcție de necesitățile impuse de procesul de reorganizare a sistemului de învățământ, „Limba Română” a diversificat și îmbogățit continuu spectrul tematic și modul de prezentare a rubricii Pro Didactica, precum și a edițiilor speciale cu acest subiect (*Literatura română din Republica Moldova*, scriitori incluși în programele de învățământ, LR, nr. 5, 1997, precum și *Metodica predării limbii și literaturii române în gimnaziu și liceu* de Dumitru Ivănuș, Silvia Pitiriciu și Dragoș-Vlad Topală, LR, nr. 2, 1999, ambele lucrări fiind editate la solicitarea Ministerului Educației și Științei din Republica Moldova).

Având certitudinea că revista „Limba Română” va contribui și în continuare la perfecționarea procesului de predare a limbii și literaturii române, a calității materialelor didactice destinate celor care doresc să studieze limba și literatura română, la îmbunătățirea programelor de învățământ în vederea alinierii lor la standardele europene și mondiale, Ministerul Educației îi urează prestigioasei reviste și colaboratorilor ei care au creat de-a lungul anilor o instituție de referință în spațiul nostru cultural să promoveze înainte cu același spirit neînvinș valorile naționale și să nu pregete să ne spună în hram și acasă veșnicile adevăruri.

LA MULȚI ANI REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ”!

Mihai ȘLEAHTIȚCHI,
Ministru al Educației din Republica Moldova

Emblemă a românismului și a ideilor culturale

Cei douăzeci de ani de apariție a revistei „Limba Română” se confundă cu perioada luptei românilor basarabeni pentru recăștigarea valorilor naționale, pentru depășirea crizei identitare ce ne-a măcinat decenii la rând ființa. Misiunea ei a fost și rămâne una de culturalizare și conștientizare, de atitudine civică și intelectuală, de reintegrare a valorilor noastre în circuitul general românesc.

Astfel, ea și-a configurat un statut special în realitatea din Republica Moldova – cel de tribună a românismului. De două decenii, de la această tribună, sunt promovate adevărurile istorice și lingvistice privind trecutul și prezentul acestui fragment de popor desprins cu forța de matricea sa firească, ideile culturale ale societății basarabene în strânsă interdependență cu dezideratele europenizării.

Una dintre cele mai prestigioase publicații de profil filologic din întreg spațiul românesc, bine fixată în realitatea lingvistică și socială din Republica Moldova, revista are o deschidere largă spre problematica lingvistică general românească, dar și spre alte spații și contexte culturale ale lumii contemporane.

Mesajul revistei se adresează atât inteligenței și competenței, cât și fondului emotiv-sentimental al cititorilor. Alături de temele cu caracter științific, în paginile ei sunt mereu prezente și literatura, arta plastică, viața teatrală etc. Acest dialog al artelor ne face mai competitivi cultural în context românesc și european.

Alături de alte câteva reviste de cultură, „Limba Română” și-a configurat o ținută lingvistică și estetică aleasă, o prestață intelectuală remarcabilă. Echipa revistei a reușit să coaguleze în jurul ei autori de valoare, cu un demers cultural-științific modern, sincronizat cu mișcările de idei innoitoare. Textele lor promovează primatul valoric, dezbateră de idei profesionistă, echilibrată, din care lipsesc extremismele patriotarde, compromisul estetic.

Implicată profund în procesul de renaștere națională, „Limba Română” este o „revistă-școală”, o revistă-cetate, ce confirmă neabătut că în Basarabia limba română se află la ea acasă, că românismul este o realitate vie, neperisabilă.

Adresăm membrilor redacției, colaboratorilor ei și tuturor celor care susțin apariția revistei urări de sănătate și inspirație, perseverență întru dăinuirea noastră ca neam. La mulți ani, „Limba Română”!

Arcadie SUCEVEANU,
poet, eseist, Președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova

Vigoare și tenacitate

Revista „Limba Română” de la Chișinău își aniversează douăzeci de ani! Vârsta respectabilă, de neîntreruptă apariție, a uneia dintre cele mai vizibile publicații românești de cultură ne oferă prilejul unui bilanț și al unor evaluări. Primul lucru care se impune să fie remarcat este vigoarea revistei: într-un peisaj cultural publicistic zbcuciumat și contradictoriu, într-o societate angrenată în schimbări masive și într-o epocă în care publicațiile efemere reprezintă mai degrabă regula, iar unele dintre marile publicații periodice de cultură, în România, ca și în Basarabia, apar adesea cu mari întârzieri și sincope, mica echipă condusă de Alexandru Bantoș reușește să scoată, în aparență fără mari eforturi, unul după altul, cele șase numere duble anuale ale revistei. Simpla ei apariție, într-un ritm continuu, constituie, așadar, un succes în sine, un succes care nu se poate explica decât prin pasiune, prin dăruire și prin conștiința legitimității scopurilor asumate.

Obiectivul programatic central pe care revista și l-a propus încă din primul an, în urmă cu două decenii, este acela de a contribui la afirmarea conștiinței identitare românești unice și de a cultiva limba română literară la cel mai înalt nivel. Revista a constituit în timp una dintre tribunele cele mai eficace și mai credibile ale „luptei pentru limbă și ortografie”, purtate de intelectualitatea basarabeană luminată în ultimele două decenii. Date fiind posibilele derapaje și abateri de la ceea ce, în genere, se consideră astăzi în Europa o gândire „political correct”, este cu atât mai admirabilă știința cu care editorii au reușit să evite tonalitățile strident-naționaliste sau populiste, în favoarea unui discurs de afirmare a identității culturale românești decent și nuanțat, dar nu lipsit de fermitate. Veritabil reper și organ de exprimare a convingerilor și speranțelor identitare la un nivel intelectual elevat, revista pare să își fi atras și asigurat un public instruit, în special din mediile universitare, atât în România, cât și în Republica Moldova. Evitând o specializare prea strictă, revista este deopotrivă literară, ca și lingvistic-filologică; în plus, constatăm o deschidere constantă spre alte sfere ale culturii, de la istoria artei și până la didactica limbii.

Între sutele de nume din lista colaboratorilor revistei constatăm prezența unor personalități importante ale literelor românești actuale, alături de numele multor reprezentanți de marcă ai generațiilor mai tinere. Remarcabilă este, de asemenea,

în paginile revistei, „conviețuirea” armonioasă a contribuțiilor literar-eseistice și a celor de erudiție filologică sau de lingvistică specializată, a operelor de creație literară propriu-zisă și a textelor memorialistice, a textelor cu caracter programatic și a unor specii publicistice efemere, precum reportajul sau interviul.

Editorii revistei merită felicități și pentru calitatea bună și foarte bună a materialelor publicate, pentru preocuparea evidentă de a se menține în limitele bunului simț estetic și etic și, nu în ultimul rând, pentru eleganța prezentării grafice a revistei, atât în versiunea sa tipărită, cât și în cea virtuală.

În numele tuturor colegilor mei de la Institutul de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași, foarte mulți dintre ei colaboratori vechi și devotați ai revistei, adresez prietenilor de la Chișinău urările noastre cele mai calde de viață lungă și rodnică.

Prof. univ. dr. Eugen MUNTEANU,
Director al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”
al Academiei Române

Liantul indispensabil al românilor

Cu prilejul împlinirii celor două decenii de activitate creatoare remarcabilă pe ogorul limbii române, al culturii noastre naționale, Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți adresează colectivului redacției revistei „Limba Română” din Chișinău cele mai sincere și călduroase felicitări și urări de prosperitate.

Românii din actuala regiune Cernăuți și din întreaga Ucraină au urmărit cu un interes deosebit calea parcursă în acești ani de revistă și de bunii ei colaboratori, apreciind sincer realizările obținute, capacitatea de sincronizare a activității cu problemele cotidiene ale învățătorilor și profesorilor școlari, ale elevilor, studenților și intelectualilor, ale tuturor admiratorilor cuvântului scris, cu sufletul receptiv la frumusețile limbii noastre.

În memoria și în inimile noastre a rămas pentru totdeauna ediția specială a revistei din anul 2001 dedicată Bucovinei. De altfel, „Limba Română” este unica revistă din Republica Moldova care a oglindit în paginile sale, după 1991, atât de detaliat și competent probleme de istorie, de dezvoltare a culturii și literaturii române în ținutul nostru. Fapt pentru care aducem încă o dată cele mai sincere mulțumiri colectivului redacției și tuturor celor care au contribuit la editarea acelu număr al revistei.

Fiind zidiți de Puterea Divină în limba română, suntem ferm convinși că nu există forță umană care să distrugă ceea ce a creat Bunul Dumnezeu. De ace-

ea, dragi prieteni, Vă dorim din suflet multă sănătate, să aveți și în continuare tăria de caracter, demnitatea de care ați dat dovadă în toți acești ani, căci Dumnezeu v-a înzestrat din plin cu bunătate sufletească, dragoste de neam și har. Să vă bucure mereu lumina primăverii și a Învierii Mântuitorului nostru.

Hristos a Înviat și la mulți ani!

Ilie Tudor ZEGREA,
Președintele Societății Scriitorilor Români din Cernăuți.

Descinderi spre tipare, deschideri spre universal

Genericul acestor note fugare s-a prefigurat după / din mai multe opțiuni: veșnic tânăra limbă română; meandrele bicentenarului; oglinda independenței; 20 din 200 din 2000 sau 2000-200+20, două mii indicând identitatea daco-romană, două sute – sinistra colonie imperială și douăzeci – anii salvării de uitare! Unghiuri de interpretare sau moduri de percepție, fiecare dintre opțiunile sugerate deliberativ ar putea exprima caracteristici definitorii ale unei notorii reviste filologice și cultural-literare aflate în prag de bilanț aniversar: „Limba Română” – 20! Până la urmă am optat pentru formula din titlu, considerând-o adecvată cuprinderii, consistenței și orientărilor strategice ale acestei importante publicații cultural-științifice pentru întreaga spiritualitate românească. Pe drept cuvânt, prin înălțătoru-i mesaj, demn de columna trăiană, revista „Limba Română” țintea a se înscrie în tiparele unui concept de aniversare hasdeiană.

Biografia unei reviste se constituie funciarmente din elanul colectivului / colegiului redacțional, registrul notorietăților și materialelor publicate, aria de răspândire printre cititori, impactul ei sociocultural și, nu în ultimul rând, modelul unui redactor-șef / director de opinie, angajat, cu totală dăruire, cu entuziasm nesecat și un pic de nebunie pe deasupra, înhămându-se benevol și pe un termen indefinit în acțiunea... de împingere a acestei locomotive cu zeci și zeci de vagoane eșalonate pe ecartamentul neprevăzutului (adeseori, chiar redactorul fiind locomotiva eșaloanelor în așteptare!). S-ar conveni, la ceas aniversar, să-l pomenim cu un cuvânt de bine mai întâi pe redactorul-fondator al revistei „Limba Română”, regretatul Ion Dumeniuk, ucraineanul a cărui inimă a ars fără rezerve pen-

tru cauza ce și-a asumat-o – idealul deșteptării naționale, înveșmântat în haina firească a limbii române.

Invariabil, la temelia acestui concept cultural se cer înșiruite numele unor Nicolae Mățaș, Anatol Ciobanu, Marius Sala, Gheorghe Chivu, Dan Mănucă, Stelian Dumistrăcel, Valeriu Rusu, Dumitru Eremia, Theodor Codreanu, Silviu Berejan, Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Grigore Vieru, Ion Ungureanu ș.a., care au confirmat prestigiul și valoarea fenomenului. Unii dintre ei s-au retras, în al doilea deceniu, în umbra statică a altor cifre de înveșnicire, alții au rămas să le desăvârșească opera. Și în acest context al seninei tristeți, al moștenitoarei cunoașteri, voi să subliniez fidelitatea de Mercuțio al actualului redactor-șef Alexandru Bantof față de iluștrii săi (și ai noștri) predecesori. Este o fidelitate exemplară, materializată în consistente numere tematice de revistă, dar și colecții impunătoare de volume sintetice, editate sub egida Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”: Nicolae Corlăteanu, *Testament. Cred în izbânda limbii române*; Silviu Berejan, *Itinerar sociolingvistic*; Anatol Ciobanu, *Reflecții lingvistice*; Nicolae Mățaș, *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*; precum și impresionanta antologie de sinteze, documente și comunicări *Limba română este patria mea*. Dialogurile aceluiași Al. Bantof – *Retrospectivă necesară* – vin să întregesc dimensiunile socioculturale și biobibliografice ale unui vast concept spiritual de revitalizare a tradiției și de perpetuare valorică prin consistența și idealul de accedere și sincronizare cu ritmurile culturii universale.

Revista „Limba Română” se înscrie tot mai temeinic în tradiția publicisticii românești, fiind o demnă succesoare a „Daciei literare”, a „Familiei” și a „Convorbirilor literare”, chiar dacă i-a lipsit o „Junime” de propensiune nucleară sau un „Lucefăr” inedit în paginile sale.

Pentru marja dâmbovițeană termenii ar putea apărea deplasați, dar raportată la realitățile noastre basarabene, la impactul și consecvența demersului, comparația rămâne în picioare, atâta vreme cât însăși revista „Limba Română” continuă să rămână pentru noi, pentru cultura română din acest spațiu încă accidentat și imprevizibil, drept flamură călăuzitoare, punct de reper și pașaport de noblețe, că nu ne-am uitat originile și mai avem încă multe a spune lumii și junimii viitoare.

Felicități colegiale!

Ion HADÂRCĂ,
poet, eseist, publicist, traducător,
deputat în Parlamentul Republicii Moldova

Pe baricade de două decenii

Destinul revistei „Limba Română”, fondată de Ion Dumeniuk, Nicolae Mătcaș și Alexandru Bantoș, redactorul care o conduce de douăzeci de ani, este identic, din păcate, cu cel al limbii române. E străină la ea acasă. Deși, conform actului de naștere (1991), revista e copilul legitim al independenței și suveranei Republici Moldova, ea are soarta unui orfan, fiind batjocorită de comuniști – a fost incendiată împreună cu Casa Limbii Române, în care își are sediul – și ignorată de democrați, trăind, timp de douăzeci de ani, din cerșit. În timpuri de deplină libertate și democrație e un fel de publicație *samizdat*, o revistă disidentă, neglijată chiar și de publicațiile democratice.

Noi credem că aceasta i se întâmplă și din cauza invidiei, căci „Limba Română” a ridicat atât de sus ștacheta rigorii materialelor publicate, încât întrece publicațiile de profil de la noi și din țară.

Fiecare număr e un fel de antologie de mare calitate, atât în ce privește limbajul, conținutul, spiritul românesc, chiar și aspectul tipografic. Scriitorii români din Basarabia, printre care și subsemnatul, confrății lor din țară și de pretutindeni se consideră onorați să fie publicați aici, alături de nume ca Eugen Ionescu, Eugeniu Coșeriu, Emil Cioran, Eugen Simion, Constantin Stere, Vasile Coroban, Nicolae Corlăteanu, Marin Preda, Lucian Blaga, George Bacovia, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Grigore Vieru, Paul Goma și alții.

Nu aș vrea să supăr Academia din Chișinău, dar publicațiile ei mai au mult până să atingă performanțele revistei „Limba Română”.

Dar „Limba Română” joacă un rol important și ca instituție de culturalizare și instruire a populației. Mai cu seamă a tineretului. În clădirea unde își are sediul redacția, pe care directorul Alexandru Bantoș o apără ca un cerber de mâinile păroase ale celor cu bani și funcții înalte, au loc sistematic diverse simpozioane, dezbateri, întâlniri cu personalități marcante din domeniul culturii și științei, aniversări, lansări de carte, cursuri de studiere a limbii române, expoziții de pictură și fotografii, concerte. Elevii de la clasele primare până la clasele mari, studențimea, persoane în vârstă de toate profesiile se întâlnesc cu scriitorii, prezintă propriile creații ca la cenele literare de pe vremuri.

Doar politicienii evită să treacă pragul acestui important centru cultural din Chișinău, care de multă vreme suscită admirația și invidia oaspeților din străinătate.

Asemenea unor poeți de geniu, care la o vârstă fragedă au reușit să lase o urmă de neșters în conștiința contemporanilor și a urmașilor, „Limba Română”, în numai douăzeci de ani, și-a înscris numele alături de cele mai prestigioase reviste din istoria culturii românești, atât prin mesajul nobil, cât și prin înverșunarea de a înfrunta toate vitregiile și de a exista în continuare.

Sincere felicitări! Toată admirația, respectul și recunoștința noastră!

Andrei STRĂMBEANU,
poet, prozator, dramaturg, publicist

Sub semnul dreptății istorice

Uniunea Jurnaliștilor din Moldova adresează cele mai sincere felicitări fondatorilor și colaboratorilor revistei „Limba Română” cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la fondare. Apărută în anii deplinului avânt al mișcării de eliberare națională, în tumultul evenimentelor care anunțau venirea unor vremuri noi pentru populația obidită și marginalizată decenii la rând – românii din Republica Moldova, revista „Limba Română” a însemnat o mare victorie a forțelor progresiste și un triumf al dreptății și al adevărului istoric. Insistența și curajul, însoțite de cunoștințe profunde în domeniu și de profesionalism, au conferit publicației un binemeritat loc de frunte în forul periodicelor de specialitate, o recunoaștere din partea celor mai mari și redutabili specialiști de rang academic din întreg spațiul limbii române.

Uniunea Jurnaliștilor își exprimă admirația pentru performanțele revistei, aducând fondatorilor, colaboratorilor, autorilor și cititorilor ei urări de prosperitate și împliniri noi în nobila și necesara activitate de afirmare și promovare a limbii române.

La mulți ani!

**Biroul Permanent
al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova**

Mobilul comunicării verbale și imagistice

De-a lungul acestor ani, revista Dumnevoastră a trecut prin multe încercări și a înfruntat cu stoicism toate obstacolele apărute în cale. Ați dat dovadă de curaj atât în activitatea de zi cu zi, cât și atunci când neprietenii neamului românesc au contestat și falsificat valorile noastre culturale, atacând fățiș, în mod barbar (de atâtea ori!), și sediul Casei Limbii Române. Iată însă că, în pofida acestor nemernicii, Domniile Voastre ați făcut ca revista să devină și mai bună, și mai interesantă sub toate aspectele (format, conținut științific și de lecturi diverse, reproduceri color etc.).

Noi, artiștii plastici, am fost și rămânem în continuare prietenii colaboratori ai revistei „Limba Română”, deoarece, pe lângă faptul că suntem cititorii ei fideli, avem și o șansă rară de a comunica, prin reproducerile lucrărilor plastice în prestigioasa revistă, cu cititori aleși, având un gust format pentru artă. Vă suntem recunoscători pentru popularizarea, prin intermediul revistei, a lucrărilor artiștilor plastici, făcând astfel un liant dintre cuvânt și imagine, inițiind, totodată, la distanță un contact artistic deosebit de important între pictor și receptor, întrucât arta vizuală deține astăzi un evident monopol în mecanismele comunicării interumane.

Cu ocazia împlinirii a douăzeci de ani de la fondarea revistei – o vârstă a tinereții, dar și a responsabilității din ce în ce mai pronunțate în procesul dezvoltării culturii noastre – vă dorim ani mulți și noi realizări!

Ghenadie JALOBĂ,
Președintele Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova

O fortăreață pașnică

În urmă cu mai bine de un deceniu, la un simpozion organizat de regretatul Valeriu Rusu la Universitatea din Aix-en-Provence, mi-am exprimat îndoiala privind posibilitățile de supraviețuire a limbii române în spațiul dintre Prut și Nistru. Scepticismul, amar, îmi era provocat și întreținut de agresivitatea sălbatică a comuniștilor care au căutat – și încă mai caută – să distrugă o parte a istoriei noastre. Sentimentul de insecuritate îmi era – și încă îmi mai este – provocat și întreținut de vecinătatea orașului Iași în care viețuiesc, cu o graniță pe care geopolitica rusească, apoi cea sovietică o puneau – și mereu o pun – sub semnul întrebării. Nu de mult timp, un oarecare Vasea declara sus și tare că noi, cei din dreapta Prutului, vorbim nu românește, ci „moldovenește” și că, în consecință, nu avem ce căuta în România. Țară care, și acum, ar fi plină de „fasciști” și de „boieri”. Spre deosebire de aceștia, sovieticii i-au tratat pe basarabeni cu lapte și miere, și, vezi bine, nu i-au exilat în Siberii de gheață! Și ca nu cumva noi, românii, să dormim liniștiți la adăpostul Uniunii Europene, pe Casa Limbii Române de la Chișinău și pe statuia poetului nepereche Mihai Eminescu de la Cernăuți au fost scrijelate svastici.

Acestea sunt doar a mia parte din circumstanțele amintitei geopolitici barbare pe care a trebuit să le înfrunte revista „Limba Română”. Mă bucur nu numai pentru că supraviețuiește, ci și, mai ales, pentru că i s-a alăturat generația tânără. Adeptă a valorilor naționale și deschisă deopotrivă către valorile europene, noua generație reprezintă o garanție pentru continua promovare a deschiderii științifice cultivate acum de revista „Limba Română”.

Dan MĂNUCĂ,
 prof. univ. dr., Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

Împreună pe urmele adevărului

**Domnului Alexandru Bantoș,
Colectivului revistei „Limba Română”**

Stimați colegi!

Cea de-a 20-a aniversare de la fondarea revistei „Limba Română” ne oferă un fericit prilej de a vă adresa cele mai calde felicitări și urări de bine, însoțite de dragostea și recunoștința noastră pentru frumoasele Dumneavoastră realizări pe câmpia literelor românești.

Colectivul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, instituție care prin definiție este un păstrător și ocrotitor al valorilor naționale și universale, apreciază înalt contribuția revistei „Limba Română” la elucidarea multiplelor probleme ce țin de identitatea etnică și lingvistică a românilor basarabeni, la popularizarea normelor limbii române, la valorificarea și reconsiderarea literaturii române postbelice, precum și la stimularea dialogului intercultural.

Constatăm cu mândrie că „Limba Română” a devenit un pilon pertinent în promovarea valorilor literare și culturale din întreg spațiul românesc, fiind deschisă personalităților remarcabile, dar și tinerilor cercetători din domeniul lingvisticii, literaturii, științei didactice, istoriei naționale, tuturor apărătorilor și promotorilor adevărului științific. Apreciem în mod deosebit edițiile speciale ale revistei, cum ar fi cele dedicate Congresului al V-lea al Filologilor Români, ce a avut ca axă de abordare denumirea corectă a limbii oficiale a statului Republica Moldova, Conferinței științifice „Limba română este numele corect al limbii noastre”, volumele apărute în Colecția Biblioteca revistei „Limba Română” etc. Consemnăm, de asemenea, și remarcabilele pagini dedicate centrelor de cultură și civilizație românească, personalităților notorii ale vieții științifice și culturale românești.

Două decenii de activitate în serviciul culturii și istoriei noastre au lăsat urme adânci în solul basarabean, v-au adus admirația și respectul sincer al tuturor iubitorilor de limbă și cultură.

În acest moment aniversar dorim din toată inima viață lungă prestigioasei și mult îndrăgitei reviste „Limba Română”, succes, inspirație și mulți ani de rodnică activitate de creație, spre satisfacția cititorilor, spre binele țării și al culturii naționale.

La mulți ani minunatului colectiv redacțional!

*Colectivul Muzeului Național
de Arheologie și Istorie a Moldovei*

Valoarea esențială a națiunii

Oricât de dură a fost realitatea pentru Republica Moldova în anii de restriște ai guvernării comuniste, membrii echipei redacționale a acestei publicații de înaltă semnificație (nu numai pentru filologi), în frunte cu infatigabilul Alexandru Bantoș, au rezistat, confirmând că adevărul, manipulat sau chiar reprimat de cei care nu vor să-l recunoască, mai devreme sau mai târziu, triumfă. Ciudățenia acestui secol constă nu în faptul că el este unul al vitezei în plan tehnic, ci că este unul al vitezei tuturor fenomenelor, inclusiv și al promovării minciunii, urâtului sau al mutilării frumosului. Dacă e să aruncăm o privire asupra itinerarului revistei, fondată acum douăzeci de ani (1991) cu sprijinul nemijlocit al domnului Nicolae Mătcaș, pe atunci Ministru al Științei și Învățământului din Republica Moldova, și avându-i cofondatori pe Ion Dumeniuk și Alexandru Bantoș, vom menționa că ea a avut marea menire de a promova și menține „floarea sufletului etnic al românimii” (M. Eminescu). În toți acești ani revista „Limba Română” a stat la straja cărții de noblețe a neamului nostru (V. Alecsandri), demonstrând că graiul matern ne aparține în măsura în care îl vorbim și îl scriem corect. Or, acest instrument al gândirii noastre a fost blocat ani de-a rândul, împerstrițat cu barbarisme, calchieri, distorsionări sintactico-morfologice etc., unora fiindu-le mai ușor să-și pocească limba decât să-și mențină verticalitatea.

Stimați colegi! Fondarea revistei „Limba Română” a fost un triumf al tuturor basarabenilor care au militat pentru adevăr și dreptate. În calitatea mea de rector al Universității de Stat din Moldova, îmi exprim mândria pentru faptul că această publicație, metaforic vorbind, „și-a luat zborul” din U.S.M., adică toți acei care au participat la fondarea ei sunt nemijlocit absolvenți ai U.S.M., profesori care au conștientizat dintotdeauna că limba română este, parafrazându-l pe N. Stănescu, „maica” noastră. Mă bucură foarte mult faptul că revista

și-a confirmat titlul de „laborator de creație” pentru cei ce se încumetă să bată la porțile științei și ale artei, mentori fiindu-le Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Nicolae Mățaș, Anatol Ciobanu, Valeriu Rusu, Grigore Vieru, Vasile Vasilache, Constantin Ciopraga, Marius Sala, Dan Mănucă, Dumitru Irimia, Stelian Dumistrăcel, Mircea Borcilă, Rajmund Piotrowski, Stanislav Semcinski și alte personalități din Republica Moldova, din România și din străinătate, care au întărit prestigiul revistei, sporind consistența și temeiul mesajului ei.

Vă dorim, dragi prieteni, în continuare multă inspirație, libertate și originalitate în gândire, întru creșterea limbii care, în opinia lui M. Heidegger, „este și rămâne stăpânul omului”, promovând cu demnitate și consecvență frumosul infinit ce se revarsă din și prin limba română.

La mulți ani colectivului revistei „Limba Română”! La mulți ani limbii românești, care este valoarea supremă a națiunii noastre.

Gheorghe CIOCANU,
rector al U.S.M., doctor habilitat în științe fizico-matematice,
profesor universitar

La un examen de rezistență și maturitate

Colegiului de redacție al revistei „Limba Română”

Douăzeci de ani este vârsta speranțelor, dar și a împlinirilor, este vârsta incertitudinilor, dar și a performanțelor.

Douăzeci de ani este vârsta unui student eminent, aflat în preajma examenului de licență, un prag al maturității profesionale și unul al trecerii către împlinirea năzuințelor de afirmare a personalității.

Douăzeci de ani ai revistei „Limba Română” sunt înălțimea de la care puteți din plin să vă bucurați de faptul că ați devenit unul dintre excelenții îndrumători ai învățăceilor noștri. Or, limba constituie o formă esențială de promovare a ideilor, iar mesajul publicistic își caută, în limbă și limbaj, nu doar forma de transmitere a informației, ci și conținutul, în sensul solidarizării și dezvoltării societății.

La douăzeci de ani ați reușit să susțineți cu brio mai multe examene și, în primul rând, cel de rezistență și maturitate: ați trecut peste multe obstacole de sorginte economică, politică, dar și determinate de rătăcirile unora dintre noi. Ați luat cea mai mare notă la examenul de conștiință națională, promovând cu perseverență adevărul științific, care, în confruntarea sa cu realitatea politică (să ne amintim de articolul 13 al Constituției), a avut permanent nevoie de sprijin și de curajul insuflat de Domniile Voastre.

Parafrazându-l pe Orhan Pamuk, câștigătorul Premiului Nobel pentru literatură în 2006, putem afirma că noi trăim în interiorul Limbii Române și echivalăm cât limba pe care o cunoaștem, cu care ne mișcăm și evoluăm împreună. Revista „Limba Română” constituie o mărturie a acestui adevăr, pe care îl sfințește.

La mulți ani!

**În numele profesorilor și studenților
Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării a U.S.M.,
conf. univ. dr. *Mihail GUZUN*, decan**

Oastea cu puteri nevăzute

Distins colectiv al revistei „Limba Română”!

Istoria noastră – preocupată mereu de alte probleme – n-a fixat încă importanța acestei publicații în adevăratele ei dimensiuni. Ba chiar în inima posterității mai trebuie încă lărgit locul unde se va instala amintirea primei reviste de știință și cultură din Republica Moldova – „Limba Română”, în haina firească a grafiei latine –, care a deschis în cartea istoriei noastre noi evenimente în lumina unor abordări ce lipseau în deceniile trecute, susținând cu tărie întoarcerea acasă a limbii române și a istoriei neamului.

Vechii noștri voievozi au fost mari ziditori de biserici, mănăstiri și cetăți, iar Dvs., urmașii lor, ați călcat fidel pe urmele lor, salvându-le cele mai frumoase opere – de la o năruire pe care au jinduit-o unii – și reînălțându-le împrăpătate.

Fiind coordonată de o echipă de profesioniști, susținută de o armată puternică de autori, revista „Limba Română” a devenit o adevărată cetate a științei și culturii, o citadelă a adevărului, o oază a înțelepciunii.

Deși abia trecuți de vârsta *majoratului*, ați reușit să apărați moștenirile prețioase rămase de la înaintași. Sunteți o oaste cu puteri nevăzute, chemată să spulbere ignoranța, să promoveze adevărul, să împrăștie lumina prin iubirea de neam și de țară. Or, după cum se știe, adevăratul ostaș nu este cel care luptă urând ce are în față, ci acel care iubește ce are în spate.

La ceas aniversar, permiteți-mi, în numele întregului colectiv al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, să vă adresez sincere urări de viață lungă și prosperă, autori inspirați și cititori elevați!

La mulți ani!

Nicolae CHICUȘ,
conf. univ. dr., rector al U.P.S. „Ion Creangă”

Adevărul nostru neclintit

Revista „Limba Română”, care marchează douăzeci de ani de la înființare, a lăsat urme adânci în procesul de renaștere națională din Basarabia. În tot acest timp, pe paginile revistei „Limba Română” au fost inserate argumente temeinice care ne demonstrează că „de la Nistru pân-la Tisa” limba vorbită de români este una singură – limba română. Pe tot acest parcurs de două decenii, s-au abătut nenumărate furtuni asupra revistei „Limba Română” și a Casei Limbii Române. Prin verticalitatea, curajul și bărbăția de care a dat dovadă echipa redacțională în frunte cu publicistul Alexandru Bantoș, a demonstrat că adevărul este unul – limba română este de neclintit.

La mulți ani, „Limba Română”!

La mulți ani redacției și inimii ei – Alexandru Bantoș!

Tudor LUPAȘCU,
dr. hab în chimie, prof. universitar,
Director al Institutului de Chimie al A.Ș.M.

Două decenii în apărarea demnității naționale

Revista „Limba Română” împlinește douăzeci de ani de la apariție. Este o revistă de știință și cultură. Dar nu numai: este și o tribună de atitudine civică față de cele mai importante probleme ale neamului nostru românesc. Voi exemplifica invocând solidaritatea clară a echipei redacționale în frunte cu distinsul director domnul Alexandru Bantoș, manifestată în primăvara și toamna anului 1995, atunci când tineretul studios, susținut de marea majoritate a intelectualilor, și-a exprimat atitudinea față de necesitatea menținerii în instituțiile noastre de învățământ a disciplinei Istoria românilor – obiect de studiere a trecutului poporului nostru. Ediția specială a revistei s-a intitulat „Uniți-vă, studenți!”. Și tineretul nostru a urmat acest îndemn, apărând nu doar obiectul de studiu – Istoria românilor –, ci și demnitatea noastră națională.

Un alt exemplu elocvent de atitudine civică a redacției revistei „Limba Română” este cel legat de împlinirea a zece ani de la adoptarea legislației lingvistice (1999). Legea privind limba vorbită pe teritoriul Republicii Moldova a fost adoptată în condițiile nedeștrămării încă a U.R.S.S. Dar iată că după zece ani, timp în care U.R.S.S. s-a dizolvat, iar Republica Moldova și-a proclamat independența de stat și a aprobat Legea sa fundamentală, articolul 13 stipulează contrar adevărului istoric și lingvistic că „Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine”. Altfel spus, Constituția Republicii Moldova conține până astăzi, deja 20 de ani de la proclamarea Independenței de Stat, o teză diversionistă stalinistă, pe care oamenii politici de atunci, în primul rând ex-președintele Mircea Snegur, n-au fost capabili s-o depășească onorabil. Redacția „Limbii Române” se întreba în 1999 (vezi nr. 6-8, 1999): „...Cine a aruncat între noi mărunții discordiei, semințele indiferenței și ale lașității? De ce, din vina cui șansele de asanare a climatului lingvistic au fost și rămân în continuare minime?”. Întrebările formulate de redacția „Limbii Române” rămân, cu regret, actuale și în ziua de astăzi.

Pe noi, istoricii, ne bucură faptul că în paginile revistei „Limba Română” au fost publicate numeroase articole, studii, documente, memorii și recenzii etc. în susținerea adevărului istoric, ceea ce demonstrează deschiderea pe care o are redacția față de valorile noastre identitare. Este important numărul 7-8,

2010, în care redacția a publicat un set de documente referitoare la data de 28 iunie 1940 – zi a ocupației sovietice a Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța: Decretul prezidențial în legătură cu acea dată, precum și Raportul analitic al Comisiei pentru studierea și aprecierea Regimului Comunist Totalitar din Republica Moldova, Avizul Academiei de Științe a Republicii Moldova privind data de 28 iunie 1940 etc.

Și la împlinirea a 20 de ani de la proclamarea Independenței Republicii Moldova basarabeni continuă să rămână scindați, măcinați de chestiuni mărunte, se confruntă cu sărăcia, corupția, e încă „dezbătută” problema identitară și altele. Este important ca, și în continuare, revista de știință și cultură „Limba Română” să promoveze adevărul despre limba pe care o vorbim, operele artistice create în această limbă, conștiința de neam. Chiar dacă trăim în state diferite, noi, neamul românesc, avem aceeași limbă – limba română, aceeași istorie – istoria românilor, același viitor – popor reîntregit în Europa Unită.

Stimați colegi, aducem sincere felicitări cu ocazia împlinirii a două decenii de activitate rodnică, vă dorim sănătate și realizarea tuturor proiectelor Dvs.!

Anatol PETRENCU,
prof. univ. dr. hab., președintele INIS „ProMemoria”

Fața și oglinda ființei naționale

Iată că și proiectul cu nume simbolic pentru basarabeni – „Limba Română” – rotunjește două decenii. Tot așa cum împlinesc acum douăzeci de ani multele începuturi deschizătoare de perspective și de speranțe noi puse în istoricul an al cuceririi independenței statale a Republicii Moldova. Când iau în mână un număr proaspăt, sau chiar unul din anii trecuți, al revistei „Limba Română”, îmi răsare în memorie Casa Limbii Române din Chișinău. Și nu doar pentru faptul că în ea își are sediul redacția prețioasei reviste pe care o omagiem. Casa aceasta e un simbol al demnității noastre de neam. Iar în acele momente negre, când a fost vandalizată de dușmani, a reflectat și ideea demnității călcate în picioare. Astfel de momente sunt însă trecătoare, fiindcă eternitatea limbii în care ființăm este de o certă imanență.

În sens heideggerian, casa înseamnă locuire, așezare temeinică. Eminescu scria: „Iar noi locului ne ținem, cum am fost așa rămânem”. În casa aceasta locuiește simbolic limba română. Sedentaritatea ei în această urbe, în această

parte de Moldova, nu e pe placul nomazilor aciuai aici, care poartă mereu stigmatul veneticilor.

Gândul mă duce și la sensul oneirocritic al casei, acela de conștiință care, așa cum a constatat Freud, este desenată de mecanismul psihicului nostru, cu semne aproape identice grafemelor. Prin urmare, Casa Limbii Române e întruchiparea conștiinței noastre naționale neclintite, un locaș construit din semne și cuvinte românești. În acest locaș, în limba română, locuiește, în chip heideggerian, ființa națională.

Ar reieși, din această înlănțuire de gânduri, că revista „Limba Romană”, proiectul vieții lui Alexandru Bantoș, locuiește în conștiința națională. Eu aș adăuga faptul că ea și-a găsit un loc și în conștiințele noastre individuale, ale celor care o citesc, scriu și așteaptă cu bucurie noile apariții.

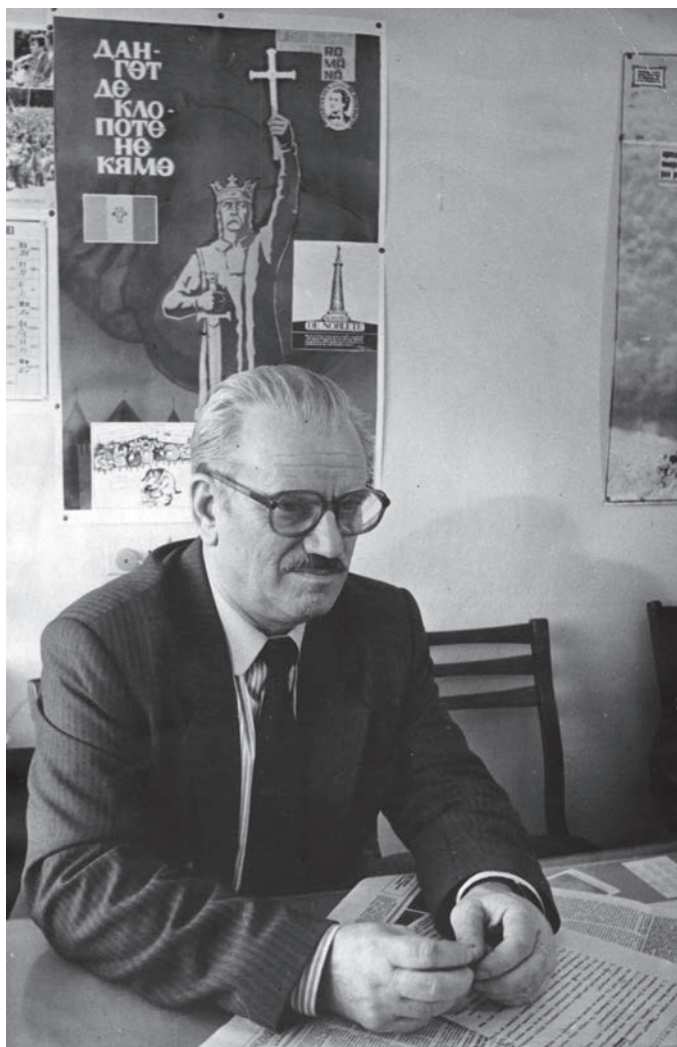
Revista „Limba Română” este o publicație națională de elită. Nu în sensul unei publicații despre și pentru vip-uri, ci în acela al situării ei la cota adevăratei și înaltei calități a discursului științific, al ținutei alese a limbajului în care sunt scrise materialele publicate – un limbaj-model, limbaj-etalon pentru toți cititorii –, al modului în care sunt concepute conținutul și arhitectura ei. Tipul rubricii Dialogul artelor desemnează organizarea sistemică a conținutului revistei, conferindu-i publicației o alură modernă, sub semnul comunicării valorilor. Reflectând multiplele fațete ale limbii române, ale vieții cuvântului românesc, ale cărții și lecturii în spațiul acestei limbi, revista chișinăuiană constituie o oglindă în care avem datoria să ne uităm cu ochii minții și ai sufletului, pentru a vorbi o limbă corectă și a fi buni români.

Mai mult, prin „Limba Română” redescoperi vocația meseriei pe care ai îmbrățișat-o, chiar dacă aceasta nu ține de filologie, ea îți procură un sentiment de mândrie și demnitate.

Dragi prieteni și colegi făuritori ai acestei minunate reviste, mă închin în fața muncii Dumneavoastră, astfel închinându-mă și în fața limbii române și a ființei românești locuitoare în ea. Faptul că am operat în modestul nostru omagiu cu noțiunile de casă, limba română, ființa națională e semn că m-am simțit copilul lor acum și mereu. Iar aceasta este bucuria supremă a ființei și a ființării.

La mulți ani!

Alexe RĂU,
doctor în filozofie,
Directorul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova

*Ion DUMENIUK, primul redactor-șef al revistei „Limba Română”
(1 ianuarie 1991 – 3 noiembrie 1992)*

Rutean prin obârșie și limbă, Ion DUMENIUK a fost mai ucrainean decât mulți consângeni de-ai săi din Moldova și din Ucraina. Ne-a însușit graiul, l-a iubit, i s-a consacrat, l-a slujit cu devotament și l-a apărat până la moarte, prin faptele sale fiind mai român decât mulți dintre preținșii români verzi din Basarabia sau din alte regiuni românești.

Nicolae MĂTCAȘ

Ion Dumeniuk. Note biobibliografice

În cele aproape trei decenii (1963-1991) de activitate pedagogică și științifică, Ion Dumeniuk, profesor de lingvistică generală, membru al Consiliului director al societății „Limba noastră cea română”, redactor-șef al revistei „Limba Română”, Director General al Departamentului de Stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, a parcurs calea de la asistent la catedră până la profesor universitar, fiind unul dintre liderii notorii ai mișcării literelor românești din Basarabia, un militant recunoscut pentru readucerea alfabetului latin în Republica Moldova, pentru reînvierea limbii române, ale cărei funcții sociale au fost reduse considerabil, drept urmare a politicii de rusificare promovate timp de decenii de către regimul comunist unional și autoritățile promoscovite locale, străine de interesele și aspirațiile națiunilor din provinciile fostului imperiu sovietic.

Ion Dumeniuk a participat nemijlocit la elaborarea proiectelor de legi adoptate la 31 august 1989, iar, prin sondajul sociolingvistic organizat și efectuat cu participarea Domniei Sale, precum și prin cele vreo 20 de articole publicate doar în răstimpul dintre noiembrie 1988 și august 1989, a contribuit eficient la trezirea

31 august 1989. Ion Dumeniuk, Nicolae Mătcaș, Nicolae Dabija

conștiinței naționale a românilor basarabeni, demascând manevrele forțelor antinaționale, încercările pseudopatrioților de a menține așa-zisul specific moldovenesc, de a zădărnici procesul de revenire la adevărul istoric și științific.

După istoricul august 1989, sesizând intenția unor factori de decizie de a impune în republică un sistem de scriere „latin moldovan”, domnul Ion Dumeniuk s-a încadrat activ în munca de propagare în mase a normelor ortografice și ortoepice ale limbii române, imprimând în acest scop, la TVNM, 41 de prelegeri *Învățăm a citi și a scrie cu caractere latine* (termenii alfabet român, limba română fiind pe atunci încă un tabu) și publicând în săptămânalul „Viața satului” un serial de note cu titlul generic *Cine le paște, le cunoaște*, precum și un *Îndrumar de ortografie*. A colaborat, de asemenea, la scrierea cărții *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație*, al cărei titlu l-a modificat (împreună cu dl Mățaș), adăugând *ale limbii române*, fapt prin care a oficializat glotonimul normal ce va fi adoptat apoi ca titlu pentru noua revistă filologică concepută și redactată de Domnia Sa.

În general, activitatea lui Ion Dumeniuk a fost dominată de străduința Dumisale de a pune la dispoziția studenților, învățătorilor și celor interesați manuale, programe analitice, alte materiale didactice, studii filologice cu un pronunțat caracter aplicativ, practic. A elaborat un manual de limba română (de tip fără profesor) pentru populația rusofonă, a publicat, pentru prima dată în limba română, programe și manuale de lingvistică generală (*Introducere în lingvistică*, 1980, ediția a doua – 1987; *Lingvistica generală*, 1985).

De la susținerea doctoratului (1970) și până în prezent, a ținut la facultățile de litere, filologie germano-romanică și ziaristică următoarele cursuri de bază și opționale: Lexicologia limbii române, Istoria limbii române, Teoria și practica traducerii, Redactare literară, Introducere în lingvistica romanică, Introducere în studiul contrastiv al limbilor, Morfologia contrastivă a limbilor rusă și română, Istoria concepțiilor lingvistice, Introducere în știința limbii, Curs de lingvistică generală, Limbă și societate.

Lista lucrărilor publicate de Ion Dumeniuk include peste 100 de titluri, printre care studii de lexicologie, gramatică, stilistică și traducere, articole de cultivare a limbii, de popularizare a științei limbii, în special a problemelor legate de reintroducerea alfabetului latin, proclamarea românei drept limbă de stat a republicii etc.

A prezentat referate și comunicări la congrese, simpozioane, conferințe științifice universitare, interuniversitare, regionale, unionale și internaționale.

Vladimir ZAGAEVSKI

Ucraineanul Ion Dumeniuk – apărător ardent al Limbii Române

V.Z. – conf. univ. dr.,
Facultatea de Litere, U.S.M.

Domenii de cercetare:
fonetica, dialectologia,
gramatica istorică a limbii
române. Cursuri speciale
elaborate: Probleme de
fonologie, Probleme de
ortografie a limbii române,
Bazele teoretice ale
ortografiei ș.a.

Ucraineanul Ion Dumeniuk, doctor în filologie, profesor universitar, ar fi împlinit la 5 mai curent 75 de ani, iar revista „Limba Română”, pe care a fondat-o în mai 1991, devenind și primul ei redactor-șef, a ajuns la a douăzecea aniversare, fiind îngrijită, cu mult talent, competență și spirit rafinat, de un bun colectiv redacțional în frunte cu redactorul-șef Alexandru Bantoș.

Ion Dumeniuk este bine cunoscut de românii de pe ambele maluri ale Prutului ca un luptător ardent în bătălia pentru decretarea limbii române ca limbă de stat în Republica Moldova și pentru revenirea la alfabetul latin, de scriere firească în limba română, ca șef al Departamentului de stat pentru funcționarea limbilor în Republica Moldova, ca cetățean-patriot, ținând discursuri și semnând numeroase articole în apărarea limbii române și a însemnelor naționale românești (tricolor, stemă, imn ș.a.).

Suștinem întru totul aprecierile lui Nicolae Mătcaș: „ceea ce nu făcuse Valentin Mândăcanu prin incendiarul său eseu *Veșmântul finței noastre*, a realizat istoricul Ion Buga prin înflăcărata sa pledoarie în apărarea adevărului: *O limbă maternă – un alfabet* („Timpul”, 17 decembrie 2010, p. 33), la care adăugăm textele scrise de Ion Dumeniuk și / sau de tandemul Ion Dumeniuk – Nicolae Mătcaș și care au zguduit conștiința societății.

Născut la 5 mai 1936 în satul Soci din părțile Făleștilor, într-o familie de țărani ucraineni, Ion

Dumeniuk urmează școala din satul vecin, Călugăr, nutrind speranța de a-și continua studiile într-o instituție de învățământ superior – visa să devină student la Litere.

Într-o perioadă de intensă rusificare a poporului român din Basarabia, de „internaționalizare” prin rusificare în perspectivă, când mulți dintre părinții sovietizați și ateizați până în măduva oaselor își dădeau odraslele la creșe și grădinițe ruse, apoi în școli ruse, iar unii dintre ei chiar și în casă se străduiau să vorbească această limbă – o rusă aproximativă, săracă, dibuită anevoios, dar vorbită pentru „binele” și „viitorul” copilașului lor iubit –, Ion Dumeniuk intră la Facultatea de Filologie, secția de limba și literatura moldovenească (română) a Universității de Stat din Moldova.

La universitate devine un student harnic și însetat de cunoștințe. Deseori îl puteai vedea împrumutând cărți de la secția de literatură română a Bibliotecii universitare, cunoscută de noi sub denumirea de „Fondul de aur”, sau cumpărând cărți românești, care, în timpul „dezghețului hrușciovist”, au început să treacă Prutul, având prețuri accesibile.

La facultate frecventează cercurile științifice (de lingvistică, de literatură și folclor), la început – pasiv, cu intenția de a vedea ce se practică în aceste cercuri și de a-și stabili prioritățile, iar mai apoi – activ, statornicindu-se la cercul de lingvistică (organizat de Anatol Ciobanu de la Catedra de limba română, pe atunci „moldovenească”, și avându-l ca șef al cercului pe studentul Nicolae Mățaș). Aici se afirmă spiritul polemic și pasiunea pentru cercetare a viitorului filolog.

Era preocupat de terminologia agricolă moldovenească (română) de pe paginile ziarelor „Moldova socialistă”, „Țăranul sovietic” și ale revistelor de specialitate („Agricultura Moldovei”). Tema o dezvoltă în teza de licență, iar mai apoi în cea de doctor în filologie, susținute, și una și alta, cu brio. Ion Dumeniuk, primul și unicul membru al cercului de lingvistică de la U.S.M., fiind încă student, publică un articol în revista academică „Limba și literatura moldovenească” (1962, nr. 1, p. 26-32), intitulat *Câteva observații privind terminologia agricolă* (Pe paginile gazetei „Moldova socialistă”, în anii 1960-1961). Atât în articolul publicat, cât și în teza de licență tânărul Ion Dumeniuk constată o situație tristă în domeniul studiat – terminologia agricolă înregistrează mari carențe: cazuri de polisemantism a unor termeni, „dublete”, lipsa de sistematizare, lipsa unui dicționar etc.

După terminarea facultății Ion Dumeniuk a avut două oferte: Institutul de limbă și literatură al A.Ș.M., sectorul de lexicologie și lexicografie, și Catedra

de limba „moldovenească” a U.S.M., alegând să rămână la catedră, unde urmează doctorantura, obținând titlurile științifice și științifico-didactice: doctor în filologie, conferențiar, profesor. La universitate a predat cursuri obligatorii („Introducere în lingvistică”, „Lingvistica generală”) și cursuri speciale. A participat în calitate de autor sau de coautor la elaborarea și publicarea manualelor și a suporturilor didactice pentru studenți la cursurile pe care le ținea (vezi: Din bibliografie).

În manualul *Introducere în lingvistică* (Editura Lumina, Chișinău, 1980, în colab. cu Nicolae Mățaș), alături de alte capitole / paragrafe, care i-au revenit, a scris și capitolul IV (§§ 17-27), intitulat: „Structura fonetică a limbii”. Ulterior a publicat de unul singur suportul didactic *Scurt istoric al scrisului* (U.S.M., Chișinău, 1974), iar în colaborare cu N. Mățaș – broșura *Fonetică și fonologie (Triplul aspect al sunetelor vorbirii)* (U.S.M., Chișinău, 1976).

În anii 1988-1989 Ion Dumeniuk a activat în calitate de membru al Comisiei interdepartamentale pentru studierea istoriei și problemelor legate de dezvoltarea limbii moldovenești. Întrucât revenirea la alfabetul latin necesita dovezi competente și convingătoare, la propunerea lui Ion Dumeniuk am fost cooptat ca membru al Comisiei sus-numite, unde am prezentat materiale cu argumentele și explicațiile necesare, fapt menționat în Raportul Secției a III-a a Comisiei interdepartamentale.

Deși în 1991 a fost recunoscută identitatea de limbă moldo-română în Declarația de Independență, în Constituția Republicii Moldova adoptată în 1994 a fost fixat totuși glotonimul „limba moldovenească”.

Pentru a reconfirma adevărul științific și istoric, la invitația lui Ion Dumeniuk, la revista „Limba Română” au colaborat specialiștii în dialectologie, prof. Ștefan Giosu de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și subsemnatul, care, prin articolele *Dialectele limbii române* și, respectiv, *Despre limbile romanice și subdiviziunile teritoriale ale limbii române* („Limba Română”, nr. 2, 1991, p. 69-76 și, resp., nr. 3-4, 1991, p. 120-127) au formulat concluzii în favoarea glotonimului unic – limba română. În articolul *Despre limbile romanice...* („Limba Română”, nr. 3-4, 1991, p. 126) semnatul acestor rânduri concluziona: „moldovenii din provincia Moldova (România) și cei din Republica Moldova nu numai că nu vorbesc limbi diferite, dar nici chiar dialecte diferite, nici chiar subdialecte diferite. Ei vorbesc graiuri sau grupuri de graiuri diferite, care se subordonează aceluiași subdialect moldovean, al aceluiași dialect dacoromân, al aceleiași limbi române, unice pentru românii de pretutindeni”.

Cu regret, starea de lucruri rămâne a fi până azi sub semnul incertitudinii. Se vehiculează diferite sintagme: sub aspect științific e română, iar sub aspect politic e moldovenească. Numai pentru a nu spune lucrurilor pe nume. Dar, așa cum afirma marele fizician german Albert Einstein (1879-1955), „Conceptele care sunt folosite ca să se construiască sisteme coerente nu exprimă emoții. Pentru un om de știință există numai ceea ce există, nu dorința, nu valoarea, nu bun, nu rău, pe scurt, nu există un scop”.

Scopul științei este adevărul.

Pentru adevăr a trăit și a luptat ucraineanul Ion Dumeniuk, pentru limba română.

Din bibliografia lui Ion Dumeniuk

Manuale și suporturi didactice:

Ion Dumeniuk, *Scurt istoric al scrisului. Material didactic pentru cursul de „Introducere în lingvistică”*, Universitatea de Stat din Chișinău, 1974.

Ion Dumeniuk, *Fonetica și fonologia (Triplul aspect al sunetelor vorbirii)*, Universitatea de Stat din Chișinău, 1976 (în colab. cu Nicolae Mătcaș).

Ion Dumeniuk, *Seminare și lucrări de control la lingvistică*, Universitatea de Stat din Chișinău, 1979 (în colab. cu Nicolae Mătcaș).

Ion Dumeniuk, *Introducere în lingvistică (cu elemente de lingvistică generală)*, Editura Lumina, Chișinău, 1980 (în colab. cu Nicolae Mătcaș).

Ion Dumeniuk, *Lingvistica generală*, Editura Lumina, Chișinău, 1985 (în colab. cu Silviu Berejan și Nicolae Mătcaș).

Ion Dumeniuk, *Îndrumar de ortografie*, Chișinău, 1990 (în colab. cu Nicolae Mătcaș, George Rusnac).

Ion Dumeniuk et alii, *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române*, Editura Lumina, Chișinău, 1991 (colectiv de autori, coordonator acad. Silviu Berejan).

DRAGI CITITORI!

Revista pe care o aveți în față reia firul palpitantei activități declanșate acum cîțiva ani intru renașterea graiului străbun al basarabenilor. Presa noastră, harnică și receptivă în etapa incipientă de redobîndire a dreptului elementar al națiunii — vă amintiți efervescența polemicii purtate în problema statalității limbii române și a alfabetului ei, — acum aproape că a uitat de situația lingvistică precară semnalată atunci, cu durere și cu argumente edificatoare. Păcat, deoarece actul adoptării istoricelor legi nu a făcut decît să impulsioneze reîntrirea limbii noastre pe făgașul ei firesc, marile probleme rămînînd, totuși, fără soluții corespunzătoare.

Publicația noastră își propune să readucă în prim-plan obiectivele și finalitățile pentru care am militat fără preget ani și decenii în șir.

Cine vor fi cititorii revistei, cui se adresează ea?

Desigur, tuturor vorbitorilor acestui grai fără seamăn, tuturor celor pentru care limba română, "nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelie" neamului, este averea nepieritoare a națiunii, un ideal sacru al existenței ei. Ne vom adresa în primul rînd pedagogilor, studenților, elevilor, într-un cuvînt, școlii de toate treptele, unde se dă de fapt bătălia decisivă pentru revigorarea și perpetuarea neamului și graiului matern, pentru conștientizarea unității etnice și spirituale a românilor de pretutindeni.

O preocupare deosebită a revistei o vor constitui problemele legate de metodică predării limbii și literaturii române. Pentru realizarea acestui obiectiv vom apela la concursul filologilor și al cadrelor didactice din Republică și din România, stimulînd orice efort al autorilor în direcția renașterii vechilor tradiții ale școlii românești. Majoritatea materialelor publicate vor avea, mai mult sau mai puțin, un caracter practic, aplicativ, fiind deopotrivă destinate specialiștilor în materie și celor care se află la început de cale în acumularea cunoștințelor de limbă și literatură. Registrul tematic al revistei îl avem deja conturat, el urmînd a fi îmbogă-

tit, completat, diversificat în funcție de necesitățile și de doleanțele cititorilor.

Întrucât limba este indisolubil legată de literatură, aceste două compartimente ale patrimoniului național aflându-se în permanentă conlucrare și fuziune, publicația noastră le va reflecta în egală măsură, căutând calea cea mai scurtă și mai sigură spre inima și sufletul cititorului, contribuind efectiv la lărgirea orizontului de gândire filologică a concetățenilor noștri. Evident, vom pune accentul în primul rînd pe subiectele ce au tangențe cu programele școlare și universitare, dar diapazonul preocupărilor noastre la compartimentul literatură va fi mai larg; el va include rubrici ce vizează atât istoria literaturii, critica și teoria literară, cit și mișcarea actuală a literelor românești.

Criteriul de selectare a articolelor va fi calitatea, originalitatea și eficiența practică a subiectelor abordate. Vom publica tot ce contribuie la "creșterea limbii românești/ și-a Patriei cinstire", sfetnici și judecători fiindu-ne cititorii de la care așteptăm propuneri, sugestii și o colaborare cit mai fructuoasă. Sintem convinși că numai cu concursul energetic și concret al specialiștilor onești și al marelui

CUVINT ÎNAINTE

public vom putea stopa cu adevărat procesul degradării limbii, vom ieși odată și odată din infernul lingvistic al cărui captivi mai sintem, vom depăși perimatele dogme de sorginte imperial-bolșevică privind etnogeneza, limba și cultura poporului, vom traduce în viață apelul mereu actual al lui Alexe MATEEVICI: să luminăm poporul cu lumină dreaptă.

COLEGIUL
DE REDACȚIE

*Programul editorial al revistei
„Limba Română”,
reprodus din nr. 1, 1991, p. 3-4*

Eugeniu COȘERIU

Identitatea limbii și a poporului nostru

Acțiunea „moldovenistă” sovietică s-a prezentat totdeauna și explicit ca având în primul rând un scop politic, în aparență, generos și nobil: acela de a afirma și a promova identitatea națională specifică a poporului moldovenesc dintre Prut și Nistru (și de dincolo de Nistru). E adevărat că scopul a fost în primul rând, ba chiar exclusiv, politic. Dar de generozitate, noblețe, naționalitate etc. nu poate fi vorba dacă ținem seama de premisele reale ale acestei acțiuni și de sensul în care ea a înțeles identitatea (anume ca *neidentitate*). Identitatea unui popor nu se afirmă negându-i-o și suprimându-i-o. Nu se afirmă identitatea poporului „moldovenesc” din stânga Prutului separându-l de tradițiile sale autentice – reprezentate în primul rând de limba pe care o vorbește –, desprinzându-l de unitatea etnică din care face parte, tăindu-i rădăcinile istorice și altoindu-l pe alt trunchi ori în vid. Aceasta nu e afirmare, ci, dimpotrivă, anulare a identității naționale, istorice și culturale, a poporului „moldovenesc”: e ceea ce în Republica Moldova se numește, cu un neologism binevenit, „mancurtizare”. Și „mancurtizarea” e genocid etnocultural. Din punct de vedere politic, promovarea unei limbi „moldovenești” deosebite de limba română, cu toate urmările pe care le implică, este deci un delict de genocid etnocultural, delict nu mai puțin grav decât genocidul rasial, chiar dacă nu implică eliminarea fizică a vorbitorilor, ci numai anularea identității și memoriei lor istorice.

Ni se spune însă că, cel puțin pentru o parte din „moldoveniști”, problema limbii nu s-ar mai pune în acești termeni, ci numai ca o chestiune de nume: se știe și se recunoaște că limba română și limba moldovenească sunt una și aceeași limbă și se propune numai să se numească cu două nume diferite („română” în România, „moldovenească” în Republica Moldova).

Dar și această versiune „discretă” e lipsită de fundament. Limba română n-a fost niciodată numită – și nu se poate numi – „română” sau „moldovenească”, fiindcă *român*, *românesc* și *moldovean*, *moldovenesc* nu sunt termeni de același rang semantic (*moldovean*, *moldovenesc* se află la nivelul termenilor *muntean*, *oltean*, *bănățean*, *ardelean*, *maramureșean*, pe când *român*, *românesc* e termen general pentru toată limba română istorică și pentru limba română comună și literară); a fost numită cândva, mai ales de străini, „*moldavă* sau *valahă*”, ceea ce nu e același lucru. Și, în lingvistică, *moldovenesc*, cu privire la limbă, se aplică numai unui grai (în cadrul dialectului dacoromân) a cărui arie nu coincide cu Moldova (deși cuprinde o mare parte din ea); dar *limba* „moldovenească”, fiind identică cu limba română, nu poate fi identică cu acest grai și nu trebuie confundată cu el. Pe de altă parte, „moldoveni” nu sunt numai locuitorii băștinași din Republica Moldova, ci și locuitorii Moldovei „mici” din dreapta Prutului, și românii bucovineni; nici aceștia nu numesc limba lor comună și literară „moldovenească”, ci „română” sau „românească”. Singurul argument care se prezintă în favoarea denumirii duble e că aceeași limbă se vorbește în două state diferite. Dar nu e un argument valabil. Limba germană nu se numește „austriacă” în Austria și cea engleză nu se numește „australiană” în Australia, „statouniteană” (?) în Statele Unite etc. Pe lângă aceasta, limba română nu se vorbește numai în România și în Republica Moldova, ci și în afara granițelor acestor țări, și ne întrebăm, dacă se admite denumirea dublă, cum ar trebui să se numească limba vorbită de românii din Ucraina, din Ungaria, din Serbia, din Bulgaria?

Pe de altă parte, denumirea dublă duce la aceleași confuzii ca și teoria celor două limbi diferite și poate implica aceleași urmări cât privește identitatea etnică și culturală a vorbitorilor...

A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnocultural.

Eugeniu COȘERIU

Credință, sacrificiu și destin

Discurs rostit la ședința festivă prilejuită de împlinirea unui deceniu de apariție a revistei „Limba Română”

Stimate domnule președinte al Academiei de Științe a Moldovei, domnilor academicieni, dragi colegi și dragii mei basarabeni!

Eu mă pregătisem pentru sărbătorirea revistei „Limba Română”, dar a trebuit să constat că, în mare parte, sărbătoritul am fost eu și deci trebuie mai întâi să mulțumesc celor care au luat inițiativa acestei sărbătoriri pentru toate distincțiile care mi s-au acordat și să vă mulțumesc tuturor pentru dragostea pe care mi-ați arătat-o, poate neștiind că această dragoste este și a fost totdeauna reciprocă, anticipată, pentru toți cei care mă cunoșteau și pentru cei care nu mă cunoșteau.

Să ne întoarcem însă la revista „Limba Română”. Într-un scurt comentariu, la Bălți, tot cu ocazia aniversării revistei „Limba Română”, spuneam că această publicație este așa cum trebuie să fie o revistă care se numește „Limba Română”, aici, în Republica Moldova, și chiar pe întreg teritoriul limbii românești. Spuneam aceasta, fiindcă printre principiile mele, principii deontologice și etice care privesc, pe de o parte, natura și esența științei și, pe de altă parte, morală, etica omului de știință, un principiu, ultimul în ordinea în care se prezintă, însă primul poate în ordinea reală, este principiul binelui public, pentru omul de știință: principiul responsabilității sociale și culturale. Adevăratul om de știință înțelege că nu face cultură și nu face știință numai pentru universalita-

te și rămânând în turnul său de fildeș, că știința, mai ales o știință a culturii cum este lingvistica, se face pentru toți, fiindcă ne interesează pe toți și că deci omul de știință are și datoria să se ocupe cu tot ceea ce îl interesează pe vorbitor. Și pe vorbitor îl interesează poziția limbii lui în cultură, îl interesează politica lingvistică, îl interesează toate problemele practice de cultivare a limbii ș.a.m.d. Spun de multe ori că lingvistul nu trebuie să uite că limbajul funcționează prin și pentru vorbitori, nu prin și pentru lingviști. Ceea ce-l interesează pe vorbitor și ceea ce-l doare pe vorbitor trebuie să-l intereseze și pe lingvist, chiar dacă lingvistul se ocupă numai de teoria limbajului la nivelul cel mai înalt și cel mai general. De aceea spuneam că revista „Limba Română” corespunde acestui principiu de etică culturală.

Să ne întoarcem cu gândul la anii 1988-1989. De ce era nevoie atunci pe terenul limbii române și al tradițiilor culturale române? Începuse deja reacțiunea după ani foarte întunecați. Intelectualii se mișcaseră, începuse entuziasmul pentru limba și cultura națională, poeții își dăduseră seama că „nu au dreptul la eroare”. Începuse și reluarea legăturilor la acest nivel al intelectualilor, al cultivatorilor de limbă, începuse reluarea legăturilor cu toată tradiția culturii românești și a limbii române. Însă, mai întâi, limba română nu era în realitate recunoscută. Nu era recunoscută în două sensuri. Nu era recunoscută aici, în Republica Moldovenească de pe atunci, ca limbă de stat și nu era recunoscută ca limbă de cultură.

Situația limbii naționale aici era cu totul alta, decât, de exemplu, în Georgia, în Armenia sau în Țările Baltice. Nu trebuie să credem că peste tot în Uniunea Sovietică situația limbilor naționale ar fi fost aceeași. Când am fost în Georgia, la Universitatea din Tiflis, marele lingvist de acolo Arnold Cicobava îmi ceruse să dau o conferință și i-am spus că aveam deja una pregătită, scrisă, tradusă în limba rusă. Și dumnealui mi-a spus: „Nu, la noi nu se poate, fiindcă aceasta este o universitate georgiană și aici ori vorbiți georgiana, ori vorbiți în orice altă limbă și noi vă traducem”. Și așa a fost. Am rămas cu conferința mea rusească în buzunar. Am vorbit în limba germană și conferința a ținut mai mult de trei ore, fiindcă o studentă din Germania, o studentă georgiană, a tradus cuvânt cu cuvânt tot ce am spus. Deci statutul real al limbii georgiene era cu totul altfel decât cel al limbii naționale de aici, unde nimeni nu ți-ar fi spus că nu e oportun să-ți ții conferința, fiind străin, în limba rusă.

Pe de altă parte, limba națională de aici nu era recunoscută nici în ceea ce privește identitatea ei istorică, nu era recunoscută ca fiind nu „aceeași cu”, pentru că nu e vorba de două lucruri identice, ci fiind pur și simplu limba română și nimic altceva. În acest sens, pe atunci, această limbă era încă limba numită oficial moldovenească, cu toată rezistența nu numai a lingviștilor străini

care spuneau că limba moldovenească e pur și simplu limba română scrisă cu caractere rusești, ci și cu toată rezistența unor lingviști sovietici ruși, foarte onești, care spuneau că e, pur și simplu, aceeași limbă vorbită în două state diferite, ca în cazul altor limbi care nu-și schimbă identitatea istorică prin faptul că sunt vorbite în Germania, în Elveția și în Austria, de exemplu. Aici eram într-o situație stranie în care nu se găseau alte republici din Uniune: o singură republică se afla, din câte știu, în aceeași situație, adică i se atribuia o limbă nouă și diferită de limba ei tradițională. Era Tadjikistanul, căruia i se atribuia o limbă tadjică, nouă, existentă de abia în epoca sovietică. În Republica Moldovenească de atunci exista chiar lume convinsă că e nevoie de traduceri din limba română în limba „moldovenească”; și se spune că cineva i-ar fi propus și lui Sadoveanu să-l traducă și că acesta ar fi răspuns cu rostirea lui moldavă care este și a mea: „Audz, mișăii! Sî ma traducî pi mini în limba me”.

Era nevoie deci de un organ care să precizeze toate aceste chestiuni, care să facă din limba română nu numai limbă de stat, cu acest nume și sub această formă, ci și limba de cultură a acestei republici.

Să facă astfel încât limba română să fie limba republicii în toate domeniile culturii, în viața publică, în administrație, în școală ș.a.m.d. Să se poată spune și aici: Nu, aceasta este o universitate românească și aici trebuie ori să vorbești românește, ori, dacă nu, vă traducem. Era nevoie de un organ care să dea bătaia pentru limbă și nu într-o lună, într-o zi, pentru a cuceri numai cu numele calitatea de limbă de stat, ci pentru a cuceri într-adevăr cultura, administrația și politica în acest stat.

În al doilea rând, limba națională pe care acum putem s-o numim limba română nu era în realitate cunoscută în epoca „bilingvismului armonios”, limba română era, de fapt, redusă la sărăcie, era redusă la ocazii de familie, cu totul locale de întrebuintare: nu era aici, în realitate, o situație de *bilingvism*, era o situație de *diglosie*, cu o vădită inegalitate între limba imperiului și limba națională a acestei regiuni. Limba cu care te puteai duce peste tot era alta, nu era limba națională. Cu limba națională te puteai duce, din când în când, pe undeva și nu peste tot. Până și foarte mulți dintre intelectuali, dacă nu erau scriitori, dacă nu erau muncitori ai limbii, cunoșteau limba română, mai ales în ce privește sintaxa, uneori și în ce privește fonetica (pe care țărani n-au pierdut-o niciodată), numai într-o măsură relativă. Deci era necesar ca un organ public să înceapă cultivarea limbii, să fie un organ permanent de cultivare a limbii, de corectare a greșelilor de limbă, chiar și între intelectuali, de precizare a terminologiei, de flexibilizare a sintaxei după modelele pe care le aveam și le avem în tradițiile de dincolo de Prut. Era necesar un astfel de organ.

În al treilea rând, se rupsesse, se întrerupsese tradiția culturală a limbii române. Adică tradiția noastră, a basarabenilor, chiar tradiția lui Stamat, tradiția lui Hasdeu, tradiția care continuă apoi cu Alecu Russo, cu Donici, până la Stere, Buzdugan ș.a. Această tradiție rămăsese întreruptă, fiindcă se afirma că toți acești scriitori care într-adevăr au fost și făuritori ai limbii române, că acești scriitori au fost prin tendința lor, prin ideologia lor mai curând scriitori români decât moldoveni. Și toată tradiția cealaltă din restul României se uitase în mare parte. Mie mi-a povestit Grigore Vieru că foarte târziu a auzit de Eminescu și alții mi-au povestit cât au trebuit să sufere ca să redescopere tradițiile culturale românești, ca să afle că totuși și această părticică de Univers își are tradițiile ei culturale, solide, serioase, vechi și că se poate pune în multe domenii la nivelul „luminii care venea de la răsărit”. Trebuia ca această tradiție să fie reînviată, să se lege din nou și mai ales să se cultive cunoașterea ei efectivă și conștiința demnității ei. Adică să nu se mai creadă că noi, cei de tradiție culturală română, avem numai o cultură inferioară, cultura „indigenilor” care pot să-și scrie limba lor numai pentru a face literatură locală în limba lor. Să se afle că avem și știință de cel mai înalt nivel, și poezie, și literatură de nivel internațional, literatură scrisă chiar și de autori „moldoveni”, dar moldoveni români. Să afle toți, de exemplu, ce spunea Călinescu despre nuvela *Alexandru Lăpușeanul* a lui Negruzzi (și el, într-un sens, „basarabean”), anume că este o operă care ar fi devenit celebră ca *Hamlet*, dacă limba română ar fi fost o limbă universală (și e vorba de o judecată critică serioasă și solidă, nu de o izbucnire de orgoliu național). Această tradiție trebuia reluată și reînviată în conștiința intelectualilor și neintelectualilor: să știe tot poporul că vorbește românește și că în această limbă a fost creată o cultură de valoare universală. Era nevoie de un organ care să îndeplinească această misiune, să se întoarcă la tradiții și să poată educa conștiințele în acest sens.

Tradiția aceasta este însă și o tradiție diferențiată, nu numai o tradiție comună. Era nevoie de un organ care să arate care este și diversitatea în unitatea acestei tradiții, care să ne poată spune care a fost individualitatea culturală a Sucevei, sau a Bucovinei în general, care a fost individualitatea Maramureșului și cum a fost apreciată această individualitate culturală și națională în același timp de anumiți poeți, care au devenit, pe drept cuvânt, un mit și nu un mit absurd cum s-a crezut. Era nevoie, totodată, să se prezinte, pentru cei care cunoșteau limba numai până la un anumit punct, vechile modele de limbă. Nu ca să fie doar imitate, ci pentru ca aceste modele să fie un îndemn la creativitate, la acea creativitate pe care și noi, țărani moldoveni din Țara de Sus și din Țara de Jos, n-am pierdut-o niciodată, fiindcă întotdeauna am fost vorbitori de limba română. Dacă ni se dau modele, dacă se șterge slinul și mucegaiul, atunci putem crea mai departe și colabora și noi la creșterea limbii românești. Deci

era nevoie de un organ care să publice aceste modele de limbă. Era nevoie de un organ care să publice și ce se putea obține prin noua educație lingvistică, adică poezii și proze de debut ale tinerelor talente de aici, ca să se vadă că sămânța bună nu piere atunci când cade pe un teren fertil.

Era nevoie de un organ care să recucerească tradiția și în ceea ce privește persoanele, oamenii care au creat această tradiție aici în Basarabia și dincolo de Prut, care să-i recucerească și să-i readucă „acasă” și pe unii fii îndepărtați, dar nu risipitori, ca, de exemplu, cel care se afla la Tübingen. Deși, cum a spus-o poetul Dabija, în realitate nu plecaseră niciodată de la Mihăileni. Era nevoie, în sfârșit, să se răspândească modelele de limbă și știrile despre tot ce se făcea pe tărâmul limbii românești și despre toate luptele pentru afirmarea limbii românești, în popor, în școli, printre învățători, pentru că ei erau și sunt cei care vor duce mai departe această creștere a limbii. Era nevoie din când în când să se adune lucrurile mai importante din acest domeniu, comunicările și rapoartele la congrese sau la alte întruniri și să se împartă, eventual, chiar gratuit, pentru că nu toată lumea, în condițiile care se creaseră, putea cumpăra revistele și volumele respective.

După cum vedeți, am descris o misiune, am încercat să arăt de ce era nevoie în acei ani, înainte de 1991, când a apărut pentru prima dată revista „Limba Română”. Am descris tocmai misiunea revistei „Limba Română”: de această revistă era nevoie atunci și dacă atunci era nevoie de această revistă și de tot ce a făcut cu atâta râvnă, cu atât entuziasm și atâtea sacrificii în acești ani, astăzi trebuie să spunem că revista nu e numai necesară: în condițiile politico-culturale și de politică lingvistică la care am ajuns în ultima vreme, a devenit de-a dreptul indispensabilă.

Să nu lăsăm deci să piară această revistă, să nu lăsăm să scadă și să decadă această tribună. Ea trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat până acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române. Fiindcă, dacă dispăre și această revistă, dacă ne asumăm acest risc, atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat identitatea spirituală, am trădat dimensiunea fundamentală a omului ca ființă spirituală: limbajul; dimensiune care pentru noi se prezintă sub forma limbii noastre istorice: limba română. Ceea ce înseamnă că, dacă această revistă moare – și să nu dea Dumnezeu cumva să moară –, începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai suntem noi înșine.

Chișinău, 21 mai 2001

Sala Mare a Academiei de Științe a Moldovei

„Limba Română”, nr. 4-8, 2001, p. 32-37

Gavril ISTRATE

De la „Dacia literară” la „Limba Română”

S-a spus, de multă vreme, că în dezvoltarea culturii unui popor, presa și, în special, publicațiile periodice au avut și au un rol hotărâtor. De faptul acesta ne putem convinge la cea mai ușoară „întoarcere” înapoi, urmărind drumul parcurs de istoria culturii noastre naționale. Cine ne-a cunoscut și, mai ales, cine ne-a putut prețui până pe la începutul secolului al XIX-lea, când aproape nimeni din afară nu știa nimic despre existența noastră? Nu ne cunoșteam nici măcar noi între noi. Abia în anul 1829 muntenii și moldovenii au inițiat câte un ziar al lor, „Curierul românesc” la București și „Albina românească” la Iași, din care aveau să se desprindă, foarte curând, câte o revistă propriu-zisă: „Curier de ambe sexe”, în Muntenia, și „Alăuta românească”, în Moldova. Flacăra pusă în mișcare de I. Heliade Rădulescu și de Gheorghe Asachi a deschis apetitul românilor de peste munți și încă în anul 1838 a început să apară un periodic și la Brașov, sub numele de „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, al cărui animator a fost Gheorghe Bariț, un adevărat Kogălniceanu al provinciilor situate la vest de Carpați.

Asachi și-a asociat, repede, câțiva tineri, printre care și pe M. Kogălniceanu, cel care avea să preia de la îndrumătorul lui răspunderea apariției „Alăutei românești”. Tânărul Kogălniceanu avea să se dovedească a fi unul dintre cei mai luminați oameni ai epocii. El nu s-a putut mulțumi cu realizările publicistice de până atunci. Visa la o revistă mult mai cuprinzătoare, cu preocupări de litera-

tură, de istorie și, în general, de cultură, care să nu satisfacă doar dorințele românilor dintr-o singură provincie; el visa la o publicație pentru toți românii, una sub numele cuprinzător de „Dacia literară”, care a apărut în anul 1840, când programul ei orientativ, foarte modern, a fost salutat cu mare satisfacție de toată lumea.

Kogălniceanu pleca, în anunțarea programului respectiv, de la constatarea că publicațiile de până atunci „aveau mai mult o coloră locală” și-și exprima dorința de a putea scoate „o foaie, carea, părăsind politica, s-ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie carea, făcând abstracție de loc, ar fi numai o foaie românească și, prin urmare, s-ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din orice parte a Daciei... O asemenea foaie ne vom sili ca să fie «Dacia literară». (...) Așa dar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în carele, ca într-o oglindă, se vor vede scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său”.

Și se știe, astăzi știe toată lumea, că așa s-a făcut.

„Literatura noastră are nevoie de unire”, spune Kogălniceanu mai departe, „În sfârșit, țâlul nostru este realizația dorinții ca românii să aibă o limbă și o literatură pentru toți.”

Pe urmele publicației dirijată de Kogălniceanu ni se pare că merge frumoasa revistă de la Chișinău „Limba Română”, în paginile căreia găsim articole și studii culese de pe întreg teritoriul de limbă românească, de la creatori și cărturari de toate categoriile, studii din care se desprinde nu numai ideea directoare sub semnul căreia acționează fiecare autor, ci și modul cum îi bate inima. Suntem, cu alte cuvinte, pe urmele brașovenilor lui Bariț. „Limba Română” este o publicație care se adresează deopotrivă minții și inimii cititorilor. În paginile ei nu sunt urmărite numai problemele de strictă specialitate, ca în revista cu același nume de la București; se deosebește de aceasta prin preocupări mai largi, de istorie literară și de istorie propriu-zisă, de etnografie și folclor. Urmărește mișcarea literară și culturală de pe tot cuprinsul păământului pe care se vorbește românește. Este caracteristică, pe de altă parte, componența însăși a colectivului redacțional, alcătuit din specialiști de la cele mai importante universități românești (București, Iași, Chișinău, Timișoara, Cluj), ba și din alte țări. Toți acești membri ai redacției sunt adevărați păzitori ai solului nostru veșnic, cum ar spune George Călinescu, servesc aceleași idealuri și țintesc spre același țel. Prin ei este asigurată difuzarea cea mai largă a conținutului studiilor publicate în revistă și, mai ales, unitatea de vederi și unitatea scrisului, care duc la solidaritatea dintre noi. Ceea ce în secolul trecut

se realiza prin „schimbul” permanent dintre „Dacia literară”, de la Iași, și „Curierul românesc”, din București, cu „Foaia pentru minte, inimă și literatură” și cu „Gazeta Transilvaniei”, de peste munți, se realizează astăzi în paginile unei singure publicații care este „Limba Română” de la Chișinău. Ea a preluat sarcinile „Daciei literare” de acum o sută șaiszeci de ani, despre care se știe că a contribuit enorm la unitatea culturală dintre români, că a premers actului săvârșirii unității politice din ianuarie 1859.

Revista pare o mică enciclopedie din care cititorul se poate familiariza cu problemele cu care ne confruntăm noi astăzi. O deschid, totdeauna, cu sentimentul că asist la o dezbatere dintre cele mai animate, găsesc în ea tot ce mă poate interesa, de la problema limbii de stat la mișcarea națională din trecut ori la prezentarea unor mari figuri literare și culturale din trecut, care ne-au trasat drumul de la care nu trebuie să ne abatem. Chipurile lui B.-P. Hasdeu și Constantin Stere se desprind luminoase din paginile revistei, actualizându-ne eforturile pe care acești cărturari le-au depus pentru a ne asigura unitatea de limbă și de simțire.

Colaboratorii revistei, autorii de articole, vreau să zic, țin seama de toate categoriile de cititori, de la specialiștii propriu-ziși până la elevii ajunși în pragul baccalaureatului și al examenului de admitere la universitate. De aici și varietatea tematică în care problemele de istorie națională ocupă un loc prioritar. Se publică multă poezie tânără, se recenzează publicațiile periodice, se dau informații asupra spectacolelor teatrale. Numeroasele informații de natură istorică duc la convingerea că studiul limbii materne nu poate fi separat de cel al istoriei naționale. Să ne aducem aminte că „Astra” ardeleană și-a fundamentat programul tocmai pe ideea acestei conviețuiri. Cuvintele lui Timotei Cipariu, referitoare la rolul limbii, și cele ale lui Bariț, privitoare la rostul istoriei, s-au constituit în adevărate table ale legii și au căpătat valoarea unor adevărate testamente.

Ca „Astra” a procedat și Academia Română, care a preluat, fără modificări importante, programul Asociațiunii Transilvane. Pe acest program mi se pare că s-a fundamentat și activitatea colectivului redacțional al „Limbi Române”. Oricum, eu nu citesc nicio pagină a ei să nu mă duc cu gândul la tot ce poate consolida legătura dintre noi. Momente deosebite din istoria poporului, locuri scumpe prin ceea ce s-a săvârșit la un moment dat pe ele, personalități care au schimbat drumurile sorții poporului nostru, monumente, case memoriale, mănăstiri și instituții de cultură mi se strecoară printre rândurile pe care le descifrez din paginile revistei.

Dragostea pentru pământul care ne ține și ne hrănește, ca și solidaritatea dintre generații și puterea de a păstra neștirbită moștenirea lăsată de strămoși

pot fi exprimate în chipuri diverse, în versuri ca și în proză, în doine ca și în rugăciuni, în cântece ca și în povești. Să ne oprim doar la un scurt fragment din dialogul dintre Părcălabul Soroceanu și nepotul său, Bogdănuț, din cartea lui Sadoveanu *Nunta Domniței Ruxanda*, ediția din 1932, p. 167-168:

„– Uncheșule, am grăit eu, văd că toate ale vieții și ale lumii sunt împotriva mea. Dă-mi un sfat: ce pot face?”

Părcălabul mi-a cuprins fruntea cu palma și mi-a ținut strâns lângă inima lui capul.

– Ascultă, Bogdănuț, a zis el încet, amărăciunea ta mă înveninează mai mult pe mine. Căci dacă tu te prăpădești, nu pier numai eu. Piere tot neamul nostru cel viitor. Știu eu că tinerețea ta nu poate pătrunde asemenea adevăr. Cearcă, însă, și-l înțelege. Fă orișice. Suie-te în lună; scufundă-te în pământ; însă păstrează-ți ființa. Dumnezeu îți va da alinare. **Ai să vezi cât de înșelătoare sunt toate ale tinereții și ale iubirii. Statornică e numai această simțire care mă leagă pe mine de tine și care, la vreme, are să te lege și pe tine de altul ieșit din sângele tău.** Mi-a spus odată un învățat de la Eghiptet că omul, în acest chip, se poate socoti fără moarte și numai aceasta e dragostea cea adevărată, cu prelungiri în viitorul necunoscut și-n fundul mormintelor”.

Asemenea pagini revin în sufletul meu, în momentele de reculegere din care mă împărtășesc la orice întâlnire cu trecutul, cu monumentele și cu eroii lui. Am simțit lucrul acesta de câte ori am poposit la Curtea de Argeș ori la Putna, la Sibiu în Palatul Asociațiunii, ca și la Blaj, unde pașii mei se „armonizau” cu cei ai „feților frumoși, cu opinci de oțel” și cu cei ai lui Timotei Cipariu, ori la Brașov unde a fost răspândită, pe foi volante, poezia lui Alecsandri *Deșteptarea României*, în Maramureș, unde oamenii vorbesc ca în secolul al XVI-lea, și în Țara Moșilor, unde fluierul lui Iancu nu încetează de a impresiona apele și munții pe care continuă să curgă cântecele țâșnite din suferințele și bucuriile unui popor care a trăit și-și duce existența sub semnul unor lupte fără sfârșit. Mi-am plecat fruntea și am îngenunchat la Ipoteștii lui Eminescu și la Mirceștii lui Alecsandri, la Șiria lui Slavici, la Hordoul lui Coșbuc și la Prislopul lui Rebreanu, la Pașcanii lui Sadoveanu și la Lancrămul lui Lucian Blaga. Dar unde n-am fost să stau de vorbă cu cei care au trăit în alt veac, dar de care mă simt tot atât de legat ca și de contemporanii cu care îmi încrucizez pașii în fiecare zi. Mă visez tot mai des în parcul din Chișinău, populat, în ultimul timp, cu alte chipuri de scriitori români, în fața statuii lui Ștefan cel Mare, unde am vorbit de câteva ori, sau la Criuleni, în fața statuii lui Eminescu, unde de asemenea, am vorbit, ca și în curtea bisericii Sfântului Dimitrie din Orhei, unde am stat de vorbă nu numai cu domnitorul Vasile Lupu, ci și cu mitropo-

Chișinău 2001. Eugeniu Coșeriu împreună cu participanții la sărbătorirea a 10 ani de la fondarea revistei „Limba Română”

litul Varlaam, alcătuitorul acelei minunate *Cărți românești de învățătură*. Am poposit, apoi, și la Cahul, unde veghează umbra lui Ion Vodă și s-a născut neuitatul meu prieten Ion Osadcenco, decanul Facultății de Litere din Chișinău, acum treizeci și cinci de ani, când eu, decan, la rândul meu, la Iași, mă găseam în vizită la Universitatea din capitala Republicii Moldova. La Cahul am avut o întâlnire de neuitat cu tineretul din cadrul Colegiului, așa cum la Edineț aveam să mă întâlnesc cu elevii și profesorii de la liceul „Panteleimon Halippa”. Și ultima mea vizită, de până acuma, s-a încheiat la Soroca, unde am vizitat liceul „Constantin Stere” și am urcat în vestita cetate de acolo, încărcată de istorie. Jos, la picioarele noastre, Nistrul curgea liniștit, nepăsător și apele lui duceau spre alte tărâmurî fragmente din poveștile neamului nostru și cântece de demult, prin care strămoșii noștri cei mai îndepărtați „dau mâna cu nepoții lor”, cum ar zice George Coșbuc.

În lecturile mele din paginile revistei „Limba Română” coboară totdeauna, pe nesimțite, înaintașii care, după o expresie a lui Sadoveanu din volumul *Neamul Șoimăreștilor*, „poruncesc urmașilor” și le îndrumă pașii. Aud, în permanență, îndemnul Pârcălabului de la Soroca adresate nepotului Bogdănuț și mă simt înviorat că mai pot auzi îndemnul lui Kogălniceanu, că învățătura lui a descins din coloanele „Daciei literare” în paginile „Limbii Române”.

Grigore VIERU

Răzvrătirea limbii române

Ritmul gândirii, simțirii și ființării noastre ca națiune nu poate fi altul decât ritmul Limbii Române. Răzvrătirea pâinii, mai exact răzvrătirea puținătății ei, poate împăca, în cele din urmă, foamea trupească, dar nu ne poate salva ca Neam așa cum o poate *face* răzvrătirea Limbii Române.

În una dintre cugetările sale Cioran spunea că, potrivit unei legende de inspirație gnostică, în cer s-a dat o luptă între îngeri, în care cei aflați de partea Arhanghelului Mihail i-au învins pe cei ai Balaurului. Aceia dintre îngeri care, nehotărâți, s-au mulțumit să privească au fost alungați pe pământ pentru a face aici alegerea la care nu se puteau hotărî acolo sus; alegere cu atât mai anevoie de făcut, cu cât ei nu păstrau nicio aducere-aminte despre luptă și mai puțin încă despre atitudinea lor echivocă.

Sunt atâția „îngeri” la noi care nu au voit și nu vor să se implice în bătăliile naționale, între care cea mai înverșunată este lupta pentru Limba Română. După mine, nu cei care stau de partea Balaurului reprezintă cel mai grav pericol, ci *nehotărâții*, mai exact *indiferenții*, împotriva cărora nu poți să lupți.

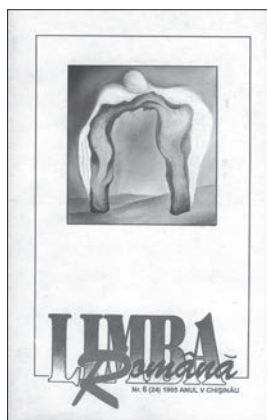
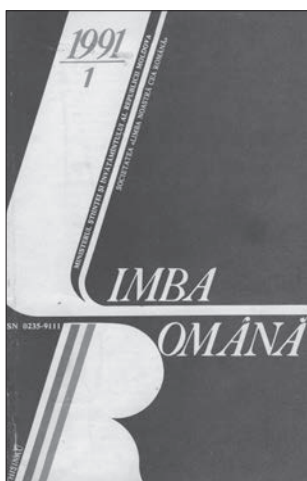
Mi-am iubit și-mi iubesc frații, dar nu erau și nu sunt toți. Am adorat și ador Limba Română, dar nu era și nu este încă toată prin părțile noastre. Mi-am iubit și îmi iubesc Țara, dar nu era și nu este întregă nici ea.

Și iată că ați venit voi, mai exact, iată că veniți voi, copiii, tinerii, profesorii, care ați ieșit în stradă în-

tru apărarea Limbii Române și a Istoriei noastre. Veniți voi, răzvrătiții, *hotărâții* Luptătorului cu Balaurul. Abia cu voi vor fi frații toți, abia cu voi va fi întreaga Limba Română, iar prin ea și Țara. Voi veți fi cei care veți conduce mâine lupta pentru dezrobirea definitivă a Verbului matern, lupta împotriva a tot ce, până mai ieri, credeam că este fără-de-scăparea noastră, lupta împotriva celor pentru care Limba Română este un coșmar, un vis urât. Iar noi, cei vârstnici și bătrâni, cei care am cutezat să ne luăm de piept cu mânia Balaurului, vom muri împăcați în noua respirație a Basarabiei noastre, atât de tragic înstrăinată, dar niciodată pierdută.

Sunt atâtea drumuri în cuprinsul de taină al Limbii Române pe care nu le-a cunoscut niciodată, nu le cunoaște și nu le va cunoaște nicicând Balaurul. Să nu uităm că numai pe ele, pe-aceste misterioase căi, putem merge, în deplină siguranță, spre Nemuire.

„Limba Română”, nr. 3, 1998, p. 6

Nicolae MĂTCAȘ

20 de ani de luptă și rezistență

N.M. – filolog, lingvist, prof. univ., publicist, traducător, om de stat. Membru al Uniunii Scriitorilor din România și din Republica Moldova și al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova. Autor și coautor, redactor și coredactor a peste 30 de manuale, elaborări metodice și alte ediții didactice și a peste 250 de articole și studii. Semnează în 2010 volumul *Calvarul limbii române din Basarabia*, 552 p., editat de Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”. Ministru al Științei și Învățământului din Republica Moldova (1990–1994). Fondator al revistei „Limba Română”.

În starea de cvazieuforie generală în care ne mai aflăm după aparentele mari „victorii” din august 1989 privind recunoașterea oficială a unității de limbă moldo-române (în cugetul și simțirea multora dintre noi – și a unității etnoculturale de neam), revenirea la grafia latină și necesitatea repunerii limbii de stat în toate funcțiile ei sociale, dar și de efervescentă activitate de curățare a grajdurilor lui Augias de nămolul ideologiei sovietice și de reformare a vieții culturale și spirituale în conformitate cu aspirațiile celor mulți și obidiți (timp de jumătate de secol) spre realizarea idealurilor naționale, nu ne ajungeau nici timp și nici mâini pentru a înfăptui rapid și temeinic toate schimbările pe care le consideram necesare. Reforma învățământului, revenirea la izvoare, la studierea literaturii naționale și a istoriei naționale a românilor de pe întreg arealul românesc, educarea conștiinței identitare ș.a. reclamau și mijloace și pârghii care să-i ajute pe cetățenii noștri a conștientiza marile adevăruri despre sine și despre limba pe care o vorbesc, despre adevărata istorie a propriului neam, să ajute la implementarea cât mai rapidă a acestor noi cunoștințe în intervalul de timp incert pe care ni-l hărăzise istoria. Anume atunci s-a pus explicit și problema dezideologizării și a reorientării publicațiilor tradiționale, patronate de Ministerul Învățământului („Învățământul public”, devenită, în curând, „Făclia”, „Scânteia leninistă”, devenită „Noi”, „Tânărul leninist”, devenită „Florile dalbe”, „Limba noastră”, devenită „Limba Română”), și, eventual, instituirea unor publicații noi („Cuge-

tu”, „Alunelul”). Concepția unei cu totul alte reviste de cultură lingvistică decât fosta „Limba noastră” – structura, conținutul, volumul, periodicitatea, destinatarul, componența colegiului și a consiliului de redacție, atragerea unui colectiv cât mai divers de autori merituoși, conținutul articolului inaugural programatic și, nu în ultimul rând, chiar denumirea revistei – s-a conturat pe parcursul lunilor octombrie – decembrie 1990, în discuții îndelungi, dar rezonabile, dintre ministru și proaspăt numitul de către minister redactor-șef Ion Dumeniuk. Colegiul de redacție – organism propriu-zis de lucru – includea redactorul-șef, un redactor-șef adjunct (ziaristul Alexandru Bantoș), un secretar general de redacție (poetul Leo Bordeianu) și trei redactori de secții (filologii Ion Ciocanu, Emil Mândăcanu și istoricul Ion Coțescu). Colegiul de redacție – organism consultativ, care a fluctuat pe parcurs – includea 18 personalități cunoscute din lumea științifică și literară de la noi și de peste hotare: Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Anatol Ciobanu, Nicolae Mățaș, Ion Melniciuc, Constantin Tănase, Dumitru Irimia, Traian Diaconescu ș.a.

Concepută ca o publicație științifico-metodică filologică, adresată, în primul rând, școlii, corpului profesoral didactic și, implicit, elevilor, dar și ca un organ de culturalizare în sensul larg al cuvântului, revista urma nu numai să-i îndrumeze pe profesorii filologi la predarea și însușirea materiei prevăzute de programa școlară la limba și literatura maternă, iar la literatura română – a lucrărilor literare ale scriitorilor români din întreg arealul românesc, în mod expres a aceluia care, din motive cunoscute, nu fuseseră studiate la facultate, ci și să-și extindă aria de propagare de cunoștințe, referindu-se și la probleme de istorie, etnografie, folclor, artă, cultură în genere. Urma, prin intermediul „Limbii Române”, să conștientizăm cine suntem, de unde venim, ce limbă vorbim, cum ne numim și care este numele corect al nostru și al limbii noastre. Eram obligați să ajutăm tineretul, în primul rând elevii și studenții, să cunoască reala istorie, limba, literatura, cultura, cele mai importante valori create de poporul nostru de-a lungul istoriei, locul nostru în civilizație.

Dată fiind situația catastrofală privind exprimarea în limba maternă, ca urmare a presiunii de decenii exercitate de limba rusă, a așa-zisului bilingvism național-rus ori, mai precis, dar și mai grav, a diglosiei, care a generat la românii basarabeni un fel de „semilingvism” și, respectiv, „semiintelct”, „semigândire”, un soi de „bâlbâială” generalizată provocată de un apăsător și distructiv complex de inferioritate în ceea ce privește libera exprimare (după cum ne atenționa psihologul Aurelian Silvestru chiar în primul număr, semnând articolul *Victime ale bilingvismului: copiii complexați*), la fel de stringente erau și problemele privind dezvoltarea capacității de gândire și de exprimare corectă și firească în limba maternă, propagarea consecventă a normelor limbii

române literare. Conducerea revistei formulase titlurile a mai mult de 20 de rubrici, în care urma să ofere soluții pentru sarcinile pe care și le asumase: Sociolingvistică, Starea de veghe, Unitate națională: argumente lingvistice, Obârșii, Din scripturile române, Drama limbii române, Vin din munții latinei, Reflexe ale eternității, Permanența clasicilor, Restitutio, Scriitori români din Basarabia, Antologia LR, Analize și interpretări, Cum vorbim, cum scriem, Limba și literatura română în școală ș.a.

Spiritul tutelar al primului redactor-șef (Ion Dumeniuk, marele luptător ucrainean pentru cauza românismului din Basarabia, s-a stins din viață pe 3.11.1992, la mai puțin de doi ani de la fondarea revistei, ulterior „Limba Română” fiind călăuzită neîntrerupt de către Alexandru Bantoș) i-a însoțit, însuflețit și ocrotit pe cei câțiva oameni de suflet care au participat / participă nemijlocit la elaborarea revistei, după cum recunoaște actualul redactor-șef, pe parcursul a circa două decenii de „planuri mari și amare deziluzii”, de „bucurii și necazuri”. Începând cu 1994, revista iese de sub egida Ministerului Științei și Învățământului, care, aflat sub conducerea agrarienilor comuniști deghizați în democrați, promoscoviți și românofobi, promotori ai moldovenismului primitiv, nu o mai sprijină financiar, și devine o publicație independentă.

Cu ocazia jubileului de 10 ani al publicației, în discursul său (*Credință, sacrificiu și destin*, nr. 4-8/2001, vezi textul preluat în acest număr de revistă), acad. prof. Eugeniu Coșeriu explica de ce era stringentă nevoie de înființarea unei asemenea reviste imediat după anii de glorie 1988-1989.

Conștient că este anevoios, dacă nu imposibil, a ilustra și a aprecia toate aspectele / problemele de limbă, literatură, istorie, cultură, care și-au găsit reflectare în paginile revistei în cele două decenii de existență, voi încerca totuși, fie și pe bază de analiză selectivă (dar cu un eșantion suficient de reprezentativ), să stabilesc dacă și în ce măsură s-a achitat revista de misiunea istorică ce-i revenea, reformulată, în tipar diogenic, de marele filozof al limbajului și fondator al lingvisticii integrale E. Coșeriu. Chiar o simplă navigare prin oceanul de rubrici (unele tradiționale pentru o publicație de profil filologic, constante de la început, altele inovatoare și mai puțin obișnuite pentru o revistă de strictă specialitate, devenite permanente pe parcurs, odată cu extinderea ariei de investigare) sugerează diversitatea, necesitatea și actualitatea problemelor / temelor abordate. Adăugăm aici, la cele enumerate mai sus, câteva rubrici noi (sau reformulate pe nou): Pro didactica, Portofoliul profesorului, De la grotesc la sublim, Limba română azi, Limba română încotro?, Itinerar lexical, Româna pentru aolingvi, Comunicare și limbaj, Evoluția lim-

bii române, Actualitatea clasicilor, Omul deplin al culturii românești, Mari filologi români, Destine basarabene, Itinerare spirituale, Aniversări, In memoriam, Argument, Adevărul despre noi, Lecțiile istoriei, Puncte de reper, Remember, Restitutio, Dialogul artelor, Proză, Ars poetica, Poesis, Critică, eseu, Coșeriana, Scriitori contemporani, Literatură universală, Concurs de creație, Cărți și atitudini, Cronică literară, Recenzii, Colocviu.

Urmare a mișcării de eliberare națională din anii 1985-1989, după micile-mari victorii, izbânzi repurtate în bătălia pentru limba de stat și revenirea la grafia latină, când a fost recunoscută oficial unitatea de limbă moldo-română, după proclamarea suveranității și a independenței Republicii Moldova se părea că educarea conștiinței identitare românești va fi un proces de scurtă durată, că adevărul despre noi, istoria și limba noastră va triumfa în timpul cel mai apropiat. Cu atât mai mult cu cât Ministerul Științei și Învățământului introdusese predarea limbii române în școala de toate gradele (inclusiv cea superioară) și la toate specializările, a literaturii române din tot spațiul românesc, a istoriei neamului românesc de la origini și până în zilele noastre. Este explicabil, prin urmare, de ce scopul principal al revistei era încă de la fondare, fapt pentru care primul ei redactor-șef a și insistat să fie numită „Limba Romană” (omonimă, ca formă, cu cea din Patria-mamă, deosebită însă, și de aceea inconfundabilă cu aceasta din urmă, prin obiective, tematică, aria de probleme, caracter instructiv, stil polemic și combativ), acela de a combate falsurile plătuite la fabrica de minciuni a ideologiei țariste, apoi sovietice, despre existența, chipurile, în arealul est-romanic, a două națiuni și a două limbi romanice diferite (română și moldovenească), de a-i explica unui cititor trecut prin școala și prin furcile caudine ale mancurtizării ruso-sovietice de ce pământul pe care locuim este un teritoriu românesc rupt de la matcă, de ce populația basarabeană majoritară și limba pe care a moștenit-o din moși-strămoși este românească; altminteri, de ce suntem români (moldoveni sau basarabeni), ca și românii din România (români moldoveni, bucovineni, olteni, ardeleni, maramureșeni, bănațeni etc.), românii (plus aromânii, meglenoromânii, istroromânii) din țările mai mult sau mai puțin învecinate (Ucraina, Bulgaria, Ungaria, Serbia, Croația, Albania, Grecia) și cei din diasporă, de ce numele corect al nostru și al limbii noastre trebuie să-și găsească locul firesc în documentele de stat, inclusiv în Legea supremă (Constituția), și să poată fi folosite nestingherit în uzul cotidian, de ce trebuie să studiem istoria românilor (și nu istoria Moldovei sau, cu atât mai mult, a Republicii Moldova recent proclamate, stat care încă nu are o istorie proprie), să ne cunoaștem înaintașii și meritele poporului român în lupta pentru afirmarea și dăinuirea sa în istorie, pentru menținerea unității limbii române, pe care savanții lumii au considerat-o „o enigmă și un miracol istoric”, și să fim mândri de faptul

că suntem români și vorbim românește tot așa cum, de exemplu, francezii se mândresc că sunt francezi și vorbesc franțuzește. Studiile și articolele scrise de personalități notorii precum Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Ion Dumeniuk, George Uscătescu, Grigore Vieru, Ion Hadârcă, Ion Ungureanu, Ion Ciocanu, Constantin C. Giurescu ș.a. au fost publicate fără întreruperi timp de douăzeci de ani (de ex.: *Unitate lingvistică – unitate națională* de Eugeniu Coșeriu, 2/1994; *Intellectualii Basarabiei în lupta pentru limbă și ființă națională* de Nicolae Mățaș, 1/1994; *Agresivitatea surogatului lingvistic* de Constantin Tănase, tot acolo; *A fi tânăr* de Grigore Vieru, *Aplauze pentru cei din lumină* de Ion Hadârcă, 3/1955; *Deznaționalizări paralele: hawaienii și moldovenii* de Corneliu Florea din Canada, tot acolo; *Denumirea limbii noastre e cea știută de toată lumea – română*, Dialog: Alexandru Bantoș – Silviu Berejan, tot acolo; *Limba română este numele corect al limbii noastre*, mesajul din 27 aprilie 1995 al președintelui Mircea Snegur prezentat Parlamentului, tot acolo; *Limba română și noi* de Ana Bantoș, 6/1995; *Legislația lingvistică din Republica Moldova (după șase ani de la adoptarea ei)* de Anatol Ciobanu, tot acolo; *România merge în vârful degetelor în propria casă*. Dialog: Vasile Patrichi – Ion Ungureanu, tot acolo; *Și națiunea, și limba sunt date de Dumnezeu, și doar unul Dumnezeu le poate schimba* de Lidia Istrati, 1/1996; *Chiriași în propria țară* de Vasile Melnic, 2/1996; *Nivelarea fără bulldozer* de Gheorghe Vodă, 1-2/1997; *Identitate românească* de Șerban C. Andronescu din SUA, 3-4/1997; *Răzvrătirea limbii române* de Grigore Vieru, 3/1998; *Aere perennius* de N. Mățaș, 4, 1998; *Realizarea firească a dreptului națiilor la autodeterminare* de Ion Buga, 5/1998; *Șansa noastră* de Ana Bantoș, 9-12/2001; *Denumirea limbii ca instrument în lupta politică* de Irina Condrea, 4-6/2002; *Limba română – unitate în diversitate* de Vasile Pavel, 9-10/2008). Revista a publicat și materialele unor reuniuni științifice la care au participat și s-au pronunțat ferm specialiști în materie, scriitori și oameni de cultură ca Eugeniu Coșeriu din Tübingen, Rajmund Piotrowski din Sankt-Petersburg, Stanislav Semcinski din Kiev, Ion Coteanu, Gheorghe Mihăilă, Mioara Avram, Dumitru Irimia, Gavril Istrati, Stelian Dumistrăcel, Ion Nuță, Ion Hangiu din România, Haralambie Corbu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Serafim Saka, Anatol Eremia, Ion Ețcu, Teodor Cotelnic, Vasile Pavel, Maria Cosniceanu, Mihail Purice, Vlad Pâslaru, Gheorghe Bobână, Anatol Petrencu, Pavel Parasca, Ion Buga, Andrei Eșanu, Demir Dragnev, Ion Negrei, Ion Niculiță, Ion Varta, Gheorghe Palade, Ion Șișcanu, Gheorghe și Elena Postică ș.a.) sau manifestări publice de strîngentă actualitate pentru situația din Republica Moldova, inclusiv declarațiile, rezoluțiile, apelurile, scrisorile deschise ale acestora către Guvern, Parlament, Președinție, reproduse integral sau sintetic în revistă (Congresul al V-lea al

Filologilor Români, Iași – Chișinău, 4-9 iunie 1994, LR, 3/1994; Sesiunea științifică „Limba română și varietățile ei locale”, București, 31 octombrie 1994, LR, 5-6/1994; Greva generală a elevilor, studenților și a corpului profesor-didactic din instituțiile de învățământ din Chișinău din martie-aprilie 1995, printre revendicările căreia era și menținerea în școală a disciplinei „istoria românilor”, respingerea tentativelor de diseminare a acesteia în cursul de așa-numita „istorie integrată”, revizuirea art. 13 din Constituție și fixarea numelui corect al nostru și al limbii noastre, 3/1995; Conferința științifică din 20-21 iulie 1995 „Limba română este numele corect al limbii noastre”, LR, 4/1995; Declarația Adunării Generale a A.Ș.M. din 28 februarie 1996 privind denumirea corectă a limbii de stat, LR, 2/1996; Conferința Națională „Limba română azi”, ediția a IV-a, Iași – Chișinău, 6-9 octombrie 1995, LR, 6/1995; Congresul Spiritualității Românești, ediția a III-a, Băile Herculane, 20 noiembrie 1995, LR, 6/1995; Congresul I al Filologilor din Republica Moldova, Chișinău, 29 august 2001, LR, 9-12/2001; Congresul istoricilor din Republica Moldova, Chișinău, 1 iulie 2001, LR, 4-8/2001 ș.a.). Aceste manifestări au demonstrat nu numai că avem dreptul să cunoaștem adevărul despre limbă, istorie, neam, ci și să știm să stăm scut și spadă contra tentativei de schimbare a denumirii corecte a limbii noastre, de restricționare în continuare a utilizării ei firești în toate domeniile de activitate și de favorizare a limbii ruse (limbă străină a unui stat, care nici măcar nu se află în vecinătate cu Republica Moldova), contra grabei cu care se urzea înlocuirea disciplinei „istoria românilor” cu numita „istorie integrată”.

Pentru a-l ajuta pe cititor să accedă la complexa problematică lingvistică, redacția a publicat în antologii aparte cele mai reprezentative articole tematice, multe dintre care au văzut lumina tiparului mai întâi în paginile revistei: una colectivă cu titlul sugestiv *Limba română este Patria mea* (Biblioteca revistei „Limba Română”, Chișinău, 1996, 2007) și șase volume de autor: *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (Chișinău, 1998) și *Calvarul limbii române din Basarabia* de Nicolae Mătcaș (2010); *Retrospectivă necesară* de Alexandru Bantoș (2007); *Itinerar sociolingvistic* de Silviu Berejan (2007); *Reflecții lingvistice* de Anatol Ciobanu (2009) și *Testament. Cred în izbânda limbii române* de Nicolae Corlăteanu (2010). Pe lângă faptul că enumeră până la epuizare argumentele științifice (de ordin filologic, istoric, psihologic, juridic etc.) cunoscute, mai puțin cunoscute și altele, noi, lucrările editate în Colecția Biblioteca revistei „Limba Română” reflectă și profesiunile de credință ale autorilor. Ne vom referi la două dintre acestea, ai căror autori între timp au plecat în lumea celor dreپți, crezul lor constituind nu numai spovedanii în fața propriei conștiințe, ci și veritabile testamente pentru urmași. Prima – mărturisirea regretatului academician N. Corlăteanu: „...limba noastră literară, limba exem-

plară pe care o folosim și o vor folosi și generațiile viitoare, limba lucrărilor literare și științifice, limba din documentele administrative etc. este, precum susține și Academia de Științe a Moldovei, una singură și se numește Limba Română, aceeași pentru toți românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, transnistrieni, cei din Banatul sârbesc, din Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Rusia, SUA etc.). (...) Eu cred sincer în izbânda limbii române și a neamului românesc!” (LR, 4/2005, p. 4). Testamentul este cu atât mai important pentru posteritate, cu cât astăzi se speculează în privința unor ezitări ale Domniei Sale din perioada regimului comunist de oprimare, falsificatorii istoriei și limbii prezentându-ni-l (denaturat, firește) ca pe un adept al fundamentalismului moldovenesc. Cea de-a doua confesiune – a regretatului academician Silviu Berejan. Referindu-se la condițiile sufocante în care omul de știință era nevoit să creeze, să reziste în fața presiunilor ideologice și, în același timp, să rămână onest în fața semenilor și a propriei conștiințe, Domnia Sa mărturisește: „...am studiat și mi-am apărut, cât și cum am putut, limba neamului. Și asta vreau să afirm acum, înspre apusul vieții, deschis: am iubit dintotdeauna limba și neamul și anume aceste sentimente mi-au insuflat energie și putere de rezistență. Le voi iubi și în continuare cu aceeași intensitate și le voi apăra cu aceeași perseverență în orice situație. Cu convingerea fermă și cu credința neștrămutată că numai așa e bine, îmi voi duce crucea până la capăt” (3/1995, p. 60). La cele două testamente memorabile trebuie să-l alăturăm neapărat și pe cel al nemuritorului Grigore Vieru, intitulat la fel de mobilizator ca și tulburătoarele sale chemări de pe baricade: *Oastea Limbii Române* (discurs de recepție la A.Ș.M., rostit în ziua de 30 august 2007 cu ocazia conferirii titlului de doctor honoris causa, LR, 1-4/2009). Revista se mândrește de faptul că anume în paginile ei și-a găsit o formulare carteziană crezul despre numele corect al neamului nostru și al limbii noastre, exprimat de marii bărbați ai națiunii Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Eugeniu Coșeriu, Grigore Vieru.

Dacă ținem cont de drumul sinuos al luptei pentru propagarea adevărului, pe care a trebuit să-l parcurgă de-a lungul anilor, de condițiile unei existențe precare, va trebui să recunoaștem că revista „Limba Română” are, cu atât mai mult, tot dreptul să se mândrească de faptul că, în anii grei de ofensivă din partea comuniștilor, deghizați în agrarieni democrați, asupra oamenilor de știință în problema denumirii corecte a limbii și a neamului, ca și în perioada de atac furibund asupra redutei românismului din partea comuniștilor ajunși fățiș la conducere, a reușit să reziste nu numai ea însăși, ci și să și-i facă adepți pe oamenii de știință și de cultură onești, să-i determine să-și exprime răspicat convingerile, ajutându-i să-și despovăreze sufletul (iar pe cei care, în momente grele, aproape că pactizaseră cu diavolul, să se debaraseze de satană).

Paralel cu elucidarea chestiunii privind numele corect al poporului și al limbii noastre, cu demontarea tezei despre predarea integrată a istoriei neamului și argumentarea necesității de studiere aparte a istoriei românilor, în cadrul rubricilor Sociolingvistică, Dimensiuni ale unității noastre, Coșeriana, Lecturi coșeriene ș.a., lingviști de marcă de talia lui Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, urmași de discipoli fideli cum sunt Mircea Borcilă, Eugen Munteanu, Gheorghe Moldovanu, Vasile Pavel, Cristinel Munteanu, Eugenia Bojoga, Marta Istrati ș.a., au explicat publicului cititor noțiuni importante pentru înțelegerea discursului științific de profil: lingvistică integrală, normă, sistem, tip lingvistic, creativitate, alteritate, limbă istorică, limbă funcțională, limbă exemplară, dialect, subdialect, grai, supra-dialect, limbă comună, limbă literară, bilingvism, diglosie, politică lingvistică, planificare lingvistică etc. Colegii lor literați Constantin Ciopraga, Dan Mănuță, Dumitru Irimia, Paul Cornea, Theodor Codreanu, Adrian Dinu Rachieru, Mihai Cimpoi, Ana Bantoș, Aurelia Rusu, Viorica-Ela Caraman, Maria Kozac, Anatol Gavrilov, Diana Vrabie, Grigore Canțăru, Iulian Boldea, Mircea V. Ciobanu, Inga Ciobanu, Felicia Cenușă ș.a., în cadrul rubricii permanente Critică, eseu, familiarizează cititorii cu noțiuni / concepte indispensabile astăzi la analiza și interpretarea textului cum ar fi: hermeneutică, discurs, discursivitate, paradigmă, tradiție, modernitate, autenticitate, manierism, mimetism, ficțiune, textual, intertextual, intertextualitate (explicită, implicită), referențialitate, apolinic, dionisiac, sacru, profan, ludic, ironic, premodernism, modernism, neomodernism, postmodernism, avangardism, modernitate, transmodernitate, interdisciplinaritate, transdisciplinaritate, interferență, identitate (idem-identitate, ipse-identitate), alteritate, sincronizare, desincronizare, psihanaliză, subconștient, supraconștient, narcisism (primar, integral, secundar), arhetip ș.a. În felul acesta revista își inițiază cititorii în travaliul laboratorului de creație și al celui de analiză, oferindu-le re-pere formative.

Cultivarea limbii a fost și rămâne (trebuie să rămână!) o preocupare constantă a revistei, mai cu seamă dacă se ține cont de faptul că mulți vorbitori nativi ai limbii române din Basarabia, chiar dintre cei trecuți prin școală și facultate, nu-i cunosc suficient normele de pronunțare și scriere, structurile morfologice și sintactice, având și un bagaj lexical sărac (ca să nu mai vorbim de terminologie, unde basarabenii se află într-un veritabil infern, după expresia plastică a unui rafinat cunoscător al subtilităților limbii române, scriitorul Alexandru Gromov), ca urmare a presiunii exercitate timp de decenii de limba rusă asupra exprimării și gândirii românilor basarabeni. Influența „binefăcătoare” a acestora se manifestă și la ora actuală în vorbirea celor – nici tinerețul nu face excepție – care mai „gândesc rusește” și traduc în „moldovenește”,

imitând modul rusesc de pronunțare a consoanelor palatalizate, de structurare a propozițiilor, topica rusească a părților de propoziție, modelele rusești de adresare, de utilizare a pronumelor de reverență etc. Unii care conștientizează această lacună sunt complexați, se „bâlbâie” în fața unor buni cunoscători ai limbii, deoarece nu găsesc cuvintele necesare, nu sunt siguri de corectitudinea și naturalețea frazei. În activitatea de culturalizare lingvistică revista a știut să atragă, pe parcurs, forțe de calibru (scriitori, ziariști, lingviști) precum Anatol Ciobanu, Alexandru Gromov, Vasile Levițchi, Ion Melniciuc, Irina Condrea, Anatol Eremia, Maria Cosniceanu, Vasile Melnic, Gligor Gruitșă, Ana Livia Tătaru, Ion Ciocanu, Nicolae Mătcaș, Stelian Dumistrăcel, Vlad Pohilă, Alexei Palii, Ilie-Ștefan Rădulescu, Valentin Guțu, Andrei Crijanovschi, Alexei Acsan ș.a.). Artileria grea, care zgâlțâie din temelii contrafortul inculturii din exprimarea orală și scrisă a românilor basarabeni, mai are încă destule muniții, pe care redacția revistei urmează să le fructifice în mod rezonabil.

După memorabilele interviuri cu oameni de știință și cultură, purtate de scriitorul S. Saka, cred că dialogurile / convorbirile redactorului-șef Alexandru Bantoș cu diverși intelectuali români de acasă și din lume, diseminate în revistă de-a lungul anilor, dar și incitantele dialoguri de la rubrica „Viața ca o coridă” dintre Leo Butnaru și diverși scriitori, menite să ne deschidă măcar pentru o clipă porțița ducând în atelierul activității de gândire și creație a făuritorului de valori, dârzenia cu care înfrânge împotrivirea materiei brute cioplitului în bazaltul cuvintelor, relațiile lui cu lumea din jur, atitudinea față de marile ei frământări, ne creează veritabile stări de delectare estetică.

În scopul informării cititorului „despre tot ce se făcea pe tărâmul limbii românești și despre toate luptele pentru afirmarea limbii românești” (E. Coșeriu), pentru „creșterea limbii românești și-a patriei cinstire” în trecutul îndepărtat, dar și în cel apropiat, revista ilustrează în culori vii și luminoase chipuri ale luptătorilor pentru marea Unire de la 1918, ale unor iluștri predecesori care au trudit la constituirea și unificarea normelor limbii românești literare, la descoperirea nestematelor ei, a potențelor creative, la desăvârșirea și multiplicarea acestora, ale unor pedagogi, savanți, oameni de cultură care și-au dedicat viața (integral sau în parte) studiului limbii și literaturii române, al istoriei neamului nostru sau care i-au apărut temeiurile ei, fie aceștia români sau prieteni ai românilor.

Revista – vrem să accentuăm și cu acest prilej – nu pierde ocazia de a comemora evenimente importante din istoria neamului și personalități din diverse domenii de activitate (scriitori, publiciști, oameni de știință filologi, istorici, juriști, economiști, oameni politici și de stat, diplomați etc.) care au constituit

adevărate jaloane pentru predecesori, pentru noi și pentru urmași. La fel, ea nu uită să aducă un florilegiu de recunoștință distinselor personalități contemporane (de regulă, scriitori, oameni de știință filologi, istorici) cu ocazia aniversării lor.

Rubrica Pro didactica are, în concepția fondatorilor revistei și a realizatorilor ei, misiunea de a-l ajuta pe profesor (*mutatis mutandis*, și pe elev) să găsească cele mai eficiente căi de comunicare către elev a cunoștințelor din domeniul limbii și literaturii române, de formare a capacităților de înțelegere și interpretare a mesajului operei literare, de exprimare corectă, de exaltare în fața frumuseții și vrajei cuvântului artistic, de stimulare a spiritului de creativitate. Iar aceste modele de limbă exemplară, de exprimare corectă, naturală, neaoșă, expresivă trebuie, vorba dlui prof. E. Coșeriu, nu doar imitate, ci și să servească drept „îndemn la creativitate, la acea creativitate pe care și noi, țărani moldoveni din Țara de Sus și din Țara de Jos, n-am pierdut-o niciodată, fiindcă întotdeauna am fost vorbitori de limba română” (4-8/2001, p. 36-37). Anume această țintă o urmăresc (și, aș vrea să cred, o și ating) elaborările metodice publicate la această rubrică (și la unele adiacente, înrudite prin tematică și scop: Portofoliul profesorului, Experiență, Prelegeri oportune, Comentarii literare, Conspect, Agenda dirigintelui) referitoare fie la tehnici și metode de predare a limbii române, la îmbogățirea vocabularului, cultura exprimării, fie la literatură, la specificul predării unor texte care țin de diferite genuri și specii, la formarea capacităților de receptare și interpretare a mesajului în temeiul „disecării” unor lucrări prevăzute de programa școlară, de întocmire a unor acte oficiale, la dezvoltarea creativității elevilor (compunere, recenzie, cronică dramatică, corespondență, jocuri, exerciții), la predarea unor noțiuni de teorie a literaturii: curent literar, gen, specie, roman, poem, schiță, nuvelă, eseu, doină, pastel, sonet, fie la evaluarea cunoștințelor elevilor ș.a.m.d. Elaborările sunt semnate atât de specialiști recunoscuți în materie ca Ioan Șerdean, Constantin Șchiopu, Eliza Botezatu, Nicolae Onea, Ion Drăgotoiu, Alina Pamfil, Aurelia Marinescu, Loretta Handrabura ș.a., cât și de învățători și profesori de școală cunoscuți sau mai puțin cunoscuți, care își împărtășesc propria experiență.

Revista este un atelier de creație și o pistă de lansare a tinerilor scriitori, cercetători științifici, critici literari, cărora le oferă cu generozitate spațiul său. Cu condiția că respectă câteva exigențe: a) actualitatea/oportunitatea temelor abordate; b) originalitatea tratării; c) capacitatea de analiză și sinteză; d) opinie proprie; e) argumentare imbatabilă. Sub supravegherea și cu recomandarea unor scriitori, revista chișinăuiană de știință și cultură sprijină activitatea de creație în rândul elevilor, studenților și, în genere, al tinerilor condeieri

prin publicarea (eventual, și prezentarea) încercărilor la diverse rubrici. Mulți doctoranzi, viitori profesori de școală și de facultate, ziariști, critici literari, scriitori și-au făcut debutul în paginile revistei.

Întrucât are ambiția de „a cuprinde necuprinsul”, revista abordează și alte probleme de știință, cultură și civilizație: de etnografie, etnologie, folclor, filozofie, religie, muzică, estetică, arte plastice, interacțiunea dintre diverse discipline etc. Ilustrativă în acest sens este rubrica permanentă Dialogul artelor, la masa căreia au reflectat asupra operelor predecesorilor și contemporanilor, ori și-au împărtășit, în cadrul unor dialoguri de suflet, aspecte din activitatea de creație numeroși mânăuitori ai penei și, respectiv, ai penelului, ai baghetei sau camertonului, în temei din Basarabia postbelică. Lucrările multor protagoniști ai acestei rubrici, reproduse color sau alb-negru pe copertile și în paginile revistei, precum și pozele, în deosebi cele color, captivează și bucură privirea și sufletul unui cititor răvășit de zbciumul luptei cu inerțiile unei vieți nedrept de mizerabile și trecătoare, dar însetat de frumosul și sublimul artei.

O focalizare retrospectivă asupra istoriei de douăzeci de ani ai revistei „Limba Română”, ani de luptă intransigentă pentru promovarea adevărului științific despre noi și limba noastră, despre numele corect al nostru și al limbii pe care o vorbim, despre istoria acestui mult pățimit colț de pământ românesc, rupt cu forța din trupul Țării de niște cotropitori nesățui și feroce, ne înzecește satisfacția și bucuria că, în pofida tuturor încercărilor neaveniților antinaționali și românofobi care s-au perindat la putere de a o lichida sau a o subordona intereselor lor politice, contrar atacurilor furibunde asupra limbii și istoriei românilor, implicit asupra revistei, din partea slugoilor mancurți ai ideologiei fundamentalismului moldovenesc, în condițiile sufocante ale unei crize financiare care deocamdată nu dă niciun semn de recesiune pe interminabilul drum al tranziției la economia de piață, revista nu numai că a rezistat și a supraviețuit, ci și, în mare parte, și-a îndeplinit conștiincios și perseverent nobila misiune pe care și-o asumase încă de la început. Revista reprezintă o panoramă a vieții lingvistice, literare, istorice, artistice, culturale, în sensul larg al cuvântului – din Basarabia și din Țară. Publicând cu regularitate articole privind viața românilor din afara Țării, fragmente din creațiile făuritorilor de valori artistice de origine etnică română, revista a devenit o adevărată punte de legătură între românii din întreaga lume. Nu este o simplă publicație; ea întreprinde acțiuni care ar putea fi puse pe seama unei veritabile instituții de cultură. Prin materialele publicate privind unitatea etnică, lingvistică, istorică și culturală a românilor din întreg arealul românesc, inclusiv a celor din teritoriile românești istorice, care au fost cedate benevol sau rupte cu argumen-

tul forței din trupul Țării, prin prestigiul, integritatea, probitatea semnatariilor materialelor respective, prin temeinicia argumentelor invocate, revista a contribuit la readeptarea și consolidarea conștiinței naționale (latente timp de decenii) a românilor basarabeni și bucovineni. Prin modul în care au fost gândite și constituite consiliul și colegiul de redacție, care includ personalități românești notorii de pe ambele maluri ale Prutului și din diaspora românească, prin atragerea la colaborare a unor specialiști din întreg spațiul românesc, prin familiarizarea cititorului basarabean cu istoria nemutilată a neamului, prin invitarea acestuia la un pelerinaj imaginar prin locurile dragi inimii lui din interiorul României (mă refer aici și la cele câteva – și o spun cu regret: „câteva”, pentru că revista ar trebui de urgență să-și reia și extindă activitatea de familiarizare a cititorului din afara Țării cu pitorescul locurilor și faptele conaționalilor din Țară, – numere (ediții speciale) consacrate integral vieții culturale a unor județe actuale din România (Călărași, Maramureș, Bucovina, 11/1999, 3-5/2000, 1-3/2001), prin organizarea unor reuniuni științifice importante pentru apărarea ființei noastre naționale (*Limba română este numele corect al limbii noastre*, Chișinău, 20-21 iulie 1995; *Limba română – atribut esențial al identității naționale*, Chișinău, 23 ianuarie 2010, *Școala națională: recuperarea destinului european*, Chișinău, 31 aprilie 2010 ș.a.), mese rotunde, lansări de carte, vernisaje, expoziții etc. cu participarea unor români din Țară, din Bucovina și din Bugeac, din diverse colțuri ale lumii (Franța, Germania, SUA, Canada ș.a.), instituția numită „Limba Română” a smuls din inima sângerândă a basarabeanului și a regăteanului sârma ghimpată a despărțirii noastre și a înfăptuit mult visata unire în cuget și-n simțiri cu mult înainte de anul 2010, când conducerea democrată a Republicii Moldova a avut curajul să aprobe depozitarea în muzeul de antichități al ocupației rusești a bornelor înstrăinării fratelui de frate de apa blestemată a Prutului. Revista i-a adus „acasă” pe românii de pe cele două maluri, dar și pe marii români din străinătate (Ionesco, Eliade, Cioran, Coșeriu, Brâncuși, Horia Vintilă, Dumitru Țepeneag, Dinu Flămând, Uscătescu, Cotruș, Caraion, Goma, Sever Pop ș.a.), care ne-au proslăvit numele, limba și Țara.

Reunindu-ne în jurul unui ideal, revista ne-a făcut mai visători, mai romantici, dar și mai realiști, mai pragmatici, mai încrezători în puterile proprii, mai curajoși în căutarea, descoperirea și recunoașterea propriei identități. Mai informați, mai inteligenți, mai cărturari, mai creativi. Este așteptată de cititorii de toate vârstele și preocupările nu numai din Basarabia, din Bucovina și din Țară, ci și de prietenii ei de pe continentul european, asiatic, american, australian. Revista mai are meritul de a ne fi luminat că, în condițiile efectelor colaterale nocive pentru menținerea ființei naționale ale proceselor de integrare și globalizare, putem supraviețui ca entitate nu numai prin cunoaștere și prin

cultură, ci și printr-o nețărmită dragoste față de neam, limbă și Țară. Așa cum ne-au învățat marii și înțelepții noștri compatrioți contemporani Eugeniu Coșeriu, Grigore Vieru, Silviu Berejan, Ion Dumeniuk, Octavian Ghibu, părintele Vasile Țepordei, P.S. Antonie Plămădeală, Valeriu Rusu, Gheorghe Ghimpu, Nicolae Costin, Ion Vatamanu. Iată de ce misiunea revistei pe această palmă de pământ românesc, spațiu cu un trecut lamentabil din punctul de vedere al menținerii / erodării conștiinței naționale identitare, un prezent confuz și un viitor imprezizibil în aceeași problemă nu s-a terminat. Lupta pentru ieșirea din infernul lingvistic și istoric, ai cărui captivi mai suntem și în care continuăm să orbecăm neputincioși, după cum ar fi conchis primul redactor al revistei, continuă. Oportună și necesară la înființare, revista este indispensabilă și astăzi, câtă vreme conducătorii neocomuniști din Republica Moldova nu au dorit să respecte legea cu privire la funcționarea limbii de stat, au tergiversat până la sabotare Programul de măsuri de stat privind repunerea ei în funcțiile sociale de bază, amenințându-ne cu fantoma limbii ruse ca o a doua limbă de stat pe teritoriul republicii, altfel spus, cu reîntoarcerea la timpurile de tristă pomină ale (ne)funcționării „bilingvismului armonios” și ale dominării limbii ruse. Indispensabilă, câtă vreme noii alianțe de guvernare democratice nu-i ajunge nici timp, nici voință să purceadă nemijlocit la revizuirea și realizarea Programului de stat de funcționare a limbii de stat, la reînființarea Departamentului de Stat al Limbilor și reinvestirea acestuia cu funcțiile inițiale, ajustate la necesitățile actuale. Revista „Limba Română” a fost și rămâne o citadelă a românismului într-un spațiu sovietizat până-n măduva oaselor, anațional și chiar antinațional, rusofil și românofob, cu alogeni (de regulă cu funcții de conducere sau care lucrează în sfera de deservire) care se împotrivesc procesului firesc de prosperare a națiunii pe baza armoniei interetnice și cu mancurți de origine română (la Chișinău sau rătăciți pe la Moscova, prin Odesa...) care rămă la temelia a tot ce este național-românesc. Publicația este necesară, așadar, pentru revizuirea și implementarea legislației lingvistice, pentru continuarea sprijinirii procesului de repunere în drepturi a limbii în toate sferele vieții sociale, economice și culturale, pentru promovarea până la legiferarea în Constituție a adevărului științific despre numele corect al limbii și al poporului român din Basarabia; pentru trecerea de la o Basarabie rusificată în gândire, exprimare și mod de conduită la o Basarabie eminentemente românească; pentru culturalizarea în continuare a cititorilor; pentru insuflarea încrederii în permanența noastră ca neam istoric cult; pentru creșterea noastră spirituală; în sfârșit, pentru integrarea cu valori proprii și distincte în spațiul cultural comun românesc și în cel european. Acum 10 ani, pe 21 mai 2001, în Sala Mare a A.Ș.M., explicând cauzele care au determinat apariția unei atari publicații după 1989, Eugeniu Coșeriu concluziona

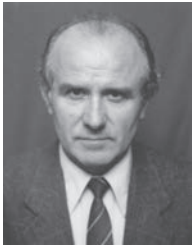
socratic: „...dacă atunci era nevoie de această revistă și de tot ce a făcut cu atâta râvnă, cu atât entuziasm și atâtea sacrificii în acești ani, astăzi trebuie să spunem că revista nu e numai necesară: în condițiile politico-culturale și de politică lingvistică la care am ajuns în ultima vreme, a devenit de-a dreptul indispensabilă”. Crezul testamentar al colosului de la Tübingen conferă colectivului de redacție tărie și încredere în utilitatea muncii și triumful cauzei pentru care își slujește cu abnegație Patria: „Să nu lăsăm deci să piară această revistă, să nu lăsăm să scadă și să decadă această tribună. Ea trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat până acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române. Fiindcă, dacă dispare și această revistă, dacă ne asumăm acest risc, atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat identitatea spirituală, am trădat dimensiunea fundamentală a omului ca ființă spirituală: limbajul; dimensiune care pentru noi se prezintă sub forma limbii noastre istorice: limba română. Ceea ce înseamnă că, dacă această revistă moare, (...) începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai suntem noi înșine” (4-8/2001, p. 37).

Cinste și mărire domnului redactor și admirabilei echipe redacționale – Vi-
orica-Ela Caraman, redactor-șef adjunct, Oxana Bejan, secretar general de
redacție, Tatiana Fisticanu, Dorina Balmuș, redactori, Veronica Rotaru, co-
rector! Navigând cu abilitate printre aisbergurile ascunse ale politicii con-
ducătorilor și partidelor care s-au perindat la putere, precum și printre cele ale
interminabilelor constrângeri financiare, cauzate nu numai de blamata criză
financiară, ci, mai ales, de aviditatea și indiferența căpătuiților peste noapte de
averi – nefondate pe muncă onestă – față de valorile spirituale ale propriului
popor, acul busolei de pe corabie indică întruna și sigur mult jinduitele zări
și vise albastre. Iar tricolorul de pe catargul corabiei salută, imaginar, mult
așteptata oră astrală a acostării la țarm. O publicație ca „Limba Română” tre-
buie și va să trăiască în simțirile și în cugetul nostru cât timp va dăinui în isto-
rie fascinantul și seducătorul miracol numit Limbă Română.

București, 14 martie 2010

Gheorghe CHIVU

„Limba Română” și statutul limbii naționale în Republica Moldova

Gh.C. – prof. univ. dr., Catedra de limba română a Facultății de Litere de la Universitatea din București, cercetător șt. gr. I la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” din București. Membru corespondent al Academiei Române din 2010. Coordonatorul programului de cercetare „Enciclopedia literaturii române vechi” (Institutul „G. Călinescu”, București). Colaborator a numeroase monografii și dicționare, apărute la Editura Academiei Române, precum *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicționar al limbii române* (2008), *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea* (1979). Laureat al Premiului „Timotei Cipariu” al Academiei Române (1993).

1. Limba, cea mai aleasă, cea mai complexă și cea mai profundă creație umană, a fost și va rămâne un mijloc greu de contestat al identificării unui popor, al marcării identității, deopotrivă individuale și colective, a vorbitorilor ei. Prin limbă ne asumăm, ca indivizi și ca neam, o personalitate, o istorie și o cultură.

Acest adevăr are o semnificație aparte în cazul limbii române, singura limbă romanică izolată între idiomuri de cu totul alte origini. Limbă care i-a învățat laolaltă pe localnici și pe cei veniți, succesiv, în decursul timpului, de pe alte meleaguri și stabiliți definitiv de o parte și de alta a arcului carpatic, în stânga sau în dreapta Prutului, că formează un singur popor. Nu originea etnică a contat în timpul istoric, ci instrumentul de comunicare, același pentru toți, limba română.

Despărțită de trunchiul comun la începutul veacului al XIX-lea, atunci când româna literară nu își dobândise încă unitatea în varianta sa modernă, vorbirea românilor din actuala Republică Moldova nu a devenit și nu putea deveni o altă limbă, fie ea chiar romanică, diferită de aceea vorbită în teritoriile românești aflate la dreapta Prutului. Și-a păstrat intacte nu doar caracteristicile structurale originare, morfologice, sintactice și fondul principal de cuvinte, ci și puterea de influențare a celor care au deprins-o și capacitatea de dezvoltare în plan cultural, în ciuda unui mediu intelectual și, îndeosebi, a unuia politic prin excelență ostile.

A contribuit la aceasta limba vorbită în satele moldovenești, aceeași la stânga și la dreapta Prutului, de la care a păstrat unele foste norme literare regionale. Un rol deosebit în păstrarea unității l-a avut contactul cu limba literară utilizată în Țară, contact niciodată întrerupt, dacă avem în vedere nu doar cartea importată, ci îndeosebi aceea păstrată în biblioteci sau adusă clandestin, atunci când condițiile politice au fost mai puțin favorabile. Covârșitoare a fost însă acțiunea intelectualilor patrioți. În spiritul iluminist cel mai autentic, aceștia nu numai că au păstrat neatinsă frumusețea expresiei literare în scrieri, puse adesea în contradicție cu politica oficială, sub ochii copiilor sau ai adulților, dar au obținut, în urma unei lupte acerbe, întoarcerea la grafia latină. Întoarcere care s-a constituit într-un eveniment cultural, științific și patriotic de aleasă ținută, având consecințe ușor de explicat în dovedirea unității limbii vorbite deopotrivă în România și în Republica Moldova. La fel ca în probarea, prin intermediul limbii, a originii identice și, în consecință, a apartenenței la același popor.

În urmă cu aproape două secole, Petru Maior, cunoscutul învățat iluminist transilvănean, scria în instructivul său *Dialog pentru începutul limbei române*, lucrare de popularizare a unor înalte idealuri patriotice și a unor adevăruri științifice mai puțin cunoscute la începutul veacului al XIX-lea:

„...până vor scrie românii cu slove chirilicești, ... care cu acea viclenie sânt băgate întră români, ca cu totu să se stingă limba română, niciodată nu vor fi vederoase [adică vizibile, ușor de observat] cuvintele latine..., cu atânta funingine au acoperit boiereasca lor față... De câte ori mi s-au întâmplatu mie, de îndoindu-mă de vrun cuvântu, oare latinescu este, cât l-am scrisu cu slove sau litere latine, îndată cu strălucire i se văzu latina lui față și părea că râde asupra mea de bucurie că l-am scăpatu din sclavie și de calicele chirilicești petece.”

Lupta intelectualilor basarabeni pentru întoarcerea la grafia cu litere latine a repetat peste timp, în condiții mult mai dificile decât cele din Transilvania sfârșitului de secol XVIII, efortul îndelung al învățaților latiniști de a crea un alfabet special pentru limba română. Ea a împlinit apoi o altă cerință a mării intelectualități românești, astfel formulată, în 1876 (într-un articol publicat în „Curierul de Iași”) de către Mihai Eminescu, simbol de prim rang al întregii culturi românești:

„Ceea ce voiesc românii să aibă este libertatea spiritului și conștiinței lor în deplinul înțeles al cuvântului. Și fiindcă spirit și limbă sunt aproape identice, iar limbă și naționalitate asemenea, se vede ușor că românul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea, dar aceasta o vrea pe deplin.”

Împlinire de excepție a idealului național, promovarea culturii române în haină latină în ultimele două decenii a permis dezvoltarea rapidă a limbii literare

utilizate în Republica Moldova, cu toate funcțiile specifice și în toate domeniile de activitate.

Limba a devenit, ca în momentele istorice de la mijlocul veacului al XIX-lea, când s-a constituit româna literară modernă, factor de unitate națională și mijloc de progres cultural, științific și social.

Iar meritul revine pe deplin scriitorilor și intelectualilor patrioți din stânga Prutului. Grigore Vieru, poetul-tribun plecat mult prea devreme dintre noi, afirma aforistic în *Mișcarea în infinit*: „S-ar părea că întreaga natură a ostenit la zidirea Limbii Române”.

„Natura” a ostenit, într-adevăr, la zidirea și la păstrarea limbii noastre. Arhitecții au fost însă scriitorii, iar artizanii – toți cei care au promovat și au cultivat, după 1989, limba română, deopotrivă autori de literatură beletristică, oameni de știință, jurnaliști și profesori. Iar prin contribuția acestora vorbitorul obișnuit, dar îndeosebi elevii și studenții aflați pe băncile școlii au înțeles că de o parte și de alta a Prutului se vorbește aceeași limbă romanică, româna, cu toate varietățile ei, dialectale sau socioculturale, cu aceleași norme literare, validând aceleași virtuți artistice și întrunind aceleași posibilități de exprimare a gândirii științifice sau de punere în formă elevată a normelor juridice și a regulilor ordinii sociale.

2. Înființată acum două decenii, „Limba Română”, publicație științifică și culturală, de atitudine, dar și de acțiune în sprijinul formei elevate de expresie a limbii naționale, și-a propus să fie o revistă a tuturor românilor, a celor ce trăiesc în Republica Moldova, în Ucraina sau în România, dar și a celor din diasporă.

Într-un moment de răscruce, în care întoarcerea la grafia latină crease avantaje, dar și unele probleme, nu la nivelul vorbirii populare, ci la nivelul formei literare a idiomului numit (nu numai) în deceniile precedente anilor '90, „limbă moldovenească”, în paginile revistei au fost găzduite ample, repetate și elevate discuții despre statutul limbii române în Republica Moldova, despre unitatea de limbă și de cultură în spațiul romanic nord-dunărean, despre dificilele chestiuni ale legislației lingvistice și despre implicațiile politice și culturale ale acesteia.

În cadrul noii publicații au fost promovate, explicate și argumentate normele scrisului și exprimării literare, cu insistență (inițial) asupra ortografiei cu litere latine și asupra vocabularului, cunoscute fiind consecințele negative ale utilizării îndelungate a limbii rusești ca limbă oficială în fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească. Revenirea rapidă și (re)introducerea necesară a românei literare în administrație, în învățământ și în domenii diverse ale activității științifice și tehnice au impus de aceea abordarea problemei

terminologiilor de specialitate, inclusiv a celor apărute în viața publică și în administrație, în ziarele oficiale și în mass-media. S-a urmărit și a fost sprijinită promovarea noilor structuri și formulare de acte oficiale. Dar s-a discutat și relația dintre noua normă, dorită literară, și graiuri, vorbirea populară, respectiv uzul lingvistic familial, la care intelectualii făceau adesea apel, în încercarea de a renunța la rusă, fosta și extrem de rezistentă limbă oficială.

În acest dificil demers, studiilor de specialitate semnate de remarcabili lingviști (între care Eugeniu Coșeriu a ocupat un loc aparte) și articolelor de cultivare a limbii le-au stat alături extrase din opere literare reprezentative. „Antologia Limbii Române”, formă a unei imaginate, dar imposibil de realizat, sub egida unei singure publicații periodice nu totdeauna agreeate de oficialități, colecție de scrieri beletristice exemplare, a oferit modele de frumoasă și elevată limbă românească. Modele pentru cititorul adult, dar și pentru elevi, incluși programatic în publicul-țintă, direct sau prin intermediul profesorilor de limba și literatura română, cărora le-au fost destinate numeroase materiale didactice.

Studiile științifice din paginile revistei, deopotrivă exegeze de critică și istorie literară și contribuții lingvistice, au dovedit adevărul greu de ignorat că în româna literară, vorbită și scrisă la stânga Prutului, există stiluri funcționale distincte, bine conturate.

Creațiile poetice, găzduite cu generozitate aproape număr de număr, s-au constituit, în acest context, într-un rezultat palpabil al exercițiului didactic elevat și rafinat pus în slujba limbii materne, întoarsă la statutul de limbă oficială de cultură.

Iar dezbaterile organizate cu participarea unor prestigioși specialiști, pe marginea celor mai importante probleme ale evoluției, dăinuiri și unității limbii române, dezbateri concretizate cu publicarea unor numere și volume tematice, au pus în evidență rolul constructiv al intelectualului dăruit neamului din care face parte.

3. Grigore Vieru, vorbind despre miracolul păstrării limbii române în literatura așa-zis moldovenească, spunea că „norocul poezilor basarabeni a fost poezia românească”, completând, în același context, că „ne-am ținut veșnic de *Limba Română* într-un deșert aprins în care singura umbră era umbra ecoului”. Edificarea rapidă a românei ca limbă literară oficială, utilizată în Republica Moldova, și redobândirea, în scurt timp și în integralitatea lor, a funcțiilor unei autentice limbi de cultură a fost posibilă grație efortului comun al scriitorilor, lingviștilor, jurnaliștilor și profesorilor basarabeni, al echipei redacționale, al specialiștilor în normarea limbii și al instituțiilor abilitate în acest sens.

Theodor CODREANU

Cuptorul lui Heraclit

Th.C. – prof. dr., critic și istoric literar, prozator și eseist, Huși. Autor al mai multor volume dintre care *Dubla sacrificare a lui Eminescu* (a cunoscut trei ediții); *Complexul Bacovia*, Editura Litera, Chișinău, 2003; *Caragiale – abisal*, Editura Augusta, Timișoara, 2003; *Basarabia sau drama sfâșierii*, Editura Scorpion, Galați, 2003; *Duminica mare a lui Grigore Vieru*, Editura Litera, Chișinău, 2004; *Transmodernismul*, Editura Junimea, Iași, 2005; *A doua schimbare la față*, Editura Princeps Edit, Iași, 2008; *Istoria „canonică” a literaturii române*, Editura Princeps Edit, Iași, 2009. Laureat al mai multor premii acordate de Uniunile Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

Casa Limbii Române din Chișinău (înființată în 1998) a devenit sălașul revistei „Limba Română” care împlinește două decenii de existență. Nu exagerez deloc zicând că alcătuiesc împreună principala formă instituțională de rezistență în fața rusificării Basarabiei, care n-a încetat după izbânda parțială a mișcării de renaștere națională din anii 1985-1990. Desigur, avangarda a constituit-o Uniunea Scriitorilor, dar în sânul acesteia s-a insinuat, pas cu pas, discordia dintre diferite grupări și dintre orgoliile diversilor scriitori care, toate la un loc, au slăbit forța de penetrare în rândul opiniei publice, sfârșind, în ultimul an, cu o adâncire a animozităților care s-ar putea să aibă consecințe deosebit de grave și de lungă durată. Ce să mai vorbim de Frontul Popular devenit partid și apoi neantizat de chiar liderii lui. Avantajul Casei Limbii Române și al revistei cu aceeași numire constă, pe fundalul dezvoltării teoriei moldovenismului primitiv, tocmai în conservarea sintagmei „Limba Română”, pe care regretatul Grigore Vieru a scris-o întotdeauna, din clipa când a fost posibil în spațiul public, cu majuscule. O singură publicație, cea mai populară din ultimele trei decenii, a mai avut inițiativa să se declare, pe frontispiciu, publicație de limba română: „Literatura și Arta”. Faptul mi se pare esențial, fiindcă, după aproape două secole de rusificare, limba română a avut de luptat cu doi monștri și după 1989: primul, presiunea politică și economică a Moscovei, dublată de șantajul militar transnistrian, al doilea, născut din primul, doctrina pseudoștiințifică a

moldovenismului, menită să cimenteze mentalitatea că moldovenii basarabeni sunt o altă etnie, cu o altă limbă, plămădită din ramura slavă, dar cu unele influențe românești provocate de „imperialismul” Țării Românești care s-a extins în Moldova, în Ardeal, în Banat. Doctrina moldovenismului s-a cristalizat definitiv în 1924, când a fost înființată Republica Sovietică Socialistă Autonomă Moldovenească, dincolo de Nistru, spre a pregăti terenul expansiunii sovietice asupra Basarabiei reunite cu patria-mamă la 27 martie 1918. Și astăzi Basarabia este, *proprio motu*, o anexă a acestei pretinse Republici Transnistriene, în care doctrina moldovenismului nu constituie decât faza finală de pecetluire a rusificării moldovenilor, argumentul suprem fiind uriașul depozit de armament rusesc stocat acolo. Și a redevenit anexă din clipa declanșării războiului transnistrian care a dus la curmarea mișcării de renaștere națională prin detronarea guvernării Mircea Druc. Tot ce a urmat a stat sub spaima, mai mult sau mai puțin vizibilă, că orice tentativă de continuare a revoluției naționale nu mai are sorți de izbândă în fața curentului panslavist. În acest context, pasivitatea politicii românești, în context, a sporit această îngrijorare de care au profitat agrarienii, apoi comuniștii diriguți de Vladimir Voronin.

S-a făcut observația că, între toate fostele republici desprinse din imperiul sovietic, Republica Moldova are un statut aparte. A produs singura revoluție în care marea bătălie s-a dus pentru limba națională, limba lui Alexei Mateevici, poetul-preot devenit simbol al unui cenaclu de mare răsunset în acei ani. Dacă în Țările Baltice politicul a fost mai puternic și a reușit să triumfe inclusiv asupra limbii de ocupație, în Moldova politicul n-a fost la înălțimea păzitorilor limbii române și, la scurt timp, limba română n-a mai fost recunoscută oficial în Constituție. Aici au intrat în joc cei care s-au erijat în *stăpâni ai limbii*, prin intermediul hibridului doctrinar sovietic numit *moldovenism* și *limbă moldovenească*, hibrid slujit de pseudospecialiști precum Vasile Stati sau Victor Stepaniuc. Este ceea ce Martin Heidegger a numit *uitarea adevărului Ființei* sub impactul ideologiilor pseudomoderniste totalitare. Am mai invocat cele două enunțuri eminesciene fundamentale cu privire la *adevăr* și *limbă*. Va trebui să le repetăm neobosit atâta vreme cât există și va mai exista agresiune împotriva adevărului și a limbii române: „În sfârșit, adevărul e stăpânul nostru, nu noi stăpânii adevărului”¹. Și corelatul cu adevărul limbii: „Nu noi suntem stăpânii limbei, ci limba e stăpâna noastră. Precum într-un sanctuar reconstruim piatră cu piatră tot ceea ce a fost înainte – după fantezia sau inspirația noastră momentană, ci după ideea, în genere și în amănunte, care-a predominat la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească. Nu orice inspirație întâmplătoare e un cuvânt de-a ne atinge de această gingașă și frumoasă zidire, în

care poate că unele cuvinte aparțin unei arhitecturi exotice, dar în ideea ei generală este însăși floarea sufletului etnic al românimii”².

A face să renască ființa unui neam oprimat spiritual, lingvistic, cultural și politic timp de aproape două veacuri, așa cum s-a năzuit prin revoluția basarabeană, înseamnă exact ceea ce spune Eminescu despre *rezidirea sanctuarului limbii române* și, prin el, a însuși trupului istoric al Basarabiei ca parte organică concrecută în matca românismului. De aceea este atât de mare responsabilitatea intelectualilor și a politicienilor basarabeni (dar nu numai) în această fază incertă a istoriei românești, pe ambele maluri ale Prutului, pentru ca neamul acesta să nu dispară și să-și făurească viitorul pe care-l merită. Dar cum să rezidești „sanctuarul limbii române”, „piatră cu piatră” cu „tot ceea ce a fost înainte”, când *ideea românească*, aceea „care-a predominat în zidirea sanctuarului”, a fost umilită, maculată, agresată, interzisă de homunculul bizar care s-a vrut și încă se vrea a fi stăpânul limbii și al adevărului sub chipul struțo-cămilesc al „limbii moldovenești”?

Oare câți înțeleg că problema aceasta nu ține numai de istorie, pur și simplu, ci, mai ales, de *ontologia fundamentală*, așa cum a regândit-o în secolul al XX-lea Martin Heidegger? Și ceea ce-i mai tulburător e că reflecția filozofului german privitoare la adevărul Ființei și al limbii este, în esența ei, eminesciană. Și cine a înțeles mai bine drama Basarabiei decât Eminescu?

Când intelectualii basarabeni au pariat pe limba română, în renașterea lor, ei parcă i-au ascultat pe Eminescu și pe Heidegger. Iată ce spune autorul celebrei *Scrisori despre „umanism”* (1947): „În gândire Ființa ajunge să vorbească. Limba este locul de adăpost al Ființei. În lăcașul ei trăiește omul. Cei ce gândesc și făuritorii de vers sunt veghetori ai acestui adăpost”³. Pe *veghetorii* aceștia, Heidegger îi numește *păstori* ai Ființei. Dacă limba română este una dintre cele mai bogate și mai complexe din lume (Noica o așeza alături de greaca veche și de germana modernă, în ce privește posibilitățile de filozofare, de *gândire* a Ființei), se datorează, probabil, și faptului că a fost creată chiar de păstori și păzită, în veacuri, de păstoriile cărțurari ai Bisericii Ortodoxe Române, de la diaconul Coresi și părintele-poet Alexei Mateevici până la mitropolitul Bartolomeu Anania, de la mitropolitul-poet Dosoftei până la Grigore Vieru, care, deși n-a fost preot, a trăit ca nimeni altul *taina care ne apără*. În singurătatea păstoriei gândește, prin limbă, Ființa: „Ființa este paza care, în vederea adevărului ei, îl ocrotește pe om în esența lui ec-statică, astfel încât ea adăpostește ec-sistența în limbă. Iată de ce limba este deopotrivă loc de adăpost al Ființei și lăcașul esenței omului. Și tocmai pentru că limba este lăcașul esenței omului, umanitățile istorice și oamenii nu pot fi acasă în

limba lor atâta vreme cât limba a devenit o simplă carcasă în spatele căreia oamenii își văd de uneltirile lor”⁴. Heidegger face distincție între *ec-sistență* și simpla *existență* rătăcitoare a omului în istorie. În existență, oamenii își pot bate joc chiar și de limbă, mutilând-o, precum autorul de dicționare Vasile Stati, dar în „*ec-sistență*” rătăcirea nu e posibilă. Când Mateevici scria despre limba română că este „limba vechilor cazanii”, plânsă și cântată „pe la vatra lor” de țărani, el trăia *ec-static* adevărul limbii, același cu al Ființei. Ce altceva spune Grigore Vieru în cunoscuta poemă *În limba ta?* O *ec-sistență* care se înalță în *tăcere*, cum spune același Heidegger, îngânat parcă de Vieru astfel: „Iar când nu poți / nici plânge și nici râde, / când nu poți mângâia / și nici cânta, / cu-al tău pământ, / cu cerul tău în față / tu taci atunce / tot în limba ta”. Numai în *tăcere* glasul Ființei poate fi auzit din nou, spune Heidegger: „Omul trebuie, înainte de a vorbi, să asculte din nou glasul Ființei, cu riscul ca sub semnul acestui glas exigent (*Anspruch*) să aibă puțin sau rar ceva de spus. Numai astfel i se restituie cuvântului caracterul neprețuit al esenței sale, iar omului lăcașul pentru a locui în adevărul Ființei”⁵. Heidegger atrage atenția că *locuirea poetică în limbă* este holderliniană, nu idilică, sămănătoristă, sentimentală. Este locuire în *adevăr*, în *sacru*. Este regăsire a patriei pierdute. Ceea ce Mihai Cimpoi a înțeles din drama ființei basarabene când a coroborat-o cu mitul homeric al *întoarcerii în Ithaca*. Întoarcerea lui Hölderlin în patrie (vezi poemul *Andenken*), subliniază Heidegger, nu e egoism naționalist, ci întoarcere cu toate popoarele spre *origini*, spre Ființă. Dar nu te poți întoarce decât prin propria-ți limbă pe cale de a fi *uitată* odată cu adevărul Ființei. Ulise este ispitit, în drumul său, să uite Ithaca. Ar fi putut rămâne în insula Sirenelor, la frumoasa Circe și în atâtea alte locuri, dar nu l-a lăsat glasul Ființei, glasul patriei sale: „Lipsa de patrie, care rămâne să fie astfel gândită, rezidă în aceea că ființarea este abandonată de Ființă. Această lipsă este semnul că Ființa a fost uitată”⁶.

Identificarea limbii cu patria este și cel mai adânc gând al lui Nichita Stănescu: „Limba română este patria mea”. Enunțul a devenit emblema-pavază a Casei Limbii Române din Chișinău. Oare întâmplător? Menirea cea mai înaltă a celor puțini care trudes în această instituție este, în pofida, poate, a vieților consumate în *existență* personală (pradă tuturor vicisitudinilor istorice), aceea de *ec-sistență în Ființa Limbii Române*. Ca unul care colaborez de mulți ani cu *păstorii* Casei Limbii Române, știu prin câte greutăți și agresivități au trecut cei care o slujesc. Casa însăși a fost agresată, batjocorită, incendiată. Comparativ cu alte instituții, lăcașul este dintre cele mai modeste din Chișinău, dar are o noblețe indicibilă. Pentru că i-au pășit pragul sau au colaborat în paginile revistei personalități precum Eugeniu Coșeriu, Paul Miron, B. García Hernández, Rudolf Windisch, Guillaume Durand, Rajmund Piotrowski,

Stanislav Semcinski, Nicolae Corlăteanu, Nicolae Mătcaș, Mioara Avram, Valeriu Rusu, Liviu Damian, Ion Ungureanu, Morteza Mahmoudian, Silviu Berejan, Ion Vătamanu, Gheorghe Vodă, Aureliu Busuioc, Eugen Beltechi, Al. Zub, Petru Soltan, Constantin Ciopraga, Anatol Ciobanu, Anatol Petrencu, Valeria Guțu-Romalo, G. Mihăilă, Stelian Dumistrăcel, Grigore Vieru, Victor Teleucă, Ana Bantoș, Mihai Cimpoi, Constantin Țoiu, Alexandru Husar, Valentin Mândăcanu, Vladimir Beșleagă, Anatol Codru, Nicolae Dabija, Dumitru Irimia, Dan Mănuță, Augustin Buzura, Mircea Borcilă, Marius Sala, Virgil Nemoianu, Ion Hadârcă, Adrian Dinu Rachieru, Viorica-Ela Caraman, Valentin Ciucă, Alexei Marinat, Nicolae Esinencu, Leonida Lari, Vasile Vasilache, Andrei Strâmbeanu, Mircea Dinescu, Șerban Codrin, Paul Mihail, Arcadie Suceveanu, Irina Condrea, Ion Melniciuc, Emilian Marcu, Gheorghe Chivu, Iurie Colesnic, Dumitru Tiutiuca, Ana Blandiana, Ion Ciocanu, Valeriu Matei, Iulian Filip, Maria Șleahțișchi, Andrei Eșanu, Leo Butnaru, Dumitru Crudu, Vlad Pohilă, Vasile Șoimaru, Serafim Saka, Mircea V. Ciobanu, Vasile Gârneț, Vitalie Ciobanu, Mircea Druc, Gheorghe Popa, Mina Maria-Rusu, Pavel Șușară, Gheorghe Vrabie, Lucian Vasiliu, Vsevolod Ciornei, Gheorghe Moldovanu, Iulian Boldea, Nicolae Rusu, Mircea Anghelescu, Ioan Holban, Alexandru Ruja, Grigore Ilisei, Mircea Ciubotaru, Viorel Dinescu, Lucian Lazăr, Vladimir Zagaevschi, Eugenia Bojoga, George Rusnac, Cristinel Munteanu, Emanuela Ilie, Aliona Grati, Mihai Posada, Alexandru Cazacu,

Aprilie 2011. Echipa redacțională: Dorina Balmuș, Viorica-Ela Caraman, Alexandru Bantoș, Veronica Rotaru și Oxana Bejan

Mioara Kozak, Pavel Balmuș, Eugen Munteanu, Teo Chiriac, Nicolae Roibu. Și putem continua pe alte pagini enumerarea făcută aleatoriu.

Dacă zăbovești o clipă asupra numelor aruncate în pagină, constai imediat că, în Casa Limbii Române, prin intermediul revistei „Limba Română”, una dintre cele mai bune din întreg spațiul românesc, s-au întâlnit nu numai cei cu afinități electice, ci și adversari în spațiul grupărilor literare din Basarabia și din Țară. Un fenomen care nu se întâmplă în celelalte reviste de pe ambele maluri ale Prutului. Și asta spune mult asupra rostului „păstoresc” față de limba română și față de Ființa românească. Aș spune, de aceea, că instituția bidecenară de azi este *cuptorul lui Heraclit*. Fiindcă este deopotrivă lăcaș al limbii române și Casa Ființei românești.

Legenda spune că faima filozofului Heraclit din Efes crescuse atât de mult, încât au început să vină, din diverse colțuri ale Greciei, grupuri de curioși care să-l cunoască și să se împărtășească din înțelepciunea lui. Se așteptau ca Heraclit să-i întâmpine într-un palat sau barem într-un templu, dar grea le-a fost mirarea când l-au văzut, zgribulit de frig, încălzindu-se lângă un cuptor. Cum vizitatorii s-au oprit scandalizați și disprețuitori, înțeleptul s-a ridicat și le-a spus, ospitalier: „Poftiți! Și aici sunt zei!”

Firește, nu e prea atrăgător un înțelept în zdrențe și zgribulit de frig. Imaginea acestui Heraclit îmi amintește de aceea a bătrânului Dascăl din *Scrisoarea I*. Casa Limbii Române poate să pară marginală și neatrăgătoare puternicilor zilei. Dar ea este și trebuie să fie *sanctuarul* de reclădit, în sens eminescian, sanctuarul Limbii Române. *Cuptorul lui Heraclit*.

Note ■ ¹ M. Eminescu, *Opere*, XV. *Fragmentarium. Addenda ediției*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 50.

² *Ibidem*, p. 98.

³ Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, trad. din germană și note de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, studiu introductiv de Constantin Noica, Editura Univers, București, 1982, p. 321.

⁴ *Ibidem*, p. 364.

⁵ *Ibidem*, p. 326.

⁶ *Ibidem*, p. 344.

Dorin CIMPOEȘU

Limba română – crezul unei reviste a conștiinței naționale

D.C. – prof. univ. dr. în istorie, Academia „Al. I. Cuza”, București, autor, printre altele, al volumelor *Guvernarea de centru-dreapta în Basarabia (Republica Moldova) 1998-1999* (2009); *Restaurația comunistă sovietică în Republica Moldova* (2008); *Republica Moldova, între România și Rusia* (Premiul Salonului Internațional de Carte, Chișinău, ediția a 19-a, 2010). Specialist în Istoria contemporană a României, inclusiv a Basarabiei (1918 – prezent), profesor de Istoria contemporană a românilor și Istoria instituțiilor românești contemporane.

Anul acesta revista de știință și cultură „Limba Română”, care de-a lungul timpului și-a câștigat prestigiul prin implicare și consecvență, marchează cea de-a douăzecea aniversare. Publicația a parcurs un drum lung și anevoios, plin de greutăți și obstacole, unele inerente începutului, altele impuse de „prieteni” limbii române, care s-au lăsat ademeniți de *ursoaica roșie* acaparatoare.

Revista a apărut într-un context politic și social intern foarte tensionat, determinat de confruntarea dură dintre mișcarea de renaștere națională a românilor basarabeni, care făceau eforturi disperate pentru a-și redobândi adevărata identitate națională, și rezistența totalitară sovieto-mancuriană, care dorea menținerea Basarabiei în sfera de influență rusă, chiar cu prețul declanșării unui conflict armat foarte violent, în primăvara anului 1992, după ce Republica Moldova își declarase independența.

În consecință, înființarea acestei publicații, care poartă numele corect al limbii noastre, a fost o necesitate, apărarea limbii române devenind crezul unei mâini de patrioți devotați cauzei redestep-tării naționale a românilor basarabeni și revenirii acestora la istorica și adevărata lor identitate.

Printr-o întâmplare fericită, primul număr al revistei a văzut lumina tiparului în aceeași vară fierbinte și memorabilă a anului 1991, când statul nou înființat, Republica Moldova, își pregătea declararea independenței, râvnind desprinderea

totală și definitivă de *patria sovietică*. Cu alte cuvinte, revista este de același leat cu Republica, ambele fiind omagiate cum se cuvine anul acesta, după douăzeci de ani de existență zbuciumată întru propășirea neamului românesc din Basarabia.

Făcând o retrospectivă a celor două decenii și, în același timp, o paralelă cu destinul Republicii Moldova și cu cel al limbii române, constatăm că revista a avut, în linii mari, aceeași *foaie de parcurs* (*road map*) cu noul stat românesc, înființat pe teritoriul Basarabiei, și cu limba română vorbită pe acest teritoriu.

Traversând o perioadă de încleștare dintre forțele muribunde ale *întunericii totalitar* și cele ale *luminii înnoitoare*, aflate în emergență, limba română a reușit să-și recapete doar un veșmânt identitar peticit, prin revenirea numai la grafia latină, nu și la denumirea ei reală, moment fixat în textul primei Legi fundamentale a tinerei republici democratice.

Reacția la impostură și lașitate a noii generații, iubitoare de adevăr și mândră de identitatea ei românească, a fost promptă și a constat în ample manifestări de stradă, organizate în primăvara anului 1995, pentru apărarea limbii române și a istoriei românilor. Din păcate, falsele sintagme ale denumirii limbii nu au fost înlocuite nici atunci și nici după aceea.

Perioada unei guvernări democratice autentice a fost de scurtă durată (între anii 1998-1999), când limba, definită de autorități fie limbă de stat, fie limbă oficială, dar numai nu română, s-a aflat într-o situație mai bună, în sensul că nu a mai fost prigonită în propriul ei spațiu de formare și de manifestare, dar nici iubită, prețuită și apărată, așa cum ar fi meritat.

După un scurt *intermezzo* politic, Republica Moldova și, odată cu ea, limba română au reintrat în perioada *ciumei roșii*, prin restaurația comunistă, care s-a produs în 2001. Ironia istoriei sau poate duplicitatea și lașitatea unora au făcut ca revenirea și menținerea la putere a comuniștilor, cu tot eșafodajul lor totalitar, să fie susținute de partide și oameni politici, care, în anii '90, s-au aflat în prima linie a mișcării de redeştere națională a românilor basarabeni.

În tot acest timp, limba română a fost umilită, ca în vremurile staliniste de tristă amintire, iar singura ei casă din Basarabia – incendiată la propriu, ponegriată și maculată cu inscripții injurioase.

O rază de speranță a venit tot din partea tinerei generații care, ca și în 1995, a avut curajul și demnitatea unor adevărați patrioți români de a se ridica împotriva imposturii, dărâmand, în aprilie 2009, pentru a doua oară în scurta istorie a Republicii Moldova, *puterea roșie bolșevică*.

În prezent, forțele politice democratice venite la putere încearcă să recupereze timpul pierdut în perioada restaurației comuniste, militând pentru edificarea statului de drept și a democrației parlamentare în scopul integrării tânărului stat în structurile pan-europene.

Odată cu relaxarea situației politice interne, s-a îmbunătățit și climatul de afirmare a limbii și a valorilor culturale și spirituale românești, un merit deosebit în acest sens avându-l ex-președintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, una dintre puținele personalități politice din stânga Prutului, care a rămas consecventă în ceea ce privește recunoașterea identității românești, a poporului și a limbii.

Pe parcursul celor douăzeci de ani, revista a avut aceeași evoluție ca și limba, în serviciul căreia lucrează cu devotament și loialitate, și din care și-a făcut un crez sfânt de apărare. Deși se află în slujba limbii române vitregite și prigonite, revista, care îi poartă numele cu sfințenie, nu a primit sprijinul cuvenit și meritat pentru activitatea sa din partea conducătorilor de ieri și de astăzi ai Basarabiei. Alături de alte publicații prestigioase din stânga Prutului, „Limba Română” a fost de la primul număr și până în prezent vârful de lance al conștiinței naționale românești, într-un spațiu amenințat de deznaționalizare.

În cele circa 19.000 de pagini publicate ale revistei a fost abordat un spectru larg de probleme de pe poziții științifice, mergând de la chestiunea cea mai stringentă a societății – cea a identității etnice a românilor basarabeni și a locului creațiilor literare din Basarabia în patrimoniul cultural românesc – până la dezbateri de idei, opinii și prezentări ale rezultatelor științifice de ultimă oră din domeniile lingvisticii, literaturii și istoriei naționale.

În paginile celor 188 de numere ale revistei s-au regăsit, prin aceleași nobile preocupări, mari personalități culturale din întreg spațiul românesc, din diasporă, precum și din afara acestora, dintre care aș menționa doar trei nume celebre, Eugeniu Coșeriu, Rajmund Piotrowski și Nicolae Corlăteanu, *tripleta de aur* a limbii române din ultimii douăzeci de ani, fără nici cea mai mică intenție de a știrbi sau diminua meritele remarcabile ale celorlalți creatori valoroși ai literelor române. Pe toți i-au unit dragostea nemărginită și necondiționată față de limba română, devotamentul de nezdruncinat față de adevărul științific, iubirea și respectul față de poporul român.

Dar meritele revistei și, implicit, ale colegiului de redacție sunt mult mai mari, aceasta consacrand o serie de ediții speciale unor manifestări științifice de talie națională și internațională, organizate la Chișinău, în sprijinul desovietizării limbii române și constituind o veritabilă tribună de lansare a unor talente tinere în domeniul științelor umaniste.

Pe de altă parte, importante realizări ale revistei sunt completate de apariția în *Biblioteca* acesteia, în ultimii cincisprezece ani, a circa 30 de volume, reprezentând antologii, monografii și lucrări de autor, semnate de specialiști de renume în lingvistică, literatură și istorie din întreg spațiul românesc.

Inițial, revista a avut sprijinul autorităților de la Chișinău, fiind editată, trimestrial, încă de la primul număr (ianuarie-martie 1991), de Ministerul Științei și Învățământului din Republica Moldova.

După numai trei ani, în 1994, aceasta a devenit o publicație independentă, cu o apariție de șase numere pe an, având ca obiectiv fundamental declarat promovarea științei și culturii filologice.

Începând cu anul 1999, colegiul de redacție a hotărât editarea revistei lunar, menținându-i caracterul de publicație de știință și cultură și asigurându-i o apariție constantă până în prezent.

În urma pierderii sprijinului autorităților locale, apariția acesteia a fost posibilă doar datorită sponsorizărilor venite din partea unor oameni cu dragoste de neam și iubitori ai limbii române, iar în ultima vreme venite din partea Institutului Cultural Român de la București.

Din punctul de vedere al ținutei grafice, revista a parcurs un drum ascendent, inovator, ultimul veșmânt îmbrăcat, cu ocazia jubileului de douăzeci de ani de la apariție, fiind foarte modern și de un înalt rafinament artistic. Însă conținutul științific și stilul academic elevat ale articolelor, studiilor și ale altor materiale, inserate în paginile revistei, îi conferă acesteia deplina valoare a unei publicații ce și-a asumat promovarea adevărurilor identitare naționale.

Dar să dăm Cezarului ce este a Cezarului și să recunoaștem în mod cinstit că toate meritele pentru apariția și existența de douăzeci de ani a revistei le are inimosul redactor-șef, Alexandru Bantoș, un mare suflet de român, care și-a făcut un crez sacru din dragostea pentru limba română, căreia i-a închinat toată neodihna și osteneala sa de până acum și care, nu de puține ori, și-a riscat libertatea și chiar viața pentru apărarea celui mai de preț tezaur al poporului român. Fiindcă, parafrazând vorbele poetului..., dacă limba (maternă) nu e, nimic nu e...!

La mulți ani, Limba Română!

Stelian DUMISTRĂCEL

La o aniversară

St.D. – prof. univ. dr.,
Universitatea „Al. I. Cuza”,
Iași. Membru în colegiul de
redacție al „Anuarului de
lingvistică și istorie literară”
al Institutului „Al. Philippide”.
Cercetător științific la același
institut. Colaborator-autor
a numeroase monografii și
dicționare apărute la Editura
Academiei Române. Printre
volumele publicate: *Discursul
repetat în textul jurnalistic.
Tentația instituirii comuniunii
fatice prin mass-media*
(2006); *Expresii românești.
Biografii-motivații* (1997). A
scris peste 300 de articole
cu tematică generală de
cultivare a limbii. Laureat al
Premiului „Timotei Cipariu” al
Academiei Române.

Scriu cu mare plăcere aceste rânduri despre o revistă care este legată de viața mea în aceeași măsură, dacă nu cu o măsură în plus (iar atunci aceasta ar fi o altfel de măsură) față de altă publicație foarte apropiată, „Anuarul de lingvistică și istorie literară” de la Iași, cu toate că la aceasta din urmă am început să public de tânăr, cam odată cu îndeplinirea sarcinii de secretar științific de redacție, iar acum continuu ca redactor-șef! Deoarece relația cu „Limba Română” de la Chișinău este de o cu totul altă natură, dat fiind faptul că s-a desfășurat sub semnele unui moment cu adevărat istoric.

Ca și pentru mulți alții din generația mea, publicația chișinăuiană a apărut în anii unor frumoase speranțe, pe care nu trebuie să le lăsăm să se șteargă, în anii unor uimitoare deschideri pentru cei cărora, numai cu vreun deceniu înainte, li se... recomanda, de undeva *pieziș* (se obișnuiește să se spună „de undeva *de sus*”, aici fiind vorba de *susul* activiștilor de partid), ca despre limba celor din Moldova din stânga Prutului să nu *prea* scrie, ba, mai bine, să nu scrie cam *deloc*; cât despre revistele din acea zonă, oare... chiar aveam așa mare nevoie de ele?! Și iată că, după destul de riscantul slogan romantic al „Podului de flori”, un Dumeniuk și cu un Bantoș (de ei am aflat la început) scot o revistă pentru acești basarabeni, ținută într-o monstruoasă blocadă a comunicării, o publicație prin care susțin, *sus și tare* (în cazul de față *negru pe alb*), că limba lor este limba română. Iar ca să-și ducă treaba la bun și luminat sfârșit, cheamă alături de ei lingviști și literați din București, din Iași (mai apoi și din alte centre universitare din România), dar și din Cernăuți sau din Kiev.

Răsfoiesc, nostalgic, dar încrezător încă, primele numere ale revistei și îi îndemn, pe cei mai tineri care ne urmăresc, să aprecieze determinarea sigură a inițiativei și clarviziunea opțiunii de lansare a „Limbii Române”, acum douăzeci de ani, transmise, mai întâi, prin frazele măsurate și ferme ale apelului ce deschide primul număr: revista era expresia scrisă – acum – a activității din anii precedenți a filologilor, scriitorilor și oamenilor de cultură „întru renașterea graiului străbun al basarabenilor”; adresându-se, în primul rând, mediului didactic, redactorii știau că, alături de cultivarea limbii, acolo, în școala de toate gradele, „se dă, de fapt, bătălia decisivă pentru revigorarea și perpetuarea neamului și graiului matern, pentru conștientizarea unității etnice și spirituale a românilor de pretutindeni”. Viitorul subtitlu, „Revistă de știință și cultură”, este prefigurat deja, într-o perspectivă a discuției de idei, dat fiind faptul că redactorii aveau în vedere rubrici privind istoria literaturii, critica și teoria literară, „mișcarea actuală a literelor românești”.

Interesați de „ce zice lumea”, de ce crede lumea bună a științei și culturii despre fapta lor, redacția se adresează unor specialiști care au ținut totdeauna dreapta măsură în aprecierea statutului graiurilor moldovenești în cadrul trunchiului etnolingvistic dacoromânesc, unor cunoscători ai românilor din Apusul Europei, dar și din Rusia, unor confrăți vorbitori ai altor limbi, din Moldova... Ca să primească confirmarea justetei cauzei lor, însoțită de cordiale și însuflețite îndemnuri de succes din partea renumitului romanist R.A. Budagov de la Moscova, din partea exilatului Paul Miron și a Elsei Lüder de la Freiburg, de la filologi cernăuțeni sau ieșeni, din partea reprezentanților lituanieni, evrei, ruși, ai unor publicații ce trăiau, și ele, atmosfera eliberării și a speranțelor.

Buna pregătire a lansării este ilustrată nu numai de credința exprimării idealurilor unei generații de luptători, dacă îi avem în vedere și pe scriitorii sau filologii marcanți (nu numai ai momentului 1989), care fac parte din redacția revistei, de talia unui Grigore Vieru, respectiv Anatol Ciobanu, o generație ce poate fi comparată, fără nicio rezervă, cu cea a pașoptiștilor și cu cele ale Unirilor, ci și de prospectarea pieței (ca să folosim o formulă a contemporaneității stringente!) – dar aici una de judecăți și opinii, aspect pe care îl atribuim omului de presă din echipă, Alexandru Bantș.

Cred că mi-aș putea permite să apreciez nu numai că aspirațiile editoriale formulate inițial au fost cu tenacitate urmărite și, în remarcabilă proporție, îndeplinite, dar și faptul că revista a crescut, constant, atât în calitatea textelor publicate și în ceea ce privește diversificarea rubricilor, cât și în deschiderea spre variate zone ale spiritualității, devenind, cu adevărat, un spațiu al solidarității etnice, lingvistice și culturale, care ne confruntă cu obligații transmise, în mod firesc, de spațiul solemn al binelui public și al încrederii în viitor.

Permisiunea pe care mi-am luat-o are la bază cunoașterea îndeaproape a revistei (mai ales în faza inițială!), prin colaborări (din păcate, mai puțin susținute decât aș fi dorit și doresc), începând chiar din numărul 2/1991, prin faptul că, fiind cooptat în consiliul de redacție din anul imediat următor, am putut atrage foști studenți și doctoranzi printre semnatarii de articole, dar nu numai prin acestea, ci mai ales prin șansa oferită (ca obligație!) de talentatul om de redacție Alexandru Bantoș de a parcurge o suită de interviuri cu 22 de personalități, publicate în „Limba Română”, care au format conținutul volumului *Retrospectivă necesară. Dialoguri*, apărut în 2007 la Casa Limbii Române și prefăcut de un text la care vreau să mă refer, reluând și câteva cuvinte.

Exemplar realizat, acest volum, ca, de altfel, și altele, de proiecții în general comparabile, dar referitoare la alte evenimente sau la diferite persoane publice, oferă nu doar posibilitatea de a cunoaște și judeca, chiar din perspectiva programului prezentat, profilul și realizările în timp ale unei reviste, ci și pe aceea de a pătrunde importanța unui moment istoric, așa cum este ilustrat de mărturiile dintr-o perioadă de 17 ani (1991-2007) ale unor selecte categorii de personalități implicate, *ad-hoc*, în viața politică: oameni de știință și de cultură, talentați scriitori și pasionați gazetari, savanți filologi, care au fost sufletul mișcării de reînnoire națională în anii de după 1989, inițiatori și combatanți ai ideii de limba română unitară într-un spațiu etnic, limbă ale cărei drepturi se cuveneau proclamate curajos și susținute cu știință, dar și cu pasiune.

Dialogurile purtate de Alexandru Bantoș cu 22 de astfel de personalități s-au constituit într-un capitol de mărturii, numit acum „istorie orală”, dar consemnată în scrisul care rămâne, de o impresionantă bogăție de fapte și de idei, de o mare diversitate de stiluri ale comunicării, de o rară frumusețe a unor puternice trăiri sufletești.

Îmi face o plăcere deosebită să vorbesc despre Alexandru Bantoș, un bun și devotat prieten – nu numai al meu –, dar aș vrea să reamintesc, în câteva cuvinte, fermitatea, cinstea și devotamentul ce l-au caracterizat pe Ion Dumeniuk, trăsături îmbrăcate într-o imagine rezervată – cu distincție – și într-o mișcare blajină, a cărui formație profesională și ale cărei însușiri umane – filolog, cadru didactic, dar și publicist antrenat plener și decisiv în viața cetății – erau necesare pentru funcția de redactor-șef, avându-l alături și pe Nicolae Mățaș, beneficiind nu numai de autoritatea înțelepciunii și de prestigiul operei omului de știință și al scriitorului, ci reprezentând și atracția farmecului personal, carisma, element de indiscutabilă importanță pentru imaginea publică a revistei. De altfel, cei trei, Dumeniuk, Mățaș și Bantoș, au fost în mod fericit comparați de Nicolae Dabija, într-o expunere în registru poetic, cu niște bucăți de stâncă împotrivedu-se puhoaielor de ape tulburi, pe care au reușit să le zăgăzuiască!

Dată fiind și vârsta semnatarului acestor rânduri, îi va fi iertat un gând nostalgic fugar... Mi-am pus întrebarea unde întâlnim, pe internet, numele lui Ion Dumeniuk? Iată, mai întâi, o rememorare pentru publicul larg: numele fostului redactor-șef al revistei este prezent în anunțul Primăriei municipiului Chișinău privind modificarea itinerarului „rutei de microbuz nr. 123”, noul itinerar, în ceea ce privește „turul”, fiind „str. Bucovinei, str. N. Milescu Spătarul, str. prof. Ion Dumeniuk, bd. Mircea cel Bătrân, str. Alecu Russo, str. Bogdan-Voievod, str. Tudor Vladimirescu...” etc.

Dacă îi avem în vedere pe oamenii de cultură, să apelăm la Wikipedia, sursă de informare ce consemnează câteva date sumare: „Ion Dumeniuk (n. 5 mai 1936, Socii Noi – d. 3 noiembrie 1992, Chișinău) a fost un lingvist, profesor universitar, publicist și om de stat moldovean”, dar suntem preveniți că „Acest articol biografic despre un moldovean este deocamdată un *ciot*. Puteți ajuta Wikipedia prin completarea lui”.

Ar fi bine, mai întâi, ca, în forul plenar al limbii române, să i se găsească o replică terminologică neinspiratului *ciot* din vocabularul Wikipediei, comod pentru informaticieni grăbiți; cred că s-ar putea găsi un alt, adevărat, echivalent pentru engl. *stub*: *schiață*, de exemplu, *nucleu*, ori *proiect* sau *inceput*. În al doilea rând, ar trebui să ne scuturăm de inerția din cauza căreia, pentru numeroase personalități ale culturii naționale, pe respectiva sursă de informații găsim doar câteva cuvinte neajutorate informațional și neluminate spiritual.

*

Dacă, și acum, rememorările și analizele participanților la această omagiere sunt străbătute, nuanțat, de un sentiment de insatisfacție, de neîmplinire, tabloul general nu este, în niciun caz, acela al unei lupte pierdute; pentru orice contemporan, ansamblul este luminat de victorii de etapă asupra dictatului și neadevărului, asupra inerției și nepăsării. Și luminează aduce, în primul rând, curajul, conștientizarea situației, dreapta judecată, permanenta preocupare pentru mai bine în viitor.

Iar toate acestea sunt mărturiile ale credinței în izbânda limbii române, ca o certitudine ce trebuie să ne însoțească, pentru că acești primii douăzeci de ani ai revistei ne-au dat prilejul evaluării unei fresce mereu de actualitate, care ne vorbește cu adevăr, cu forță și inspirat despre limba și viața noastră, dar și despre datoriile pe care le avem, la două decenii după declanșarea – dar încă în cuprinsul – importante mișcări pe care Magistrul Eugeniu Coșeriu a numit-o „revoluția lingvistică” de la Chișinău.

Constantin ȘCHIOPU

Revărsarea unei mari iubiri

C.Ș. – conf. univ. dr.,
 Facultatea Jurnalism și
 Științe ale Comunicării,
 Catedra jurnalism, U.S.M.,
 profesor-cumulard de
 limba și literatura română
 la Liceul de Creativitate și
 Inventică „Prometeu-Prim”
 din Chișinău. Lucrări recente:
*Metodica predării literaturii
 române*, Editura Carminis,
 Pitești, 2009; *Arghezi, Barbu,
 Blaga. Poezii comentate.
 Pentru elevi, studenți,
 profesori*, Editura ARC,
 Chișinău, 2010; *Manuale de
 limba și literatura română
 pentru clasa a X-a* (coautor
 Marcela Vâlcu-Șchiopu),
 a XI-a (coautor Marcela
 Vâlcu-Șchiopu), a XII-a, liceu
 (coautor M. Cimpoi), a IX-a
 (coautor V. Pâslaru).

Într-o lume a relativității și incertitudinii, a bățăliilor neduse încă până la capăt, revista „Limba Română”, de la fondare (fondatori Ion Dumeniuk, Nicolae Mătcaș, Alexandru Bantoș) și până în prezent, a străbătut un drum poate nu atât de lung, dar, cu certitudine, punctat de numeroase asalturi, anevoios, plin de primejdii. Totuși a rezistat. Și nu te miri cum. Revista n-a trădat limba română, dimensiunile spiritualității noastre. În cele mai grele momente a fost reazem, carte de căpătâi, „hrisovul nostru cel dintâi”, vorba poetului T. Arghezi. A știut să adune în jurul său intelectuali din tot spațiul românesc (oameni de știință și de cultură, scriitori, savanți filologi, ziariști, profesori), tineri studiosi, oameni simpli, care au crezut în valorile identitare (etnolingvistice, istorice, literare). Astfel, revista și-a făurit un destin, având ca principiu călăuzitor ideea redactorului-șef Alexandru Bantoș că „reclădirea identității naționale impune extinderea și explorarea mai pertinentă a universului cunoașterii și comunicării, stabilirea unui circuit neîntrerupt al valorilor în tot spațiul românesc, declanșarea unui dialog fertil, onest și continuu dintre prezent și tot ce înseamnă trecut. Or, re-construcția durabilă a identității noastre, reprimată, censurată și deformată până mai deunăzi, este imposibilă fără reanimarea vaselor comunicante ale românilor din Țară și din afară” (Alexandru Bantoș, „Limba Română”, 1999, nr. 11, p. 5). Certitudinea auto-definirii noastre, a confirmării entității raționale din noi vine prin cunoașterea propriului trecut, a valorilor naționale. Privită din această perspec-

tivă, revista, fără îndoială, poate fi considerată cartea noastră de vizită, sub constelația căreia fiecare dintre noi își recunoaște plenipotențiar statutul de „urmaș al Daciei străbune”. E o publicație ce ne orientează spre esențele neamului, îndemnându-ne să păstrăm, să perpetuăm, să urmăm atitudini morale, civice, general-umane. Mărturie sunt și sutele de articole științifice, eseurile, dialogurile, comunicările din cadrul unor simpozioane și conferințe științifice organizate în incinta Casei Limbii Române, studiile de critică literară, textele artistice aparținând unor scriitori consacrați și debutanților. Toate aceste materiale, care nu numai că satisfac orizontul de așteptare al cititorului, dar și transformă provocarea în pasiune a lecturii, aceasta din urmă reprezentând condiția *sine qua non* a devenirii unui specialist de calitate, sunt, în același timp, un mijloc prin care revista, implicit cel care a ocrotit-o, și-au exprimat o atitudine. Una civică.

Totodată, îndemnându-ne „să venim cu sufletul și cu simțirea unul spre altul, pentru a ne cunoaște mai bine”, redactorul-șef al „Limbii Române” a inițiat diverse proiecte, care au inclus elaborarea mai multor ediții speciale de revistă; volumele *Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente* (o antologie de texte publicate în revista „Limba Română” în perioada 1991-1996, de altfel, reeditată în 2007); *Anatol Ciobanu, Reflecții lingvistice* (o selecție de texte ce demonstrează implicarea, cu „notabilă dexteritate, a lingvistului și profesorului universitar Anatol Ciobanu în procesul de reconstituire și reconstrucție a patrimoniului nostru identitar pe bază de principii obiective și de respectare a adevărului”, Al. Bantoș); *Silviu Berejan, Itinerar sociolingvistic* (volum în care sunt inserate studii, articole, comunicări, alocuțiuni, semnate în ultimii 17 ani de către acad. Silviu Berejan, având ca obiect de studiu identitatea etnolingvistică a populației majoritare din Basarabia); *Nicolae Corlăteanu, Testament. Cred în izbânda limbii române* (o culegere de texte scrise și publicate de către N. Corlăteanu în perioada 1995-2005, în care autorul argumentează romanitatea și românitățile noastre); ediția LR *In memoriam Grigore Vieru* (o Mare Carte a noastră despre omul și poetul Grigore Vieru, dar și despre creația lui artistică, o carte-recviem și una de suflet, al cărei tiraj nici pe departe n-a satisfăcut doleanțele cititorilor); *Retrospectivă necesară* de Alexandru Bantoș (o lucrare substanțială, care oferă cititorilor posibilitatea de a pătrunde în „semnificațiile și în importanța unui moment istoric, așa cum este acesta ilustrat de mărturiile dintr-o perioadă de 17 ani (1991-2007) ale unor selecte categorii de oameni de știință și de cultură, care au fost sufletul mișcării de rededeptare națională în anii de până și după 1989” (Stelian Dumistrăcel), dar și un volum care se dovedește o necesitate, dat fiind faptul că el afirmă adevărul științific despre identitatea celor două limbi, despre unitatea limbii române asigurată de latinitatea ei, despre dimensiunile spiritualității noastre),

Dumitru Ivănuș, Metodica predării limbii și literaturii române în gimnaziu și liceu (o lucrare mai mult decât necesară profesorilor de limba și literatura română în perioada de tranziție) ș.a.

O țară, totdeauna, are nevoie de minți deștepte, inimi mari, de personalități detașate de orice ambiții deșarte. De oameni care să ne reprezinte cu adevărat, să acționeze cu răspundere și fermitate și nu de dragul unui act politic convențional. Cred cu îndârjire că numai cei care străbat fiecare străduță pot cunoaște un oraș și nu cei care urcă pe cel mai înalt edificiu al urbei sa-l vadă „tot”. Am certitudinea că anevoioasele străduțe pe care le-a străbătut și continuă să le străbată Alexandru Bantoș împreună cu revista în fruntea căreia se află sunt deschise publicului trecător. Chiar dacă unii dintre oameni, parafrazându-l pe Ion Druță, se mulțumesc, pur și simplu, cu faptul că le traversează, luând bine seama pe unde calcă, iar alții doar zăbovesc o clipă-două, Alexandru Bantoș le iese în întâmpinare. El îl invită pe fiecare în mica, dar încăpătoare Casa a Limbii Române, care i-a devenit, împreună cu revista „Limba Română”, pâinea, apa, aerul. Altfel spus, alcătuiesc o necesitate organică. Aceste două odrasle ale sale nu pot să nu implice revărsarea unei mari iubiri.

La cei 20 de ani împliniți, urăm revistei tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte.

*August 2010. Theodor Codreanu, Gheorghe Țâmbal,
Alexandru Bantoș și Nicolae Dabija*

Maria COSNICEANU

Probleme de onomastică reflectate în revista „Limba Română”

M.C. – dr. conf., cercetător la Institutul de Filologie al A.Ș.M., specialist în domeniul antroponimiei. Autoare a patru cărți, între care *Nume de familie (din perspectivă istorică)*, vol. I, 2004, vol. II, 2011.

Onomastica este o ramură a lingvisticii care studiază numele proprii în plan larg: antroponime, toponime, zoonime, numiri ale obiectelor unice și ale instituțiilor, titlurile lucrărilor științifice și ale celor de literatură artistică etc. Compartimentele de bază ale onomasticii sunt *antroponimia* care studiază numele de persoane (prenume, nume de familie, patronime, matronime, supranume, porecle, pseudonime) și *toponimia* care studiază numele de locuri și localități. Termenul *onomastică* se folosește și cu sensul de „totalitatea numelor de persoane, de locuri și localități dintr-o limbă sau dintr-un anumit spațiu geografic (țară, regiune)”. Numele proprii (antroponimele, toponimele) poartă amprenta mentalului colectiv, relevând corelația dintre nume și evenimentele social-istorice din viața poporului. Ele reflectă felul de viață economică, orânduirea socială, concepțiile poporului, contactele etnoculturale și relațiile lingvistice cu alte popoare la diferite etape de dezvoltare a societății. De aici interesul sporit față de onomastică al specialiștilor din diferite domenii ale științei. Dar pentru a putea servi și altor discipline, ea trebuie studiată cât mai profund și mai detaliat, în primul rând, din punct de vedere lingvistic (originea numelor, formarea și evoluția lor, corelația dintre nume și apelative în plan semantic, structural-gramatical, funcțional, stilistic).

Investigațiile onomastice din republica noastră s-au desfășurat în mare parte la Institutul de

Lingvistică al Academiei de Științe a Moldovei (anterior Institutul de Limbă și Literatură, actualmente Institutul de Filologie).

Toponimiștii și-au concentrat activitatea în câteva direcții: 1) inventarierea numelor topice prin anchete de teren și din surse documentare; 2) publicarea materialelor și studiilor de toponimie; 3) valorificarea patrimoniului toponimic național și propagarea științei onomastice. Timp de aproape 50 de ani, din 1960 până în prezent, au fost efectuate cercetări pe teren în mai toate satele și orașele din Republica Moldova și, selectiv, în localitățile cu populație de limba română din regiunile limitrofe ale Ucrainei (Odesa, Vinița, Cernăuți). Cu ajutorul unui chestionar special¹ în localitățile anchetate au fost colectate toate categoriile de nume topice, majore și minore, precum și întreaga terminologie entopică, sursa principală de îmbogățire a nomenclurii topice. În baza materialelor toponimice colectate au fost fondate două tezaure: *Fișierul toponimic general* și *Cartoteca termenilor entopici*, acestea fiind în permanență completate cu materiale excerptate din literatura artistică veche și contemporană, din publicațiile periodice etc., stând la baza elaborării unor lucrări de proporții².

În plan teoretic și lingvistic general au fost abordate chestiuni referitoare la bazele fundamentale ale onomasticii ca știință: corelația dintre onomastică și alte domenii (istorie, etnologie, geografie etc.), precum și alte aspecte: stratigrafia etimologică a toponimiei basarabene, componența lexicală și structura derivațională a numelor topice, repartiția teritorială a diverselor categorii de nume.

Revenirea la grafia latină și adoptarea normelor ortografice unice ale limbii române au avut drept rezultat reglementarea toponimiei noastre pe baza unor principii noi. Au fost elaborate reguli privind scrierea corectă a numelor topice în română și transcrierea lor în alte limbi. Astfel, în cazul unor orașe și sate s-a revenit la denumirile vechi, în locul celor impuse forțat: *Cupcini, Hâncești, Ialoveni*, în loc de *Kalininsk, Kotovsk, Kutuzovo*. Denumirile multor localități au fost restabilite, scrierea lor fiind conformată normelor ortografice în vigoare.

Toponimiștii au coordonat lucrările de reglementare a microtoponimiei orașului Chișinău. Unele străzi, bulevarde, piețe, stradele și-au dobândit denumirile anterioare, existente până la 1940: *N. Bălcescu, G. Bănulescu-Bodoni, București, Calea Ieșilor* ș.a. Și-au recăpătat dreptul la existență și liberă utilizare vechile nume de cartiere și suburbii: *Buiușeni, Ciocana, Muncești, Otovasca, Poșta Veche, Râșcani, Schinoasa, Visterniceni*. Normele și recomandările ortografice și de transcriere au fost publicate în diferite reviste, culegeri, periodice, precum și în dicționarele specializate și ghidurile normative³.

Specialiștii în toponimie au participat la elaborarea unor principii de întocmire și redactare a denumirilor de localități pentru *Legile cu privire la împărțirea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*, la redactarea și editarea atlaselor și hărților geografice ale Republicii Moldova; a hărților și planurilor orașelor Chișinău, Bălți, Cahul ș.a. Acum în stadiu de elaborare se află monografiile: *Formarea și evoluția istorică a toponimiei românești din spațiul pruto-nistrean* (autor A. Eremia), *Catalogul apelor din Republica Moldova. Ghid hidronimic* (de A. Eremia și V. Răileanu) ș.a. O lucrare fundamentală și de prestigiu național o constituie *Tezaurul toponimic al Moldovei*, operă științifică și cu caracter aplicativ-practic.

Antroponimia, la fel ca și toponimia, a figurat ca sferă de investigație în proiectele de cercetare ale Institutului de Filologie al A.Ș.M. O problemă esențială și de actualitate stringentă în republica noastră, care a impulsionat dezvoltarea antroponimiei, este cea a corectitudinii numelor de persoane, implicând necesitatea corectării unor greșeli comise într-o perioadă îndelungată de timp, restabilirea formelor oficiale corecte ale prenumelor și ale numelor de familie, fapt ce se poate realiza numai pe baza numeroaselor fapte din diferite epoci și din cele mai variate surse.

În acest scop a fost colectat material antroponimic din mai multe surse: hrisoavele slavo-moldovenești din sec. XIV-XVI, documentele moldovenești din sec. XVII-XIX, calendarele bisericesti, arhivele Oficiului Republican al Actelor de Stare Civilă, registrele agricole rurale, literatura artistică, clasică și contemporană, operele folclorice, publicațiile periodice etc. Examinarea materialului antroponimic în plan teoretic s-a făcut din diferite puncte de vedere. Cercetarea sub aspect istoric s-a soldat cu stratificarea antroponimiei, cu stabilirea straturilor de nume de diferite origini, care s-au succedat în diferite epoci, fiecare dintre ele lăsând nume care, sub diferite forme și funcții, circulă și în prezent, alcătuind sistemul antroponimic contemporan. Studiarea numelor din punct de vedere lingvistic a scos în evidență specificul numelor proprii în comparație cu cele comune în plan lexico-semantic, structural-morfologic, sintactic și derivațional, corelația dintre antroponime și numele comune, precum și interdependența dintre onomastică și celelalte ramuri ale lingvisticii. Toate problemele acestea au fost abordate în monografia *Studiu asupra numelor de persoane*⁴ și într-o serie de articole semnate de același autor⁵. Pentru prima dată a fost pusă problema normei în antroponimie⁶, aceasta fiind cercetată și pe baza metodelor lingvisticii moderne – metoda componențială⁷.

Despre funcțiile stilistice ale numelor de persoane s-a scris mai puțin⁸. A fost abordată și problema etimologiei antroponimelor⁹.

Cercetarea numelor de persoane din punct de vedere teoretic a servit drept bază pentru recomandările practice. Materialul antroponimic a fost prezentat în primul îndreptar antroponimic *Nume de persoane*¹⁰. Lucrarea avea scopul de a indica formele corecte ale prenumelor aflate în circulație în perioada dată și ale celor mai răspândite nume de familie, precum și de a preciza scrierea prenumelor în limba rusă, fapt necesar pentru vremea aceea.

Acumularea unui potențial teoretic pe parcursul a circa douăzeci de ani de la cea de-a treia ediție a îndreptarului antroponimic *Nume de persoane* și noile evenimente de ordin social, cum sunt legile cu privire la statalitatea limbii, revenirea la grafia latină, acceptarea normelor ortografice pe baza alfabetului latin, au scos la iveală o serie de probleme referitoare la scrierea corectă a numelor de persoane. În virtutea acestor necesități a fost întocmit *Dicționarul de prenume și nume de familie*¹¹. Oportunitatea și importanța practică a acestui dicționar au fost reflectate în presa republicană și apreciate de cercetători din Țară¹². Pe baza acestui dicționar a fost întocmită *Instrucțiunea privind ortografierea numelor de persoane românești și transliterarea din rusește a numelor neromânești ale reprezentanților altor etnii*, aprobată prin hotărârea Comisiei republicane pentru reglementarea și ocrotirea onomasticii naționale.

Drept model de analiză aprofundată a numelor de persoane ne-a servit *Proiectul lingvistic internațional PatRom. Patronimica Romanica (Dicționarul istoric de antroponimie romanică)* cu centrul la Trier (Germania), elaborat între anii 1994 și 2000, care a inclus materialul antroponimic de origine latină din 11 țări, inclusiv din Republica Moldova. Am participat la elaborarea acestei lucrări în calitate de coautor, membru al comitetului de redactare a articolelor regionale, iar acad. Silviu Berejan, în calitate de coordonator. Principiile de analiză a antroponimelor care au stat la baza *Proiectului PatRom*, cel *etimologic* (explicarea etimologiei numelor pe o bază strict științifică), *istoric* (relevarea numelor cu toate formele lor din documentele istorice pe parcursul secolelor), *lingvistic* (structura cuvântului-nume, evoluția sensurilor, adaptarea numelor împrumutate), datele geostatistice contemporane (pe raioane și pe republică) au fost aplicate în analiza numelor de pe teritoriul republicii, publicate în două monografii¹³. Pe parcurs a fost publicat și *Dicționarul de prenume*¹⁴.

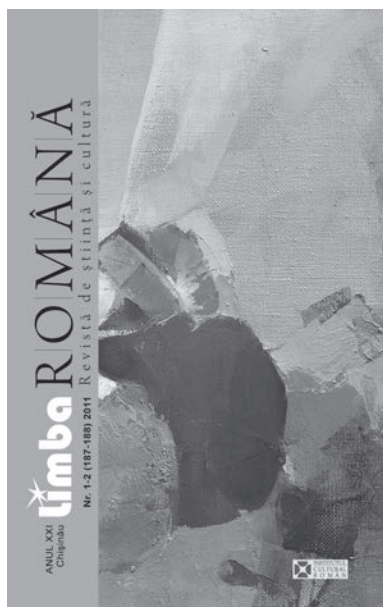
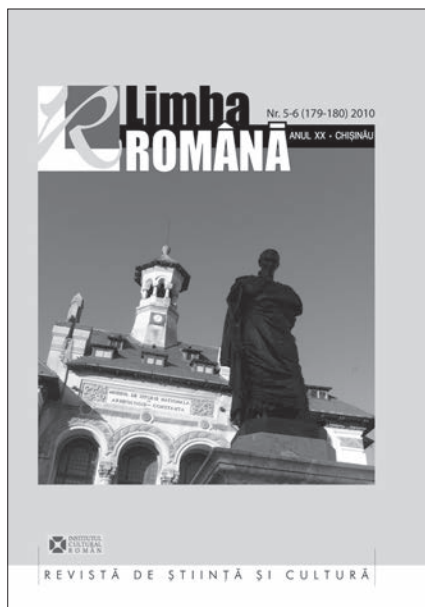
A fost desfășurată, de asemenea, o amplă activitate de popularizare a rezultatelor științifice din domeniul antroponimiei: emisiuni la radio, curs de lecții pentru operatorii și inspectorii de la birourile de pașapoarte din republică etc. Din 2002, am susținut personal rubrica permanentă Dicționar de nume în cotidianul „Timpul”.

La elucidarea problemelor de onomastică națională contribuie și revista „Limba Română”, publicând în paginile sale articole ale cercetătorilor în domeniu din republică și din Țară.

Sunt binevenite și prezintă interes materialele de toponimie, publicate sub genericul *Dicționar toponimic*¹⁵, autor Anatol Eremia, dr. hab. în filologie, care analizează din toate punctele de vedere nume de localități, hidronime, entopice. Meritul lingvistului constă în studiul documentar al problemei, bazat pe surse istorice și cartografice, pe informații de ordin fizico-geografice, pe datele geografiei lingvistice, precum și pe cele din uzul local.

Materiale de toponimie și antroponimie publică și George Rusnac¹⁶, dr. hab. în filologie, prof. univ. Autorul analizează, sub aspect etimologic și printr-o originală metodă structurală, toponime și antroponime, depistând și „false motivări antroponimice”.

Corectitudinea numelor de persoane, problemă importantă și foarte actuală la noi în republică, suscită tot mai intens interesul cercetătorilor. Dialectologul Vladimir Zagaevski, dr. în filologie, conf. univ., pe baza atlaseleor lingvistice și a materialelor colectate pe teren din graiurile moldovenești, pune în discuție corectitudinea unor nume de familie românești¹⁷, înregistrate în îndreptările antroponimice recente și în alte lucrări semnate de antroponiști din republică. În opinia noastră, problemele abordate prezintă interes și în această privință¹⁸.

Un studiu valoros, referitor la istoria și etapele de formare a numelor de familie românești, a publicat Iustina Burci¹⁹, cercetător științific la Institutul de Cercetări Socioumane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova. Pe baza materialului din lucrarea *Moldova în epoca feudalismului*, autoarea a analizat trecerea de la numele unic la numele dublu, prin evidențierea legăturii individului cu predecesorul sau colateralii săi, lucru realizat în două moduri: sintetic (cu ajutorul sufixelor) și analitic (prin folosirea, în structura formulei de denomi-nație, a unor termeni auxiliari care exprimă gradul de rudenie: *sin, brat, zet, frate, ginere, cumnat*). Autoarea conchide că sistemul numelor de persoană, pe parcursul evoluției, a selectat acele elemente și structuri care ofereau concretețe și concizie, dar și oficialitate, am zice noi, astfel încât formula analitică a dispărut. Ea însă reprezintă o verigă importantă în lanțul evoluției și cunoașterii antroponimiei contemporane.

Despre funcțiile stilistice ale numelor proprii în operele literare sau despre legătura între numele unui personaj și caracterul său (motivarea numelor personajelor) în literatura română s-a scris relativ puțin. În afară de studiul lui Garabet Ibrăileanu *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale*, studiu „deschizător de drumuri și punct de reper” (de la care am pornit și noi, cei din Republica Moldova, analizând numele proprii din comediiile lui V. Alecsandri – v. *supra*), și de analiza numelor din *Țiganiada* lui Ion Budai Deleanu, mai cunoaștem lucrarea lui Ștefan Badea, *Semnificația numelor proprii eminesciene* (București, 1990). În acest context, studiul lui Cristinel Munteanu, dr. în filologie, lector la Universitatea „Constantin Brâncoveanu” din Pitești, *Despre caracterul motivat al numelor proprii din opera literară*²⁰, publicat în revista „Limba Română”, impresionează prin vastitatea materialului analizat: de la Biblie și basmul popular la basmul cult (la Creangă și Eminescu), apoi la operele scriitorilor numiți *canonici*: N. Filimon, I. Slavici, L. Rebreanu, G. Călinecu, M. Preda, M. Sadoveanu, referindu-se și la unele personaje din opera lui Dostoevski și Gabriel Garcia Marquez. Notele la acest articol sunt foarte bogate în informații referitoare la tema dată, dovadă că scriitorii de peste tot și dintotdeauna, de la antici până la contemporani, au acordat o mare atenție numelor pe care le dădeau personajelor din operele lor. Autorul susține că și cercetătorii literari ar trebui să fie preocupați de acest domeniu, dar și cercetătorii stilistici lingvistice, am adăuga noi, or, există mai multe tipuri de motivări din punct de vedere semantic, numele proprii având denotație, dar și conotație.

Este îmbucurător faptul că cercetătorii din Țară pun în valoare și lucrările realizate la Chișinău, publicând prezentări și recenzii. Astfel, la rubrica specială Cărți și atitudini, dna Iustina Burci publică o prezentare la *Dicționar de prenu-*

me²¹ de M. Cosniceanu, iar dl Gheorghe Brașoveanu – la *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*²² de A. Eremia. Aprecierile și sugestiile dumneavoastră ne încurajează și ne mobilizează, fapt pentru care le suntem recunoscători.

În încheiere, ținem să mulțumim colectivului redacțional al revistei „Limba Română”, în frunte cu redactorul-șef Alexandru Bantoi, pentru atenția acordată problemelor de onomastică, prin publicarea materialelor cercetătorilor locali și ale celor din Țară.

Note

¹ A. Eremia, *Chestionar toponimic*, Chișinău, 1967.

² A. Eremia, *Cahulul în timp și spațiu. Istorie, geografie, toponimie*, Chișinău, 2007 și *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006; A. Eremia, V. Răileanu, *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, Chișinău, 2008; V. Răileanu, *Toponimia Transnistriei: restabilirea fondului onimic românesc, componența lexicală, structura derivațională*, Chișinău, 2008.

³ A. Eremia, T. Constantinov, St. Vieru, *Statele Lumii. Dicționar enciclopedic*, Chișinău, ed. II, 2004; A. Eremia, V. Răileanu, *Nomenclatorul localităților din Republica Moldova*, Chișinău, ed. III, 2006; A. Eremia, *Chișinău: ghidul străzilor*, Chișinău, 2000.

⁴ M. Cosniceanu, *Studiu asupra numelor de persoane*, Chișinău, 1973; Idem, *Problema articolului la antroponim*. În LLM, 1967, nr. 1; *Originea numelor de familie*. În LLM, 1969, nr. 1.

⁵ M. Cosniceanu, *Rolul antroponimiei la stabilirea sistemului de declinare*. În *Probleme de istorie a limbii (Studii și texte)*, Chișinău, 1986; *Numele de familie cu și fără -u final*. În RLȘL, 1995, nr. 3.

⁶ M. Cosniceanu, *Norma în antroponimie*. În RLȘL, 1993, nr. 3.

⁷ M. Cosniceanu, *Derivarea semantică – procedeu de formare a antroponimelor din apelative și a apelativelor din antroponime*. În LLM, 1977, nr. 3; *Структура значения антропонима*. În *Der Eigenname in Sprache und Gesellschaft*. Leipzig, 1985.

⁸ M. Cosniceanu, *Funcțiile stilistice ale numelor proprii în comediile lui V. Alecsandri*. În LLM, 1961, nr. 1; H. Corbu, *Numele proprii în comediile lui V. Alecsandri*. În *Nistru*, 1972, nr. 11; *Alecsandri și teatrul (paragraful „Numele proprii”)*, Chișinău, 1973.

⁹ M. Cosniceanu, *În lumea numelor*. Chișinău, 1981.; *Reflecții asupra numelor*, Chișinău, 1986.

- ¹⁰ A. Eremia, M. Cosniceanu, *Nume de persoane*, Chișinău, 1964, 1968, 1974.
- ¹¹ M. Cosniceanu, *Dicționarul de prenume și nume de familie*, Chișinău, 1991, 1993, 1999.
- ¹² D. Tomescu, *Lucrări de onomastică românească din Republica Moldova*. În „Limba română” (București), 1991, nr. 5).
- ¹³ M. Cosniceanu, *Nume de familie (din perspectivă istorică)*. Vol. I. Chișinău, 2004, Vol. II. Chișinău, 2010.
- ¹⁴ M. Cosniceanu, *Dicționar de prenume*, Chișinău, 2006.
- ¹⁵ A. Eremia, *Dicționar toponimic*. În LR, nr. 4-6, 2007, p. 97-104; nr. 10-12, 2007, pp. 163-169.
- ¹⁶ G. Rusnac, *Etimologii*. În LR, nr. 11-12, 2010, pp. 88-94; nr. 97-9, 2006, p. 120-128 ș. a.
- ¹⁷ V. Zagaevschi, *Nume de familie românești (Doga, Goga, Goma, Moga, Popa, Zota)*. În LR, nr. 1-2, 2007, p. 54-56; Idem, *Nume de familie românești articulate cu -I (Crețul, Dodul, Grosul, Racul)*. În LR, nr. 4-6, 2007, p. 93-96. *Nume de familie românești cu formantul -arius (Morariu, Morari, Moraru, Morar)*. În LR, nr. 7-8, 2008, p. 172-181.
- ¹⁸ M. Cosniceanu, *Nume de familie românești cu și fără articolul -I*. În LR, nr. 10-12, 2007, p. 170-174; *Nume de familie românești cu -a final*. În *Buletin de Lingvistică*, nr. 9-10, Chișinău, 2008-2009, p. 91-94.
- ¹⁹ I. Burci, *Numele de familie. Forme intermediare în sec. al XVIII-lea*. În LR nr. 4-6, 2007, p. 86-91.
- ²⁰ C. Munteanu, *Despre caracterul motivat al numelor proprii din opera literară*. În LR, nr. 7-8, 2008, p. 65-80.
- ²¹ I. Burci, *Tradiție și modernitate în onomastica românească. Maria Cosniceanu, Dicționar de prenume, Chișinău, Știința, 2006, 144 p.* În LR, nr. 4-6, 2007, p. 238-239.
- ²² Gh. Brașoveanu, Anatol Eremia, *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, Știința, 2006, 235 p. În LR, nr. 7-9, 2007, p. 244-246.

Anatol EREMIA

Identitatea etnolingvistică românească în viziunea acad. Nicolae Corlăteanu. Opinii și atitudini reflectate în revista „Limba Română”

A.E. – dr. hab., cercetător conferențiar, lingvist, specialist în onomastică. A editat 25 de cărți, cele mai recente fiind *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006; *Dicționar geografic universal*, Chișinău, 2008; *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, 2009.

Studiile acad. Nicolae Corlăteanu, publicate în revista „Limba Română”, abordează probleme de primă importanță în lingvistica timpului nostru, tratează procese, fenomene și fapte de limbă în profunzime și sub aspecte diverse. Sunt valoroase opiniile savantului privind statutul și obiectivele fundamentale ale studierii limbii române: constituirea și etapele evoluției limbii literare, sursele de îmbogățire a lexicului și a mijloacelor expresive, asigurarea condițiilor favorabile de funcționare a limbii de stat în toate domeniile și sferile de activitate umană, rolul limbii române ca factor primordial în procesul de integrare și consolidare a societății în Republica Moldova.

Limba română, remarcă reputatul lingvist, a avut ca bază de formare limba latină vorbită în provinciile romane nord- și sud-dunărene, pe teritoriul locuit încă din antichitate de populațiile trace și ilire. Geto-dacii, o ramură etnică a tracilor, a imprimat latinei orientale un anumit specific și colorit local prin elementele lexicale din limba acestora și complexul lor sonor, păstrate în noul idiom romanic. Timp de câteva secole geto-dacii au însușit limba latină și au adoptat cultura de sorginte romană. Prin încrucișarea celor două limbi – lati-

na și geto-daca – o a treia limbă nu s-a creat, a învins latina ca idiom al unui popor de înaltă cultură și civilizație europeană.

După cum se știe, secolele IV-VIII, datorită modificărilor de structură gramaticală și componență lexicală, au schimbat fizionomia latinei, atribuindu-i noului idiom, de formație regeneratoare, un statut etnolingvistic și etnocultural propriu. Următoarele secole (IX-XIV) au prefigurat, sub toate aspectele, individualitatea limbii române. Secolele XVII-XIX reprezintă perioada decisivă în formarea și statornicirea limbii române literare.

În viziunea acad. Nicolae Corlăteanu, trei surse principale au stat la baza constituirii și dezvoltării limbii române literare: a) limba vorbită pe întreg masivul românesc nord-dunărean (Moldova, inclusiv Basarabia, Muntenia, Oltenia, Bucovina etc.); b) tradiția lingvistică și literară (cărțile vechi, cronicile etc.); c) operele scriitorilor clasici. La făurirea limbii noastre literare au contribuit scriitorii și cărturarii din toate timpurile și de pe toate meleagurile populate de români: I. Heliade-Rădulescu, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Al. Russo, D. Bolintineanu, M. Eminescu, I. Creangă, B.-P. Hasdeu, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Al. Vlahuță etc. [„Limba Română”, 2003, nr. 6-10, p. 32-35].

Este de menționat opinia acad. Nicolae Corlăteanu: „Limba literară constituie o unitate lingvistică spațială și structurală de rang superior, având o răspândire teritorială și socială generală”. Și în continuare: „Limba literară asigură în modul cel mai adecvat necesitățile de redare a gândurilor și sentimentelor vorbitorilor unui popor... Ea constituie un diasistem care s-a format în decursul secolelor... și reprezintă tot ce conține mai de preț vorbirea vie, graiurile de pe întregul teritoriu al poporului dat” [„Limba Română”, 1995, nr. 4, p. 10-19].

Limba literară, subliniază autorul, este un idiom cu caracter universal, funcționând în toate sferile de activitate umană a entității etnice respective. Limba literară are un caracter supradialectal, ea e superioară dialectelor, graiurilor, vorbirii populare vii, mijloacelor expresive de conversație obișnuită [„Limba Română”, 2003, nr. 6-10, p. 32]

Astfel, concluzia se impune de la sine: a coborî limba literară la rangul de grai teritorial, cum s-a încercat conform ideologiei regimului de odinioară, pentru a promova existența unei noi limbi romanice – „limba moldovenească”, deosebită de cea română, înseamnă a substitui întregul printr-o parte a sa, pentru că, în cazul dat, limba literară reprezintă întregul, generalul, iar graiul – o parte a întregului, particularul. Conform logicii postulatului dialecticii, generalul, fundamentalul, principalul include particularul, individualul, diversitatea.

În mai multe articole de revistă care au pregătit apariția lucrării de înaltă presanță științifică *Încadrarea lingvistică în realitățile europene* (Chișinău, 2001) sunt tratate probleme de mare actualitate pentru limba română de azi, și anume înnoirea, îmbogățirea și desăvârșirea vocabularului general și, îndeosebi, a terminologiei diferitor discipline științifice, tehnice, dar și literare propriu-zise. „În procesul de prefacere a societății, de trecere de la un stadiu social-economic la altul, de dobândire a unor cunoștințe noi, privitoare la natura omului (microcosmos) și la cea a lumii înconjurătoare (macrocosm), orice limbă modernă este chemată ca, prin mijloace expresive adecvate, să răspundă acestei necesități.” Aceasta pentru că, bunăoară, procesele de integrare europeană privesc atât structura, cât și suprastructura societății, referindu-se nu numai la baza economică, ci și la cea socială, politico-juridică, științifică, tehnică, avându-și fiecare specificul și diversele forme de manifestare [*op. cit.*, p. 5].

Cunoașterea limbii literare, însușirea terminologiei științifice, consemnează autorul, va ușura calea celor tineri spre cuceririle științei, progresul tehnic, spre atingerea idealurilor supreme de păstrare și dezvoltare a tradițiilor seculare, pentru a ridica neamul nostru strămoșesc la un nou nivel de știință, cultură, așezându-l alături, în rând cu toate popoarele civilizate ale lumii [„Limba Română”, 2003, nr. 6-10, p. 30].

În monografia *Neologismul în opera eminesciană* (Chișinău, 2004) lingvistul basarabean pune în evidență contribuția lui M. Eminescu la constituirea, dezvoltarea și perfecționarea limbii literare românești. Marele scriitor este considerat drept novator de prim rang nu numai în literatură, creația poetică românească, ci și în materie de limbă română, prin atenția sa sporită față de mijloacele lingvistice de exprimare a ideilor și sentimentelor, prin modul de utilizare a cuvintelor și expresiilor autohtone, alături de cele cu caracter neologic, prin procedeele inovatoare de adoptare și adaptare la sistemul limbii noastre a noilor cuvinte și termeni. Se analizează procesul general istoric de formare a limbii literare românești și se caracterizează, în special, originalitatea modului eminescian de a contribui la îmbogățirea și actualizarea vocabularului românesc prin intermediul neologismelor cu referire concretă la creația poetică, proza literară și publicistica eminesciană [A se vedea și „Limba Română”, 2003, nr. 6-10, p. 34-36].

Lucrările lingvistice ale acad. Nicolae Corlăteanu au servit drept fundament teoretic și aplicativ-practic în tratarea multor probleme de actualitate stringentă, acestea referindu-se la statutul limbii române ca limbă oficială în Republica Moldova, ea servind ca principal mijloc de comunicare interetnică pe teritoriul republicii și ca factor primordial în procesul integrării și consolidării societății civile la est de Prut.

În interpretarea savantului lingvist, limba română literară este expresia identității neamului românesc, este factorul unificator al românilor de pretutindeni. Ea ne unește pe noi, vorbitorii ei, oriunde ne-am găsi, la vest sau la est de Carpați, de la Tisa până la Nistru și dincolo de Nistru. Sunt demne de consemnat gândurile profunde ale filologului basarabean: „Limba noastră literară, limba operelor literare și a lucrărilor științifice, limba documentelor administrative etc. este... una singură și se numește *Limba Română*, aceeași pentru toți românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, transnistrieni, cei din Banatul sârbesc, din Bulgaria, Ucraina, Rusia, SUA etc.)... *Limba Română* este numele corect și adevărat al limbii noastre și ea trebuie să ne unească, să devină un izvor de bucurii pentru contemporani și pentru cei ce vor veni după noi” – este crezul testamentar al omului de știință Nicolae Corlăteanu [„Limba Română”, 2005, nr. 4, p. 5-6].

Acad. Nicolae Corlăteanu susține cu certitudine: „Dacă tindem să mergem pe calea progresului economic, social, politic, tehnologic, științific, cultural, e cazul să milităm și pentru mijloace de exprimare adecvate, pentru o limbă care să corespundă epocii în care trăim, numind această limbă cu numele ei adevărat... Odată și odată trebuie să ajungem cu toții la înțelegerea că limba noastră literară trebuie numită cu numele ei adevărat – *română*. Acest lucru nu afectează în niciun fel nici ambițiile, nici orgoliul cuiva, cu atât mai mult independența și suveranitatea statală a Republicii Moldova... Reformularea cuvenită a articolului 13 din Constituție va servi drept cheazășie pentru însușirea unei limbi literare (scrise și orale) în formele cerute de normele respective cu toată terminologia științifică, tehnică, culturală, adecvată exigențelor contemporanității” – [„Limba Română”, 2003, nr. 6-10, p. 36-38; *Limba română este patria mea. Studii, comentarii, documente. Antologie de texte publicate în revista „Limba Română”*, ediția a II-a, Chișinău, 2008, p. 42, 44].

E firesc și natural, prin urmare, ca românii din Moldova să se numească, din punct de vedere teritorial, *moldoveni*, după cum românii din Muntenia – *munteni*, românii din Transilvania – *transilvăneni*, românii din Bucovina – *bucovineni* etc. Din punct de vedere etnic însă, noi toți suntem și ne numim *români*, pentru că aparținem la o etnie română și vorbim limba română, unica limbă de origine romanică în spațiul carpato-danubiano-pontico-nistrean. După regiuni istorice se numesc și rușii – *novgorodți*, *pskoviteanî* etc., dar nimeni nu i-a considerat vreodată pe aceștia vorbitori ai unor limbi aparte – *novgorodeană*, *pskoviteană*, ridicând în acest fel un grai sau un grup de graiuri la rang de limbă de sine stătătoare, deosebită de cea rusă autentică și naturală. A vorbi însă de o limbă muntenească, de o limbă transilvăneană (ardeleană), de o limbă bucovineană, de o limbă moldovenească și, culmea, de o etnie moldovenească,

așa cum se încumetă să declare pseudolingviștii și pseudoistoricii de la noi, înseamnă a comite un fals științific și istoric.

Părtașii învederați ai moldovenismului ar trebui să mediteze cu luare aminte asupra spuselor marilor cărturari și savanți de altădată și de azi: „Dragoș a adus în țara Moldovei... româneasca limbă” (Dosoftei, 1624-1693), „Locuitorii Valahiei și Transilvaniei au aceeași limbă ca și moldovenii” (D. Cantemir, 1673-1723), „Limba română poate servi ca un nume comun al graiului valah și al celui moldovenesc” (Iacob Ghinculov, 1800-1870), „Moldovenii, ardelenii și muntenii alcătuiesc un popor întreg, de același port și aceeași limbă” (Alec Russo, 1819-1859), „Pe o întindere de pământ atât de mare, despărțiți prin munți și fluvii, românii vorbesc o singură limbă” (M. Eminescu, 1850-1889), „Da, suntem moldoveni, fi ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului” (Alexei Mateevici, 1888-1917), „Numai pentru faptul că I. V. Stalin amintește de «limba moldovenească», a apărut problema limbii moldovenești de sine stătătoare” (Ruben Budagov, 1910-2001, lingvist rus), „Pretinsa limbă moldovenească nu este de fapt decât româna literară” (Carlo Tagliavini, 1903-1982, lingvist italian).

Istorică este și va rămâne Hotărârea Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei din 9 septembrie 1994: „Denumirea corectă a limbii noastre este limba română” [*Limba română este patria mea...*, p. 309].

Referindu-se nemijlocit la situația din Republica Moldova, lingvistul cu renume mondial, originar din Basarabia, Eugeniu Coșeriu, remarcă în mod special: „A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural” [*Limba română este patria mea...*, p. 34].

Acad. Nicolae Corlăteanu, în multe din studiile sale, ne atenționează asupra unor adevăruri de netăgăduit. Limba și etnia unui popor sunt entități veșnice, constante, intacte, independente față de dogmele ideologice și doctrinele politice. Statutul ontologic al limbii și specificul etnic al unei națiuni nu se schimbă de la o epocă la alta, de la o stare socială la alta, de la un regim politic la altul. Substituirea de termeni glotici și etnici nu poate fi, nici ea, expresia voinței arbitrare a unor formațiuni politice, fracțiuni sau partide, oricât de influente ar fi ele într-un moment dat. E bine știut că limba nu cunoaște salturi în dezvoltarea sa, transformări de moment, neașteptate. Statutul limbii nu poate fi revizuit, după cum nu pot fi revizuite formulele și ecuațiile matema-

1997. O întâlnire la redacție: Eugen Holban, Alexandru Bantós,
Nicolae Corlăteanu și Gheorghe Bologan

tice, după cum nu poate fi restructurată componența chimică a substanțelor, fără a le schimba sau a le lipsi de proprietățile lor naturale.

Convingerile acad. Nicolae Corlăteanu cu referire la limba și apartenența etnică a populației majoritare din acest spațiu sunt bazate pe principii și argumente științifice, acestea având temeuri trainice în specificul și caracterul ontologic al idiomului și al etniei poporului român. Opinia opozanților însă este de un subiectivism ipocrit și ține de intenția falsificării, de indicațiile unor ideologi sau ale unor formațiuni politice.

Unitatea limbii române, vorbită în întreg spațiul geografic dacoromân, a fost recunoscută la noi, la est de Prut, în istoricul an 1989, odată cu legiferarea limbii române ca limbă oficială pe teritoriul Republicii Moldova. Consfințirea prin lege a statalității limbii române și revenirea la grafia latină, veșmântul ei firesc, sunt opțiuni istorice ale românilor basarabeni în lupta lor de Eliberare, Renaștere și Statornicire. „Consider că adoptarea legislației lingvistice în 1989 a fost un eveniment ce i-a oferit populației băștinașe posibilitatea de a-și redobândi demnitatea de neam și i-a înlesnit calea spre împlinirea idealului național” – remarcă pe bună dreptate acad. Nicolae Corlăteanu [„Limba română”, 2004, nr. 7-8, p. 14].

Limba română a fost declarată pe teritoriul republicii drept limbă oficială, de stat, dar, cu părere de rău, nu a fost promovată și respectată conform legii, nici

chiar de cei care au investit-o în drepturile sale legitime. Legea despre limba oficială a statului nu a fost respectată, cu toate că unul din articolele ei de bază stipulează: „Ca limbă de stat, limba moldovenească (corect română – n. A.E.) se folosește în toate sferele vieții politice, economice, sociale și culturale și îndeplinește în legătură cu aceasta funcțiile limbii de comunicare **interetnică** pe teritoriul republicii” [*Actele legislative ale R.S.S. Moldovenești cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea ei la grafia latină*, Chișinău, 1990, p. 6].

E bine cunoscută astăzi tendința statelor europene de a se integra într-o comunitate internațională capabilă să asigure stabilitatea socială și progresul economic în fiecare țară, pacea și buna înțelegere între popoarele continentului. Comunitatea europeană însă presupune omogenitatea etnolingvistică și culturală internă, consolidarea spirituală a societății din fiecare stat. Iată de ce edificarea unei societăți trainice, sub toate aspectele, a devenit politica prioritară a parlamentelor și guvernelor din majoritatea țărilor europene.

E timpul ca în marea operă de instruire și luminare lingvistică să se încadreze activ elitele comunității noastre, în special savanții, scriitorii, oamenii de cultură și artă. Lingviștilor le revin sarcini deosebite și de mare răspundere: să realizeze studii și cercetări de valoare sub aspect teoretic și aplicativ-practic, în care să abordeze probleme majore și de actualitate, contribuind, astfel, la ameliorarea situației lingvistice în republică; instituțiile de cercetări științifice și catedrele universitare de limbă română și lingvistică romanică să-și revadă din această perspectivă tematica investigațiilor, evitând planificarea unor lucrări (monografii, teze de doctorat și de licență etc.) de importanță științifică și randament practic minore.

Limba este mijlocul principal de comunicare între oameni, dar ea mai este și un factor de prim-ordin în procesul de integrare și consolidare a societății umane. Pe teritoriul Republicii Moldova limba română trebuie să devină catalizatorul unificării și consolidării societății civile, dar pentru aceasta e necesar ca ea să fie respectată de toată lumea și, bineînțeles, să fie însușită și vorbită de toți cetățenii republicii, indiferent de apartenența lor etnică. Limba oficială (de stat) trebuie să intre pe deplin în drepturile sale legitime.

E necesar să conștientizăm faptul că buna funcționare a limbii române oficiale depinde de fiecare din noi, în sensul că permanent trebuie să o învățăm și să o vorbim corect. Limba română ne va uni pe toți cei ce o vorbim – moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni –, indiferent de regiunile sau provinciile în care locuim. Limba, cugetul, simțirea, ca și cântecul, nu cunosc hotare naturale și nici frontiere politice.

Ion CIOCANU

Literatura în contextul cunoașterii limbii

I.C. – prof. univ. dr. hab., colaborator științific principal la Institutul de Filologie al A.Ș.M., critic și istoric literar, lingvist. Autor a 34 de cărți de critică și istorie literară, de sociolingvistică și de cultivare a limbii. Lucrări apărute recent: *Efortul necesar* (2006), *Sala horind...* (2008), *Darul lui Dumnezeu* (2009).

De la începutul ființării sale, revista „Limba Română” a promovat un adevăr esențial: cunoașterea autentică a oricărei limbi se poate realiza în mod imperativ prin accesarea literaturii create în temeiul virtualității respectivei limbi. Încă de la primul număr, din 1991, paginile revistei au găzduit un volum impunător de poezii și proze și, de asemenea, articole, studii, eseuri reflectând viziuni variate asupra literaturii noastre. Astfel, în numărul inaugural al revistei, devenit între timp istoric, cititorul interesat de istoria publicației și de evoluția acesteia poate savura nu numai constatări, dezvăluri și urări de felul celor semnate de savantul rus notoriu Ruben Budagov („să fie o publicație care să lupte cu perseverență pentru adevărul științific în domeniul filologiei române; un adevărat vademecum pentru toți cei care doresc să vorbească și să scrie într-o limbă ridicată pe înălțimi nebănuite de iluștrii predecesori: Negruzzi, Creangă, Eminescu, Mateevici, Arghezi, Sadoveanu, Rebreanu și mulți alții”), nu numai exegeze de tipul celei semnate de Constantin Tănase (*Intelectualii și limba maternă*) și sondaje la zi, precum cel efectuat de Emil Mândăcanu (*Cum să ieșim din impasul lingvistic*), dar și analize literare bine „sudate” cu problemele limbii, datorate unor cercetători cum ar fi Ion Nuță (*Al. Mateevici și limba română*), Mihai Drăgan (*Actualitatea lui Eminescu*), Petru Ursache (*Doina eminesciană – expresie a mentalului românesc*), eseuri (Nichita Stănescu, *Despre limba română*,

conținând epocala expresie *Limba română este patria mea*), poezii și poeme aparținând lui Bogdan-Petriceicu Hasdeu *Să vorbim românește*, Costache Negruzzi *Eu sunt român...*, George Sion *Limba românească*, fișe de istorie și critică literară, însoțite de exegeze inedite, aducând în actualitate probleme vechi ale literaturii.

Învățarea, studierea, îndrăgirea limbii române a fost înțeleasă din start de colectivul revistei ca fenomen complex, irealizabil sau, în orice caz, greu de realizat fără sprijinul unor idei și atitudini exprimate de scriitorii de frunte ai neamului (în numerele imediat următoare, din 1991, au fost inserate multe alte perle poetice, ca *Marșul Basarabiei* de Vasile Alecsandri, *Peste prăpăstii de potrivnicie* de Aron Cotruș, *Jelanie basarabeană* de Dumitru Iov, *Doina Prutului* de George Buznea, *După un veac* de Panait Cernea..., și fragmente de proze epice (*Din calidor* de Paul Goma). Au trecut – iată – douăzeci de ani, dar și azi au rămas actuale versurile din numărul 3-4 din 1991: „Prutule, adâncă rană / Peste țara cea ștefană, / Tu desparți ca un dușman / Moldovean de moldovean, / Grai de grai de la o mamă... // Măi frățâne, măi vecine, / Ce-ai avut, ce ai cu mine, / Că din Prutul românesc / Ai făcut și Prut rusesc, / Iar din harta prinsă-n slove / Ai făcut două Moldove...”

Poeziile care deschideau fiecare ediție a „Limbii Române” reiterau argumentele adevărului care nici pe atunci nu mai putea fi pus la îndoială și pe care un tânăr transnistrian îl exprima în versuri adânc inspirate: „Bună ziua, deal și vale! / Salut, netedă câmpie! / Bună ziua, frați și neamuri! / Salut dulce, Românie! // Salut dulce, Românie! / Frate, soră, mamă, tată! / Noi vă zicem bună ziua, / Dar adio – niciodată!” (autorul Nicolae Țurcanu a făcut opt ani de pușcărie pentru că-și ascultase muza).

Rolul și rostul publicării în paginile revistei a poeziilor, poemelor și fragmentelor de povestiri nu poate fi nicidecum subestimat în procesul de pregătire intelectual-psihologică a maselor de cititori pentru conștientizarea unității de neam a basarabenilor cu românii și pentru înțelegerea aprofundată a adevărului că nu există două limbi și două literaturi – „moldovenească” și română –, ci numai una, aceeași dincoace și dincolo de Prut. În acest sens se remarcă și nuvela *Pe Insula Șerpilor sirenele cântă românește* a lui Boris Druță.

Menționăm, de asemenea, o întreagă serie de interviuri și anchete cu scriitori-conștiințe luptătoare în epocă, publicate de-a lungul vremii în revista „Limba Română”: Vasile Vasilache (nr. 1 din 1992), Dumitru Matcovschi (nr. 2-3 din 1992), Alexei Marinat (nr. 4 din 1992), Nicolae Dabija (nr. 2 din 1993), Nicolae Esinencu (nr. 1 din 1994), Ion C. Ciobanu (nr. 4 din 1994)...

Sugestivă prin mesajul său este și poezia Ștefan-vodă rugându-se pentru neam de Vasile Romanciuc (nr. 3 din 1995): „Fraților, rămâneți frați / Într-o țară, într-un nume, / că sunteți puțin pe lume... / Asta v-o doresc anume...”, care plasează accentele necesare în ideea consolidării conștiinței noastre naționale. Chiar dacă ar putea cineva să spună că aceste versuri nu cadrează întru totul cu genericul unei reviste de știință și cultură, subliniem fără pic de ezitare că, sub aspectul contribuției implicite pentru cauza promovării limbii române, poeziile de felul și de ținuta versurilor lui Vasile Romanciuc au fost (și rămân!) de cea mai acută importanță și actualitate. La un „bilanț” aniversar nu putem lăsa în umbră nenumărate alte poezii și poeme găzduite generos de revistă, autori fiind George Coșbuc, Octavian Goga, Radu Gyr, Grigore Vieru ori – de ce nu? – un reușit poem al lui Nicolae Mățaș – *În limba română*, dedicat lui Ion Dumeniuk, infatigabilul lingvist luptător pentru adevărul științific, unul dintre ctitorii revistei, al cărui nume și a cărui memorie ne inspiră optimism și în prezent. V-o amintim fragmentar: „De va fi să trădez al strămoșilor crez, / Nicio urmă a mea nu rămână. / Dați-mi ochii la corbi, leșul dați-l la câini, / Blestemați-mă-n limba română. // Iar de fi-va să cad lângă cetini de brad / În vreo luptă cu lifta păgână, / Prohodiți-mă, frați, după legea lui Crist / Cu-aleluia în limba română” (nr. 3 din 1995).

Totuși – dintre materialele referitoare la partea literară a revistei – spațiul cel mai larg l-au ocupat exegezele aparținând unui șir de filologi cunoscuți și unor profesori de marcă din școlile de toate gradele din Republica Moldova, România, Germania și din alte țări, în care limba și literatura română sunt studiate cu dragoste și în profunzime. Cu riscul de a scăpa vreun nume important, numim aici pe Constantin Ciopraga, Klaus Heitmann, Ion Nuță, Dan Mănuță, Noemi Bomher, Ana Bantș, Mihai Cimpoi... Nu trecem sub tăcere unele articole și studii semnate de literații care au acumulat o experiență notabilă în diverse instituții de învățământ: *Simbolul gorunului la Lucian Blaga și Pavel Boțu* de Tatiana Botnaru, *Figurile de stil – mărci ale textualității operelor literare* de Alexandra Gherasim, *Elemente de modernitate în opera lui A. Russo* de Anatol Moraru, *Fabulația nuvelei și a povestirii* de Ion Iachim, *Metode și procedee de predare a romanului* Baltagul de Mihail Sadoveanu de Ion Pârâu...

Remarcabile și demne de a fi elaborate în continuare ni se par edițiile speciale de exegeze la literatură ale revistei de tipul celei intitulată *Literatura română din Republica Moldova (Scriitori incluși în programele de învățământ)* (nr. 5 din 1997). O mostră de comemorare a unui poet este cu siguranță întreg numărul 1-4 din 2009.

30 septembrie 2005. Casa Limbii Române

În numerele mai recente colectivul redacției, sub conducerea dlui Alexandru Bantoș, a acordat literaturii și, în special, problemelor de metodică a acestei discipline o atenție constantă, lărgind considerabil, diversificând permanent și – fapt deosebit de prețios – întinerind contingentul de autori în domeniu. Cititorul a putut găsi în paginile revistei nume necunoscute, dar totodată atât de bine integrate în procesul de modernizare continuă a cercetării filologice. Alături de Nicolae Georgescu, Adrian Dinu Rachieru, Theodor Codreanu, Grigore Grigurcu, Alex Ștefănescu, Iulian Boldea, Constantin Șchiopu, apar și unele care abia și-au început o carieră în acest sens: Radu Melniciuc, Diana Vrabie, Viorica-Ela Caraman, Vasile Gavrilan și nenumărate altele. Nu lăsăm neamintite numele Alice Toma și Cristinel Munteanu, autori ai unei exegeze emblematice pentru tema articolului de față – *Importanța literaturii pentru în-vățarea limbii române...*! Împreună cu autorii studiilor axate pe probleme lingvistice actuale (nu putem rata ocazia de a-i pomeni în acest context pe Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Nicolae Mățaș...), furnizorii competenți și harnici de materiale referitoare la partea literară și-au adus până acum și continuă să-și aducă și în prezent contribuția imposibil de neglijat la atingerea nivelului cu adevărat prestigios al revistei noastre chișinăuene de știință și cultură românească.

Dorina BALMUȘ

Dialog în eternitate

D.B. – doctorandă,
Facultatea de Litere, U.S.M.,
lector la Catedra literatura
română și teorie literară.
Redactor la revista „Limba
Română”. Domenii de
cercetare: literatura română
contemporană, literatura
română secolul XIX.

„Și nu există moarte,
Pur și simplu cad frunzele
Spre a ne vedea mai bine
Când suntem departe”. (Gr. Vieru)

Versurile vierene pot fi percepute ca un moto subtextual al ediției speciale *In Memoriam Grigore Vieru*, lansată de revista „Limba Română”, ediție care instituie în esență un dialog în eternitate cu poetul devenit un fir al veșniciei, al permanenței și al neuitării („sunt iarbă, mai simplu nu pot fi...”).

Vocea poetului transpare prin însuși glasul limbii române, în care și-a găsit mormântul-eternitate ca o împlinire a testamentului poetic reprodus pe prima pagină a ediției: „Nicăieri nu există / Un pământ atât de frumos / Ca cel din Limba Română. / La marginea Ei / Mormântul să-mi fie”. Și dacă limba română a fost „partea cea mai misterioasă a ființei poetului”, acum poetul a devenit o parte misterioasă a limbii române, fiind expresia profundă a „geniului ei” (Lucia Cifor).

Imperativitatea dialogului în eternitate cu poetul Grigore Vieru este dublu motivată: pe de o parte, este expresia unui omagiu adus de întreaga spiritualitate românească poetului care a fost cea mai dureroasă întrupare a acesteia; pe de altă parte, sugerează permanența mitului vierean, ale cărui însemne se situează între *Orfeu și Hristos*. În ambele cazuri dialogul comportă caracterul unor „confesiuni în timp”, făcute de poet la modul direct (în cadrul convorbirilor reproduse cu Adrian

Păunescu, Alexandru Bantoș, Eugenia Guzun) sau indirect (prin cugetări, aforisme și texte poetice), dar și de intelectualii contemporani, prin intermediul articolelor critice sau omagiale, a mesajelor și gândurilor pentru Grigore Vieru.

Participarea scriitorilor, criticilor literari și a intelectualilor de pe ambele maluri ale Prutului la acest act de comunicare în eternitate este o mărturie a faptului că distanța dintre cele două maluri este, așa cum afirma Grigore Vieru, „de-o inimă”, inimă care „nu desparte”, ci „unește” un popor născut din lacrima limbii române. Regretele eterne au marcat întreaga suflare românească, așa cum deducem din mesajele și articolele-discursuri ale celor implicați în dialog, ca o împlinire a crezului vierean că „...nu există graniță / Prin care Cântecul / Nu ar putea să răzbată”.

Prezența poetului Grigore Vieru este resimțită prin intermediul cugetărilor despre limba română, despre neamul românesc și despre misiunea artei într-un timp aflat sub semnul incertitudinii. Este un fel de *Ia aminte*, replica viereană pendulând între un „șopot” abia auzit, care trebuie ascultat și înțeles cu inima, și un strigăt existențial (acel *Strigat-am către tine*), expresie a faptului că „timpul nu mai are răbdare”, solicitându-ne implicarea în destinul țării.

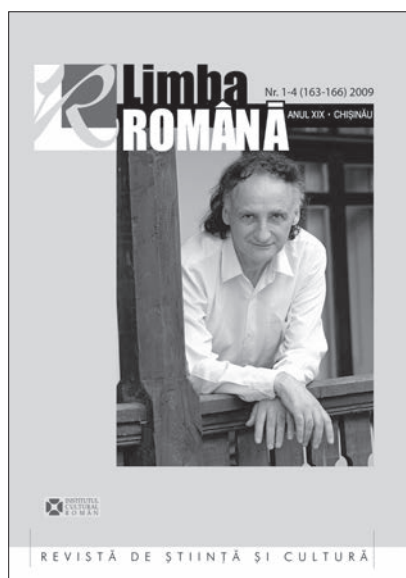
Specificul dialogului cu poetul – în eternitate – este relevat prin dominanta de conținut a articolelor-discursuri, care îl identifică pe poetul Grigore Vieru cu valorile general-umane pentru care a trăit, a luptat și a *învățat să moară* eminescian – mama, casa părintească, neuitarea copilăriei, Patria și graiul matern, dar și prin dominanta structurilor gramaticale – a prezentului etern, identificabil în majoritatea titlurilor: *Grigore Vieru există ca legendă vie* (Adrian Dinu Rachieru), *Grigore Vieru place tuturor celor care îl iubesc pe Eminescu* (Andrei Strâmbeanu) etc. și a viitorului, circumscris aceleiași dominante semantice: *Eternă va fi poezia* (Vitalie Răileanu).

Ipostazele viereane relevate succesiv în paginile ediției speciale *In memoriam Grigore Vieru* reflectă, și ele, permanența crezului artistic și social al poetului care rămâne a fi *un mesager pentru Basarabia* (Alexandru Bantoș) sau *mesajul Basarabiei victimizate* (Mihai Ungheanu), dezvăluind adevăruri dureroase despre destinul țării cu care s-a identificat – „un copil înfășurat în sârmă ghimpată” (*Poezia legată cu sârmă ghimpată* – Cătălin Bordeianu; *Un ostaș al cauzei naționale* – Grigore Vieru, Alexandru Zub etc.).

Lira înlăcrimată a poetului Grigore Vieru (o parafrază a afirmației lui Eugen Simion) continuă să plângă pentru firul de dor care mai dăinuie pe meleagul nostru pribegit, lacrima poetului fiind, așa cum afirmă Mihai Ungheanu, „su-

ferința purificată”, dar și suferința purificatoare, pentru că lacrima este spațiul ontologic din care descinde poetul, este poetul însuși (*Între lacrimă și Limba Română* – Ion Melniciuc; *Un poet cu lira-n lacrimi* – Eugen Simion; *Lui Grigore Vieru, Liniștea lacrimii* – Mioara Kozak).

Poetul va rămâne mereu (și dialogul în eternitate instituit de revista „Limba Română” este o mărturie în acest sens) o lacrimă de dor a neamului, or, nici „chiar moartea nu știe pe unde să calce în urma unei lacrimi ce trage după ea un cer întreg de stele – așa-i de orbitoare lumina umedă a ei”.

Viorica-Ela CARAMAN

De la condițiile supraviețuirii la tentația concurenței

V.-E.C. – redactor-șef adjunct al revistei „Limba Română”, doctorandă la Institutul de Filologie al A.Ș.M., autoare a volumului de critică literară *Ante-Scriptum*, Chișinău, 2009 (Premiul Tineretului municipiului Chișinău pentru Știință și Artă, Premiul literar pentru debut al Salonului Internațional de Carte, Chișinău, 2009).
Membriu al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Revista „Limba Română”, printr-un parcurs duodecenal dificil și incert, cu o perspectivă de promovare a unor valori aflate nu doar în afara proiectelor politice, dar adesea cu un declarat caracter adversativ față de orientările „stataliste”, inclusiv culturale, din spațiul pruto-nistean, aplicând o dinamică moderată, a făcut dovada unei apariții pașnice și în virtutea reflectării echilibrate a patrimoniului național, dar și în vederea evitării unor impacturi fatale pe care le-a generat labirintul dezesperant al politicii moldovenești.

Orice instituție aflată, în condiții prielnice, la o anumită etapă de evoluție ar trebui să răspândească un dens aer autumnal, numărându-și realizările și fixând un ocean spre viitor, unul care augmentează perspectivele. Un *Dosar al presei culturale* adunat recent pentru revista clujeană „Verso” de Luigi Bambulea (anul 5, nr. 90, noiembrie 2010) a demonstrat că problema acestui gen de presă, ca instituție culturală, este una aparte, întrucât, așa cum spune Marta Petreu de la revista „Apostrof” în cadrul dezbaterii, „cultura, în primă instanță, nu e bună la nimic. În a doua instanță, băgăm însă de seamă că, ontic vorbind, omul este o ființă culturală și tragem concluzia că acolo unde nu este cultură nu mai este nici om”.

Presă culturală din România, care a activat în mod firesc din etapa democratizării, ca să ne referim doar la ultima perioadă istorică, și-a construit un contrafort peste ani fie prin direcțiile de promovare a valorilor culturale susținute constant (Paul Arzeu, „Ramuri” ș.a.), fie prin personalitățile pe care le-a lansat, cu un impact de durată asupra mediului intelectual, scriitori, filozofi (Marta Petreu), sau prin operele pe care

le-a valorificat (Ion Bogdan Lefter, „A(l)titudini”), fie printr-o situație realistă în timpul lor (Olga Ștefan, „Echinox”), fie dând seama, cu sincope de exigență sau program, de prezentul literar (Olimpiu Nușfelecan, „Mișcarea literară”), păstrând o legătură vie cu realitatea, sub toate aspectele ei: literară, socială, politică (Carmen Mușat, „Observator Cultural”), oferind o imagine a vieții culturale în cele mai diverse forme de exprimare (Tudorel Urian, „România literară”), respirând și oferind libertate și diversitate (Bogdan Niță, „Texte”). Eclectismul presei culturale (co-prezența diverselor publicații, unele având proiecte punctuale, altele diversitatea și valoarea semnăturilor, altele beletristică bună) este și acesta apreciat ca realizare, pentru că dezvăluie obiectiv identitatea noastră culturală (Ioan Moldovan, „Familia”). Există publicații care au rezistat timpului datorită seriozității asumării unui act de cultură, în fruntea acestora stând personalități de marcă (Gellu Dorian, „Hyperion”), sau datorită deschiderii dialogului culturilor spre dinamica fenomenului literar european și mondial (Adriana Babeți, „Orizont”) etc. Nu au fost puține însă nici aspectele care au ținut în loc dezvoltarea mass-mediei culturale, iar explicația ar fi, după Ion Bogdan Lefter, că rămân peste ani cărți, filme, piese muzicale interpretate, „dar nimic nu se poate face în absența unui mediu cultural, al dinamicii lui complicate și cuprinzătoare”. Vasile Dan de la „Arca” accentua problema mediului și prin noile provocări globalizante: „Ferească Dumnezeu să ajungem în ziua în care, în societatea globală, vorbitoare pretutindeni de engleză proastă, după urechea locului, să descoperim stupefiați o revistă de cultură într-o limbă veche, dacă nu anacronică, cum e româna. Sau maghiara. Sau poloneza. Sau bulgara. Ori neogreaca. Globalizarea o fi ea bună la ceva în economie (deși trăim clipe de pandemie rea economică mondială) ori în „corectitudinea politică”, ori în ecumenism. Nu și în literatură. În speță nu și în limba română. Fie ea și «limba vechilor cazanii».” O altă problemă dintre cele mai importante invocate în dosarul amintit este și cea a statutului general de neimplicare, neasumare a presei culturale. Adriana Teodorescu de la „Discobolul” făcea o dură observație în acest sens: „Presa culturală românească este astăzi ușor autistă. Nu-i vorba, până la un anumit punct e felul culturii de a sta deschisă către realitate cu ochii blocați, adesea drăgăstoși asupra ei înseși. Însă autismul ține mai mult de o natură extrinsecă a culturii. (...) adesea mă întreb ce procent din cititorii presei culturale este reprezentat de non-autori. Și mai ales cât contează el pentru creierul revistei și mecanismul de *facere* al revistei. Punct din care ajungem la un autism intern”. Soluția ar fi evitarea extremelor de orice fel: „O revistă culturală nu trebuie nici să se adreseze unui public fără număr (atunci comunicarea s-ar goli de conținut), dar nici să nu se piardă în jocurile cu oglinzi” (A. Teodorescu).

Întrucât Vlad Mureșan de la revista clujeană „Verso” a divulgat în același dosar condamnabila „regulă în publicistica de la noi, să formulezi judecăți de valoare fără criterii prealabile”, consider că principiile care ar trebui să măsoare importanța revistei „Limba Română” descind indiscutabil și din mediul din care a luat ființă. Astfel, situația acestei publicații își rezervă un loc cu totul special în cadrul discuțiilor de mai sus. Nefiind în deplină mă-

sură și în drept „constituțional” – dacă e să ridiculizez atenția cu care unii își asumă sau nu responsabilitatea declarațiilor – să estimez meritele de până acum ale publicației, totuși aș putea spune cu certitudine că se poate lăuda cu oarece împliniri, între care unele foarte prozaice, legate de stricta necesitate metodică și documentară (bibliografică) a profesorilor de școală și universitate, formatorii societății – necesitate rămasă, după mutațiile inimaginabile în învățământ instrumentate de sovietici în vederea falsificării materiei de studii, în special la română și istorie, neacoperită de ministerul de resort din evidente rațiuni politice, perpetuate periodic și neformal – sau aceeași „Limba Română” și-a înregistrat și aportul constant (pe durata a 20 de ani!) la o re-înfrăținare a culturii române în Basarabia sărăcită spiritual, odată cu nașterea democrației aici, oferind o viziune clară / clarificată a valorilor naționale în condițiile unei înstrăinări dramatice față de matcă și în împrejurările (de)tunătoare ale „fenomenelor” politice basarabene. Întrucât acestea din urmă lasă ravagii nemăsurate, deși se consumă în chiar momentul datării lor și se absorb într-o amnezie temporală imanentă. Astfel, imaginea revistei, care a pus umărul la o nesfârșită și chiar imposibilă – așa cum a demonstrat această lungă perioadă de tranziție, neîncheiată nici până acum – normalizare a situației noastre culturale și care se află astăzi la ceas jubiliar, se configurează, subiectiv, în opinia mea, mai mult din condițiile în care a putut înainta, trăind, pe de o parte, constricțiile morale și materiale ale supraviețuirii, iar pe de altă parte, în ultima vreme, tentația inevitabilă a concurenței.

Ceea ce limpezește această tristă imagine generală, care pe mine una mă tulbură – cu atât mai mult, cu cât nu am fost un actor direct al parcurgerii unui itinerar prea lung pentru o istorie atât de „scurtă” –, este un aspect pe care ar trebui să-l numim cu numele lui adevărat. Invocându-l, nu aș vrea deloc să stimulez glandele lacrimogene ale cititorilor, ci împreună să ne punem niște întrebări legate de o problemă romantică, precum este *sacrificiul*. Așa cum ideea de sacrificiu implică o mistică a gratuității, de prea multe ori, din nefericire, sincopele mentalului basarabean stau sub semnul neantului, dar al unui neant germinal, al unui laborator, care, până la demonstrații de alchimii secrete, urmărește lanțul reacțiilor ce transmite căldura unei scânteii revelatoare. Revista „Limba Română” constituie, prin gestul de sacrificiu al celor care susțin un act de cultură neîncurajat, spațiul de reflecție a unei evidente sincope sociale și culturale din această parte de Țară, promovând totuși oblic, subtilizat, peisajul deconcertant al unor valori aflate, pe de o parte, în dilema shakespeariană a ființei, iar pe de altă parte, în febra cronicizată a recreării. Judecând însă, dincolo de gratuitatea imediatului, rostul sacrificiului la care m-am referit, respir, în locul aerului autumnal al împlinirilor, un iz sufocant al temerii ce oscilează între două limite: una a lupilor nesătui care întind pe furiș de altarul cu bunătăți, cealaltă – a neînduplecării zeilor...

Un lucru este însă încurajator: deși slab reprezentate aici din cauza plecărilor masive în căutarea unui rost în străinătate, se înmulțesc generațiile care nutresc tot mai puține frustrări cauzate de interdicții, tot mai cutezătoare, tot mai libere, fortificate de contactul cu o lume a libertăților firești și a responsabilităților imperative. Semn că, în general, instituțiile de cultură din Republica Moldova, nu doar una, ci întregul ansamblu de astfel de instanțe, care se află în serviciul aceleiași societăți, la această etapă, ar trebui să-și revadă programele de activitate pentru a pune în aplicare noi principii pentru necesități noi. Iar revista „Limba Română”, trecând de la o campanie de culturalizare elementară, derulată după o sumbră epocă de analfabetizare (și pentru care termenul de două decenii ar putea fi chiar insuficient!), spre un dialog intelectual real, cu riscul de a-și restrânge mediul cititorilor, trebuie să-și asume rolul funciar al unui organ refreșizant în metabolismul cultural românesc, nu doar la scară minoră, ținând de spațiul în care este receptată, ci conectând atmosfera supraspațială a bunurilor și mișcărilor culturale.

*

Cu prilejul aniversării a douăzeciua a revistei „Limba Română”, publicăm în cadrul acestei rubrici materialele unei mese rotunde, în două secțiuni, la care au participat personalități din diverse domenii de activitate. Și, întrucât este prea largă sfera problemelor pe care le ridică o publicație de cultură într-o societate multidimensională, adăugându-se și statutul de provizorat al spațiului în care viețuiesc basarabienii, pe cât de permisiv, pe atât de constrictiv, am ales o trilogie ce fixează reperele esențiale ale identității revistei noastre în contextul relațiilor centru – margine și care configurează fenomenul acestei apariții.

Secțiunea I

- 1. Cum s-ar contura în viziunea Dvs. misiunea programatică a revistei „Limba Română”, raportată la actualul context politic, social, lingvistic și cultural din Republica Moldova?**
- 2. În cele peste două decenii consumate de la aprobarea legislației lingvistice, acțiune considerată imperativă pentru salvagardarea limbii noastre, nu a fost favorizată extinderea ariei de utilizare a limbii române literare în toate sferele vieții sociale. Ce ar trebui să întreprindă presa, implicând catedrele, facultățile și instituțiile filologice, pentru a contribui mai eficient la asanarea climatului lingvistic, la repunerea în drepturi a limbii oficiale a statului Republica Moldova și pentru a alimenta sentimentul demnității vorbitorilor de limba română?**
- 3. Care sunt perspectivele și șansele unei reviste de cultură într-un spațiu marcat de discontinuitatea relațiilor dintre centru și margine?**

Adrian Dinu RACHIERU

După douăzeci de ani

A.D.R. – prof. univ. dr., decan al Facultății de Jurnalistică, Universitatea „Tibiscus”, Timișoara. Dintre volumele publicate (peste 20): *Elitism și Postmodernism*, Editura Junimea, Iași, 1999; *Bătălia pentru Basarabia*, Editura Augusta, 2000; *Alternativa Marino*, Editura Junimea, Iași, 2002; *Legea conservării scaunului* (roman, vol. I, II), Editura Eubee, Timișoara, 2002, 2004; *Globalizare și cultură media*, Editura Institutul European, Iași, 2003; *Nichita – un idol fals?*, Editura Princeps Edit, Iași, 2006; *Eminescu după Eminescu*, Editura Timpul, Iași; *Poeți din Basarabia* (antologie critică), Editura Academiei Române, București, și Editura Știința, Chișinău, 2010.

Dincolo de amprenta nostalgică a oricărui bilanț, cele două decenii scurse de la ivirea pe lume a revistei „Limba Română”, înfrângând obstacole, vitregia contextului și adversitățile semenilor, obligă la optimism. Și, inevitabil, la ceas bilanțier, propun un program pentru anii care vin, or, se știe prea bine, românismul basarabean a fost „sentinelă la latinității” (Zamfir C. Arbure), iar fenomenul basarabean – un fenomen românesc *in extremis*. Ca regiune de frontieră (*border-land*), Basarabia și-a prelungit protostatalitatea, independența Republicii Moldova zbătându-se între securizare și federalizare. În vreme ce rușii au încurajat identitatea moldovenească, lipsa unui proiect panromânesc la București, incoerența decizională sau gafele diplomatice n-au făcut decât să amplifice dezinteresul și să blocheze replierea identitară. Cum *limba*, marele personaj tragic al Istoriei basarabene, a fost exilată, glotonimul limba moldovenească (norodnică) a făcut o fulminantă carieră, recunoscându-i-se chiar slavismul. Iar scrisul, pentru cei credincioși românismului, a devenit un act existențial, hrănind o *literatură rizomică* și pregătind, conspirativ, o fabuloasă renaștere, obstrucționată ori deturnată de pe calea reîntregirii.

S-ar impune, cred, să chestionăm sociologic contextul pentru a privi problema adecvat, în ramă geopolitică. Spațiul pruto-nistean nu conservă o etnicitate moldoveană nealterată, cum ar susține reprezentanții moldovenismului fundamentalist (V. Stati, Ion Druță). Există și o ideologie a moldovenismului filorus, acceptând pe fundalul mol-

dovenismului primitiv o modelare rusofilă. În plus, fragilitatea statalității, ca moștenire geoculturală (Basarabia având, lungă vreme, statut de gubernie), alimentează psihologia „omului marginal” (Robert E. Park) și ridică, imperativ, *problema marginalității*. Ceea ce înseamnă că fiind, în limbaj sociologic, o *arie culturală periferică*, spațiul basarabean presupune confruntarea a două sisteme culturale, cu inevitabile întrepătrunderi, împrumuturi, schimburi culturale. Întrebarea e dacă aceste fenomene de difuzie s-au grefat pe o matrice stilistică de rezistență sau modelul cultural (*cultural pattern*) a impus o cultură donatoare; și dacă, sub tutela acestei culturi globale (de referință), cultura basarabeană a devenit o sub-cultură (nu în sens axiologic). Cum raporturile dintre culturi sunt, se știe, raporturi de forță, o astfel de intersecție (întâlnire) face din *aculturație* (termen inventat, se pare, de J. W. Powell) un fenomen normal; doar că difuziunea culturală se poate desfășura cu sens unic, prin asimilare, schimbând modelele (*patterns*) culturale inițiale și impunând chiar etnocidul ca deculturație programată. Este limpede că o cultură în stare pură, sustrasă influențelor, într-o iluzorie independență nu poate fi concepută.

Pe de altă parte, orice dinamism cultural (numit *culturație* de Denys Cuche) este și un proiect existențial, purtând – în cazul Basarabiei – pecetea unei istorii propagandistice, atentând la identitatea națională. Charles King vorbea chiar, surprinzător, de un „naționalism negociabil”. Dar ocupația ruso-sovietică a condus la prăbușirea conștiinței naționale sub flamura „rusismului”, iar impactul ideologic din fosta R.S.S.M. a avut consecințe catastrofale. „Ispita slavă” (despre care vorbea Mircea Vulcănescu) se putea exprima prin religiozitate, exaltare, delicatețe, exploatarea socialului ș.a. Dar în câmpul literaturii comandamentele ideologice au decapitat instituția criticii literare, transformând-o în simplu și docil instrument (executor politic). S-a și lansat sintagma de „critică reptiliană” (Leo Butnaru), virusul ideologic infectând literatura epocii.

Problema revizuirilor e vitală pentru această ofensivă recuperatoare și exigentă. Ca și altădată, când, analizând fenomenul literar basarabean, E. Lovinescu aducea în scenă, ca prim argument, *interesul cultural*, observând că după un secol de înstrăinare necunoscuta literatură basarabeană invita mai degrabă la „amortirea scrupulelor estetice”. Totuși acești „moldoveni desfăcuți de noi” (după expresia lui Iorga) au dovedit continuitate culturală pe fundalul rezistenței românismului, încât a discuta despre literatura basarabeană înseamnă, prioritar, a nu uita că „nu există literatură pură” (D. Matcovschi), în absența unei pedagogii naționale. Și dacă poezii sunt conștiința morală a națiunii (cf. E. Coșeriu), cruciada pentru limbă, istorie și neam s-a purtat, se știe, sub stindard eminescian de către o mână de scriitori care repudiau „estetica de

partid” (Marian Popa), alergică la sacru, manevrând exemplul lui *Homo sovieticus* și încurajând mancurtizarea – veritabil genocid etno-cultural.

Presiunea slavizării a trezit o conștiință îndurerată și a obligat la apărarea identității și a specificității. Dar acțiunea „moldovenistă” sovietică a avut un scop politic și, sub masca afirmării identității, a urmărit brutală separare de *unitatea sa etnică*, atentând la memoria istorică. Stegarii moldovenismului agită o fantomă lingvistică. A promova *limba moldovenească* înseamnă a dovedi o crasă ignoranță ori a comite o fraudă științifică, sub un întreit aspect (lingvistic, istoric, politic), nota Eugen Coșeriu, fiindcă român și moldovean „nu sunt termeni de același rang semantic”. Dincolo de absurditatea existenței a două state românești și a unei limbi care circulă sub o dublă denumire, chiar acceptând o identitate culturală „suplă”, condiționată de „logica metisajului” (Jean-Loup Amselle), vom spune, fără echivoc, că acel „naționalism sănătos”, cerut de E. Coșeriu în contextul bilingvismului, înseamnă, negreșit, raportarea la cultura „de origine”, invocând un necesar etnocentrism. Datoria de a-și apăra specificitatea nu înseamnă, în cazul literaturii basarabene, o reactivare a complexelor provincialismului (regionalismului), în numele duiosului *spiritus loci*. După cum reapropierea de cultura română, depășind un dispreț păgubos, n-ar trebui să încurajeze „puseurile localiste”, protejând, chipurile, un specific regional, populat de valori precare, cocoțate pe soclul „marilor clasici”. „Examenul integrării” (ca să preluăm formula lui Mihai Cimpoi) va fi necesarmente dur, respectând amprenta unei provincii culturale, dar și *imperativul sincronizărilor interioare* printr-o nemiloasă „reducere la scară”. Iată sensul și misia în care trebuie să „lucreze” revista, căreia îi dorim, la ceas aniversar, viață lungă și succese pe măsură. Prilej de a reaminti un mare adevăr: „O țară nu se termină la granițele ei, ci acolo unde încetează să i se vorbească limba”. Iar revista, apărută și ctitorită de un vrednic colectiv, apără astfel ȚARA.

Oliviu FELECAN

Avantajele promovării limbii

O.F. – doctor în filologie (2004), este cadru didactic la Universitatea de Nord din Baia Mare. A publicat cinci cărți în calitate de autor (*Noțiunea „muncă”: O perspectivă sociolingvistică în diacronie*, 2004; *Limba română în context european*, 2009 ș.a.), coautor (*Limba latină. Gramatică și texte*, 2007; *Dicta memorabilia. Dicționar uzual adnotat de sigle, expresii, maxime și citate latine*, 2007), coordonator (*Onomasticon. Studii despre nume și numire*, I) și zeci de studii în reviste / volume ale unor conferințe din Țară, precum și în reviste / volume ale unor congrese internaționale. Este director a două granturi CNCSIS.

1. Revista „Limba Română” s-a născut, poate, cu întârziere, după cum sub semnul retardului este și climatul / contextul politic, social, lingvistic și cultural din Republica Moldova. Vina nu aparține redactorilor, colaboratorilor sau personalului tehnic, ci comunismului, cauza este izolarea spațiului dintre Prut și Nistru de lumea civilizată, cu toate conotațiile pe care le comportă sintagma. Misiunea revistei trebuie să rămână limba și cultura română, indiferent de contextul politic și social, indiferent de lipsa de stabilitate sau de îngustimea minții unor oameni aflați vremelnice la cârmele puterii.

2. Am pus în discuție și cu alte prilejuri încrâncenarea unora de a-și promova limba cu orice preț: v. articolul *De la latina populară la intertextualitate în dialog*, publicat în „Limba Română”, nr. 11-12, anul XIX, 2009. Dădeam ca exemplu catalana, care, într-o perioadă scurtă (din punct de vedere istoric), a fost „scoasă de la naftalină” și impusă, chiar cu forța, în peisajul din nord-estul Spaniei. Inscricțiunile, indicatoarele stradale susțin parcă ceea ce se întreprinde în viața socială, politică, în mass-media și în învățământul de toate gradele. Multitudinea evenimentelor științifice organizate în Catalonia ultimului deceniu promovează catalana într-un mod agresiv pentru cercetătorii veniți din toate colțurile lumii, dar benefic pentru limba cu un număr de doar nouă milioane de vorbitori.

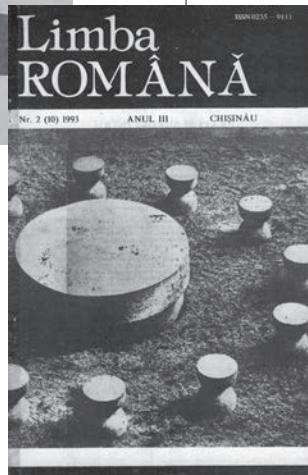
Româna are peste 30 de milioane de vorbitori, răspândiți în două state (România și Republica

Moldova), dar și în numeroase comunități din diaspora. Frica, stângăcia organizatorică, rușinea de a ne promova limba în spațiul european, în special, aduc grave prejudicii culturii românești de pe ambele maluri ale Prutului. Atâta timp cât nu va exista o acțiune concertată a autorităților, a factorilor decizionali, a mass-mediei și a tuturor celor interesați de fenomenul autohton, limba română nu va putea ține piept nici valului globalizării, nici malițiilor cu tentă imperialistă (rusificarea sau moldovenizarea), nici ingerințelor politice în lingvistică (confuzia multor străini în distingerea limbii romani de română), nici riscului de a fi asimilați, ca nație, cu politicieni corupți, cu afaceriști de mână a doua, cu oameni simpli, dispuși să efectueze toate muncile de jos din Uniunea Europeană. Noi nu trebuie să inventăm nimic, nu trebuie să ne căutăm o origine nobilă – fiindcă au avut grijă romanii să ne-o lase moștenire –, trebuie doar să luăm ca reper modelele lingvistice de succes (minoritare, de exemplu), promovate asiduu în mai multe țări europene în ultimii douăzeci de ani. Trebuie să ne aerisim mintea și să deschidem ochii la tot ceea ce putem prelua din experiența altor state sau comunități, ce e drept, mult mai potente din punct de vedere financiar.

3. În ceea ce privește ultima întrebare, lucrurile sunt cât se poate de limpezi. Așa cum soarta Republicii Moldova este legată de Europa – nu doar de țările din imediata vecinătate –, tot la fel „Limba Română” trebuie să-și deschidă orizontul spre lume, spre exigențele actuale ale globalizării, pătrunse chiar în domeniul științific, cultural, lingvistic și literar. La raportările științifice pe care fiecare universitar trebuie să le realizeze la sfârșit de an, pentru rubrica Articole publicate în reviste șablonul oferă doar posibilitatea de a include publicațiile indexate în baze de date internaționale (BDI) sau ISI (Thomson Reuters Web of Science). La înscrierea în competiții pentru câștigarea unui grant (CNCSIS, ANCS etc.) ori la raportările anuale obligatorii pentru astfel de proiecte câștigate prin competiție, un criteriu de bază îl constituie diseminarea în reviste cotate ISI, mai nou, care să aibă și un anumit factor de impact. Aceste criterii tot mai drastice au apărut din dorința autorităților ca universitățile românești să poată accede în top 500 mondial, iar cercetarea autohtonă să fie cât mai prezentă și citată în lumea științifică actuală.

Prin urmare, revista „Limba Română” trebuie să depășească perioada de militare pentru și doar în interesul limbii române din stânga Prutului și să caute recunoașterea internațională. Un prim pas ar fi indexarea ei în baze de date recunoscute pe plan european (CEEOL, ERIH ș.a.), iar, pe termen lung, tinderea către statutul integrării în Web of Science, Arts & Humanities Citation Index (ISI), ceea ce ar desăvârși menirea de promovare a limbii, culturii, lingvisticii românești, în general. Dacă acestea sunt cerințele lumii actuale,

trebuie găsite modalitățile de a răspunde pozitiv și de a face posibilă integrarea în fluxul principal de publicații ale lumii științifice contemporane. Există reviste modeste care au reușit să intre în baze de date internaționale (BDI), datorită unor colective redacționale dinamice; există reviste de calitate incontestabilă, patronate chiar de Academia Română, fără vizibilitate pe plan internațional. Chiar dacă au început să apară, în ultimii ani, câteva reviste românești din domeniul umanist cotate ISI (*Revue Roumaine de Linguistique, Transylvanian Review*), din păcate le lipsește factorul de impact calculat de Thomson Reuters și publicat în „Journal Citation Reports”. Totuși este un început, iar „Limba Română” din Chișinău are datoria de a deveni prima revistă culturală din Basarabia care să depășească barierele izolării lingvistice și să iasă în lume *mirabile dictu*.

Valeriu SAHARNEANU

Rateurile noastre istorice derivă din problema lingvistică

V.S. – jurnalist, fondatorul postului de radio „Vocea Basarabiei” și al revistei „Gazeta Românească” (2001-2005). Președinte al Uniunii Jurnaliștilor (1994-2001). Deputat (PL) în Parlamentul Republicii Moldova (2011).

1. Misiunea programatică a revistei în contextul actual este aceeași ca și acum douăzeci de ani: afirmarea limbii române la toate nivelurile societății – de la cel cotidian până la cel academic. Această „actualitate”, din păcate, constantă și inamovibilă pe parcursul unei perioade relativ îndelungate de timp, este datorată lentorii cu care autoritățile Republicii Moldova înțeleg să promoveze limba română – elementul de bază în realizarea obiectivului de integrare socioumană și chiar teritorială a Republicii Moldova.

2. Convingerea mea este că toate rateurile istorice, care au afectat fundamental dezvoltarea Republicii Moldova, se trag de la faptul că ea este un stat profund divizat. Există în Republica Moldova două lumi paralele care, prin instrumentul lingvistic, sunt educate în baza unor sisteme de valori diferite și informate din surse total diferite. Și toate acestea se întâmplă pentru că statul independent Republica Moldova rămâne în continuare imoral de indiferent la problema integrării lingvistice a populației, inclusiv a celei conlocuitoare de alte etnii. Spun inclusiv pentru că prima sarcină în acest efort este integrarea populației moldo-române majoritare, ce are cunoștințe aproximative de limba română. Deși există o lege care reglementează funcționarea limbilor pe teritoriul republicii, ea rămâne literă moartă atâta timp cât subiecții care compun autoritatea statului nu vor să înțeleagă că domeniul lingvistic trebuie administrat la fel ca și domeniul economic. Mai

ales într-o țară ca Republica Moldova, desprinsă din imperiul sovietic, care a promovat politica de marginalizare a limbilor minoritare și de asimilare a lor sub presiunea limbii ruse. Între limbă și dezvoltare socioeconomică există un raport direct, pentru că aceste două planuri culturale extrem de complexe și vitale pentru societate sunt legate între ele de fenomenul gândirii. Sub acest aspect, formula devine clară: o limbă cunoscută și vorbită aproximativ generează o gândire vagă ce recidivează în sincope de administrare / programare etc. Revista „Limba Română” are misiunea să promoveze în paginile sale și să organizeze în cadrul redacției discuții și dezbateri despre importanța repunerii în drepturi a limbii oficiale a statului. Această publicație, alte instituții de presă trebuie să organizeze evenimente cu participarea mediului intelectual și a celui politic pentru a scoate în evidență problema, dar și pentru a „depista” politicienii sensibili la fenomenul lingvistic de la noi, indiferenți, ori chiar refractari. Asemenea evenimente trebuie organizate anul înapoi, nu numai cu ocazia zilei de 31 august.

3. Perspectivele și șansele pot fi mici, dacă nu va trata realitatea ca pe o provocare. Adevărat, acum populația a fost adusă în situația în care este preocupată mai puțin de a se abona și de a citi o revistă de cultură. De aceea, revista „Limba Română” trebuie să combine stilul său academic consacrat cu cel de revistă populară, introducând rubrici de exerciții lingvistice, texte istorice de valoare, scrise de autori din arealul național, dar și cel internațional, să urmărească și să facă prezentări și scurte recenzii la noile apariții literare și nu numai din spațiul limbii române, dar și de pretutindeni. Sunt convins că Republica Moldova va ieși foarte curând de sub ruinele imperiului sovietic și limba română va reveni la ea acasă, beneficiind de toate drepturile și libertățile. Se vor îmbunătăți și condițiile de viață ale oamenilor. Atunci șansele unei reviste de cultură vor crește însutit.

Teodor BUZU

Misiunea istorică și divină a Limbii Române

T.B. – artist plastic, născut în s. Drăsliceni, Criuleni, stabilit în Tabor, Cehia. Membru al Uniunii Internaționale a Artiștilor Plastici Profesioniști, Paris, Membru al Uniunilor Artiștilor Plastici din Cehia, Boemia de Sud, Austria. A înregistrat peste 150 de expoziții colective și personale (Roma, Friestandt, Praga, Strasbourg, Chișinău, București).

Faptul că o revistă precum „Limba Română” nu apare nici la București, nici la Timișoara sau la Iași, dar la Chișinău este un lucru cu totul deosebit și dovedește speranța românilor, ce mai persistă în Basarabia, de a-și perpetua identitatea culturală. În acest context, revista „Limba Română” este (și sper să fie pe viitor) ca o stâncă măreață, puternică, inacesibilă mediocrității și sentimentelor false.

Lucru ciudat – printre primele cuvinte însușite de copiii noștri sunt „a fura” și „a jura că nu fură” din poezioara *Cățeluș cu părul creț...* Or, necesitatea recapitulării trecutului și a bazelor culturale naționale, pentru a ne putea privi în oglindă, se dovedește a fi mai mult decât evidentă. O cultură națională nu poate exista în afara limbii materne, iar un popor fără cultură este o gloată supusă manipulării cu cea mai mare ușurință.

Rușii n-au câștigat nimic pe plan cultural, promovând de veacuri folosirea limbii ruse în afara Rusiei. Ba mai rău. În tot spațiul postsovietic se vorbește o rusească schimonosită. Nu sunt sigur dacă asta și-au dorit ei. Partea tragică a acestui fenomen, pentru noi, e că limba originarilor din Basarabia, a românilor moldoveni, a fost supusă unor schilodiri monstruoase.

E bine să ne întrebăm și să răspundem: de ce și azi în Moldova se vorbește o limbă „de uz casnic”, de ce așteptăm să ne spună altcineva ce limbă vorbim, de ce mulți preoți din această parte de țară se roagă la Dumnezeu îndreptați cu fața spre... Rusia.

Timpul ne cheamă la o campanie lingvistică și culturală serioasă la toate nivelurile. E timpul demult să-l aducem definitiv acasă pe Eminescu, prin adâncimea limbii pe care a vorbit-o. Iar revista „Limba Română” are anume această misiune, de a pune umărul (și în continuare) la realizarea unui asemenea deziderat, în cel mai bun caz, recunoscut de o parte însemnată a societății Republicii Moldova, dar abandonat într-o delăsare ce dăunează reabilitării noastre etice și culturale în contextul actualului dialog al valorilor internaționale.

În multe țări, ca Germania, Marea Britanie, Statele Unite, unde viața culturală și universitară e decentralizată, intelectualii ocupă un loc neînsemnat în viața politică, manifestându-și autoritatea prin știință. În Moldova a trebuit să apară, imediat după 1989, o zisă intelectualitate, care, și azi, încurajează mediocritatea în virtutea unei renașteri naționale superficiale. La noi autoritatea este concentrată mai mult în personalități și mai puțin în legi, de aceea intelectualii moldoveni au o misiune istorică și, aș spune, divină – să trezească plebea din somnul letargic și să redea oamenilor speranța viitorului. În acest caz, vor începe să funcționeze în realitate și legile, inclusiv cele de utilizare a limbii române în toate domeniile vieții sociale.

Artiștii însă trebuie să iubească Viața și să arate celorlalți frumusețea ei, pentru a spulbera neîncrederea și disperarea. Oamenii au nevoie de hrană spirituală în orice context politic. Pentru că, în ultimă instanță, sensul culturii este sufletul.

Victor GREBENȘCICOV

Rampă de lansare a tinerelor talente

V.G. – romanist, profesor
de română la Casa Limbii
Române și de limba spaniolă
la A.S.E.M.

1. Misiunea revistei „Limba Română” este de a promova în continuare patrimoniul cultural românesc, dar și de a crea premisele integrării lui în circuitul valorilor europene. Revista trebuie să dezvăluie adevărata istorie a românilor basarabeni și transnistrieni, să cultive o limbă corectă și, având în vedere circulația publicației în România și în diasporă, să-i popularizeze pe cei mai valoroși reprezentanți ai culturii din Republica Moldova. Din punct de vedere politic, o văd neutră, dar preocupată constant de binele acestui popor. Întrucât revista publică multe materiale științifice, ar fi binevenită inserarea rezumatelor lor în limbi de circulație internațională. Înțelegând rolul decisiv pe care îl poate juca pentru destinul republicii noua generație, ar fi bine ca revista „Limba Română” să devină o adevărată rampă de lansare pentru tinerele talente.

2-3. Sunt optimist în ce privește afirmarea limbii române în Republica Moldova. În cei peste douăzeci de ani s-a făcut mult în acest domeniu. E nevoie totuși de o orchestrare mai chibzuită a eforturilor oamenilor de cultură, a mass-mediei etc. în promovarea unei limbi corecte și în respectarea legislației lingvistice. Mă refer și la mijloacele de informare în masă în limba rusă. Cu părere de rău, majoritatea presei de expresie rusă, numeroase posturi de radio și televiziune (NIT, Publika ș.a.) continuă să schimonosească toponimele și atroponimele moldovenești, folosind variantele Belți, Orgheiev, Kagul, sau numindu-i

pe românii moldoveni Ivan, Piotr, Serghei. Instituțiile de stat abilitate să asigure controlul funcționării limbilor trebuie să sancționeze aceste încălcări ale legislației lingvistice. Până și în Rusia, deseori, se iau în considerație prevederile legale din Republica Moldova, în atlase geografice editate la Moscova, toponimele moldovenești fiind redată în strictă corespundere cu normele în vigoare din republică. Un rol important în cultivarea limbii române literare le revine catedrelor de limba română din cadrul instituțiilor de învățământ, care trebuie să ridice nivelul de predare, pregătind specialiști de înaltă calificare. Dar toate eforturile vor fi ineficiente dacă fiecare vorbitor de limba română nu o va respecta și promova. Deseori sunt martor al neglijării limbii chiar de către purtătorii ei. Astfel, unele centre lingvistice din Chișinău („Quo vadis”, „Sapientia” etc.) au instalat panouri publicitare (unele, de exemplu, în fața Primăriei Chișinăului sau a monumentului lui Ștefan cel Mare) cu invitația de a studia limbi străine, printre ele figurând și „limba română”. Pe lângă aceste panouri trec cu nepăsare, zilnic, zeci de parlamentari, membri ai Guvernului, lucrători ai organelor de drept, funcționari ai Primăriei, fără a observa că este insultată limba oficială a statului și limba lor maternă. M-am adresat odată unui consilier municipal cunoscut prin poziția sa proromânească să intervină, însă fără niciun rezultat.

Mai există opinia că etnicii ruși din Moldova împiedică funcționarea limbii române. Dacă admitem prin absurd că toți rușii se ocupă de sabotarea legislației lingvistice (ceea ce, vă asigur, nu corespunde realității), ei pur și simplu n-ar putea s-o facă din motive statistice, or, conform datelor recensământului din 2004, românii moldoveni constituie 78% din populație, în timp ce rușii 5,9% (la Chișinău respectiv – 68,8% și 13,9%). Dimpotrivă, sunt minoritari cei care ar dori să promoveze limba română în comunitățile lor. De aceea, ar fi bine ca facultățile filologice să admită la studii (poate în condiții mai avantajoase) mai mulți tineri găgăuzi, bulgari și de alte etnii, care, după absolvire, ar putea să predea limba română în teritoriile compact populate de alolingvi, unde limba română este cunoscută insuficient. În general, consider că actuala situație este favorabilă pentru afirmarea limbii române și depinde, în fond, de responsabilitatea și insistența factorilor de decizie și a purtătorilor limbii. Discontinuitatea relațiilor dintre centru și margine poate fi depășită din moment ce oamenii de cultură activează în tot spațiul țării. Problema constă în asigurarea legăturii între ei: prin întâlniri permanente cu cititorii și autorii din diferite localități; prin folosirea tehnologiilor moderne; prin elaborarea versiunii electronice a revistei; prin susținerea și promovarea reciprocă a revistelor de cultură, care au militat neîncetat pentru renașterea națională. Acestea își vor păstra prestigiul dacă vor aborda profund și veridic realitatea, dacă vor trasa calea spre o viață mai demnă și vor merge cu un pas înaintea societății pe acest drum.

Ion ANTON

Tărâmul apostolic al Limbii Române

I.A. – poet, prozator, publicist. Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România, precum și al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova.

Semnează unsprezece volume de versuri și proză: *Rondelurile călătorului* (1997), *Mâine va fi Ieri* (2002), *Cuibul soarelui* (2004), *Necuprinsul punctului* (2005), *Cădere sentimentală pe gânduri* (scrieri alese, 2010), și alte cinci cărți pentru copii și adolescenți. Este redactor-șef al revistei săptămânale „Florile dalbe”. Laureat al Concursului de poezie românească „Pana de Aur” (Dej, 1994), Premiul Uniunii Jurnaliștilor (2002), Premiul pentru mass-media și realizări de creație „Steaua Calității”, categoria Aur (Paris, 2008), Premiul săptămânalului „Literatura și Artă” pentru Poezie (2010). Decorat cu Medalia „Meritul civic” (2000) și „Ordinul de Onoare” (2010).

1. Misiunea de program a revistei „Limba Română” rămâne, cu regret, aceeași ca și acum douăzeci de ani: promovarea, la nivel științific, publicistic și literar, a limbii române în Basarabia, spațiu în care așa-zisul bilingvism rus-moldovenesc a prejudiciat elementul lingvistic autohton, continuând și acum să-l marcheze. Or, deși contextul politic, social, lingvistic și cultural rămâne, cel puțin în intenții și declarații, a fi unul favorabil dezvoltării limbii române, totuși limba băștinașilor încă nu a fost așezată în capul mesei, așa cum ar fi logic, legitim și firesc. Iată de ce minunata revistă de știință și cultură „Limba Română” mai are încă mult de muncit pe tărâmul apostolic al lingvisticii românești din Republica Moldova, motivându-și întru totul existența.

2. În cele peste două decenii ce s-au scurs de la aprobarea legislației lingvistice, din cauza modificărilor legislației și torpilărilor de tot genul a aplicării ei, nu s-a reușit extinderea ariei de utilizare a limbii române în toate sferile vieții politice, sociale, economice și științifice. S-a obținut doar stoparea rusificării abuzive a acestor sfere, cât și revigorarea eleganței limbii noastre, atât sub aspect oral, cât și scris, prin aplicarea alfabetului românesc, adică a veșmântului firesc al limbii. Consider că presa de expresie românească, catedrele și facultățile de filologie română trebuie să lanseze ideea unei reexaminări a legislației lingvistice sub aspectul repunerii în drepturi a limbii oficiale a statului Republica Moldova. Este strict necesar de a reveni la condițiile și termenele stabilite în legislație cu privire la atestarea cadrelor alolingve

31 august 1998.
Inaugurarea la Chișinău
a Casei Limbii Române

din toate sferile nominalizate mai sus, și cu privire la aplicarea limbii române în activitatea cotidiană. Acest imperativ se impune, mai ales, în sfera ocrotirii sănătății și în domeniul comerț-deservire socială, unde continuă să predomină limba rusă, diminuând în mod evident sentimentul demnității vorbitorilor de limba română.

3. Perspectivele rezidă anume în apropierea „marginii” de „centru” sau vice-versa. Cred că o revistă de talia „Limbii Române” are și va avea încă mult timp de lucru aici, în Basarabia, la marginea limbii române, îndeplinind nobila misiune de a ne apropia pe toți de „centru”, de inima cea viguroasă și curată a patriei noastre spirituale. Bucură faptul că, la cei douăzeci de ani, revista și-a extins aria tematică, operând nu doar cu elementul pur filologic, ci și cu cel artistic, generator de emoție estetică. Or, plăcerea estetică, frumosul au fost și rămân principalul mobil al individului uman în mijloacele de expresie ale oricărui popor. Îi doresc acestei reviste întinerite sub aspect tematic, dar și sub aspect de format și ținută grafică, mulți ani înainte și toți cu izbândă!

Alexei MARULEA

Proba demnității și a dăruirii neafișate

A.M. – manager Societatea pe acțiuni „Agro-impex”,
membru al Uniunii
Jurnaliștilor.

Grigore Vieru spunea că Limba Română este oaste națională. Sintagma poate fi atribuită însă, în egală măsură, și revistei „Limba Română”, publicație de știință și cultură, care promovează valorile identitare ale neamului și în care scriitorii și oamenii de cultură își găsesc adăpostul intelectual, fiind prezenți în paginile ei cu studii și articole vizând simbolistica și imperativul teaurizării culturii noastre. Curiozitatea de a afla cine sunt ocrotitorii revistei și cum izbutesc să atragă în paginile ei nume celebre ale scrisului românesc m-a făcut să merg spre Casa Limbii Române, unde se plăsmuiește publicația, cu efortul nemijlocit al mentorului Alexandru Bantoș, om cu aleasă simțire și pătrundere pentru tot ce este românesc, al redactorului-șef adjunct – Viorica-Ela Caraman, redactorilor – Tatiana Fistica-nu-Curmei și Dorina Balmuș, lectorului – Veronica Rotaru, precum și al Oxanei Bejan, care asigură procesarea computerizată, și al lui Mihai Bacinschi, autorul concepției grafice.

Făcând analogie cu spusele lui Karamzin că Ștefan cel Mare a fost un domnitor care cu mijloace mici făcea fapte mari, putem afirma că și condeierii din cetatea Limbii Române (puțini la număr) făuresc fapte mari pentru promovarea valorilor românești, meritând tot respectul și toată aprecierea.

În Casa Limbii Române și între copertele revistei și-au găsit confortul spiritual mai mulți scriitori și oameni de cultură, printre ei și poetul Grigore

Doi mari prieteni: Alexei Marulea și Grigore Vieru

Vieru, care a trăit în și prin limba română, făcând din ea o armă de luptă. Meritul incontestabil al poetului în ocrotirea limbii române și în procesul de trezire a conștiinței naționale a fost recunoscut de Academia de Științe a Moldovei prin gestul (deși întârziat în raport cu cel al Academiei Române) de a-i conferi maestrului Grigore Vieru titlul doctor honoris causa în 2007.

O contribuție notabilă în organizarea acestui eveniment a avut-o doamna Ana Bantoș, director al Institutului de Filologie al Academiei de Științe în acea perioadă, precum și însuși redactorul-șef al publicației „Limba Română”, Alexandru Bantoș, care a susținut evenimentul pe diferite căi. Mirarea cea mare a fost când am aflat că mantia de doctor honoris causa a lui Grigore Vieru a fost plătită de prietenul poetului, directorul Casei Limbii Române, Alexandru Bantoș, și nu de Academia de Științe a Moldovei, care și-a însușit meritele pentru desfășurarea evenimentului. E straniu cum s-a procedat cu această mantie, ca și cu gradul de onoare, dar gestul domnului Bantoș de neafișare a contribuției aduse este cu atât mai sugestiv și mai demn de apreciat.

Deopotrivă cu gestul redactorului-șef Alexandru Bantoș, fiecă apariție a revistei „Limba Română” este o probă de demnitate și curaj, o expresie a dăruirii neafișate a celor din cetatea Limbii Române.

Cu prilejul aniversării a douăzeci de la fondarea revistei adresăm urări de bine și prosperitate micii și marii familii a Limbii Române.

Secțiunea a II-a

1. **Estimați rolul revistei „Limba Română”, publicație de știință și cultură, în promovarea valorilor identitare (etno-lingvistice, istorice, literare etc.)?**
2. **În ce măsură suportul didactic și științific oferit de revista noastră (din cadrul rubricilor Pro Didactica, Dialoguri didactice, Critică, Eseu, Lecțiile istoriei etc.) satisface orizontul de așteptare al cititorului din domeniul sociouman?**
3. **Ce sugestii ați avea pentru dinamizarea dialogului autor – revistă – cititor din perspectiva cultivării limbii române literare, a gustului estetic al receptorului, pentru stimularea sistematică a lecturii și activității intelectuale?**

Sabina CORNICIUC

O punte de legătură dintre intelectuali

S.C. – doctor în filologie,
conferențiar universitar,
Catedra limba română,
U.S.M.

1. În cei douăzeci de ani de la fondare, revista ne-a oferit cu generozitate, în primul rând, o foarte bună lecție de limba română, implicit de cultură, aceste două aspecte fiind conjugate în mod fericit. Găzduit în nenumărate rânduri de paginile revistei „Limba Română”, regele lingvisticii moderne, pământeanul nostru Eugeniu Coșeriu susținea că limbajul, ca activitate culturală, cu deschidere spre Altul, spre Celălalt, definește condiția umană, iar omul, ca membru al unei comunități, își manifestă prin limbaj identitatea sa istorică. Urmand direcția fructificării limbii ca act de cultură, revista, din momentul întemeierii sale, a constituit un teren propice pentru promovarea valorilor identitare prin personalități cu verticalitate, care

au avut și au de spus un cuvânt greu, măsurat în caratele adevărului, despre noi. Toată recunoștința și admirația noastră atât pentru cei care au stat la leagănul revistei, în timpuri deloc simple, cât și pentru actualii diriguitori, care ne mențin conștiința în „stare de trezie”, pentru a nu permite denaturarea adevărului științific, a unității de neam și de limbă!

2. În calitatea mea de cadru didactic universitar din domeniul sociouman, prin definiție „obligat” să îmbine munca pedagogică și cea de cercetare, afirm cu satisfacție că am găsit în revistă repere care, de multe ori, mi-au ghidat „pașii” în cadrul orelor de curs, mi-au încurajat discuțiile cu studenții, îmbogățindu-mi activitatea cu experiențe noi și argumente peremptorii pentru valorile culturii noastre. Acumulările practice ale unor profesioniști, împărtășite prin intermediul rubricilor deosebit de utile și de o actualitate clasică, mi-au extins viziunea profesională. În acest sens, revista „Limba Română” constituie puntea de legătură între cei care își asumă cu responsabilitate actul de cultură de neconceput în afara schimbului de experiență și în afara comunicării cu înțelesul original de cuminecare.

3. În ceea ce privește dinamizarea dialogului *autor – revistă – cititor*, îmi permit aici a-l parafraza pe Gabriel Liiceanu, distinsă personalitate culturală în gândirea filozofică românească modernă. Discipolul lui Constantin Noica, prins în „dans cu o carte”, menționează că unicul dezavantaj al cărții este că ea trebuie deschisă, ceea ce pentru unii implică un efort considerabil. Or, efortul de a deschide cât mai des „Limba Română” pentru un „dans cu revista”, ce depozitează atâtea idei și judecăți de valoare, ar fi tocmai răsplata cea mai bună din partea cititorilor.

Ca bun public, revista trebuie să fie prezentă în fiecare casă. Spun acest lucru și nu mă gândesc, firește, că de mâine toată lumea va citi „Limba Română”. Am totuși certitudinea că prin biblioteci, printre elevi și studenți spiritul revistei va pătrunde, asanând sufletele celor mulți.

Realizată într-o *limbă exemplară*, revista stimulează eleganța exprimării și activitatea intelectuală. O colaborare sistematică, nu doar sporadică, ar fi pentru mine dovada dialogului *cititor – revistă*.

Lina CODREANU

Sobrietate, diversitate și consecvență

L.C. – profesor la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși, jud. Vaslui. Publicist, documentarist. Semnează un *Dicționar al personalităților hușene* (în colab.), apărut în monografia *Istoria Hușilor* (Galați, 1995), studii științifice în vol. *Alma mater husiensis* (Iași, 2008) ș.a. În curs de apariție, vol. *Theodor Codreanu. Biobibliografie critică*, sub egida Bibliotecii Municipale „B.-P. Hasdeu” din Chișinău.

1. Cu interes, număr de număr, urmăresc aparițiile revistei „Limba Română”, care a răsarit și s-a impus în contextul larg al re-deșteptării naționale a românilor situați la est de Prut. Pentru orice popor, fondul identitar major este reprezentat de limbă, istorie, obiceiuri, cultură. Acestea li se adaugă, mai acut ori vag, aspecte ce țin de geografic, economic, social, politic etc. Crescută din trunchiul identitar, limba română, ca dimensiune spirituală, dă posibilitate exprimării celor mai profunde emoții, celor mai cutezătoare idei. Nu e de mirare că am găsit în paginile acestei publicații de înaltă ținută științifică și culturală articole de natură lingvistică, despre interferențe culturale, cronici și recenzii literare, medalioane omagiale, memorialistică, pagini de literatură... Rubricatura diversă este foarte sugestivă în ce privește preocupările revistei, dar problematica principală rămâne a fi identitatea națională, constituind subiectul a numeroase materiale publicate, dintre care menționez pe cele despre unitatea limbii și a poporului român, identitatea culturală și națională semnate de Eugeniu Coșeriu, Anatol Petrencu, Dumitru Irimia, Mina-Maria Rusu, Anatol Eremia, Vlad Pohilă, Theodor Codreanu.

Aș menționa atitudinea delicată și, totodată, sobră pe care consecventul redactor-șef Alexandru Bantoș a acordat-o celor „plecați” dintre noi, care unduiesc tăcuți și sfioși prin amintirile urmașilor, evocați la rubrica In memoriam: Eugeniu Coșeriu, Dumitru Irimia, Victor Teleucă, Mioara

Avram, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Ion Dumeniuk, George Pruteanu, Vasile Melnic, Valeriu Rusu, Grigore Vieru.

După caz, aniversările par mai numeroase. Cu atât mai apreciabil faptul, căci omului trebuie să-i mărturisești dragostea ca s-o audă el, nu urmașii. Sunt omagiați oameni de cultură și de artă care au împlinit vârste onorabile de 60-65-70-75-80-90 de ani! Menționez totuși numele venerabililor septuagenari și octogenari (în momentul aniversării!), academicieni, doctori habilitați, profesori universitari cu renume: Marius Sala, Ion Ețcu, Anatol Ciobanu, Mihail Gh. Cibotaru, Ion Dedi, Vasile Pavel, Vasile Melnic, Valeriu Rusu, Vladimir Beșleagă, Grigore Vieru, Anatol Codru, Silviu Berejan, Stelian Dumistrăcel, Igor Vieru, Dan Mănucă, Vladimir Zagaevski, Anatol Ciobanu, Vitalie Marin, Ion Ungureanu, Andrei Strâmbeanu, Paul Goma, dar și numele pictoriței nonagenare Valentina Rusu-Ciobanu.

Poate părea anostă lungă listă a personalităților, dar e un fapt de cultură emblematic pentru „Limba Română”, reală tribună pentru afirmarea valorilor. Cred, în acest sens, că ar fi de real folos editarea unui dicționar al marilor personalități ale științei și culturii basarabene, care să se integreze, cum e firesc, într-un repertoriu românesc de ansamblu.

2. Ca profesor cu o bogată experiență pedagogică, sunt receptivă la noutățile editoriale din domeniul didacticii, apreciind apariția *Metodicii predării limbii și literaturii române*, coordonator Dumitru Ivănuș, într-o ediție specială a revistei „Limba Română” (nr. 2 / 1999). Sunt atentă la aplicarea metodelor tradiționale, dar, prin participarea la cursurile de formatori la nivel național, sunt „în priză” și când e vorba de metodele moderne de predare-învățare, experimentând îndeosebi brainstormingul, (sub)proiectele literare, portofoliul. Revista e conectată la ritmul și cerințele contemporane din domeniul cercetării și aplicării strategiilor didactice de stimulare a disponibilităților de creație și a deschiderii spre interpretare a operelor literare de către elevi. Apreciez stilul academic elevat al cercetărilor semnate de Constantin Șchiopu, Cristina Munteanu, Stelian Dumistrăcel, Mina-Maria Rusu.

3. Echipa redacțională a revistei valorifică aportul unor specialiști consacrați în varii domenii, răspândiți pe o arie geografică de proporții, semnificativă pentru cercetarea fenomenului lingvistic, literar și cultural-științific. Știu că această generație „de aur” a afirmării revistei își pregătește subtil pepiniera de colaboratori. Tinerii din Basarabia sunt mai entuziaști, mai „dedați cu greul”, perseverenți și mult iubitori de limba română, de trecutul neamului, de valorile culturale autohtone. Dintotdeauna mi s-au părut așa (am avut numeroși elevi aici, la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși) și-i prețuiesc pentru

onestitate, pentru efervescenta imaginației și a gândirii multora dintre ei. De aceea găsesc utilă stimularea / atragerea adolescenților și tinerilor prin organizarea de către redacție a unor concursuri de poezie, proză, dramaturgie, reportaj literar, recenzii sau referate științifice, epigrame ori culegeri de creații folclorice etc. Îndrăznesc a mai propune un concurs, „Cine știe câștigă”, cu o tematică care ar solicita cunoașterea articolelor publicate anual în revista „Limba Română”.

Așezământ cultural renumit prin prestață și seriozitate, Casa Limbii Române ar putea găzdui asemenea competiții care dezvoltă gustul estetic, spiritul de (auto)cunoaștere, interesul pentru lectură, socializarea intelectuală, interactivitatea publicului cititor.

Cu ocazia împlinirii a două decenii de la fondare, le urez membrilor colegiului redacțional și tuturor colaboratorilor să aibă parte de bucurii și sănătate, să fie „voioși și teferi”, cum ar spune Poetul, iar revistei – ani mulți de apariție ritmică!

Chișinău, 1989.
Unire în cuget
și în acțiuni

Petru BUTUC

Refugiul în patria spirituală a unui intelectual

P.B. – prof. univ. dr. conf.,
Catedra de limba română
și filologie clasică a U.P.S.

„Ion Creangă”. Autor al
monografiei *Predicatul
angrenat în limba română*
(Chișinău, 2004). Autor al
unor studii de gramatică
a limbii române, de
sociolingvistică și de istorie a
limbii române literare.

Sincer vorbind, din momentul când am publicat în paginile revistei primul articol (1993, nr. 1), „Limba Română” a devenit pentru mine un ghid în activitatea mea de profesor universitar și cercetător în domeniul lingvisticii. În această publicație de specialitate mă regăsesc în permanență, citind-o cu plăcere și aflând în ea un remediu și un sprijin intelectual de nădejde, un loc de refugiu în spațiul de hârtie al dialogului și circuitului de valori.

Studiile și articolele din toate domeniile (gramatică, sociolingvistică, istoria limbii literare, teorie literară, istorie ș.a.), inserate în revistă, sunt surprinzător de utile și interesante, deoarece sunt scrise la un înalt nivel științific și într-o impecabilă ținută stilistică.

Revista „Limba Română”, cu certitudine, constituie o mărturie elocventă a adevărului istoric despre identitatea noastră de limbă și neam, autorii și cititorii publicației fiind, deopotrivă, însetați de limba și cultura românească.

După părerea noastră, anume gradul științific înalt al studiilor și articolelor publicate în revistă îi asigură acesteia prestigiul binemeritat printre specialiști. Având de mai multe ori discuții cu studenții Facultății de Filologie de la U.P.S. „Ion Creangă” și cu profesorii din licee și școli de cultură generală, am perceput o atitudine de prețuire și respect față de această publicație de știință și cultură.

Considerăm că revista „Limba Română” ar putea să organizeze tot mai multe discuții și întâlniri cu numeroșii ei colaboratori (personalități notorii de la noi și din Țară), cu studenții din instituțiile de învățământ superior și cu profesorii din licee și gimnazii, ceea ce, după părerea noastră, ar anima climatul științific și filologic actual.

Revista „Limba Română” este nu numai o revistă utilă și interesantă, dar și una elegantă, sub toate aspectele, făcând, cu siguranță, cinste, în primul rând, filologilor și tuturor celor preocupați de știință, cultură și învățământ în Republica Moldova.

*20-21 iulie 1995.
Aspecte de la Conferința
științifică „Limba
Română este numele
corect al limbii noastre”,
organizată de revista
noastră în sediul
Parlamentului Republicii
Moldova, la care
acad. Nicolae Corlăteanu
(dreapta, sus) a prezentat
raportul principal*

Gheorghe ȚÂMBAL

„Limba Română” și școala

G.Ț. – profesor de limba română, Liceul „V. Hanganu”, s. Cociulia, r. Cantemir.

Menționând importanța nivelului de cunoaștere a limbii în didactică, iluministul francez Étienne Bonnot de Condillac afirma: „Vreți să studiați științele cu ușurință? Începeți prin a vă învăța limba”. Iar M. Eminescu nota: „Ș-apoi scopul școlii este, și poate cel mai esențial, de a învăța limba națională, de care se leagă trecutul unui popor” (*Opera*, vol. IV, Chișinău, 1971, p. 37).

De la 1812 încoace, cu întreruperi lipsite de importanță, limba română a fost în permanență sub semnul primejdiei de asimilare / dispariție din partea imperiului din răsărit – țarist și apoi sovietic („Formele se schimbă, iar răul a rămas”, M. Eminescu).

Odioasa politică imperială și-a extins tentaculele, în primul rând, asupra școlilor naționale de toate gradele, deoarece principala țintă a colonizatorilor era deznaționalizarea învățământului, anihilarea spirituală a tineretului autohton, modelarea sufletelor și a conștiinței lor în direcția supunerii oarbe a celor opresați. Această strategie criminală putea fi pusă în aplicare prin excluderea din instruire și din viața publică a limbii române.

Mancurtizarea diabolică de sorginte sovieto-„internaționalistă” a dat rezultatele „scontate”.

Are perfectă dreptate profesorul Anatol Eremia, când afirmă că piatra filozofală a politicii imperiale promovate până nu demult în lingvistica și istoriografia din Basarabia era „Două limbi – două ideologii”.

A fost nevoie de timp, de mari eforturi și de o luptă perseverentă pentru a demasca absurditatea doctrinei conform căreia moldovenii, românii basarabeni, ar vorbi o altă limbă decât cea română și de aceea ar trebui să dispună de un lexic și de un sistem gramatical deosebit, precum și de o altă scriere – „moldovenească”. Teoria moldovenismului, după cum se știe, a fost combătută cu dovezi și argumente incontestabile, demonstrându-se că limba vorbită de populația majoritară din Basarabia este cea română, un adevăr științific, recunoscut astăzi pe plan național și internațional („Literatura și Arta”, nr. 8 din 24 februarie 2011).

Însă din cauza măsurilor vădit antiromânești, practicate de regimul totalitar în școlile naționale, limba de predare – româna, zisă „moldovenească” – a avut cel mai mult de suferit.

După declararea Independenței Republicii Moldova, deopotrivă cu alte sfere ale vieții sociale, reintră treptat în albia normalității și învățământul. În această privință rolul revistei „Limba Română” a fost unul indubitabil. De la apariția ei și până în prezent „Limba Română” a mers suflet lângă suflet cu profesorul contemporan. În paginile acestei minunate publicații sunt inserate prețioase materiale didactice și sfaturi metodologice, opinii și sugestii adresate profesorului de astăzi, care-și proiectează demersul didactic dintr-o nouă perspectivă, ținând nu doar progresul școlar, ci, mai cu seamă, dezvoltarea multilaterală a personalității elevului.

Dovedind o verticalitate demnă, revista oferă un model atitudinal pentru orice pedagog și nu numai. Crezul redactorului-șef Alexandru Bantoiș, *Niciodată n-am trădat limba română* (vezi „Limba Română”, nr. 4-6, 2006), este relevant în acest sens. Publicația este un ghid spiritual de cultură și civilizație, un veritabil laborator de creație, promovând și încurajând valorile spirituale ale acestui colț de Țară, valori pe care se cuvine să le însușim și să le punem în lumină.

Pentru a veni în ajutorul profesorilor, în special al celor de limba română, revista a inclus rubricile Portofoliul profesorului și Pro Didactica, unde sunt publicate performanțele specialiștilor în domeniu din republică și din Țară.

Perioada de tranziție, începută în anii '90 ai secolului XX, a impus schimbări radicale în toate domeniile și, în mod deosebit, în pedagogia națională. Orientarea spre modelul european a demonstrat că nu mai putea fi utilizat instrumentarul pedagogiei sovietice. Astfel, revista „Limba Română” pune pe masa de lucru a pedagogului un arsenal metodologic inedit prin publicarea „Edițiilor speciale ale LR”: 1. *Metodica predării limbii și literaturii române* de D. Ivă-

nuș; 2. Conferința științifică „Limba română este numele corect al limbii noastre”, care include studii ale lui N. Corlăteanu, H. Corbu, S. Berejan, nume notorii în acest spațiu, ale lui R. Piotrowski (Rusia), S. Semicinski (Ucraina) și ale altor academicieni, profesori, doctori în filologie (vezi nr. 4 din '95); 3. Silviu Berejan, *Itinerar lingvistic* (2007); 4. Alexandru Bantoiș, *Retrospectivă necesară*, care conține dialoguri ale autorului cu S. Berejan, Gr. Vieru, N. Corlăteanu ș.a.; 5. *Limba română este patria mea* (o culegere de studii, comunicări, documente, 2008); 6. N. Mătcăș, *Calvarul limbii române în Basarabia* (2010); 7. N. Corlăteanu, *Testament. Cred în izbânda limbii române* (2010).

Recomandabile profesorului interesat de evoluția domeniului didactic sunt și alte numeroase ediții: nr. 2 din 1991 ce reflectă amplu noi orientări educaționale (autor N. Onea). Tot aici luăm cunoștință de *Metodica predării LLR* (autor Pavel Florea, Iași); nr. 9-12 ale aceluiași an găzduiesc *Introducere în teoria educației literar-artistice* de Vl. Pâslaru, dr. în pedagogie. *Contribuție însemnată la dezvoltarea patrimoniului pedagogic* (vezi nr. 7-8 din 2009) semnalează apariția *Metodicii predării limbii române* de C. Șchiopu (autor Loretta Handrabura), o lucrare care și-a probat deja eficiența deosebită.

Același autor, C. Șchiopu, un dascăl energic și cu un fler profesional nemai-întâlnit, a susținut de-a lungul anilor în permanență rubrica Pro Didactica, prin care a ajuns să se identifice drept figură didactică exponențială: nr. 3-6 din 1996 (*Creativitatea elevilor la lecțiile de literatură*), nr. 6-12 din 2000 (*Interpretarea metodologic-arhetipală a textului literar*), nr. 4-6 din 2002 (*Interpretarea textului literar din perspectivă structuralistă*), nr. 11-12 din 2003 (*Repere teoretico-literare și metodice ale studierii / receptării operei dramatice*), nr. 5-9 din 2005 (*Simularea întâlnirii cu personajul literar*), nr. 10 al aceluiași an (*Modalități de investigație în proza de analiză psihologică: Pădurea spânzuraților de L. Rebreanu*), nr. 11 din 2005 (*Interpretarea operei literare din perspectiva noțiunilor **temă, motiv, laitmotiv***), nr. 4-6 din 2006 (*Modurile de exprimare în discursul literar*), nr. 1-4 din 2009 (*Păstorul mioritic G. Vieru și invidia omenească*), nr. 1-2, 2008 (*Studierea elementelor de versificație*), nr. 5-6, 2008 (*Predarea / studiarea prozei de inspirație istorică: repere teoretico-literare și metodologice*), nr. 9-10, 2008 (*Compoziții școlare cu caracter publicistic: recenzie și cronică dramatică*), nr. 11-12, 2008 (*Caracterizarea personajului literar din perspectivă estetică*), nr. 7-8, 2009 (*Reportajul și interviul ca procedee de receptare a operei literare*) etc.

Revista „Limba Română” a oferit, de asemenea, numeroase alternative metodice, publicând și studii importante semnate de Alexandru Crișan, A. Turculeț, P. Florea, I. Condrea, St. Dumistrăcel, I. Apetroaie, A. Dumbrăveanu,

M. Nebunu, C. Parfene, M. Cerchez, M. Drăgan, M. Berteau, M. Cenușă, M. Prodan, A. Scorobete și mulți alții.

Și-au împărtășit experiența de muncă și alți pedagogi cu renume din republică: I. Iachim (vezi nr. 1, 1992: *De la compunerea-peisaj la povestire*; nr. 6, 1995: *Trepte și paralele la predarea literaturii vechi*; nr. 4, 1998: *Compunerea școlară – act de creativitate*), V. Bolocan (vezi *Tehnici eficiente de predare a limbii și literaturii române*, nr. 1-2, 1997), M. Șleahtițchi (vezi nr. 3-4, 1996: *Miorița lui N. Labiș*), L. Bâlici (vezi *Prerogativele eului liric în opera poetică*, nr. 1-3, 2002) ș.a.

„Limba Română” a oferit permanent ajutor substanțial predării limbii române sub toate aspectele: când, în primii ani ai oficializării limbii române, se crease o criză, ea a pus la dispoziția școlii texte din autori români, comentarii și eseuri. N-au fost trecute cu vederea nici școala primară sau cea alolingvă.

Tot școlii sunt destinate și rubricile Clasici ai literaturii noastre, Clubul de lectură, Comentarii literare, Concurs de creație, Cultivarea limbii: între teorie și practică, Cultivarea limbii – pic cu pic, De la grotesc la sublim etc.

Cele expuse mai sus ilustrează doar în parte aportul revistei „Limba Română” la edificarea școlii naționale.

La cei douăzeci de ani pe care îi împlinește publicația de la înființare, am putea spune fără exagerare că rolul ei poate fi asemuit cu cel al „Școlii ardelenе”, de iluminare în sens larg.

Mulți ani să ne trăiești, „Limba Română”!

Ludmila ARMAȘU-CANȚĂR

Pro Didactica – prestigiu și calitate

L.A.-C. – conf. univ. dr.,
Catedra literatura română
și comparată, U.P.S. „Ion
Creangă”, Șef secție relații
internaționale și integrare
europeană, Membru al
Consiliului științific în Școala
Doctorală Europeană pentru
Europa Centrală și Orientală,
Secretar științific al Comisiei
de Experți în literatură și
folclor în cadrul Consiliului
Național pentru Atestare
și Acreditare al Republicii
Moldova. Cursuri predate:
Structuri și formule narra-
tive în literatură, Abordarea
didactică a textului literar,
Teorie literară etc.

Se știe că rezistența operelor de artă este testată de către un public receptiv. În acest context, profesorului de limbă și literatură română îi revine sarcina de a forma un cititor elevat, cultivându-i gustul pentru literatura de calitate și realizând, astfel, condiția fundamentală a revitalizării interesului pentru creațiile majore, încorporate istoriei culturii.

Iată de ce rubrica Pro Didactica este atât de necesară și utilă atât cadrelor didactice, cât și consumatorilor de știință și cultură.

Discutarea unor teme de teorie literară, abordarea didactică a textului literar, dezbaterile privind imaginea artistică, structura unei opere, stilul și modurile de expunere, ficțiunea, speciile literare, creativitatea, dar și implementarea noilor tehnologii educaționale și estimarea aparițiilor editoriale recente în domeniul teoriei și metodologiei limbii și literaturii române etc. – toate acestea fac parte din preocupările colegiului de redacție și, implicit, ale coordonatorului rubricii, dr. conf. Constantin Șchiopu, specialist cu renume, autor a peste 100 de publicații naționale și internaționale în domeniul filologiei aplicate, inclusiv a manualelor de *Limba și literatura română* pentru clasele a X-a – a XII-a și a studiului *Metodica predării literaturii române*, editat la Chișinău și București. Altfel spus – *omul potrivit la locul potrivit*.

Domnia Sa colaborează cu cei mai buni specialiști în domeniu, oferind materiale originale, inedite, articole, recenzii, studii, cercetări, vizând opere li-

terare sau metode de predare care pun în evidență competențele profesionale de excepție, rafinamentul analitic și gândirea creativă.

Interesantă a fost ideea de a încuraja profesorii școlari, doctoranzii să-și împărtășească experiența în domeniu, polemizând cu autori, critici literari, savanți etc.

Menționăm, de asemenea, densitatea informațiilor referitoare la metodică limbii și literaturii române în context național și universal, ceea ce conferă revistei prestigiu și calitate, fiind de un real folos cititorilor pasionați.

În ansamblu, rubrica respectivă, ca, de altfel, întreaga revistă, aduce o importantă contribuție la stimularea și dezvoltarea creativității la orele de limbă și literatură română, la cultivarea interesului și pasiunii pentru literatură, artă, istorie, cultură și civilizație, la dezvoltarea formelor moderne de instruire și educație prin receptarea / interpretarea operei literare. Diversitatea și calitatea înaltă a materialelor publicate reflectă orizontul cultural al autorilor, dar și profesionalismul echipei de redacție: Alexandru Bantoș, Viorica-Ela Caraman, Veronica Rotaru, Oxana Bejan, Mihai Bacinschi etc.

Cu prilejul frumoasei aniversări a revistei, adresăm colegiului redacțional, autorilor și cititorilor felicitările noastre, mulțumindu-le pentru adevăratele lecții de patriotism, de iubire față de neam și limbă.

La mulți ani!

Întrunire festivă a comunității academice

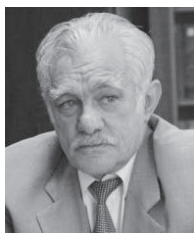
Recent la Academia Română a fost consemnată aniversarea a 145-cea de la înființarea prestigiosului for științific. Cu acest prilej a fost lansat *Dicționarul Tezaur al Limbii Române (DTLR)*, început cu un secol în urmă de B.-P. Hasdeu și încheiat în 2010. „Acum, avem această ediție nouă, completă, în format unic care, prin scanare, a reprodus tot ce s-a publicat anterior și va sta în bibliotecă alături de cele 18 volume complete cu forma definitivă a dicționarului”, a declarat Ionel Haiduc, președintele Academiei, care s-a referit și la multiplele și diversele perioade de existență a celui mai înalt for național de consacrare științifică și culturală. Ediția de excepție a *Dicționarului Tezaur al Limbii Române* a fost prezentată de către domnul academician Marius Sala, vicepreședinte al Academiei, redactor responsabil.

De asemenea, la Academia Română a fost inițiat și realizat, între anii 2004-2009, sub egida Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, condus de către academicianul Eugen Simion, *Dicționarul General al Literaturii Române (DGLR)* în 7 volume (Editura Univers Enciclopedic), aflat acum în pragul celei de-a doua ediții și având menirea de a-i aduna laolaltă „pe toți cei care au scris și scriu în limba română” (Eugen Simion).

Atmosfera de activitate științifică prodigioasă și efervescentă creatoare din Academia Română este marca pe care o poartă multiplele realizări, precum și planurile de perspectivă, prin care cercetătorii din instituțiile academice îi promovează imaginea atât în țară, cât și peste hotare.

Ionel HAIDUC

Academia Română la 145 ani. Starea Academiei. Expunere prezentată în Adunarea Generală Festivă din 4 aprilie 2011

I.H. – chimist, profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, academician, din 5 aprilie 2006 Președinte al Academiei Române. Membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei.

Academia Română sărbătorește zilele acesteia 145 ani de la înființare. Istoria este bine cunoscută, dar se cuvine să ne reamintim evenimentele petrecute cu aproape un secol și jumătate în urmă.

Înființarea Academiei Române a fost precedată de inițiative și deziderate, printre care amintim pe aceea a lui Despot Vodă și tentativa din 1795 de a întemeia o „Societate filosoficească” în Transilvania, urmată de Societatea literară de la Brașov (în prima parte a secolului al XIX-lea) citată de Xenopol drept „strămoșul Academiei Române”, apoi Asociația Literară a Medicilor și Naturaliștilor de la Iași din 1834 și Asociația literară din 1845. După Unirea Principatelor ideea unei academii a preocupat pe domnitorul Ioan Cuza, dar acesta nu a mai reușit să-și vadă dorința îndeplinită, deși V. A. Urechia pregătise documente în acest scop. Data nașterii Academiei este considerată ziua de 1/13 aprilie 1866, când, la propunerea lui C. A. Rosetti (Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice), Locotenența Domnească a aprobat înființarea „Societății Literare Române”, cu rol principal în cultivarea limbii române. Regulamentul aprobat de Locotenența Domnească a Principatelor Unite Române prevedea misiunea noii societăți, aceea de a determina ortografia limbii române, de a elabora gramatica limbii române și de a începe și a realiza lucrarea dicționarului român.

În mod cu totul remarcabil, Regulamentul prevedea un număr de 21 de membri din toate regiunile locuite de români, adică Moldova, Muntenia, Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, Basarabia și Macedonia, realizând astfel o primă unitate națională a tuturor românilor, înainte de apariția României ca stat. Societatea nu s-a putut întâlni decât în anul următor, când inaugurarea solemnă a avut loc la 1/13 august 1867, într-o atmosferă de mare sărbătoare, după ce membrii veniți din Ardeal au fost primiți cu mare entuziasm. N-au putut participa membrii din Basarabia, împiedecați de autoritățile imperiale ruse. La prima sa întrunire, noua instituție și-a luat numele de Societate Academică Română și l-a ales președinte pe Ion Heliade Rădulescu și pe ardeleanul Timotei Cipariu ca vicepreședinte. S-au votat statutele și Societatea și-a înființat o secție de Istorie, stabilind ca în viitor să se adauge și o secție de „științe naturale”. După proclamarea independenței și recunoașterea României ca stat în 1877, la 29 martie / 10 aprilie 1879, printr-o lege adoptată de parlament, instituția primea denumirea de Academia Română și se stabilea misiunea sa în „cultura limbii și a istoriei naționale, a literaturilor, a științelor și frumoaselor arte”.

Istoria care a urmat a făcut din Academia Română o instituție de mare prestigiu în România. Nu a fost scutită însă de mersul vitreg al vremurilor și, printr-un decret al Prezidiului Republicii Populare Române din 8 iunie 1948, a devenit „instituție de stat”, pierzându-și independența și autonomia de care se bucura până atunci. Mai mult decât atât, 26 de membri titulari au fost excluși din Academie (majoritatea din secțiile umaniste, dar și din secția științifică). Membrii Academiei în noua structură au fost numiți prin decret și nu aleși. Unii erau într-adevăr reprezentanți de seamă ai științei și culturii românești, dar au fost impuși – pe criterii politice – și membri care nu îndreptăteau această calitate. În această perioadă au fost create institutele de cercetări ale Academiei, care aveau să-i fie răpite în anii '70, când Academia (denumită acum Academia Republicii Socialiste România) a fost supusă și altor restricții și s-au blocat alegerile de noi membri, din cauza ostilității conducerii țării din acel timp.

După evenimentele din decembrie 1989 Academia Română a renăscut sub vechiul său nume, prin Decretul-Lege nr. 4 din 5 ianuarie 1990, care recunoștea Academia drept „cel mai înalt for științific și cultural al țării”, care urma să fie autonomă, dar finanțată de la buget. Academicianul Mihai Drăgănescu a fost ales președinte al Academiei la 2 februarie 1990 și a condus procesul de refacere al Academiei Române în perioada 1990-1994. În cadrul acestui proces și-au recăpătat statutul de membri ai Academiei Române cei excluși în 1948, numeroase institute s-au întors la Academie, au fost aleși noi membri

titulari și corespondenți și Academia a revenit la o viață normală, continuată apoi și sub președinții Virgiliu Niculae Constantinescu și Eugen Simion.

Prin Legea 752/2001 privind organizarea și funcționarea Academiei Române și prin statut, Academia Română este definită drept „cel mai înalt for național de consacrare științifică și culturală, care reunește personalități din țară și străinătate cu realizări deosebite în științe, litere, arte și alte domenii ale spiritului”. Articolul 8 din lege menționează ca principale atribuții ale Academiei promovarea științei și culturii în toate domeniile, cultivarea limbii române și stabilirea regulilor ortografice obligatorii. Prin urmare, activitatea Academiei Române trebuie evaluată pornind de la aceste prevederi.

În prezent Academia Română îndeplinește trei roluri majore:

- este for de consacrare,
- este un pilon important al cercetării din România,
- este un participant activ în viața societății.

Academia Română ca for de consacrare

Prin lege și statut Academia Română poate avea un număr maxim de 181 de membri titulari și corespondenți și 135 de membri de onoare, din care cel mult 40 din țară, iar numărul membrilor titulari nu poate depăși numărul membrilor corespondenți pe ansamblul Academiei Române. În prezent Academia are 77 de membri titulari, 80 de membri corespondenți (total 157), 86 de membri de onoare din străinătate și 31 de membri de onoare din țară (total 118). În perioada dintre cea de-a 140-a aniversare și actuala aniversare, adică în ultimii cinci ani, au fost aleși:

- 26 de membri corespondenți;
- 20 de membri titulari;
- 12 membri de onoare din străinătate;
- 12 membri de onoare din țară;
- 14 membri post-mortem.

În 18 noiembrie 2008 Prezidiul Academiei a adoptat un Regulament pentru primirea de membri în Academia Română, care prevede: „Unicul criteriu de primire în Academia Română este caracterul de excepție al contribuției candidatului în știință sau cultură (impact asupra domeniului în care activează, originalitatea contribuțiilor, într-un cuvânt, excelența în cercetare și creație). Reputația națională și internațională a candidatului este un factor important

în acceptarea unei candidaturi”. În acest mod, este consolidată funcția de consacrare a Academiei Române.

În perioada ultimilor cinci ani, au trecut la cele veșnice un număr de 47 de membri din țară (corespondenți, titulari și de onoare) și 23 de membri de onoare din străinătate.

Academia Română ca pilon al cercetării românești

În România, principalii actori în cercetare, definiți prin producția științifică (în particular prin publicații monitorizate internațional), sunt universitățile, Academia Română și institutele naționale de cercetare și dezvoltare (ultimele în mod inegal). Potrivit bazelor de date ISI Thomson Reuters, numărul lucrărilor publicate de autori afiliați Academiei Române a crescut constant de la 420 în 2006 la 708 în 2008, iar potrivit monitorizării SCOPUS-ELSEVIER – de la 274 în 2006 la 472 în 2009. O clasificare recentă internațională, sub numele SCIMAGO INSTITUTIONS RANKINGS – SIR WORLD REPORT 2010, cuprinzând 2.833 de instituții din întreaga lume (majoritatea universități), analizează datele referitoare la perioada 2004-2008 (număr de publicații, număr de citări, număr de colaborări internaționale) și cuprinde 18 instituții din România. În această clasificare pe locul 762 se află Universitatea Politehnică din București (cu 3.303 publicații), pe locul 915 Institutul de Fizică Atomică Măgurele (cu 2.653 de publicații), iar pe locul 1.114 în lume Academia Română (cu 2.069 de publicații). Deci, în România, Academia se situează pe locul trei ca producător de literatură științifică monitorizată de SCIMAGO. Sunt convins că dacă toate institutele Academiei Române ar include, alături de denumirea institutului, afilierea la Academie în adresa de pe publicații, numărul ar fi semnificativ mai mare. Pe domenii științifice, Academia Română apare la Științele fizice (de fapt, științele exacte, incluzând, în sens larg, chimia, fizica, geo-științele, știința materialelor, informatica, știința mediului, energia, ingineria, matematica) pe locul 635 în lume (cu 1.887 de publicații) și la Științele vieții pe locul 2067 în lume (cu 140 de publicații).

Poate în acest context merită să amintim modul cum se reflectă alte academii. Interesant, pe locul 1 în ordinea instituțiilor din lume se situează Academia Chineză (urcând de pe locul 2 din raportul pe anul 2009), urmată de Academia Rusă (locul 3 în lume) și în ordine de academiile din Polonia (locul 72), Ucraina (77), Republica Cehă (97), Ungaria (243), Bulgaria (379), Slovacia (424), Slovenia (692), Belarus (693), Olanda (807), Grecia (2.535). Desigur, această ordine este influențată și de mărimea academiilor respective și de numărul cercetătorilor afiliați.

Academia Română promovează în special cercetarea fundamentală, dar nu exclude nici cercetarea aplicativă unde și când se pretează. În cele 66 de institute și centre de cercetare ale Academiei Române funcționează 1.844 de cercetători atestați, dintre care 1.467 au titlul de doctor, un număr de 241 fiind conducători de doctorat. Mai lucrează și 644 de doctoranzi. Institutele și centrele de cercetare ale Academiei Române variază ca dimensiuni de la 208 cercetători atestați (Institutul Național de Cercetări Economice) la numai 5 cercetători (Institutul de Istoria Religiilor). Trebuie menționat că în ultimii ani peisajul unităților de cercetare ale Academiei Române s-a îmbogățit cu Institutul de Istoria Religiilor, Centrul de Studii Transilvane de la Cluj-Napoca și Centrul de Biodiversitate Agrosilvică „David Davidescu” din INCE.

Producția științifică a unităților Academiei, rezultată din raportările acestora, totalizează 748 de lucrări publicate în reviste ISI din străinătate, 456 de lucrări publicate în reviste românești recunoscute ISI și 1.123 de lucrări în reviste românești din categoria B+ a CNCSIS, numai în anul 2010. Institutele noastre mai raportează un număr de 107 cărți (și capitole în cărți) publicate în străinătate, 65 de cărți publicate în Editura Academiei și 581 de cărți publicate la alte edituri din țară, de asemenea numai în anul 2010. Nu este aici timpul și locul să analizăm în detaliu aceste date; o vom face în raportul anual pe 2010 pe baza listelor de titluri furnizate de unitățile de cercetare. Se constată însă mari diferențe de productivitate între institute, diferențe care au motivații obiective, dar și subiective.

Ar fi poate locul să discutăm aici despre rolul institutelor de cercetare în Academia Română. În domeniul științelor socioumane, al lingvisticii și literaturii, al istoriei, institutele sunt necesare pentru elaborarea unor lucrări de mare amploare, dicționare, atlase, enciclopedii, uneori adevărate lucrări monumentale, care nu pot fi realizate ca opere individuale și necesită efortul colectiv al unor grupe de cercetători și adeseori timp mai îndelungat. De această situație trebuie să se țină seama în evaluarea producției științifice a acestor unități. Pentru cercetările din domeniul științelor exacte și experimentale este nevoie, de asemenea, de organizarea cercetării în institute și colective datorită diversității mijloacelor și metodelor de investigație ce trebuiesc folosite într-o cercetare modernă, complexă și adeseori interdisciplinară. Producția acestor institute, concretizată de obicei în articole publicate în reviste științifice, este mai ușor de monitorizat numeric.

Afirmațiile precedente pot fi ilustrate prin exemple semnificative. Cred că realizarea cea mai spectaculoasă din ultimul timp este încheierea *Dicționarului Tezaur al Limbii Române*, care se lansează astăzi în această adunare generală și

despre care se va vorbi mai concret. Lucrarea începută cu mai bine de un secol în urmă a ajuns să fie terminată prin efortul depus de peste 300 de colaboratori în decursul a 105 ani, cercetători ai Institutelor de lingvistică de la București, Cluj-Napoca și Iași și să fie publicată în format unitar, prin grija Editurii Academiei, cu sprijinul financiar al Băncii Naționale a României fără de care singură Academia nu ar fi reușit. În aceeași categorie a lucrărilor colective de mare amploare mai menționăm *Dicționarul General al Literaturii Române*, în șapte volume, realizat de Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, atlasele lingvistice pe regiuni la care lucrează Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București și Institutul de Lingvistică „Sextil Pușcariu” din Cluj, *Gramatica Limbii Române*, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, *Dicționarul toponimic al României* (de asemenea realizate de Institutul de Lingvistică din București). Se adaugă:

- *Istoria Românilor*, ediția II-a revăzută și adăugită, la care participă Institutul de Arheologie din Iași, Institutul de Arheologie „V. Pârvan” din București;
- *Istoria Transilvaniei* (în trei volume) la Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca;
- *Atlasul Geografic Național al României* (Institutul de Geografie);
- *Atlasul istoric al orașelor din România* (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Sibiu);
- *Studii de istorie a filozofiei universale și românești* (Institutul de Filozofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” din București) și altele.

Fundația Națională pentru Știință și Artă a Academiei Române a inițiat publicarea unei serii de Opere Fundamentale ale literaturii române, care a depășit 120 de volume, într-un format elegant, de înaltă calitate grafică.

Desigur, participarea la elaborarea unor lucrări colective mari nu exclude posibilitatea (și chiar obligația) cercetătorilor de a realiza lucrări de autor, monografii și articole sau cărți personale sau pregătite în grupuri mici. Acestea se numără cu sutele și pot fi văzute pe *site*-urile de internet al institutelor.

Nu ne-am propus aici o prezentare exhaustivă (oricum imposibilă) a tuturor rezultatelor cercetării din Academia Română și selectarea exemplelor este poate subiectivă, pentru care se cer scuze în cazul unor omisiuni flagrante.

Cercetarea științifică în Academia Română este organizată în cadrul unor programe **fundamentale** și **prioritare**, lucrările citate mai sus făcând parte din asemenea programe. Lista programelor **fundamentale** ale Academiei Româ-

ne mai cuprinde Evaluarea Stării Economiei Naționale (programele ESEN ale Institutului Național de Cercetări Economice), Evaluarea Stării Sociale a României (programul ESSOR la același institut), *Dicționarul explicativ pentru științele exacte* (Comisia de terminologie pentru științe exacte, cu colaboratori din afara Academiei).

Cercetările din institutele de cercetări din domeniul științelor exacte (biștiințe, chimie, matematică, mecanică, știința informației, științe geonomice etc.), dar și cele din domeniul științelor politice și socioumane, sunt încadrate în numeroase programe **prioritare** ale Academiei, coordonate de secțiile de specialitate. Acestea sunt listate în anuarele Academiei, publicate cu regulari-tate.

Nu poate fi neglijat rolul Academiei Române în pregătirea resursei umane de înaltă calificare științifică prin sistemul de doctorat și, mai nou, prin programele de pregătire postdoctorală finanțate din fonduri europene. Această pregătire se realizează în cadrul activităților de cercetare din institute, sub conducerea unor membri ai Academiei sau a unor cercetători științifici gradul I. Menționăm că mulți membri ai Academiei, profesori universitari, conduc doctorate în instituții de învățământ superior, nefiind încadrați ca cercetători în unități ale Academiei. În Academia Română conduc doctorat 35 de membri ai Academiei și 143 de cercetători, în 31 de institute acreditate pentru organizarea de studii doctorale, în 13 domenii fundamentale. În noiembrie 2010 numărul doctoranzilor din Academie era de 1.268, dintre care 109 doctoranzi cu frecvență.

În prezent doctoratul în Academia Română este în curs de reorganizare, sub forma unei „Școli de Studii Avansate a Academiei Române”, pe cinci domenii în capitală (științe exacte; științele vieții, medicale și agricole; științe umaniste; științe economice, sociale și juridice; științe ingineresti), cu trei grupe în filialele din Cluj-Napoca, Iași și Timișoara.

În strânsă legătură cu cercetarea din Academia Română este activitatea Editurii Academiei. În fiecare an editura publică peste 100 de cărți și cca 60 de reviste de specialitate, editate de secțiile Academiei. Acestea contribuie nu numai la difuzarea rezultatelor cercetării din institutele Academiei, ci publică și articole realizate în universități, institute de cercetare din țară și chiar din străinătate. În ultimii doi ani o serie de reviste publicate de Editura Academiei au intrat în monitorizarea ISI, ceea ce contribuie la mai buna vizibilitate a cercetării românești. Editura a reușit să recupereze marile întârzieri în publicarea unor reviste, în prezent fiind „la zi” cu majoritatea. Prestigiul de care se bucură Editura Academiei face ca aceasta să fie solicitată de mulți autori din afara

Academiei, mai ales din universități. Din păcate, nu toate institutele noastre își publică producția de carte la Editura Academiei, preferând uneori edituri particulare aproape necunoscute sau cu o reputație modestă. Considerăm că ar fi normal ca volumele rezultate din programe finanțate de Academie să fie publicate la editura noastră, care este acum capabilă să asigure condiții grafice excelente și o garanție a calității.

Biblioteca Academiei Române este una dintre unitățile de mare importanță pentru cercetare. Deține lucrări de mare valoare, mai ales de literatură veche, și ar merita mai mult sprijin financiar, pentru achiziții de publicații noi (cărți și reviste), precum și un personal mai numeros, care să satisfacă nevoile bibliotecii. Devotamentul personalului actual nu este suficient pentru a asigura pe termen mediu și lung activitățile impuse de statutul său, de gestionarea unui număr de cca 14 milioane de piese și, în cele din urmă, schimbul de generații. Menționăm numeroasele expoziții organizate de bibliotecă, ocazionate de diverse evenimente, rolul pe care l-a avut în facsimilarea și publicarea manuscriselor Eminescu (operațiune încheiată în iunie 2009). Mai nou, o inițiativă a bibliotecii de scanare și punere la dispoziția publicului a unor opere importante în format electronic merită toată lauda și sprijinul.

Academia Română ca participant activ în viața societății românești

Prin tradiție și statut Academia Română nu participă direct la viața politică a țării. Obiectivele ei presupun o totală independență față de ideologiile de partid și față de orice angajament electoral, dar Academia nu poate trata cu indiferență evenimentele care au loc pe scena publică. Membrii și cercetătorii din institutele Academiei sunt posesorii unor cunoștințe și ai unei experiențe care pot fi utile în abordarea unor probleme importante pentru societate și găsirea soluțiilor necesare. În acest sens, Academia Română se implică, fie la solicitarea autorităților, fie din proprie inițiativă, atunci când consideră necesar să-și aducă contribuția sau să-și expună poziția.

Probabil cea mai semnificativă, în ultimul timp, a fost contribuția Academiei Române, prin colaboratori și experți, la elaborarea *Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României. Orizonturi 2013-2020-2030*, document întocmit de Guvernul României și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, publicat în decembrie 2008 și prefațat de Primul-Ministru, de Ministrul Mediului și Dezvoltării Durabile și de președintele Academiei Române.

În aula Academiei au avut loc o serie de manifestări organizate în colaborare cu diverse ministere, în cadrul solicitării autorităților, de exemplu:

- Conferința națională „Cercetarea teritorială – investiție în viitorul României”, cu Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Locuințelor (28 februarie 2008);
- Simpozionul „Dezvoltarea durabilă”, în colaborare cu Ministerul Mediului și Pădurilor (2 noiembrie 2010);
- Dezbateră „Direcțiile de dezvoltare teritorială pe termen lung a României”, în colaborare cu Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Locuințelor (11 noiembrie 2008).

Din proprie inițiativă Academia a elaborat și publicat o serie de declarații și luări de poziție, dintre care amintim:

- Declarația Academiei Române cu privire la așa-zisă „limbă moldovenească” (noiembrie 2007);
- Punctul de vedere al Academiei Române privind proiectul de HG „Fortificarea universală a făinurilor albe cu fier și acid folic” (mai 2007);
- Poziția Academiei Române privind situația Catedralei Sfântul Iosif (2010);
- Poziția Academiei Române privind proiectul de exploatare minieră de la Roșia Montană (28 octombrie 2009);
- Comunicatul Academiei Române în legătură cu proiectul de exploatare a aurului din Munții Apuseni (2 februarie 2010);
- Precizare cu privire la poziția Academiei Române față de proiectul Roșia Montană (1 martie 2011);
- Comunicatul privind utilizarea biotehnologiilor agricole (în colaborare cu Academia de Științe Agricole și Silvicultură);
- Declarația Academiei Române cu privire la dezvoltarea urbanistică a Capitalei (8 iulie 2009).

Mai menționăm studiul *România după criză. Reprofesionalizarea*, coordonat de acad. Mircea Malița și dr. Călin Georgescu, studiu elaborat de Institutul de Proiecte pentru Inovație și Dezvoltare (IPID), cu contribuția mai multor membri ai Academiei Române și cercetători, publicat în mai 2010.

Adăugăm Raportul „Reluarea creșterii economice – o țintă fără alternativă”, publicat în iulie 2010 de Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu” din Institutul Național de Cercetări Economice.

Academia Română a lansat inițiativa „Panteonul României” și în 8 iulie 2009 a fost inaugurată Fundația cu același nume.

În Academia Română au avut loc numeroase dezbateri pe teme de interes social și economic, în Aula Academiei sau în amfiteatrul Bibliotecii Academiei, uneori în colaborare cu alte instituții sau organizații. Cităm:

– Dezbateră „Cercetarea fundamentală în vremuri de criză” la Fundația Națională pentru Știință și Artă (29 martie 2010);

– Conferința „România după 20 ani: schimbări și probleme sociale. Calitatea vieții încotro?”, Institutul de Cercetări pentru Calitatea Vieții și Asociația Română de Sociologie (12-13 februarie 2010);

– Dezbateră „Problemele patrimoniale ale Bucureștilor la început de an și de guvernare”, în colaborare cu Grupul Civic din București și Administrația Monumentelor din Primăria Capitalei (26-27 ianuarie 2010);

– Dezbateră „Două decenii de cercetare de economie agrară și rurală sub cupola Academiei Române” cu Institutul de Economie Agrară (2008);

– Dezbateră „Dezvoltarea social-responsabilă”, în ciclul „După criză, încotro?”, în colaborare cu Alianța Profesioniștilor pentru Progres (12 noiembrie 2009);

– Sesiunea „Convergența economică europeană a sectorului agroalimentar și a spațiului rural românesc” (9 decembrie 2009), la Casa Oamenilor de Știință, cu Institutul de Economie Agrară;

– Dezbateră „Agricultura României – prezent și viitor” în colaborare cu Academia de Științe Agricole și Silvicultură (25 noiembrie 2010);

– Dezbateră „Pădurile și schimbările climatice” în colaborare cu Academia de Științe Agricole și Silvicultură (iunie 2010);

– Conferința „Soluții anti-criză pentru România în context mondial”, organizată de INCE, cu Fundația Dan Voiculescu pentru Dezvoltarea României și Academia de Științe Economice;

– Dezbateră „Istoria, limba și literatura română în școală” la Fundația Națională pentru Știință și Artă (25 iunie 2008);

– Dezbateră „Populația României – încotro?” (5 iunie 2007), organizată de INCE, Fondul ONU pentru Populație și Asociația Română pentru Clubul de la Roma;

– Simpozionul „Pentru excelență în știința românească” în colaborare cu CEPES UNESCO, CNCSIS și Institutul Național „Horia Hulubei”.

În unele cazuri Academia s-a implicat în activități suport pentru dezvoltarea locală sau regională. Menționăm aici Proiectul „Conservarea bio- și geodiversității ca suport al dezvoltării și al creșterii economice și sociale a zonei Țara Hațegului-Retezat”, lansat în 6 iulie 2010, și inaugurarea Centrului de Dezvoltare Durabilă Țara Hațegului-Retezat din comuna Berthelot la 12 octombrie 2010.

În contextual relațiilor diplomatice cu alte țări, Academia Română a colaborat cu Ministerul Afacerilor Externe și unele ambasade în anumite ocazii festive, marcând în Aula Academiei:

- 130 de ani de relații diplomatice cu Statele Unite ale Americii (4 iunie 2010);
- 130 de ani de relații diplomatice româno-ruse (16 septembrie 2008);
- 90 de ani de relații diplomatice România – Polonia (5 mai 2009);
- Conferința „Chou En Lai – 110 ani de la naștere” (13 martie 2008) în colaborare cu Ambasada Chineză.

Relații interacademice și vizibilitatea internațională a Academiei Române

Academia Română acordă o importanță deosebită relațiilor internaționale, colaborării cu instituții similare, participării la activitatea unor organisme interacademice, cu un cuvânt, vizibilității internaționale a Academiei.

Academia Română colaborează cu 39 de instituții științifice din străinătate, în cadrul unor acorduri bilaterale. De asemenea, participă activ în colaborările regionale cu ALLEA (All European Academies – Federația academiilor naționale din Europa), CEEN (Central and East European Network – Rețeaua academiilor naționale din Europa Centrală și de Est), IACSEE (Interacademy Council for South-Eastern Europe – Consiliul interacademic al țărilor din Centrul și Estul Europei), BSEC (Black Sea Economic Council – Consiliul Economic al Mării Negre) și este membru activ al IAP (Interacademic Panel – Consiliul mondial interacademic) și al ICSU (International Council for Science – Consiliul internațional al științei, numit anterior International Council of Scientific Unions – Consiliul Internațional al Uniunilor Științifice). Academia Română este afiliată la 30 de organizații internaționale pe domenii ale științei, printre care COSPAR (Comitetul internațional pentru cercetarea spațiului) și uniunile internaționale pentru fizică, matematică, astronomie, chimie, biochimie, istoria și filozofia științei, istorie economică, geografie, geofizică și geodezie, geosferă-biosferă, biblioteci etc.).

Un loc important în relațiile internaționale îl ocupă acordurile bilaterale de colaborare, care promovează schimbul de cercetători. Scopul principal al activităților de schimb interacademic îl constituie realizarea unor proiecte de cercetare în colaborare. Ca rezultat au fost publicate în comun cărți și articole în reviste științifice și au fost organizate conferințe și *workshop*-uri bilaterale și internaționale, în domenii ca istoria, matematica, economia, biologia, etnografia etc. O colaborare importantă este realizată în domeniul matematicii, cu CNRS din Franța, în cadrul LEA-MATHMODE, un Laborator European Asociat (LEA – Laboratoire Européen Associé). O colaborare prioritară este cea cu Academia de Științe a Republicii Moldova, concretizată și prin mai multe vizite reciproce ale conducerii celor două academii.

Organizarea anuală a Colocviului „Penser l’Europe” prin efortul Fundației Naționale pentru Știință și Artă, cu un program interesant de fiecare dată, a atras prieteni prestigioși ai Academiei Române, mai ales francofoni, care au dat strălucire evenimentului.

În perioada 4-7 octombrie 2006, Academia Română a organizat la Cluj-Napoca „A noua Întâlnire a Președinților Academiiilor Naționale de Științe din Europa Centrală și de Est” (rețeaua CEEN), la sfârșitul căreia s-a dat publicității Declarația de la Cluj-Napoca intitulată „Invest in the Future” („Să investim în viitor”).

Considerăm un succes deosebit faptul că European Research Council (ERC – Consiliul European al Cercetării), un organism deosebit de important al Uniunii Europene, și-a desfășurat, între 9-12 martie 2010, lucrările celei de-a 24-a ședințe plenare la București, în Aula Academiei. Cu acest prilej au avut loc convorbiri cu conducerea Academiei Române, cu Ministrul Educației și cu președintele Agenției Naționale pentru Cercetare Științifică. Evenimentul a fost important fiindcă a oferit membrilor ERC posibilitatea de a cunoaște direct cercetarea științifică din România, despre care aveau puține informații.

Remarcabilă a fost organizarea unei sesiuni omagiale comune, dedicată Academiei Române, la Institut de France din Paris, în martie 2007, la care au participat mai mulți membri ai Academiei.

Academia Română s-a bucurat de vizita a numeroase personalități de prim rang, care au făcut expuneri sub cupola sa. A fost vizitată de oameni de știință prestigioși, printre care laureații Premiului Nobel Jean-Marie Lehn (2008) și Baruch Blumberg (2010), Alteța Sa Regală Prințul Hassan bin Talal al Iordaniei, președinte al Clubului de la Roma (iunie 2007), Gabriel de Broglie, cancelar al Institutului Franței (2008), sau Lester Brown (2010), președintele Institutului de Politică Planetară (Earth Policy Institute – SUA, renumit pentru

rolul său în promovarea dezvoltării durabile). Menționăm apoi vizita (18-20 martie 2010) a președintelui Academiei Chineze de Științe, dl Lu Zongxiang, personalitate cu mare prestigiu în viața științifică și membru în conducerea mai multor organisme științifice internaționale; în timpul vizitei în România a fost primit și de președintele României, dl Traian Băsescu. Amintim și expunerea în Aula Academiei a vicepreședintelui Republicii Populare Chineze, dl Xi Jinping, la 20 octombrie 2009, cu prilejul aniversării a 60 de ani de relații diplomatice dintre România și China.

Ca urmare a participării tot mai intense a Academiei Române la viața științifică internațională, prestigiul și recunoașterea instituției noastre a crescut în mod incontestabil. Drept rezultat, reprezentantul Academiei Române a fost invitat să prezinte expuneri la conferințe plenare ale unor organizații internaționale interacademice, dintre care menționăm:

- Expunerea „Este necesară cercetarea fundamentală în țările mici?” la Conferința Internațională „Research and Development as the Basis for Innovation in Creating the Competitive Region”, organizată de Academia Europeană pentru Științe și Arte, Inițiativa Central-Europeană și Academia de Științe din Montenegro (12-13 noiembrie 2010);
- Expunerea „Academia în Societate” la Conferința Internațională „Role of National Science Academies in the 21st Century”, organizată de Inter Academy Panel, CEEN și European Academy of Sciences and Arts (9-12 octombrie 2008);
- Expunerea „Interfață și dialog între științele umaniste și științele naturii” la Forumul Mondial „Science and Technology in Society”, Kyoto (5-7 octombrie 2008);
- Expunerea „Poate fi un dialog între științele naturii și științele socioumane?” la Conferința Internațională „Values and 21st Century”, organizată de World Academy of Sciences and Arts, European Academy of Sciences and Arts, Interacademy Council for South East Europe și Academia de Științe și Arte din Montenegro (19-21 noiembrie 2009);
- Expunerea „Discovery, creativity and serendipity”, Întâlnirea Europeană ICSU, Podgorica (29-30 septembrie 2009).

Probleme financiare și de patrimoniu

Nu putem încheia această prezentare fără o scurtă referire la activitățile legate de investițiile majore realizate în Academie în ultimul timp. Din venituri bu-

getare au continuat în fiecare an lucrările la Casa Academiei, unde au rămas de terminat amenajările din corpul central cuprinzând amfiteatrele. Această lucrare necesită o reproiectare, date fiind condițiile care nu mai corespund cu cele de acum trei decenii, de la data proiectului inițial.

Dintre investițiile bugetare mai importante amintim construcția anexă a Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca, unde s-au mutat Institutul de Istorie, Institutul de Arheologie și Istoria Artei și Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, rezolvându-se astfel o problemă serioasă de spațiu. S-au mai construit o aulă la Filiala Timișoara, o supraetajare la Filiala Iași și a fost reabilitat sediul central al Academiei Române din Calea Victoriei, care necesită reparații urgente mai ales la acoperiș. Tot de la buget s-au realizat dotări în sediul central, reparații capitale la Biblioteca Academiei, la Casa Oamenilor de Știință și la Cabana Gura Zlata din Munții Retezat.

Din venituri proprii a fost achiziționat un imobil la Târgu-Mureș pentru Institutul de Științe Socioumane, rămas fără sediu, și un echipament tipografic performant, care a permis Editurii Academiei lichidarea întârzierilor în apariția revistelor noastre și realizarea în condiții favorabile de timp și financiare a numeroase activități de publicare. De asemenea, a fost amenajat parcul Academiei.

Direcția economică a obținut unele sponsorizări care au permis lucrări ca amenajarea spațiului muzeistic și asfaltarea curții de la clădirea centrală din Calea Victoriei, reparații la Casa Avramescu și Muzeul Minovici etc.

Spitalul Universitar de Urgență Elias și Centrul Medical de Diagnostic, Tratatament Ambulatoriu și Medicină Preventivă, ambele subordonate Academiei Române, au realizat investiții însemnate pentru noi spații și dotări, din fonduri bugetare, contribuția Casei de Asigurări Sociale și venituri proprii.

O importanță deosebită a avut finanțarea din fonduri europene (contribuția Norvegia, Luxemburg, Islanda) a reabilitării conacului Berthelot, unde s-au amenajat un spațiu muzeistic și Centrul pentru Biodiversitate și Dezvoltare Durabilă a Zonei Hațeg-Retezat.

De fonduri structurale europene substanțiale beneficiază Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” de la Iași, Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu”, Institutul de Chimie și Fizică „Ilie Murgulescu” și Institutul de Biologie, pentru dotări și construcții.

Patrimoniul agricol al Academiei Române a fost recuperat practic în întregime și este exploatat în regim dearendare. Patrimoniul silvic recuperat în mare măsură a fost organizat, potrivit legii, sub forma unui Ocol Silvic al Aca-

demiei în zona Penteleu și prin colaborare cu Ocolul Silvic al Romsilva în zona Retezat. Sunt în continuare demersuri pentru recuperarea integrală a patrimoniului silvic. Din păcate, veniturile din exploatarea terenurilor agricole și silvice nu au „îmbogățit” Academia Română, sumele încasate acoperind diverse cheltuieli. Organizarea Ocolului Silvic de asemenea a necesitat investiții pentru dotări specifice, care au consumat o parte însemnată din fondurile încasate în primul an de exploatare. Se speră ca prin reorganizarea Fundației Patrimoniu a Academiei Române și prin eforturi ale Direcției Patrimoniu veniturile viitoare să fie mai substanțiale.

* * *

Am încercat să fac o sumară trecere în revistă a stării Academiei Române cu prilejul aniversării a 145 de ani, punând accentual pe realizările instituției. Nu trebuie să uităm că există destule dificultăți în activitatea noastră și limitări determinate de cauze financiare, legislative și de altă natură. Contăm însă pe fidelitatea membrilor și colaboratorilor noștri față de Academia Română și prestigiul său.

Conducerea Academiei Române adresează mulțumiri tuturor celor care prin devotamentul lor servesc știința și cultura țării, activând în cadrul Academiei Române, și le urează succes în continuare. Sperăm ca la a 150-a aniversare, peste cinci ani, Academia să se prezinte cu noi realizări în îndeplinirea misiunii pentru care a fost creată de înaintași.

LA MULȚI ANI!

Marius SALA

Dicționarul Tezaur al Limbii Române

M.S. – lingvist român, membru al Academiei Române din 2001 (membru corespondent din 1993), iar din 2005 vicepreședinte al acestei instituții. Director al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” din București

Domnule Președinte al Academiei Române,
Stimați membri ai Academiei Române,
Domnule Președinte,
Stimați invitați,

Ați aflat astăzi că, la cea de a 145-a aniversare a Academiei noastre, are loc un eveniment solemn: prezentarea *Dicționarului Tezaur al Limbii Române* într-o ediție completă, care reunește seria elaborată la Cluj de echipa lui Sextil Pușcariu între 1905 și 1948, cunoscută sub sigla *DA*, și seria de după război (realizată între anii 1965-2010), cunoscută sub sigla *DLR*, la care au colaborat cercetători din cele trei institute de specialitate din București, Cluj și Iași, sub conducerea academicienilor Iorgu Iordan, Al. Graur și I. Coteanu; după ce aceștia ne-au părăsit, lucrarea a fost coordonată de alți doi membri ai Academiei, Gh. Mihăilă și cel ce vă vorbește.

Anul trecut, tot în această aulă, v-am anunțat cu satisfacție că a apărut ultimul volum al dicționarului academic. De ce această nouă prezentare?

Spre deosebire de expunerile făcute în trecut, când am zăbovit asupra istoricului dicționarului (încercările lui A. T. Laurian și I. C. Massim, ale lui B.-P. Hasdeu, ale lui Al. Philippide sau realizările echipelor conduse de Sextil Pușcariu și Iorgu Iordan – Al. Graur – I. Coteanu), acum mă voi referi la seria pe care o vedeți aici, o ediție completă în 19 volume, care reunește cele 37 de volume ale lucrării elaborate pe parcursul a 105 ani, câți au trecut din 1905, când S. Pușcariu a acceptat oferta Academiei Române. E lesne de înțeles satisfacția care ne-a cuprins anul trecut, la apariția ultimului volum, pe noi

toți, meșterii care am construit această catedrală a limbii române. Bucuria ne era însă umbrată de faptul că primele volume, cele din seria Pușcariu (cuprinzând literele A-C, D (*de*), F-I și J-L (*lojniță*)), nu se mai găseau, iar cele realizate în ultimele patru decenii mai apăreau întâmplător la câte un anticar. Șefa Sectorului de lexicografie, colega Monica Busuioc, a lansat atunci ideea de a se publica o ediție unitară a celor două serii, un gest absolut legitim având în vedere importanța acestei lucrări fundamentale pentru cultura românească. Dorința noastră a ajuns la cunoștința acad. Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, iubitor al limbii române, care a acceptat să sprijine această operă. Așa cum, la sfârșitul secolului 19, elaborarea acestei monumentale lucrări nu ar fi putut începe fără sprijinul moral și material al Majestații Sale Regele Carol I, la fel în prezent, fără sprijinul BNR, apariția acestei ediții de excepție nu ar fi fost posibilă. Să dăm așadar Cezarului ce este al Cezarului: recunoștința noastră deplină. Membrii Academiei Române vor primi cele 19 volume ale acestei ediții, la fel și marile biblioteci din țară, precum și universitățile din străinătate în care se studiază limba română.

Editura Academiei Române, sub conducerea acad. D. R. Popescu, s-a implicat în operațiile tehnice (scanarea și pregătirea manuscrisului pentru tipar), asigurând și colaborarea cu tipografia din Onești.

I-am lăsat la sfârșit pe trucidorii de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. Nu mă refer la toți cercetătorii care au redactat DLR (ar trebui menționați și colegii de la Cluj și Iași), ci numai la membrii Sectorului de lexicografie din București, care au efectuat operația anevoioasă de revizuire a scanării. O pomenesc din nou pe Monica Busuioc care, timp de luni de zile, a coordonat această activitate.

Anul trecut, când am prezentat cele 37 de volume, am afirmat că pot muri liniștit, fiindcă lingviștii români și-au făcut datoria, ridicând – și îmi place să repet – această adevărată catedrală a culturii noastre. Între timp mi-am revizuit afirmația prea categorică și am semnat un nou contract virtual cu Academia Română, pentru ceea ce ne așteaptă în viitor. De aceea, cer astăzi aprobarea Adunării Generale, for suprem de conducere al Academiei Române, pentru ca, în următorii ani, lexicografii din cele trei institute de profil (din București, Cluj și Iași) să refacă seria Pușcariu după modelul *DLR*, introducând material nou, adus la zi, care să reflecte transformările petrecute în lexicul limbii române în secolul scurs de la publicarea primelor volume. Academia Română se va putea mândri că este printre puținele academii din lume care au construit o astfel de operă monumentală. Și sunt convins că, la terminarea acestei construcții, meșterii lexicografi nu vor avea un sfârșit tragic ca în balada *Meșterul Manole*. Nu va trebui să ne construim aripi de șindrilă cu care să încercăm să zburăm de pe cupolă, deoarece Academia Română este conștientă de faptul că o lucrare fundamentală ca aceasta necesită actualizarea continuă a informației și se va implica, și în viitor, în realizarea acestei nobile și prestigioase întreprinderi.

Eugenia BOJOGA în dialog cu Gunter NARR

Am fondat o editură pentru a-l publica legal pe Coșeriu

E.B. – prof. univ. dr.,
Facultatea de Litere a
Universității „Babeș-
Bolyai” din Cluj, eseistă,
traducătoare. Domeniile de
cercetare: limbile romanice,
sociolingvistica, semantica
lexicală, istoriografia
lingvisticii. Membră a
Societății Internaționale
de Lingvistică Romanică
(Société Internationale de
Linguistique Romane), a
proiectului internațional
„Eugenio Coseriu –
Erfassung und Publikation
unveröffentlichter
Manuskripte” (Universitatea
„Karl Eberhard” din Tübingen,
Germania) etc.

G.N. – director al trustului
editorial Narr Francke
Attempto Verlag din
Tübingen. Face parte din
prima generație de discipoli
ai prof. Eugeniu Coșeriu.
Gunter Narr s-a specializat
în editarea studiilor
profesorului său din care a
derivat apoi editura Narr.

E.B.: Stimate dle Narr, editura Dvs. Gunter Narr Verlag, cea mai cunoscută editură din Germania în materie de lingvistică și filologie, a împlinit de curând patruzeci de ani de existență. Ce-au însemnat acești ani pentru activitatea Dvs. editorială?

G.N.: Cred că e o vârstă frumoasă pentru orice editură. Pentru noi este și una prolifică, întrucât în acești ani am reușit, în primul rând, să publicăm cărțile reprezentanților Școlii lingvistice de la Tübingen, școală întemeiată de Eugeniu Coșeriu; colecția *TBL – Tübinger Beiträge zur Linguistik* (Contribuții tübinghineze în domeniul lingvisticii), care a făcut celebră editura Narr, depășind 500 de volume. În al doilea rând, am editat studiile magistrale ale lui Eugeniu Coșeriu.

– În ce împrejurări a apărut Gunter Narr Verlag?

– Editura Gunter Narr a apărut din dorința de a publica legal și oficial manuscrisele lui Eugeniu Coșeriu, profesorul meu de lingvistică de la Universitatea din Tübingen. La drept vorbind, nu intenționam să înființez o editură, însă cursurile lui E. Coșeriu nu puteau fi publicate decât sub auspiciile unei întreprinderi editoriale, în caz contrar nu puteam obține ISBN-ul. Pe de altă parte, și pentru copyright, și pentru traduceri era important ca volumele lui Coșeriu să apară la o editură cu drepturi depline. Astfel, editura Narr a fost întemeiată la 1 septembrie 1969, țin minte această dată, deoarece a trebuit să fac demersurile oficiale la primărie pentru a obține aprobările de rigoare.

– Editura are un scurt preistoric, la care vă rog să vă referiți.

– Într-adevăr, ar trebui să ne întoarcem în vremea când am început multiplicarea unor cursuri ale lui Coșeriu pe care noi le-am difuzat în toată Germania.

Eram în semestrul de iarnă 1965-1966 când ne-am dat seama, eu și colegul meu Rudolf Windisch, că reușim să notăm cursurile lui Coșeriu aproape cuvânt cu cuvânt. Atunci ne-a venit ideea să multiplicăm *Die Geschichte der Sprachphilosophie (Istoria filozofiei limbajului)*, deoarece, ne-am zis atunci, ar fi păcat să profităm doar noi, studenții direcții ai lui Coșeriu, de noutățile de ultimă oră din lingvistică, de toate lucrurile extraordinare pe care le aflam la cursurile profesorului. Ne-am zis că ar fi păcat să nu profite și alți studenți de la alte universități din Germania.

Die Geschichte der Sprachphilosophie (Istoria filozofiei limbajului) – de fapt, cursul pe care E. Coșeriu îl ținuse la Universitatea din Montevideo, iar acum îl „traducea” în germană pentru noi – a fost o noutate absolută, până atunci nu existase sub formă de carte.

Prin urmare, am decis cu Windisch să transcriem, separat unul de altul, cu foarte multă grijă cursurile lui Coșeriu. Nu am înregistrat pe bandă magnetică, ci am luat notițe, apoi le-am transcris nopti de-a rândul, ceea ce n-a fost deloc o muncă ușoară.

Avantajul era că E. Coșeriu vorbea, nu-și citea cursul, cum făceau alți profesori. Pe atunci aparate de înregistrat pe care să le putem folosi nu erau. Dar chiar dacă ar fi existat, nici nu am fi îndrăznit să facem așa ceva, nu-mi imaginez cum i-am fi pus lui Coșeriu sub nas un astfel de aparat.

De altfel, nici mașini de scris nu erau prea multe. Ceea ce făceam era să venim sâmbăta și duminica la facultate și să batem la mașina de scris a secretarei Departamentului nostru de limbi romanice notițele pe care le luam la ore. Era o muncă migăloasă. Câtă bucurie ne-a produs apariția pe piață a unei mașini IBM Kugelkopfmaschine, o minune tehnică a vremii respective...

Fragmentele în greacă le făceam pe o folie separat, apoi cu multă grijă le lipeam / intercalam în text.

Firește, i-am cerut permisiunea lui Coșeriu...

Când am început această întreprindere, i-am arătat lui Coșeriu notițele pe care le luasem la curs. El a zâmbit – probabil cu puțină neîncredere în isprava noastră –, însă ne-a permis să le publicăm.

Apoi, ca să evităm problemele cu finanțele, am specificat că este vorba de „manuscrise autorizate ale cursurilor lui E. Coșeriu”, fără să indicăm data sau anul, ca să nu fim obligați să plătim impozit și să nu avem probleme cu Finanzamt.

– Într-un cuvânt, erau texte multiple ale cursurilor lui Coșeriu pe care Dvs. le-ați difuzat în toată Germania.

– Textele pe care le-am bătut la mașina secretarei noastre la sfârșit de săptămână, lipite pe alocuri cu foliile care conțineau pasaje în greacă sau latină, erau reproduce apoi fotomecanic la o firmă din Stuttgart. Aceste exemplare fotocopyate s-au

difuzat apoi în toată Germania de Vest. Dar mai întâi am făcut publicitate... Nu-mai după ce primeam comenzile, expediam exemplarele prin poștă.

Or, aceste cărți, care erau foarte ieftine – costau între 3 și 5 mărci –, s-au vândut foarte bine, ca pâinea caldă... De altfel, printre primii care le-au cumpărat au fost studenții de la germanistică (secția de germană), dar și cei de la anglistică (secția de engleză). Dar nu numai ei, căci și colegii de la filozofie au devenit clienții noștri. După acest succes local, ne-am gândit să luăm legătura cu studenți de la alte universități, de exemplu cu cei de la Universitatea din München, cea mai mare universitate din Germania la vremea respectivă, apoi cu alte universități. Cărțile au avut un mare succes și s-au răspândit imediat la toate universitățile din Germania, cu un mare impact. În primul rând, cărțile umpleau un gol în bibliografia academică. Nu prea existau studii pe teme respective, iar studenții aveau nevoie de manuale, de bibliografie serioasă la acest capitol. În al doilea rând, volumele noastre erau foarte ieftine, deci convenabile ca preț.

Așa cum spuneam, nu ne-a fost deloc simplu, multe note bibliografice și referințe trebuiau verificate și completate, citatele în greacă și latină trebuiau verificate cu minuțiozitate, însă am reușit... Firește, s-au strecurat și anumite greșeli, mai ales că noi încă nu știam foarte bine greaca veche... Important e că în recenzii, în debaterile care au apărut după publicarea celor două volume de *Istorie a filozofiei limbajului* aceste greșeli aproape că nu fuseseră observate, în sensul că autorii cronicilor s-au concentrat asupra aspectului de noutate, a faptului că pentru prima dată în Germania se publica un astfel de curs universitar...

– **În definitiv, lucrul cel mai important era că acest curs de *Istorie a filozofiei limbajului* vedea, în sfârșit, lumina tiparului.**

– În felul acesta, E. Coșeriu a devenit cunoscut dintr-odată la toate universitățile din Germania. Imaginați-vă, la acea vreme Coșeriu încă nu publicase nimic în limba germană: cărțile sale fundamentale erau scrise în italiană, spaniolă, iar studiile de semantică structurală erau în franceză. Dacă până atunci studiile scrise de Coșeriu în limbile romanice erau accesibile doar romaniștilor nemți – studenții de la germanistică sau de la filozofie neavând acces la aceste volume – automat, prin volume pe care le-am multiplicat noi, am facilitat accesul tuturor la opera / concepția lui E. Coșeriu.

Pe de altă parte, era un avantaj reciproc: multiplicând aceste volume, am câștigat și noi niște bani, iar Coșeriu, care era de puțin timp în Germania, a devenit cunoscut peste tot grație volumelor difuzate de noi.

– **Ați afirmat că aceste manuscrise / volume au avut un mare succes în Germania, ceea ce înseamnă că au fost foarte bine receptate?**

– Într-adevăr, aceste cărți au devenit rapid foarte cunoscute: cred că atunci în Germania nu exista profesor de lingvistică sau de limbi romanice (romanistică) care să nu fi cunoscut studiile lui Coșeriu, studii care de atunci au devenit indispensabile acestui domeniu, adică fiecare student de la romanistică era obligat să le citească...

În același timp, după exemplul nostru, Dieter Kastowsky, un coleg anglist, a pregătit un alt volum al lui Coșeriu, *Strukturelle Semantik (Semantica structurală)*, însă nu i-a făcut publicitate, așa cum făcuserăm noi; în consecință, nu s-a bucurat de un succes similar... Eu cu R. Windisch am recurs mai întâi la publicitate: am distribuit fluturașe cu rezumatul cursului, cu bibliografia volumelor pe care le-am publicat... Or, Kastowsky nu făcuse așa ceva...

– **Să înțeleg că aceste volume n-ar fi văzut lumina tiparului dacă Dvs., studenții lui Coșeriu, nu v-ați fi implicat direct în pregătirea lor pentru tipar?**

– Într-adevăr, această modalitate de a publica notițele de curs ale lui Coșeriu s-a încetățenit / răspândit foarte repede.

Ulterior, după ce am devenit editor profesionist, nu am mai avut timp să mă ocup de manuscrisele / notițele de curs ale lui Coșeriu, însă au făcut-o alți colegi ai mei: Jörn Albrecht, Heinrich Weber, Hansbert Bertsch ș.a. în Germania, unii în Italia, alții în Argentina, Mexic etc. După exemplul nostru, Hansbert Bertsch a pregătit pentru tipar *Das romanische Verbalsystem*, apoi Jörn Albrecht a editat *Textlinguistik*. Tot în baza notelor de curs ale lui Coșeriu, Heinrich Weber a publicat *Sprachkompetenz* ș.a.m.d.

De fapt, prin multiplicarea și difuzarea acestor cursuri, noi urmăream să semnalam că E. Coșeriu nu este doar un mare romanist, ci și un mare teoretician al limbajului, cu o concepție proprie asupra limbajului, concepție care depășea criza structuralistă, introducând creativitatea în limbaj.

În felul acesta s-a creat o întreagă școală de pregătire a notițelor / manuscriselor de curs pentru tipar / publicare.

Firește că mai târziu am început să înregistrăm cursurile lui Coșeriu pe bandă magnetică... Încă mai păstrez acele înregistrări și mă bucur că acum am posibilitatea să le predau dlui R. Meisterfeld, angajat în cadrul proiectului „Arhiva și manuscrisele lui E. Coșeriu” (recent înființata Arhivă „E. Coșeriu”). E nemaipomenit faptul că B. Schlieben-Lange a obținut proiectul de editare a manuscriselor coșeriene și mă bucur că acestea, care zăceau în sertarele din casa lui Coșeriu de la Kirchentellinsfurt în timpul vieții sale, încep să vadă treptat lumina tiparului. Sunt sigur, concepția lui Coșeriu și studiile sale vor avea un cu totul alt impact după ce se vor publica manuscrisele sale fundamentale.

– **În nota introductivă la vol. E. Coșeriu, *Textlinguistik. Eine Einführung* (Narr, 2007), Dvs. scrieți următoarele: „Ediția a patra a *Lingvisticii textului*, spre deosebire de cea de-a treia ediție din 1994, este neschimbată și apare acum ca volum jubiliar – nr. 500 – în seria *Tübinger Beiträge zur Linguistik*. Întrucât Eugeniu Coșeriu a avut o contribuție majoră la apariția colecției TBL, al 500-lea volum jubiliar i se cuvine pe drept cuvânt. Prin gestul reeditării doresc să-mi exprim gratitudinea pentru tot ce îi datorez Maestrului meu Eugeniu Coșeriu”.**

– E un gest care sintetizează ceea ce îi datorez lui Coșeriu ca editor, dar și ca fost student, ca asistent și doctorand al său în lingvistica romanică. Pe lângă faptul

că m-a învățat adevărata lingvistică, fiindu-mi profesor, Coșeriu a fost și *spiritus rector* al editurii Narr...

– **Din 2002, de când Coșeriu nu mai este printre noi, la editura Dvs. s-au publicat mai multe volume de-ale sale. Ultima apariție, *Eugenio Coseriu, Lateinisch-Romanisch. Vorlesungen und Abhandlungen zum sogenannten Vulgärlatein und zur Entstehung der romanischen Sprachen*¹ adună la un loc textele lui Coșeriu referitoare la latina vulgară și la apariția limbilor romanice.**

– Volumul *Eugenio Coseriu. Lateinisch-Romanisch* deschide o nouă colecție – *Schriften des Eugenio Coseriu-Archivs (Manuscrite din Arhiva Eugeniu Coșeriu)* – în care urmează să se publice manuscrisele inedite ce se conțin în Arhiva „E. Coșeriu”. Așa cum știți, această serie a fost creată în 2005 la Universitatea din Tübingen, grație strădaniei prof. dr. Johannes Kabatek, decanul Facultății de Litere.

De fapt, publicarea volumelor lui E. Coșeriu rămase în manuscris reprezintă un proiect mai vechi, dar care în ultimii ani capătă consistență și coerență...

Ne-am convins cu toții că de la Coșeriu au rămas foarte multe manuscrise, J. Kabatek spune că numărul acestora depășește cu mult numărul studiilor publicate în timpul vieții sale, deci cam peste 2.000 de manuscrise. Important este că prof. J. Kabatek, responsabil de proiectul *Eugenio Coseriu – Erfassung und Publikation unveröffentlichter Manuskripte*, finanțat de Deutsche Forschungsgemeinschaft (cf. www.coseriu.de) la Universitatea din Tübingen (1999-2007), a reușit să transforme Arhiva „E. Coșeriu” într-un centru internațional care coordonează traducerile, difuzarea și perpetuarea teoriei lingvistice coșeriene în lume. Aici vin bursieri de peste tot...

– **Cred că dintre volumele lui Coșeriu, publicate post-mortem la Gunter Narr Verlag, cel puțin două reprezintă studii magistrale, în sensul că nu și-au pierdut deloc actualitatea...**

– Vă referiți la *Geschichte der Romanischen Sprachwissenschaft (Istoria lingvisticii romanice)*, într-un fel unică... Acest volum a fost pregătit pentru tipar în colaborare cu E. Coșeriu de către dl Reinhard Meisterfeld, discipol al lui Coșeriu din prima generație, o persoană cu vaste cunoștințe în domeniul limbilor romanice, al limbilor clasice și al istoriografiei lingvistice. Or, dl R. Meisterfeld a știut să păstreze litera și spiritul cursurilor lui Coșeriu, deoarece volumul reprezintă practic manuscrisul prelegerilor pe care Coșeriu le-a ținut studenților de la Universitatea din Tübingen de-a lungul anilor.

– **Între timp, a apărut o nouă ediție și din *Geschichte der Sprachphilosophie*, pregătită de data aceasta pentru tipar de către dl prof. J. Albrecht...**

– Mă bucur că J. Albrecht a finalizat acest proiect mai vechi și îi sunt foarte recunoscător că a pregătit această nouă ediție din *Geschichte der Sprachphilosophie. Von den Anfängen bis Rousseau*.

– **Să precizăm că prima ediție a *Istoriei filozofiei limbajului* ați pregătit-o Dvs. cu mulți ani în urmă.**

– De fapt, am început cu *Einführung in die Strukturelle Linguistik* (1967/1968 (*Introducere în lingvistica structurală*)) și cu *Einführung in die Transformationelle Grammatik* (*Introducere în gramatica generativ-transformațională*, cursurile din semestrul de vară 1968). *Geschichte der Sprachphilosophie* (*Istoria filozofiei limbajului*) fiind al treilea volum pe care l-am multiplicat împreună cu colegul meu Rudi Windisch, cu cel de-al doilea a trebuit să mă descurc de unul singur.

– **Revenind la editură...**

– Un alt aspect care m-a determinat să mă gândesc la o editură a fost faptul că unii discipoli ai lui Coșeriu și colegi de-ai noștri – Christian Rohrer, L. Lipka, Brekle ș.a. – fuseseră plecați în SUA și au remarcat cât de repede apăreau acolo cărțile pe piață. La noi în Germania pe atunci totul decurgea mult mai lent: manuscrisele erau pregătite pentru tipar timp îndelungat (era un întreg ritual). În plus, cartea trebuia să arate bine, iar procesul de publicare putea să dureze de la un an la doi ani. Or, acești colegi, întorși din SUA, mi-au spus că nu are sens ca manuscrisele să aștepte atât de mult, că ar fi bine să urgentăm procesul de publicare, că ar trebui să ne concentrăm pe conținut și nu pe formă... Atunci m-am gândit că dacă îmi fac o editură, există posibilitatea de a publica și alte cărți pe lângă cele ale lui Coșeriu, și în felul acesta m-am decis.

La început am lucrat cu mașini de scris, apoi cu un IBMcomposer, un fel de mașină mică de tipărit (calculator – ?). Prin acest procedeu de tipar am reușit să public o carte în două-trei luni, ceea ce acum patruzeci de ani era o performanță! Pentru a putea oferi publicului cititor posibilitatea de a fi la curent cu cele mai noi concepții și curente în lingvistică, era într-adevăr important să ne concentrăm pe conținut și nu pe formă...

În felul acesta, Gunter Narr Verlag, o editură mică pe atunci, a impus pentru prima dată acest gen / mod de a edita cărți în Germania... deci așa am început...

În afară de aceasta, vroiam să inaugurez o colecție în care să publicăm la un loc toate studiile importante de lingvistică. Așa a apărut colecția pe care am denumit-o *TBL – Tübinger Beiträge zur Linguistik* (*Contribuții tübinghineze în domeniul lingvisticii*). Astfel au fost create editura și colecția care ne-au făcut celebri... Coșeriu a devenit din capul locului consultantul principal al editurii Gunter Narr Verlag...

– **Dvs. faceți parte din prima generație de elevi ai lui Coșeriu de la Universitatea din Tübingen. Ce au însemnat pentru Dvs. anii de ucenicie cu profesorul Coșeriu?**

– Dacă aș putea aproxima într-o formulă cât mai laconică acea perioadă, aș spune că au fost niște ani extrem de interesanți și extrem de rodnici. Când Eugeniu Coșeriu a sosit la Universitatea din Tübingen, în 1963, după un lung periplu în America de Sud, la Universitatea din Montevideo, Uruguayi, eu aveam la activ câteva semestre, învățând cu alți profesori, printre care și cu prof. M. Wandruzka. Pe atunci orientarea Catedrei noastre era cea tradițională, adică Filologie romanică, limbă și literatură împreună. Noi, studenții, eram obișnuiți cu metodele tra-

diționale de gramatică istorică și comparată aplicate la aceste limbi, iar cursurile erau predate în limba germană. Accentul se punea deci pe faptele de limbă propriu-zise, prezentate din perspectivă diacronică, cel mai des, și comparativ. Chiar și atunci când făceam lingvistică sincronică, profesorii noștri nu erau interesați de latura teoretică sau conceptuală...

Or, E. Coșeriu ne-a impresionat imediat printr-o viziune proaspătă, de ultimă oră asupra lingvisticii. La cursurile sale aflam noutățile cele mai recente din lingvistica romanică, dar și ceea ce se întâmpla atunci în lingvistica generală. Spre deosebire de profesorii noștri, Coșeriu se referea la tot ce se întâmpla din punct de vedere teoretic și conceptual în lingvistică în general, lărgindu-ne astfel considerabil cunoștințele... În plus, preda cursuri în cele mai diverse limbi, aspect care, de asemenea, ne-a impresionat foarte mult. În aceeași săptămână ținea un curs de franceză veche, unul de istorie a limbii spaniole, altul de italiană sau de portugheză și, de fiecare dată, în limbile respective...

Într-un cuvânt, cursurile lui Coșeriu erau cu totul inedite, foarte captivante și incitante, erau de o noutate absolută. Nu întâmplător foarte repede s-a răspândit vestea în toată Germania că la Universitatea din Tübingen a sosit un profesor străin, de origine română, care e un mare lingvist și un mare romanist...

– Care, în același timp, se plia pe tradiția Școlii de la Tübingen, unde anterior fuseseră profesori de filologie romanică E. Gamillscheg și Gerhard Rohlfs...

– Spre deosebire de aceștia, Coșeriu venea cu un aer proaspăt și cu o altă metodă. În consecință, el a ridicat la un alt nivel studiul limbilor romanice la universitatea noastră, bazând acest studiu pe un fundament filozofico-conceptual foarte larg, ceea ce nu se mai făcuse până atunci.

Așa că, nu întâmplător, mulți studenți de la alte centre universitare din Germania, auzind de Coșeriu, au început să se transfere la Universitatea din Tübingen. Mă refer la Jürgen Trabant care a venit de la Universitatea din Berlin, la Rudolf Windisch care se transferase la noi de la Universitatea din Bonn. Brigitte Schlieben-Lange renunțase la Universitatea din München pentru a putea studia cu profesorul Coșeriu, alți studenți îl urmaseră din America de Sud...

– Acest fenomen „migrator” spre Tübingen se regăsește și la generațiile următoare de discipoli ai lui Coșeriu. Să ne amintim că și Heidi Aschenberg l-a descoperit pe Coșeriu prin studiile sale și după lecturi serioase din Coșeriu a decis să se transfere la Tübingen. La fel și Harald Thun care va veni tocmai din Kiel, din nordul Germaniei, în Țara Șvabilor pentru a-și face ucenicia la profesorul Coșeriu...

– Într-adevăr, așa a fost. Și nu numai cu studenții nemți s-a întâmplat acest lucru, ci și cu studenți din alte țări (Italia, România, Spania, Coreea, Africa de Sud etc.). Revenind la începuturi, E. Coșeriu ne întreba pe noi, studenții, ce teme ni se par mai interesante și considerăm că merită să fie tratate / abordate la cursuri. Or, așa

ceva nu ne mai întrebese nimeni până atunci. De fapt, nici nu știam că e posibil ca un profesor să „coopereze” în felul acesta cu studenții, să țină cont de părerea și preferințele lor. Deci, cu mult înainte ca în didactica limbilor să se vorbească de metoda interactivă, cursurile și seminariile lui Coșeriu erau interactive.

Îmi amintesc, bunăoară, că o dată ne-a întrebat dacă nu am dori să facem un curs în care să fie prezentată gramatica generativ-transformațională a lui N. Chomsky. Ne-a spus că, indiferent de atitudinea sa față de această orientare lingvistică și față de N. Chomsky în general, el va prezenta / discuta problematica abordată în generativism. Vă dați seama, pentru noi era foarte interesant să fim în pas cu ultimul *trend* în lingvistică, să aflăm despre ce este vorba în gramatica generativă, în mare vogă atunci...

Așa cum știm, E. Coșeriu a avut o atitudine critică față de acest curent lingvistic, atitudine pe care a expus-o în mai multe studii. Însă aceste studii, din păcate, nu au fost redactate în engleză, ci doar în germană. De exemplu, un studiu foarte important din această perioadă a fost publicat într-o revistă olandeză². Se știe, N. Chomsky nu reacționa la observațiile critice care nu erau făcute în engleză din principiu... E păcat că studiile lui Coșeriu nu au fost traduse în engleză, deoarece, din acest considerent, critica lui Coșeriu a rămas fără ecou, iar concepția / teoria sa a pătruns destul de puțin în SUA...

– Apropo de acest aspect, e păcat că teoria lui Eugeniu Coșeriu nu a fost încă pe deplin receptată în SUA, sper însă că situația se va remedia cât de curând și că studiile sale vor fi traduse și în engleză.

– Ca să revin la acei ani, exprimându-mă foarte concis, Coșeriu a propus foarte multe cursuri cu o tematică nouă, inedită, iar noi, studenții, eram de-a dreptul entuziasmați. De aceea am devenit foarte repede discipoli ai lui Coșeriu și chiar adepții concepției sale.

Un alt aspect care ne-a impresionat atunci a fost faptul că profesorul ținea foarte multe cursuri benevol, în sensul că erau în afara normei sale didactice, nefiind remunerat pentru asta. El era dispus să facă cele mai diverse cursuri dacă acestea erau interesante pentru studenți. De exemplu, un curs despre limba sardă, altul despre occitană, ceea ce nici unul dintre profesorii noștri nu mai făcuse. Iar noi eram foarte curioși și dornici să învățăm...

Trebuie să subliniez că, din aceste considerente, la cursurile lui Coșeriu au început să vină nu doar studenți de la alte secții, ci și profesori, cercetători atât din domeniul limbilor romanice, cât și din alte domenii, de exemplu, germaniști (colegi de la catedra de germană), angliști (colegi de la catedra de engleză) ș.a.m.d.

S-a constituit chiar și un cerc de lingvistică – numit pe atunci Doktoranden Seminar / Koloquium – care se convoca de două ori pe lună, sâmbăta înainte de prânz. La ședințele acestui cerc al doctoranzilor, cum se numea pe atunci, veneau profesori din Tübingen, dar și de mai departe: de la Universitatea din Konstanz, bunăoară, sau de la Universitatea din Stuttgart. Cert este că discuțiile erau palpitate și foarte interesante...

– **Să nu uităm că în acei ani lingvistica era într-adevăr în avânt, era un fel de știință-pilot pentru celelalte științe ale culturii...**

– Așa este, iar studenții optau mai mult pentru lingvistică decât pentru literatură. Era, așadar, o atmosferă prielnică pentru științele limbajului în general. Unii dintre noi, care anterior fuseserăm preocupați de literatură, ne-am „convertit” la lingvistică, deoarece, în atmosfera de efervescență creată în jurul lui Coșeriu și de la seminarul doctoranzilor (acest cerc de lingvistică), aveam impresia că în literatură nu se întâmpla nimic deosebit, că nu erau teme / aspecte noi – cel puțin nouă așa ni se părea atunci –, pe când în lingvistică se întâmplau atâtea lucruri extraordinare, apăruseră orientări noi...

– **În această atmosferă de emulație, Dvs., studenții lui Coșeriu, aveți sentimentul că vă angrenați într-o mișcare de idei, că veți forma o școală de lingvistică?**

– Erau timpuri propice lingvisticii și o perioadă foarte interesantă pentru noi, cei pasionați de știința limbii. Dincolo de atmosfera de emulație, era o atmosferă prielnică studiului și cercetării în ansamblu, o atmosferă de mare avânt în lingvistică. Cu toții aveam certitudinea că ni se deschideau orizonturi noi, iar cel care ne ghida spre aceste orizonturi era anume Coșeriu.

– **Pentru studenții de la Tübingen din acei ani, Coșeriu a avut rolul unui deschizător de drumuri?**

– Exact, așa îl percepeam noi atunci, dar cred că și colegii mai în vârstă, adică acei profesori care veneau la cursurile sale în rând cu noi...

– **Cum era relația dintre acești studenți, unii dintre ei fiind și asistenți (Hiwi)³ de cercetare, și Coșeriu? După câte știu, și Dvs. ați fost asistent al lui Coșeriu.**

– Prin numirea în postul de profesor titular, E. Coșeriu a obținut mulți bani de la stat pe care trebuia să-i gestioneze. Atunci era așa: dacă un profesor era numit pe post (șef de catedră) la universitate, el primea mijloace financiare suplimentare, mijloace pentru studenți ca să-i angajeze ca asistenți (Hiwi), mijloace pentru bibliotecă, pentru a achiziționa cărți etc. Or, Coșeriu, primind foarte mulți bani, a putut angaja multă lume care a lucrat cu el...

Organizarea procesului didactic – a cursurilor și a seminariilor – era foarte bună și foarte serioasă.

Coșeriu știa foarte multe lucruri, niciodată nu s-a întâmplat să-i lipsească vreo informație oricât de marginală. El știa să răspundă la toate întrebările pe care i le adresam la sfârșitul cursurilor, la orele de consultație sau pe coridor, atunci când ne întâlneam cu el... Coșeriu era, ca și prof. Rohlfs, ein Band der Lexikon (un volum de lexicon, de dicționar), o enciclopedie ambulată...

În ce ne privește pe noi, trebuia să ne pregătim foarte serios pentru aceste ședințe: nu era vorba doar să asistăm, ci trebuia să participăm la seminariile și cursurile prac-

tice. De exemplu, dacă aveam de comentat un text în catalană, sardă sau în română, acesta trebuia tradus în germană, ceea ce presupunea să luăm la bani mărunți orice detaliu din textul respectiv. Pentru a face o interpretare bună, textul trebuia să fie deconstruit / „dezmembrat”, apoi reconstruit / asamblat din nou –, ceea ce însemna că trebuia să treci prin toată gramatica istorică a limbii respective, implicit prin cultura limbii poporului respectiv... interpretare, demers hermeneutic.

Coșeriu era sever, dur, dar echitabil și nu purta pică nimănui. El n-a certat pe nimeni niciodată dacă nu știa ceva, e adevărat însă că și noi ne pregăteam foarte serios.

Pe de altă parte, la aceste seminarii speciale nu erau foarte mulți participanți, deoarece trebuia să te pregătești temeinic. Dar, fiind puțini – în comparație cu participanții la cursurile magistrale –, lucram foarte mult și foarte eficient cu toții. O făceam cu mare plăcere, deoarece la catedră era o atmosferă bună, prietenoasă și foarte frumoasă.

– Care era reacția studenților la ritmul lui Coșeriu?

– Totuși, spre deosebire de alți profesori, E. Coșeriu ne convoca și sâmbăta, de dimineață, când unii colegi ar fi vrut să meargă acasă... Îmi amintesc că odată, într-o sâmbătă, începusem ședința de dimineață și am fi vrut să mergem la cantină care avea program până la ora 13.00. Când i-am spus lui Coșeriu acest lucru, el a zis „E foarte rău că se închide așa devreme” și am continuat ședința... Dar pentru noi era limpede că, fără astfel de sacrificii, nu puteam ține pasul cu Coșeriu.

Tot noi trebuia să-l ducem acasă cu mașina... era un fel de ritual care ținea de obligațiile asistenților... Și eu îl duceam pe Coșeriu acasă la Kirchentellinsfurt cu mașina, iar pe drum discutam foarte multe; aceste discuții erau foarte interesante prin caracterul lor nonformal...

De asemenea, pe atunci organizam colocvii la Universitatea din Freiburg... Cu această ocazie, prof. Coșeriu s-a destăinuit foarte mult, povestindu-ne despre anii săi de studii în Italia, unde a lucrat ca jurnalist și unde a publicat poezii, proză scurtă... Îmi amintesc că o dată la Freiburg eram la hotel și am discutat cu profesorul până la 5 dimineața... Erau vremuri foarte interesante...

– Ce cursuri / prelegeri și seminarii predă prof. Coșeriu atunci?

– În primul rând, ținea cursurile de lingvistică generală și de lingvistică romanică, având ceea ce în germană se numește *venia legendi*, atât pentru lingvistica generală, cât și pentru lingvistica romanică, adică dreptul de a ține cursuri magistrale în două domenii, drept care se obține prin abilitare⁴.

Cum proceda Coșeriu? De obicei, lua o temă de lingvistică generală ... și de lingvistică romanică pe care o discuta / o propunea la cursurile / seminariile speciale. Așa a apărut, de exemplu, cursul *Das romanische verbal System (Sistemul verbal al limbilor romanice)*, *Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft (Istoria lingvisticii romanice)* sau *Geschichte (historische-vergleichende Grammatik) der romanischen Sprachen...* (*Gramatica istorică a limbilor romanice*)...

Îmbina teoria cu cercetarea, descrierea concretă a limbilor cu concepția sa teoretică. Cât privește lingvistica generală, pe atunci făcea o introducere în structuralism, apoi în lingvistica stratificațională și în cele din urmă în lingvistica generativ-transformațională. În plus, predă și cursul de filozofie a limbajului. Într-un cuvânt, în cadrul cursurilor de romanistică erau prezentate și discutate cele mai recente orientări din lingvistică.

Cât privește seminariile speciale, acestea abordau / tratau teme punctuale din întreaga *Romanie* (spațiul în care se vorbesc limbile romanice).

De altfel, cred că E. Coșeriu era unicul profesor care făcea lingvistică romanică în sensul larg al cuvântului, adică nu se focaliza doar asupra limbii franceze și a unei alte limbi romanice, ci cuprindea toate limbile romanice, inclusiv pe cele dispărute, cum ar fi dalmata. Îmi amintesc că noi, studenții lui Coșeriu, a trebuit să studiem din scoarță în scoarță singura carte despre dalmată a lui M. G. Bartoli⁵. Firește, nu urmăream să învățăm dalmata pentru a o vorbi; nici Coșeriu nu pretindea de la noi așa ceva. Tot astfel, nu eram obligați să învățăm megleno-româna sau istro-româna ca să putem vorbi în aceste limbi. Ce urmărea Coșeriu de fapt era o introducere temeinică în aceste limbi, în structura lor morfologică și particularitățile lor tipologice. În felul acesta aflam lucruri noi, ne amplificam cunoștințele în domeniul limbilor romanice, constatam „pe viu” prin ce se deosebesc între ele aceste limbi... Într-un cuvânt, ne formam o bază serioasă pentru studiul tipologic de mai târziu al limbilor în cauză.

Cred că scopul lui Coșeriu era să ne ofere o imagine generală despre întreaga *Romanie*, diferențele dar și similitudinile existente între *Romania Occidentală* și *Romania Orientală* ș.a.m.d. Or, acesta era un lucru foarte important. De aceea, și la aceste seminarii, veneau, de rând cu studenții, mulți profesori universitari, printre care și prof. Reinhold Kontzi care tocmai susținuse teza de abilitare și era deja profesor titular, participând împreună cu noi la aceste întruniri extrem de captivante.

– În 1967 ați fost la București, mai exact ați participat la Congresul Internațional de Lingvistică. Ce impresii v-a lăsat acel congres?

– A fost un mare congres de lingvistică romanică, un congres uriaș, la care au participat 1.500-2.000 de persoane. Eu am mers pentru prima dată în România, împreună cu prietenul meu Rudolf Windisch. Primisem diurnă din partea Universității din Tübingen, câte 500 de mărci fiecare. Am decis să mergem cu mașina la București, ceea ce, în sine, era deja o aventură fascinantă. Vreau să spun că pe atunci faptul de a veni dintr-o țară capitalistă și a trece apoi prin vama unei țări comuniste era o experiență palpantă.

Cât privește congresul, acesta a fost, așa cum spuneam, unul internațional, mondial. Pe atunci profesorii erau invitați să țină conferințe la congrese. Noi ne-am dus să-i cunoaștem pe marii lingviști, pe autorii manualelor cu care lucrasem anterior, și după care învățasem lingvistică generală, lingvistică romanică sau istoria fiecărei limbi romanice în parte. Astfel, a fost interesant să-l cunoaștem pe

Alexandru Rosetti, despre care ne povestise Coșeriu, sau pe Iorgu Iordan, cel care îi fusese profesor lui Coșeriu la Iași. Prin urmare, voiam să-i cunoaștem în persoană pe acești mari lingviști, voiam să-i ascultăm, să vedem cum arată...

Îmi amintesc că prof. G. Rohlfs a venit în mod special din Grecia la acel congres... Firește, și Coșeriu a participat, iar interesul față de el era imens... Ce m-a impresionat atunci a fost că prof. Coșeriu vorbea foarte multe limbi, în afară de limbile romanice sau germanice. La un moment dat a intervenit în limba rusă, cu altcineva a schimbat câteva replici în polonă sau sârbo-croată. În general, trecea de la o limbă la alta cu o ușurință uimitoare.

Pentru mine și pentru prietenul meu Rudolf Windisch a fost o reuniune de excepție. Lumea era activă, lua parte la discuții, se implica cu adevărat; se simțea o reală pasiune pentru știință, pentru lingvistică... În fine, atmosfera era cu totul alta decât cea de astăzi.

Dat fiind că primisem acea indemnizație, la București am avut ocazia să cumpărăm foarte multe cărți și discuri cu muzică românească. De altfel, cărțile nu erau deloc scumpe și nici discurile. Sadoveanu, Eminescu în ediția Perpessicius, Camil Petrescu, Cesar Petrescu..., în fine, ne-am putut permite să cumpărăm multe lucruri. La întoarcere, mașina noastră era supraîncărcată... Mai păstrez și astăzi biblioteca românească și discurile cu muzică populară românească pe care le-am cumpărat atunci...

– Ați mai fost după aceea în România?

– Ulterior am participat la un curs de vară la Sinaia. Această școală de vară a fost foarte bine organizată: de dimineață aveam cursuri de limbă, iar după masă diverse excursii și activități culturale. Locuiam la un hotel în Sinaia, iar în cadrul cursului am făcut cunoștință cu participanți din mai multe țări: din Portugalia, Franta, Elveția etc. Dacă spuneam că venim de la Tübingen, că suntem studenții prof. Coșeriu, eram tratați în mod privilegiat, aceasta fiind ca o carte de vizită... Pentru noi era măgulitor acest lucru, era un motiv de mândrie să spui că ești elevul lui Coșeriu...

– Revenind la editura Gunter Narr Verlag, care a fost prima carte pe care ați publicat-o în această serie TBL?

– Prima carte care a văzut lumina tiparului la editura Narr a fost *Die Sprachwissenschaft* a lui Georg von der Gabelentz. Sugestia, firește, îi aparține lui Coșeriu care, entuziasmat de Gabelentz și de concepția sa lingvistică, îmi spusese că această carte trebuie neapărat publicată. De aceea, împreună cu Uwe Peterson, colegul meu, și el discipol al lui Coșeriu, în baza ediției din 1901 a lui Gabelentz, am pregătit o nouă ediție. În plus, volumul conținea o introducere a lui Coșeriu, de fapt, un studiu pe care îl publicase în volumul omagial dedicat lui A. Martinet despre G. von der Gabelentz⁶. Al doilea volum a fost din E. Coșeriu, *Strukturen und Funktionen*, o antologie de studii traduse pentru prima dată în germană. După aceea a urmat al treilea volum, Adam Smith, *Pagini de lingvistică*, pe care l-am îngrijit eu. Or, A. Smith era cunoscut până atunci doar ca economist, aproape deloc ca lingvist...

Al patrulea volum a fost teza de doctorat a lui Paul Oswald și așa a mers mai departe...

În felul acesta, pas cu pas, am scos mai multe cărți. Ofertele noastre erau cu totul noi, „proaspete”, iar noi eram de-a dreptul entuziasmați... Era senzațional să editezi într-un ritm rapid titluri importante de lingvistică...

– **Era momentul când Coșeriu l-a făcut cunoscut pe Georg von der Gabelentz în primul rând studenților de la Tübingen.**

– Într-adevăr, tocmai atunci Coșeriu fusese preocupat de sursele lui F. de Saussure, de similitudinile dintre Saussure și Gabelentz, chiar făcuse o comparație între cei doi lingviști... În opinia lui Coșeriu, dacă F. de Saussure nu ar fi audiat cursurile lui G. von der Gabelentz, nu ar fi dictat opera sa magistrală studenților de la Universitatea din Geneva, altfel spus, Saussure și-ar fi elaborat concepția sub influența lingvistului german... Era cert faptul că trebuie să existe o legătură între cei doi... Prin urmare, problema se punea astfel: a urmat Saussure cursurile lui G. von der Gabelentz la Universitatea din Leipzig sau nu? În termeni actuali, cine de la cine s-a inspirat. Coșeriu devenise consultantul principal al editurii Narr.

– **Despre aceste influențe E. Coșeriu a scris în studiul său *Georg von der Gabelentz et la linguistique synchronique*⁷.**

– Exact! Dacă vă amintiți, Coșeriu stabilește o corelație / legătură între conceptul de semnificat / semnificație la G. von der Gabelentz și F. de Saussure. Dacă F. de Saussure a audiat cursurile lui Gabelentz la Universitatea din Leipzig sau nu, dacă el a profitat / transcris cursurile lui Gabelentz sau nu sunt discuții care mai continuă și astăzi. Cert este că Saussure și Gabelentz, independent unul de altul, au avut idei asemănătoare, căci acesta era spiritul vremii. În definitiv, faptul că Saussure și-a elaborat cursul său de lingvistică independent de Gabelentz sau sub influența concepției acestuia are mai puțină importanță...

De altfel, Rudolf Engler, un important cercetător al lui Saussure de la Berna, care a primit întreaga moștenire / operă postumă a lui Saussure, informează periodic publicul internațional asupra manuscriselor lui Saussure...

În ce ne privește, important era să semnalăm acest lucru și să publicăm opera lui Gabelentz, pentru a o aduce în discuție, în actualitate, ceea ce am și făcut prin editarea volumului *Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*, așa cum spuneam, la sugestia lui Coșeriu. Ulterior, această carte a lui Gabelentz a fost republicată / reeditată în colecția *UTB. Cursuri pentru studenți*.

– **Ce alte studii ale lui E. Coșeriu au mai fost publicate la editura Narr?**

– Așa cum spuneam, al doilea volum *Sprache. Strukturen. Funktionen* pe care l-am editat a fost chiar o antologie de studii coșeriene, după care au urmat cele două volume *Geschichte der Sprachphilosophie*, apoi *Das romanische Verbalsystem*, ulterior *Textlinguistik*, editat de Jörn Albrecht, cele două volume din *Einführung in der allgemeine Sprachwissenschaft*. În 1988 H. Weber a editat volumul *Die Spra-*

chkompetenz. De curând s-a editat vol. I din monumentală *Die Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft (Istoria lingvisticii romanice)*... Într-un cuvânt, editura Narr a publicat cele mai importante studii / cărți / volume ale lui Coșeriu.

– **Cele mai importante studii ale lui Coșeriu în limba germană, deoarece editura care l-a lansat / consacrat pe Coșeriu pe plan internațional a fost Gredos din Madrid...**

– Așa este, colegii de la Gredos, cu mult înaintea noastră, l-au făcut celebru pe Coșeriu prin publicarea studiilor sale fundamentale, cum ar fi *Sincronia, diacronia e historia, Teoría del lenguaje y lingüística general* ș.a.

– **Dacă nu greșesc, la editura Narr au apărut și câteva volume omagiale dedicate lui Coșeriu...**

– Exceptând primele cinci volume care au apărut la celebra editură Mouton De Gruyter (Berlin-New York) și Gredos (Madrid). În ce ne privește pe noi, am publicat alte omagii dedicate cu diverse ocazii lui Coșeriu: *Energeia und Ergon* în 3 volume (1988), volumul de dialoguri cu Coșeriu: J. Kabatek, A. Murguia, *Die Sachen sagen wie sie sind... Eugenio Coseriu im Gespräch* și ultimul omagiu *Sprache und Welt...* foarte special.

Avantajele au fost reciproce... ce a fost fecund / stimulator în această colaborare... sunt aspecte necunoscute de publicul larg... Coșeriu însuși a fost foarte recunoscător faptului că noi l-am publicat și, astfel, l-am popularizat...; în același timp, Coșeriu a fost *spiritus rector* al editurii noastre, așa cum am remarcat mai devreme...

Alți autori au fost popularizați între timp. Editura va împlini curând 40 de ani de existență... și depășește cifra de 2.000 de autori publicați... Treptat s-au adăugat / au fuzionat și alte edituri... Astfel, am cumpărat editura Franke din Elveția care a fost întemeiată în 1835. Din 1999 am devenit proprietarul editurii Atempto din Tübingen, ceea ce înseamnă că în prezent au fuzionat trei edituri: Gunter Narr, Franke și Atempto, fiecare cu propriul program de editare. Cât privește Gunter Narr Verlag, punctul central al activității noastre editoriale rămâne în continuare lingvistica. Din păcate, între timp, lingvistica și-a pierdut statutul de odinioară, când era considerată știința-pilot în domeniul umanioarelor (a științelor culturii). Catedrele și-au schimbat titulatura: nu se mai numesc ca pe vremuri Catedra de filologie romanică (în germ. *Romanisches Seminar*), ceea ce însemna că erau cuprinse toate limbile romanice, iar astăzi tendința este spre Catedra de franceză sau Catedra de spaniolă care vin să substituie Catedrele tradiționale de lingvistică romanică...

Oricum, în Germania editura Gunter Narr a fost ani de-a rândul în top / frunte, cel puțin în domeniul lingvisticii, iar această poziție o deținem și în prezent...

Cu toate acestea, profilul fiecărei edituri este diferit. Dacă Gunter Narr s-a specializat în lingvistică, editura Franke publică în special teorie și critică literară, filozofie și teologie. Atempto are o orientare mai largă, mai generală, deoarece colaborează cu Universitatea din Tübingen, publică oferta cursurilor și a seminariilor prevăzute în planurile de învățământ (pentru procesul didactic)...

– Într-adevăr, statutul Dvs. în domeniul lingvisticii este unul „preferențial” nu doar în Germania, ci și în străinătate, în sensul că reprezentați o editură care s-a impus pe plan mondial. Căutând recent în internet *Textlinguistik* al lui Coșeriu, am găsit-o la Biblioteca Națională din Australia. Gunter Narr Verlag a devenit o editură celebră în lumea lingvisticii și datorită faptului că publicați nu doar studii și volume (cărți) de lingvistică, ci și reviste de lingvistică. Or, acest lucru mi se pare foarte interesant. În România, de exemplu, nu există ceva similar...

– Într-adevăr, așa este. Împreună cu un fost elev al lui Coșeriu, Klaas Willems, de la Universitatea din Gent, Belgia, am creat revista „Logos”. În general, e un travaliu extrem de dificil în zilele noastre să întemeiezi o revistă... Așa cum știți, pentru abonamente la reviste nu prea există bani. Și aici apare problema: cine va comanda revista, cine se va abona la revistă dacă universitățile nu mai au fonduri... În primul număr al revistei am publicat și un text important al lui Coșeriu, tradus în engleză...

Revista apare în engleză deoarece și în domeniul lingvisticii, ca să devii celebru, trebuie să publici – sau „să ieși pe piață”, cum se spune, adică să scrii – în engleză... Din păcate, germana, ca limbă a științei, este în regres, de aceea suntem obligați să publicăm tot mai mult în engleză...

Noi facem deosebirea între cărțile care se adresează studenților germani și care sunt în germană, și cele adresate unui public internațional, care apar în engleză...

De altfel, acest lucru se întâmplă și în domeniul teologiei, cărțile trebuie să apară / să se tipărească în engleză... Situația s-a schimbat radical în contextul actual al globalizării... engleza tinde să devină limba dominantă, să monopolizeze totul... În Germania există edituri specializate în teologie care publică doar în engleză, pentru ca ceea ce ei editează să poată fi difuzat în SUA... În general, SUA este în prezent o piață foarte importantă pentru noi, așa cum mai demult era Japonia. Din această cauză se cumpără tot mai puține cărți... Și în acest domeniu al editării și difuzării cărții situația s-a schimbat foarte mult...

– La editura Gunter Narr, în seria / colecția TBL (*Tübinger Beiträge zur Linguistik*) au fost publicate nu doar studii importante ale lui Coșeriu, ci și multe volume ale discipolilor săi, adică ale reprezentanților Școlii lingvistice de la Tübingen.

– Așa este. Aproape toți discipolii lui Coșeriu și-au publicat cărțile la editura noastră, în colecția TBL. Acești discipoli au devenit la rândul lor profesori și, dat fiind că prima generație de discipoli coșerieni a atins vârsta de 60 de ani și peste 60 de ani – vârstă la care în Germania se publică omagii științifice –, multe dintre aceste volume omagiale au văzut lumina tiparului la Gunter Narr Verlag. Dar și unii dintre discipolii discipolilor lui Coșeriu și-au publicat cărțile la editura Gunter Narr...

– Prin urmare, editura Narr a publicat opera / studiile reprezentanților întregii Școli lingvistice de la Tübingen (Școala lui E. Coșeriu)?

– Așa cum spuneam, de la bun început am pornit de la ideea de a crea o editură pentru a-i putea publica studiile lui Coșeriu, apoi editura a stat și la dispoziția elevilor lui Coșeriu, ceea ce înseamnă că noi am lansat și am publicat studiile reprezentanților Școlii lingvistice de la Tübingen. Cred că am reușit cu prisosință acest lucru. Cărțile elevilor lui Coșeriu, a reprezentanților Școlii lingvistice de la Tübingen sunt cunoscute pe plan mondial, fac parte din bibliografia internațională și sunt foarte bine receptate pe întreg mapamondul. Să ne amintim că în anii '80 în Japonia a existat un proiect de anvergură pentru traducerea studiilor lui Coșeriu în japoneză, acolo publicându-se un fel de *Opere alese* ale lui Coșeriu...

– **Se pare că acesta a fost cel mai substanțial proiect de traducere a studiilor lui Coșeriu într-o limbă străină. Cel puțin acest lucru îl demonstrează Emma Tămăianu-Morita în cartea sa despre receptarea operei lui Coșeriu în spațiul lingvistic nipon.**

– Un proiect foarte serios format din vreo 13 traducători care au decis să ia ca bază fie studiile pe care Coșeriu le publicase în spaniolă, fie cărțile apărute în germană, la editura noastră. Dar chiar și atunci când traducerea lua ca bază versiunea spaniolă, K. Ezawa, bun cunosător al operei lui Coșeriu, germanist de formație, colaționa traducerea și cu versiunea germană...

– **Am putea afirma că editura Gunter Narr i-a publicat pe reprezentanții Școlii de lingvistică de la Tübingen (așa cum odinioară o făcuse o editură... din Leipzig cu cărțile neogramaticilor)?**

– Cu certitudine putem spune asta.

– **Cum a fost relația dintre maestru și discipol, pornind de la experiența Dvs. cu Coșeriu?**

– Ca și mulți dintre discipolii săi, am menținut contactul cu E. Coșeriu până în ultimul moment, l-am vizitat des pe profesor la Kirchentellinsfurt. După pensionarea lui Coșeriu nu doar discipolii îl vizitau acasă, ci și Coșeriu era invitat de către aceștia să țină conferințe la universitățile unde erau profesori... Această relație a rămas până la urmă o relație de prietenie, de respect reciproc...

Discipolii lui Coșeriu, devenind la rândul lor profesori universitari, au dus principiile Școlii de la Tübingen mai departe... Relația de tip profesor – discipol a fost atâta vreme, cât Coșeriu le-a fost profesor, apoi când și ei au devenit profesori, a devenit o relație de prietenie adevărată, o relație științifică în care părerea fiecăruia contează, în care opiniile se discută și se respectă reciproc... Pe de altă parte, nu toți elevii lui Coșeriu au împărtășit părerile sale și nici n-ar fi bine să fie așa... fiecare gândește în felul său...

– **Și ultima întrebare: ce este caracteristic pentru reprezentanții acestei școli sau ce îi unește pe discipolii lui Coșeriu?**

– Eu cred că toți elevii / discipolii lui Coșeriu au avut parte de o pregătire solidă (în sensul de studii) și amplă, cu toții formându-și un orizont foarte vast. Dis-

cipolii lui Coșeriu nu au studiat doar franceză, spaniolă sau italiană – adică nu doar un anumit domeniu (îngust) –, ci au beneficiat de o pregătire vastă, ceea ce ulterior le-a prins foarte bine în propria activitate... Acesta a fost poate lucrul cel mai important: cu Eugeniu Coșeriu nu am studiat întreaga panoramă a României încă din timpul facultății... aveam întreaga Românie în mintea noastră...

Or, în zilele noastre, așa cum știți, așa ceva este imposibil. Catedrele de romanistică s-au specializat fie în franceză, fie în italiană, fie în spaniolă, nu mai există o catedră care să cuprindă toate limbile romanice, așa cum era pe timpul când îl aveam profesor pe Eugeniu Coșeriu... O viziune largă / integrală asupra limbajului, așa cum avea Coșeriu...

Astăzi, în domeniul lingvisticii române, când spui că ești elev al lui Coșeriu, că ai studiat cu el, este ca și o carte de vizită...

– **Vă mulțumesc, dle Narr, pentru amabilitatea de a purta acest dialog.**

Tübingen – Cluj, decembrie 2009

Note ¹ Eugenio Coseriu, *Lateinisch-Romanisch. Vorlesungen und Abhandlungen zum sogenannten Vulgärlatein und zur Entstehung der romanischen Sprachen* Bearb. und herausgegeben von Hansbert Bertsch), Tübingen, Gunter Narr Verlag, 2008. 484 S. Schriften des Eugenio-Coseriu-Archivs. Herausgegeben von Johannes Kabatek (Tübingen).

² G. Narr se referă la E. Coseriu, *Critique de la glottochronologie appliqué aux langues romanes*, în J. M. Anderson, J. A. Creore (Hrsg.), *Readings in Romance Linguistics*, Den Haag 1972, p. 445-454.

³ *Hilfskraft* în germană înseamnă studentul care este, totodată, asistent, adică asistent de cercetare, în sensul că face muncă de cercetare auxiliară pe lângă un profesor...

⁴ În sistemul universitar german *abilitare* înseamnă a doua teză de doctorat care îi conferă persoanei respective să accedă la rangul de profesor și să țină cursuri magistrale, nu doar seminarii sau cursuri speciale...

⁵ Este vorba de volumul lui Matteo Bartoli, *Das Dalmatische*, publicat pentru prima dată în 1906.

⁶ Este vorba de G. von der Gabelentz, *Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. Durchgesehener Nachdruck der zweiten Auflage von 1901. Tübingen 1969. Studiul lui Coseriu se numește: *Georg von der Gabelentz et la linguistique synchronique*, publicat anterior în *Word* 23 (= *Linguistic Studies Presented to André Martinet*, I), S. 74-100; în acest volum pag. 5-40.

⁷ Cf. E. Coseriu, *Georg von der Gabelentz et la linguistique synchronique*, în *Word* 23, „*Linguistic Studies Presented to André Martinet*”, I, p. 74-100.

Cristinel MUNTEANU

Cum se învață o limbă (după Eugeniu Coșeriu)

C.M. – dr. în filologie (magna cum laude) al Universității „Al. I. Cuza”, Iași, lector la Universitatea „Constantin Brâncoveanu” din Pitești, Filiala Brăila. A publicat *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale* (2007), *Fundamente ale comunicării* (2007, în colaborare), *Tehnici de redactare în comunicare* (2008, în colaborare), *Discursul repetat între alteritate și creativitate* (Institutul European, 2008, ca editor) și *Tobias Peucer, De relationibus novellis / Despre relațiile jurnalistice* [Leipzig, 1690 – prima teză de doctorat din lume dedicată jurnalismului] (2008, ca editor).

Mai întâi de toate, titlul articolului necesită lămuriri suplimentare, fiindcă într-o astfel de formulare concisă sunt cuprinse mai multe probleme. Se învață (se însușește) o limbă sau se predă o limbă? Este vorba de limba maternă sau de o limbă străină? Se are în vedere limba istorică, limba națională sau limba funcțională? Sau limba literară? Cum se învață o limbă sau cum *trebuie* să se învețe o limbă anume?

Vom căuta să lămurim aceste momente „prin intermediul” lui Eugeniu Coșeriu, încercând să sintetizăm principalele sale idei referitoare la tema anunțată. Subiectul – considerat unul foarte serios – l-a preocupat îndelung pe savantul de origine română, care a tratat / discutat diverse aspecte ale chestiunii în mai multe lucrări sau prelegeri, însă întotdeauna din perspectiva coerentă și riguroasă a lingvisticii sale integrale.

1. Pentru început, câteva cuvinte despre învățarea *limbii materne*¹, activitate desfășurată intens în anii copilăriei, dar care durează, de fapt, toată viața.

Modul în care se însușește prima limbă este unul creator: *se învață creând*. La acest aspect se gândeau W. von Humboldt, B. Croce sau chiar G. von der Gabelentz atunci când afirmau că în realitate nu se învață o limbă, ci se învață [cum] să crezi într-o limbă (Coseriu, 2000: 127). Iar experiența învățării celei dintâi limbi este unică și irepetabilă: nu se mai poate reface starea inițială, ingenuă, întrucât nu mai este posibil să renunțăm la propria

limbă când o învățăm pe cea de-a doua. Nu se poate repeta aceeași experiență a tuturor lucrurilor și a întâmplărilor pe care am avut-o în copilărie. Ba mai mult, este cu neputință să învățăm din nou teoria literară, geografia, istoria etc., cu întreaga lor terminologie, și chiar de s-ar putea, n-ar mai fi în aceea formă primară a copilului care învață în limba sa maternă (*Ibid.*: 128-129).

De aceea, Coșeriu îi dă dreptate filozofului englez Collingwood în critica îndreptată împotriva acelor psihologi care cred că cei mici învață limba în felul următor: mama îi arată copilului laptele și-i spune „lapte”, îi arată focul și-i spune „foc”, îi arată degetul și-i spune „deget”... Într-adevăr, mama îi arată copilului laptele, dar îi (mai) zice (și) „Ce gustos!”, și-i arată și focul, dar îi zice „Arde/frige!”, și-i arată și degetul, spunându-i „Porcușorul^[2] acesta a fost la piață”. Așa că micuțul învață semnificatele cuvintelor „creând și emițând, în realitate, ipoteze, creând de fiecare dată o limbă posibilă și o denumire posibilă și apoi renunțând la ea, modificând această ipoteză de acord cu vorbirea celorlalți sau cu vorbirea adulților și dându-și seama că ipotezele sale nu coincid cu utilizările celui alt vorbitor” (*ibid.*: 129). Desigur, uneori, în mediul propriei familii, copilului i se pot accepta anumite născociri lingvistice, la care va renunța însă în momentul ieșirii din respectivul mediu, când va constata că în exterior nu se spune la fel. De pildă, copilul îl poate interpreta, în primă instanță, pe „arde” (sp. *quema*) drept nume al focului și să întrebuințeze cuvântul *arde* pentru a se referi la ceea ce noi numim *foc*. Dar, realizând ulterior că ceilalți se exprimă diferit, va opera modificări³. În consecință, învățarea limbii materne este o permanentă activitate creatoare și, în același timp, un fel de sacrificiu.

O teorie destul de răspândită susține că scopul învățării limbii ar fi acela de a stăpâni limba adulților și că, de fapt, copilul caută să atingă, cu aproximație, puțin câte puțin, în mod progresiv, acest scop. Însă o astfel de concepție este falsă din punct de vedere teoretic și empiric: „Aproximarea limbii adulților nu se face nici dinspre o non-cunoaștere și nici printr-o însușire progresivă, ci printr-o continuă creație de proiecte de limbă și prin adaptarea progresivă a acestor proiecte la limba adulților” (Coseriu, 1992: 227-228). Dacă, de exemplu, i se spune unui copil mic: „Acesta e un bou!”, se prea poate ca respectivul copil să-și formeze un semnificat care să nu corespundă în întregime cu semnificatul „bou” din limba adulților. În primă fază, copilul va include, probabil, în acest semnificat și „bou”, și „vacă”, și „vițel”, ba chiar mai mult decât atât, toate animalele mari sau toate animalele cu o anumită înfățișare. Văzând întâia oară un cal, e foarte posibil ca el să zică: „Acesta e un bou!”. Însă dacă mama îl va corecta („Nu, nu e un bou, e un cal!”), atunci copilul va modifica semnificatul creat, renunțând la o parte din el (*Ibid.*: 228).

Coșeriu insistă în multe locuri asupra a ceea ce ar trebui să înțelegem prin *semnificat* și asupra modalității în care se creează ori se învață semnificatele. Încă de la Aristotel, s-ar cuveni să se știe că semnificatul de limbă este „conținutul unitar de conștiință”, conceptul „care face posibilă și justifică, prin intermediul aceleiași expresii, desemnarea tuturor obiectelor recunoscute ca ținând de (sau ca fiind raportabile la) aceeași «specie»: nu faptul de a numi *cal* un cal, ci rațiunea pentru care se numește *cal* (și nu *măgar* sau *catâr*).” (Coseriu, 1983: 358-359). Semnificatul ia naștere printr-o operație a intelectului, o intuiție globală a unui mod de a fi (*noesis ton adiaireton* – despre care vorbește Aristotel în *De anima*): „această operație este prima operație a înțelegerii, care este aceea de a capta un mod de a fi, nu un anumit om sau mai mulți oameni, ci numai *ce-ul* sau *ceița* [sic!, < lat. *quid* și *quidditas*, n.m. – C.M.], ce e omul. Nu aplicându-l la tot felul de entități particulare, ci numai la această esență: modul de a fi. Pe urmă există a doua operație, aceea a judecății – a spune ceva despre ceva ș.a.m.d.” (Coșeriu, 2004: 51).

În același timp, Coșeriu avertizează că semnificatul nu este „dat” de context, ci de cunoașterea limbii. Contextul nu face altceva decât să determine ulterior semnificatele, precizând desemnarea. La rigoare, „un semnificat poate fi întrebuințat în contexte cu totul noi («inedite») și, adesea, un semnificat se află în conflict cu contextul, ceea ce implică faptul că este identificat sau recunoscut în mod independent de acesta; altminteri, expresiile greșite ori extravagante n-ar putea fi identificate ca atare. Fără îndoială, semnificatele se învață în contexte. Dar nu trebuie confundate condițiile empirice ale învățării cu cunoașterea limbii. Învățarea unei limbi este întotdeauna o activitate creatoare: ceea ce se experimentează este, în fiecare caz, o desemnare particulară și în întregime determinată; iar ceea ce se învață (adică, ceea ce se creează plecând de la această desemnare particulară) este un semnificat, o posibilitate nesfârșită de desemnare, în care desemnarea experimentată nu-i decât un exemplu.” (Coseriu, 1983: 359).

Coșeriu mai atrage atenția și asupra altui amănunt, neglijat chiar și de lingviști importanți: *semnificatele nu iau naștere pe cale inductivă*, prin experimentarea mai multor obiecte care aparțin unei clase. Clasele sunt fixate prin intermediul semnificatelor, și nu invers: semnificatul justifică posibilitatea de a construi astfel de clase. Iar însușirea / învățarea unui semnificat presupune imitarea intuiției originare – un act la fel de creator ca și inventarea acestuia (Coseriu, 2010: 343-345).

2. Este momentul să înfățișăm acum opiniile lui Coșeriu privind modul în care ar trebui să se facă educația lingvistică.

Deși se referă la limba spaniolă, în calitatea ei de limbă națională întrebuițată în țările din lumea hispanică – mediu lingvistic în care problemele par a fi mai numeroase decât în alte părți (cf. Coseriu, 1990) –, precizările lui Coșeriu sunt valabile, poate mai mult decât oricând, și în spațiul limbii române, unde se constată o evidentă degradare a exprimării literare. După Coșeriu, trei lucruri, în special, trebuie avute în vedere pentru a remedia situația actuală a educației lingvistice:

[a] să se dedice / aloce mai mult timp învățării limbii în școală („enseñanza idiomática”);

[b] toți profesorii, indiferent de materia predată, să fie, în același timp, și „profesori de limbă”, îngrijindu-se și de exprimarea lingvistică din / în cadrul fiecărei discipline în parte;

[c] să fie combătută în mod public atitudinea negativă – existentă și la noi – față de educația lingvistică (Coseriu, 1989: 37).

Data fiind importanța lor, despre cele trei chestiuni de mai sus Coșeriu vorbește, printre altele, în mai multe locuri, așa că încercăm să prezentăm punctul său de vedere și în aceste privințe.

2.1. Pentru a elimina o serie de confuzii și de erori de perspectivă, Coșeriu afirmă că, la rigoare, problema predării trebuie pusă înainte de toate ca problemă a *obiectului* („CE”) care se predă și a *obiectivelor* („PENTRU CE”) învățării, și nu a metodelor, întrucât acestea constituie o problemă secundară din punct de vedere rațional: „Nu pentru că ar fi mai puțin importantă, ci pentru că nu se poate pune cu temei decât după delimitarea obiectului și a obiectivelor învățării. În fapt, metodele analitice se evaluează în funcție de adecvarea lor la obiect, iar metodele didactice, în funcție de adecvarea lor la obiective.” (*Ibid.*: 33-34). Așadar, ordinea rațională ar fi cea de mai jos:

- a) Delimitarea obiectului care trebuie învățat / predat;
- b) Determinarea obiectivelor învățării / predării;
- c) Determinarea metodelor adecvate pentru analiza (descrierea) obiectului;
- d) Determinarea metodei didactice.

Obiectul trebuie să cuprindă: a) ceea ce elevii pur și simplu *nu cunosc*; b) ceea ce ei *cunosc doar în mod intuitiv*, trebuind transpus în planul reflexivității. În ambele situații, predarea limbilor străine⁴ este mai favorizată în raport cu predarea limbii naționale, întrucât este vorba, în fiecare caz, de o limbă bine determinată ce se poate studia contrastiv (plecând de la limba națională, pre-

supusă ca fiind deja cunoscută), iar „reflexivitatea se oferă într-un mod aproape automat prin chiar faptul că se referă la o materie necunoscută înainte de învățarea sa” (*Ibid.*: 34)⁵. În cazul limbii naționale însă, obiectul, pe de o parte, depășește „limba” propriu-zisă, iar, pe de altă parte, nu este bine delimitat în planul limbii. Din acest motiv, și obiectele învățării rămân imprecise: „Adesea se pornește de la ideea că elevul cunoaște deja limba națională și i se predă, dincolo de orice, o metodă pentru a o descrie și a o analiza; metodă care, de cele mai multe ori, se reduce la o nomenclatură pentru lucruri care se presupun a fi știute sau identificate intuitiv” (*Ibid.*). Altfel spus, elevii nu învață „limbajul”, ci mai degrabă un „metalimbaj” lingvistic și gramatical⁶.

Dar *a ști să vorbești* nu înseamnă doar cunoașterea „limbii” ca atare. Așa-nunumita „competență lingvistică” – „știința” de care fac uz vorbitorii în activitatea vorbirii – cuprinde, la un prim palier, un plan *biologic* și unul *cultural*. Planul biologic nu interesează prea mult aici, fiindcă se referă la mecanismele psihico-fizice ale vorbirii. În privința aceasta, putem constata că cineva vorbește, pur și simplu, *normal* sau *anormal* (că are sau nu defecte de vorbire: că pronunță bine sau nu, că nu este sau este afazic etc.). Ceea ce prezintă într-adevăr importanță este planul cultural, în cadrul căruia se disting trei niveluri ale limbajului și, implicit, trei tipuri de competență lingvistică: *nivelul universal* → *cunoașterea elocuțională* (a ști să vorbești în general, în conformitate cu regulile gândirii și cunoașterea lucrurilor), *nivelul istoric* → *cunoașterea idiomatică* (a ști o anume limbă istorică) și *nivelul individual* → *cunoașterea expresivă* (a ști să elaborezi discursuri în situații determinate). Pentru fiecare dintre ele există (în aceeași ordine) norme de *congruență*, *corectitudine* și *adecvare* (sau *potrivire*)⁷.

2.2. Este evident că „normalul” nu intră în sarcina profesorului de limbă, chiar dacă învațătorii, și chiar profesorii, uneori se văd obligați să corecteze și defectele „biologice” ale copiilor. Aceasta ține de datoria medicilor, a logopezilor etc. În schimb, când vine vorba de planul cultural, se presupune în mod tacit (dată fiind restrângerea generală a educației lingvistice și decadența retoricii) că profesorul de limbă națională se cuvine să fie profesor de „limbaj”, nu doar de „limbă” (adică să stăpânească [la modul reflexiv] cele trei tipuri de competență lingvistică).

Or, ceea ce a observat Coșeriu încă de la început⁸ este că cele mai multe deficiențe de exprimare ale vorbitorilor de limbă spaniolă sunt cele care încalcă normele corespunzătoare cunoașterii elocuționale și cunoașterii expresive. Prin urmare, mai toate exemplele care se aduc în sprijinul ideii că „se scrie rău” în spaniolă sunt, de fapt, cazuri de incongruență și, ocazional, de improprieta-

te / nepotrivire expresivă. Deci, la rigoare, nu ar fi vorba de o „necunoaștere a spaniolei”, ci, de cele mai multe ori, de o necunoaștere sau o desconsiderare a normelor elocutionale ori expresive (*Ibid.*: 35).

Pentru a combate toate aceste vicii, profesorul de limbă națională ar avea nevoie – în forma lor aplicată – de o *lingvistică a vorbirii* în general și de o *lingvistică a discursului* (sau *a textului*)⁹, pe care „să le elaboreze mai mult sau mai puțin intuitiv în acord cu necesitățile imediate și condițiile predării” (ceea ce, de altfel, se și face în unele țări în virtutea unei tradiții retorice explicite sau implicite).

2.3. Din nefericire, profesorul de limbă națională se confruntă și cu atitudinea negativă a altora – chiar din rândul celor culti – față de obiectul muncii sale. Conducându-se și ei după principiul conform căruia „se poate vorbi oricum, atâta timp cât se înțelege”, nici profesorii ce predau alte discipline nu se obolesc să corecteze greșelile elocutionale sau expresive din scrierile elevilor (deși le semnalează uneori), de vreme ce „conținutul” acelor lucrări le apare ca fiind acceptabil. Pretextul lor, desigur, este acela că o astfel de chestiune cade în sarcina profesorului de limbă...

3. O limbă istorică (spaniola, româna etc.) prezintă varietate internă din punct de vedere *diatopic* (adică geografic → *dialecte*), *diastratic* (adică socio-cultural → *niveluri* de limbă) și *diafazic* (în funcție de circumstanțele vorbirii → *stiluri* de limbă). Ea este, așadar, un ansamblu sau o colecție de limbi funcționale care interferează unele cu altele. Totuși, pentru dialectele primare ale unei limbi istorice, se poate stabili o *limbă comună*, iar în ce privește varietatea regională și culturală a acestei limbi comune se poate delimita o *limbă exemplară*. Cu siguranță, limba istorică face obiectul lingvisticii, dar nu poate fi și obiectul educației idiomatice. Atunci ce formă (a spaniolei, bunăoară) ar trebui predată / învățată în școală? Ceea ce ar trebui să se învețe – afirmă Coșeriu – ar fi: [a] spaniola exemplară actuală; [b] limba tradiției culturale comune a comunităților hispanice (Coseriu, 1989: 35).

3.1. Cu privire la problema limbii exemplare și a limbii literare, Coșeriu face câteva precizări de mare însemnătate, luând ca punct de plecare faptul că „limbajul este în mod efectiv activitate liberă și manifestare a libertății creatoare a omului” (Coseriu, 1998b: 9). Însă activitățile libere – ca întotdeauna când este vorba de cultură – nu sunt lipsite de norme intrinseci și obligatorii (în sensul lat. *obligatio*, prin care cei vechi înțelegeau nu o impunere exterioară, ci un angajament în mod liber consimțit). Limbajului îi sunt specifice, ca universalii, atât dimensiunea *creativității* (ce-i asigură varietate și dinamism), cât și dimensiunea *alterității* (faptul de „a fi cu altul”, ce-i conferă omogenitate, caracter unitar și tradițional). Or, la nivel istoric, tocmai această alteritate produce norma *corec-*

titudinii (conformitatea vorbirii cu sistemul lingvistic ce se pretinde că se realizează) și norma *solidarității* idiomatice (conformitatea cu vorbirea „celorlalți”, în același mediu funcțional) – ceea ce determină constituirea și continuitatea limbilor istorice, a modalităților lor interne și a limbilor comune (*ibid.*: 10).

Limba exemplară (sau „limba standard”) este limba comună a limbii comune, ca formă unitară la modul ideal a acesteia, cel puțin pentru acele îndatoriri și activități (culturale, politice, sociale, educaționale) care sunt (la modul ideal) îndatoriri și activități ale întregii comunități idiomatice. Și, pentru că nu o putem spune mai bine decât Coșeriu, se cuvine să-i dăm și de această dată cuvântul: „limba exemplară confirmă coeziunea și individualitatea comunității corespunzătoare unei limbi istorice și este expresia cea mai elocventă a unității etnico-culturale a comunității idiomatice. În sfârșit, *limba literară* este stilul – sau mai bine zis, «registru» (ansamblul de stiluri) – mai elevat al limbii exemplare” (*ibid.*: 11). Altfel spus, limba literară „reprezintă, în gradul său cel mai înalt, dimensiunea deontică (acel „cum trebuie să fie”) a[1] limbii; iar gramatica normativă nu este altceva decât manifestarea metalingvistică explicită a acestei dimensiuni” (*ibid.*: 9). Deoarece ea este forma cea mai evidentă și imediată a coeziunii cu tradiția culturală a comunității, limba literară este o valoare culturală de semn întotdeauna pozitiv. De aici și preferința socio-culturală (neimpusă de vreo autoritate) atât pentru limba exemplară, cât și pentru cea literară. Și tot așa se explică, în planul metalingvistic, normativitatea și planificarea lingvistică, adică însăși construirea deliberată a limbii exemplare (*ibid.*: 12)¹⁰.

3.2. În ceea ce privește atitudinea negativă pe care o menționam înainte, Coșeriu este de părere că trebuie criticate egalitarismul idiomatice și așa-zisul „liberalism” lingvistic, ambele întemeiate pe sofisme și ambele ignorând valoarea limbilor de cultură (adică a culturii majore) și a limbii exemplare. Egalitarismul idiomatice pretinde că toate limbile și toate modalitățile idiomatice sunt egale, întrucât sunt structuri lingvistice complete și suficiente pentru a îndeplini funcția de comunicare în mediul lor. Dar aceasta – observă Coșeriu – nu înseamnă că ar fi „egale” și în a îndeplini orice funcție și în raport cu orice mediu. Iar liberalismul lingvistic susține că „oricine este liber să vorbească după cum dorește” oriunde și oricum și că limba exemplară n-ar fi mai „corectă” decât celelalte modalități, la fel de îndreptățite, de vreme ce posedă propria lor corectitudine.

Critica lui Coșeriu este, încă o dată, fără drept de apel: „«Liberalismul» lingvistic este, în fond, un fals liberalism: nu promovează libertatea, ci arbitrarul. Și nu este, cum o cred unii – sau cum o zic fără să o gândească – o atitudine «progresistă», «tolerantă» și «democratică», ci, în fond, o atitudine reacționară și profund antidemocratică, fiindcă ignora dimensiunea deontică

a limbajului, sau ignoră și disprețuiește aspirația de a vorbi «mai bine» și «ca cei mai buni» (aspirație sinceră a oricărui vorbitor conștient de ființa sa istorică) și acceptă tacit ca vorbitorii modalităților ne-exemplare să rămână excluși din cultura cea mare a comunității idiomatice” (*Ibid.*: 13-14)¹¹.

Note

¹ Coșeriu observă că, în unele limbi, ceea ce noi numim *limba maternă* se numește *limba paternă*! Faptul că i se spune mai frecvent *maternă* se explică prin credința că limba se asimilează odată cu laptele („se mama con la leche”) [Coseriu, 2000: 128]. De altfel, în alt loc, el comentează, cu umor, imaginea: „Se spune adesea că prima limbă este cea care se știe mai bine, limba maternă, pentru că se suge odată cu laptele. Metafora este nefericită. Se cunoaște compoziția laptelui și se știe că nu conține niciun ingredient idiomatice. Pe de altă parte, există copii crescuți cu lapte de vacă și, slavă Domnului, nu sug odată cu el și limbajul vacilor.” (Coseriu, 2001: 440).

² Exemplul oferit de Coseriu sună în spaniolă astfel: „*Este chanchito fue al mercado*”. Or, *chanchito* (diminutiv format de la *chanchito* „porc”, deci „porcușor”) desemnează un peștișor galben cu dungi negre (*Chichlasoma facetum*) care trăiește în râul Plata (ce curge între Argentina și Uruguay), dar – mai apoi – și în acvariile celor pasionați de asemenea vietăți. De vreme ce și în românește o anume specie de pește mic se numește *porcușor*, am considerat că exemplul lui Coșeriu poate fi păstrat, prin traducere, întocmai cum era.

³ Pentru ilustrare, Coșeriu apelează la propria experiență: fiica sa cea mare, înainte de a merge la școală, folosea o creație personală, *dama*, pentru a desemna calul. Știind despre ce-i vorba, toți cei din familie îi făceau pe plac folosind același „cuvânt” (ce se ivise din îndemnul „andiamo a cavallo”, din care fetița îl reținuse aproximativ pe *andiamo* în forma *dama*). Evident că mai târziu, mergând la școală, a trebuit să renunțe la *dama*, fiindcă acolo nimeni nu înțelegea ce însemna (Coseriu, 2000: 129).

⁴ Despre necesitatea învățării temeinice a limbilor străine cu ajutorul textelor literare valoroase vezi îndeosebi Coseriu, 1987 și 1998a. De asemenea, tot pentru prezentarea punctului de vedere coșerian, se poate consulta articolul nostru (scris în colaborare cu Alice Toma), *Importanța literaturii pentru învățarea limbii române ca limbă străină*, în „Limba Română”, Chișinău, anul XX, nr. 7-8, 2010, p. 261-270.

⁵ Apropo de contrastivitate, Coșeriu amintește, în mai multe locuri, observația lui Roman Jakobson, după care

limbile nu se deosebesc prin ceea ce *pot* să zică, ci prin ceea ce *trebuie* să zică. Dacă, de pildă, un englez vorbește cu un rus și-i spune *I wrote to my friend* și rusul îl întreabă: „Spuneți-mi, vă rog, încă mai scrieți sau ați terminat de scris? Și acest *friend* [„prieten”] este un bărbat sau o femeie?” (ba chiar, în plus, dacă discuția se poartă la telefon, iar vocea englezului nu e prea clară, rusul ar putea întreba: „Și Dvs. ce sunteți, bărbat sau femeie?”), atunci anglo-saxonul ar putea să-i răspundă: „Dar de ce vă interesează dacă am terminat sau nu de scris ori dacă e vorba de un bărbat sau o femeie?”. Însă rusul nu întreabă așa din curiozitate, ci pentru că în limba sa chiar *trebuie* să spună aceste lucruri, în vreme ce vorbitorul de limbă engleză *ar putea* să folosească *he* „el” sau *she* „ea” și să precizeze în vreun fel sau altul că acțiunea de a scrie s-a încheiat ori este în desfășurare, dar *nu trebuie* să o facă, spre deosebire de rus, care cunoaște o distincție de gen până și în privința verbului (Coseriu, 2000: 128).

⁶ În acest sens, Coșeriu precizează: „Dar, dacă gramatica (ca *disciplină gramaticală*) nu poate fi *obiectul* propriu al învățării idiomatice – acesta fiind constituit de cunoașterea idiomatice, limba –, aceeași gramatică poate și trebuie să fie *instrumentul* său, fiindcă reprezintă exact trecerea de la o cunoaștere intuitivă la o cunoaștere reflexivă, adică fundamentată și justificată” (Coseriu, 1989: 36).

⁷ Vezi, pentru acestea, în românește, și prelegerea *Deontologia și etica limbajului*, în Coșeriu, 1994: 163-171.

⁸ Adică încă de când a redactat o importantă și masivă lucrare, *El problema de la corrección idiomática* (rămasă, în continuare, în manuscris, deși a fost încheiată, în linii mari, în 1957, la Montevideo).

⁹ Din păcate, remarcă E. Coșeriu, „<lingvistica vorbirii în general> nu există ca atare nici măcar ca disciplină descriptivă. Iar <lingvistica discursului> se dezvoltă în zilele noastre ca disciplină descriptivă, însă prea puțin ca disciplină aplicată.” (Coseriu, 1989: 35).

¹⁰ Eugeniu Coșeriu avertiza că nu trebuie confundat criteriul *corectitudinii* cu cel al *exemplarității*. În virtutea principiului binelui public sau al responsabilității sociale, lingvistul este îndreptățit (ori chiar obligat), în calitatea sa de membru al cetății, să supravegheze și să „asigure calitatea” limbii exemplare (sau a limbii standard). Corectitudinea este criteriul unei judecăți ce privește realizarea oricărui mod de a vorbi (fie că-i un anumit dialect, un anumit stil funcțional etc.), în timp ce „exemplaritatea este o calitate a unei forme determinate a unei limbi is-

torice care ajunge să fie vehicul comun de comunicare, dincolo de varietăți, pentru acele scopuri în mod ideal comune întregii comunități, ca educația, politica, administrația etc.” (Coseriu, 1998a: 117). Tocmai acest caracter exemplar și ideea implicită de superioritate justifică munca permanentă care se duce pentru desăvârșirea ori păstrarea acestei forme a limbii naționale. Așa se explică planificarea lingvistică și tendințele de normare, care, în practică, pot conduce și la comiterea de erori, ceea ce nu anulează însă sensul lor pozitiv. În consecință, continuă Coșeriu: „Trebuie să replicăm, așadar, că gramatica normativă, cu defectele sale, are bune motive să existe; și că liberalismul lingvistic este o atitudine nedemocratică și reacționară care obligă vorbitorul să rămână izolat și fără posibilitatea de a participa la cultura majoră a unei comunități: se prezintă ca libertate acel «vorbește cum vrei, pentru că noi facem cultura», dar ei înșiși, cei care prezintă această atitudine ca democratică, nu vorbesc ca aceia ale căror libertăți pretind că le apără” (*Ibid.* : 118).

¹¹ Eugeniu Coșeriu semnalează faptul că în lingvistica pozitivistă (prezentată uneori ca fiind „liberală” sau „democratică”, dar, în același timp, „obiectivă”!) se constată o opoziție față de întreaga gramatică normativă și față de normarea vorbirii, pe motiv că acest liberalism ar fi condiția conviețuirii și că fiecare ar trebui să vorbească după bunul plac, atâta vreme cât „se înțelege despre ce e vorba”. O asemenea atitudine, susținută cu argumente false, reduce limbajul la un simplu instrument de comunicare practică, nesocotindu-se funcția reală a limbajului în comunitate și în viața omului (Coseriu, 1998a: 113-114). În acest sens, este celebră cartea lingvistului american Robert Anderson Hall jr., *Leave your language alone* (New York, 1950), în care se afirmă că „there is no such thing as good and bad (or correct or incorrect, grammatical or ungrammatical, right and wrong) in language” (*op. cit.*, p. 6); mai mult decât atât, pe coperta cărții se precizează că ea conține „un mesaj de libertate și de toleranță”. Poziții similare înregistrează Coșeriu și la alți lingviști, precum M. Swadesh, H. E. Palmer și O. Jespersen (*Ibid.*: 114).

Bibliografie

Coseriu, 1983 = Eugenio Coseriu, *Pour et contre l'analyse sémiologique*, în Eugenio Coseriu, *L'homme et son langage*, Éditions Peeters, Louvain – Paris – Sterling, Virginia, 2001, p. 355-369.

Coseriu, 1987 = Eugenio Coseriu, *Acerca del sentido de la enseñanza de la lengua y literatura*, în *Innovación en la enseñanza de la lengua y literatura*, editat de Subdirección General de Formación del Profesorado, Ministerio de Educación y Ciencia, Madrid, 1987, p. 13-32.

Coseriu, 1989 = Eugenio Coseriu, *Sobre la enseñanza del idioma nacional. Problemas, propuestas y perspectivas*, în „*Philologica*”, II, Salamanca, 1989, p. 33-37.

Coseriu, 1990 = Eugenio Coseriu, *El español de América y la unidad del idioma* [I Simposio de Filología Iberoamericana (Sevilla, 1990)], Libros Pórtico, Zaragoza, 1990, p. 43-75.

Coseriu, 1992 = Eugenio Coseriu, [La] *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar* [vers. germ. orig.: *Sprachkompetenz. Grundzüge der Theorie des Sprechens*, 1988], Editorial Gredos, Madrid, 1992.

Coșeriu, 1994 = Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, ca supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A, Lingvistică, Iași, 1994.

Coseriu, 1998a = Eugenio Coseriu, *Textos, valores, enseñanza*, în Eugenio Coseriu, Óscar Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, EUNSA, Pamplona, 2006, p. 113-126.

Coseriu, 1998b = Eugenio Coseriu, *Sobre ejemplaridad idiomática y lengua literaria*, în „Boletín de la Academia Peruana de la Lengua” (Lima), 28, 1997, p. 9-14.

Coseriu, 2000 = Eugenio Coseriu, *Sobre el aprendizaje y la enseñanza de las lenguas* [1995], în „Moenia. Revista lucence de lingüística & literatura”, Lingüística, vol. 5, 1999, p. 127-134.

Coseriu, 2001 = Eugeniu Coseriu, *La estructura del saber lingüístico* (ordenado y dispuesto para la imprenta por José Polo), în „*Analecta Malacitana*”, XIII, 2, 2000, p. 437-452.

Coșeriu, 2004 = Eugenio [sic!] Coșeriu, *Prelegeri și seminarii la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu* [1998-1999], Texte consemnate, cuvânt înainte și anexă de Doina Constantinescu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2004.

Coseriu, 2010 = Eugenio Coseriu, *Storia della filosofia del linguaggio* [vers. germ.: *Geschichte der Sprachphilosophie. Von den Anfängen bis Rousseau*, 2003 (vers. germ. orig.: vol. I – 1969, vol. II – 1972)], Edizione italiana a cura di Donatella Di Cesare, Carocci editore, Roma, 2010.

Irina CONDREA

Antroponimul ca semn lingvistic

I.C. – prof. univ. dr. hab. în filologie, șef Catedra limba română, Facultatea de Litere, U.S.M. Domenii de cercetare: stilistică, traducere, semiotică, sociolingvistică. Autoare a șapte cărți, între care *Traducerea din perspectivă semiotică* (2006) și *Curs de stilistică* (2008). Participantă la numeroase proiecte și conferințe internaționale (România, Germania, Ucraina, Rusia).

Numele de persoană reprezintă semne lingvistice specifice, care nu întrunesc în totalitate ideea saussuriană de arbitraritate, mai ales din cauza că acestea nu trec prin faza de „concept”. Cunoscuta formulare a lingvistului elvețian că „semnul lingvistic nu unește un lucru cu un nume, ci un concept cu o imagine acustică” nu este total aplicabilă în cazul antroponimelor, pentru că orice nume trimite la o persoană concretă, reală, chiar dacă „imaginea acustică” este mai mult arbitrară.

În practica denominării persoanelor, ideea de arbitraritate este exclusă din start. Numele unui nou-născut fie este ales de părinții acestuia, fie este dat în conformitate cu tradițiile locale culturale, religioase, de familie etc. Un criteriu universal în acest sens este cel bazat pe ideea *nomen est omen*, care consemnează credința că între numele omului și soarta acestuia există o legătură care îi determină chiar soarta.

Apariția numelui de persoană este determinată și de anumiți factori sociali, psihologici, de influența mass-mediei, a literaturii, de anumite tendințe la modă etc. Și totuși, din tot acest sistem, este exclus definitiv protagonistul, posesorul numelui, care nu poate avea vreo putere de decizie, astfel că toți poartă nume pe care nu le-au ales personal, dar pe care le „personalizează” pe parcursul întregii vieți, identificându-se cu acestea și dându-le valoare.

Numele unei persoane, într-o anumită perioadă concretă de timp și într-un anumit spațiu, poate oferi o serie de informații despre purtător: de exemplu, în spațiul nostru, un Oleg Bujoreanu va

fi identificat cel mai probabil ca un basarabean, datorită prenumelui rusesc atașat la un nume de familie cu formă românească, iar alegerea prenumelui a fost dictată de o modă locală, determinată, într-o anumită măsură, de situația politică. În alte cazuri „determinarea politică” se poate solda cu frecvența sporită a unor tipuri de prenume sau cu o serie de prenume cu certe conotații de epocă. De exemplu, în onomastica sovietică rusească sunt înregistrate prenume de tipul *Vladlen* (de la *Vladimir Lenin*), *Octeabrina*, *Tractorina* (trimițând la octombrie și tractor), *Revмира* (*революция мира*), *Marlen* (*Маркс, Ленин*), *Kim* (*Коммунистический интернационал молодежи*), ori chiar *Dazdraperma* (format de la primele silabe ale cunoscutei lozinci proletare *Да здравствует первое мая!*) și *Cucușapol* (de la *Кукуруза – царица полей*) ș.a.

Identificarea persoanei printr-un nume care reflectă anumite trăsături caracteristice reale sau, cel puțin, atribuite de cineva unei persoane, se face cu ajutorul poreclelor. În actualul nomenclator onomastic *porecla* – ca definiție – este un supranume dat, de obicei în bătaie de joc, unei persoane (și urmașilor ei) în legătură cu o caracteristică a fizicului, a psihicului, a activității sale [1]. Însă conotația persiflantă consemnată de dicționar nu totdeauna este determinantă în apariția unei porecle. În comunitățile mai mult sau mai puțin închise, cum sunt cele rurale, identificarea persoanelor prin porecle devine, în fond, o necesitate, pentru că într-un sat pot exista zece sau chiar mai multe persoane purtând, de exemplu, numele Ion Cojocarul și atunci porecla servește ca factor identificator suplimentar.

Porecla îl reprezintă pe om în felul în care acesta este văzut / perceput / evaluat de ceilalți, de o colectivitate, de un socium, fiind o componentă a heteropercepției. În studiile de onomastică poreclele sunt studiate pe zone, mai ales în mediul rural, fiecare localitate având propriul repertoriu de porecle, ce se raportează la factorii care le generează. În mod tradițional, porecla reprezintă o componentă a comunicării orale, lexemele respective fiind înregistrate doar de cercetători, la fel ca și materialul dialectologic.

I. În textele literare, porecla este abordată, în primul rând, de scriitori, de diverși autori, care exploatează acest fenomen, deopotrivă cu alte elemente ale oralității. În literatura română tradiția începe, se pare, cu Ion Neculce, care expune convingător felul cum poate apărea o poreclă în *O samă de cuvinte*: „Ștefan-vodă cel Bun, când s-au bătut cu Hroit ungurul, precum dzicu unii la Cașen, iar letopisățul scrie că s-au bătut la Șcheie pe Șiretiu, au fost cadzucul cu Ștefan-vodă în razboiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu pute în grabă încăleca Ștefan-vodă, fiind om micu. Și au dzis Purice aprodul: «Doamne, eu mă voi face o moviliță, și vino de te sui pe mine și încălecă».

Și s-au suit pe dânsul Ștefan-vodă și au încălecat pre cal. Și atunci au dzis Ștefan-vodă: «Sărace Purece, de-oi scăpa eu și tu, atunci ți-i schimba numeli *din Purice în Movilă*». Și au dat Dumnedzeu și au scăpat amândoi. Și l-au și făcut boier, armaș mare, pre Purece. Și dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Movileștilor, de au agiunsu de au fost și domni dintru acel neam”.

Unul dintre autorii care s-au remarcat prin felul de a-și numi personajele – cu nume caracterologice, de aceeași natură cu poreclele, este și Giovanni Boccaccio. Acesta explică el însuși numele celor 7 doamne, care povestesc istoriile *Decameronului*: „Pentru ca spusele lor să fie înțelese fără smintire în cele câte vor urma, voi încerca să le botez cu nume potrivite, cu totul sau în parte barem, cu însușirile fiecăreia. Pe prima dintre ele și cea mai vârstnică de ani o vom numi deci, nu fără de un rost anume, *Pampineea* (vioaia, înfloritoarea), pe a doua *Fiammetta* (jucăușa), apoi *Filomena* (iubitoarea de cântece), *Emilia* (ispititoarea), *Neifile* (tânăra îndrăgostită) și ultima *Eliza* (cea asemănătoare Didonei înșelată în iubire)”.

Miguel de Cervantes dă personajelor sale multe nume cu tâlc, explicând de unde provin acestea și ce semnificații comportă. Renumitul său hidalgo consideră că „calul unui cavaler atât de vestit și, pe lângă asta, un cal atât de minunat, nu se cădea să rămână fără un nume celebru... Așadar, după ce scorni în închipuirea sa o mulțime de nume pe care le compuse, le șterse și le părăsi, le lungi și le scurtă, le făcu și le desfăcu în minte, ajunse în cele din urmă să-l numească *Rocinante*, nume – după părerea sa – și nobil, și sonor, lămurind și ceea ce fusese când era mârțoagă, până a nu fi ceea ce era acum, când le-o lua înaintea tuturor mârțoagelor de pe lume și ajunsese cel dintâi dintre ele”. *Rocinante* (nume masculin) este derivat de la *rocin* (mârțoagă), format cu sufixul augmentativ *-ante*; iar coincidența acestuia cu *antes* (înainte) generează un joc de cuvinte cu dublu sens, în care este evidentă nuanța de grotesc și de persiflare.

Numele are o importanță foarte mare pentru eroul central al lui Cervantes, care „cum își văzu calul botezat atât de pe gustul său, îi veni chef să-și pună și lui un nume, și-și mai bătu capul cu asta încă opt zile, iar la capătul lor hotărî să se numească *Don Quijote*”. *Quijote* este partea din armură care acoperea piciorul, iar sufixul augmentativ *-ote* se folosește în limba spaniolă pentru a forma denumiri cu semnificație ridicolă (*librote* – cărțoi; *monigote* – om de nimic; *mazacote* – om greoi, plicticos). Este de remarcat că și în limba română populară există un asemenea sufix *-ote* (*oite*) – *băbote* (băboi, babă mare), *căsote* (căsoi, casă foarte mare). La transpunerea romanului în alte limbi acest nume *Quijote* nu a fost tradus, el s-a păstrat și a devenit celebru cu forma sa originală, care este explicată în chiar textul lui Cervantes.

Relația nume – persoană este sesizată în porecle cu mult mai clar decât în numele oficiale, deoarece poreclele reflectă, adeseori persiflant sau chiar caustic, comportamentul sau o trăsătură caracteristică a persoanei pe care comunitatea o dezaprobă. De obicei, poreclele „fixează” o situație a persoanei date, felul cum este ea văzută de ceilalți și cum este tratată prin poreclire de către colectivitatea din care face parte, cf.: „Părinte în Ocolina era unul pe nume *Vasile Găină*, și sătenii, cum obișnuiesc ei a tot scorni porecle, îi ziceau *popa Cucoș*, iar cum părintele a început a îmbătrâni, i-au zis *părintele Cloșcă*” (I. Druță, *Biserica Albă*). Traducerea în limba rusă redă parțial semnificațiile poreclelor din original: „*Фамилия священника была Гэинэ, то есть курица, и селяне его в самом деле за глаза звали старой курицей*”. Evoluția atitudinii față de părinte se manifestă prin schimbarea poreclei: de la numele masculin – bătaiosul și țanțoșul „Cucoș” – la femininul „Cloșcă”, cu evidente conotații inactive, sedentare, ce denotă tendința spre izolare, neimplicare. Acest semn ghidează de la bun început cititorul spre un anumit făgaș al receptării și acțiunile părintelui Găină îndreptătesc în bună măsură porecla de „cloșcă”. Explicarea poreclelor de către autori reflectă situația reală, când supranumele este motivat și explicat de cei care îl emit, de colectivitatea relativ restrânsă în care acesta este utilizat, făcându-se, în cazul lui I. Druță, și remarca despre obișnuința oamenilor de a scorni porecle.

II. O revigorare a procedului de *scornire a poreclelor* (vorba lui I. Druță) se atestă acum din plin în presă, iar cei care îl promovează fără ostentare sunt ziaristi, a căror țintă sunt, bineînțeles, persoanele publice. Poreclele sunt totdeauna situative, ele reflectă anumite trăsături fizice, psihice, amintesc de unele situații în care s-a manifestat persoana respectivă etc. [2, p. 24-27].

În cazul unor persoane publice, poreclele, în fond, se mondializează, fiind preluate și răspândite de mass-media cu viteza fulgerului și în acest fel se diminuează caracterul de nume local / îngust al poreclei. Este vorba de personalități arhicunoscute ca Margaret Teacher cu porecla *Doamna de Fier* (preluată de la *Cancelarul de Fier – Bismark*), *Gorbi* (Gorbaciov), *Sarco* – Sarcozy, *V.V.P. Путья, Путька, Канутин* – Putin ș.a.

Una și aceeași persoană poate avea mai multe porecle și numărul acestora este un indiciu al gradului de popularitate, fie pozitivă, fie negativă. Astfel, fostul premier ucrainean Iulia Timoșenco se pare că a stabilit un adevărat record în ceea ce privește poreclele pe care i le-a dat presa – *газовая принцесса, оранжевая принцесса, дама с косой, Жанна Д'Арк оранжевой революции, королева бензоколонки, самурай в юбке, леди Ю, Дюймовочка украинской политики, второй Путин, Путин в юбке sau БомжЮля, Тимошенница* ș.a.

[3, p. 63]. Poreclele actuale, prin expresivitatea semantică a lexemelor, prin procedeele metaforice și jocurile de cuvinte utilizate, devin un fel de creații folclorice contemporane. Conform unei definiții mai largi, actualmente porecla este „un nume suplimentar neoficial, dat persoanei de către cei ce o înconjoară și reflectă o trăsătură caracteristică a acesteia, o circumstanță din viața sa, o analogie, specificul provenienței sale și alte motive” [4, p. 68-69].

Și politicienii de pe cele două maluri ale Prutului s-au învrednicit de numeroase porecle, care scot la iveală și trăsăturile fizice, trăsăturile de caracter, dar și numeroasele gafe pe care le comit, fie în comportament, fie în discurs.

Presa scrie că președintele Traian Băsescu a fost „botezat”, de-a lungul vremii, cu o mulțime de porecle, unele mai răutăcioase ca altele, de la *Popeye Marinarul* la *Pazvante Chiorul*.

Președintelui Traian Băsescu, pe lângă *Basecu*, cu trimitere la poliția politică a Securității, *Zeus*, *Piratul*, *Băselu*, *Marinarul*, *Jack Daniel's*, *Traian Pinochio*, *Captain Planet*, *Poppeye marinarul*, *Ultimul Sauron*, i s-a mai spus în presă și *Sulaina cenal*, deoarece așa a numit acesta Canalul Sulina în 2006. Însuși președintele face haz pe seama acestor aprecieri, considerând că poreclele sunt un indiciu al popularității sale. El scrie pe un sait: „Ați ales un președinte cu un ochi mai mare, cu unu' mai mic și o șuviță care flutura în vânt! Privind în urmă, pot spune că mi s-au dat cele mai tari porecle din istoria președinților României, printre care *Chioru'*, *Marinaru'*, *Chelu'*, *Băselu* sau *Căpitanu'*”, concluzionând că „lumea nu alege pentru ochi frumoși”.

Fiica lui Traian Băsescu, Elena, poartă o poreclă constituită printr-un procedeu destul de productiv acum – abrevierea. În textele scrise numele ei este uneori consemnat doar prin inițialele E.B., de aceea presa a supranumit-o Eba.

Și-au primit poreclele descriptive, ce fac aluzie la înfățișarea respectivelor persoane, și Emil Constantinescu (*Țapul*), Dan Voiculescu (*Felix Motanul*) ori Vasile Blaga (*Buldogul*), Victor Ciorbea (*Melcul Carpati*) și Virgil Măgureanu, văzut în chip de *Șarpe cu Ochelari*.

Un personaj cunoscut mai ales pentru agramatismele sale este primarul sectorului 5, Marian Vanghelie, care s-a ales cu mai multe porecle de-a lungul timpului: *Marean*, *Primarele*, *Care este*, iar ultima pare să le fi întrecut pe toate: *Almanahe*.

Conform surselor de pe internet, lui Călin Popescu Tăriceanu porecla i s-a ras de la pasiunea sa pentru motoarele pe două roți. După accidentul de motocicletă-

tă pe care l-a suferit, șeful guvernului a devenit subiect de ironie pentru adversarii politici, care i-au găsit repede o poreclă: *Motocicleanu*. Pentru fostul ministru al Educației Cristian Adomniței, totul a pornit de la o confuzie comisă de acesta în legătură cu numărul stelelor de pe steagul Uniunii Europene. Bineînțeles, gafa nu a rămas netaxată, iar porecla i-a fost repede găsită: *Asteluței*.

Politicienii și persoanele publice din stânga Prutului, de asemenea, au diverse porecle, deși presa nu este chiar foarte activă în acest sens. Saiturile moldovenilor nu ocolesc totuși această temă, de pe „Moldoveanul” aflăm că jurnaliștii „moldavi” nu sunt atât de inventivi ca cei români în ce privește poreclitul politicianilor, dar în schimb marele nostru popor – e primul la acordarea poreclelor în special politicianilor.

Dorin Chirtoacă, primar de Chișinău, în popor este supranumit *Harry Potter*. Porecla se datorează, evident, formei ochelarilor pe care îi poartă, dar și unor acțiuni „magice”, nenumăratelor „lupte cu răul” întreprinse de tânărul edil al capitalei care îl „înfrățesc”, într-o anumită măsură, cu renumitul personaj literar. Premierul Vlad Filat are o poreclă formată prin prescurtarea numelui de familie în manieră rusească – *Filea*.

Un alt politician, Mihai Ghimpu, s-a învrednicit de cele mai multe porecle – *Ghimp*, *Ghimpler*, *Mihai cel Mare*, *Americanu*, *Saakașvili de Moldova*, *Românul*, *Moș Ghimp*, *Despot-vodă* – date în conformitate cu situația în care acesta și-a manifestat trăsăturile de caracter.

În timpul campaniei electorale liderul AMN Serafim Urecheanu s-a autointitulat, într-un spot publicitar, *Serafică și Serafică fără frică*. Cea mai populară poreclă a lui Serafim Urecheanu este totuși una simplă – *Urechilă*, formată cu sufixul augmentativ *-ilă*, care comportă o semnificație persiflantă.

Marian Lupu, liderul PD, a fost supranumit de presă *Marinică*, iar comuniștii i-au dat o poreclă formată de la două apelative, dintre care unul este chiar numele de familie al politicianului, iar celălalt, rusescul zaiăț (iepure), iepure semnificând mai mult frica, astfel că s-a ajuns la *Zalupu* (și lup, și iepure). Printr-un procedeu similar a fost formată și cea mai populară poreclă a liderului comunist Vladimir Voronin – *Cioronin* (din cioară și *vorona*), iar presa îl numește adeseori cu un supranume dat cândva lui Stalin – *tătuca, papa* sau *vorona*. La fel, prin compunere, a fost formată porecla lui Iurie Roșca – *Voroșca*, făcându-se aluzie la alianța dintre Voronin și Roșca. Lexemul provenit are o asonanță cu un cuvânt rusesc *vorîșca* cu sensul depreciativ de „hoț mărunț, găinar”. Mai nou, presa i-a acordat lui Roșca și porecla *Barbărasă* (de când a renunțat la barba pe care a purtat-o mult timp).

Iar unul dintre politicienii moldoveni P. Lucinschi a fost botezat de presă *Șmecherilovici*, după forma patronimicului său Chirilovici.

III. O altă categorie de porecle se referă la felul în care este percepută o întreagă colectivitate, o societate, o țară sau o națiune. De multe ori în prim-plan apar preferințele culinare, care celorlalți li se par stranii. Astfel, francezii sunt numiți *broscari*, *grenuile*, sau rusește *leagușatnichi*, pentru că prepară mâncăruri din broaște, italienii sunt numiți *macaronari*, ucrainenii se asociază neapărat cu *slănina* – *salo* și *horilka*. Moldovenii sunt, evident, *mămăligari*, denumire pe care ne-o dau și rușii, iar perifrazele și aluziile sunt dintre cele mai variate. Într-un timp se transmitea permanent reclama: *Сникерс: И толстый, толстый слоу шоколада*, parafrazată în *Снегурс: и толстый, толстый слоу мамалыги*.

În primăvara anului 2005, perioadă când la Chișinău mocnea o situație tensionată „revoluționară”, Oazu Nantoi, liderul de atunci al social-democraților din Republica Moldova, a fost întrebat de reprezentanții mass-mediei dacă în Moldova este posibilă o revoluție. Răspunsul a fost unul „glumeț”: *mămăliga nu explodează*.

Iar evenimentele care au avut loc în Republica Moldova în aprilie 2009 au fost calificate în mass-media rusească drept *revoluția mămăligii* sau *revoluția mămăligarilor* – *мамалыжный путч*.

În concluzie, putem constata că poreclele sunt rezultatul unui proces activ de creație lexicală în perioada contemporană, proces care se dezvoltă după aceleași legități în toate limbile europene, iar trăsăturile specifice sunt condiționate de factorii sociali locali.

Referințe bibliografice

1. *Noul dicționar universal al limbii române*, 2006.
2. Onufrie Vințeler, *Studii și cercetări de onomastică și etimologie*, Casa Cărții de Știință, 2010.
3. С. Ю. Потапова, *Неофициальные наименования общественно-политических деятелей в современном русском языке*, În *Иностранные языки в высшей школе*. Выпуск 2, 2010, с. 62-71.
4. Н. В. Подольская, *Словарь русской ономастической терминологии*, М., Наука, 1988.

Tatiana VERDEȘ

Cuvinte-cheie în discursul politic actual

Studiu de caz

T.V. – doctorandă, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.

Ordonarea și utilizarea corectă a *cuvintelor-cheie* într-un discurs politic joacă un rol important atât pentru atenționarea receptorului, cât și pentru ghidarea / manipularea lui. De obicei, cuvintele-cheie îl determină pe receptor să fie atent la conținutul textului, din acest considerent făcându-se apel și la anumite efecte iconice: pronunțarea, sublinierea, evidențierea.

Prin cuvinte-cheie se presupun anumite standarde de frecvență – atunci când un cuvânt își face apariția în text de mai mult de două, trei ori, repetarea fiind intenționată și motivată. Cuvintele-cheie sintetizează cel mai bine conținutul unui text. Actorii politici utilizează, de obicei, numai cuvinte-cheie relevante pentru auditoriu, astfel încât efectul perlocuționar să genereze persuasiunea.

Analiza propusă se consideră utilă, pentru că, în felul următor, se va vedea la ce categorie de cuvinte-cheie se recurge mai des pentru exprimarea atitudinilor față de problemele prezente și viitoare ale societății, care sunt strategiile care stimulează materializarea programului electoral.

Demersul nostru constă în identificarea cuvintelor-cheie reprezentative pentru programele politice cercetate, gruparea lor în clase gramaticale, stabilirea nivelului de deicticitate și emiterea unei concluzii statistice. Principiul selectării cuvintelor-cheie s-a făcut în dependență de ideile promovate și frecvența utilizării cuvântului în discurs.

Prezentul studiu de caz se axează pe programele electorale din Republica Moldova, de la alegerile parlamentare din 2009.

Într-un text, de regulă, purtătorii ideilor principale și ai informațiilor de detaliu sunt subiectul și acțiunea. Astfel că, substantivul și verbul formează grupul esențial într-un discurs. Celelalte părți de vorbire (adj., adv., pron., art. etc.), deși sunt complementare, au un rol important în formarea / realizarea sensului lexical. Altfel spus, potențialul stilistic al fiecărei clase gramaticale este pus în evidență la nivelul contextului, fapt demonstrat și de programele politice analizate.

În discursul politic **substantivul** deține rolul central în ceea ce privește accepția și expresivitatea programului politic, specifice pentru acesta fiind substantivele abstracte, comune, nedeterminate etc.

Verbul, alături de substantiv, reprezintă o parte de vorbire foarte bogată în valențe expresive: prin *categoria diatezei* (într-un discurs politic efectul stilistic este generat, de exemplu, de *întrebuințarea reflexivului*), *categoria modului* (indicativul, de exemplu, arată o acțiune sigură și reală) și *timpuri* (timpurile gramaticale creează o largă posibilitate de interpretare și de marcare stilistică a textului politic prin: *prezentul gnomic (permanent)*, *prezentul în loc de viitor; prin valorile optative ale viitorului* etc.).

Adjectivul prezintă interes din punctul de vedere al valorii expresive ce implică referința etc.

Pronumele are o mare capacitate de abstractizare. În programul politic el poate fi considerat ca marcă a ambiguității și a echivocului. În același timp, pronumele poate actualiza anumiți termeni sau poate filtra, ierarhiza anumite atitudini.

Adverbul, mai puțin semnificativ, are valoare stilistică sugestivă, relevând o comparație.

Numeralul, în discursul politic analizat, este utilizat, de regulă, cu valoare stilistică, exprimând *aproximația, calitatea* etc.

Articolul, dincolo de faptul că indică în ce măsură obiectul este cunoscut de către vorbitor, constituie în programele politice semnul impreciziei, al ambiguității.

Celelalte părți de vorbire (neflexibile: **prepoziția, conjuncția, interjecția**) servesc ca instrumente de legătură, stabilind coerența și coeziunea textuală.

De cele mai multe ori cuvinte-cheie devin: verbele substantivizate, substanti-
vele articulate, pronumele (de regulă, demonstrativele, posesivele), adjectivele
(de obicei, exprimate prin substantive); verbele (la viitor, imperfect) etc.

Propunem în continuare câteva date statistice relevante:

	PCR	PL	AMN	PLDM	PDM	MAE	PNL	PRM	PDSMU	PC	PPCD	SPERANTA	P.Agrar	PSD	PR	PUM	PEMAVE	UMPR	UCM
Nr. total de cuvinte	8482	5883	3433	17757	8828	2079	493	1586	1151	4323	3892	3088	7881	2359	4693	6590	1327	2061	
Vb. substantivi- zate																			
<i>asigurarea</i>	8	14	13	58	11	2	-	4	9	13	8	10	17	2	21	4	2	3	
<i>cooperarea</i>	5	-	1	28	1	2	-	-	-	2	-	3	-	1	-	2	-	-	
<i>crearea</i>	6	13	10	48	12	3	-	8	8	17	6	5	21	8	6	9	-	4	
<i>dezvoltarea</i>	14	18	14	135	21	2	3	9	9	38	14	5	24	6	20	21	13	4	
<i>integrarea</i>	2	12	6	19	2	2	-	-	-	8	1	2	4	-	6	1	-	-	
<i>modernizarea</i>	-	1	5	29	3	3	1	-	-	5	-	-	3	-	-	1	-	-	
<i>promovarea</i>	10	9	3	36	3	-	3	-	1	19	10	1	7	1	3	6	1	-	
<i>stimularea</i>	4	8	5	9	9	1	-	-	-	5	4	1	9	-	3	-	-	-	
<i>susținerea</i>	4	6	7	24	7	2	-	4	2	-	4	5	7	3	1	3	-	2	
Subst. (toate formele art. hot.)																			
<i>Cetățean,ul,ii</i>	9	18	11	46	35	9	2	12	11	13	7	6	41	13	38	25	3	15	
<i>Drept,ul,ului</i>	31	33	9	39	10	4	2	12	5	-	22	10	9	12	22	25	6	4	
<i>Economie,a,ile</i>	5	10	15	36	14	7	1	4	1	11	5	6	15	13	22	10	1	8	
<i>Educație,a,ei</i>	3	9	10	25	5	3	-	1	3	5	3	1	9	2	4	13	-	-	
<i>Egalitate,a,ții</i>	4	4	1	4	1	1	-	-	-	1	4	2	1	-	-	4	2	1	
<i>Europa</i>	-	-	3	7	-	4	-	-	-	-	-	1	6	-	7	-	-	-	
<i>Libertate,ea,le</i>	16	12	-	21	4	3	1	-	1	4	16	-	-	-	-	1	5	-	
<i>Om,ul oameni</i>	16	11	4	10	9	3	-	8	-	4	12	1	6	-	7	39	4	1	
<i>Partid,ul,lui</i>	4	10	3	23	28	2	8	29	2	6	4	40	25	4	42	27	32	11	
<i>Politica,cile</i>	16	40	4	61	38	5	2	4	5	36	18	8	12	5	45	8	1	6	
<i>Putere,ea,ile</i>	2	8	2	9	1	1	-	-	-	4	2	2	14	-	25	4	2	12	
<i>Salariu,ul,lui</i>	1	1	7	3	3	-	-	2	-	1	1	7	20	1	2	2	-	-	
<i>Situație,a,țiile</i>	2	1	4	8	5	-	-	-	1	1	2	-	2	1	2	15	-	2	
<i>Societate,ea,le</i>	12	6	3	41	8	-	1	1	2	12	3	2	2	38	9	5	5	5	
<i>Stat,ul,ele</i>	24	63	8	1	38	20	6	10	2	18	27	2	26	29	85	16	5	16	
<i>Tineret,ul,filor</i>	8	25	-	11	6	9	-	31	5	6	3	12	7	7	4	9	-	-	
<i>Țară,a,ii</i>	-	-	2	29	-	-	-	1	-	-	1	-	42	-	26	-	-	3	
<i>Valoare,ea,i,ile</i>	14	8	2	24	19	-	2	2	4	8	13	2	3	2	9	2	1	-	
ș.a.								3				2							

Adj.																				
<i>Economic,ă,e</i>	30	51	32	64	24	9	6	9	8	40	30	11	25	18	20	39	3	6		
<i>Politic,ă,e,ile...</i>	25	20	19	70	25	123	10	20	8	7	15	20	2	22	9	31	21	15		
<i>European,ă,e</i>	11	24	11	76	7	0	1	1	-	-	11	-	12	-	6	8	1	-		
<i>Comunist,e...</i>	-	2	8	8	-	1	-	-	-	-	-	-	9	-	4	3	-	-		
<i>noi</i>	2	3	7	27	9	2	2	1	3	7	-	-	2	1	7	18	4	-		
<i>ș.a.</i>																				
Pron.																				
<i>Acest,a,ști,tor</i>	18	46	17	183	45	23	-	8	5	25	23	13	36	8	25	62	10	11		
<i>Acel,ea, același</i>	5	6	2	23	5	-	-	-	-	2	4	3	4	3	-	7	-	-		
<i>Noi</i>	22	-	-	4	6	1	-	2	-	1	24	4	-	-	-	13	-	28		
<i>(art.) Un,unui, unor,le ș.a.</i>	115	56	41	190	102	12	6	35	21	53	56	25	72	15	37	48	12	19		
Adv.																				
<i>Prezent</i>	-	2	3	1	2	2	-	-	-	1	-	-	-	3	1	-	-	1		
<i>Viitor</i>	-	2	1	2	3	2	-	-	-	1	3	-	7	2	4	-	-	2		
<i>Aici</i>	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-		
<i>Acolo</i>	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-		
<i>Acum</i>	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-		
<i>Astazi</i>	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-		
<i>ș.a.</i>																				

Conform prezentului inventar se observă că programele electorale din Republica Moldova, 2009 se caracterizează prin: ambiguitate, inferență, neutralitate de gen (cu referire la limbajul utilizat), caracter orientativ, formulare extrem de vagă etc. S-a atestat, de asemenea, o dominantă masculină, prin invocarea termenilor oficial acceptați, după cum urmează: deputat, candidat, profesori, medici, lucrători, cetățeni. Actualizând semantica lemelor-cheie, putem constata că, din punct de vedere tematic, în majoritatea programelor electorale se pledează pentru o economie mai dezvoltată, libertate în drepturi, politică liberal-democratică etc.

O altă concluzie relevantă este prezența a câtorva categorii gramaticale semnificative:

- **cuvinte a căror conotație depinde de contextul comunicativ** (*partidul, situația, acesta, puterea, statul* etc.);
- **cuvinte ce se caracterizează prin abstracție, echivoc, ambiguitate, interpretabilitate** (*dezvoltarea, promovarea, libertatea, modernizarea, crearea* etc.);
- **cuvinte noțiuni** (*politică, economic, european, comunist* etc.).

În cele din urmă, s-au stabilit cinci cele mai utilizate cuvinte:

un, o (art. neh., toate formele sg., pl. – prevalând forma de masculin);

acest, aceasta (pron. / adj. demonstrativ, toate formele sg. pl.),

politic, ă, e (adj.),

stat (subst., formele articulate ale acestuia),

dezvoltarea (verb substantivizat).

S-a constatat că: utilizarea articolelor nehotărâte **un** și **o** și formele acestora de singular și plural acompaniază un substantiv pe care îl determină; denumește obiectul neindividualizat în discuție; dă sens general substantivului. Referința deictică pe care o capătă substantivul însoțit de articolul respectiv este una imprecisă și, de cele mai multe ori, cu implicații semantice și pragmatice variate. De exemplu: „Creștinismul este *unul* dintre factorii esențiali de coeziune socială”, faptul că este unul dintre factori, implică existența a mai multor și anulează ideea de stringență, de imperativ. Sau în: „Introducerea *unor* mecanisme eficiente de protecție a pieței interne” prin art. nehot. se presupune prezența mecanismelor, dar nu se concretizează care ar fi ele, evitându-se ideea / conotația responsabilității.

În cazul demonstrativelor **acest**, **aceasta** (și toate formele lui – pron. / adj.), este vorba de variatele accepții pe care le capătă prin: indiciul personal și configurația spațială a contextului comunicării. În ambele cazuri referentul este accesibil direct în situația de enunțare, actul de referință realizându-se nemijlocit: „Al treilea element important pentru protecția împotriva degradării mediului implică *tratarea solurilor erodate și prevenirea formării ravenelor. Aceste acțiuni* trebuie inițial realizate în centrele raionale, contribuind la o utilizare mai eficientă a pământului (în agricultură) și la dezvoltarea altor activități economice, cu îmbunătățirea situației în domeniul securității în zonele afectate de mișcarea și eroziunea solurilor.”

Întrucât un discurs politic presupune aprioric sfera politicului, este firească utilizarea frecventă a adjectivului **politic**, **ă**: *program politic, sfera politică, forță politică, formațiune politică, interes politic, activitate politică, maturitate politică, legături politice* etc., care actualizează, de fiecare dată, importanța intereselor statale.

Cazul substantivului **statul** este însă diferit. Fiind vorba de Republica Moldova, articolul hotărât *-ul* din *statul* va indica o referință, mai mult sau mai puțin explicită – statul Republica Moldova – sau poate fi supus diverselor contextualizări: conducerea Republicii Moldova, partidul de la guvernare, cei de la putere, poporul Republicii Moldova etc., interpretarea fiind dependentă de situația comunicativă (*statul* – un deictic discursiv).

Prin verbul substantivizat **dezvoltarea** se menționează ambiguitatea semantică. Chiar dacă prin dezvoltare se înțelege acțiunea de a (se) dezvolta și rezultatul ei – creștere, evoluare, amplificare etc. (conform DEX-lui), utilizarea acestui lexem în îmbinare cu alte sintagme sau cuvinte prezintă, implicit, variate efecte perlocuționare: *dezvoltarea economică, dezvoltarea durabilă, dezvoltarea civilizată, dezvoltarea liberă a fiecăruia, dezvoltarea întregului diapazon*

al libertății democratice etc. (dezvoltarea pe care și-o dorește fiecare poate fi veridică doar cu partidul x la putere).

În cele din urmă, se poate afirma că în discursul politic actual se dă preferință cuvintelor a căror conotație depinde de situația de comunicare, de procesul emiterii și receptării (emițător – receptor) etc.; cuvintelor a căror grad de ambiguitate trece de nivelul minim. Prin urmare, cuvintele-cheie în discursul politic, la care se apelează și în programele electorale analizate, se caracterizează prin referință deictică și, prin urmare, pot fi numite deictice [1, p. 55-59; 2, p. 251-290; 3, p. 113-128; 4; 5; 6].

Din punct de vedere diacronic, s-a observat și faptul că în discursul electoral de obicei se recurge la aceleași cuvinte-cheie, evaluând spectrul semantic al acestora. În acest sens, am realizat o comparație a cuvintelor-cheie în programele electorale din 2001-2005 cu cele din 2009, urmărind evoluția semantico-statistică a celor cinci grupuri stabilite.

Relevante în acest sens sunt următoarele rezultate:

Partidul Politic	Programele electorale 2001-2005 EXEMPLE, Frecvența utilizării	Programele electorale 2009 EXEMPLE, Frecvența utilizării
PCRM	<i>Unele state din Europa, un grup de state, unele metode socialiste, un număr impunător de interpretări, a unei societăți de tip nou etc. – 14 la număr (din 2147 de cuvinte).</i>	<i>Unor înalte standarde, unei viziuni asupra realității, unor conflicte, unele țări, unui comunist dogmatici, unor noi clase dominante, noul secol devine un fel de prolog al unei alte epoci, al unei alte politici, al unui alt mod de percepere a viitorului etc. – 122 de cazuri (din 8482 de cuvinte).</i>
AMN	<i>Unui sistem politic imperfect, apariția unui mare și influent partid politic, constituirea unei formațiuni moderne, unui trai decent pentru fiecare etc. – 56 (din 3056 de cuvinte).</i>	<i>Formarea unor resurse umane competente, consolidarea unor instituții educaționale, educarea unei societăți citite și deschise, conform unor date..., etc. – 41 (din 3433).</i>
PL	<i>Un buget echilibrat, unui program de principii, prin crearea unui sistem financiar-bancar agricol modern, organizarea unui sistem de asistență socială permanentă etc. – 59 (din 4495).</i>	<i>Care susțin unele companii în detrimentul altora, un mediu favorabil dezvoltării economice, viitorul unei economii dezvoltate, unele regiuni pot rămâne în urmă, realizarea unor programe structurale etc. – 56 (din 5883).</i>
PD	<i>Un nou nivel de dezvoltare a țării, unul din principalele obiective, oferirea unei autonomii financiare, realizarea unor programe concrete de restructurare a societății noastre, crearea unui stat național puternic etc. – 82 (din 7708).</i>	<i>Consolidarea formațiunii în jurul unor principii democratice, pentru a evita haosul unor alegeri parlamentare anticipate și implementarea unor strategii, edificarea unei societăți moderne, implementarea unor politici de redistribuire etc. – 102 (din 8828).</i>

Etc.

Prin urmare, implicitul semantic, ca formă de conținut în discursul politic, oferă noi posibilități de relații comunicative între codificator și decodificator, demonstrează intențiile codificate ale emițătorului [8]. Iar principala funcție a implicitu-

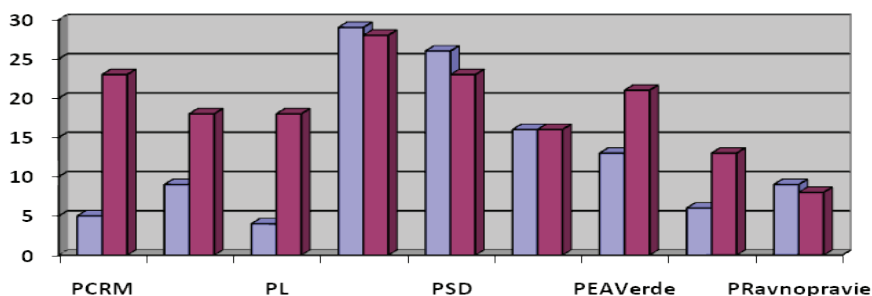
lui este realizarea / satisfacerea intenției codificatorului. Implicitul pragmatic, ori subînțelesul, propune o informație care derivă din situația de comunicare. Toate aceste particularități proprii și deicticelor ne dau dreptul să susținem faptul că cele cinci grupuri de cuvinte-cheie, caracteristice programelor electorale, au o valoare semantică intrinsecă de interpretabilitate și pragmatism.

Semnificativi în acest sens sunt și indicatorii statistici ai cuvântului-cheie *dezvoltare*:

Partidul Politic	Programele electorale 2001-2005 EXEMPLE, Frecvența utilizării	Programele electorale 2009 EXEMPLE, Frecvența utilizării
PCRM	<i>Dezvoltare socială, dezvoltare eterogenă</i> – 2 utilizări.	<i>Modele, scenariii, strategii de dezvoltare, dezvoltare socială și economică, dezvoltarea umanității, dezvoltare culturală, dezvoltarea libertății cetățenești</i> etc. – 19 utilizări.
AMN	<i>Dezvoltarea sistemul democratic, dezvoltare social-economică, dezvoltare regională, dezvoltarea țării</i> – 12 utilizări.	<i>Dezvoltare economică, dezvoltare buisnesului, dezvoltare rurală și regională, dezvoltare agrară, dezvoltarea telecomunicațiilor</i> etc. – 14 utilizări.
PL	<i>Dezvoltare complexului economic, model de dezvoltare dinamic și suficient</i> – 4 utilizări.	<i>Dezvoltarea proprietății private, dezvoltare economiei de piață, dezvoltarea economică, dezvoltare teritorială, dezvoltarea agriculturii, industriei</i> etc. – 18 utilizări.
PD	<i>Dezvoltare industriei, dezvoltarea potențialului științific, dezvoltarea țării, dezvoltare durabilă, dezvoltare regională, dezvoltarea culturii naționale, dezvoltare spirituală</i> etc. – 29 de utilizări.	<i>Dezvoltare economică, dezvoltare socială, dezvoltarea sectorului agrar, dezvoltarea sectorului privat</i> etc. – 21 de utilizări.
PSD	<i>Perspective de dezvoltare, dezvoltarea raporturilor externe, dezvoltarea pieței de capital, dezvoltarea micului buisness</i> etc. – 35 de utilizări.	<i>Dezvoltarea economică, dezvoltarea fizică și spirituală a cetățenilor, dezvoltarea infrastructurii de producere, dezvoltarea comerțului</i> etc. – 24 de utilizări.
PPCD	<i>Dezvoltarea transportului, dezvoltarea socio-economică, dezvoltarea politică, dezvoltarea durabilă a societății, dezvoltarea științifică</i> – 14 utilizări.	<i>Dezvoltarea persoanei în dragoste și comunitate, dezvoltarea și fortificarea sectorului neguvernamental, dezvoltarea durabilă a societății</i> – 14 utilizări.
PE „Alianța Verde”	<i>Dezvoltarea societății, dezvoltare extensivă a economiei, dezvoltare a orașelor, dezvoltarea civilizată a Moldovei</i> etc. – 13 utilizări.	<i>Dezvoltarea economică, dezvoltarea durabilă, dezvoltare tehnologică, dezvoltarea civilizată, dezvoltarea multilaterală a personalității umane</i> etc. – 21 de utilizări.
Partidul „Patria Rodina”	<i>Dezvoltarea tehnico-științifică, dezvoltarea industriei, dezvoltarea economică și socială, dezvoltarea liberă a cetățenilor</i> etc. – 6 utilizări.	<i>Dezvoltarea principiilor de autoadministrare, dezvoltarea liberă a fiecăruia, dezvoltarea tehnologiilor ultramoderne, dezvoltarea întregului diapazon al libertăților democratice</i> etc. – 13 utilizări.
Mișcarea social-politică „Ravnopravie”	0 utilizări.	<i>Dezvoltarea concurenței loiale, dezvoltarea economică, dezvoltarea continuă a relațiilor de piață, dezvoltarea instituțiilor sistemului politic</i> etc. – 6 utilizări.
Etc.		
Notă: PPCD nu a modificat programul electoral: <i>dezvoltare liberă a personalității, dezvoltarea societății, dezvoltarea economică, dezvoltarea serviciilor agricole, dezvoltarea sistemului de finanțare</i> etc. – 14 utilizări.		

În programele electorale din 2001-2005 este vorba mai mult de o dezvoltare socială, economică, politică etc., în cele din 2009 sub semnul dezvoltării sunt plasate și alte valori: libertatea, personalitatea, societatea etc. Se creează impresia unui progres general, mesajul fiind implicit: toate aceste evoluții pot fi reale doar dacă se va vota partidul corespunzător.

Rezultatele obținute cu referire la informația deictică pot fi reprezentate grafic astfel:

Se observă că în unele cazuri este vorba de o evoluție considerabilă a utilizării celor cinci categorii de cuvinte-cheie, în alte cazuri, mai rar, scade numărul acestora. S-au depistat noi combinații semantice. Altfel spus, programele din 2009 sunt mai originale, mai variate semantic, chiar dacă unele idei se repetă, contextul și timpul îmbracă o nouă haină.

Statistica făcută ne permite să afirmăm că, în cadrul discursului politic, de multe ori lipsește componenta logică, existând doar un set restrâns de *cuvinte-cheie* și un șir de trucuri manipulative.

Conform calculelor statistice s-a constatat, cu aproximație, că 35-75 la sută din limbajul utilizat de electorat se caracterizează prin ambiguitate, subiectivitate / intersubiectivitate, sens restrâns, contextual, inferență, caracter relațional și orientativ.

Limbajul politic al programelor electorale autohtone se caracterizează prin cuvinte deictice [2, 4, 6], cuvinte cu caracter general abstract sau polisemantice, limbaj de lemn [7] și vocabularul bază.

Se ajunge la concluzia că discursul politic electoral este asemenea unui lăncișor, inelele căruia sunt foarte bine prinse între ele și se succed regulat sau haotic. Trăsătura cea mai evidentă este forma pragmatico-virtuală, modificarea variată a subordonării inelelor și relația dintre acestea.

Prin urmare, spre deosebire de oricare alte forme de comunicare, discursul politic este un teren propice pentru utilizarea instrumentarului lingvistic în

scopul transmiterii unei informații implicite. Din acest punct de vedere, în urma analizelor efectuate, putem susține cert că programele politice prezintă un anume interes lingvo-stilistic și merită a fi cercetate.

Bibliografie

1. F. Dimitrescu, *Note asupra sistemului deicticelor românești*, În „Studii și cercetări lingvistice”, X, nr. 1, 1959, p. 55-59.
2. I. Dolgova, E. Maksimova, *Deixis in Time and Space: The Fate of the Russian Demonstrative sej*, In E. Andrews & Y. Tobin (eds.). *Towards a calculus of meaning: Studies in markedness, distinctive features, and deixis*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, 1996, p. 251-290.
3. Ch. Fillmore, *Lectures on deixis*, California, CSLI Publication, Center for the Study of Language and Information Stanford, 1997, p. 113-128.
4. R. Ghița, *Deixis-ul, ca universalie lingvistică și modalități de exprimare a acestuia în limbile română, franceză și maghiară* [online] Teză de doctor. 2009. <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2009apr2/Ghita%20Ramona%20-%20Deixis-ul,%20ca%20Universalia%20Lingvistica%20si%20Modalitati%20de%20Exprimare%20a%20Acestuia%20in%20Limbile%20Romana,%20Franceza%20si%20Maghiara/REZUMATUL%20TEZEI%20DE%20DOCTORAT%20INTI-TULATE.pdf> (accesat 12.09.2009)
5. *Gramatica limbii române*, vol. I, *Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005, 712 p.
6. A. Hobjilă, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2003, 181 p.
7. D. Papadima, *Limba de lemn – un antilimbaj*. În „Limba și literatura română”, Societatea de Științe, anul XXI, nr. 2 (aprilie-iunie), București, 1992.
8. S. Săvulescu, *Analiza discursului public* [Curs online] Școala Națională de Studii Politice și Administrative, 2005. http://facultate.regielive.ro/cursuri/stiinte_politice/analiza_discursului_public-39647.html (accesat 22.03.09)

Dan MĂNUCĂ

Între romantism și simbolism: *Noaptea de decembrie*

D.M. – prof. univ. dr.,
Facultatea de Litere a
Universității „Al. I. Cuza”,
Iași. Membru al Uniunii
Scriitorilor din România,
membru al Asociației
de Literatură Generală și
Comparată din România.
Redactor-șef adjunct al
revistei „Convorbiri literare”,
membru al comitetului
de redacție al publicațiilor
„Limba Română” (Chișinău),
„Anuar de lingvistică și
istorie literară”. Autor a
numeroase volume de studii
și istorie literară. Director
al Institutului de Filologie
Română „Al. Philippide” al
Academiei Române (1990–
2009).

De obicei, când se fac referiri la Alexandru Macedonski, trimerile cele mai numeroase au în vedere simbolismul, deoarece sunt invocate cu deosebire intervențiile teoretice ale poetului. Cu puține excepții, precum *Poezia viitorului* (1892), nu toate au însă legătură nemijlocită cu simbolismul, iar *Logica poeziei* (1880) îl situează în rândul acelor teoreticieni europeni care, fără să fie neapărat adepți ai simbolismului, sprijineau adâncirea desprinderii liricii de servituțile principiului *ut pictura poesis*. Întărit de practica Renașterii și barocului, postulatul asemănării obligatorii dintre poezie și pictură a fost ulterior contestat vehement. Mai întâi de Lessing, în *Laokoon sau despre granițele dintre pictură și poezie* (1765), apoi de romantici. La rândul lui, Macedonski desparte net domeniile, contribuind, împreună cu Eminescu, la individualizarea limbajului poeziei. Ar exista, susține el, o „logică a poeziei” și, opusă acesteia, o „logică a prozei”. Termenul de „logică a poeziei” va fi folosit, la scară europeană, abia în 1918, de germanul Hans Larsen (*Die Logik der Dichtung*, 1918). Subtil cunoscător al procedeelelor liricii, Macedonski se ferește să fie adeptul declarat fie al romantismului, fie al simbolismului, deoarece o atitudine prea tranșantă ar fi produs o schematizare simplificatoare. Mai importantă i se pare sublinierea faptului că poezia propune o nouă ordine de comunicare artistică, creează o existență nouă, o realitate diferită de aceea cotidiană. În 1967, Max Bense o va numi „realitate estetică”. Adân-

cindu-și raționamentul, Macedonski afirma că „logica poeziei este ne-logică față de proză și, tot ce nu e logic fiind absurd, logica poeziei este, prin urmare, însuși absurdul”. Poetul român nu merge însă mai departe, către „absurdul” suprarealist, către dicteul automat și către hazard, două direcții pe care le va dezvolta, de exemplu, dadaismul. El se păstrează în limita principiilor mari ale romantismului, între care unii teoreticieni mai noi includ și simbolismul. Macedonski susține că poezia convinge, în primul rând, pentru că tot ce este frumos convinge; și în al doilea rând, deoarece poezia este de „esență divină”, este o „scânteie a divinității”. Chestiunea este veche, de când dănuie relația dintre poezie și religie. Adică de la începuturi. Unii esteticieni o învăluie în subtilități verbale, precum fenomenologul Mikel Dufrenne, care, în *Poeticul* (1953), este de părere că forța de convingere a poeticității se află în umanitatea apariției, în bunăvoința și finețea sensibilului.

La jumătate de cale între romantism și simbolism și-a situat Macedonski și poemul *Noaptea de decembrie*, apărut pentru întâia oară în anul 1902. Textul se întemeiază pe structura fundamentală a arhetipului *moarte și renaștere*, exersată, mai întâi, în poemul în proză *Meka și Meka* (1889), unde scriitorul apelează la o desfășurare aproape completă a imaginarului: naștere și origine, creștere și educație ș.a.m.d. Dar în *Noaptea...* acestea sunt reduse la câteva elemente principale, care, la rândul lor, sunt supuse unui proces de ambiguitate. Au fost păstrate doar episoadele *tentația (năzuința)*, *călătoria inițiativă* și *înfruntarea dificultăților*. Finalul propune un răspuns incert: împlinirea sau ratarea, așezând astfel poemul în dilematicul subiacent întregii opere macedonskiene.

Schema este simplă și totodată comună. Într-o încăpere tipic romantică, de felul aceleia, boeme, atribuite și „sărmanului Dionis” al lui Eminescu, un poet cade în reverie, fascinat de fantasmalele închipuite de flăcările focului din vatră („Arhanghel de aur”), și se imaginează a fi emir. Atotputernic într-un Bagdad luxuriant, el aspiră să ajungă la Meka, dar moare în arșița deșertului, fermecat mereu de nălucirile iscate de jocul luminilor.

Emirul macedonskian se înfățișează ca un erou tragic, deoarece nu dorește să fie propriul lui sclav. El caută ceva care se află dincolo de el și care îi orientează destinul. Ne aflăm în fața unui personaj de tip romantic, invincibil și care nu greșește sau, cel puțin, nu are conștiința că greșește. Se deosebește astfel de Luceafărul eminescian, care nu ezită să cadă, din proprie voință, în greșală. O comparație între emirul lui Macedonski și Hyperion al lui Eminescu pune în evidență absența *hybris*-ului în cazul celui de-al doilea și puternica manifestare a acestuia în cazul celui dintâi. Hyperion nu își supraapreciază nici forțele și nici libertatea propriei în confruntarea cu destinul, în vreme ce emirul are o

conștiință puternică a lor. De aceea el nu cunoaște limite, nu se simte supus nimănui decât tentației lăuntrice și trăiește din această supunere. Nu cade niciodată în păcat, pentru că, spre deosebire de Hyperion, nici nu îl cunoaște.

Este motivul pentru care Macedonski își însoțește personajul cu imagini ale luxurianței, ale fastului, pentru a sublinia plenitudinea trăirilor. Deși are premoniția celor ce se vor întâmpla, emirul nu pregetă să trăiască din plin toate etapele căutărilor, fie că sunt dominate de abundență, fie că sunt stăpânite de privațiuni. Pentru el, ca și pentru Hyperion, importantă este căutarea însăși.

Un rol esențial în construcția poemului macedonskian îl au raporturile cu divinitatea. Emirul năzuiește, precum orice musulman, să ajungă la Meka, patria lui Mahomet și, totodată, loc sfânt, de pelerinaj. În al doilea rând, despre emir se afirmă că este animat de „credința-voința”. Plecând de la aceste date, se poate admite că încărcătura mistică a poemului macedonskian este mai puternică decât aceea a poemului eminescian. Dar, spre deosebire de Hyperion, emirul nu este conștient de faptul că o vină există totuși în el însuși și că drumețul care merge pe căi ocolitoare este chiar o parte a lui. Emirul și drumețul sunt simboluri care se completează, se întregesc reciproc, în cuprinsul arhetipului *moarte și renaștere*. În acest punct, poemul macedonskian se întâlnește cu sugestiile din legenda medievală a doctorului Faust, în care Faust – exponentul binelui, prin năzuință neîncetată – și Mefistofeles – exponentul răului, prin tentațiune malefică – sunt cumnați.

Rândurile care urmează vor preciza gradul de detașare de simbolism a poemului macedonskian. Iată despre ce este vorba. În *Poezia viitorului* (1892), Macedonski afirma că denumirea de „simbolism” a noului curent literar provine de la procedeele utilizării frecvente a simbolurilor. Și exemplifica termenul de „simbol” prin următoarele asemănări: *crucea* ar fi un substitut simbolic pentru Isus, *faunul* pentru lubricitate, *albul crinului* pentru inocență. Dar Macedonski omite faptul că exemplele lui aparțin unui context care este cultural și nu literar, unde accepțiunile pot fi – și, adesea, sunt – divergente. Spre exemplu, în romanul *Hyperion oder der Eremit in Griechenland* (*Hyperion sau pustnicul din Grecia*, 1799) al lui Friederich Hölderlin, personajul care dă titlul romanului ridică probleme complet diferite de acelea propuse de personajul eminescian, deși suprafața simbolică este identică. Ceea ce a produs derapaje hermeneutice în eminescologie. La rândul lui, nici Macedonski nu ține seama de faptul că, așa cum va sublinia Ernst Cassirer (în *Filozofia formelor simbolice*, 1925), sentimente precum acela religios ori acela artistic nu pot fi exprimate decât prin simboluri sau mituri.

Așadar, Meka reprezintă o emblemă care a fost întrebuințată nu numai de simbolism, ci se circumscrie unui larg topos poetic, cu o frecvență mai mare în roman-

tism. Motivul literar al năzuinței către altceva decât propune lumea conjuncturală vine, probabil, din romanele cavaleresti, unde apare, de mai multe ori, în ciclurile *Graalului* și al *Cavalerilor Mesei Rotunde*. În romantism, poate fi întâlnit la Samuel Coleridge, în *The Rhyme of the Ancient Mariner* (*Balada bătrânului marinar*, 1898) și în *Kubla Khan or A Vision in Dream* (*Hanul Kubla sau o viziune în vis*, 1816). Tot din romantismul de limbă engleză amintesc *A Descent into the Maelstrom* (*O coborâre în Maelstrom*, 1841) de Edgar Allan Poe. Ca topos negativ, poate fi exemplificat prin *Das Schloss* (*Castelul*, 1926) de Franz Kafka.

În simbolismul românesc, astfel de locuri poetice care întruchipează o aspirație nedefinită apar, între alții, la Iuliu Cezar Săvescu (*Polul Nord*), Gabriel Donna (*Polul Nord și Nebuloasa din Andromeda*), D. Iacobescu (*Eldorado*), I. Minulescu (*San-Salvador*) ș.a. Urme ale topos-ului pot fi întâlnite și la Mircea Eliade (*La țigănci*) sau la A. E. Baconsky (*Biserica Neagră*).

Noaptea de decembrie se înscrie, așadar, într-un motiv literar vechi și bogat reprezentat în literatura europeană, preluat și amplificat în simbolism, ca un protest față de prozaismul societății. Spre deosebire de romanticii de tipul lui Byron, simboțiștii nu își scot personajele-simbol în arenă, ci le păstrează în zona meditativului gratuit, așa cum procedează și Macedonski. În acest sens, mai apropiată de sensul ultim al poemului macedonskian este, de pildă, poezia *Cântecul cavalerului* (*Cancion del Jinete*, 1921) de Federico Garcia Lorca. Iată textul, în versiunea dată de subsemnatul: „Cordoba. / Îndepărtată și însingurată. / Cal negru, lună roșie / și măslina în desagă. / Deși cunosc drumurile, / nu voi ajunge niciodată la Cordoba. / Prin câmpie și prin vânt, / Calul negru, luna roșie. // Moartea se uită la mine / de dincolo de turnurile Cordobei. / Ay, ce drum larg! / Ay, calul meu cel vajnic! / Ay, moartea mă așteaptă / înainte de a ajunge la Cordoba! // Cordoba. // Îndepărtată și însingurată”¹. Textul poetului spaniol se înscrie în cuprinsul aceluiași arhetip *moarte și renaștere*, cu precizarea că folosește condensarea de tip expresionist a tuturor elementelor, în vreme ce, dimpotrivă, textul poetului român le detaliază arborescent.

Pe de altă parte, o comparație între poemul în proză *Meka și Meka* și *Noaptea de decembrie* evidențiază accentuarea sentimentului de detașare în cel de-al doilea text. În *Meka...*, opoziția dintre emir și drumeț aproape că are nuanțe pamfletare. Lui Macedonski i-a trebuit mai bine de un deceniu pentru a se putea distanța de obsesia contingentului iritant și a dobândi o apreciere senină. Astfel încât în *Noaptea...*, drumețul nu mai este ironizat, ci privit cu oarecare distanțare, deoarece face parte integrantă din comparație. El mărturisește că, spiritualmente, emirul a ajuns totuși la Meka fie și numai prin ardența aspirației („credința-voința”). Se subliniază, și pe această cale, caracterul măreț și

totodată intangibil al idealului, care rămâne, în continuare, o proiecție. Detașarea este subliniată și prin modalitatea de construcție a textului. Este vorba, anume, despre prezența refrenelor: un vers dintr-o strofă este reluat el singur, detașat, constituind o strofă separată: „Și nici o schinteie în ochiu-adormit”; „Făptura de humă de mult a pierit”; „Murit-a emirul sub jarul pustiei”. Procedeul nu derivă din muzicalitatea de tip simbolist, căci apare în mod aleatoriu. În fapt, aceste refrene alcătuiesc un meta-text, în chip de comentariu meditativ la adresa textului-mamă. Este subliniată și pe această cale dimensiunea reflexivă a întregului poem.

Acest aspect este subliniat și printr-o altă caracteristică arhitecturală, anume felurile în care sunt descrise Bagdadul și Meka. Cel dintâi oraș este o proiecție a lumii circumstanțiale, realizată cu mijloace baroce: „Motive înalte de-argint și de aur / Și jaruri de pietre cu flăcări de sori. / Hangiare-n tot locul, oțeluri cumplite – / În grajduri, cai repezi cu foc în copite. // Bagdadul! Cer galben și roz ce palpită, / Raiu de-aripe de vise și raiu de grădini, / Argint de izvoare și zare-aurită – / Bagdadul, poiana de roze și crini – / Djamii – minarete – și cer ce palpită: // Și el e emirul și toate le are”. Cel de-al doilea topos este o proiecție a lumii ideale: „Ca gândul aleargă spre alba nălucă, / Spre poamele de-aur din visu-i ceresc... / Cămila, cât poate, grăbește să-l ducă... / Dar visu-i nu este un vis omenesc – / Și poamele de-aur lucesc – strălucesc – // Iar alba cetate rămâne nălucă. // Rămâne nălucă, dar tot o zărește / Cu porți de topaze, cu turnuri de-argint”. Ambele sunt înfățișate la fel de captivante, spre a sugera o teză fundamentală: pentru creatorul de artă, realul și idealul sunt la fel de importante și atrag în mod egal, fiind inseparabile. În absența conjuncturalului, creația este imposibilă.

O comparație cu *Lucașfărușul* evidențiază absența feminității. Aceasta este exclusă atât din lumea conjuncturală, cât și din cea ideală, poemul macedonskian deosebindu-se astfel de acela eminescian, în care Cătălina ocupă un loc central. Dar femininul absentează aproape în toată opera lui Macedonski, în care predominant este caracterul suficient sieși al cunoașterii și al creației. Pentru Macedonski, creația artistică este orgolioasă și nu admite o prezență străină. De cealaltă parte, Cătălina face parte și ea din universul Lucașfărușului, unde îi personifică pe ceilalți, idealul acestora, străin de lumea hyperionică. Și în poemul lui Macedonski există o a doua prezență, însă, așa cum am afirmat mai sus, drumețul nu îi reprezintă pe ceilalți, ci este o parte a emirului însuși. Este încă o modalitate de a accentua caracterul tragic al căutărilor.

Un spațiu amplu este rezervat episodului călătoriei inițiatice. Se urmărește astfel să se sublinieze că mult mai importantă decât punctul de plecare (Bag-

dadul) și punctul de sosire (Meka) este căutarea însăși, marcată de dramatism și, în final, chiar de tragicism. Pentru a sublinia acest fapt, poetul a dezvoltat imagistica suferinței mântuitoare. Probele prin care trece emirul sunt agresive și suportate cu stoicism, deoarece pentru acesta contează suferința eliberatoare. „Iar alba cetate rămâne nălucă. / Rămâne nălucă, dar tot o zărește / Cu porți de topaze, cu turnuri de-argint, / Și tot către ele s-ajungă zorește, / Cu toate că știe prea bine că-l mint / Și porți de topaze, și turnuri de-argint”. Episodul pelerinajului este dominat de imagini ale focului și de substitute ale acestuia: „aeru-n flăcări”; „zarea de flăcări”; „e-aprins chiar plămânul hrănit cu dogoare”; „și zilnic tot cerul s-aprinde mai tare”; „și moare emirul sub jarul pustiei”. Prezența imaginilor ignice în episodul central, acela al pelerinajului, este destinată să reliefeze necesitatea purificării prin foc, precum se întâmplă cu pasărea Phoenix: pentru ca un lucru cu adevărat nou să apară este obligatorie înlăturarea totală – obținută doar prin ardere – a celui precedent.

De aceea, în chip de avânt preventiv, imaginea focului structurează chiar debutul poemului: „Pustie și albă e camera moartă... / Și focul sub vatră se stinge scrumit”. Același foc învie și îi propune poetului dedublarea, care va fi ilustrată de episoadele următoare: „Dar scrumul din vatră deodată clipește... / Pe ziduri aleargă albastre năluci... / O flacăra vie pe coș izbucnește, / Se urcă, palpită, trosnește, vorbește... / – Arhanghel de aur, cu tine ce-aduci? // Și flacăra spune: – Aduc inspirarea... / Ascultă și cântă și tânăr refii... / În slava-nvierii înecă oftarea... / Avut și puternic emir voi să fii. / Și flacăra spune: – Aduc inspirarea. / Și-n alba odaie aleargă vibrarea”.

Așadar, focul este „arhanghel de aur”, adică un veghetor dominator și, dacă este cazul, punitiv. Acest paznic atât de puternic provoacă dedublarea creatorului în cuprinsul scenariului care survine îndată și care semnifică sacrificiul cerut de creație. Sensul întregului poem este următorul: arta presupune inițiere sinucigașă, proces care se înscrie în arhetipul fundamental *moarte și renaștere*. Acum însă putem completa și totodată restrânge sensul: *moarte și renaștere prin artă*. Aceasta este accepțiunea fundamentală a poemului lui Alexandru Macedonski.

Note ■ ¹ Iată și textul original: „Cordoba. / Lejana y sola. / Jaca negra, luna roja, / y aceitunas en mi alforja. / Aunque sepa los caminos / Yo nunca llegare a Cordoba. / Por el llano, por el viento, / jaca negra, luna roja. // La muerte me esta mirando / desde las torres de Cordoba. / !Ay, que camino tan largo! / !Ay, mi jaca valerosa! / !Ay, que la muerte me espera / antes de llegar a Cordoba // Cordoba. / Lejana y sola”.

Mircea A. DIACONU

Poezia, precum banda lui Möbius...

M.A.D. – critic literar, eseist, prof. univ. dr., decan al Facultății de Litere și Științe ale Comunicării la Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava. Cele mai recente volume: *Ion Creangă – Nonconformism și gratuitate* (Editura Dacia, 2002); *Studii și documente bucovinene* (Editura Timpul, Iași, 2004); *La sud de Dumnezeu – Exerciții de luciditate* (Editura Paralela 45, 2005); *Atelierele poeziei* (Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2005); *Calistrat Hogaș – Eseu monografic* (Editura Crigarux, Piatra Neamț, 2007); *Poezia de la „Gândirea”* (Ideea europeană, Ediția a II-a revăzută, Colecția Ediții definitive, București, 2008); *Cui i-e frică de Emil Cioran?* (Editura Cartea Românească, București, 2008).

Ciudat cum Șerban Foarță, poet prețuit mai ales pentru arta sa de bijutier, îți dă un puternic sentiment al timpului. Mai mult decât în multe alte locuri, creația lui – atât de elaborată, încât ai sentimentul că intri într-un labirint fascinant, plin de oglinzi livrești – se hrănește din amenințarea crepusculului. E, în realitate, un timp al glisării – prezența devine iluzie, iluzia devine corp –, timp al inconsistenței, al abandonării naturii și al oricărei forme de *mimesis*. Tocmai de aceea poetul restaurează mereu o *altă* realitate sau își fixează rădăcinile în una descompusă, din care n-a rămas decât melancolia. Vechi fotografii, scrisori din alt veac, personaje sau autori din altă lume, toate acestea fac parte din timpul utopic al unei prezențe pierdute. Intră aici, ca un *pre-text*, și trubadurii, și *Cântarea Cântărilor*, și Mallarmé, dar și un I. L. Caragiale ori un Leonid Dimov. Acum, în *Amor amoris*, Eminescu. E ca și cum, în imposibilitate de a-și manifesta prezența prin sine însuși (prezentul e gol), poetul apelează la tot felul de artificii, substituenți, forme, „circumstanțe”. Tocmai am regăsit un poem – *epistolă*, de fapt, trimisă lui Alexandru Lungu –, al cărui subtitlu, „versuri de circumstanță”, spune mult despre lirica lui Șerban Foarță. Da, *poezii ocazionale*, de circumstanță, scrie Șerban Foarță, căci orice conjunctură e bună pentru a transforma nostalgia și amintirea îndurerată în sens, pentru a depăși sentimentul neantului prin chiar explorarea lui. Voi și cita din acest poem: „Dovada-i că vă scriu la un computer / care uzurpă vechiul scris de mână, – / precum melana, auria lână, / și clona Dolly, oieres-

cul uter. // Vom aparține genului neuter, / vom fi o speță lăncedă și spână, / vom arde gazu-ntreaga săptămână, / Pegasul va ajunge un biet scuter / (iar Argo, un cargou și / sau un cutter). // Tot mai supuși culorii ce se poartă, / ne vom distra scuipând în gură Luna; / 'nălța-vom *percing*-ul la rang de artă, / un hârb de plastic fi-va o tanagră, – / Doamna Alice avea, pe rafturi, una... // Trimiteți-mi, vă rog, *Ninsoarea neagră!*” În acest timp degradat, poetului nu-i rămâne decât, privind spre timpul original, cu nostalgia artei, să se înhame la înregistrarea căderii, un fel de fenomenologie a nimicului; în locul substanței, formele, în locul plinului, golul. Dar e în permanență la mijloc o inconsistență care-și cere forma. Așa încât, dacă scrie poezii ocazionale, Șerban Foarță o face pentru a da sens nimicului. Sau poate e numai pasiunea pentru vechi, labirintic, muzeu?! Deopotrivă pentru absență? În tot cazul, înrudit în spirit cu Al. Odobescu, Șerban Foarță vânează un cititor pe care-l uimește, fie și sub forma unei vagi neliniști, dacă în afara textului va mai fi existând lumea.

* * *

În urmă cu ani, autorul lui *Amor amoris* publica o antologie numită *Opera somnia*. Simplu calambur, vom spune, și pe bună dreptate, un calambur ca multe altele din opera magistrului, cum sunt și *tautofoniile* sau *holorimele*, unul care dezvăluie până la urmă *apartenența la onirism*. Ca într-un somn, în care cuvinte imaginare iau formă și capătă coerență după un magnetism propriu, legitimat ludic, poetul rămâne la intersecția dintre *gratuitate* și *sens*, dintre *reflexivitate* și *tranzitivitate*; textul însuși este *transcendență* și *imaneță*. Uzurpând substanța, el însuși devine substanță. Textul și numai textul, ca lege și materie, ca principiu și formă, ca idee și „*image sensibilă*”. Dar așa cum calamburul are o miză „*ideologică*” (implicând un subiect), și gratuitatea în sine este dublată de o referință în planul existenței, cu toată inteligența textuală implicată aici. Nu are nicio importanță că această „*miză ideologică*” rămâne permanent în subtext, un fel de fluid subteran bănuț doar.

Poate că substanța poeziei lui Șerban Foarță este tocmai această *tensiune dintre text și lume*, întrucât autotelic text își creează până la urmă o identitate exterioară, manifestată fie și numai ca proprie intensitate abisală, care, auto-devorându-se, este nu doar *un semn*, ci și, eminescian spus, o *hieroglifă* a lumii. În spatele ei, spiritul matein dus la extrem, acea finețe de bijutier anonim care abolește timpul prin identificarea cu materia pe care o supune cizelării îndelungi. Vraja intrării în text ca într-un spațiu mistic constituie obiectul unuia dintre poemele cele mai cuceritoare dintr-un volum intitulat *Un castel din Spania pentru Annia*, „*reflexul*” unui tablou de Hans Memling: „*N-ai vrea să*

știi, și tu, ce carte, / de care nu se mai desparte, / citește acest vrednic domn, / uitând de masă și de somn? / La pagina vreo patru sute, / privirile i-au fost cusute / cu ața literelor mici / ca niște rânduri de furnici. / Țesut în scumpa terfeloagă, / el, unul, pare că se roagă... // O, cât m-aș bucura să fiu / în locul blândului său fiu / ce, semănând la păr cu Annia, / îi tot privește peste umăr, / de ceasuri fără șir și număr, / nu buchea cărții, dar citania!”

Dacă nici unul dintre magiștrii români, e vorba de Mateiu Caragiale și de Ion Barbu, nu atinge limitele la care Șerban Foarță ajunge în această direcție, a dematerializării lumii, a proiectării ei bidimensionale, exclusiv ca text (de fapt, și Mateiu Caragiale, și Ion Barbu coboară puternic în lava muzicală și grea a vieții), e de presupus că nici „discipolul” nu se rupe cu totul de substanța concretă asupra căreia predecesorii și-au exersat rafinamentele. Isarlâkul și Nastratin Hogeia sunt entități în care *ideea* și *materia* nu sunt lumi complementare, ci *lumi-sinteză*. Autodevorarea relevă tocmai esența unui principiu originar unificator. Implicată, tema *labirintului* presupune glisarea între idee și materie, între potențialitate și actualitate, între virtual și real. Acest *între* nu alienează, ci instituie un spațiu al salvării, spațiul artei.

În fond, *castelul* din Spania, imagine emblematică a poeziei lui Șerban Foarță, e o construcție de semne la fel de fragilă precum fința însăși. Gratuit și agonizant, edificiul acesta își exhibă doar fața solară, inocentă, dincolo de orgoliu și vanități, ca într-o atmosferă de sfârșit de veac, în care strigătul este copleșit de bucuria autocontemplării. Necomunicându-se decât pe sine, limbajul capătă nuanțele seducătoare ale unui viciu. Drogul pe care ni-l oferă Șerban Foarță ține, din fericire, de esența artei. A consuma, din când în când, un astfel de drog pare vital, căci altfel arta ar risca să-și piardă identitatea.

* * *

„Tout écrivain complet aboutit à un humoriste.” Iată cuvintele lui Mallarmé folosite de Șerban Foarță, ca moto, în deschiderea volumului numit *Caragialeta*: nimic nefiresc, în fond, după ce poetul francez stătu cândva, după părerea lui Fundoianu, și-n preajma lui Creangă. Dar ce e un *humorist*? Și este Șerban Foarță unul?! *Un castel din Spania pentru Annia*, volum invocat anterior, deschide ipoteza unui răspuns. O carte e în sine un spectacol pe care îl regizează, atras de fascinația ipoteticului, un spirit ludic, îmbătat de forme. Numai un *humorist*, coborând în materie cu pasiunea fixării detaliului, poate transforma realitatea în semn și iluzie, eliberându-se de *crize*, *angoase* și *ideologii*. La drept vorbind, aș spune că Șerban Foarță descinde din spiritul medieval – și mă gândesc la Villon – și mai ales din cel renescentist, aș avea în vedere în-

velişul „euforic”, în care se livrează nu numai eul, ci chiar lumea. O știm prea bine, nu-i e străin lui Șerban Foarță nici manierismul epocilor mai târzii, de explorare prin artificii – și prin uimire – a unei lumi ce n-are altă consistență decât cuvântul. Or, revenind: nici vanitate, nici deșertăciune la Șerban Foarță, ci numai fascinația jocului; puse de-a valma într-un athanor, cuvintele și lumile-și găsesc și logica, și sensul suficiente să le justifice. Când arta-i pusă adesea în slujba unor utopii, mărturisind despre căderile ființei moderne, Șerban Foarță recuperează un sens auroral, care „salvează” fără militantism și fără exhibare. Alături, Leonid Dimov, Emil Brumaru, Virgil Mazilescu ori Țepeneag. Deopotrivă, ca mai vechi, Caragiale, tatăl și fiul împreună, ori Ion Barbu. Pentru ei toți, artificii nu e ornament, ci doar un mijloc de a pătrunde în miezul de inconsistență a lumii ca într-o feerie.

Miez de inconsistență?! Una din ultimele cărți ale lui Șerban Foarță are ca moto (jumătate de moto, căci cealaltă jumătate îi aparține lui Goethe) dedicația lui Dimov de pe volumul său *Spectacol*, din 1979. Iată: „...pentru că mi este strein până la scârbă procedul inventării vide, al fantasticului întemeiat pe minciună pură”. Așa încât, orice miez de inconsistență se naște din învelișul concret. Este ceea ce face Șerban Foarță în ultimele-i volume: kitsch-ul cotidian sau opera lui Caragiale, întâmplările cu Dimov sau scrierile unor poeți medievali, toate acestea oferă garanția aderenței la prezență. Nimic nu este invenție – deși, cum ar trebui să putem demonstra, totul e iluzie: câmpul larg intertextual ca și lumea concretă. De asemenea, nimic nu creează teroarea neantului (totul poate că o relevă), deși, refuzând vidul, poezia lui Foarță se întemeiază tocmai pe irelevanța neantului. Iar asta pentru că *lucrul în sine* nu e neantul, ci fascinația lui. Or, fascinația rămâne în permanență la îndemâna subiectului. Nu întâmplător, în *Caragialeta*, un poem, imnic din moment ce se intitulează *La Dobrogeanu-Gherea*, e inspirat de „lecția de filozofie” trăită de dramaturg în restaurantul materialistului din gara Ploiești: „Cu ce rămâi din pulpa de vițel / pe care ai tranșat-o în folosul / clienților, și-ai aruncat și osul / la câinii care, gară, n-au alt țel // decât acesta?... Judecă nițel / și-ai să constați că *lucru-n sine*-i grosul / jambon, din care, acum, ai doar mirosul / rămas pe luciul lamei de oțel // a gândului-cuțit... Un damf de *nume* / rămâne și când arbagicul rumen / sau ceapa vineție, la nămieț // ori seara, le dospi de aparența / foițelor ce le ascund esența, / și, lăcrimând, n-ajungi la nici un miez”. În fine, un hedonist, ca și Caragiale ori ca Ion Barbu, cu o senzorialitate rafinată și gata să se-mbete sub faldurile minții, Șerban Foarță coboară în materie – materia aceasta preexistentă – pentru a construi spectacolul edificării în virtual. Astfel, iată volumul *Spectacol cu Dimov*: și coperta, și grafica interioară, cu desene de Șerban Foarță, cu facsimiluri după dedicații, cu reproduceri ori portrete, și colofonul sunt text. Cartea aceasta „evocativă”, pe care oricine altcineva ar

fi putut-o rata (căci nu-i dat oricui să închine imnuri), invocă fapte, descrie obiecte, povestește mici anecdote ori reproduce „dimovisme”. Or, toate acestea pătrund în atmosfera rarefiată a tehnicii care se desparte de lume pentru a fi în sine sens. O spune chiar și colofonul, al cărui final, cumva „apoteotic”, precizează: „Cât despre designul copertei, diafan, el închipuie, în celofan sau fără, un receptacol: un cratër, o pâlnie (de vulcan), un potir, o cupă (ce-i ocupă două treimi din suprafață); o mască (de spectacol) pe o față; o jumătate de clepsidră; o elitră; scheletu,-ntors, al unei rochii malacov (cu coșul amplu și, în talie, roșu); o cască,-toarsă, ca un gol care se cascadează sub cel al cărui nume e suspendat în aer, – nu fără plasă, dedesubt, a lui DIMOV”. Astfel, o copertă care vrea să fie, asemenea unei monade iluzorii și burlești, totul și-n care se salvează, prin înscrierea în emblematic, Dimov.

Iată aici într-adevăr un spectacol, dar al spiritului care se consumă pe sine, al limbajului care se naște devorându-se, al lumii ce se întemeiază printr-o pulverizare în fragmente. Astfel, nu-i Șerban Foarță poet al deșertăciunii, când deșertăciunea suportă metamorfozele unei întemeieri. Asemenea oglinzii, banda lui Möbius, prezentă în acest imaginar, poate fi cheia jocului de-a feeria și al proiectării în himeric. Atenă la nervurile epicii „evocative”, un ochi pân-dește în permanență tehnica pentru a o denunța sau pur și simplu pentru a o institui ca lume. Ce-i, altfel, arta decât „o finalitate fără scop”, o pseudomorfoză care păstrează desenul tare dintr-un Gautier și aburul ireal din Bosch ori mai degrabă din Vameșul Rousseau? Poezia lui Șerban Foarță – o pledoarie făcută nu limbii (inteligenței ei, cum s-a spus), ci spiritului – care se manifestă nu doar în holorime, deși aici explicit. Un singur exemplu: „În van, cu vântul, azi, prin osu-i / fluieră moartea, noua, – ud / fluieră moartea: n-o aud! / În van, cuvântul; azi, prinosu-i // în lacrimi: simple dani... El, / un sânge rar, de nalbă pală, – / uns înger, arde-n albă pală! / În lacrimi simple, – Daniel”. Oricum, chiar moartea, așa imaginată, devine *un corp* – o emblemă – fragment dintr-un blazon (de contemplat), care este al poeziei. O pledoarie făcută deci spiritului, singurul care folosește capcana epicului pentru a se rosti pe sine devorând materia care îi dă formă.

Fără îndoială că-n miezul acestei poetici, care-și asumă ontologic livrescul și meșteșugul, stă ezitarea în fața timpului, acest ultim *dat* fundamental, fără corporalitate, deși pretext obiectual, proiectat, ca soluție a unei eternizări, în desenul vag al unei fabule. Mutată uneori în kitsch, eternizarea aceasta, fie ea și desuetă, nu ocolește nostalgia, dar nici n-o exhibă. Iar timpul devine el însuși un artificiu, glisând pe panta metamorfozei în virtual. Emblematic un poem, numit *1901, a.m.*, din volumul *Caragialeta*: „Să treci de pe-un trotoar pe altul / ca dintr-un veac în cestălalt, / să ți se pară lesne saltul, / iar caldară-

mul – un asfalt. // Pe Bulivar, la Eforie, / la '901 fix, / vieța-i o euforie / și nicio stradă nu-i un Styx. // [...] // O calfă trece peste șine, / privind la domnul fotograf, / în timp ce timpul umblă-n sine / ca-n gol, un disc de fonograf. // [...]”. Astfel, nici timpul nu-i în poezia lui Șerban Foarță decât mobilul edificării unui corp asemenea Aleph-ului borgesian. În termenii lui, al unui *blazon*. Ieșite din real, mutate în spațiul pur al paginii (echivalent, iertați-mă, al spiritului), faptele se salvează de la degradare prin acest *joc secund*; și, deși păstrate fragmentar, ele reconstituie desenul interior al prezenței în lume, ba chiar al lumii. Numit *Blazoanele anatomiei feminine*, volumul de traduceri din poezii francezi ai renașterii se instituie tocmai ca mutare a ființei în imagine neperisabilă: „Încă un mic efort, Messieurs, / și veți pricepe că un «corps» / ca ăsta cere un décor, / un cadru adecuat, o ramă / cu stemă-n vârș și monogramă / în aur și argint, – o piesă / heraldică, de principesă, / un smalt heraldic, sau un scut / (heraldic, sau / de nenăscut) / un câmp heraldic / (fără popul / care să-l are), de sinopol, / de-un verde,-adică de smarald, / în care nu-ți e frig, nici cald: / un loc *sans peur et sans reproche*, / străin de vitregul răboj / al timpului și de rugina / acestuia,-nsoțind rugina, – ce va să zică: un *blazon*”.

Blazonul – imaginea condensată a lumii și deopotrivă a morții; imagine, din fragmente, ca într-un *puzzle*, a întregului, care se poate numi Dimov, Caraigale ori cotidianul epidermic. Dar, mai ales, Șerban Foarță. El, în „turnirul” acesta al poeziei, în care, luptându-se cu amintirea altora sau cu textele lor, se edifică de fapt pe sine: corp iluzoriu și consistent, în care neantul și fascinația neantului articulează o viziune integrală. Blazonul, deci, al unui *humorist* care, în locul reprezentării, ne propune iluzii.

Nicoleta REDINCIUC

Zahei orbul sau între lumină și întuneric

N.R. – doctorand în cotelă la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, Universitatea Angers, Franța, titlul tezei: *Stilistică și poetică traducerii textului literar* (română-franceză). Stagiu de cercetare științifică la Universitatea Angers. Mobilitate Socrates / Erasmus la Universitatea Angers. Cea mai recentă conferință: *L'influence de l'espace et du temps dans le choix des noms propres dans l'œuvre de Panaït Istrati*, Doctorants en Confluences, Journée d'études Espace et temps en sciences humaines et sociales, 12 mai 2011, Angers. Colaborează la „Noua Revistă Filologică” (Bălți), „Antares” (Galați), „Trickster” (Padova) etc.

Zahei – un Zaheu autentic? Există în romanul lui Vasile Voiculescu suficiente indicii pentru a vedea în Zahei un *homo religiosus*, ca și pentru contestarea acestui statut, prin evocarea simbolurilor ținând de întoarcerea la sursele primare, mitice ale existenței. Sensurile religioase profunde ale romanului nu pot fi contestate însă, V. Voiculescu mărturisind, într-o confesiune, predispoziția sa pentru acest tip de lectură: „Din toate lecturile, cea care m-a impresionat mai mult a fost Biblia, cu aspra ei grandoare de dramă jumătate pământească, jumătate divină. Dumnezeu meu favorit a fost Iehova, ale cărui apucături de prigoane pentru vrăjmaș, protecție pentru aleși le râvneam”¹.

Simbolurile evanghelice abundente din *Zahei orbul* sunt de natură a sublinia nu atât drumul unui sfânt spre dobândirea vederii, cât natura duală a ființei umane, constituind adevărate simboluri morale.

Autorul *Poemelor cu îngeri*, volum ce a umplut de prezențe angelice lumea sa literară, își înscrie romanul, prin titlul *Zahei orbul*, sub semnul aceleiași poetici a religiozității, deși textul produce o stare de neliniște printr-o tensionare maximă a ființei cititorului. Lumea romanului se construiește pe structuri paradoxale, începând chiar cu titlul care generează o stare încordată de lectură. Zahei trimite fără îndoială la Zaheu / Zacheu, nume derivând de la ebraicul *Zakkai / Zaharia*, care avea sensul de *curat, nevinovat, drept*². Preluat de onomastica creștină prin relatarea unui episod hotărâtor din viața vameșului ce va deveni Apostolul Domnului, Zahei trimite la o relație specială stabilită între Zaheu și Mântuitor, cel dintâi fiind conștient de limitele și greșelile sale, dar și dornic să se elibereze prin ascultarea și apropierea de Hristos.

Paradoxul titlului voiculescian ia naștere prin alăturarea numelui Zahei, ce presupune transcenderea fenomenalului, vedere deplină și profundă, Zaheu fiind cel care vede în Isus natura Lui sacră, cu atributul *orb*, implicând neputința cunoașterii vizuale a lumii. Susținând instituirea unei relații de coerență între titlu și text, conchidem că paradoxul elementului paratextual privește doar nivelul de suprafață al textului. Astfel, orb la aparențele lumii imediate, Zahei se deschide însă în fața esenței lucrurilor, dobândind o luminare lăuntrică, după cum observa și Lăcrămioara Petrescu: „Orb fiind, bărbatul suplinește cu celelalte percepții simțul vederii. În mod așteptat, ceea ce vine pe calea simțurilor complementare e strâns legat de reproducerea în imaginație a realului, așa cum se înfățișează aceasta în procesul rememorării”³.

Neputându-se distanța definitiv de aspectul religios dominant în poezii, V. Voiculescu nu urmează linia teologică, ci organizează romanul în jurul ideii de trecere facilă de la credință la păcătoșenie, ilustrată în multiple ipostaze. Roman al cunoașterii de sine și al cunoașterii adevărului, *Zahei orbul* se apropie de modelul biblic pentru a se distanța în egală măsură.

Asemeni lui Zaheu, Zahei cunoaște un moment de cumpănă, moment din care începe căutarea Luminii. Întâlnirea cu Isus care stimulează deschiderea spre credință, anticipată de o căutare („Și căta să vadă cine este Isus, dar nu putea de mulțime, pentru că era mic de statură”, *Luca 19:2-3*) are drept corespondent în textul voiculescian momentul orbirii – întoarcerea de la un trai acvatic spre o lume încrezătoare în forța divină:

„Zahei fusese acolo în copilărie cu un pescar bolnav și văzuse minunea: omul gata să moară, osândit de doctori, părăsit de babe, alungat din spitale, zvârlit de neamuri, se tămăduise veghind o noapte în rugăciuni la piciorul unei cruci de piatră. [...]

Acolo te faci și tu sănătos, încheie Zahei. De aia să mă duci”.

Semnificația numelui evreiesc de *curat*, *drept*, *nevinovat* se justifică, așadar, nu doar în partea ultimă a romanului, ci și prin experiențele, probele la care este supus, personajul Zahei rămânând integru din punct de vedere moral:

„Azvârliți în iadul ăsta, ne-am pierdut orice rușine și omenie, mărturisii soțul. Mă mir că d-ta le mai păstrezi.

– Eu le-am agonisit de curând și cu greu, scăpă orbul spovedania”.

Ispășirea exemplară a unei condamnări nedrepte joacă rolul esențial în cunoașterea de sine a lui Zahei; păstrarea curăției sufletești și trupești într-o lume infernală, condamnată la viciu, minciună și duritate, înseamnă umanitate în absolut. Zahei își păstrează demnitatea și convingerile morale într-o lume pe dos, într-un univers construit de cei care-l populează. Ilustrativă în acest sens este păstrarea numelui în ocnă, unde fiecare individ cunoaște o dezumanizare prin schimbarea numelui cu un număr („...în loc de nume i-au dat un număr săpat cu fierul roșu în carnea umărului”) – semn al pierderii identității – aprofundată prin ignorarea

numelui și atribuirea poreclelor: Sperie-Pește, Gagi, Mânza, Gâlcă, Roaiba etc. Orbul face mereu notă discordantă, în sens pozitiv. Într-o continuă căutare a luminii, devine el însuși lumină prin experiența ocnei. Spre deosebire de ceilalți, al căror suflet e lesne convertit de mizerie, Zahei reușește să transeandă fenomenalul asemeni personajului biblic, văzând umanul în fiecare individ, față de care manifestă respect și pe care refuză să-l numească prin supranume:

„Nu-mi place nici Maghereanu... – șovăi – nici Mânza. N-ai nume mic?

Și Zahei îi întinse mâna.

Tănărul simți o gădilitură în sfârcul inimii. Cineva îi grăia omenește.

– Zi-mi Alexandru, ca acasă”.

În contrast cu grotescul vieții ocnașilor, în contrast cu viciile atotcopleșitoare ale deținuților, cei mai mulți condamnați pe viață, Zahei se rupe de realitățile exterioare, rezistă la tot ce poate fi degradant în tagma ocnașilor, se regăsește pe sine ca ființă umană, întărit fiind de credința în recăpătarea vederii. Însetat de lumină, Zahei crede mereu în miracolul vindecării; inundat de credință, de inocență, de nădejde și de resemnare în perioada celor cincisprezece ani de detenție, în cele din urmă eliberat, Zahei se va duce la schitul Dervent, ale cărui urme abia le va dibui:

„S-au învățat, au băjbăit: mănăstirea nicăieri.

În locul ei jale și prăpăd. Focul marilor bătălii băntuise țărmlul pârjolind și răzând totul. Pe locul bisericii și al chiliilor, într-o vraiste sinistră de câmp ars, o movilă înaltă de moloz și cărămizi sub care pierise îngropată crucea tămăduitoare. Nici țipenie de popă ori călugăr... Nici urmă de om”.

Crucea tămăduitoare ce-și pierde puterea înfăptuirii miracolelor este refuzul revelației divine: „Orbul, lângă muierea care aprindea lumânări, a plâns, s-a bătut cu capul de ruinele peste mormanul cărora căzuse, a așteptat ațintit, o noapte, două, zadarnic... n-a țâșnit măcar o singură scânteie din fundul orbeniei lui. Nimic. Se sfârșise. După trei zile de crâncenă zbătaie a fugit, gonit de foame și mai ales de setea după rachie și tutun”. În condițiile unei aspirații spirituale strict legate de concret, manifestarea sacrului e cu desăvârșire absentă. Coborârea în contingent, în omenesc stinge setea de totalitate, nu înainte însă ca ambiția revelării adevărilor ultime să fie diminuată. Dorința aprinsă de comunicare cu divinul (prin săvârșirea minunii) se exprimă printr-o tensiune a solitudinii, cultivată de Zahei pe întregul parcurs al romanului. Epifania, căutată dar absentă, determină înstrăinarea de „singurele bucurii ale întunericii: dragoste spurcată, rachie otrăvit, tutun blestemat”.

Trecerea bruscă de la lupta înverșunată pentru vedere, ținând de transcendent, la inferiorul impuls organic încadrează textul în limitele a cel puțin două posibilități de interpretare: pângărirea actului divin, prin sfidare și renunțare, și zbuciumul interior între creștinul și omul Zahei, sugerat deja prin numele de proveniență grecească *zahreios* (*care are mare nevoie de*) sau *zahreies* (*violent*), „tocmai situația violentului Zahei din roman, orbit din patimă pentru alcool, căutând apoi vede-

rea care-i lipsește și care începe tot mai mult să se confunde cu o redempțiune interioară⁷⁴.

Numele găsește, așadar, și în această direcție, un tâlc. Zahei are nevoie la început de lumină pentru a se răzbuna pe cel ce-l private de ea. Mai târziu, ispășirea nedreptei pedepse intensifică patima răzbunării, străină oricărui principiu creștin: „Mă, voi să nu credeți că eu uit ceva, adăugă el. Am scos din cap Derventul și pe Stavarache. Mai mi-a rămas unul (și se gândea la Lagradora). Dar ocna o port cu mine, oriunde m-oi duce”. Revoltatul redobândește progresiv echilibrul pierdut, dar nu prin forțe proprii, ci în fața realității implacabile – răzbunarea e inutilă și imposibilă, pentru că obiectul răzbunării nu mai există: „A doua zi a pornit în căutarea lui Stavarache care-l orbise. Dar marginile Brăilei fuseseră și ele devastate și arse de ruși în retragere. N-a mai găsit nici urmă de han și de grec. Orbul a înjurat și s-a potolit”. Coexistența păgânismului cu creștinismul devine o constantă a romanului: „Se dezlănțuise din fundurile lui oarbe iarăși omul sălbatic al tineretelor lui sturlăbăite; vechiul păgân, pe care câtva timp nenorocirile și ocna izbutiseră să-l biruie și să-l lege acolo în adânc”.

Revolta, precis motivată, perpetuă, pierde odată cu pieirea absolvitoare a potrivnicilor, iar eroul redobândește armonia pierdută printr-o revelație de factură onirică: „Dar peste noapte, cum se zvârcolea tulburat, i s-a arătat în vis Costea bulgarul care i-a spus atât:

– Mă, frate, să mulțumești lui Dumnezeu că n-ai vărsat sânge de om... și a pierit. Orbul s-a gândit o vreme la vorbele visate. Pe urmă le-a uitat”.

Arhetipul uriașului sau spectacolul răzbunării. Imaginea lui Samson configurează un alt arhetip biblic integrat în roman, care ilustrează natura duală a lui Zahei. Evocarea lui se realizează cu subtilitate în multiple rânduri, însă intertextul biblic e explicit denunțat prin vorbele preotului Fulga: „Ce te-duce, Samsone, îl agrăi preotul, privindu-i statura de uriaș”.

Cel mai încheșat tablou, a cărui acțiune e construită pe baza schemei evanghelice, se dovedește a fi o nouă încercare din prima parte a romanului: *Bâlciul*. Schema biblică nu e reluată decât secvențial, cu accent pe răzbunarea eroului, însă ideile esențiale din pasajul celor patru capitole ale *Judecătorilor 13-16* sunt articulate difuz în *Zahei orbul*. Ca și Zahei, Samson nutrește boala *orbeniei*, nu doar fizic, ci și spiritual. Deși din vina neascultării și-a pierdut puterea, Samson nu ia cunoștință de aceasta și continuă să creadă în ajutorul divin: „Atunci ea a zis: «Filistenii sunt asupra ta, Samson!» și el s-a trezit din somn și a zis: «voi face ca și mai înainte și mă voi scutura», nu știa că Domnul se depărtase de el” (*Judecători 16:20*). Pe-deapsa depărtării de sacralitate, a orbirii spirituale, e orbirea fizică: „Filistenii l-au apucat și i-au scos ochii” (*Judecători 16:21a*).

Forța herculeană impune figura ambilor eroi și-i face de temut. *Râșnița din temniță* la care învârtea Samson e reluată, în aceeași paradigmă a rotirii, de comedia bâlciului pe care o pune în mișcare Zahei. Întregul demers al personajului se încheie sub același semn al răzbunării și al distrugerii. Asemeni lui Zahei, a cărui

speranță de vindecare e alimentată și de dorința pedepsirii lui Stavarache, cârciumarul ce-l otrăvise și-i luase vederile, Samson piere, împlinindu-și ultima și cea mai măreață dorință: răzbunarea pe Filistenii pentru *cei doi ochi* ai lui.

Vederea și căutarea puterii ca prezență latentă a divinității joacă un rol important în textul biblic. Samson caută puterea, Zahei caută lumina. Ambii o vor căuta vremelnice, primul pentru a se răzbuna („Dumnezeule, dă-mi putere numai de data aceasta, și cu o singură lovitură să-mi răzbun pe Filistenii pentru cei doi ochi ai mei, [...] Samson a zis «Să mor împreună cu Filistenii!»). S-a plecat cu toată puterea și casa a căzut peste domnitori și peste tot poporul care era acolo. Cei pe care i-a prăpădit la moartea lui au fost mai mulți decât cei pe care-i omorâse în timpul vieții”, *Judecători 16:28b, 30*), iar Zahei pentru a-și întreține speranța și credința până la moarte, făcând posibilă simbioza orb – slăbănog: „Din ziua aceea popa avu picioare și Zahei ochi. Se mișcau acum peste tot, dar în taină, când nu-i vedea nimeni, ca să nu-i știe lumea. Până și de preoteasă se fereau. Dar umbletul lor era numai o rugăciune și o slavă lui Dumnezeu”.

Deși reminiscențele finei texturi biblice se fac resimțite, Zahei cel orb nu se ridică la nivelul tensionat al arhetipului. Astfel, dacă Samson se răzbună ucigând și jertfindu-se pe sine, Zahei se confruntă cu un număr redus de indivizi cărora numai „le freacă muștiucurile de pământ” sau le face „nițică boianerie la nas, să li se ușureze creierii de trascău”. Fiorul sacru lipsește cu desăvârșire. Zahei nu invocă divinitatea, ci se răzbună prin forțe proprii, apoi fuge cu lașitate, urmând schema eroului picaresc.

Orbul e folosit ca animal de povară, îndeplinind cele mai grele canoane de muncă. Stereotipul orbului învârtind comedia, reluat în chipul orbului ce învârte roata în grădina lui Lagradora, e de natură a amplifica ideea arhetipului biblic, culminând prin înscrierea personajului într-un model de frumusețe exterioară, chiar de natură animală: „Cu capul înălțat și părul creț, fâlfâindu-l pe grumazul voinic, cu chipul tragic adâncit în durerea lui necunoscută, cu pieptul împlătoșat de mușchi vii împietriți sub opintire, cu șalele puternice și mijlocul arcuit de încordare, orbul era măreț. Nu ca un făt-frumos, ci ca un aprig armăsar de viță strălucită, rătăcită printre gloabe”.

Zahei nu aparține lumii circarilor sau cerșetorilor și nici nu se comportă ca și cum s-ar afla în fața unui public, nu se oferă privirii, după cum observa Nicolae Balotă: „Zahei nu și-a pierdut doar vederile, el este Orbul. El este lipsit de accesul la lume ca spectacol. Tocmai de aceea, el este pus de la început în situația de *a se da în spectacol* (s.a.). Măruntă făptură demonică, om-fiară din categoria licanthropilor lui Voiculescu, tipică figură de bălci, care trăiește[...] exhibându-se pe sine, «bălțat», deci om *însemnat* (s.a.), Panteră încearcă să exploateze tragedia lui Zahei”⁵; el se comportă mânat de dorință și nu de rațiune, asemeni unui „mecanism a cărui obsesie e Derventul, acceptând ideea căsătoriei cu fata bulgarului Costea doar sub acest semn (primează «mijlocul»)”⁶.

În ambele cazuri, între ființa umană și cea divină se instituie un legământ condiționat; în eventualitatea încălcării, harul divin întârzie sau chiar își anulează revelarea. Dacă în textul biblic legământul se încheie încă înainte de venirea personajului pe lume („Îngerul Domnului s-a arătat femeii, și i-a zis: «Iată tu ești steapă, și n-ai copii; dar vei rămânea însărcinată și vei naște un fiu. Acum ia bine seama, să nu bei nici vin, nici băutură tare, și să nu mănânci nimic necurat. Căci vei rămânea însărcinată și vei naște un fiu. Briciul nu va trece peste capul lui, pentru că acest copil va fi închinat lui Dumnezeu din pântecul mamei lui; și el va începe să izbăvească pe Israel din mâna Filistenilor»”, *Judecători 13:3-5*), în roman, legământul are dimensiune sacră doar pentru personajul principal. În realitate, interzicerea băuturii e un subterfugiu al lui Panteră:

„Vrăjitoarea sfârși cum o învățase bălțatul, oprindu-l cu desăvârșire de la orice fel de băutură și de la tutun. Și îndeosebi îl jura să amâne orice răzbunare, orice și-ar fi pus în gând să facă rău până după căpătarea vederilor. Să nu verse picătură de sânge, să nu omoare măcar un pui de găină. Pe urmă putea să facă ce vrea. Până atunci însă soarta îl cerea legat”.

Jurămintele sunt respectate doar parțial în ambele cazuri.

Obstinentă construcție a tragicului. Aproximarea personajului Zahei de un alt personaj biblic, realizată de către Nicolae Balotă, o considerăm nepertinentă și, mai degrabă, forțată în vederea construirii unui destin tragic al orbului: „O nevăzută putere, o fatalitate oarbă îi urmărește, îi condamnă pe acești subpământeni. Asemenea lor, dar și asemenea biblicului Iov, Zahei nu se poate împăca cu năpasta ce s-a abătut asupra lui. Orbenia l-a lovit din senin, trimisă parcă de divinitatea Vechiului Testament, încercându-și prin cumplite lovituri aleșii”⁷.

Trebuie observat că orbirea lui Zahei nu stă nicidecum sub semnul încercării celui drept, iar supunerea lui Iov intră în contradicție cu starea inițială de revoltă a lui Zahei. Scris în cheie ironică, fragmentul care prezintă cauza bolii dezvăluie o vină, o pedeapsă: „Spitalul se trezea în zori zguduit de vestea că peste noapte sosise «un caz» grozav. Unul care orbise, așa, *din senin*, la un chef, *din pricina băuturii otrăvite* (s. – N.R.)”.

Oscilațiile lui Zahei între Bine și Rău, între credința în Dumnezeu și încrederea în vrăjitoare și superstiții, precum și sfârșitul său, fără a afla obiectul căutării, nu permit alăturarea cu sfințenia și perseverența în credință a lui Iov. Iov are parte, la capătul suferințelor, de revelarea divinității, Zahei nu găsește lumina, sacrul i se refuză.

Recurgerea la personajul biblic Iov, ca model prelucrat în *Zahei orbul* cu scopuri persuasive, de a demonstra tragismul existențial al eroului, nu se susține. Dacă în cazul lui Iov „tragică este suferința nejustificată și nu moartea, care nici nu mai contează, ca fapt în sine, ci ca mod de a transforma viața în destin”⁸, Zahei nu cunoaște această stare, fiind măcinat mereu de gândul răzbunării. De asemenea, drumul lui Zahei, începând de la orbire, se desfășoară în virtutea construirii unei desăvârșiri spirituale, prin depășirea unor probe; Iov însă este încercat pentru a-și dovedi deplinătatea echilibrului spiritual.

Paradis în destrămare. În *Zahei orbul* cititorul nu asistă la o manifestare a sacrului, de aceea s-a și afirmat că „fabula lui Zahei orbul istorisită de Voiculescu este plasată de acesta în timpul nietzschian al lui Dumnezeu cel mort”⁹. Orbul din părțile Brăilei își caută peste tot mântuirea până ajunge la popa Fulga. Însoțit de călăuze oarbe, care nu cred în vindecarea lui și care caută să-l exploateze pe nevăzător, Zahei ajunge, în sfârșit, în locul izbăvirii. Inadaptabilul erou, în sens pozitiv, cu „fire dreaptă și limpede”, resimte ieșirea din ocnă ca pe o izgonire din rai: „Dar el nu mai avea lume. Singur, încotro s-o apuce? A stat năuc, o vreme, dincolo de zidurile albe, izgonit parcă din paradis”. Debusolarea eroului în „*nemărginirea în care intra*” se motivează prin degradarea voinței de a continua lupta pentru dobândirea vederii. Sentimentul de totală deschidere contribuie, neașteptat, la închiderea personajului, la mărginire din perspectiva relației cu sacrul. Revenirea, fără putere de vindecare, la vechea patimă, beția, încercarea de sinucidere în urma decepției cauzate de aflarea ruinelor schitului Dervent, deschide un drum ce anticipă moartea eroului. Desfigurarea fizică merge în aceeași direcție: „Umbla aproape gol. Se umflase afară din cale, părând mai tăuros, chelise, dinții i se clătinau, burduful burții îi atârna strâns zadarnic de o curea păcătoasă peste cămașa sfâșiată și, îmbătrânit, matofit, zvârlit afară din vreme, se tăvălea din dealurile podgoriilor până-n șesul Brăilei în toate mocirlele de vin și de rachiou ale povernelor și cârciumarilor”.

Intrarea dintr-o anti-lume în lumea cervoienilor, în urma rătăcirilor succesive, dezvăluie imaginea unui paradis desacralizat. O lume în care preotul e stăpânit de vicii capitale (femei, furt, lăcomie) și încearcă, prin forțe proprii, asemenea biblicului Moise, să facă minuni, reprezintă o viziune apocaliptică a universului aflat în pericolul de a pieri, din cauza lumii care și-a pierdut sacralitatea. Ultima călăuză a orbului este, cu adevărat, una spirituală, formând un cuplu ce trimite, din nou, la textul biblic. Cuplul parabolic orb – olog își dovedește însă insuficiența; personaje complementare, în așteptarea unei vindecări, popa Fulga și Zahei amintesc de cuplurile beckettienne în așteptarea lui Godot. Ființelor din Teatrul lui Beckett, ca și celor voiculesciene, le lipsește certitudinea existenței, de aceea fac neîncetate eforturi de a fi, de a părea măcar oameni (consacrați divinității). O lume absurdă, o lume în paragină e lumea pe care cei doi și-o construiesc în încercarea de a umple un gol: lipsa credinței: „Nu mai știu, nu mai pot, bolborosi bătrânul. Nu mai sunt vrednic. Roagă-te tu, Zahei. Pe mine m-a palmuit Dumnezeu. M-am semețit peste măsură. Am râvnit să fac voia mea, nu pe a Lui”.

Izolarea celor două personaje în bisericuța demult părăsită – vechi adăpost pentru Fulga-hoțul – se identifică, astfel, cu o căutare a drumului spre sine. Evadarea din temporalitatea curentă prin plasarea într-o spațio-temporalitate arhaică („Ca mai toate satele cu obârșia în vechime, Cervoiul zăcuse amar de vreme departe de lume, pitit într-o hobaie, razna mult din drumul mare. [...] Vechea vatră se păragini, uitată. Doar la zile mari, câteva babe și moșnegi mai urcau la bisericuța rămasă sus între muchiile din cale afară depărtate, unde se pătrundea din ce în ce mai anevoie, printre râpile năpădite vara de tihării, iarna de zăpezi”) constituie un soi de eliberare

din existența cotidiană, certificând îndreptarea spre final a vieții celor doi, dar și absența epifaniei sacrului. Divinitatea e un *deus absconditus*, a cărui putere miraculoasă cei doi o caută, dar care refuză cu desăvârșire să se arate. Evadarea perpetuă și permanentul refuz culminează cu refuzul ultim al epifaniei sacrului.

Unirea tainică dintre orb și olog alcătuiește o ființă completă, ologul văzând, iar orbul purtându-l în spate; această unire, care urmează renunțării la vechile patimi, are valoare simbolică: „Cel ce are nevoie de ajutor spre a se mișca, întovărășit cu cel ce are nevoie de îndrumare spre a descoperi direcția, sensul mișcării – paralticul purtat pe umeri de un orb, devin perechea simbolică a destinului omenesc. (Voința de a exista, spunea Schopenhauer, citit cu aviditate de Voiculescu, este un paraltic purtat pe umeri de un orb)”¹⁰.

Reconstituind biserica uitată din mijlocul pădurii, orbul și slăbănogul vor să *crezeze* (s. – N.R.) prin puteri proprii. Lumina promisă le este, din această cauză, refuzată. Momentul primirii luminii vremelnice a orbului este semnificativ pentru ceea ce va urma: „– Așa ca printr-o cârpă prubuluiesc fața pământului. Ici e ceva ca o piatră, ori o buturugă [...]. // Popa nu mai simțea nici spaimă, nici uimire. Cufundat într-o bulboană de milă și dragoste *scăpase cartea* (s.n.). Se ruga acum *cu vorbele lui* (s.n.), bâlbâia cuvinte, alcătua stihuri, brodea cereri de îndurare ce mergeau drept în inima cerului [...]. // Îngrozit, popa izbuti să și-o smulgă. Omul înțepeni. Orbise iar. Nu mai știa încotro să se miște și deznădăjduit se prăbuși”.

A ignora puterea divină, a te depărta de ea în clipa săvârșirii unui miracol e înălțarea de sine care stăvilește intrarea lui Moise în Țara Canaanului. Din această perspectivă, ultimele pagini ale romanului reflectă tragismul zbaterii preotului care conștientizează ruptura de sacru; încercarea de recuperare a unui sacru demult lăsat în paragină și profanat de el însuși este zadarnică. În biserica uitată de lume și de civilizație, în lăcașul inundat de vegetația originală, își găsește sfârșitul preotul care nu a mai putut săvârși botezul copilului, adus de mama în disperare, și așteaptă trecerea la cele veșnice orbul, care nu a încetat să creadă niciodată că își va recăpăta lumina ochilor.

Un adevărat sistem de semne se deschide cititorilor la sfârșitul romanului. Calul, simbolul vieții și al morții, instituie o legătură profundă cu omul; la popoarele asiatice, calul celui mort este sacrificat pentru ca sufletul lui să-l călăuzească pe cel mort în împărăția lui Hades. Fie că îl integrăm în contextul general în care „valorizarea negativă a simbolului htonian transformă calul într-o cratofanie infernală, într-o manifestare a morții analoagă femeii cu coasa din folclorul nostru”¹¹, fie privit în context evanghelic, unde calul este strict legat de numele lui Hristos și de apariția Sa la Judecata de apoi, calul rămâne un semn prevestitor de moarte. Iminența morții e subliniată mai cu seamă atunci când calul, simbol al măreției, este deja lipsit de viață.

Dubla prezență a șarpelui în bisericuța re-creată cu migală participă în mod direct la conturarea unei lumi ale cărei sensuri se lasă a fi percepute prin descifrarea simbo-

lurilor. Icoana de pe cristelniță reprezentându-l pe Moise înălțând șarpele de aramă își află dublul în șarpele real – *jivina* ce iese de sub talpa altarului – și care se dovedește a fi, paradoxal, o imitație lipsită de substanța celui dintâi. Singurul enoriaș ce devine părtaș la slujba celor doi, șarpele, se încolăcește pe piciorul vasului aidoma semenului său pe bronz. Se produce astfel o laicizare a sacrului. Șarpele de aramă înălțat de Moise în pustie, în vederea salvării celor mușcați de șerpi, aparține lumii sacrului, iar așezarea lui în contingent, prin efortul șarpelui real de a-l imita pe cel dintâi, dezvăluie viziunea unei lumi caricaturale. În aceeași măsură, cei trei – preotul Fulga, orbul, șarpele – se confundă cu persoanele Sfintei Treimi și întemeiază ideea unei sacralități în năruire, irecuperabile. Cifra trei, definind echilibrul și suficiența, a îmbrăcat foarte repede semnificația perfecțiunii divine și a desăvârșirii, mai puțin în textul voiculescian, unde imitarea sacrului eșuează. Simpla prezență a șarpelui, indiferent de conotațiile cunoscute în text, e semnul parodierii divinului.

Imixtiunea angelicului cu demonicul sau, mai degrabă, cu profanul e specifică operei lui Voiculescu. Într-un context, aceasta se prorocște în timpul unei crize de îndrăcire. *Irmilie adventistul*, ocnaș mereu în conflict cu preotul, în dialogul cu Zahei, joacă rolul îndrăcitului față în față cu Isus (urmând schema scoaterii demonilor din Scriptură) și sesizează natura umană diferită a lui Zahei: „– Fugi, omul lui Dumnezeu, zberă el. Nu mă atinge. Ce ai cu mine? Nu știi? Numele meu este lighioană. Din tine am ieșit de mult... // Și, zbcucumat, horcăia și se înțepenea mai tare în zbanțurile mușchilor umflați, gata să plesnească”.

Fiecare criză de nebunie a lui Irmilie (în număr de trei!) prevestește abaterea unei nenorociri asupra ocnei: cutremur, ruperea unui mal, moartea lui Boieru. Îndrăcitul joacă în romanul lui V. Voiculescu rolul profetului: „Gura i se descleștase și un potop de băiguieli năvăli ca dintr-un fund de oracol. Înjurături și blesteme se amestecau cu predici și proorociri despre pedepse pregătite pentru păcătoși. Se deștepta, teribilă, cea de a doua alcătuire din ființa lui, stihia adventistă, vrăjmașul popilor și al duminicii. Anatemele, amenințările pentru toți nepocăiții, curgeau șuvoaie și cobeau urgiile apropiatei judecăți”.

Șarpele instituie în roman două direcții de semnificare: ca simbol al întunericii lui, al demonicului și ca simbol cristic. Deși șarpele este reprezentat în simbolistica creștină ca fiind încărcat de conotații negative, el intrupând diavolul încă din primele pagini ale *Facerii*, V. Voiculescu îl integrează în roman, precum în povestirea *Șarpele Aliodor*, cu valoarea unui personaj inofensiv. Dacă vom avea în vedere imaginea ultimă legată de șarpe, vom conchide că e semnul unui demonic împlănit, prin comparație cu paginile *Bibliei*: „În drum călcă pe capul șarpelui adormit care, strivit, icni un ușor țipăt, ca un sughiț” vs. „Domnul Dumnezeu a zis șarpelui: «[...] Vrăjmășie voi pune între tine și femeie, între sămânța ta și sămânța ei. Aceasta îți va zdrobi capul, și tu îi vei zdrobi călcăiul»” (*Geneza 3: 14-15*).

Episodul final exprimă năruirea *ființei noi* – orb-slăbănog – după încercarea eșuată de a boteza copilul preotului celui alt. Lupta pentru „putere” a celor doi preoți este semnificativă, echivalând în planul textului cu conflictele pre-apocaliptice. Pierde-

rea credinței celui dintâi conduce la degradarea sacrului arhaic, evident la început de capitol: „Mortii se-ngropau fără preot și prohodeală. Îi duceau mirenii și la groapă sporovăia câteva vorbe primarul. Moașele luaseră obiceiul să boteze, ele, pe copii la repezeală, cum se nășteau, cu apă din sticla de aghiazmă de sub icoane”.

Disperarea preotului de a salva copilul celui alt nu ține de principiile creștine, ci de semeția firii umane, de aceea totul va eșua, iar dinamismul ultimelor scene sugerează neliniștea ridicării harului de pe pământ:

„– Să-l boteze în taină noaptea. N-are să știe nimeni.

– L-am rugat. Nu vrea... Nu mai crede. Mințile lui rătăcite se împotrivesc. Nu mă lăsa, părinte! Dumnezeu mă trimite la Sfinția ta. Aș fi alergat la tata, preot și el, dacă nu s-ar fi răpus de atâtea supărări. Și izbucni un alt ropot de plânsete... Popa se înmuie... Și de milă, și de o tainică trufie (s. – N.R.): să-l biruie pe popa cel tânăr... Poate chiar să-l întoarcă, arătându-I puterea lui Dumnezeu. Și o ușoară înfierbântare lumească (s. – N.R.) îl învioră. Simțea un alt interes (s. – N.R.) decât cel obișnuit ca pentru o întrecere. Și-ar da viața ca să scape copilul. Dar nu pentru copil, ci pentru tată-su, pentru popa cel potrivit, ca o palmă peste obraz. În vâlmășagul grabnic al simțirii, duhovnicul, fără să-și dea seama, alesese binefacerea ca cea mai ascuțită răzbunare. Și gura iadului din el se închise la loc”.

Încercarea de recuperare a sacrului capătă proporții gigantice: risipirea sfinte împărtășanii coincide cu golirea spirituală a preotului, el fiind conștient de aceasta: „Îngrozit de nespusa fărădelege, el își dete drumul din spatele orbului, se prăvăli pe pietre, se târi și purcese să lingă fir cu fir peticul ud de grijanie”. Zahei este singurul neatins de degradarea spirituală ce acaparează scena ultimă a romanului. El doar surprinde căderea celui alt, nu este înfrânt el însuși, ci se salvează prin adoptarea unei poziții distante. Cel orb nu vede semnele căderii, ci le simte abia târziu: „Zahei știu că s-a petrecut ceva grozav. Că se abătuse peste stăpânul lui o primejdie mare și nu se mai supuse”.

Schema pierderii credinței se repetă, Fulga retrăind același sentiment al năruirii ființei ca și celălalt preot: cuvintele și atitudinea preotului îl salvează pe Zahei din tragic, singularizându-l. Orbul nu e lipsit de speranța dobândirii vederii nici în ultima clipă, când nu mai poate primi nici ajutorul ologului. Căpătându-și momentan vederea la atingerea capului de mâinile ologului, Zahei îl așază pe mort „în cărcă” și încearcă să păstreze această unire dincolo de moarte: „[...] potrivi bine pe preot în spate, îi apucă mâinile, i le adună și le așeza singur pe cap... Mâinile mortului alunecau mereu... Atunci își sfășie din cămașă o bucată de pânză în care le legă, și le potrivi în creștet și le înnodă cu legătura sub barbă...”.

Destrămării lumii arhaice în urma nelegiurii îi urmează o ordine firească – moartea eroului, însă nu o moarte oarecare, ci văzută ca prag în trecerea spre lumea de dincolo. Fraza finală exprimă implicit ideea posibilei mântuirii în ce-l privește pe Zahei: „Și rămase acolo, incremenit într-o metanie năruită, așteptând să se scoale amândoi la trâmbița judecării de apoi”.

Ochiul – o lumină a trupului?¹² Toposul orbului în căutarea luminii este recunoscut nu doar în schemele parabolilor biblice, în care cel bolnav vede sacralitatea Mântuitorului și-i cere vindecare, ci reflectă un întreg imaginar colectiv legat de iluminarea spirituală.

Versul eminescian din *Scrisoarea III* „Dară ochiu-nchis afară, înlăuntru se deșteaptă” este emblematic pentru două perspective din care privește poetul luminarea interioară, transcendând contingentul: prin adâncire în vis și prin orbire fizică. Orbirea este echivalentul profunzimii; în acest sens, într-una din variantele poemului *Gemenii*, Borebist e blestemat să orbească, ceea ce va genera împlinirea lui lăuntrică: „Prin vecinicu-ntuneric aude glas adânc, / Cum valurile mării se scutură și plâng: / «Cu bolta ta de stele, o, univers, cobori / Din sufletu-i alungă și jale și fiori – / Coboară lin și pacinic albastre, mândre dom’ – / Pătrunde cu-a ta pace suflarea unui om / Și desperarea neagră, ce-n inima lui zace / Să facă loc la sfânta, în veci senina pace!”¹³.

Personajul principal al romanului *Zahei orbul* este un personaj simbolic, e orbul prin excelență, în căutarea luminii. Orbirea lui Zahei reflectă imaginarul colectiv legat de orb, încadrându-se perfect în definiția cecității dată de Eminescu: „Orbia răspândește liniște fericită pe față, o expresie de tristă și totuși senină resignațiune; un orb are asemănarea cu-n dormind sau cu-n sfânt. Nu numai atât. Cine nu vede lumea din afară trăiește numai înlăuntru sufletului său; de aceea aerul de înțelepciune al orbilor, de aceea și cei vechi și-l închipuiau orb pe Homer, de aceea legenda spune că Ossian a fost orb. Dar pentru a fi frumos orbul trebuie să fie liniștit. Un orb agitat de spaimă sau de patimi este un spectacol penibil”¹⁴.

Disperarea, revolta inițială a lui Zahei reduc din frumusețea orbului prezentată ulterior. Odată cu acceptarea situației și cu efortul de a suplini prin celelalte simțuri vederea, orbul se liniștește, frumusețea sa fizică și spirituală fiind evidentă. În spital însă naratorul subliniază întunericul interior în care bolnavul se zbate, exprimat prin reacții exterioare: „Fusese până atunci într-o necurmată frământare. Dărâmasse sub el trei paturi obișnuite. Nu-l potoliseră decât cu doctorii amețitoare. Când se trezea își smulgea legăturile de pe pleoape, cerea rachiu, se smunea să plece, răcnea să vie Stavarache cărciumarul. Apoi, spăimântat de întunericul nebiruit, băjbâia neștiind încotro să apuce, se împiedica și cădea jos spumegând. Îl lăsau acolo până adormea. Atunci patru infirmieri îl urcau la loc în pat. Bolnavii îl priveau cu frică. Femeile de serviciu dimpotrivă nu mai puteau după el”.

Drumul de la spital / azil până la biserița din satul Cervoiiului conține în sine sensul iluminării lăuntrice, motiv pentru care Aurel Martin considera că „Zahei orbul se putea intitula, la fel de sugestiv, și Zahei iluminatul”¹⁵. Zahei străbate acest drum inundat de inocență, credință, bunătate, încredere, speranță și chiar resemnare. Cu cât înaintează pe cale, cu atât este pusă în lumină diferența dintre el și ceilalți, superioritatea sa morală.

Noțiunea de lumină apare în roman cu dublă semnificație: în sens realist, de vedere, dar și în sens simbolic. În *Noul Testament* termenul simbolic de lumină este

folosit pentru a ilustra natura divină împreună cu tot ceea ce o caracterizează. Noțiunile de lumină și întuneric aparțin, așadar, limbajului universal al simbolisticii religioase, fiind folosite cu aceleași corespondențe semantice. Simbolismele acestor două noțiuni sunt de o dublă importanță. Dacă, din punct de vedere intelectual, lumina corespunde adevărului și cunoașterii, iar întunericul ignoranței sau erorii, din punct de vedere moral lumina este puritate și sfințenie, iar întunericul corespunde răului și nelegiuirii¹⁶; în limitele acestui dublu simbolism al luminii și întunericului se înscriu și personajele unicului roman voiculescian.

Celelalte simțuri suplinesc lipsa vederii; mai importantă însă este iluminarea interioară a orbului, care începe să înțeleagă ce se întâmplă în jurul lui. Prin închiderea în sine și refuzul de a comunica, Zahei începe să ia cunoștință cu sine însuși și învață chiar să citească gândurile și chipurile celorlalți: „Zahei cunoștea pașii tuturor celor ce umblau în grădină și îi deosebea. Ai lui Costea – greoi cu bocanci. Ai caraulor – cu opinci. Ai Suzanei și ai femeilor – mai ușori și mai sălțați. Țștia nu semănau cu nici unii”.

Impulsionat la început de ideea răzbunării pe cel ce l-a lipsit de vedere, Stavarache, apoi, după ieșirea din ocnă, pe Lagradora, cel care-l privase de libertate dar și de ființa iubită, Zahei ajunge mai târziu la convingerea inutilității intenției sale. Cei doi se pierd înainte de a ajunge el să se răzbune. Orb la intențiile și capcanele întinse de călăuze, Zahei cunoaște o luminare lăuntrică profundă în timpul șederii în ocnă.

Orbul e un personaj aparte și în realizarea teatrală *Fata ursului*, care instituie un al treilea tip de lectură. Dispariția Vidrei în ziua nunții, justificată prin răpirea de către urs și ducerea ei în pădure, declanșează acțiunea dramei. În realitate, ursul e un tânăr îmbrăcat într-o blană de urs, iubitul fetei; identitatea lui este dezvăluită abia în final, când este ucis. Piesa e construită pe ambiguitatea dintre real și fabulos, însă conține suficiente indicii care să determine alunecarea faptelor „spre realismul cel mai terestru”¹⁷. Dincolo de dispariția fetei se ascunde un mister, titlul folclorizant orientând în această direcție lectura. Orbul e singurul capabil să surprindă realitatea faptelor. El trece dincolo de lumea miraculosului și a fantasmelor și surprinde esența lucrurilor, fără însă a se pronunța explicit. Vorbele Orbului anticipă finalul piesei:

„Vreau să le spun că patima preface omul în fiară adevărată. E plin pământul de sălbăticiuni, Marando și Vidro. Nu-i nicio ispravă din om să ajungi iar urs, măcar de ar fi el vrăjit cum e al vostru. Patima ia chipuri felurite ca să ne aducă la pierzare. Și blana nu-i un mijloc de scăpare.” Și orbirea lui stă sub semnul luminării lăuntrice și voii divinității: „Doftorii zic că de aia am orbit, fiindcă de bătrânețe mi s-au făcut pietre în apele din fundul ochilor. Eu zic că mi s-au împietrit ochii de câte rele am văzut. Și-a făcut Dumnezeu pomană cu mine și mi i-a închis ca să mă ierte de vederea nelegiuirilor. Dar tot le simt. Uite, așa cum simt pământul cu bățul”.

De o profunzime interioară remarcabilă, Orbul lui V. Voiculescu prezintă asemănări cu cel din piesa lui Lucian Blaga, ceva din el fiind de natură divină: „În dimineața ceea, ca să mă priceapă și copiii, / l-am schimbat în orb. / Le-am spus: noi

suntem văzători, / iar Dumnezeu e-un orb bătrân [...] Căci nu ești tu, Dumnezeie, neînțelesul orb, ce-și pipăie cărarea printre spini? / Nu știi nici tu de unde vii și unde mergi. / Ești chinuitul gând strivit în gol. / Te zbuțuiești veșnic, dibuind / să faci minuni, cum n-au mai fost, / dar brațele nu-ți sunt așa de tari / precum ți-e visul de înalt. / Atât de des tu cazi înfrânt / și nici nu bănuiești furtuna de lumină ce-ai creat-o” (Lucian Blaga, *Zamolxe*). Asumarea condiției de om-fiară e privită ca un sacrilegiu, de aceea intrarea în moarte trebuie anticipată de o eliberare a sufletului din *ghearele fărădelegilor*, realizată prin descântecul Orbului: „Stai! Lăsați-mă să-l descânt înainte de a-și da duhul. (Toți se apropie, orbul, cu toiagul întins deasupra ursului, rostește ca o litanie.) Viața și patima te schimbaseră în fiară, moartea și alinarea facă-se din nou duh. Lepede-se părul sălbăticiunii de pe tine... Piarză-se ghearele fărădelegilor din inimă. Topească-se colții răutății din suflet. Întoarce-te înapoi, duh necurat, în loc luminat”.

Note

¹ Dinu Pillat, V. Voiculescu, *la epoca genezei «Povestiri-lor»*, în *Mozaic istorico-literar, secolul XX*, ediția II, 1971, p. 285.

² Cf. Aurelia Bălan, *Dicționar onomastic creștin*, Editura Minerva, București, 2003, p. 629.

³ Lăcrămioara Petrescu, *Pragul minunii sau despre revelație*, Junimea, Iași, 2006, p. 85.

⁴ Ioan Petru Culiănu, *Mit și simbol în proza lui Voiculescu în Studii românești*, Editura Nemira, București, 2000, p. 20.

⁵ Nicolae Balotă, *Lupta cu absurdul*, Editura Univers, București, 1971, p. 367.

⁶ Mircea Braga, V. Voiculescu în *orizontul tradiționalismului*, Editura Minerva, București, 1984, p. 174.

⁷ Nicolae Balotă, *op. cit.*, p. 369.

⁸ Ileana Mălăncioiu, *Vina tragică*, Editura Cartea Românească, 1978, p. 150.

⁹ Nicolae Balotă, *op. cit.*, p. 370.

¹⁰ Roxana Sorescu, *prefață la Zahei orbul*, Editura Herra, f.a., p. 9.

¹¹ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simbo-luri*, vol. I, Editura Artemis, București, p. 228.

¹² Titlul stă în relație cu două versete biblice din *Matei 6:22-23*: „Ochiul este lumina trupului. Dacă ochiul tău este sănătos, tot trupul tău va fi plin de lumină; dar dacă ochiul tău este rău, tot trupul tău va fi plin de întuneric. Așa că, dacă lumina care este în tine este întuneric, cât de mare trebuie să fie întunericul acesta!”. Ochiul are însă în acest context sensul privirii, al unei expresivități în măsură să reflecte gândurile și intențiile individului. Tot în această direcție, Evanghelia după Luca reia ideea, încheind printr-un avertisment: „La seama dar, ca lumina care este în tine să nu fie întuneric”.

¹³ Mihai Eminescu, *Gemenii*, în *Opere*, vol. IV, Editura Academiei, București, 1958, p. 444. Ediție îngrijită de Perpessicius.

¹⁴ Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, Junimea, 1970, p. 173. (Cerșetoarea. Paza buna trece primejdia rea, Ucigașul).

¹⁵ Aurel Martin, *Metonimii*, Editura Eminescu, București, 1974, p. 307.

¹⁶ Cf. *Biblia cu explicații*, traducerea Cornilescu, ediția a V-a, Christian Aid Ministries, Berlin, 1998.

¹⁷ Elena Zaharia-Filipaș, *Introducere în opera lui Vasile Voiculescu*, Editura Minerva, București, 1980, p.83.

Bibliografie

1. *** *Biblia cu explicații*, traducerea Cornilescu, ediția a V-a, Christian Aid Ministries, Berlin, 1998.
2. Lucian Blaga, *Teatru. Proză autobiografică*, vol. II, Editura Albatros, București, 1980.
3. Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, Editura Junimea, Iași, 1970.
4. Mihai Eminescu, *Opere*, vol. IV, Editura Academiei, București, 1958, Ediție critică îngrijită de Perpessicius.
5. Mihai Eminescu, *Poezii. Proză literară*, vol. I, Editura Cartea Românească, 1978, Ediție de Petru Creția.
6. Vasile Voiculescu, *Zahei orbul*, Editura Herra, f.a., Prefață și tabel cronologic de Roxana Sorescu.
7. Nicolae Balotă, *Lupta cu absurdul*, Editura Univers, București, 1971.
8. Aurelia Bălan, *Dicționar onomastic creștin*, Editura Minerva, București, 2003.
9. Mircea Braga, *V. Voiculescu în orizontul tradiționalismului*, Editura Minerva, București, 1984.
10. Jean Chevalier, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. I, Editura Artemis, București.
11. Ioan Petru Culianu, *Mit și simbol în proza lui Voiculescu în Studii românești*, Nemira, București, 2000.
12. Aurel Martin, *Metonimii*, Editura Eminescu, București, 1974.
13. Ileana Mălâncioiu, *Vina tragică*, Editura Cartea Românească, 1978.
14. Lăcrămioara Petrescu, *Pragul minunii sau despre revelație*, Junimea, Iași, 2006.
15. Dinu Pillat, *V. Voiculescu, la epoca genezei «Povestirilor»*, în *Mosaic istorico-literar, secolul XX*, ediția II, 1971.
16. Elena Zaharia-Filipaș, *Introducere în opera lui Vasile Voiculescu*, Editura Minerva, București, 1980.

Arcadie SUCEVEANU

Linia din palmă

Nu-mi amintesc de unde și când
mi-a apărut linia vieții în palmă
nu știu din ce (pre) existență își trage ea
existența

Cert este că a existat un punct,
un noduleț de sânge
din care și-a pornit începutul
Cu siguranță, era ziua de 16 noiembrie a anului 1952
când mama se pomeni pentru a șasea oară
strigată de un înger cu o sabie de lumină la șold
zi umbrită de masca de oțel a lui Stalin zi în care
apa Siretului
se încreți ușor sub primul îngheț

Apoi sângele m-a luat și m-a condus
pe toată lungimea liniei. Ea creștea din sine
ca firul din burta păianjenului
străbătea podișul palmei, ca Nilul
cu zeci de afluenți firavi și delicați

Încetul cu încetul, s-a umplut de memorie,
de vorbire și viziuni
a stat la taifas cu certitudinile,
s-a îngroșat de țărână

O, niciodată n-am putut înțelege:
eu urmez linia sau linia se naște din urma mea,
ca dintr-o roată rostogolită prin lume...
Niciodată nu am știut încotro se îndreaptă
spre ce țărâm, spre ce patrie

De-o parte și de alta, se perindă, iată, cadrele lumii:
 case, orașe albastre, câmpuri cu păpădii, gări,
 oameni, umbre, tablouri publicitare

Umedă încă la capăt, acum
 o simt cum își inventează marginea:
 de la acest punct încolo
 își schimbă nuanța, se curbează în sus
 urcă în grabă Muntele Venus
 de unde, amețitoare,
 se deschide
 prăpastia

Noul iconar

*Lui Vasile Levițchi,
 in aeternum*

De câteva zile, apare printre discipoli
 umbra Profesorului

Caii Hurmuzăcheștilor nechează-n lucarne

Ay, în absența solului, plantele-acestea
 ar putea slobozi rădăcini
 în paharul cu apă!

O lumină prevestitoare se aprinde pe ziduri
 poeții tineri duc în pumni lumini de cenaclu
 uimiți, negustorii din piețe descoperă
 chipul lui Franz Josef și chipul lui Carol I
 bătute adânc pe monede

„Înșelător e somnul Leviathanului, păgubos
 e vinul de Ghetsimani” –
 vorbirea lui se înscrie în părți de vorbire
 pe pereții școlii din sat
 se-ncrustează armonios în lemnul catedrei

Se bucură zeii bătrâni
de sub pietre își dezgroapă inima
iconarii
Pe nesimțite sabia dintre noi se înmoaie
arginții din palmele sicofanților se topesc
și se scurg printre degete în pământ

Ay, ay, caii Hurmuzăcheștilor
beau amurg pe cupole!

O lună cu ciucuri verzi și cu ciuf
stă înfiptă în dealul Țeținei.
Domnul Profesor o spintecă
surâzător cu un cuțit roșu de diamant
și din burta ei scoate
luna „cea sfântă și clară”

Anul Dragonului roșu

E anul Dragonului roșu
liniile vieții ți-au sărit din palmă
pe frunte

Vor învia personajele otrăvii
va rodi abundent mătrăguna
diminețile îți vei lustrui pantofii cu
catifeaua ultimei revoluții

Fericiți câinii instalați lângă muntele de gunoaie
fericită sabia adormind în patul
propriei străluciri

La fund de mare a fost găsit
un mesaj învelit în pânză cerată – dar nimic,
nimic nu s-a întâmplat. În fiecare zi
strângi în brațe aceeași lume neschimbată
cu aceeași câini vagabonzi, cu aceleași pisici indolente,
cu aceleași ploi galbene, biserici, medalii, mirese,
speranțe, cuțite

Semnele sunt clare
 semnele sunt tot mai clare – va prospera (ca întotdeauna)
 comerțul
 grota va continua să înghită biblioteca
 înnoroiat de materie spiritul
 se va zbate-n zadar

Fericiți câinii instalați lângă muntele de gunoaie
 fericită sabia adormind în patul
 propriei străluciri

Fantoma mâinii ce ne-a tras la sorți

Se dedică domnilor Vasile Pavel și Dumitru Apetri

Heralzi cărunți, călare pe flori de cireș
 intrarăm în târgul Herța

Era în Vinerea Neagră
 conul Gheorghe Asachi ieșise
 din bustul său afară
 să-ntrebe de albina românească:
 în care liliac ori stejar de la marginea latiniei
 își mai are ea acum reședința?

Cineva umblase prin natura lucrurilor, și ierbii
 i s-a spus să nu-și mai zică iarbă,
 vulturului, să se dea în neamul șopârlei
 iar limbii, să se rușineze de cuvintele
 întemeietoare

Eram soldații propriului sânge, veneam în galop
 de-a lungul unui sentiment
 aproape vizibil și pipăibil
 mirosind a rupere de os, a spaimă de iepure
 ținut sub laba leului

Inimile noastre râdeau bucuroase, apoi căzură-n
 întunecată mâhnire, de parcă ni se

surpase în piept o icoană:
pe muchia dealului s-a arătat fantoma
mâinii ce ne-a tras la sorti

De la numai 5 km depărtare, pe unde medii de
câțiva kiloherți
venea sufletul nostru-n ecouri,
vândut (a câta oară?) la circul balcanic
de brokerii Isarlăcului

O-o-o! Pe aici suferința făcuse perle în inimi!

În biserică, îngenuncheați sub cruce am stat
și picăturile de sânge din rănilor Lui
picurau de-a dreptul în rănilor noastre

Când deodată, în timp ce se întuneca,
s-a auzit ca o rupere de nori
de-a lungul ruperii de carne vie:
O, Eli, Eli, Lama Sabahtani –
și de strigăt
s-au înroșit toți pereții, catapeteasma, ușile și
icoanele, văzduhul și
întreaga noastră existență

de la munte pân-la mare

17 aprilie 2009

Variații pe tema poeziei cu ochi albaștri

Lui Grigore Vieru, in memoriam

I

A naibii specie,
poezia cu ochi albaștri!

E de ceva timp pe cale de dispariție,
dar o veți mai întâlni în provincii de țară
abandonate, pe maluri de Prut, bunăoară,

acolo unde oamenii mai au
(helas!) sentimente
și mai nutresc idealuri de neam
(vă puteți imagina ce anacronisme
se mai întâmplă pe alocuri
la început de secol XXI!)

Din cuvintele ei
s-a scurs frumusețea
a rămas să cânte doar
sarea

Înlăuntrul ei,
nu mai e loc de ironie, nici de
ludic, nici de intertextualitate

În schimb, ca să vezi! pe ramurile ei
semantice, păsările sunt chiar vii,
chiar autentice –
un fel de păsări de sânge, aș spune
Vocabulele ei emană miresme
aproape materiale
ce țin de sete și saț

Ba mai mult: se zice că un întreg neam
crucificat (ce-i drept, defazat iremediabil,
estetic vorbind), din metaforele ei
își ia vopsele pentru ouăle de Paști
iar din lutul literelor ei
oamenii își toarnă cărămizi pentru case

Într-o zi, moartea
sau poate chiar Dumnezeu,
vrând s-o piardă definitiv ca specie,
s-au gândit că e tocmai momentul
să îngroape Poezia cu ochi albaștri
într-o carte
să stea închisă acolo ca
într-un mormânt

Dar, în chip cu totul și cu totul inexplicabil,
 cartea când să se închidă,
 s-a prins cerul
 între coperte

II

„Sunt iarbă, mai simplu nu pot fi”
Grigore Vieru

Poezia i-a mâncat lacrima și i-a băut ochii

Și a fost zi, și a fost seară
 și la o margine a literaturii române
 s-a născut Poemul cu ochi albaștri

Și Poemul acesta a crescut și s-a înmulțit
 și sub frunzele-i înrouate
 rândunica a prins să ciripească
 în graiul de-acasă
 Printre silabe s-au arătat
 iezii lui Creangă și-Arghezi
 și pentru întâia oară un soare mare,
 cald, autohton
 răsărea
 din ochii mamei

A surâs și s-a bucurat ca de-o minune
 Poemul cu ochi albaștri
 și pentru suflete mari a cusut cămăși de copil
 a aprins bradul de Crăciun în școli
 și orfelinate
 a însămânțat cu greieri, cu poz(n)e și rugăciuni
 cărțile de citire și-Abecedarul

Dar mai întâi,
 Poemul cu ochi albaștri a fost soldat
 a avut armă, bocanci și gamelă
 și n-a prea avut, cum s-a mai spus, viață personală
 Aflat sub ordine,
 a aprins crinii latini în grădina imperiului

a strecurat în culcuș de minotaur
 subversive ouă de privighetoare
 și a împărțit, ca pe mici iconițe,
 pâinițele ecumenice
 ale Limbii române

În zilele de dezvățată glorie a lui Pilat din Pont
 s-a semețit să absoarbă în lacrima sa
 apa Prutului,
 a încercat să îndrepte șira spinării, însecerată,
 a Basarabiei
 să deșurubeze mai multe capete turcite
 din mocirla eretică

Cuvintele sale nu erau doar cuvinte,
 erau forme de viață, mici energii

S-au alarmat oficialii și procuratorii:
 – Au vocea cui se-aude mereu
 murmurând în arene parabola ierbii
 răzvrătite sub coasă?

Și din mărcinișul începutului de mileniu
 s-au arătat porcul, dihorele și șacalul
 i-au smuls din piept inima
 Poemului cu ochi albaștri și
 i-au prefăcut-o într-o trâmbiță neagră

Iar într-un miez de noapte, pe când Dumnezeu
 uitase pe șosele ceața cea deasă
 și moartea se juca dinadins cu brelocul
 de beton de la ceasul de buzunar
 Poemul cu ochi albaștri
 a rămas pe pământ doar cu sufletul
 căci vasul friabil al trupului s-a spart
 risipit în zaruri de lut

Ay, ay, și a rămas fără umbră
 Poemul cu ochi albaștri
 sau și-a tras peste ființă umbra
 zeului ce l-a născut?

Zeu incaș în Montmartre

La Paris întotdeauna se ajunge prea târziu. În vitrinele din Montmartre măștile gloriei surâd obosite la trecători. În cafenele stai de vorbă cu paradoxurile,
le aliniezi pe tăblia mesei și le hrănești ca pe viermi de mătase. Aici, arta de mult și-a scuturat semnificațiile în scrumiere. Peria de șters praful de pe tavan a fost cândva trena unui sonet. Afară, vântul mână pe străduțe aureolele fericiților, anarhiști de bistrou în costume de pe vremea celui de-al doilea Imperiu te salută distrați ca pe un zeu incaș parfumat cu mirodenii. E-hei! dacă ai avea joben, ai scoate din el un stol de vrăbii, dacă ai avea puțin curaj – ai deschide pe acoperișurile din vale un sindicat de hogeaguri. Amețit de aburii iconoclaști ai cafelei, simți deodată în palmă cheița de la poezia universală și-ntrebi ca odinioară fericiții din Bateau Lavoir: de aici se mai poate pleca undeva?

Paris, octombrie 2009

După-amiază arhaică

În Joia Mare biserica din Suceveni
miroase-a deșertăciune
învinsă

Copiii adună prin curți vrafuri de nori
așteptând cântarea cocoșului din parabolă

Ah, iertați-mă, voi, douămiști, și voi,
dezinhibate spirite postmoderniste,
dar nu-mi pot înfrânge rușinoasa vetustețe idilică
comunicându-vă, aici și acum, că în lunca Siretului
vântul miop al Bunevestiri alăptează
mâțișorii în sălcii,

că diminețile pe-aici poate fi văzut Dumnezeu
 în redingota lui Vasile Alecsandri:
 poc-poc, ciocănește ușor, deschizând
 ambasade în trunchiuri
 dictând structura pânzei de păianjen ori
 drumul cârțiței pe sub pământ...

Tot omul e bun și blând și arhaic
 părând să poarte taina răspunsului
 pe buze

După-amiaza ți-o pierzi prin lutării
 alegi vopsele pentru iconari
 ori stai de vorbă cu paraclisierul ce-adună
 liliicii morți din clopotniță

Cu pâinea psalmilor sub căpătâi,
 seara adormi fericit, convins că viața ta
 e cercul mic
 înscris
 în Cercul cel mare

Pahare vărsate peste fața de masă

Amintirii tatălui meu

Și a rămas pe casă Îngerul, ca o antenă tv,
 să ne comunice mesajele tale de dincolo
 de acolo de unde nu poate ajunge
 puterea de înțelegere
 a oamenilor

Dar nu, niciun ecou nu vine
 dinspre marginea de sus a materiei

Nu știi unde ești și cât ești
 acum

Poate că sufletul tău
 stă aplecat la fereastra lumii celeilalte

și își aduce aminte de trupul său
ce doarme printre pomi de primăvară
ori poate ne privești și ne plângi de milă
că nu știm să vorbim decât prin cuvinte
și nu putem depăși limita (im)pusă
de un Dumnezeu care decide mereu pentru noi
fără să ne întrebe nimic
niciodată

Te-ai schimbat într-un fir subțire de nor?
ți-ai regăsit trupul de dinainte de naștere
ca pe o flacăra înghețată?

De la capătul acestei lumi mă uit în trecutul tău
ca într-o fântână tot mai adâncă
Garoafa roșie a sângelui meu
cea care în tine își are originea
arde nerușinat de vie în soarele îmbietor
al acestei amiezi de aprilie

Ți-ai schimbat memoria,
ți-ai schimbat paradigma?

Uneori, seara, stând la masă, ni se pare că auzim
vocea ta inconfundabilă,
vocea ta venită ca din senin,
vărsând pahare pline peste
fața de masă

Repere biobibliografice

A.S. – poet și eseist. Născut la 16 noiembrie 1952, în comuna Șirokaia Poleana, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. Absolvent al Universității de Stat din Cernăuți, Facultatea de Filologie, Secția limba și literatura română (1974). Profesor la Școala medie din Horbova-Herța (1974-1979), redactor și redactor-șef al Editurii Literatura Artistică (Hyperion) din Chișinău (1979-1990). Vicepreședinte cu funcție executivă al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1990-2010). Din decembrie 2010 – Președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Președinte al Filialei Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România (din 2005). Membru-fondator al PEN-Clubului din Moldova. A debutat cu volumul de versuri *Mă cheamă cuvintele*, Editura Carpați, Ujgorod, 1979. Alte cărți publicate: *Țărnul de echilibru*, versuri, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1982; *Mesaje la sfârșit de mileniu*, versuri, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1987; *Arhivele Golgotei*, versuri, Editura Hyperion, Chișinău, 1990; *Eterna Danemarcă*, antologie, Colecția „Scriitori români contemporani”, Editura Eminescu, București, 1995; *Înfruntarea lui Heraclit*, Colecția „Biblioteca școlarului”, Editura Litera, Chișinău, 1998; *Mărul îndrăgostit de vierme*, versuri, Editura Augusta, Timișoara, 1999; *Cavalerul Înzadar*, versuri, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2001; *Corabia de la mansardă*, antologie, Editura Litera, Chișinău, 2004; *Emisferele de Magdeburg*, eseuri, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Arca dies*, antologie, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2008; *Cafeneaua Nevermore*, Antologia unui autor, Editura Știința, Chișinău, 2011. Autor a numeroase cărți pentru copii: *A fugit melcul de-acasă* (1984), *Ora cinci fără doi fulgi* (1986), *În cămașă de cireașă* (1989), *Rața și Arhimede* (2000), *ȘTIUca la școală* (2002), *Cheițe pentru vise* (2005), *Lumea ca o poveste* (2009) ș.a. Laureat al mai multor premii, între care: Premiul Național al Republicii Moldova (1998), Premiul Academiei Române (1997), Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (1987, 1995, 1999, 2000, 2002).

Selecții din versurile sale au apărut în diverse antologii din România, Ucraina, Rusia, Turcia, Belarus, Macedonia, Suedia, Italia, Franța.

Referințe istorico-literare

Mai întâi de toate, simulând destul de măiestru tertipurile textualiste, Arcadie Suceveanu trece la demitizarea propriilor mituri poetice, la o deriziune auto-flagelatoare: „miturile nu sunt decât / dulci pastile pentru cei ce suferă de insomnie și plictiseală” (*Splina porcului de Crăciun*). [...] Fostul hidalgo cervantesc mai e doar Cavalerul Înzadar într-o bolboroseală de gesturi inutile și de cuvinte, cum poezia însăși este. Oedip nu mai este înzestrat prin suferință cu „ochiul al treilea”, ci poate fi văzut duminica „în curtea azilului de bătrâni / așteptând nerăbdător ora prânzului / fericit că s-a inventat un nou alfabet / pentru orbi” (*Splina porcului de Crăciun*). [...]

Theodor CODREANU,
din volumul *Basarabia sau drama sfâșierii*,
Editura Flux, Chișinău, 2003, p. 238-239

Suceveanu se poate măsura oricând cu orice clasic al optzecismului de expresie ludică. E parcă ieșit din Cenaclul de Luni. Și parcă special să demonstreze că mai există șanse de înalt pilotaj în poezia optzecistă, devenită – pentru unii – exponat de muzeu.

Ștefan HOSTIUC,
„Literatura și Arta”, nr. 46, 2002, 14 noiembrie

Suceveanu trăiește dramatic punerea lucrurilor și valorilor sub semnul unei ciudate transmutații și a unei substituții măcinătoare. Bacoviana tăcere a Nimicului ia chip de brantiană agitație a nebuniei Nimicului. Peisajele suprarealiste ale visării pure se restrâng la peisajul expresionist al coșmarului apocaliptic. *Cavalerul Înzadar* se însoțește cu Doamna Apocalipsă, luând și înfățișarea de Cavalerul Vierme. Liricul atât de pur al începuturilor se transformă într-un „antiliric” total, evocat în *Manualul bătrânului neofit*. Peste toate și peste Totul este arborat „însemnul heraldic al marelui Nimic” (*Oriunde se poate muri glorios*).

Mihai CIMPOI,
„Literatura și Arta”, nr. 46, 2002, 14 noiembrie

Înzestrat cu un potențial creator inepuizabil, sensibil și receptiv la evoluțiile poeziei, Arcadie Suceveanu se racordează rapid, cu un efort abia sesizabil, la o nouă sensibilitate poetică, postmodernă, cu care a cochetat în multe din cărțile publicate până acum. [...] Dar, ca orice poet adevărat, Suceveanu nu acceptă discursul postmodern doar dintr-un snobism al sincronizării, ci îl trece printr-un filtru al exigenței sale, măsurându-l – ușor nostalgic și cu destule irizări ironice pe alocuri – cu discursul dintotdeauna al mării poezii.

Vasile GÂRNEȚ,
„Flux”, 1999, 22 octombrie

Nu știu de ce antologiile poeziei românești din ultimii ani nu-l includ pe Arcadie Suceveanu. O „istorie” precum aceea a lui Laurențiu Ulici ar fi putut să-l situeze, fără niciun fel de rezerve, pe prima treaptă valorică. Să fie de vină același motiv pentru care literatura română e mereu exclusă de la festivalul Nobel-ului, și anume... intraductibilitatea sau scrierea într-o limbă cu circulație restrânsă?! Puțin probabil. Arcadie Suceveanu scrie totuși în limba română. Ca să nu mai spunem că *limba poeziască* e stăpânită în detaliu. [...] Arcadie Suceveanu nu poate fi ignorat decât din neștiință.

Mircea A. DIACONU,
„Convorbiri Literare”, 2000, decembrie

Mesaje la sfârșit de mileniu (1987) și mai ales *Arhivele Golgotei* (1990) au venit să impună fără grabă, dar temeinic, un poet modern, matur și vizionar, stăpân pe un larg registru tematic și pe varii unelte poetice, receptiv la toate durerile noastre de esență națională (ca acele de brazi bucovineni crescuți pe inima metaforei!) și cu o sinceritate dezarmantă, identificându-se cu „secunda care sunt eu” – expresie plenară a scurgerii unui sfârșit de mileniu ireversibil.

Ion HADÂRCĂ,
„Timpul”, 2002, 15 noiembrie

Ana BANTOȘ

Creangă astăzi

A.B. – conf. univ., Catedra literatura universală și comparată, Universitatea de Stat din Moldova. Doctor habilitat în filologie. Direcții de cercetare: literatura română, literatura universală și comparată, teorie literară. Publicații recente: *Reabilitarea autenticului*. Culegere de articole și studii critice, Chișinău, 2006; *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică*. Monografie, Chișinău, 2010.

În monografia *Ion Creangă. Cruzimile unui moralist jovial* academicianul Eugen Simion ne propune o interpretare incitantă, care demonstrează cât se poate de convingător că Ion Creangă, la fiecare lectură, este în măsură să ni se dezvăluie din noi perspective: scriitorul humuleștean fiind cel care „împacă toate gusturile, trece – triumfător – de la o generație la alta și este, probabil, prozatorul român cel mai citit” (p. 13), afirmă autorul. Pornind de la această aserțiune, criticul literar urmărește itinerarul receptării lui Creangă. O primă constatare făcută de autor vizează contradicția maioresciană ce rezidă, pe de o parte, în aprecierea scriitorului drept unul „poporal, bun creator de limbă, un model pentru graiul «cuminte și deseori glumeț al țăranului moldovean»”, iar, pe de altă parte, în plasarea acestuia în contextul european, cel al lui Flaubert, Turgheniev, Dickens. După moartea scriitorului humuleștean N. Iorga va încerca să-l pună „într-o filiație universală”, deși accentul va fi pus, la începutul secolului al XX-lea, pe confruntarea lui Creangă cu modelele populare și pe cultivarea imaginii unui prozator jovial. Apoi Eugen Simion menționează că „a trebuit să apară o altă generație de critici, și un alt gust literar” pentru a-l promova pe Creangă în altă categorie de scriitori: „Critica din anii '30 va muta accentul de pe latura folclorică pe creația originală din interiorul acestor scrieri și-i va da o justificare estetică superioară” (p. 17). Imaginea „vârtosului glumeț” este „doborâtă” de către G. Călinescu, T. Vianu, V. Streinu, P. Constantinescu. O altă etapă („a treia”) include cercetările de ordin psihanalitic, „ambția ei fiind de a descoperi un Creangă al profunzimilor, altul decât modelul impus de Călinescu” (p. 19). În acest sens,

demonstrațiile lui Vasile Lovinescu sunt calificate drept „seducătoare pentru că plasează pe robustul autor de *pătărăni* țărănești într-un scenariu universal în care își află loc și marii inițiați hinduși, și Dante...” (p. 22), ele fiind acceptate și pentru că „ne sugerează o posibilă realitate ascunsă a textului”. Cel mai convingător însă îl consideră pe Valeriu Cristea, autorul *Dicționarului personajelor lui Creangă*, lucrare calificată drept „operă de iubire și de existență maximă”, prin care este relansat cazul Creangă în critica românească, „atrăgând atenția asupra varietății și... complexității tipologice” a personajelor.

Opera lui Creangă este împărțită de către investigator în funcție de destinație și de relația dintre elementul real și elementul miraculos în: 1) povestiri didactice, 2) povestiri cu un caracter preponderent moral, scene din viața țărănească, anecdote, 3) poveștile propriu-zise, 4) povestiri „corosive”, 5) nuvela în adevăratul sens al cuvântului (*Moș Nichifor Coțcariul*), 6) narațiunea confesivă (*Amintiri din copilărie*). Chiar dacă este discutabilă, după cum menționează însuși criticul, această împărțire este în corespundere cu orizontul de așteptare al destinatarului căruia i se adresează, în primul rând, publicului cu o mentalitate populară, dar nu numai acestuia, pentru că scriitorul humuleștean „nu are probleme de comunicare, se înțelege pretutindeni cu toată lumea, încât se poate spune că limba lui Creangă a devenit o limbă universală” (p. 37). Problema autenticității și a estetismului crengian, pusă în mod diferit de către numeroșii comentatori ai operei scriitorului (G. Călinescu, I. Negoieșcu, B. Fundoianu, T. Vianu, V. Streinu, C. Regman), este urmărită dincolo de speculațiile în privința „farmecului lingvistic”, autorul monografiei dezvoltând o opinie de referință a lui Iorgu Iordan, potrivit căreia esențial este „caracterul popular, nu regional al limbii lui Creangă”, întrucât acesta, în opinia lui Eugen Simion, „ne lasă nouă, criticilor și stilștilor literari, libertatea de a căuta în Creangă pe «estetul filologiei», adică pe creatorul ascuns în cel care știe să folosească atât de bine «vorbirea autentic populară»” (p. 38).

Eseistul îl compară pe Creangă cu Caragiale, pe Dănilă, care are „vocația pagubei” și este „un campion al ghinionului”, cu personajul caragialesc Cănuță, și întrevede aici „o temă caragialiană mutată în lumea rurală moldovenească și prezentată în cel mai bun stil Creangă, adică într-un discurs epic saturat de zicale și jocuri de cuvinte, din cele care înveselesc spiritul...” (p. 41). Evitând pronosticurile categorice referitoare la corelația dintre real și fabulos, cercetătorul lasă opera scriitorului într-un câmp deschis interpretărilor, tipologia memorabilă a personajelor crengiene fiind investigată din perspectiva a două tipuri de limbaj, unul *țărănesc* și altul *ales*, primul izbutindu-i mai mult decât cel de-al doilea, precum și din perspectiva împărțirii personajelor în bune și rele (în basmele *Fata babei și fata moșului* și în *Povestea porcului*). În toate poveștile lui Creangă babele, conform inventarierii criticului, sunt „energice, inventive (mai ales în rău), hrăpărețe”, iar moșnegii, conducându-se de „legea pământului, sunt, adică,

ascultători, tăcuți, resemnați” (p. 54). Fata de împărat din *Povestea porcului* este văzută ca un personaj tragic, „menit să rătăcească prin lume pentru a dezlega blestemele făcute de alții”, iar Făt-Frumos – „captiv și pasiv, răzbunător peste măsură” (p. 58). Vocația (sau năravul) de a povesti a lui Moș Nichifor reprezintă, într-adevăr, calitatea esențială, acesta fiind „personaj memorabil în care intră și o notă orientală: plăcerea de a vorbi în dodii, caracterul firoscos al individului, bucuria de a da sfaturi și a judeca lumea” (p. 66). Luată în ansamblu, povestirea *Moș Nichifor Coțcariul* „e o capodoperă de gasconerie fină, de artă a aluziei și a echivocului, cu numeroase simboluri erotice în text” (p. 60) sau „o istorie de limbaj”, însoțită de „râsul bun al lui Ion Creangă”. De reținut comparația personajului crengian cu personajul caragialesc Mitică („Harabagiul este un Mitică țăran...”) și cu *Moromete* al lui Marin Preda: „eroul lui Creangă are o anumită complexitate și, de fapt, centrul narațiunii (și farmecul ei) stă nu în pictura caracterelor și analiza destinului lor existențial (operație pe care o face prozatorul modern), ci în încercarea, reușită, de a caracteriza un individ prin limbajul său savuros, aluziv, concupiscent, totdeauna colorat și, nu de puține ori, înțelept” (p. 66). *Amintirile*, „o operă de mare finețe în sfera narațiunii autobiografice, cea mai importantă pe care a dat-o până acum literatura română” (p. 72), sunt analizate în contextul tipurilor de confesiune: *oratoric*, *dramatic*, *poetic*, acesta din urmă incluzându-l pe Jean-Jacques Rousseau și, de asemenea, pe Ion Creangă. Eugen Simion face distincția între amintirile subiective despre copilăria scriitorului și *autoficțiunea*, termen considerat mai potrivit pentru definirea stilului și substanței *Amintirilor*. Ca și în cazul lui Rousseau, omul tinde să iasă din condiția sa temporală, sau cum scrie humuleșteanul: „Vreau să-mi dau samă despre satul nostru, despre copilăria petrecută în el, și atâta-i tot”. Eugen Simion vede în această „dare de seamă” nevoia de „respectare a clauzei autenticității, esențială când este vorba de literatura de tip biografic” (p. 75). Însă aici poate fi vorba și despre necesitatea scoaterii din timp a satului și a copilăriei. De altfel, chiar autorul eseului monografic observă că „moartea nu intră în câmpul de observație” a personajul din *Amintiri*. Se desprinde din interpretările criticului un Creangă „demn și ferm reprezentant al *civilizației pudorii*, *civilizației rușinii*”, un mit central în persoana Smarandei, care e o mamă *ahotnică*. Însă mitul crengian al copilăriei vesele și zburdalnice este contrazis din perspectiva criticului din secolul al XXI-lea, care s-a ocupat, într-o lucrare anterioară, de literatura autobiografică. Intervine aici, bineînțeles, schimbarea mentalităților, individualismul care a câștigat tot mai insistent terenul în secolul al XX-lea, „lăsând loc libertății de a face răul” (Ernest Bernea, *Dialectica spiritului modern*, București, 2007, p. 47).

O scurtă incursiune în literatura demonologică punctează cadrul, unul deosebit, în care sunt analizate poveștile crengiene populate cu simboluri ale forței întunericului. Este curioasă și de reținut maniera interpretului literar de a demitiza, împreună cu Creangă, această lume a fantasticului, de a deconspira *rețeaua de semne* a lumii necuraților amestecați în conflictele din viața satului. Eugen Simion urmează

pas cu pas traseele întortocheate ale universului crengian, înveselit și înseninat de spiritul sfântului humuleștean, care umilește dimonul și ridiculizează iadul, iar pe căpetenia iadului, pe Scaraoschi, îl face de râs. Stilul disociativ este unul antrenant, memorabil : „În ce privește dracii obișnuiți, slujitorii fideli ai lui Scaraoschi, aceștia circulă, cum s-a putut remarca, tot timpul pe pământ, se amestecă printre oameni, ispitesc, iscodesc, fac „drăcării”, sunt buni psihologi (citesc gândurile), dar nu provoacă, de obicei, acte teroriste. Sunt, așadar, draci cât de cât de treabă, frecventabili, iar când nu sunt, Creangă îi expediază repede din narațiune” (p. 127).

Preocupat de șansele criticii literare de a schimba vechile puncte de vedere asupra unui personaj cum este *leneșul* lui Creangă, bunăoară, criticul literar nu le neagă, însă nu este de acord cu *căftănirea* acestuia cu vestimentația sartriană (se are în vedere faptul că Valeriu Cristea îl consideră pe *leneșul* lui Creangă *un personaj sartrian*). Studiarea imaginarului colectiv, din povestirile didactice, estimarea valorii estetice a poveștii *Capra cu trei iezi*, spre exemplu, care constă în *pitorescul limbajului* și într-un anumit tip de ironie mascată, urmărirea itinerarului receptării critice a schiței de portret *Popa Duhu*, unde Creangă este perceput „trăgând greu carul acestei epici realiste” (p. 103), sau identificarea formelor de manifestare a miraculosului în viața obișnuită, precum și a imaginației prolifică, în poveștile humuleșteanului, a tehnicii aluziei, în poveștile corosive, – toate acestea îl îndreaptă pe distinsul critic și istoric literar spre următoarea concluzie relevantă : Creangă este „un creator epic complex, cu mai multe straturi și un limbaj la rândul lui complex, secret, înșelător, în ciuda simplității și directității lui” (p. 172); „opera lui este o creație de limbă”; „*Creangă nu-i un talent*, ci așa cum a spus Goethe despre Dante, *Creangă este o natură*”.

Scrisă cu nerv, adaptată parcă stilului plin de vervă, contagios, al lui Creangă, lucrarea domnului Eugen Simion se citește ușor, cititorul reținând multiplele observații fine referitoare la opera lui Ion Creangă, a unui Creangă plasat într-un context estetic și istorico-literar amplu și adus mai aproape de noi prin „instrumentarul” critic utilizat, demonstrând cu lux de argumente necesitatea întreținerii dialogului permanent cu clasicii, care, într-un anume sens, înlesnește conducerea lumii spre cuvânt, după o expresie a lui Heidegger, „fără să ținem seamă de spiritul de partid, de curentele modei și de dezbaterile de școală – astfel încât să se trezească în sfârșit experiența decisivă în care să putem învăța cu câtă abisală profunzime se adăpostește bogăția ființei în neantul esențial”.

Se cuvine să adresăm un cuvânt de apreciere și celor care au inițiat această colecție, în special domnului Daniel Corbu, directorul Editurii ieșene Princeps Edit. După ce, tot la Iași, cu ani în urmă a fost inaugurată și susținută prin numeroase volume colecția „Eminesciana”, iată că acum „Biblioteca Ion Creangă” conferă contururi noi Iașului literar, iar acest volum semnat de academicianul Eugen Simion adaugă prestanță întregului proces istorico-literar românesc.

Mihaela MUNTEANU SISERMAN

Daiana FELECAN, Aspecte ale polifoniei lingvistice. Teorie și construcție

M.M.S. – conf. univ. dr.,
Universitatea de Nord, Baia
Mare.

Cartea *Aspecte ale polifoniei lingvistice. Teorie și construcție* (Editura Tritonic, Colecția Comunicare, București, 2010), semnată de colega noastră, conf. dr. Daiana Felecan, de la Catedra de limba și literatura română a Universității de Nord, Baia Mare, Facultatea de Litere, propune, după cum declară autoarea în *Cuvântul introductiv, o sinteză* a noțiunilor de bază ale teoriei *polifoniei lingvistice*, pentru a fi la îndemâna tuturor celor interesați de fenomenul respectiv (studenți filologi, masteranzi, și de ce nu, lingviști preocupați de mecanismele de actualizare a mai multor „voci” în text-discurs).

Lucrarea este structurată în două părți: *Partea I* a lucrării prezintă reperele teoretice și diferitele modele care au stat la baza fundamentării teoriei polifoniei lingvistice, începând cu dialogismul bahtinian, trecând prin școala ducrotiană ce „sparge” unicitatea *Subiectului vorbitor* și noul model scandinav ScaPoLine, în timp ce *Partea a II-a* se vrea un reflex aplicativ al conceptelor prezentate în prima parte.

Autoarea punctează direcțiile de cer-

cetare într-o viziune integratoare, ce aparține lingvisticii textuale, apropiind mai multe modele prin laturi comune sau punând în dezbatere (teoretică) diferențele dintre acestea.

Demersul teoretic începe, așa cum este de așteptat, cu teoria polifoniei și *dialogismul bahtinian*. Considerând textul literar drept spațiu predilect al manifestării dialogismului, Bahtin construiește o poetică a romanului dostoievskian, surprinzând relațiile reciproce dintre autor și personaj sau a personajelor între ele, în interrelație dialogică (în sens larg, polifonia desemnând o „multiplicitate de voci în acțiune într-un text”, p. 17). Autoarea analizează capitolele cărții lui M. Bahtin, *Problemele poeziei lui Dostoievski*, subliniind cu finețe palierele polifoniei și modalitățile prin care vocea *auctorială* se face „auzită” în romanul dostoievskian.

Un alt aspect pe care îl conturează cercetătorul rus este cel al obiectualizării raporturilor / legăturilor dialogale în *cuvânt*, distingând între: *cuvântul direct* – cu o orientare nemijlocită spre obiectul său; *cuvântul obiectual* (cuvântul personajului întruchipat); *cuvântul axat pe cuvântul străin* (cuvânt *difon*, ce ia naștere în condițiile comunicării dialogale sau, cum îl numește autoarea cărții, „cuvânt la două voci”, p. 20), cu o diferențiere foarte nuanțată a cuvântului *difon* cu o singură sau cu mai multe orientări. Din prima subcategorie sunt menționate: stilizarea, narațiunea povestitorului, *Icherzählung*, iar din a doua, parodia sub toate formele ei.

Prin analiza lui O. Ducrot, teoria polifoniei este subordonată limbii (față de Bahtin, unde câmpul de aplicare este cel al discursului). Autoarea prezintă distincțiile operante frază / enunț, semnificația frazei / sensul enunțului, subiect vorbitor / locutor / enunțiator, ultimele două „instanțe” fiind entități teoretice, iar singura entitate „în carne și oase” – subiectul vorbitor, responsabil de producerea enunțului.

Teoria scandinavă a polifoniei lingvistice, ScaPoLine, situează structura polifonică atât la nivelul limbii, cât și al vorbirii, prin instrucțiunile furnizate, cu referire la interpretarea enunțului sau a interpretărilor posibile ale acestuia. Configurația polifonică cuprinde următoarele elemente:

– *locutorul* (LOC), *punctele de vedere* (pdv) definite ca „unități semantice care cuprind un conținut semantic și o judecată bazată pe acest conținut” (p. 35), *ființele discursive* (*les êtres discursifs*: ê-d) – entități susceptibile de a fi răspunzătoare de punctele de vedere și *legăturile enunțiative* (*les liens énonciatifs*), care asigură legătura între punctele de vedere și ființele discursive.

În continuarea acestui capitol sunt invocate două forme de manifestare ale polifoniei, așa cum acestea apar în modelul ducrotian: analiza polifonică a negației, cu cele trei subcategorii: *metalingvistică*, ce contrazice un enunț efectiv pronunțat: *Petru nu s-a lăsat niciodată de fumat; de fapt, nu a fumat niciodată în viață* (exemplu dat de autoare); *polemică*, ce nu implică pronunțarea efectivă a enunțului pozitiv: *Petru nu s-a lăsat de fumat; și descriptivă*, definită drept „un derivat delocutiv al negației polemice, în sensul în care, prin producerea unui enunț negativ, se atribuie subiectului o (pseudo-)proprietate care justifică poziția locutorului din negația polemică corespunzătoare” (p. 62).

Cea de-a doua analiză ducrotiană surprinde mecanismele funcționării polifonice a *ironiei*. Conf. dr. Daiana Felecan definește ironia, citându-l pe Berrendonner (*apud* Maingueneau, 2008, 185): „a fi ironic [...] înseamnă să te înscrii în mod fals împotriva propriei enunțări, chiar în momentul în care o realizezi” (p. 64). Față de alte forme polifonice, ironia aduce în enunț un punct de vedere ce poate fi de adeziune sau de respingere, subiectul vorbitor „invalidându-și propria enunțare” (p. 64). Mărcile discursului ironic sunt detectabile la nivel suprasedgmental (tonul, mimica), ironia neavând, cel puțin la nivel grafemic, indici de semnalare a acesteia. Ca forme particulare ale ironiei sunt menționate *autoironia* și *enunțurile ironice negative*.

În următorul subcapitol, *Ducrot – ScaPoLine: diferențe și asemănări* (p. 66-69), autoarea surprinde cu finețe lingvistică cele două direcții ale polifoniei, remarcând faptul că pentru ScaPoLine nu este pregnantă diferența între *locutori* și *enunțiatori*, de altfel, termenul *enunțiator* nici măcar nu este utilizat în acest model polifonic.

Menționăm alte câteva deosebiri semnalate:

– modul în care este înțeleasă, de fiecare direcție, polifonia lingvistică, respectiv cea textuală. Raporturile care pot exista între polifonia lingvistică și cea textuală au dus la unele divergențe ale celor două cadre teoretice: dacă pentru Ducrot naratorul unei povestiri are aceeași funcție cu locutorul unui enunț, pentru ScaPoLine polifonia lingvistică trebuie să se integreze în cea textuală, diferitele voci identificându-se în enunț(uri).

– *ființele discursive*, noțiune introdusă de ScaPoLine, care, la Ducrot, apare sub forma de *persoane ale discursului*, incluzându-i pe locutor și alocutor, nu doar pe enunțiatori. Ducrot distingea, de altfel, *obiectele discursului* de *ființele extralingvistice*. Conceptul de *ființă discursivă* este considerat de către autoare, pe bună dreptate, „diferența de căpătâi dintre cele două perspective”, fără însă a minimaliza rolul pe care l-a avut teoria ducrotiană în fundamentarea teoriei scandinave a polifoniei.

Capitolul următor, *Discursul reprezentat* (DR), sintetizează, printr-o definiție a autoarei, subscrierea acestui tip de discurs, sub toate formele sale de manifestare – *discurs raportat în stil direct, discurs raportat în stil indirect și discurs raportat în stil indirect liber* – la teoria polifoniei: „discursul raportat este fenomenul polifonic prin excelență” (p. 70), în acest tip discursiv întâlnindu-se emițătorul raportor (Re), receptorul raportor (Rr) și emițătorul citat (Ce). Sunt indicate mărcile distinctive ale fiecărui tip de discurs reprezentat: *verba dicendi*, de exemplu, în cazul discursului direct, *elementele modalizatoare*, în discursul secund. *Incorporarea enunțiativă* vizează aspectele sintactice ale discursului raportat: discursul direct este incorporat în discursul lui I₀ sau, altfel spus, „discursul citat își pierde complet independența sintactică față de discursul citant” (p. 78).

Partea a II-a a cărții propune analize din perspectiva determinării „vociilor” în diferite tipuri de situații textuale.

1) „Buclele” textuale (sintagmă preluată de la J. Authier-Revuz) surprind interpretarea valorilor pragmatice ale unor construcții incidente în limba română vorbită. Combinând cadrul teoretic al lingvisticii textuale pe linia Bahtin – Ducrot – Nölke – PolyphoniE, referitor la mărcile polifoniei sau și prezența mai multor „voci” la nivelul enunțului, cu o tipologie a incidentelor, așa cum este prezentată de GALR II (2008, 805-806) – alocutive, de raportare a vorbirii directe, metadiscursive, cu rol de conectori pragmatice, cu funcție expresivă, cu funcție conativă, automatismele verbale –, autoarea își propune să urmărească funcționarea acestor structuri sintactice din perspectiva articulării polifonice.

Rolul „buclelor” textuale este evidențiat prin „șansa” pe care construcțiile incidente o oferă „umplerii” golurilor de sens ale textului în varianta sa orală (de clarificare, lămurire a conținutului prin posibilitatea revenirii și / sau adăugirii de informații suplimentare, fapt imposibil în forma sa scrisă). Sunt surprinși diferiții marcatori enunțiativi, analiza oprindu-se, în special, asupra situațiilor de modalizare autonomică, funcția lor de structură parantetică, în sens pur sintactic, nemaifiind operantă, ci depășită în planul pragmatic-discursiv al enunțării.

2) Capitolul *Bârfa, ca fenomen discursiv* surprinde mecanismul de funcționare a bârfei, o „înclinație tipic balcanică spre statul la vorbă” (p. 146), din perspectiva articulării mai multor „voci”. Cadrul teoretic în care Daiana Felecan încadrează analiza pragmlingvistică este același ca pentru capitolul anterior, Bahtin – Ducrot – Nölke – PolyphoniE, iar corpusul de (micro)texte care constituie sursa interpretării este publicația umoristică periodică „Academia Cațavencu”. După ce face o tipologie a celor două forme pe care le ia bârfa

în paginile publicației, „ca dezvăluire”, și, respectiv, „ca divertisment”, autoarea surprinde condițiile existenței acestui fenomen discursiv și determină următorii parametri: *sursa, conținutul, modul de difuzare, mijlocul de difuzare, obiectul comunicării și natura efectelor* (p. 151), bârfa fiind înscrisă, astfel, într-o (posibilă) schemă comunicațională a vorbirii.

Polifonia acestui tip de discurs este detectată la nivelul alternării discursului direct cu cel indirect, al citatului sub diferitele sale forme și efecte pragmatice multiple. Expresie a subiectivității insinuate, bârfa devine generatoare de *puncte de vedere* prin scindarea locutorului inițial (*i.e.* sursa originară a bârfei) în emițătorii ulteriori.

3) Capitolul următor este privit din perspectiva funcționării polifonice a *poreclei* („rezultat al poreclirii – caz particular al numirii”, p. 179). Autoarea face distincția între *numire*, ca botezare (act performativ ce presupune un cadru instituționalizat, biserica, de exemplu) și *poreclire*, ca „act profan [...], anonim și subversiv”, apărută în momentul în care numele instituțional este resimțit ca „neadecvat sau insuficient adaptat fondului (fonetico-)lexical al comunității respective” (p. 181).

Porecla, ca mecanism polifonic, antrenează mai multe „instanțe”: *poreclitul*, generatorul unui (unor) punct(e) de vedere ce determină semantica poreclei, *poreclitorul, colportorul și utilizatorii poreclei*. În același timp, descifrarea și interpretarea poreclei „în cheie” polifonică implică mai multe puncte de vedere, identificabile la nivelul enunțului prin diferite mărci lingvistice ale *raportării*. Corpusul este realizat în comunități rurale din nord-vestul Transilvaniei (sate din județele Maramureș și Satu Mare).

Porecele inventariate sunt clasificate în *analitice* – surprind caracteristici fizionomice ale celui poreclit (mărime, formă, culoare): *Hoășpă, Turiță, Coșnițoi, Subțirica, Chelu, Căruntu, Negruțu*, în general, derivate substantive pe o bază adjectivală sau nominală – și *sintetice*, derivate de la adjective calificative, care surprind o caracterizare generală a celui poreclit: *Bănos, Voluntaru’* sau care au la bază o metaforă „modelatoare” (p. 194): *Stalin, Moise, Artistu’*. *Metaporecele* conțin porecle de origine etnică (*Turcu, Tătaru*) sau se referă la localitatea de proveniență (ori la spațiul geografic pe unde a umblat cel poreclit) (*Sălișteanu, Americanu’*). Numele de ocupații se pot „converti” în porecle ale celor care practică meseria respectivă: *Ceterașu, Sătariu, Cotarcău*.

Studiul polifonic al funcționării poreclei pune în evidență o *opinie* a unui enunțiator, dar asumată / acceptată și statuată în cadrul unei comunități determinate.

4) Ultimul subcapitol al Părții a II-a este destinat *parodiei*, formă de „*reproducere deliberat inexactă* a unei creații cu identitate precisă” (p. 203). Sunt prezentate teoriile asupra parodiei, de la cele *antice*, avându-i ca reprezentanți pe Aristotel și Quintilian, la cele (post)moderne: Genette, D. Sanguet sau L. Hutcheon. Autoarea reține modelul teoretic genettian, în care sunt vehiculate concepte naratologice, pe de o parte, *hiper- și hipotextualitatea*, *inter- și metatextualitatea*, pe de alta, parodicul fiind rezultatul de *transformare* în *regim ludic* a unui text sau a mai multora, textul „transformat” prin parodie grefându-se pe unul (unele) anterio(a)r(e) și/sau „dialogând” cu acesta (acestea). Sunt enumerate și tratate *relațiile în „și” ale parodiei* cu alte forme din sfera semanticii, cu care se află într-o relație de complementaritate: *parodicul și ludicul*, *parodicul și ironicul*, *parodicul și pastișa*, *parodicul și satiricul*, *parodicul și grotescul* (p. 206-207).

În concluzie, *Aspecte ale polifoniei lingvistice. Teorie și construcție* este o lucrare remarcabilă, scrisă foarte bine, care îmbină capacitatea de sinteză cu spiritul analitic, dovedește originalitate și maturitate științifică.

Autoarea pornește în demersul teoretic de la o bibliografie predominant franceză (sau la care are acces prin intermediul limbii franceze) – zonă în care, într-adevăr, s-a investigat mai mult, și cu rezultate remarcabile în domeniul polifoniei. Sursele bibliografice nu sunt nici „ornamentale”, nici nu funcționează ca argument de autoritate, ci sunt invocate exact acolo unde este necesar, pentru a explica mecanismele de funcționare a unui fapt discursiv ce antrenează articularea polifonică a discursului. De altfel, Daiana Felecan și-a format o disciplină științifică admirabilă, vizibilă în modul de citare, de raportare critică la surse, de comparare și combinare a diferitor concepte și modele teoretice aparținând zonei lingvistice investigate. Fiecare capitol se încheie cu bibliografia consultată.

Avem convingerea că prezenta cercetare va stimula un „dialog” fertil cu alte lucrări în curs de apariție pe această temă și că va reprezenta un reper teoretic în bibliografiile de specialitate.

George RUSNAC

Mihai VINEREANU, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*

G.R. – dr. conf., Catedra lingvistica generală și limbi clasice, U.S.M. Promotor al structuralismului în cercetările etimologice. Autor a circa 200 de lucrări: manuale, studii, printre care *Curs de gramatică istorică a limbii române*, în colaborare, Editura Lumina, Chișinău, 1991; *Limba română*, v. I, manual pentru școala normală, în colaborare, Editura Lumina, Chișinău, 1992; *Culegere de exerciții la limba română* (lexicologie, fonetică, morfologie), Editura Lumina, Chișinău, 1993; *Limba română corectă*, Editura ARC, Chișinău, 1996; *Dicționar explicativ al limbii române*, v. II, în colaborare, Editura RPESM, Chișinău, 1985.

Elaborat în conformitate cu noile principii, conturate în monografia cercetătorului american de origine română Mihai Vinereanu, *Originea traco-dacă a limbii române*, Chișinău, Pontos, 2002, dicționarul pe care îl recenzăm, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, București, Editura Alcor Edimpex, 2008, 935 p., aduce multășteptatele argumente lingvistice, suprapuse celor istorice și arheologice, în favoarea originii traco-dace a poporului și a limbii române.

Potrivit calculelor pe care le-a efectuat autorul, „dicționarul... cuprinde aproximativ 5.000 de cuvinte-titlu provenite din fondul vechi sau tradițional și cca 1.000 de neologisme. Fără a lua în considerație neologismele..., elementele comune cu latina nu depășesc 13%, cele slave reprezintă cam 8%, cele turcești – 4,5%, grecești – 3%, maghiare – 1,5% și germane – 1%”; „cca 280 de cuvinte sunt de origine onomatopeică sau imitativă și constituie 6%”; „cca 58% reprezintă fondul prelatin sau traco-dac al limbii române”. Dicționarul demonstrează că aceste elemente lexicale provin din proto-indo-europeană [PIE] prin traco-dacă. La acest fond se poate adăuga și majoritatea elementelor lexicale de natură imitativă cu o vechime considerabilă, care au echivalente în multe alte limbi indo-europene. Astfel, „multe dintre cuvintele rămase cu origine incertă provin, probabil, din același fond prelatin, așa încât fondul autohton ar ajunge la cca 65%” (p. 10).

În *Argument*-ul dicționarului (p. 9-51), autorul evidențiază trei ipoteze cu privire la originea limbii române: „1. origine latină, cu aproape 20% elemente latine și peste 80% împrumuturi; 2. origine latină, cu foarte multe elemente traco-dace, dar și slave” (cf. Aurel Berinde, Simion Lugojan, *Contribuții la cunoașterea limbii dacilor*, Timișoara, Editura Facla, 1984, care atribuie 700 de cuvinte moștenirii autohtone în limba română [p. 90]); „3. origine traco-dacă cu influență latină, slavă și de altă natură” (p. 11). Analizându-le, M. Vineanu conchide: „Prima ipoteză este cea clasică, devenită doctrină oficială în cultura română de peste 150 de ani, care tinde să fie luată ca un fel de dogmă religioasă. Dar această ipoteză nu rezistă unui examen riguros. Dacă limba română ar avea peste 80% elemente de împrumut, ar fi existat influențe foarte puternice nu numai la nivel lexical, ci și morfologic și sintactic. Acest lucru ar fi produs o creolizare a limbii române, cu pierderea totală sau aproape totală a flexiunii morfologice, așa cum se întâmplă în asemenea situații. Cazul cel mai cunoscut este cel al limbii engleze care, la nivel lexical, este un amestec (în proporții sensibil egale) de elemente anglo-saxone și franceze (sau latine). Prin urmare, această ipoteză nu poate fi acceptată pentru limba română, întrucât aceasta are o morfologie foarte bogată, atât la declinarea substantivelor, cât, mai ales, la conjugarea verbelor” (p. 11).

Din aceleași considerente e respinsă cea de-a doua ipoteză și acceptată ultima, menționându-se faptul că „asemănările cu latina provin, în mare parte, din fondul comun traco-italo-celtic”. Influențele „au avut loc mai ales la nivel lexical, fără efecte considerabile asupra structurii morfosintactice a limbii... La nivel morfologic, asemănările cu latina nu afectează ipoteza în cauză, întrucât același gen de corespondențe le regăsim în greacă, sanscrită, în limbile baltice și chiar în cele slave, limbi indo-europene, care au, de asemenea, o morfologie bogată” (p. 11-12). „În acest caz, elementele cu adevărat latine reprezintă, în cea mai mare parte, lexicul legat de biserica creștină, precum și de o serie de elemente generate de civilizație. Prin urmare, multe din elementele așa-zis latine nu sunt, de fapt, de origine latină, ci reprezintă un fond comun. În marea lor majoritate, acestea sunt cuvinte care nu se împrumută de la o limbă la alta, printre care se includ și cele din categoriile gramaticale închise cum sunt prepozițiile, conjuncțiile și adverbele. În acest caz, elementele traco-dace din limba română depășesc 70% din lexicul tradițional” (p. 12).

În concluzie, autorul notează: „Putem estima că elementele autohtone, calculate în virtutea celei de-a treia ipoteze enunțate mai sus, se ridică la peste 84-85% dintr-un total de 25.000 de cuvinte, dacă se iau în calcul și derivații” (p. 12).

Mărturia numeroaselor limbi indo-europene analizate cu acribia și responsabilitatea unui cercetător pătruns de importanța operei sale, îi permite autorului să dezavueze aserțiunea filozofului și teologului Sfântul Augustin (354-430): *Ut somniorum interpretatio, ita verborum orīgo pro cuiusque ingenio iudicatur* „Explicarea originii cuvintelor, ca și interpretarea viselor, se face după cum îl taie capul pe fiecare”.

Vasta informație culeasă din cca 100 de limbi și dialecte e sintetizată după un criteriu pertinent: prezența-absența lexei echivalente în alte limbi indo-europene (pe lângă cele implicate în discuție), criteriu ce probează sau infirmă caracterul autohton al cuvântului etimologizat. Astfel, dovada faptului că rom. *apă* nu e reflexul lat. *aqua*, ci vine din traco-dacă, e prezența echivalentului fonosemantic *apa* în sanscrită; la fel rom. *gol* „lipsit de conținut”, „dezbrăcat” nu e un împrumut din v. sl. *golŭ*, ci provine din proto-indo-europeană [PIE] – cf. arm. *kalad* „gaură, vizuină”; gr. *goleos* „gaură, groapă”; lituan. *guolis* „gaură, vizuină”, lett. *guol'a* „cuib, vizuină”, eng. *holow* „gol, găunos” etc. Un argument în plus cu referire la cel din urmă exemplu aduce factorul semantic, a cărui motivare o găsim în monografia semnată de același autor: „Nu este posibil ca româna să-l fi luat din slavă, deoarece slavele nu au decât sensul de *kahl, nackt* „chel, dezbrăcat”, nu și „gol pe dinăuntru”... Acest al doilea sens este sensul primar și în limba română, deoarece pentru primul sens comun cu slavele există destule sinonime ca: *dezbrăcat, dezvelit* etc., pe când pentru „gol pe dinăuntru” nu avem alternative, de la acest sens derivă și verbul *a goli*. Este posibil ca ambele sensuri să fi existat în PIE și numai româna să le fi păstrat pe amândouă, în slave păstrându-se doar sensul secundar, iar în celelalte limbi sensul primar” (p. 167).

Din păcate, înregistrăm frecvente derogări (parțiale) de la criteriul în discuție, fapt ce-i minimalizează eficiența (*lână, a lega, lut, măsură, mână, a miji, mărunt, minte, a mulge, nară, nas, a pluti, purice, a răpi, a purta, rod, sânge, scump, sfânt, slab, slut, soartă, spumă, topor, țesală, a umbla, uliță, undă, a unge, vadră, vas, vârș, viu, vraf, zvon* etc.).

Uneori (ce-i drept foarte rar), autorul uită să argumenteze cu date lingvistice indo-europene. E cazul lui *a socoti*, la care nu se aplică criteriul preconizat de etimologizare.

Adesea în sprijinul argumentelor de ordin strict lingvistic autorul aduce dovezi istorice, arheologice, mitologice, logice, bibliografice etc., oferind cititorului adevărate micromonografii erudite. Semnalăm câteva dintre acestea: *crai, Craiova, cumătru, cumpână, a face, gard, ghem, glugă, gospodar, ham, a îmbrăca, a încărcă, a întărâta, jos, jupân, labă, lan, leac, lună, lup, matcă, noapte,*

oraș, oțet, păgân, plug, proaspăt, român, a rumega, rus „roșu”, Rusalii, Sargeția (Strei), scară, secure, scaun, soră, stivă, stuf, strugure, sută, a tălmăci, valah, zeu.

Provoacă nedumerire unele articole care lasă la discreția cititorului opțiunea pentru filiera ce leagă lexemul românesc de sursa PIE. De exemplu, rom. *a cânta* e raportabil la PIE prin mijlocirea unui etimon latin sau autohton? Dacă e latin, de ce se renunță la criteriul enunțat anterior, dacă e autohton, de ce lipsește mențiunea expresă obișnuită în astfel de situații?

Incertitudini similare apar și la articolele: *coastă, culme, îngust, a înota, a întreba, jale „mâhnire”, lat, pârleaz, perete, pleșuv, a seca „a secera”, slavă, smoală, socól, a suna, șiș „cuțit”, tocmai etc.*

Cea mai serioasă lacună a merituosului dicționar etimologic semnat de dr. M. Vinereanu este determinată de ignorarea (unilaterală) a factorului intern de etimologizare. Dacă latura de suprafață a acestui factor e, în majoritatea cazurilor*, corect sesizată (*a (se) sminti* <*s-* + *minte*, *a smulge* <*s-* + *mulge*, *sprânceană* <*spre* + *geană*, *a spulbera* <*s-* + *pulbere*, *a scăpăta* <*scăpa*, *a scurge* <*s-* + *curge*, *secetă* <*sec* + suf. *-et.*, cf. Al. Ciorănescu, *a propăși* <*pro-* + *păși*, după lat. *pro-gredior* „a progresa”, *a răsuci* <*răs-* + *suci*, *a răbufni* <*ră-* + *bufni*, *a răguși* <*ră-* + *guși* etc., atunci latura de profunzime e parțial sau total ignorată (fluctuația segmentelor de expresie e sporadic sesizată, fără a se intui universalitatea acestei legi, pe când schimbarea sinestezică a sensurilor e complet neglijată).

Neluând în considerație sinestezia, M. Vinereanu respinge (eronat) apropierile dintre *cuc* „pasăre” și *cucă* „vârf”; *pisc* „piuit” și *pisc* „vârf ascuțit”; *țiglău* „pasăre”, *țiglău* „vârf” și *țigaie* „rasă de oi cu lâna fină”. Asocierile nu sunt „hazardate”, cum le apreciază autorul, ci firești, dictate de contiguitatea senzorială a etemelor (a semnificațiilor primordiale particulare) <*strident*> – <*ascuțit*> – <*repezit*> – <*subțire*> etc.

În aceeași lumină ar trebui examinată relația *tulnic* „instrument de suflat asemănător cu buciul” – *a o tuli* „a fugi” – *duluță* „foarte repede” – *tulei* „perișor, puf” – *tuleu* „tulpina unor plante rămase după recoltare” sau relația *ceahlău* „vultur bărbos” – *Ceahlău* „pisc din Carpații Răsăriteni”, prin raportare la catenele etimice: <*strident*> – <*repezit*> – <*ieșitură, țâșnitură*> și <*strident*> – <*ascuțit*>, nu prin asocieri fanteziste (preluate de la S. Pușcariu): „păstorii sunau din *tulnic* (bucium) la coborârea de pe deal sau munte, unde pășteau vitele toată ziua...”. Prin urmare, de la sensul inițial de „a coborî din munți”, *tuli* a început să semnifice și „a se duce, a fugi” (s.v. *a tuli*). Refe-

* Rom. *pâlnie* presupune o bază onomatopeică (*pâl*, din seria *bâl-, fâl-, gâl-, tâl-* etc.) care redă scurgerea unui lichid. Ipoteza derivării de la *plin*, susținută de autor, e inconsistentă.

ritor la oronimul *Ceahlău*, M. Venereanu ne scutește de explicația bizară a lui H. Tiktin: „vârf pleșiv”, ca și gâtul păsării cu același nume, precum și de cea a lui S. Pușcariu: „piscul ceahlăilor”, notând s.v. *ceahlău*: der. *Ceahlăui* „celebru oronim, pisc din Carpații Răsăriteni”, fără a întrevădea îngemănarea a două etememe: <<sonic>> și <<vizual>> sau congruențele aloetoetemice: *Ceahlău* – *ceaclă* „capăt ascuțit” – *țiclău* „pisc”; „sticlete” – Țicău (toponim) – tâlv „culme” – *tâlhar* (etem: <șterpelitor>) – *tâlhărea* „susai” (etem: <moțată>) – *tûlai* „țuști!” etc.; *susai* – țuț „proeminență” – *țuțui* „vârf” – *țugui* „id.” etc., etemele fiind: <ascuțit> – <strident> – <rapid> – <moțat> – <vârforat, înălțat> etc., cf. G. Rusnac, *Sextil Pușcariu: adept și critic al neogramaticilor* // LR, 2001, nr. 1-3, p. 236-240.

Lipsa sau penuria probelor interne vădulesc de credibilitate și ipotezele corect avansate. E cazul cuvintelor *izvor*, *țintă*, *colindă*, *vorbă*, *vornic*, *vornicel* etc.

Infirmarea originii slave atribuite vocabulei *izvor* rămâne fără suport probator dacă nu se invocă seria sinonimică (și aloetoetemică): *sfor* – *zvorac* – *jbornă* – *izbuc*. Despre primul element S. Pușcariu scria: „Prin părțile Năsăudului se aude forma *sfor* cu înțelesul de „izvor”. Se poate ca *sfor* să se fi dezvoltat din *izvor* pe cale fonologică; se poate însă ca să fie și un derivat din ung. *forr-ni* „a izvorii” (*forras* „izvor”), dar nu e exclus ca să fie și un cuvânt onomatopoetic născut din tulpina „sfor” [S. Pușcariu, *Din perspectiva dicționarului* // DRI, Cluj, 1921, p. 73-108; p. 108 (subsol)]. Deși s-a apropiat, prin ultima afirmație, de originea adevărată a lui *sfor*, S. Pușcariu n-a reușit să descopere filiația aloetoetemică dintre *sfor* și *izvor* (cu fluctuația tranșelor prefixale și radicale). Or, acestea, plus tranșele celorlalți termeni ai seriei indicate, ar certifica ipoteza pe care o susține M. Vinereanu.

Originea indigenă (autohtonă) a lui *țintă* se deslușește prin referire la formația onomatopeică a *ținăi* „a produce un sunet ascuțit și prelungit” [DLR] și grație îngemănării etemice: <strident> – <ascuțit>.

Aloetia ne oferă soluție și pentru problematicul *scamă*, variantele *zgamă* și *zgâmă* fiind mărci certe ale indigenatului și exemple care pun încă o dată în valoare importanța etimologiei structurale.

Ignorarea resurselor interne ale lexicului românesc se soldează cu motivări eronate și cu invocarea /reconstruirea unor radicali PIE neverosimili. De ex., făcându-se abstracție de prezența regionalelor *a călăsi* „a lua în zeflema” și *a căli* „a păcăli”, care presupun un etemem sonic și etemul <a vorbi>, se ajunge la falsul PIE *küel-, küol- „a (se) îndoi, a (se) roti, răsuci”, cu argumentul: „În română verbul *a colinda* nu înseamnă doar „a merge cu colindul”, ci și „a umbla de colo colo”, astfel că radicalul etimologizează bine”. Autorul pare să

uite că, tot în română, verbul respectiv are și sensul de „a cânta” (etemelul sonic se îngemănează cu cel cinetic, cf. *a tuna* „a bubui”; „a cobori”; *a urla* „a răcni”; „a cobori”; *a țipa* „a răcni”; „a arunca”; *a zbângăi* „a zbârni”; „a bâzâi”; „a arunca cu putere” [DLR].

Etimologizând rom. *tâlhar*, M. Vinereanu constată: „Legătura cu formele din maghiară și turcă este evidentă, dar adevăratele raporturi ale rom. *tâlhar* cu aceste forme sunt greu de precizat, în timp ce relația cu formele germanice este greu de definit. Origine incertă”. Cercetarea vocabularului românesc i-ar fi sugerat soluția. Cu atât mai mult că în privința sin. *hoț* s-a orientat just spre etemul <stragere, înhățare> intuit de Ciorănescu. Același etem reclamă și *tâlhar*, dovadă fiind formațiile aloetice *a tili* și *a dili* „a fura” [DLR]. Ideea de <mişcare rapidă> se degajă prin raportare la onomatopeea *tilinc* „cuvânt care imită sunetul unui clopoțel sau clinchetul unor obiecte lovite (unul de altul)” [DLR] și din contiguitatea sinestezică: <strident> – <rapid>. Dat fiind caracterul universal al legilor respective, nu e greu de „precizat” și „definit” relația cu formele străine.

Simțurile gustativ, olfactiv și tactil sunt și ele angrenate în complexul sistem sinestezic care păstrează cheia multor enigme etimologice. În gruparea *măcriș* – *macru* – *acru* nu trebuie căutat un termen inductor care ar explica semnificația primară a ansamblului. Prin asociere fonosemantică termenul acesta îl identificăm în *mac* „cuvânt care imită sunetul caracteristic al rațelor” – *smac* „cuvânt care sugerează un gest rapid făcut de cineva” [DLR] – *mâc* – (*smâc* „smac” [ib.]) – *măc* – (*a smâci* „a smuci” [ib.]) – *măc* – (*a smâci* „id” [ib.]) etc. Se configurează astfel șirul etemic: <strident> – <rapid> – <slab, uscățiv> – <picant>.

Înșușindu-și hazardata ipoteză că străvechile toponime de tipul *Buridava*, *Capidava* ar fi forme compuse cu *-dava*, denumire dacică pentru „cetate, oraș” (deși e vorba, de fapt, de două tranșe sufixale: *-id* – *-av*), M. Vinereanu e tentat să accepte opinia că și toponimul românesc *Moldova* ar fi un compus din *mal* și *dova* (<**Maldava* „cetatea de pe mal”). „Prima capitală, notează autorul, a Moldovei lui Dragoș a fost la Baia, pe râul Moldova. Ținând cont de numele acestui râu și de datele de mai sus, este aproape sigur că a existat cândva pe malurile acestui râu o cetate cu același nume, care a dat numele apei și unei entități politice mai reduse, apoi țării întregi”.

E evident că, în primul rând, nu se respectă tipologia denomațiilor: nu cetatea dă numele apei, ci viceversa; în al doilea rând, nu se ia în considerație apelativul românesc *moldă* „albie” și corespondentul german *Mulde* (apropiate pe bază indo-europeană). Cât privește caracterul autohton al suf. rom. *-ov*, el e demonstrat de fluctuațiile *-ov* / *-ob* / *-of* / *-op* / din interiorul vocabularului românesc (*colcovan*, *calcavuri*, *cațaveică*, *coțobeică*, *a se coțobăni*, *a*

se coțofeni, a se coțopeni [DA]). Să se comp. numele topice italiene (*Padova, Mantova*) și spaniole (*Cordoba*).

Pericolul confuziei omonimice despre care am vorbit în repetate rânduri, atât în paginile revistei „Limba Română”, cât și în paginile „Revistei de Lingvistică și Știință Literară” (cf. *Reconsiderări etimologice* // LR, 1992, nr. 2, p. 146-149; *False polisemii în dicționare explicative românești* // LR, 1996, nr. 1, p. 98-101; *Matrice și câmpuri etemice* // RLȘL, 2003, nr. 1-2, p. 111-116), nu a fost ocolit nici de M. Vinereanu.

A *înșela* „a amăgi” are altă origine decât *a înșela* (<lat. **insellare* <*sella* „sa”). Prezența formațiilor aloetice: *a căli* „a înșela”, *a celi* „id.”, *a ciuli* „a vorbi cu ocol”, *ciulfă* „rea de gură”, *șalău* „om înșelător” etc. pledează pentru indigenatul lui *a înșela* „a induce în eroare”. Nu dezmint această supoziție nici sinonimele: *a boi*, *a îmbrobodi*, *a potcovi*, *a pingeli*, *a plotogări*, *a încălța* etc. sau elementele analogice: *brașoavă*, *butuc* (din expr. *a-i trage cuiva butucul* „a păcăli”), *sforă* (*a trage pe sforă* „id.”) etc.

Matricea etemică a ideii de „nebun” – <trăsnit, țicnit> – <repezit> contrazice părerea curentă (împărtășită și de M. Vinereanu) că rom. *nebun* „dement” ar deriva din pref. *ne* + *bun* (<lat. *bonus*). Cihac a observat just nepotrivirea semantică: „Un om care nu e bun e departe de a fi nebun”.

Raportarea la creații similare din subansamblul lexical din care face parte *ne-bun* „dement” pune în lumină caracterul indigen al acestui cuvânt, reclamând aceeași segmentare, dar altă interpretare decât cea preconizată de tradiție. Legătura respectivă ne dă certitudinea că *ne-bun* „dement” nu trebuie opus lui *bun*, antonim al lui *rău*, ci comparat cu *a (se) bui* „a țâșni” (despre apă); „a năvăli”; „a o tuli la vale”; „a deveni buiac” (despre vite [DA], *a boi* „id.” [Bărbuț], *buiac* „smintit”; „buimac, zăpăcit” [DA].

În *ne-bui* (>*ne* – *bun* [prin etimologie populară]), *nă-bui* (> *nă* – *bun*), *ne-(nă-)* nu neagă semnificația radicalului, ci o evidențiază. Originea indigenă a prefixului respectiv e pusă în valoare de aloetia *nă-*, *că-*, *pă-*, *tă-*, *te-* din formațiile cu bază onomatopeică: *năhui* (*năui*) „prost, tont, nerod”, *căhui* „turbure la minte, nebun” [DA], *păhui* „năuc, aiurit, zăpăcit”; „prost” [DLR], *tăhui* (*te-hui*) „zăpăcit, năuc, buimăcit, amețit” [ib.], rotație ce infirmă ipoteza conform căreia *nă-* ar fi prefixul slav *na-*, atașat „de preferință la teme slave” (Florea Ficșinescu), precum și părerea lui Al. Graur că „prefixul slav *po-* a devenit în românește *co-*, prin disimilare, când rădăcina începea cu o labială, la fel și încercările ulterioare, semnate de Mioara Avram și Andrei Avram, care justifică, cu precizări și completări, opinia lui Al. Graur.

E curios că în sprijinul autohtonismului se invocă uneori mărturiile multor limbi, dar se ignoră resursele interne ale limbii române, mai elocvente decât toate probele străine. Pentru (*o*)leacă se fac incursiuni în sanscrită, greacă, vechea islandeză, vechea frizonă, vechea prusacă etc., dar nu se consultă glosarele regionale românești. E destul să răsfoim *Glosar-ul regional Argeș* de D. Udrescu, pentru a descoperi originea onomatopeică a acestui cuvânt: „*lic* interj. – „redă o scânteiere, o sclipire, un licăr”; „exprimă o mișcare sau o senzație scurtă”.

Mai puțin anemic și mai convingător ar fi combătut M. Vinereanu statutul de împrumut al rom. *a sfârși* (a săvârși) „a termina” dacă descoperirea regionalul *a vârși* „a vârfului” [DLR] (etem: <a ajunge la capăt, a termina>). Ar fi optat și pentru alt radical PIE.

Carențe de informare se fac simțite și în explicarea etimologică a unor articole. *A înșela* „a induce în eroare” lasă impresia falsă că lui Al. Ciorănescu i-ar aparține ideea convergenței etimologice dintre rom. *a înșela* „tromper” și rom. *a înșela* „seller”. Or, până la Ciorănescu această ipoteză a fost susținută de Lexiconul Budan, H. Tiktin, L. Spitzer, L. Șăineanu, CADE, A. Scriban, DM ș.a.

Același spirit categoric îl atestăm și în monografia lui M. Vinereanu (p. 98), unde autorul afirmă: „Nimeni... nu a dat etimologia acestui cuvânt (e vorba de rom. *brânză*, n.n.). Sensul primar al acestui cuvânt este acela de «a fermenta, a se coace», ceea ce corespunde noțiunii de *brânză* trecută printr-un proces de fermentație...” Ce ne facem atunci cu George Giuglea care în DRIII (1924), p. 573 ș.u., descrie amănunțit procesul respectiv și trimite, fonologic, la aceeași bază indo-europeană ca și M. Vinereanu? (cf. și George Giuglea, *Fapte de limbă: mărturii despre trecutul românesc*. Ediție îngrijită de Florența Sădeanu, București: EȘE, 1988, p. 33).

La finele mileniului trecut, istoricul Lucian Boia, după o doctă analiză a confruntării dintre ideea latină și cea traco-dacă, făcea următoarea constatare în *Istorie și mit în conștiința românească*, ed. a 2-a, Editura Humanitas, București, 2000: „Dar, chiar lăsând la o parte fabulațiile și exagerările iresponsabile, cert este că dacii au sfârșit prin a se impune în conștiința românească. Se pare că au câștigat, în sfârșit, războiul cu romanii” (p. 161). Dicționarul recenzat ne dă certitudinea că dacii i-au învins nu numai pe romani, ci și pe slavi. Altă certitudine care derivă de la observațiile de mai sus e că cercetarea indo-europeanistică și etimologia structurală nu se exclud, ci se completează reciproc, urmărind același scop: revizuirea fabulațiilor și a deformărilor în materie de etimologie și identificarea unor soluții a căror validitate ar putea fi supusă probei de verificare structurală (prin sistemul limbii naturale examinate) și comparativ-istorică (prin raportare la alte limbi și la alte faze de evoluție).

Literatura română din Basarabia postbelică în contextul deschiderii spre universalism

Ana Bantoș și-a sărbătorit de curând o aniversare, prilej cu care a lansat la Uniunea Scriitorilor din Moldova volumul *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică*.

Echipe redacțională a revistei „Limba Română” îi urează sănătate, prosperitate, putere de muncă, același devotament și perseverență în promovarea valorilor literare și culturale românești.

Publicăm mai jos fragmente din luările de cuvânt ale colegilor scriitori, critici literari, oameni de cultură.

Arcadie SUCEVEANU, Președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova: Distinsa noastră colegă Ana Bantoș împlinește astăzi, 7 aprilie, o vârstă a maturității intelectuale și spirituale, iar cu acest prilej instituția noastră, Uniunea Scriitorilor, o felicită din toată inima, dorindu-i sănătate, inspirație și noi izbânzi literare. Condiția fizică și spirituală a doamnei Ana Bantoș infirmă ordinea biologică, demonstrându-ne că frumusețea, delicatețea, demnitatea, prestația unei doamne nu se vestejesc niciodată. Cartea *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică* este o sinteză a creației și a demersului exprimat prin scris al doamnei Ana Bantoș. Este o lucrare valoroasă în care se conțin și aprecieri ale unor personalități importante ale literaturii române, cum ar fi Constantin Ciopraga, Mihai Cimpoi, Theodor Codreanu și mulți alții. Autoarea vorbește competent, cu erudiție și dezinvoltură despre situația literaturii române din Basarabia în comparație cu literatura română în general și cu procesul creativ european. Este o carte în care Ana Bantoș se

mişcă cu toată libertatea și competența pe întreaga axă a literaturii române, începând cu folclorul, cu scriitorii mai vechi, continuând cu scriitori ca Ion Druță, Grigore Vieru, Paul Goma, Liviu Damian, Ion Vatamanu, Victor Teleucă, generația '60, generația „de aur”, cum a numit-o Eugen Simion, și continuând cu scriitorii cei mai tineri, așezați sub semnul postmodernismului.

Ceea ce am admirat la Ana Bantoș este tenacitatea cu care a știut să își scrie lucrările și faptul că întreaga ei operă de cercetare – articole, studii – este dovada unei temeinice pregătiri și a unei viziuni emancipate, fără complexe de basarabean. Scrisul Anei Bantoș este un scris demn, competent, erudit și competitiv.

Theodor CODREANU, critic și istoric literar: Prin volumul de față Domnia Sa se prezintă cu o bibliografie critică demnă de a intra în primele rânduri ale criticii și istoriei literare din Basarabia și din Țară. Cred că două cărți sunt reprezentative pentru Ana Bantoș: *Dinamica sacrului în poezia basarabeană*, care a apărut în anul 2000 și care a constituit prima teză de doctorat a Domniei Sale, și volumul de față, o a doua teză, cea de doctor habilitat, o sinteză într-adevăr exemplară privind literatura româna din Basarabia postbelică, având genericul deschiderii spre universalitate. Cărțile nu părăsesc cele două fundamente ale literaturii tradiționale din toate timpurile și anume sacrul și naționalul, pentru că poate să ne inducă în eroare acest titlu *Deschidere spre universalism*, deoarece Domnia Sa radiografiază exemplar, erudit, cu argumente foarte bogate, relația dintre național și universal. Noi astăzi avem impresia că am dat de o parte naționalul și că trăim într-un universalism abstract, un cosmopolitism, care invadează global, dar acest fapt este o eroare. Joseph de Maistre încă în secolul al XVIII-lea afirma: „Știu de la Montesquieu că există persani, că există francezi, englezi, germani, dar niciodată eu nu am văzut în viața mea un om”. E cu tâlc acest cuvânt spus, pentru că, fatalmente, înainte de a fi universal, trebuie să fii național. Dumnezeu ne-a dat în ziua rusaliilor acele limbi de foc care s-au împrăștiat în tot pământul și noi nu putem să răzbim în universalitatea ființei fără ființa națională.

Din păcate, postmodernitatea are iluzia că noi putem scăpa de național situându-ne într-un universalism abstract. Noua orientare, care are din ce în ce mai mult prestigiu în acest început de mileniu, este cea transdisciplinară, a etosului transmodern, așa cum îl numesc eu, și care revine acum în a doua ediție a cărții mele, apărută prima dată în 2005, *Transmodernismul*. Acest etos transdisciplinar repune în temelii tocmai naționalul, repune în temelii sacrul, așa cum a făcut Ana Bantoș în cartea anterioară, și de aceea eu o consider că este salvată din acest punct de vedere, pentru că postmodernitatea a intrat

într-o înfundatură de unde nu mai poate ieși, și care constă în golirea spirituralității de sacru, de tradiție, de religie, de național, adică de temelile ființei.

Interbelicul René Guenon spunea că șansa civilizației orientale este de a se întoarce la marea tradiție, nu la mica tradiție, la pitoresc și la sămănătorism, ci la marea tradiție, la temelia spiritualității umane din toate timpurile.

Loretta HANDRABURA, viceministru al Educației: Am cunoscut-o pe doamna Ana Bantoș din publicațiile, comentariile literare pe care le semna. În 1994, mergând la doctorat la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, domnul Petru Ursache, conducătorul meu științific, care împărțea un birou cu regretatul Constantin Ciopraga, îndrumătorul doamnei Bantoș, îmi atrăgea atenția asupra faptului că înaintea mea doamna Ana Bantoș a creat o impresie bună despre cercetătorii din Basarabia, așa că trebuia să am în vedere acest lucru.

Mă bucur că astăzi am prilejul să vă aduc la cunoștință un Ordin semnat de domnul Ministru Mihai Șleahțișchi, care prevede următoarele: „Se menționează cu Diploma de Onoare a Ministerului Educației doamna Ana Bantoș, doctor habilitat în filologie, conferențiar la Catedra literatura universală a U.S.M., pentru înalta măiestrie profesională, activitate științifico-didactică prestigioasă, merite deosebite în pregătirea specialiștilor de înaltă calificare în domeniul științelor educației și cu prilejul unui jubileu frumos”. La mulți ani!

Ion HADÂRCĂ, scriitor, deputat: Curajul de a privi în urmă înseamnă pentru doamna Ana Bantoș și mândria de a privi în urmă, pentru că atât recente cărți, cât și prima culegere de eseuri, articole, analize pentru perioada anilor '80, *Creație și atitudine* (Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1982), au fost niște revelații. *Dinamica sacrului în poezia basarabeană contemporană*, editată la prestigioasa Editură a Fundației Culturale Române (București, 2000), și *Recuperarea autenticului* (Chișinău, 2006) sunt studii impunătoare care, într-un fel, stabilesc niște paradigme ale posibilităților de interpretare ale cercetătorului atât în istoria literară, cât și în estetică, în filozofie, psihologie. O viziune sintetizată teoretic și aplicativ se prezintă în volumul lansat astăzi, care este unul de referință și pentru critica literară românească, deoarece aici avem o simbioză a interpretărilor și estetice, și filozofice, și sociologice. Literatura a fost abordată anume din aceste perspective ale necesității de a depăși crizele identitare, care nu sunt atât de simple. Ținta cercetătoare a fost nu atât aflarea anumitor soluții, cât semnalarea acestor hiatusuri, prăbușiri interioare și eforturi pe care le fac poeții, scriitorii în acest spațiu de-a lungul vremii, pentru a le depăși și pentru a reveni exact acolo unde, de fapt, trebuie să se

afle un poet, un creator – în miezul adevărului simțirii naționale. Toate aceste raporturi bineînțelese că sunt foarte complicate. Și cred că acest volum este o demonstrație de inteligență și de sacrificiu în numele poeziei, a literaturii pe care o investighează doamna Ana Bantoș.

Adrian Dinu RACHIERU, profesor universitar, critic și istoric literar, sociolog (Timișoara): Circulă vorba că literatura basarabeană ar fi un obiect friabil. Trebuie împreună să ne lepădam de această judecată, și cartea doamnei Anei Bantoș este un argument forte în acest demers. Realmente avem de a face cu o voce critică, care s-a impus și contează. Așa cum s-a menționat, este reprezentativă nu doar pentru frontul critic basarabean. Spunea chiar doamna Ana Bantoș în prefață că acest op este scut. Volumul este o bornă pe traseul afirmării Domniei Sale și trebuie să constat că acest studiu este construit într-o ecuație polarizantă: pe de o parte, este vorba de o raportare la conștiința de sine, încercând să depășească schizoidia identitară care face ravagii, și, pe de altă parte, este propus un dialog cu alte culturi, având intenția de a ne apropia de alte arii culturale. Pornind de la o constatare pe care, ca sociolog, sunt obligat să o invoc, și anume că există, pe de o parte, valori de circulație universală și valori de rang universal – or, cei care trăiesc rezistă, încearcă să supraviețuiască suportând și handicapul limbii, în sensul că nu este o limbă de circulație, și lumea azi cunoaște reducția la anglofonie –, scriitorii incluși în volum sunt valori de rang universal, dar nu sunt, din păcate, și valori de circulație universală. Saltul în universalism rămâne o nostalgie, o tentație, o aspirație, să nu ne iluzionăm, puțini ajung acolo și dintre ei și mai puțini rămân. Definirea de sine, efortul de a-ți construi identitatea, propunând lumii valori exponențiale, trebuie cu necesitate înteprins. Această tensiune între etnocentrism și universalism este, de fapt, premisa de la care pornește demonstrația solidă și temeinică a autoarei. Academicianul Mircea Malița a publicat o carte – *Zece mii de culturi, o singură civilizație*. Eu insist asupra acestei definiții, fiindcă în lumea de azi, purtându-se cu atâta vioiciune așa-zisa cetățenie globală, noi trăim într-o unică civilizație, dar nu confundăm civilizația cu ceea ce ne dă identitate, adică pașaportul cu care circulăm în lume și care este cultura. Deci avem dreptul și obligația să ne protejăm culturalicește în fața tăvălugului globalizării și aici mă reîntorc la tema cărții: astăzi, sub ceea ce numim eticheta globalizării, este, de fapt, vectorul americanismului foarte viril. Or, America, zic chiar americanii, este primul imperiu mediatic. Ca să-ți impui valorile trebuie să fii o forță mediatică. Îndemnul de a ne proteja valorile devine cu adevărat salvator și trebuie cu toții să înțelegem că asta e misia noastră: în fața imperialismului cultural nu putem rezista altfel decât apărându-ne valorile și făcând din ele, preiau sintagma doamnei Bantoș, „scutul nos-

tru”. Volumul este unul de referință. Să nu uităm că pentru Basarabia limba este îndeosebi un personaj tragic, că năzuim să edificăm împreună un spațiu cultural comun înainte de toate. Într-o vreme în care vorbim de identități concentrice e nevoie să facem eforturi disperate, să ne protejăm identitatea și că această tensiune între etnocentrism și aspirația spre universalitate funcționează, definește orice cultură. Doamna Bantoș pornește la drum cu ideea de asumare a valorilor tradiționale, adică pledează pentru recursul la ceea ce numește orizontul intern.

Nicolae MĂTCAȘ, profesor universitar, lingvist, poet și publicist: Sunt mândru că în persoana doamnei Bantoș avem un profund și demn apreciator al mișcării literelor române din Basarabia. Este în cartea aceasta un omagiu adus marelui nostru critic Vasile Coroban, distins savant, care ne-a îndemnat să învățăm limba germană, engleza, ca să înțelegem literatura... Pe lângă valorile internaționale în domeniul criticii literare, al filozofiei, al istoriei literaturii, sunt nume cunoscute aici. Ni-l aduce acasă de astă dată și ca istoric, și ca poet, și ca prozator, și ca om de o inteligență deosebită, bun cunoscător al literaturii române, pe Eugeniu Coșeriu. Nu te așteptai ca într-o monografie ca aceasta să se găsească tot ce a scris Coșeriu cu referire la literatură. Este un compendiu de literatură română din Basarabia atât de subtil, delicat, încât cred eu că și un Manolescu ar putea să vadă că există literatura română în stânga Prutului, și mai ales în ce constă specificul acestei literaturi.

Nicolae BILEȚCHI, critic și istoric literar, profesor universitar: Cartea dnei Ana Bantoș este una originală, unică în felul ei, care va trăi. Octavian Goga spunea că în internațional poți ajunge numai prin poarta naționalului, iar Ana Bantoș, până a ajunge la această lume multiculturală, a studiat foarte bine literatura noastră, a trecut poarta aceasta, tatonând momentele importante ale literaturii române, în special ale literaturii pruto-nistrene. Una din monografiile ei, *Dinamica sacrului*, a surprins tocmai momentul când literatura noastră își recupera identitatea, când scriitorul nu mai mințea cititorul și când literatura tindea să devină ceva sfânt. După asta a urmat volumul *Recuperarea autenticului*, demonstrând iarăși prin ce suntem noi firești și adevărați, iar acum a ajuns a ne prezenta valorile cu care am putea merge în lume.

Ana BANTOȘ: Drumul spre această carte trece prin Iași. Întâi am luat doctorat la Universitatea „Al. I. Cuza”, sub conducerea regretatului academician Constantin Ciopraga, despre sacrul în literatura basarabeană. Când am propus această temă, domnul profesor a stat la îndoială, știind că literatura

noastră e foarte ideologizată. Eu însă am avut curajul să perseverez, iar după publicarea *Dinamicii sacralului* am mers mai departe. Atunci mi-am dat seama că e prea puțin să mă opresc doar la aspectul interiorizării literaturii, în deosebi cu anii '60-'70, când, „mobilizați” de ceea ce se petrecea în literatura din Țară la acea vreme, anume de redescoperirea sentimentului, scriitorii noștri basarabeni au excelat sub aspectul deplasării accentului de la realitatea lustruită la lumea eului interior. Se știe că în fiecare literatură există două orientări: una etnocentrică și alta de deschidere, de căutare a dialogului care ține și de încercarea de a se manifesta într-un context mai amplu. În perioada ex-sovietică, în ciuda tuturor impedimentelor, a existat o comunicare între scriitorii din diferite foste republici unionale. Astfel s-au întemeiat un fel de confrerii literare, a existat o comunicare foarte frumoasă dintre literatura din Basarabia și literatura Țărilor Baltice, Ucraina, Armenia, Georgia. În pofida ideologizării acerbe scriitorii se încurajau reciproc, alimentați de dorința de emancipare. Scriitorii basarabeni mai tineri, care s-au afirmat în anii '80-'90, au fost animați de tentația arderii etapelor, a recuperării unor pierderi în plan artistic. După ce am analizat literatura anilor '60-'70, am încercat să privesc postmodernismul ca pe o mișcare eclectică, o mișcare literară generoasă, așa cum a fost și este privit în Occident, unde, între altele, se vorbește tot mai puțin despre postmodernism ca un curent literar și tot mai mult despre postmodernitate ca epocă. În literatura noastră din anii interbelici s-a scris despre tradiționalism și modernism. Este un lucru curios cum s-a abordat problema atunci și cum s-a perpetuat această terminologie ulterior, când, după părerea mea, apare o confuzie de termeni. Toate acestea m-au determinat să examinez cu mai multă luare aminte literatura noastră, să încerc să delimitez tendința scriitorilor noștri de a se apropia de modernism și de a se îndepărta de acesta, de a se apropia de tradiționalism și de a se desprinde de el, concluzionând că mișcarea de du-te-vino în raport cu tradiționalismul și cu modernismul este caracteristică literaturii noastre.

Un critic literar, după părerea mea, este un avocat al unei literaturi, chemat să promoveze, să apere niște valori. Anume aceasta mi-am propus să fac în critica literară și în activitatea mea de cercetător și de administrator al Institutului de Filologie al A.Ș.M., chiar dacă pentru aceasta am fost pusă în situația de a plăti cu postul, nu doar de director, dar și de simplu cercetător, fiind expulzată din Academie. Apărută în aceste împrejurări, cartea pe care o lansez astăzi este un scut pentru literatura română din Basarabia, dar și pentru mine personal, este poate mai mult decât un scut.

Vă mulțumesc tuturor că ați fost alături de mine în acest moment important din viața mea.

Eugen MUNTEANU

O prietenie exemplară. Petru Caraman și Gheorghe Ivănescu în corespondență (II)

E.M. – prof. univ. dr., director al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași. Prof. univ. la Catedra de limba română și lingvistica generală, Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Profesor invitat la Institutul de Romanistică, Universitatea din Viena, Austria (2006-2008, 2009-2010) și la Institutul de Romanistică, Universitatea “Friedrich Schiller” din Jena, Germania (2001-2010). Director al Centrului de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum” al Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Senior editor al revistei „Biblicum Jassyense. Romanian Review for Biblical Philology and Hermeneutics”.

26 martie 1959, Iași

Scumpe Domnule Ivănescu,

Cum să-ți mulțumesc pentru bunele D-tale oficii, pentru rara D-tale amabilitate?

Te rog să reții însă că mi-am făcut serioase scrupule când m-am hotărât să te deranjez. Totuși, constrâns de «urgens necessitas», am trecut în cele din urmă peste ele, căci nu vedeam pe nimeni acolo mai de nădejde, afară de D-ta în această prozaică chestie. De altfel, bunul meu prieten Petre nu a venit la D-ta decât «en désespoir de cause», văzînd că Biblioteca Acad[emiei] Rom[îne] e închisă. Eu, firește, îi dădusem lui în grijă să-mi caute cărțile în cataloage. Și era stabilit să facă apel la ajutorul D-tale numai la împrumutul însuși a 3 cărți însemnate cu asterix pe fișele ce i-am încredințat, în eventualitatea aflării lor, ceiace priveam cu mare îndoială. (A propos, o a doua carte însemnată pe fișă cu asterix, Sam. Czambel, *Slovenská reč*, am primit-o nu de mult dela Praga, așa că te rog să nu te mai interesezi de ea.) Ideia D-tale de a te adresa lui Pandele Olteanu a fost minunată: faptul că am putut împrumuta dela dînsul gramatica slovacă, cea mai bună apărută în ultimul timp, ți-l datoresc integral și-ți sunt recunoscător. Îți mulțumesc și p[entru] cele 3 vol[ume] din Ro-

* Continuare. Începutul în nr. 1-2, 2011, p. 35-41.

mano-slavica pe care, se-nțelege, le-am cunoscut nu mult după apariția lor, dar de care mă bucur că le am acum oricînd la dispoziția mea. Evident, articolul D-tale *Les plus anciennes infl[uençes] de la romanité balk[anique] sur les Slaves* l-am citit din primul moment și l-am apreciat ca pe o valoroasă contribuție într-un domeniu unde este enorm de lucru și unde ipotezele lingvistului se cer coroborate de rezultatele etnografiei și folklorului mai mult decît de ale oricăror alte discipline din istoria culturii. Dar la aceste rezultate, la care mă gîndesc eu, nu se poate ajunge decît în baza unor cercetări pe un plan larg comparativ, în special asupra spațiului balcanic și chiar asupra întregului sud-est al Europei. Dacă apreciez îndeosebi această contribuție a D-tale e tocmai fiindcă îmi dau seama că ceia ce susții D-ta e în perfect acord cu datele folklorice. (În paranteză aș remarca, cu titlul de retușă, doar un bagatel fără specială însemnătate, în ce privește afirmația D-tale că «bădica Traian» din plugușor «n'est sûrement pas une innovation du poète roumain B. Alex[andri]» și că acesta «n'a fait que relatiniser phonétiquement ce mot». După mine aici adevărul este tocmai contrariul, și anume chiar ceia de negi d-ta. Deci, eu zic că «„Bădica Traian” est, avec toute la certitude, une innovation du poète roumain B. Alex[andri]» și că acest scriitor – cu merite incontestabile p[entru] folclorul poetic românesc – deși, altfel, îi ridiculiza pe latiniștii extremiști, aici n-a putut rezista ispitei patriotice de a-l pune pe Traian, care n-a figurat niciodată în recitativul datinei, și ar fi inconceptibil să fi figurat! Deci este o născocire a sa, pornită din cele mai bune intenții, dar o născocire. Nu e spațiul să expun aici motivele mele. «Badea» și chiar «bădica» – prin care poetul a crezut că-l poate împămînteni pe Traian juxtapunîndu-i-l – au existat, dar însoțite de alte nume pur rurale, tot bărbățești.)

Referindu-mă acum la celelalte două lucrări – p[entru] care-ți mulțumesc că te-ai gîndit să mi le trimieți – *Origine pré-ind[oeuropeennes] des noms du Danube* și mai ales *Le rôle des Japhétites...* – mi-au lăsat nu numai o excelentă impresie, dar pur și simplu m-au entuziasmat într-un chip neobișnuit și m-au umplut de bucurie că neamul românesc, pe-așa vremi, are un lingvist de talia D-tale. Te felicit din adîncul inimii! Asemenea studii se pot citi rar, nu numai la noi, ci și în țările cu veche tradiție științifică. Publicîndu-le, ai cinstit ca nimeni altul Romînia, iar D-tale ți-ai stabilit o reputație de savant de marcă, pe care nimeni n-ar putea-o contesta vreodată. Te-ai ridicat alături de marii noștri lingviști: Hasdeu, Philippide, Densusianu, Pușcariu și Capidan. Eu sunt convins însă că-i vei depăși. Foarte serioase motive, pe care mi le oferă chiar respectivele studii ale D-tale, mă fac să cred cu tărie aceasta:

1. *îndrăzneala gîndului* pornit să scruteze cu o curiozitate puțin comună locuri ne mai umblate sau locuri bătute de vînturile controverselor – ceia ce, după

satisfacție acelor pretensiți calitate opera tot mai pronunțată în lucrările Diale;

- 4. plăcerea la contribuție a altor discipline auxiliare, care reușește și faci
cu altă tact — vezi și opun cu altă logică — și cu altă competență;
- 5. perspicacitatea rară de care s-a dovedit și care nu poate avea altă expli-
cație decât pregătirea riguroasă ce a fost și-și faci și mai ales talentul cu care
Te-a îngrijit maica natură.

Cred că nici-unul din marii lingviști români amintți mai înainte nu potușese aceste lucruri...
Nu știu în care en le citesc în ultimele Diale lucrări cele rîde de Japhetites...
este mai mult decât o mare făgăduință. Este începutul unei mari realizări. Aștept să ve
dele Dta lucrarea de măsura talentului Diale, aici acea lucrare narativă, de perfec-
ții înjumătățoare. O aștept în cînd estești singurul și a omensilor, care te încon-
joră și care mă respinge prin micimea și joznicia lor. O aștept și la Dta România
cea eternă. Nu mă lăsa să plece în lumea umbrelor înainte de a vedea, de a mă delu-
eta eternă-o și admira-o. Este cur o datorie a breții Diale față de Dta rîsuș
și față de nația românească întregă. Eu unul sunt mîndru de Dta, nu numai
fiindcă ești prietenul meu — învîrîl meu prieten, în care am izbit din primul moment
pe omul cu un fond nestîmuit de spirit — dar sunt mîndru mai ales ca Român! Este
vorba de ce mîndrie, care n-are delu a face, cumștiința noastră personală și
care în cazul de față primăria. Dumnezeu și-ți ajute să aduci la îndeplinire
ceace îți în te faci. Aș vrea să am siguranța că la îndemnul mîndritate mei
nu se atinge și o proslăvire de fier sau de otel, spre a nu fi căru sub mi-
un motiv ceace-a început odată a lucra temeinic, de a nu te împotriva în multe
Dialect și determinat de satisfacții imediate, trecătoare... și aș vrea să mai știu
ce ești surzînt în lucrul și în agurîrile Diale de o dințitate fizică toltă.
Aș vrea în totă inimă! Al Diale, cu profunde afecțiune și cu admirație:

P. Caraman

Brouwer

P. S.

Ceace și-ți am spus mai sus nu potușese în vre-o instanță de flecte; ~~cum~~ și în cînd natura mei,
cei: mie mi-a repugnat în totdeauna aceste. Și mi s-a mai puțin suspect orare ce potușese într-un
clau de exaltare, în lipsa spiritualității spiritice. Gese se spiritualele că am înțeles, chin și teaz și într-o agn me-
norie ce impozi în raportul lui autoptic — devine de-a dreptul paralizant pentru mine. Am văd, cu
m-am făcut în cînd o realitate de fapt, o pură realitate. Dealtfel, un om cu talentul și inteligența Diale și mai
credincios la origina de caperitate și forțele lui, depre volare progreși de spirit și spiritual. Ceace și-ți
nu potușese în cînd depre și cerce mi-a spus și Petre — în primul de sîntăm Diale pe sîntăm mîndrit
de Haezner — nu a îndrăgit și nu a mîndrit mult timpam mea de-accept și mai puțin spre cînd căpătură, cari
dint mîndrit de acce și într-o altă (vezi Br.), capabil de orice infamie și cur, face-se o mîndrit și spiritice de mîndrit
(cu cînd ce-ăpătură în cînd de publice nel totuș de Curs de lingvistică și la!). Ci îndrăgarea mea și răspuns
nimul sînt pe cînd în ce ce aveam o datorie de omare de a răspunde marea și răspuns infamie. Mă surzînt
și absolut nici-o justifiare și nu poate exista. Mă simțea mai ales la d. P. V. de cur și-a făcut și-și potușese
curgie depre el. Doamne, în ce lumea toltă?? și lucrurile Diale ultime nu în-au turburată, nu le-a dat mîndrit
o conștiință?? Ori o vorbi le și depre o conștiință, și se face tot una cu a vorbi depre cu mai justifiare
o conștiință? Est omare de ve mai delu și evoluție în cînd și ajunge și-și delu și conștiință, pe ce ori-
it de instrumente? Cu n-ă și-și delu depre mîndrită ultime cu care ai fost satisfăcut. Te vești conștiință.

părerea mea, este o primă condiție pentru creația originală, adică pentru creația autentică;

2. *erudiția bogată*, exuberantă chiar, care e atât de indispensabilă p[entru] înălțarea unui edificiu solid, fiindcă ea constituie *documentarea* subiectului cu întregul lui complex de probleme – deci se identifică cu însăși temelia edificiului;

3. *simțul măsurii*, ca și *al prudenței*, ceiace-i totuna cu atitudinea critică față de ipotezele puse, față de ideile – proprii sau streine – și spre marea mea satisfacție această prețioasă calitate apare tot mai pronunțat în lucrările D-tale;

4. *punerea la contribuție a atîtor discipline auxiliare*, ceiace reușești să faci cu atîta tact – vreau să spun cu atîta logică – și cu atîta competență;

5. *perspicacitatea rară* de care dai dovadă și care nu poate avea altă explicație decît pregătirea serioasă ce-ai știut să-ți faci și mai ales talentul cu care te-a înzestrat maica natură.

Cred că nici unul din marii lingviști romîni amintiți mai-nainte nu întrunesc aceste calități în gradul în care eu le citesc în ultimele D-tale lucrări. *Le rôle des Japhétites...* este mai mult decît o mare făgăduință. Este începutul unei mari realizări. Aștept dar dela D-ta lucrarea de măsura talentului D-tale, adică acea lucrare masivă, de proporții impunătoare. O aștept în ciuda vitregiei timpului și a oamenilor cari te înconjoară și cari mă dezgustă prin micimea și josnicia lor. O așteaptă de la D-ta România cea eternă. Nu mă lăsa să plec în lumea umbrelor înainte de a o vedea, de a mă delecta citind-o și admirînd-o. Este, cred, o datorie a vieții D-tale față de D-ta însuși și față de nația romînească întregă. Eu unul sînt mîndru de D-ta, nu numai fiindcă ești prietenul meu – tînărul meu prieten, în care am intuit din primul moment pe omul cu un fond neobișnuit de serios – dar sunt mîndru mai ales ca Romîn!

Este vorba deci de acea mîndrie, care n-are deloc a face cu cunoștința noastră personală și care, în cazul de față, primează. Dumnezeu să-ți ajute să aduci la îndeplinire ceiace știi că poți. Aș vrea să am siguranța că la însușirile menționate mai sus se adaugă și o perseverență de fier sau de oțel, spre a nu părăsi sub nici un motiv ceiace-ai început odată a lucra temeinic, de a nu te împrăștia în multe direcții și determinat de satisfacții imediate, trecătoare... Și aș vrea să mai știi că ești susținut în lucrul și în aspirațiile D-tale de o sănătate fizică solidă. Aș vrea din toată inima!

Al D-tale, cu profundă afecțiune și admirație,

P. Caraman

P.S.

Ceiece ți-am spus mai sus nu pornește din vreo intenție de flatare; ar fi în contra naturii mele, căci mie mi-a repugnat întotdeauna aceasta. Și nici nu m-ar putea suspecta cineva că pornește dintr-un elan de exaltare, din lipsa spiritului critic. Cred că spiritul critic îl am treaz, chiar f[oarte] treaz și într-o așa măsură că uneori în hipostasul lui autocritic – devine de-a dreptul paralizant pentru mine. Așadar, eu n-am făcut alta decât să constat o realitate de fapt, o fericită realitate. De altfel, un om cu talentul și inteligența D-tale e mai conștient ca oricine de capacitatea și forțele lui, despre valoarea propriei lui creații spirituale. Ceiece-mi spui în scrisoare și ceiece mi-a spus și Petre – cu privire la înlăturarea D-tale atîta timp dela postul modest dela Academie – m-a indignat și m-a mîhnit mult. Indignarea mea se îndreaptă mai puțin spre odioșii căpcăuni, cari sunt vinovați de aceasta și între cari capul Gr[aur] (recte Br[aurer]), capabil de orice infamie și care, pare-se, a murit p[entru] știință de mult. (Am văzut ce a fost în stare să publice sub titlul *Curs de lingvistică g[enera]lă!*) Ci indignarea mea îi vizează în primul rînd pe cîțiva din ceice aveau o datorie de onoare de a împiedica marea și rușinoasa infamie. Nu există p[entru] ei absolut nici-o justificare; nu poate exista. Mă gîndesc mai ales la d[omnul] I[orgu] I[ordan]. Acesta m-a făcut să-mi pierd orice iluzie despre el. Doamne, în ce lume trăim?? Și lucrările D-tale ultime nu i-au turburat, nu le-au dat muștrări de conștiință?? Ori a vorbi la ei despre conștiință mi se pare totuna cu a vorbi despre cea mai fantasmagorică dintre utopii! Cît oare le va mai trebui să evolueze pînă să ajungă a-și dobîndi o conștiință, fie ea oricît de rudimentară? Eu n-am știut nimic despre nedreptățile ultime cu care ai fost gratificat. Te credeam liniștit acum. La fel, nu am știut nimic despre suferințele fizice prin care ai trecut, ceiece m-a întristat. Petre, întors la Iași, mi-a povestit cît de mult te-a necăjit și el cu chestia cărților căutate de mine. Îți cer scuze. În ce privește întîrzierea răspunsului meu, se datorește faptului că la noi în familie a fost grav bolnavă o cumnată (temperatură maximă mai multe zile) tocmai la venirea lui Petre din București, am amînat deci anume.

Scrisoarea se află într-un plic obișnuit, de culoare maronie, cu următoarele inscripții. Pe pagina recto: „Profesor universitar Gh[eorghe] Ivănescu, Str[ada] C[oman]dor Eug[eniu] Botez, 16, Raionul 1 Mai, București”. Pe pagina verso: Exp[editor] P[etru] Caraman, Iași, Str[ada] Codrescu, 1, Iași” (nota edit. – E.M.).

Gheorghe Dodiță, îndrumător în calea sinelui către sine

Iubite domnule Profesor Gheorghe Dodiță,

Ajuns pe culmile unei vârste care vă onorează, purtați pe umerii Dumneavoastră dulcea și greaua povară a unui șir lung de ani consacrați propășirii literelor în Basarabia. Activitatea Domniei Voastre s-a fructificat în educarea a sute de studenți în spiritul valorilor literare și culturale ale neamului românesc. Chiar dacă timpul nu era tocmai favorabil acestora, Dumneavoastră, alături de alți distinși profesori, precum academicianul Nicolae Corlăteanu sau Ion Osadcenco, protejându-ne părintește de răul ce ni s-ar fi putut întâmpla, ne-ați ghidat pe drumul care avea să ducă spre acel memorabil 1989 și care a demonstrat că o parte a unui popor, chiar dacă este izolată de întreg, nu poate fi îngenuncheată. Ne-ați descifrat sensurile adânci ale literaturii medievale, învățându-ne să ne recunoaștem în valorile noastre, să parcurgem un traseu către noi înșine.

Opera Dumneavoastră cea mai importantă sunt învățaceii Dumneavoastră, printre care ne aflăm și noi, cei cărora astăzi le revine misiunea de a continua efortul de promovare a literaturii și culturii române, ce trebuie mai bine cunoscută la ea acasă, mai cu seamă de generația tânără, care și-a format un alt sistem de valori, riscând să se îndepărteze de rădăcinile autentice. Or, conștiința de sine nu este altceva decât înălțarea de sine, așa încât să te recunoști cu demnitate între alte neamuri. Dumneavoastră ați trudit neobosit la clădirea temeliiilor acestei conștiințe.

Noi, foștii studenți, ne bucurăm să vă știm alături, ca și odinioară – blând, înțelept, onest, Dascăl și Cărturar, al cărui spirit așezat, încurajator nu îmbătrânește nicicând.

Vă dorim sănătate și putere de muncă, multe bucurii de la cei dragi și spor în tot ceea ce faceți.

La mulți ani!

**Grupa a II-a, filologie,
promoția 1973**

Adriana CAZACU

Manualul-crestomație *Literatura română veche* de Gh. Dodiță – o bibliotecă substanțială a literaturii medievale

A.C. – conf. univ. dr., șef Catedra literatura română și teorie literară. Domeniul de cercetare: literatura contemporană, istoria literaturii române secolul XIX, teorie literară.

La 12 aprilie 2011, Facultatea de Litere a U.S.M., Catedra de literatură română și teorie literară l-a omagiat pe unul dintre venerabilii profesori, conferențiarul Gheorghe Dodiță, ajuns la onorabila vârstă de 80 de ani. Cu această ocazie a fost organizată Conferința științifică „Gheorghe Dodiță – un pasionat al literaturii române medievale”, la care au participat profesori, oameni de știință și cultură, ziariști. Vocația de cercetător și pedagog a domnului Gheorghe Dodiță a fost înalt apreciată de vorbitorii din cadrul evenimentului, care și-au exprimat gratitudinea pentru dăruirea cu care profesorul Gheorghe Dodiță a trudit mai mult de o jumătate de secol în domeniul literaturii române medievale.

În învățământul universitar din Republica Moldova Gh. Dodiță este o notorietate, educând în spiritul valorilor culturale și literare mai multe generații de filologi, care îi poartă respect și recunoștință pentru deosebitele-i calități de Om și Profesor. Medievalistul Gheorghe Dodiță nu trește o pasiune constantă pentru literatura veche, manifestând o râvnă deosebită pentru a-i apropia pe discipoli de textele vechi și a-i face să întrezărească în ele surse distincte de elevație spirituală. Practica declamatorie la care apelează frecvent profesorul, nuanțând inflexiunile graiului-

lui vechi, creează o atmosferă propice pentru savurarea literaturii vechi și a înțelepciunii tănuite de aceasta, or, „...letopisețele nu sântu numai să le citească omul, să știe ce au fostu în vremi trecute, ci mai multu să hie de învățatură, ce ieste bine și ce ieste rău și de ce-i să se ferească...” (*Letopisețul Țării Moldovei* de Miron Costin).

Cursul universitar *Literatura română veche*, ținut de aproape șase decenii în fața studenților Facultăților de Litere, Istorie, Jurnalism, investigarea perpetuă a surselor științifice, cercetarea cu migală a textelor vechi i-au furnizat conferențiarului Gheorghe Dodiță substanța manualului-crestomație *Literatura română veche*, adresat cercetătorilor literaturii, studenților și liceenilor, tuturor celor interesați de literatura și cultura română medievală. Manualul dat conturează, în final, o bibliotecă substanțială a literaturii medievale, eliminând parțial dificultățile cu care se confruntă studentul sau profesorul din Republica Moldova în absența vechilor monumente literare.

Concepută în trei volume (primul volum a apărut la finele anului 2000, cel de-al doilea în 2002), lucrarea la care ne referim oferă unui public foarte larg tabloul complet al literaturii vechi românești, ilustrând evoluția ei, de la primele monumente ale culturii românești în alte limbi decât cea română (slavonă, latină, elenă) până la lucrările marilor cronicari și cărturari din secolul al XVIII-lea, cum ar fi Dimitrie Cantemir, Ion Neculce ș.a.

12 aprilie 2011. Gheorghe Dodiță felicitat de fosta studentă Ana Bantoiș

Conștienți de faptul că manualul de față nu putea să includă toate scrierile din literatura veche, precizăm că nu e vorba de o cuprindere exhaustivă a textelor scrise vreme de câteva secole, ci de o selecție exigentă, o sinteză a valorilor spirituale ale Evului Mediu românesc.

Volumul I (294 pagini) însumează cele mai reprezentative scrieri din secolele XV-XVI și, parțial, din prima jumătate a veacului al XVII-lea. În *Notă asupra ediției* autorul menționează că textele de proporții mici sunt reproduse în întregime, la fel și letopisețele lui Macarie, Eftimie, Azarie, pe când din lucrările de proporții mai mari au fost selectate fragmentele considerate de alcătuitor exponențiale.

Actele oficiale și scrisorile, redactate în alte limbi, sunt transpuse în română și însoțite de o scurtă prezentare, în care se precizează data întocmirii, circumstanțele alcătuirii lor, adresantul și, bineînțeles, se face referință la importanța lor social-politică.

Fermecătoare prin stilul natural și colorat sunt fragmentele de povestiri românești despre Vlad Țepeș. Pagini de adâncă înțelepciune conțin *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, „adevărat manual de educație morală și politică a timpului” (*Literatura română veche*, vol. I, Chișinău, 2000, p. 150), care, în opinia lui C. Noica, reprezintă „întâia mare carte a culturii românești”. Nu lipsește, bineînțeles, din cuprinsul antologiei nici cea mai veche dovadă de scriere românească din câte au ajuns până la noi, *Scrisoarea lui Neacșu*. Un eveniment semnificativ în evoluția literaturii noastre vechi reprezintă cele dintâi lucrări ale literaturii în limba românească, traducerea Sfințelor Scripturi: *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Șcheiană*, *Psaltirea Voronețeană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, reproduse fragmentar în creștomafițe.

Dezvoltarea culturii românești în veacul al XVI-lea e determinată de apariția primelor texte tipărite în limba română. Covârșitoare în această direcție e activitatea diaconului Coresi, impresionant e și impactul lucrărilor sale pe palierul scrisului cult. Manualul în cauză propune spre lecturare fragmente din cele mai reprezentative tipăriri coresiene: *Epilogul tetraevanghelului*, *Epilogul tâlcului evangheliilor*, *Evanghelie cu învățătură*.

Un veritabil medalion literar este portretul făcut primului umanist de origine română, Nicolaus Olahus. „Spirit multilateral, cărturar de înaltă erudiție, Olahus a creat opere care au intrat în circuitul culturii umaniste europene” (*Literatura română veche*, vol. I, Chișinău, 2000, p. 218).

Volumul II (424 pagini) cuprinde „o bună parte din cele mai de seamă scrieri apărute în Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolul al XVII-lea”

(*Literatura română veche*, vol. II, Chișinău, 2002, p. 4). Sunt incluse integral sau fragmentar lucrări ale marilor cronicari și cărturari din „epoca de aur” a literaturii medievale: Gr. Ureche, M. Costin, N. Milescu Spătarul ș.a. Epoca marilor cronicari constituie, de fapt, piatra de rezistență a manualului-crestomație, plăcerea de a citi letopisețele completându-se cu activitatea de învățare și de cultivare.

O bună parte dintre textele sau fragmentele de texte (circa 90 la număr) introduse în cele două volume ale crestomației sunt însoțite de comentarii, niște microstudii, care conțin informații despre geneza și paternitatea textelor antologate, precum și considerații privind valoarea etică și estetică a lucrărilor selectate. Portretele literare sau analizele concrete ale textelor, bogate în conținut, demonstrează erudiția autorului, care a asimilat întregul inventar al cercetărilor de literatură română veche. Drept mărturie ne poate servi vasta bibliografie, prelucrată de autor și propusă cititorilor, cu o deosebită utilitate pentru studenți.

Antologia demonstrează o cunoaștere de adâncime a fenomenului literar medieval și nu se limitează doar la descrierea procesului de constituire a literaturii, ci ne oferă perspective moderne de interpretare, de descifrare a mesajului textului vechi românesc. Se remarcă prudența savantului în căutarea adevărului, atitudinea polemică, grija lui de a examina toate punctele de vedere relevante într-o problemă.

În afară de comentarii, manualul are și un întreg aparat de note ce urmăresc scopul de a oferi cititorului date suplimentare privind anumite personalități și evenimente istorice, dar și explicații asupra unor expresii lexico-gramaticale ieșite cu timpul din uz sau care au sens diferit de la un text la altul.

Această crestomație lucrată cu migală și cu știință impresionează prin ținută științifică și eleganță tipografică.

Suntem în așteptarea celui de-al treilea volum al manualului-crestomație în care vor fi incluse lucrările lui Ion Neculce, Dimitrie Cantemir și care urmează să apară în curând, fiind realizată de conferențiarul Gheorghe Dodiță în colaborare cu dna Ludmila Usatâi, dr. conf. univ. la aceeași catedră.

Andrei VIZIRU

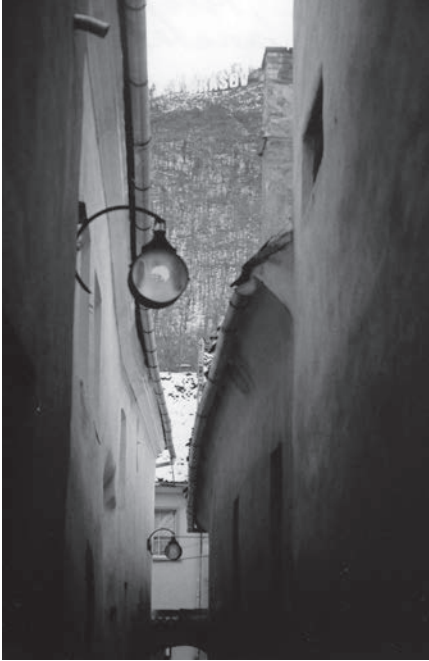
Strada Sforii, cea mai îngustă stradă din Europa

A.V. – scriitor, publicist, artist fotograf. Redactor-prezentator la Radio Moldova. Autor a două cărți: *Autograf pe cer și suflet* (Editura Augusta, Timișoara, 2002) și *Șapte ani de acasă sau cele șapte minuni ale copilăriei* (Chișinău, 2004).

Dacă vreți să vă plimbați pe una dintre cele mai înguste străzi din Europa, atunci treceți prin Brașov, oraș vestit nu numai prin piața centrală, unde se desfășoară Festivalul internațional de muzică ușoară „Cerbul de aur”, sau Biserica Neagră din preajmă, sau prin zona muntoasă care atrage turiști de pretutindeni în orice sezon, dar și prin curiozitățile sale arhitecturale. Brașovul este unul dintre cele mai vechi orașe din România, comercianții de aici fiind cunoscuți în Moldova încă pe timpurile domniei lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. Un loc surprinzător, care sporește popularitatea acestui oraș, este anume strada de care aminteam la început, purtând un nume pe potrivă particularităților – Strada Sforii –, reflectând tendințele de urbanizare a Brașovului medieval. Strada are o lățime de 1,32 metri și 83 metri lungime. De fapt, aceasta poate fi considerată și una dintre cele mai scurte străzi din Europa. Așadar, vizitând Brașovul, nu ezitați să priviți cerul străvechi, prins între ramele dure ale clădirilor din Strada Sforii.

*Deși strada este îngustă,
aceasta deschide
o perspectivă muntoasă
impresionantă...*

*Începutul străzii poate
fi confundat cu intrarea
într-o clădire*

*Brevetul străzii. Placa de la
intrare care certifică faptul
că este vorba de una dintre
cele mai înguste străzi din
Europa (p. 282)*

Antonina SÂRBU

Doi ani fără Poștalionul din vis, Paul Miron

A.S. – jurnalistă, membră a Uniunii Jurnaliștilor din Moldova, autoarea volumelor de proză *Colaje* (2006), *Pe muntele Hermon ninge* (2008), alcătuitoare al culegerii *Mănăstiri basarabene* (1995).

„De ieri o pasăre străină cântă cu tristețe în nukul sădit de tine sub fereastră. A trimis-o cineva din munții tăi de departe ca o solie...”. Acum, din munții tăi de Dincolo. Paul Miron (1926), autorul *Poștalionului din vis*, ne-a părăsit pe 17 aprilie 2008. Nu mai stă la răspântie, gol, ci acolo Sus, încercând să capete curajul noii rânduiei.

Paul Miron, stabilit în 1947 în Republica Federală Germania, a vizitat Basarabia în 1990. A trecut pe la Băcioi și și-a revăzut rudele. A mai fost odată, demult, la Andrei, fratele său. A scris despre acea călătorie în tulburătoarea nuvelă *În Rai...* Atunci prin 1937-'38 Basarabia l-a inspirat.

Despre cea de-a doua vizită a scris în *Pseudodiarium basarabean*. Prin amabilitatea echipei de la revista „Limba Română”, reproducem, în acest număr aniversar, textul original pe care-l păstrez în arhiva ascunsă în coșul din papură „made in India”. Textul mi l-au expediat prietenii din Germania.

În memoria mamei sale, Elena, născută în Câmpia Sorociei, și a fratelui său, Andrei Miron, dispărut în timpul războiului, Paul Miron ne-a dăruit, în anul 1991, *File din Biblie!* A tipărit prin contribuție individuală *File din Cartea Cărților* pentru românii din Basarabia. Cartea s-a epuizat fulgerător, era prima *Biblie* apărută atunci la Chișinău, în acel început de dezrobire a sufletelor noastre mutilate de ateism.

În Rai și *File din Biblie* sau *Două călătorii în Basarabia*, atât de sugestive titlurile! Numai Paul Mi-

ron putea să sesizeze cu atâta finețe sufletul basarabeanului. În anul 2003, pe 17 septembrie, Statul Român îi conferă ordinul Meritul cultural în grad de Comandor, în semn de apreciere a întregii activități puse în slujba universităților germane și române, pentru promovarea limbii și culturii române în Germania, pentru sprijinul semnificativ acordat Bisericii Ortodoxe Române și unor persoane aflate în dificultate”. Cu această ocazie, am publicat un text intitulat *Ceasornicul memoriei*, evocând gestul creștinesc al lui Paul Miron făcut pentru creștinii ortodocși din Basarabia. „Poștalionul din vis” mi-a adus o carte poștală reprezentând Das Rumanienkreuz (Troiuța maramureșeană) cu următorul mesaj: „Dragă doamnă, bucuria ce mi-ați făcut-o scriind cu atâta căldură despre compunerile mele să v-o răsplătească Cel de Sus însutit. Am citit articolul Dvs. într-o vreme întunecată când eram la spital. «Ceasornicul memoriei» s-a oprit la un Chișinău luminos în care v-am găsit. Birui-va vreodată soarele peste noi? Paul Miron. 24.11.2003”.

Duminică, de Florii, am primit o veste tristă. Familia Miron îmi expedia un mesaj cu subiectul „fair part”. Pe *site-ul* Would News Agency citeam: „Uniunea Scriitorilor din România și Asociația scriitorilor din București anunță cu profundă durere încetarea din viață a profesorului dr. Paul Miron, distins lingvist, scriitor, om de cultură. Paul Miron s-a născut în 1926 la Fălticeni (vezi *Fălticeni – mon amour*). A absolvit liceul la Iași (coleg și prieten cu Valeriu Gafencu, basarabeanul născut la Sângerei, numit și Sfântul închisorilor). A devenit doctor în filozofie în 1954 la Universitatea din Bonn. S-a stabilit la Freiburg în 1972. Romanist apreciat, concentrându-și toată atenția asupra culturii române, a publicat *Dicționarul* lui H. Tiktin, ediție substanțial îmbunătățită, și a inițiat seria «Monumenta Linguae Dacoromanorum», cu ediția critică a *Bibliei* de la 1688. A fost distins cu premiul Academiei Române «B.-P. Hasdeu» (1991), «Timotei Cipariu» (1992) și cu cel al Fundației Culturale Române (1997). Opera științifică și cea literară a lui Paul Miron cuprinde volume extrem de numeroase și de o mare diversitate, iar cea de traducător și editor este impresionantă. Prin dispariția profesorului Paul Miron, cultura românească și cea europeană suferă o grea, ireparabilă pierdere”. Cultura românească a pierdut un om care iubea Basarabia! S-a omis din greșeală această calitate a lui Paul Miron. „În scriinul din mansardă am ascuns 17 scrisori necitite. Așteptând să mă dezlegi, le voi rupe pecetea, în fiecare seară, pe rând. Și vom fi aproape, atât de aproape, încât nu vom deosebi cât ești tu și cât sânt eu. A ta, Josefa”. Cine-i va da dezlegare Josefei, dacă „de ieri o pasăre străină cântă cu tristețe în nucul sădit de tine sub fereastră”, iar „Poștalionul din vis” ne-a părăsit?! „Moartea nu este problema celor care mor, ci a celor care rămân”. P.M. la 15-04-2008. Bunul Dumnezeu să vă așeze cu Dreptii și să vă țină de cald filele de *Biblie* din Basarabia...

Paul MIRON

Pseudodiarium basarabeian

VA FI BINE!

Secția de română a Universității Alberto-Ludoviciana din Freiburg, Societatea "Mihai Eminescu" și redacția revistei DACOROMANIA salută cu deosebită bucurie noul răsăd în cimpul romanității orientale și vă asigură de frățescul lor sprijin.

De aici, de la izvoarele Dunării, vă trimitem cu apele bătrânului fluviu, încă limpezi la noi, cele mai calde gânduri și doriri de izbândă în munca în care v-ați angajat. Lumina realizărilor voastre, sintem siguri, va străluci peste fruntarii, risipind negurile minciunii, înșelătoriei și ale blestematelor împilări; din rodul și binecuvîntarea ei ne vom hrăni și noi.

Iar de vă vor încerca griji și greutatea, să învățați cum am învățat și noi, să vă căliți prin cuvintele cu care vă mingieie străbunele plaiuri, cuvinte însemnate de acel mare scriitor — al vostru și al nostru — din șoapta nucului copilăriei: "Las' că-i bine, Ioane!" — las' c-o să fie bine, dragii noștri fraji!

Elsa LÜDER
Paul MIRON

Mesajul transmis revistei „Limba Română” de către Paul Miron cu ocazia apariției primului număr

Vara 1990

Duminică. Au sosit cele două invitații la Chișinău, de la Editură și de la Uniunea Scriitorilor, dar bucuria cea mare este cărticica! Din Suedia, de la tipografie, ni s-a trimis primul exemplar din *File din Biblie*, în extraordinar de plăcuta prezentare a pictorului Isai Cârnu. Sărbătorim evenimentul, mai cu seamă pentru că tirajul a fost ridicat de la 50.000 la 80.000. Recitim textul introducerii și scurtele comentarii. Elsa se întreabă dacă nu sunt prea seci pentru școlari. Ca să nu mă măhnească, adaugă repede: sunt texte folositoare, în alfabet latin, ce mai vrem? Visul lui Ion Druță, visul nostru s-a împlinit! Iată că temerile lui Ion Ciocanu se vor spulbera.

Îl sun pe Radu și-l rog să meargă la consulatul sovietic de la Bonn, pentru a face rost de vizele de intrare. Independența Moldovei socialiste este deocamdată de „uz intern”.

Joi. Radu a obținut vizele după ce a fost păgubit de 150 de mărci. Doritor să afle ce s-a scris în reușește pe foile anexate la pașapoarte, s-a adresat unui bătrânel care tocmai își terminase treburile acolo, rugându-l să-i traducă în germană parafa. Bătrânelul a cercetat cu atenție documentele și a rostit cu tristețe în gâs: „Scrie că se apropie sfârșitul lumii”. Acestea aflate, am început să ne pregătim bagajele. Plecăm în Basarabia!

Toamna 1990

Marti. Ne-am decis să lăsăm „harabaua” la Iași, în curtea Mitropoliei, în paza Sf. Parascheva. La ora 10 așteptam încrezători, gata de drum, pe domnul deputat (cel cu dulce rostire) care „va veni de la

Chișinău să vă ia cu mașina oficială!”. Se face unu, se face două. Am refuzat toate invitațiile la masă, mizând pe un borș basarabean sau cel puțin pe o oală de chișleag de Lăpușna. „Tot aici sunteți?”, ne întreabă din ce în ce mai mulți cunoscuți care se împiedică de noi. – „Tot...”

Miercuri. Dis-de-dimineeață, un telefon la domnu Țucu acasă ne repune în alertă. Va trebui să ne descurcăm până la Albița; dincolo de Prut, la Leușeni, ne așteaptă o mașină a Uniunii Scriitorilor.

Mihai a găsit benzină (cum?) și are și timp să ne ducă până la punctul de frontieră. Străbatem cu înfricoșătoare viteză Osoiul, Bohotinul și alte sate vestite, apoi cotim spre lunca Prutului până la vamă. Ultima sută de metri Mihai o devorează aproape pe două roți, în stilul unui Fangio moldav. Din gherete și din tufișuri țevi de arme automate se îndreaptă amenințătoare spre noi. Comandantul punctului ne admonestează sever și sonor și ne face să credem că am scăpat ca prin urechile acului de la moarte prin glonț. Scuză lui Mihai că a vrut să fie punctual nu prinde. Până la urmă, comandantul (luminițe de umor în ochi) ne iartă și se îngrijește personal să ne găsească un mijloc de transport până la vama sovietică, preț de un kilometru. Suntem imbarcați într-un microbuz plin ochi cu niște moldoveni omenoși și trudiți care se întorc de la Podu-Iloaiei unde au fraternizat agricol și didactic. Dincolo de pod așteptăm peste o oră la o barieră, „să se întoarcă schimbul de la masă”. E cald, e înăbușitor de cald, dar nu ne putem mișca de pe locuri, din cauza bagajelor grămădite pe genunchi. În sfârșit avansăm. Coborâm la un pas de Mihai Cimpoi care ține un buchet de garoafe în mână. Dăm să ne îmbrățișăm, dar când cunoscutul critic oferă cu tandrețe buchetul Elsei, mâna energică a unui grănicer sovietic ne desparte. La un sfert de metru suntem încă două lumi deosebite. „Aici e granița”, ne transmite Cimpoi marcând o linie imaginară pe la vârful pantofilor săi frumos lustruiți. Recăpătăm pașapoartele, ne putem îmbrățișa...

Hotelul se numește „Chișinău” și e supraaglomerat. La recepție, Cimpoi stă cuminte la coadă și tratează apoi cu o funcționară obosită sau plictisită, într-o limbă pe care nu o înțelegem. Completăm anapoda fișele, bănuind doar noima rubricilor. Ni se dă cheia, urcăm și găsim camera... ocupată. Dar în socialism totul se rezolvă: camerista strânge cu ajutorul nostru bagajele risipite pretutindeni în încăpere și le ia să le depună undeva în altă parte. Ne instalăm când tocmai apare predecesorul. Un tânăr foarte politicos care pricepe că prezența noastră masivă nu-i lasă nicio șansă de a-și recuceri locul. Ne despărțim aproape amici, după ce am conversat fiecare în altă limbă. Încep să ațipesc când Elsa anunță calm și grav, ca într-un comunicat militar, că ne aflăm pe picior de război. Ce se întâmplase? De la baie, de sub pervaz, dintre podele, din zeci de găuri, cohorte de gândaci costelivi și mustăcioși – specia *Blatta orientalis* – invadaseră camera, foșcând prin rufe, peste „Literatura și Arta”,

de pe masă, peste prescura dăruită de măicuța de la Mitropolie. Preferăm să coborâm să-l așteptăm în hol pe Mihai Cimpoi care ne conduce la Uniune. Elsa mă conjură să nu suflu niciun cuvânt despre terifianta invazie, fiindcă „ar fi o lipsă de politețe”.

La sediul de pe ulița Kievului, care acum a devenit strada 31 august (ziua biruinței graiului), coborâm în pivniță, la bar, unde ne îmbăiem în atmosfera de veselă și gălăgioasă frățietate, încetoșată de miresele grătarului și însuflețită de vinuri cu nume franțuzești. Admirăm retorica băstinașă la desele toasturi obligatorii, de fiecare dată un lung monolog sau poate un dialog cu propriul pahar. Pe mese se îngrămădesc farfurii cu o risipă de gustări asortate dar neglijate, de fapt un pretext pentru a putea bea. Suntem priviți cu îngăduință că nu putem ține pasul cu gazdele. Către miezul nopții ni se anunță că au sosit ieșenii. Cineva pronunță chiar numele Iacoban. Încercăm să explicăm de ce nu mai putem rămâne, însă nimeni nu ne înțelege. Ușa se deschide și apar, salutați cu urale, doar întreprinzătorii editori ai revistei „Moldova”, Ștefanachi și Panaite. Suntem scutiți de gesturi penibile. Noii veniți scot din gențile lor doldora volume de poezie cu care suntem miluiți și noi, reviste, biblii și (tumul!) o sticlă de Havanna Club pe care mâini harnice o desfundară cu repeziciune. Răutăcios, încep să critic biblia adusă, ba că-i într-o românească aproximativă, ba că-i sectară, dar nu mă ascultă decât bucătarul care o mângâie cu pietate: „Ce mai vreți, scrie sau nu scrie *Biblia* pe ea?”

Poetul Ms. ne transportă la hotel și ne despărțim după ce el ne asigură că mâine, la zece fără un sfert, precis ne va lua din fața hotelului, „ca să fim punctuali la deschiderea congresului”.

Joi. O noapte de pomină. Bestiile mici și-au întetit activitatea. Am ascuns câteva lucruri în frigider ca să le feresc de percheziția lăbuțelor răpănoase. Au intrat și acolo. În zori, în baia îngustă ne străduim să nu ne atingem de bur-lanele burduhănoase ale canalizării care coboară de la etajele superioare și picură suspect.

La nouă jumătate suntem în fața hotelului. Plouă. După o oră, Elsa începe să arate interes pentru taxiurile și mașinile particulare care se opresc în piață, deșartă pasagerii și rămân goale, adăstând. Adăpostit de ploaie, stau și urmăresc de la distanță cum aleargă de la un vehicol la altul, realizând după fiecare interpelare decepția ei... Ne avântăm într-un troleibuz – primul sosit în stație – și, după anchete migăloase printre călători, declar solemn că suntem pe drumul cel bun. Bineînțeles că Elsa știa asta dinainte; m-a lăsat să mă agit ca să-mi facă plăcere.

Uzi de ploaie, dezbumbați, cu ochelarii aburiți, intrăm în sala de ședințe a Uniunii Scriitorilor, în lumina orbitoare a reflectoarelor televiziunii. Căutăm

Chișinăul în anii vizitei lui Paul Miron

să aflăm un loc mai ferit pentru a ne trage sufletul, când ne pomenim poftiți în „prezidiu”, acea înjghebare familiară adunărilor din est, dar neobișnuită unor cetățeni apuseni de rând. Ne cățărăm printre flori, peste șerpăria cablurilor electrice, pe scenă, unde ni se face loc pe niște scăunele, după ce ne-am îmbrățișat îndelung cu cei mai mulți dintre cei înghesuiți acolo. Într-un târziu îmi dau seama că stau lângă Ion Druță și îmi arăt prea vădit bucuria, fapt pe care oratorul de la tribună, scriitorul transnistrian Beșleagă, îl remarcă cu delicată ironie *coram publico*, fără să mai vorbesc de privirea tăioasă a Elsei. Asta mă face să mă decid să o trădez și să-i povestesc bădiei Ion pățaniile din hotel. Dar mai întâi ascult ce se vorbește. Excelent raportul lui Beșleagă. Rețin apoi maiestruoasa prezență a Leonidei Lari, din a cărei cuvântare respiră toată suferința Basarabiei, veac de veac. Mi se pare că unitatea scriitorilor care au fost plămada resurecției naționale începe să se destrame. Îndemnul la unire al Președintelui Consiliului de Miniștri, Mircea Druc, este o lecție de realism rece, logică, servită cu mult bun simț. Prieteni din România ne-au sfătuit insistent să-l căutăm (de fapt îl invitaseam astă vară la Freiburg cu ceilalți zece scriitori; n-a venit pentru că intrase în guvern), atât pe el, cât și pe Ion Ungureanu, genialul regizor, ministrul culturii, dar cum să-i abordezi? E destul oare să do-rești ceva cu intensitate, ca să se împlinească?

...La masă cu soții Druc, cu Ion Ungureanu și Ion Druță. Nu s-a întâmplat nicio minune, nu s-au făcut recomandații, nu ne-am rugat de nimeni ca să ajungem aici.

Ceaușescu s-a străduit să înăbușe cea mai benignă virtute a spațiului românesc, ospitalitatea (și, în parte, i-a reușit), virtute care stă în puterea celui bogat și a celui sărac, care „omenește”, adică, îi redă omului toate atributele sale de ființă superioară, chip după chipul Creatorului. La antipod, conducătorii Basarabiei de azi, adânc legați de sfințenia tradiției, oficială ospitalitatea cu simplitate, fără emfază, fără capricii tutelare, fără orgoliul celui ce dăruiește. Străinul e primit cu cinste ca în umbra stejarului Mamvri. Noi, veniți de foarte departe, fiind cei mai „străini”, am fost poftiți să stăm cel mai aproape. Mai mult, premierul își trimite mașina cu primul său consilier ca să ne mute de la „Chișinău” și, lipsit astfel de mijloc de transport, se duce pe jos la serviciu. Sobrietatea prânzului mă face să gândesc că nu de multă vreme pe aici se lăfăiau în dezmaț și necuviință specimene de teapa unui Brejnev, pe care Republica îl alinta unanim cu nume de rămător. E o mutație semnificativă pentru tot ce face această conducere nouă. Câte ar putea învăța de la frații lor basarabeni liderii României, dacă ar scăpa din înfeudarea blestemului ceaușist. Încep să vizez: ce-ar fi, dacă la următoarele alegeri, urmând înțelepciunea celor de la 1859, românii ar chema căpeteniile basarabene să-i conducă? Cei ce ar ceda jilțurile guvernamentale, ar binemerita de la patrie.

Îmi mai dau seama, ascultând conversația de la masă, cât de importantă a fost și este contribuția lui Ion Druță la deșteptarea obștească. Din surghiunul lui de la Moscova și-a făcut o platformă de onoare de pe care – patriarh și profet – îndeamnă și mustră, învață. Și acum, aici, sugestiile sale, prezentate sub formă de învățături folositoare, conving, cuceresc: redresarea Bisericii, împrăștierea țăranilor, aducerea în fața unui tribunal internațional a celor ce au inițiat și promovat stagnarea, iată temele ce vor mișca guvernul și scriitorimea.

Seara, același consum de energie la barul de la subsol. Pregătim cu deputatul (cel cu dulce rostire) un program detaliat pentru zilele următoare: vizite la țară, la Universitate, la câteva ateliere de pictori. Ne dăm întâlnire pe a doua zi și ne bucurăm de liniștea, confortul și serviciile noului hotel.

Vineri. Micul dejun împreună cu bădia Ion, ministrul, și soția sa, care ne impresionează prin bun gust și finețe. De fapt, ca totdeauna, conducerea sfatului e preluată de Ion Druță, cu strategia lui de excelent narator. Așa era desigur și Homer...

Deputatul (cel cu dulce rostire) nu vine. Aflăm la Uniune că un alt scriitor, Cp., ne va conduce. Într-adevăr, plecăm în compania unui bărbat binefăcut care, în primii zece km, ne explică o metodă inventată de Domnia Sa pentru a învăța limbi străine prin hipnoză. Poposim la un cămin cultural, unde Cp. vrea să afle adresa unei doamne binevoitoare (programată de deputatul [cel cu dulce rostire] întru ospăția noastră), dar trebuie să aștepte douăzeci de minute până singurii prezenți, membrii unui taraf la repetiție, își întrerup executarea unui potpuriu îndrăcit. Găsim adresa, nu și pe doamna binevoitoare. O luăm spre mănăstirea Căpriana, ctitoria lui Alexandru cel Bun, unde am mai fost și anul trecut, când sfântul lăcaș tocmai începuse să „lucreze”, cum se zice pe aici. Toată coasta e un șantier harnic, un iureș al libertății materializate. Ne conduce un călugăr care, cu mândrie, ne arată realizări și planuri. De departe se vede enorma râvnă dublată de enorma lipsă de gust. Un kitsch pravoslavnic se întinde, se prelinge, se lățește peste una dintre cele mai frumoase așezări din lume. Poate la acest loc se gândise acel scriitor german care prin anii '50 îmi spunea la Köln: „Dacă Dumnezeu și-ar căuta un loc de ședere pe pământ, n-ar găsi altul mai frumos decât plaiurile Basarabiei, așa cum am cunoscut-o eu”. Dar se vede că Dumnezeu a dat locul acesta în arendă. Cp., profesor de liceu, povestește că vara trecută și-a adus elevii aici într-o tabără de trei zile. Ce păcat că frumuseții naturii nu i se adaugă frumusețea zidurilor omenești.

La Bacioi mai este conacul lui Alexandru Neaga, cel care a fost deportat cu fiul său chiar din 1940 și s-a stins în ghețaria Siberiei. Am mai vrea să vizităm și altceva, dar „nu mai este benzină”. Ne întoarcem pe la Arhiepiscopie unde vrem să oferim Vlădicăi primul volum din „Monumenta”. Secretarul pare-mi-

se, un călugăr întunecat, lăptos și bănuitor, îmi ia un interogatoriu mai dihai ca la miliție. Simt cum îmi crește revolta și, ca să nu sudui o față bisericească, îi pun cartea pe masă și-i întorc spatele furios. Toată după-amiaza așteptăm la Uniune rezultatul alegerilor. Seara târziu îl putem felicita în sfârșit pe noul președinte, Mihai Cimpoi, convinși că a ieșit formula cea mai bună.

Sâmbătă. Începem să ne facem griji cum și când vom pleca înapoi. La Iași e greu de telefonat, o telegramă nu mai ajunge. Oricum avem nevoie de ajutor ca să trecem Prutul. Deputatul (cel cu dulce rostire) nu mai e de găsit. Ni se spune că bucuria de a ne fi revăzut – cum ar spune Cantemir – l-a îngropat de tot în mormântul drojdiilor și l-a înfășurat, și legat în savoanele vinului. Asta înseamnă că s-a schimbat și programul de azi. Vizităm orașul înfrumusețat de soare. Colindăm străzile, intrăm în magazine, mergem la piață și înțelegem că toate nefericirile care s-au abătut în România în ultimii 45 de ani au venit din acest imperiu calic și groaznic în a cărei buză ne aflăm. Ce rost a mai avut granița de la Prut, când peste tot a bântuit același dispreț față de om, același cult al urâciunii sau, poate, a fost numai pentru a crește îndoite suferințele unui popor.

Seara o vizită cu ministrul, doamna sa și Ion Druță la părintele C. E atâta belșug pregătit, atâta îndemn de a gusta din toate, că, abstinent fiind, te ridici amețit de la masa unde s-a oficiat mărțul tipic al ospitalității moldovenești. Constatăm, din cele auzite, dar și după impresiile de la Căpriană, că Biserica întârzie să se alătore răscolitorului fenomen național, că îi lipsesc cadrele de elită, că mulți dintre „lucrătorii” ei se mai comportă încă așa cum i-a format diabolica stăpânire ce se destrama acum.

Ministrul află că ne îngrijorăm de plecare și se oferă să telefoneze personal la Iași, la domnu Țucu, ca să-l roage, din partea noastră, pe Mihai să ne aștepte mâine la orele cinci la Albița. Îndrăznim să îngânăm: „Dar până acolo?” – „O să fiți la ora dorită la frontieră.”

Duminică. Străbatem cu Ion Druță străzile tinereții lui. Ne oprim la cafenea cu cele mai multe amintiri, care nu seamănă nici cu suratele ei vieneze, nici cu acelea grecești. Pe când Elsa se înșiră cu maestrul la coada de la tejghea, eu păzesc locurile la o măsuță șubredă și oablă. Se stă în picioare, cot la cot cu vecinii. Ieșim și ne bucurăm de lumina soarelui. La catedrala în reparație e slujbă. Pe o bancă în parc dna S. plânge neostoit pe umărul soțului: „Așa de tânără, s-a dus. Intru în camera acum goală a fetei și mă cuprinde disperarea... S-a dus”. Înțelegem că e vorba de un deces și prezentăm condoleanțe. Am greșit. Juna copilă nu a murit, ci a plecat cu miile de bursieri basarabeni în România pentru a studia la Iași, la o sută de km deci, peste Prut. Ne reamintim cuvântul lui Mircea Druc, la meetingul de despărțire, ieri: „Nu vă

trimitem la moarte sau să omorâți oameni ca în Afganistan, ci vă trimitem la carte, în România...”. Între timp, zeci de mii de oameni s-au adunat într-o disciplină impecabilă la statuia lui Ștefan cel Mare. La marginea mulțimii s-au instalat măsuțe cu răcoritoare și gustări apetisante, curate, aranjate cu gust, cum n-am mai văzut nicăieri în tot Imperiul de Răsărit, adică fără jegul, sărăcia și urâtenia specifică socialismului. Ne însoțește venerabilul I. C. Ciobanu. Suntem mișcați de prietenia care ne-o arată, bănuind că vrea să scuze eventuale „neplăceri” de-ale noastre, de care nu poate fi vorba. Adunarea e condusă cu acribie democratică de Ion Hadârcă. Cu Ion Druță și Mihai Cimpoi suntem poftiți și noi pe estradă, unde suntem prezentați publicului. Vorbește Druță, vorbește Cimpoi, trebuie să vorbesc și eu și-mi aud vocea schimbată de difuzoarele depărtate. Prezint pe cât pot *File din Biblie*, spunând că „limba vechilor cazanii” nu trebuie numai slăvită, cântată, ci și vorbită. E un îndemn și către cler, să slujească și să se roage în limba maternă. Dacă aș fi știut să vorbesc în slogane, desigur că mesajul meu ar fi fost mai eficient. Mă uit la oamenii adunați, fiecare – o persoană, o prezență, nu mase scandând uniform, nici trupe machiate după interesul fâhrișilor. Față de scepticismul celor de peste Prut, aici impresionează candoarea care face ca utopiile să se prefacă în realități, te cucerește conștiința civică aplicată și constăți că legătura dintre sat și oraș, vie, organică, este secretul succesului. Elsa primește flori din toate părțile. Le depunem cu pietate la statuia lui Ștefan, mârșniți că nu avem sufletul curat și înfrigorat al basarabenilor.

La masă cu Ion Druță, Mihai Cimpoi și cu ministrul, care și-a condus soția la aeroport, și ne înștiințează că ne va însoți cu mașina lui până la frontieră. Protestăm politicos dar anemic; se vede de la o poștă că perspectiva unui taifas prelungit cu el ne încântă.

Făcând bilanțul, notăm cu durere că Uniunea Scriitorilor din România nu a luat act de congresul de la Chișinău. Ca motive s-ar putea evoca prezența lui A. Păunescu la festivitățile din august aici și articolul revoltător de generos al cuviosului întru românime Grigore Vieru din „Literatura și Arta”, în care îngerașul Adrian capătă medalie și coroniță. Noi, cei din afară, am încercat în zădar să le explicăm prietenilor noștri că meseria de român nu ajunge pentru dezlegarea tuturor păcatelor. În cazul A.P. ni s-a spus: „Ce vreți, a venit la baștina lui”. De unde se vede că vorba veche s-a mai schimbat, – nasc și la Moldova neoameni.

Mașina oficială se leagănă pe șoseaua dreaptă ca o corabie chinezească în tai-fun. Gheorghiuță, timonierul pe uscat, o mână sigur; lângă el, scrutând viitorul, noul președinte Cimpoi. În spate lungile picioare îndoite ale ministrului, alături – noi. „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă...”, versurile lui Arghezi nu se potrivesc, pentru că splendoarea toamnelor basarabene nu acceptă gra-

dația. Alunecăm pe lângă dealuri care ne sunt familiare, fiindcă le-am întâlnit în pictura lui Horia Bernea. Ce țară bogată! Păduri, vii, lacuri, lanuri de aur... Dar, ca în basmele cu vrăjitoarea, simți în spate suflul otrăvit al primejdiei. Cernobăluri de toate calibrele răspândesc peste acest Eden moartea. Ministrul vrea să afle de la Gheorghită numele tuturor copacilor care ni se apleacă în cale, dar acesta e preocupat de a depăși camioane și de a ocoli milițieni proptiți în mijlocul șoselei.

Coadă la frontieră începe ca la zece verste înainte de vamă. Un fluviu de autoturisme, toate la fel, parcă icnind sub povara portbagajelor, așteaptă (până la șase zile – cum ni se spune) să treacă granița. De-a dreapta și de-a stânga drumului împrejurimile sunt ca un câmp de bătălie, o imensă ladă de gunoi în care mișună noii turiști. Turism modern. Dorul de ducă a cuprins și sfânta Roșie, o armată de data asta pașnică se revarsă spre Europa.

Depășim, depășim, depășim. În fruntea coloanei, la stop, grănicerii salută ceremonios mașina cu număr special. Ministrul coboară și se înalță, îndreptându-și foarfeca picioarelor la lungimea normală; grănicerii se fac mici cu toată măreția chipiilor lor rotunde. Se duc tratative. Mihai Cimpoi, doar cu legitimație de membru al Parlamentului, nu poate trece; lui Gheorghită îi lipsește o ștampilă; numai ministrul, posesor al unui pașaport diplomatic, și noi, apusenii, avem dreptul să părăsim împărăția fericirilor socialiste. Cum însă? Ministrul se uită la ceas: „Cinci fără un sfert. Gheorghită, ai zece minute să mă înveți cum se conduce namila asta! Ascultător, Gh. începe să-i arate rostul manivelor și butoanelor. Elsa intervine îngrijorată, explicând că, pe lângă imunitatea diplomatică, e nevoie și de un permis de conducere care nu se poate obține în cele cinci minute ce ar mai rămâne după instructaj, presupunând că acesta ar avea succesul scontat. Se oferă, mai în glumă, să preia ea volanul și iată că și grănicerii, și Gheorghită, și ministrul o iau în serios. Pornim în trei. Mașina a scos niște sunete de sirenă răgușită (o fi simțit ea ceva) de cum s-a atins Elsa de ea, apoi s-a supus și s-a așternut la drum, săltând ca un broscoi uriaș. La cinci fără cinci suntem în România. Mihai, domnu Țucu – a venit chiar și Radu – ne întâmpină uluiți de punctualitatea și buna noastră dispoziție. „Credeam că o să vă așteptăm o săptămână!” Elsa și cu mine surâdem ca Phileas Fogg și Passepartout întorși acasă și ne înclinăm însemnând cu mâna spre ministru: „Dumnealui!”

Nu mai povestesc că am sabotat dorința ministrului de a conduce mașina singur înapoi, că am uneltit cu vameșii români să-i „bage” un șofer până la pichetul sovietic. Nu pentru că n-am fi avut încredere în capacitatea lui de conducător..., dar Prutul, se știe din istorie, a fost totdeauna o piață rea.

Mihai demarează. „Trecem prin Huși?”

Constantin ȘCHIOPU

Formarea cititorului prin lecturi paralele

Conceptul de *competență literară / lectorală* este una dintre categoriile definitorii ale teoriei educației literar-artistice (ELA), aceasta din urmă însemnând formarea cititorului cult de literatură, cu întregul ansamblu de cunoștințe / capacități / atitudini specifice, care îl reprezintă ca ființă culturală, a unui cititor „apt să realizeze lectura interogativ-interpretativă a textelor literare de diferite genuri și specii, delimitând valoarea de nonvaloare, să interpreteze fenomenele literare într-o interacțiune cu anumite date din domeniul filozofiei, istoriei, sociologiei, eticii, esteticii, artelor etc., precum și prin prisma universului său axiologic” (1). Întrucât orice competență, indiferent de materiile (științifice, artistice, tehnologice) în baza cărora se formează și de domeniul de cunoaștere și activitate în care se manifestă, își are originea în disciplinaritate și se situează în sfera interdisciplinarității, are caracter intercultural. În această ordine de idei, problema formării elevului cititor prin literatura / cultura neamului său și prin cea universală / general-umană devine importantă și chiar primordială. Un rol deosebit în realizarea acestui obiectiv îl au lecturile paralele și, implicit, comparativismul, care, ca metodă de studiu a literaturii, s-a născut și s-a dezvoltat odată cu apariția unui anumit orizont al universalității, acesta din urmă incluzând deopotrivă conștiința specificității literaturilor naționale și sentimentul comunității lor. Raportată la procesul de formare a elevului-cititor, corelația respectivă poate fi cercetată,

în cadrul orelor de literatură, sub diverse aspecte: circulația de motive, legende și mituri, formele și categoriile literare comune, asemănările, deosebirile de orice altă natură etc., raport ce pune problema relațiilor dintre general și particular în literatură, dintre universal și specific național.

Referindu-se la conceptul de *concordanțe*, Paul Cornea, în lucrarea sa *Conceptul de concordanță în literatura comparată și categoriile sale*, susține că termenul respectiv presupune „acele asemănări dintre două opere care oferă între ele o analogie oarecare, indiferent de natura și de gradul ei” (2). Conform opiniei cercetătorului român, concordanțele se pot cerceta din două perspective: a) intensității asemuirii și a originii. Din punctul de vedere al intensității de asemănare, ele pot fi de trei tipuri: a) reproductive – când raportul dintre cele două opere este cel dintre model și copie sau de prototip și variantă (ex.: *Henrich von Ofterdingen* (fragmente) de Novalis – *Floare albastră* de M. Eminescu); b) interferente – când există o asemănare de temă, subiect, personaje etc., dar contextele întregi diferă (*Roșu și negru* de Stendhal – *Ion* de L. Rebreanu); c) analogice – când există o asemănare de tonalitate generală, de atmosferă, de viziune (lirica lui Paul Verlaine și cea a lui George Bacovia). După origine, Paul Cornea distinge două tipuri principale: a) dependențe – care nu sunt impulsuri de la emitent către receptor, ci opțiuni ale receptorului, fie directe, adică efectuate conștient, fie indirecte, adică preluate inconștient; b) paralelisme – care sunt concordanțe ce nu provin dintr-o relație istorică.

La rândul lor, dependențele pot fi de infiltrație, când sunt selecționate elemente periferice din opera primă; de asimilație, când e vorba de receptori mai largi; și de catalizare, când opera prototip acționează ca ferment sau joacă rol de pretext. În ceea ce privește paralelismele (o manifestare a lor o constituie existența curentelor literare), ele pot fi sincronice și se explică prin identitatea mediului istoric și cultural care condiționează cele două creații; sau tipologice, când asemănările se produc în afara sincroniei istorice și culturale.

Având în vedere raporturile respective dintre două opere / două literaturi, demersul didactic orientat spre formarea elevului-cititor poate fi organizat pe câteva dimensiuni: a) studiul relațiilor directe dintre literaturile naționale (influențe, izvoare); b) studiul paralelismelor (analogii, similitudini, concordanțe); c) studiul caracterelor diferențiate ale literaturii naționale în context european sau universal. Totodată, trebuie să menționăm că lectura operelor artistice din literatura universală trebuie realizată de elevi în paralel cu studierea, în cadrul lecțiilor, a creațiilor literare românești (în cazul operelor de proporții, această lectură va anticipa predarea textului românesc). Departe de intenția de a investiga cronologic sectoare sau etape de dezvoltare a literaturii

române în relația lor cu literaturile străine, profesorul va folosi metoda comparativismului pentru a facilita procesul de receptare de către elevi a operei literare românești, a forma capacitatea acestora de sintetizare a unui ansamblu în baza cunoștințelor, abilităților și atitudinilor generale și specifice, necesare / aferente orientării în sistemul lor axiologic multilateral.

Prezentăm în continuare câteva titluri de opere literare românești și, respectiv, o listă de opere din literatura universală, propuse pentru lecturi și analize paralele, în special, în clasele liceale. Lista de mai jos nu reflectă în totalitate conținuturile studiate și operele lecturate de elevi.

Conținuturi	Opera literară pentru studiu	Lecturi individuale
Temă, motiv, leitmotiv literar a) <i>fugit irremparabile tempus, fortuna labilis</i> b) geneza lumii	<i>Astăzi ne despărțim</i> de Șt. Aug. Doinaș <i>Trecut-au anii...</i> de M. Eminescu <i>Scrisoarea I</i> de M. Eminescu	<i>Cântecul harpistului</i> <i>Cartea înțelepciunii lui Solomon,</i> <i>Lacul</i> de A. de Lamartine <i>Balada doamnelor din alte vremuri</i> de Fr. Villon <i>Ecleziastul</i> <i>Imnul creației</i> (Rig Veda)
Specii lirice: oda	<i>Limba noastră</i> de A. Mateevici	<i>Psalmii lui David</i> <i>Ode</i> de Pindar <i>Ode</i> de Horațiu <i>Oda bucuriei</i> de Friedrich von Schiller
Elegia	<i>Gorunul</i> de L. Blaga <i>De dragul tău</i> de A. Suceveanu	<i>Elegia de la Marienbold</i> de W. Goethe <i>Întâia elegie</i> de Rainer Maria Rilke <i>Elegia XIV</i> de Francis Jammes
Sonetul	<i>Trecut-au anii..., Afară-i toamnă, Sunt ani la mijloc</i> de M. Eminescu	<i>Sonete</i> din <i>Canțonierul</i> de Petrarca <i>Sonete</i> de W. Shakespeare
Idila/ egloga	<i>Sara pe deal</i> de M. Eminescu	<i>Bucolice</i> de Virgiliu <i>Egloge</i> de P. Ronsard
Romantismul	<i>Floare albastră</i> de M. Eminescu	<i>Henrich von Ofterdingen</i> (fragmente) de Novalis <i>Demonul</i> de M. Lermontov
Realismul / Romanul ca specie literară	<i>Ion</i> de L. Rebreanu	<i>Roșu și negru</i> de Stendhal
Romanul realist: modele universale / problema unei moșteniri	<i>Enigma Otiliei</i> de G. Călinescu	<i>Moș Gorio</i> de Honoré de Balzac
Romanul istoric	<i>Frații Jderi / Zodia cancerului...</i> de M. Sadoveanu	<i>Prin foc și sabie, Potopul</i> de H. Sienkiewicz

Romanul românesc: tehnici narative moderne	<i>Patul lui Procust</i> de C. Petrescu	<i>În căutarea timpului pierdut</i> (cartea I) de M. Proust
Simbolismul	<i>Plumb, Lacustră, Decor</i> de G. Bacovia	Poezii de Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, Stephane Mallarmé, André Gide (vol. <i>Tratatul lui Narcis, Tentativa amoroasă</i>)
etc.		

Menționăm că prin lecturile paralele, având posibilitatea de a compara, elevii sesizează mult mai ușor influența unei literaturi / culturi asupra alteia (asupra celei românești, în particular), rolul unei personalități remarcabile a literaturii universale în literatura română (momentele de infiltrație, asimilare și catalizare a operei acestei personalități), concordanța între doi scriitori sau două opere, în cadrul căreia autorul român își ia ca model declarat un creator celebru din literatura universală pentru a-și preciza viziunea artistică și tonalitatea generală a scrisului (ex. A. Macedonski – Musset: *Noptile*). În același timp lecturile paralele oferă elevului posibilitatea de a desprinde înrudirile de teme, mesaj, structuri artistice, urmărind atât similitudinile, cât și diferențele determinate de specificul național, momentul istoric și originalitatea creatoare, le oferă perspectiva conexării, sistematizării și sintetizării cunoștințelor.

Un rol important în această ordine de idei îl au și procedeele didactice aplicate de profesor, determinante fiind acelea care contribuie la realizarea unor conexiuni dintre literaturi și arte, cum ar fi: brainstormingul cu mapa de imagini, brainstormingul cu schițe, brainstormingul cu mapa-fonotecă, exercițiul de comparare etc.

Ca procedee de lucru, utilizate în vederea formării cititorului, brainstormingul cu mapa de imagini și cel cu mapa-fonotecă valorifică asociația mentală a fiecărui elev, stimulează ideile, evită blocajul de orice natură (cognitiv, emoțional), dar, foarte important, contribuie la sesizarea / înțelegerea limbajelor diferitor arte. Procedura de aplicare a metodei respective este următoarea:

- După lectura cognitivă a poeziei, se anunță problema în fața clasei (ex.: Ce realitate descoperă / creează G. Bacovia în poezia *Lacustră*?);
- Se organizează un brainstorming oral cu clasa (elevii propun diverse variante de răspuns, manifestând o imaginație total liberă);
- Se prezintă clasei o imagine simbolistă (ex.: *Îngerul călător* de Gustav Moreau);

- Urmează brainstormingul individual (în tăcere) inspirat de imagine (fiecare elev notează toate ideile ce-i apar în urma receptării imaginii, având ca reper întrebările: Ce sugerează imaginea?, Ce idei îți apar privind-o?);
- Pentru a obține cât mai multe idei, profesorul recurge la a doua (a treia) imagine sau la o piesă muzicală asemănătoare cu prima, ori total diferită din punctul de vedere al atmosferei create, procedura de lucru fiind aceeași;
- Se formulează concluzia pe marginea problemei enunțate, pornindu-se de la ideile expuse pe parcursul brainstormingului (ex.: Autorul creează / descoperă în poezia *Lacustră* o realitate care îi strivește orice inițiativă de a lua contact cu lumea, desființându-l ca ființă umană);
- Elevii citesc individual poezia *Cântec de toamnă* de Paul Verlaine (profesorul va avea grijă ca textul respectiv să fie pe fiecare masă a elevilor) și completează / dezvoltă concluzia formulată anterior pe marginea sarcinii referitoare la poezia bacoviană.

Optând pentru activitatea în grup, ca formă de organizare a activității elevilor, profesorul poate formula chiar din capul locului mai multe întrebări (ex.: Ce stări trăiește eul liric al poeziei?, Care sunt obsesiile eului liric?, Care sunt simbolurile poeziei și ce sugerează ele?, Ce temă abordează autorul în opera respectivă?, Care sunt motivele ce contribuie la realizarea temei? etc.), fiecărei echipe revenindu-i una din ele. Brainstormingurile se organizează în baza aceleiași / acelorași imagini / piese muzicale. Desigur, profesorul va alege cu mult discernământ imaginea / imaginile, piesa muzicală, opera literară din literatura universală, care va / vor provoca asociațiile mentale ale elevilor și care-i va / care îi vor ajuta, totodată, să soluționeze sarcinile de lucru. Procedura de lucru este aceeași și în cazul altor tipuri de brainstorming (cu schițe, cu mapa-fonotecă).

În concluzie, menționăm că natura și caracterul complex al procesului de formare a elevului-cititor prin intermediul literaturii naționale și universale, dar și prin cel al interacțiunii artelor, demonstrează necesitatea unui sistem de activități literar-artistice realizate în conformitate cu principiile educației interculturale și cele estetice.

Bibliografie ■

1. *Curriculum modernizat la limba și literatura română*, Chișinău, 2010, p. 6.
2. Paul Cornea, *Conceptul de concordanță în literatura comparată și categoriile sale // Studii de literatură comparată*, Editura Academiei, București, 1968, p. 33-40.

Vasile PAVEL

Limba română în școlile din regiunile Cernăuți și Odesa

V.P. – prof. univ. dr. hab., Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău. Autor a 25 de cărți (în colab.), între care *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. II, partea a doua, 1973; *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*, vol. I-II, 1993-1994, vol. III-IV, 2002-2003. Colaborează la elaborarea *Atlasului lingvistic romanic*, Roma, 1995-2009, vol. I-III, a *Atlasului limbilor Europei*, șapte fascicule, 1985-2007, a *Atlasului dialectologic carpatic comun*, în șapte volume, 1998-2003. Autor a două monografii.

În cei douăzeci de ani de existență, revista de știință și cultură filologică „Limba Română” a avut o profundă implicare în procesul de renaștere națională, susținând, cu argumente științifice și istorice, unitatea noastră de neam și de limbă.

Perioada care a trecut de la momentul oficializării limbii române și al revenirii la alfabetul latin a fost definitorie în procesul de conștientizare a adevărului despre comunitatea originii romane a neamului și latine a limbii române.

În contextul situației socioculturale și politice de la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 aceste realizări au constituit o reală cucerire pentru românii moldoveni de la est și nord de Prut, poate cea mai mare de la 1989 încoace, ca urmare a Mișcării de Eliberare Națională din anii 1988-1989.

Prin limba națională ne zidim cultura spirituală. Limba este testimoniul esențial și cel dintâi semn al identității neamului nostru; este „însăși floarea sufletului etnic al românimii” (M. Eminescu).

Din păcate, parlamentarii moldoveni, introducând, în iulie 1994, sintagma „limba moldovenească” în Constituția Republicii Moldova (art. 13), au neantizat lupta pentru promovarea denumirii corecte a limbii oficiale. Se mai întâmplă și în ziua de astăzi ca liderii unor partide politice să vorbească „științific” românește, dar „politic” să se exprime... *moldovenește*. Desigur,

utilizarea în sfera oficial-politică a sintagmei „limba moldovenească” provoacă confuzie și poate avea consecințe neașteptate.

În ce privește destinul școlilor cu predare în limba română din Ucraina, acestea trec printr-o grea încercare, or, apărătorii falsului glotonim „limba moldovenească” din statul vecin au reinnoit atacul lor împotriva limbii române predate în școlile respective. Oficialitățile ucrainene din sistemul de învățământ, susținute de inițiativa Asociației Moldovenilor din Ucraina (președinte dl. A. S. Fetescu), au introdus sintagma „limba moldovenească” (eliminând din uzul școlar glotonimul limba română) în școlile românești din regiunea Odesa, începând deja din 2005, și au editat manualele de „limba și literatura moldovenească”.

În studiul intitulat sugestiv *Limba română și capcanele politice din Ucraina*, publicat recent în revista de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”, Alexandrina Cernov, doctor în filologie, membru de onoare al Academiei Române, afirmă întemeiat că unitatea limbii române, pusă la îndoială de către politicienii moldoveni și ucraineni, a devenit o problemă controversată, care bulversează iarăși și iarăși conștiința comunității românilor, determinându-i să argumenteze de fiecare dată că vorbesc una și aceeași limbă – româna. Faptul că în prezent limba oficială în Republica Moldova, susține pe bună dreptate prof. A. Cernov, este considerată „limba moldovenească” afectează grav situația instituțiilor de învățământ, în special a școlilor din regiunile Cernăuți și Odesa [1, p. 87].

Ce să mai zicem... Avem o limbă desăvârșită. Aceasta este limba română. „N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut” (Alexei Mateevici, 1888-1917).

În problema unității limbii române, inclusiv a istoriei și folosirii glotonimului „limba moldovenească”, știința lingvistică s-a pronunțat demult. A făcut acest lucru public și Academia de Științe a Republicii Moldova. Adunarea Generală a Academiei din 28 februarie 1996 a confirmat opinia științifică a specialiștilor filologi din republică și de peste hotare, aprobată prin Hotărârea Prezidiului A.Ș.M. din 9 februarie 1994 (în adoptarea acestei decizii, un rol determinant l-a avut acad. Silviu Berejan, director al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. la acea vreme), potrivit căreia „denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este limba română”.

Amintim în această ordine de idei și despre Conferința științifică „Limba română este numele corect al limbii noastre” (iulie 1995), în cadrul căreia participanții înaltului for (savanți notorii, scriitori, oameni de cultură din Republica Moldova, Sankt Petersburg, Kiev) s-au adresat încă o dată parlamentarilor

să repare eroarea comisă și să fixeze în Constituția Republicii Moldova unica denumire recunoscută în lume a limbii noastre oficiale – limba română.

Însă oamenii de știință, profesorii, scriitorii nu au fost auziți...

Politica a fost și este așa cum este, știința trebuie să rămână pe pozițiile ei, or, „politica stă sub vreme, știința stă în adevărul ei” [5, p. 7].

În școlile de toate gradele din republică, în știință, în mass-media etc. este utilizată denumirea *limba română*. Manualele sunt de limba și literatura română. De asemenea, titulatura facultăților, catedrelor, cursurilor universitare de profil respectă această denumire.

Limba vie, „vorbirea cea trăită”, zicea marele poet Nichita Stănescu în spiritul lui B.-P. Hasdeu, nu începe în gramatici consfințite de Academie, numele limbii române este numele întregului nostru popor. Noi, românii, avem o limbă „însângerată de istorie” [6, p. 4].

Teroarea contra limbii române în Basarabia a început sub ocupația țaristă și a continuat în acest spațiu și dincolo de Nistru pe timpul regimului totalitar sovietic. Se știe că, mai ales după Unirea Principatelor (1859), în Basarabia s-a interzis utilizarea glotonimului *limba română*, ca ea să nu trezească basarabenilor sentimentul românismului. Funcționarii țariști aveau indicații secrete de a înrădăcina în Basarabia „un dialect apropiat limbii slave” [2, p. 12].

Se mai încearcă și azi a sprijini ideea că limba moldovenească este zămislită, chipurile, pe o bază dialectală moldovenească. Este adevărat că există *graiul moldovenesc* (mai exact, *subdialectul moldovean* al *dialectului dacoromân*), așa cum există subdialectele *muntean*, *bănățean*, *crișean*, *maramureșean* și grupul de graiuri *transilvănene*. Dar în spațiul latinității orientale există o singură limbă romanică numită *română*.

Realitatea glotică de la est de Prut și până dincolo de Nistru a fost întotdeauna cea românească, dar vorbirea locală mai continuă să fie interpretată (în fond, de nespecialiști) în spiritul dezbinării, cu o miză antiromânească. Să ne amintim că încă în R.A.S.S.M. (1924-1940), la comanda Moscovei, s-a încercat a zămisli, fără sorți de izbândă, o limbă „cultă”, care, de fapt, nu ar avea mai nimic comun cu româna. În realitate, un asemenea mijloc artificial de comunicare nu mai era nici măcar „dialect moldovenesc”, ci un surogat străin graiului viu al poporului. Drept model al unui asemenea mijloc de comunicare s-a dorit a fi *Gramatica moldovenească (partea I, Fonetica și Morfologia)*, Tirașpolea, anul 1930, cu alfabet rusesc. Autorul ei, Leonid A. Madan, încerca „a crea” un metalimbaj gramatical, o terminologie „diosăghiti de limba românească”

(*sloguri „silabe”, starnic „substantiv”, multuratic „plural”, sânguratic „singular”, căderi „caz”, lojiturî „accent”* etc.). El afirma că „Gramatica fișticării linghi în temelii s-alcătuiești după vorba jii a norodului” și că „limba moldovenească, în cari grăiești amu norodu moldovnesc, esti limba sânistătoari, diosăghiti de limba românească” (*Pricuvântarea avtorului*, p. XI-XII). Această gramatică a fost recomandată pentru tipar de către profesorul de la Moscova M. V. Serghievski.

După cum am mai arătat, tentativa de a sprijini ideea că există o „limbă moldovenească”, zămislită, chipurile, pe o bază dialectală moldovenească, este o absurditate [4, p. 41].

Studiul Alexandrinei Cernov, despre care am pomenit mai sus, este însoțit de textele a două scrisori, ambele referindu-se la problema pusă în discuție: *limba română și capcanele politice din Ucraina* [1, p. 92-99].

Primo. Scrisoarea Asociației Național-Culturale a Moldovenilor din Ucraina (p. 92-97) este adresată prim-ministrului Ucrainei, M. Ia. Azarov, și transmisă tuturor ministerelor de resort ale Ucrainei și Serviciului de Securitate, cu rugămintea de a găsi „căile de rezolvare a problemelor” și „de a pregăti documentele normative și juridice” care ar soluționa problemele comunității „moldovenești” din Ucraina. Scrisoarea este semnată de președintele Asociației, A. S. Fetescu.

Secundo. A doua scrisoare, document semnat de către reprezentanții intelectualității românești din Ucraina (personalități bine cunoscute, printre care: Ion Popescu, Al. Cernov, Gh. Jernovei, Ilie T. Zegrea, V. Tărățeanu, V. Băcu, Ilie Luceac, N. Toma, S. Gociu, V. Zâgrea, D. Covalciuc, P. Grigor, M. Ungureanu, N. Moșu ș.a.), este adresată (în prezent) ex-președintelui Parlamentului Republicii Moldova și ex-președintelui interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, și prim-ministrului Republicii Moldova, Vladimir Filat, cu rugămintea de a urgenta discutarea în Parlamentul Republicii Moldova problema vitală pentru neamul nostru – restabilirea adevărului științific – și a susține modificarea textului din articolul 13 al Constituției, în care să se specifice că „limba oficială a Republicii Moldova este limba română”.

Conținutul primului document este rău intenționat. În prezent numita Asociație a Moldovenilor roagă noile oficialități ucrainene de a înlocui în școli limba română ca limbă de predare cu „limba moldovenească” și în raionul Noua Sulița din regiunea Cernăuți, justificând cererea lor prin faptul că în localitățile respective majoritatea populației declară că sunt moldoveni și că în Constituția Republicii Moldova limba de stat este „limba moldovenească”. Ei

cer să fie deschise la Cernăuți și posturi de televiziune și radio în „limba moldovenească”, „să fie interzise orice vizite oficiale ale persoanelor din România în localitățile locuite de moldoveni”.

Românii din vechile teritorii românești (nordul Bucovinei, sudul și nordul Basarabiei, astăzi în componența regiunilor Cernăuți și Odesa), victime ale unei nedrepte înstrăinări, sunt împărțiți, în continuare, ca pe timpul regimului totalitar sovietic, în români și moldoveni. Reprezentanții intelectualității românești din Ucraina constată: „Această situație echivocă împarte românii din Ucraina nu numai în două naționalități, români și moldoveni, dar și în două comunități lingvistice și culturale diferite, provocând în mass-media ucraineană dezbinarea noastră, inclusiv și a activităților noastre culturale etc.

Câteva informații complementare. Recensământul din 1989 atestă în Ucraina 459.350 de mii de români, dintre care „comunitatea moldovenilor” constituie 258,6 mii de persoane.

La 1775 românii din Bucovina reprezentau cca. 60% din totalul populației. În timpul stăpânirii austriece (1775-1918), numai în regiunea dintre Prut și Nistru au fost slavizate peste 70 de sate românești. Reminiscențe de românism în localitățile din acest teritoriu au persistat prin denumirile de sate și prin numele de familie, dar cu sufixe străine (*Valevo* de la *Văleni*, *Chiseliv* de la *Chisălău*, *Verenceanca* de la *Vrânceni*, *Nicoriuc* de la *Nicoară*, *Vacariuc* de la *Vacari*, *Vacaru*, *Robuleac* de la *Robul*, *Crețuleac* de la *Crețul*) sau și fără schimonosiri (*Croitor*, *Gologan*, *Odaie*, *Pitic*, *Purice*, *Moldovan*, *Chitar*, *Friptu* etc.) [7, p. 61-176].

În prezent în regiunea Cernăuți românii constituie cca. 20% (120 de mii de români și 67 de mii de moldoveni). Funcționează peste 80 de școli cu predare în limba română. Școlile mai multor localități cu populație, în principal, românească au rămas de la 1944 încoace la ucraineană ca limbă de predare (de exemplu, Corcești, Colincăuți, Molodia, Valea Cosminului, Corovia). Învățământul profesional în limba română este inexistent. În orașul Herța, la începutul anilor '90, în fosta școală rusă s-a trecut la predarea în limba ucraineană, în timp ce 85% din cei 207 elevi erau români [3, p. 116-119].

În regiunea Odesa se consideră că sunt 123 de mii de moldoveni și 724 de români. În această zonă funcționează doar vreo 20 de școli românești (moldovenești), foarte puține în raport cu numărul de peste 40 de localități cu populație majoritar românească.

Vedem, astfel, pe de o parte, că falsul glotonim „limba moldovenească” atestat în Basarabia, aflată sub ocupația țaristă, apoi sub cea sovietică, mai bântuie,

din păcate, și în prezent în Republica Moldova și Ucraina, jignind un popor. Așa cum remarca poetul Grigore Vieru, care a trudit „la zidirea Limbii noastre istorice, acest lucru jignește și memoria celor care, prin har și jertfă, au remodelat-o, dându-i o desăvârșire deplină, așezând-o în rândul celor mai civilizate limbi ale lumii [...]”. Aceeași jignire apărătorii falsului glotonim o aduc și savanților străini, care, prin competența și cinstea lor, știu mai bine decât cățelușii noștri „teoreticieni” cum se numește corect Limba lăsată nouă moștenire” [8, p. 362].

Pe de altă parte, constatăm că principiul politic al lui Machiaveli – *divide et impera* (dezbină și stăpânește) – este o lozincă „tragic de actuală și azi”. E și o problemă a identității noastre de neam și de limbă. Substratul politic al problemei este evident. Știința trebuie însă să rămână pe pozițiile ei. Și nu numai în Republica Moldova.

În sfârșit, reamintim că în *Declarația de Independență a Republicii Moldova*, adoptată la Chișinău, de Parlamentul Republicii Moldova, la 27 august 1991, anume *limba română* este decretată „ca limbă de stat” în Republica Moldova.

Referințe bibliografice

1. Alexandrina Cernov, *Limba română și capcanele politice din Ucraina*. În: „Glasul Bucovinei”, Cernăuți – București, 2010, nr. 3, p. 87-99.
2. Lidia Colesnic-Codreanca, *Limba română în Basarabia (1812-1918)*, Chișinău, 2003.
3. Eugen Patraș, *Minoritățile naționale din Ucraina și Republica Moldova. Statutul juridic. Ediția a 2-a*, Cernăuți, 1999.
4. Vasile Pavel, *Limba română – unitate în diversitate*. În: „Limba Română”, Chișinău, 2008, nr. 9-10, p. 33-41.
5. Eugen Simion, *Unitatea limbii române*. În: *Limba Română și varietățile ei locale*, București, 1995, p. 7-9.
6. Nichita Stănescu, *De fapt, ce este limba română*. În: „Limba Română”, Chișinău, 1991, nr. 3-4, p. 4.
7. D. Țopa, *Românismul în regiunea dintre Prut și Nistru din fosta Bucovină*, București, 1928.
8. Grigore Vieru, *Limba română – oastea noastră națională*. În: „Limba Română”, Chișinău, 2009, p. 361-373.

Mina-Maria RUSU

Patologia incomunicării postmoderne și terapia prin cuvânt

M.-M.R. – conf. univ. dr.,
Inspector General, Direcția
Generală Educație și
Învățare pe Tot Parcursul
Vieții, Ministerul Educației,
Cercetării, Tineretului și
Sportului, București. Autoare
a mai multor volume
privind procesul actual al
literaturii române.

Între *ființă*, ca termen generic, și *om*, ca particularizare spirituală a conceptului, viața își construiește templul cu migală sisifică, deconspirând locul în care timpul etern și-a ales obârșia. În geometria spiritualității, conjuncția clipei efemere cu eternitatea se produce, indubitabil, ca reacție la sentimentul tragic ce tinde, din ce în ce mai mult, să copleșească omul contemporan. Aici, la răscruce, între *sacru* și *profan*, cuvântul își reconfigurează virtuțile demiurgice, privind princiar mileniul al III-lea, ca pe un moment firesc pe axa trecerii dinspre *ieri* către *mâine*. Tocmai prin perenitatea statutului său, cuvântul evocă voința divină care l-a creat în momentul Facerii. El a fost primul la începuturi, apoi a venit și omul, din aceeași voință divină, ca expresie a miracolului germinăției din sinea Cuvântului. Și omul s-a născut ca semn al materialității, după chipul și asemănarea Creatorului universal.

Împreună, *cuvântul* și *omul său*, au început să cunoască Lumea, într-o lucrare comună, care, prin metaforă, a dat măsura proiecției în absolut a chipului visat al universului concret.

Pare o poveste – poate și este, un gen de amăgire metaforizantă –, dar miracolul acestei conviețuirii a cuvântului cu omul a declanșat un proces de infinită șlefuire a conceptului de existență, dincolo de aspectul concret, biologic. În cuvânt, spre exemplu, *floarea* nu este un simplu obiect care ornamează Lumea văzută, ci devine un

mecanism care declanșează în spiritul omului, procesul raportării acestuia la frumos, ca spațiu al libertății de a accede în zona aceea de clar-obscur dintre vis și realitate. Cuvântul creează ființei, care îl poartă deopotrivă pe buze și în străfundul sufletului, sentimentul înnobilării, prin *cuminecare*. Acolo, la granița dintre *văzut* și *nevăzut*, *spusul* și *nespusul* converg, reconfigurând ființa celui care explorează viața de dincolo de concretul obiectelor înconjurătoare.

Virtuțile demiurgice ale cuvântului se susțin tocmai prin acest proces complex, ignorând puterea oarbă a forțelor care, cu aroganță, își adjudecă dreptul de a le domina. Cuvântul nu a îmbătrânit, pentru că în el există atâta spațiu, cât să încapă, fără rest, la împărțirea erelor, toată lumea istorică și existența ei construită din lanțul evenimentelor. El rămâne singura valoare perenă în raport cu toate celelalte care s-au născut istoric, deci trecător.

În mileniul al III-lea, ființa concretă a omului modern trăiește cu sentimentul fricii de tirania timpului care, amețitor, își derulează firul, lăsând să se întrevadă sfârșitul inexorabil. E, firește, sentimentul construit la suprafața lucrurilor, iar nu în miezul cuvântului. Acolo, în adâncuri semnificative, timpul nu corodează și nici nu mușcă din integritatea vieții, ci îi sporește demiurgic, într-un perpetuum mobile, spațiul existențial, construind dimensiunea cealaltă, nevăzută, a ființei – spiritul. E gestul de supremă condescendență în raport cu omul mileniului în care ne aflăm.

Cuminecarea din timpul sacru original a devenit astăzi *comunicare*, conjugând acțiuni de punere în comun, spre împlinire; astfel, se construiește locul geometric al verbului latin *labor – labores*, în varianta postmodernă a infinitivului lung: *colaborare*. Pentru a se sustrage crizei identitare contemporane, ființa umană își caută asiduu un loc de viețuire spirituală sub semnul lui *împreună cu*. Omul conștientizează, forțat de istorie, imposibilitatea supraviețuirii solitare. Fie și animat de nostalgia originilor sale, spiritul adamic dezarmează în fața modelului existențial contemporan, lăsând să se dezvolte noul concept de comunicare. La integrarea în acest spirit nou, ființa are șansa redefinirii propriei identități, prin reconfigurarea modelului social integrator. Solitudinea spirituală, conjugată cu avariția în planul materialității, poate naște o a doua izgonire din Rai, aceea a omului modern, prizonier al istoriei. Aici își are originea criza identitară contemporană, generatoare a unei patologii a incomunicării, a izolării, a unei asumări îndrăznețe de către omul contemporan a solitudinii postmoderne. Simțind alienarea de cuvântul dat la Facerea Lumii, din rațiuni terapeutice, omul apelează la spațiul virtual, în care grupurile de socializare îi dau sentimentul apartenenței la o lume încă vie. În concretul biologic al existenței sale, omul

descoperă un hiatus care adâncește prăpastia dintre el și lumea concretă, aducându-i ofrandă propriul destin eșuat social.

Întoarcerea la virtuțile demiurgice ale cuvântului, valorizarea spiritului colectiv în raport cu individualitatea, reconfigurarea spațiului comunicării reale, ca alternativă la cea virtuală, pot da, prin convergență, răscrucea existențială a omului mileniului al III-lea. Și pentru a răspunde spiritului interogativ al acestuia, *quo vadis* găsește soluția viabilă în comunicarea prin cuvânt, redescoperindu-i puterea sacră de a construi, mai presus de aceea de a distruge.

Pledoaria pentru comunicare, dincolo de timpul istoric, deschide accesul la dimensiunea sacră a vieții concrete proiectate în spirit. Istoria devine, astfel, anacronică, semn al păcatului original, reeditat clipă de clipă, prin suma faptelor trecătoare, alterate de uitarea colectivă. Memoria fizică refuză informația. Accesul la date este asigurat prin punerea în mișcare a spațiului virtual.

Ceea ce nu poate fi accesat în acest mod este spiritul cuvântului, latura lui sensibilă, care asigură umanizarea lumii tehnicizate excesiv de civilizație. Șansa păstrării ființei noastre spirituale în contextul istoric al mileniului al III-lea se află în atitudinea față de cuvânt, ca singurul purtător al spiritului dincolo de perisabilitatea biologicului din noi.

Petru BUTUC

Gramaticalizarea, etapa decisivă în procesul istoric de unificare a românei literare

1. În Republica Moldova, după felul cum discută unii (la radio, în ziare și la televiziune) despre noțiunea de limbă literară (limbă oficială), poți crede, contrar adevărului științific, că o limbă oficială într-un stat național nu este altceva decât un produs de-a gata, convențional, la care te poți referi oricum și în orice context. Din păcate, situația este de altă natură, or, limba literară este expresia istorică a vieții și culturii unui popor, alcătuind aspectul normat, îngrijit și unic al limbii naționale. Limbă scrisă nu reflectă doar un moment istoric, ci este o operă de veacuri a unui popor, iar calificativul de limbă literară și-l dobândește abia într-un serie de trăsături lingvistice, care au la bază particularități generale și specifice ale comunității de vorbitori ce utilizează această limbă. Existența și funcționarea unei limbi literare (a unei limbi de cultură) într-un stat este o problemă ce ține de demnitatea poporului care vorbește această limbă și nimeni nu are dreptul să atenteze la statutul ei sfânt, la adevărul ei științific.

Cu certitudine, particularitățile noțiunii de limbă literară le întrunește și limba română, care nu a apărut spontan în Republica Moldova după 1989 și nici nu este o creație proprie a basarabenilor, ci constituie o lucrare comună, expresie a unui efort colectiv al cărturarilor din toate cele trei provincii ale Daciei (Muntenia, Moldova și Transilvania), efort care s-a produs, bineînțeles, nu într-un singur moment istoric anumit, ci într-un răstimp de

câteva secole. Actuala limbă oficială de la Chișinău s-a format, așadar, prin contribuția tuturor graiurilor dacoromâne și „desăvârșirea ei se va face tot pe această cale”¹.

Limba noastră, limba română literară, așa cum bine se știe, a fost fixată la început prin cărțile sfinte ale diaconului Coresi de la Brașov, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea (între anii 1559-1582); mai târziu, aceeași limbă biblică, pătrunzând prin biserică în graiul comun din toate regiunile vorbitoare ale românei, a înregistrat una dintre premisele esențiale pentru crearea și păstrarea unității ei, chiar și în acele teritorii care au fost despărțite politicește în vremuri de restriște. De aceea, recunoscând în tipăriturile diaconului Coresi punctul de plecare al procesului de cristalizare a românei literare, nu putem să ne facem o imagine clară a formării ei complete, decât urmărind-o de-a lungul timpului, etapă cu etapă². Dintre toate epocile istorice de evoluție și dezvoltare a limbii literare, gramaticalizarea, se știe, a fost cea mai dificilă, cea mai importantă și cea mai complexă, fapt pe care vom încerca să-l demonstrăm, cel puțin în parte, în continuarea acestui articol.

2. Din punctul de vedere al istoriei unei limbi literare, gramaticalizarea nu reprezintă un aspect structural în sine, strict, prin care s-ar avea în vedere numai tratarea morfologică și sintactică a faptelor de limbă. Gramaticalizarea marchează o perioadă istorică decisivă, întrucât stabilirea normelor lingvistice caracteristice are loc pe baza sistemului propriu-zis al unei limbi naționale.

Despre gramaticalizarea limbii române literare susținem că a constituit un moment de anvergură în evoluția limbii române literare, fiindcă astfel s-a impus unificarea românei scrise în raport cu structura graiurilor dacoromâne. Prin gramaticalizare s-a realizat unificarea limbii noastre de cultură, stabilindu-se un bloc comun de norme, care, de altfel, reprezentau și subdialectele, deosebite în vorbire. Etapa gramaticalizării limbii române literare se suprapune Epocii Moderne (1780-1881), decisivă pentru destinul istoric nu numai al limbii, dar și al culturii noastre naționale. În plus, acest proces a fost și rămâne a fi semnificativ și pentru faptul că a marcat în sine modernizarea propriu-zisă a limbii noastre, înregistrând un nivel de cizelare notabil în anul 1881.

Cele mai mari dificultăți s-au înregistrat în perioada de tranziție (1780-1840) a Epocii Moderne, când primii gramatiști și lexicografi ai limbii române literare erau nevoiți să trudească în condiții extrem de complicate, elaborând primele cărți de gramatică și cele dintâi dicționare ale limbii materne înaintea apariției literaturii artistice românești originale. Drept rezultat, o parte dintre aceste gramatici și dicționare, în scurt timp, și-au pierdut valoarea inițială. Unele totuși, foarte importante pe atunci, și-au păstrat actualitatea și până în prezent. Dintre aceste scrieri normative de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, care s-au impus cu deosebire, am putea numi

trei. Prima, în acest sens, este cartea lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (*Elemente ale limbii dacoromane sau valahice*), care a apărut în anul 1780, la Viena, fiind cea dintâi gramatică românească tipărită. Scrisă în limba latină, lucrarea invocă și exemple din limba română (anterior acestei cărți de gramatică au mai fost elaborate încă două, care au rămas în manuscris: una de D. E. Brașoveanul și alta de călugărul Macarie).

În prefață, autorul Gh. Șincai menționează că „unicul scop al acestei lucrări este perfecționarea limbii materne”⁴. Lucrarea cuprinde patru capitole (I. Ortografia, II. Etimologia, III. Sintaxa, IV. Formarea cuvintelor), iar la sfârșit este prezentat și un mic glosar român-latin. Această gramatică, deși era destinată învățării limbii române, se afla sub influența structurilor latinești, autorii Gh. Șincai și Samuil Micu propunând un sistem eminentemente latinesc limbii noastre.

Totuși această carte de gramatică a fost foarte semnificativă, întrucât conținea formulări, pentru prima dată în mod sistematic, ale celor mai importante legi fonetice proprii limbii române. Utilizând terminologia și clasificările gramaticilor latinești, mai potrivite structurii limbii române, cei doi autori au făcut un însemnat pas înainte față de predecesorii lor, care folosiseră o terminologie slavonă dificilă.

Lucrarea respectivă marchează începuturile terminologiei gramaticale românești. Cartea face și dovada argumentului că ar fi ireală gramaticalizarea limbii române literare în afara factorilor limbii de origine – limba latină.

Cea de-a doua lucrare normativă de mare valoare constituie, de fapt, și prima carte de gramatică românească, tipărită și scrisă în limba română. Ea a fost elaborată de către boierul muntean Ienăchiță Văcărescu și se intitulează *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduieilor gramaticii românești*. Lucrarea a fost tipărită la Râmnic și la Viena, fiind destinată în special școlilor din Muntenia. Cărturarul Ienăchiță Văcărescu a înțeles corect rolul primordial pe care îl au lucrările de gramatică în viața limbilor de cultură, îndeosebi în realizarea unității și stabilității lor. În această lucrare se constată și importanța textelor literar-artistice scrise în limba română, pentru fixarea normelor literare. Autorul este obiectiv în aprecierea faptelor de limbă și conștient de importanța gramaticii sale în procesul de formare a limbii române literare. Boierul Ienăchiță Văcărescu a fost nevoit să-și inventeze singur terminologia gramaticală, fiindcă predecesorii săi au utilizat niște termeni calchiați după slavonă, greacă și latină⁵. Dar, din păcate, și termenii gramaticali propuși de I. Văcărescu aproape din start s-au dovedit a fi artificiali și impracticabili.

În pofida neajunsurilor, cartea își revendică importanța pentru scrierea normativă românească, întrucât grămăticul I. Văcărescu a lansat primul idea

scrierii cărților de gramatică în limba română, realizând, astfel, opera de pionierat în acest sens, pentru care nu exista nicio tradiție la noi în secolul al XVIII-lea. Prin studiul lui Ienăchiță Văcărescu, „s-a deschis seria gramaticilor scrise și tipărite în limba română, ceea ce a exercitat o importantă influență asupra învățaților, care au realizat astfel de scrieri mai târziu”⁶.

Cea de-a treia lucrare normativă, de cea mai mare importanță pentru gramaticalizarea limbii române literare, apare în anul 1828, la Sibiu, și este elaborată de Ion Heliade Rădulescu, având un titlu simplu și expresiv: *Gramatica românească*. Această lucrare devine, la scurt timp după publicare, cea mai cunoscută și cea mai izbutită lucrare normativă a exprimării culte românești din perioada de tranziție a Epocii Moderne, demonstrându-se caracterul distinct al normelor românești de cele latinești. *Gramatica românească* de la 1828 este apreciată și citată în special pentru ideile expuse în „Prefață”, referitoare la ortografie și la căile principale de modernizare a lexicului. Fiind structurată după modelul unei gramatici franceze a lui Charles Constant Le Tellier și înaripată de ideile înaintate de predecesorul său Paul Iorgovici⁷, lucrarea lui I. H. Rădulescu se distinge față de scrierile similare apărute până atunci printr-o structură mai elegantă și mai adecvată descrierii sistemului gramatical românesc, printr-o terminologie surprinzător de modernă și, mai cu seamă, prin claritatea și concizia cu care sunt formulate normele gramaticale. Această carte a contribuit la impunerea bazei muntenesti a limbii române literare.

În *Gramatica românească* a lui I. H. Rădulescu se subliniază și rolul scriitorilor în procesul de gramaticalizare a limbii române, susținându-se că scriitorii nu trebuie numai să selecteze lexeme din uzul general, dar să-și alcătuiască cuvinte noi, îmbogățind astfel resursele orale și scrise.

Autorul acestei gramatici face distincție dintre consoana fricativă „j” și africata „gi”, „ge”, recomandându-se numai rostirile africcate pentru cuvintele: *privilegiu, logică, registru* ș.a. Pentru a distinge în rostire „gi”, „ge” de „ghi”, „ghe” și „ci”, „ce” de „chi”, „che”, autorul a insistat pentru introducerea lui „h” mut⁸.

În această carte, pentru prima dată, se optează pentru o stabilizare a terminologiei lingvistice românești, încetățenind încă din acea perioadă unii termeni gramaticali care au rămas a fi actuali și până în prezent: *articol, verb, a conjuga, conjugare, prezent, infinitiv, vocale, consoane, singular, plural* și altele.

Gramatica românească de la 1828 a contribuit și la îmbogățirea lexicului românesc cu neologisme adaptate la tendințele de dezvoltare a limbii române, eclipsând terminologia lingvistică învechită. Totodată, prin această lucrare, autorul a fundamentat și regulile de ortografiere, bazate pe principiile eufonice, insistând „a scri după cum vorbim” și reducând alfabetul în circulație pe atunci de la 43 la 30 de grafeme: s-a argumentat că „ortografia bazată pe principii etimologice este lipsită de logică”¹⁰.

O mare atenție se acordă punctuației, pe care autorul o încadrează la capitolul „Ortografie”, menționând că „cel mai delicat și cu gândire lucru în ortografie și care face cinste duhului omenesc este punctuația...”, căci ea „ne face și să înțelegem și să fim înțeleși în scrierile noastre”¹¹.

În *Gramatica românească* a lui I. H. Rădulescu, ideile de modernizare și unificare a limbii române prezintă o importanță deosebită, ele fiind preluate, dezvoltate și aplicate, mai târziu, după 1840, de reprezentanții direcției naționale și istorice. Această carte rămâne a fi una dintre cele mai consistente lucrări normative în procesul de gramaticalizare a limbii române literare din prima jumătate a sec. al XIX-lea, deoarece a creat premisele nu numai pentru confirmarea principiilor de selecție a normelor literare, dar și pentru demonstrarea eficienței lor. Ideea călăuzitoare a *Gramaticii românești* de Ion Heliade Rădulescu a fost „de a prefăce limba română literară, comună pentru toți, într-un mijloc comunicativ capabil de a reda concepțiile moderne ale științei, tehnicii, culturii, literaturii, în formă de artă expresivă superioară, la nivelul contemporaneității”¹². Lucrarea exprimă înaltul deziderat privind desăvârșirea limbii noastre prin gramaticalizare, împlinit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

3. Trebuie să se știe că limba oficială din Republica Moldova este aceeași cu limba oficială de peste Prut, deoarece au parcurs același drum istoric, trecând prin aceleași etape de evoluție și dezvoltare: la început această limbă comună a fost fixată prin cele 11 tipărituri coresiene, având, astfel, drept temelie graiul muntenesc dintre Târgoviște și Brașov (diaconul Coresi era vorbitor de grai muntenesc), ulterior graiul muntenesc, în interacțiune cu celelalte, datorită influenței bisericilor și a cărturarilor din toate regiunile, a evoluat într-o singură limbă literară – limba română, care este astăzi limba presei, radioului, televiziunii, științei, atât la noi, cât și peste Prut.

Faptul că limba română a avut la început drept bază o limbă bisericească a fost unul benefic, fiindcă tot această limbă biblică a facilitat, în permanență, răspândirea formei ei normate. Unitatea religioasă a vorbitorilor aceleiași limbi, adepți constanți ai cultului creștin-ortodox, a fost decisivă în toate timpurile istorice. Religia noastră creștină a făcut ca vorbitorii dialectului dacoromân să aibă aceeași limbă scrisă – limba română.

Limba literară de la Chișinău a străbătut, de rând cu româna literară din toate regiunile vorbitoare ale acestei limbi, etape istorice similare de evoluție și dezvoltare: fixarea, răspândirea sau promovarea și gramaticalizarea, întru unificare și modernizare.

În acest articol am răsfoit doar câteva file din istoria gramaticalizării limbii noastre literare, dar ne putem da seama destul de ușor cât de mult s-a muncit la acest capitol, cât de mult și cu câtă migală au trudit cărturarii noștri pentru

fiecare literă și silabă, pentru fiecare cuvânt și propoziție. De aceea, considerăm că este un delict din partea celor care neagă acest adevăr istoric și științific, adevărul unei munci titanice. A denumi o limbă altfel de cum îi este numele ei adevărat, pentru a-i asigura un alt statut decât cel care i se cuvine, conform dreptului istoric și internațional, este un mare păcat, dacă nu chiar o crimă. Oare cât vor mai fi actuale spusele clasicului nostru Costache Negruzzi: „Noi am fost zis... că sunt mulți care schinjuiesc frumoasa noastră limbă și în loc de creatori se fac croitori, și croitori răi...”¹³.

Bibliografie

1. Gavriil Istrati, *Originea limbii române literare*, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 197.
2. Jacques Byck, *Studii și articole*, București, 1967, p. 258.
3. Ruben Budagov, *Literaturniie iaziki i iazikoviie stili*, Vișșaia Școla, Moscova, 1967, p. 322.
4. Gavriil Istrati, *Școala ardeleană și unitatea limbii române literare*, Editura Minerva, București, 1970, p. 75.
5. P. V. Haneș, *Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu // Studii de istorie literară*, Editura Minerva, București, 1970, p. 149-171.
6. Ștefan Munteanu și Vasile Țara, *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 113.
7. Lucrarea cărturarului bănățean Paul Iorgovici *Observații de limbă românească* (Buda, 1799) este înalt apreciată de I. H. Rădulescu pentru ideea adaptării neologismelor la sistemul limbii noastre și pentru că P. Iorgovici este primul învățat care combate părerea despre preluarea brută a termenilor din limba latină, propunând soluții judicioase de îmbogățire a lexicului românesc prin mijloace interne, pe care le ilustrează prin exemple. Tot el este cel dintâi cărturar care a lansat ideea scrierii fonetice în limba română. Drept recunoștință, I. H. Rădulescu, în anul 1838, îi reeditează cartea.
8. Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri lingvistice*. Ediție, Studiu introductiv, note și bibliografie de Ion Popescu Sireteanu, București, 1973, p. 94-95.
9. *Ibidem*, p. 55.
10. *Ibidem*, p. 52.
11. *Ibidem*, p. 52.
12. Nicolae Corlăteanu, *Testament*. Selecție, coordonare și prefață de Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei „Limba Română”, Chișinău, 2010, p. 140.
13. *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1954, p. 187.

Talent magnific, spirit combativ

Mihail Grecu (22.XI.1916, Faraonovka, jud. Cetatea Albă, Sudul Basarabiei – 9.IV.1998, Chișinău). Personalitate marcantă în arta basarabeană.

Format în spațiul culturii românești interbelice, M. Grecu, după repatrierea sa la Chișinău, prin forța și originalitatea talentului, a devenit pictor de anvergură pe scară unională, cu idei europene moderne, care a răzbătut apoi rigourile artei oficiale sovietice. A copilărit în satul Tașlăc din Sudul Basarabiei. Între 1929-1937 a studiat la Școala normală din Cetatea Albă. Având înclinație către arta plastică, își expunea, nefiind încă un pictor recunoscut, lucrări personale de pictură în sălile din Cetatea Albă. Ca elev talentat, după ce a primit Premiul Mare al tineretului artistic din România, a fost recomandat pentru tabăra de creație de la Baia Mare (1935) și Balcic (1936, 1937), aici cunoscând pictori importanți precum N. Tonitza, L. Grigorescu, I. Izer, H. Catargi.

În 1937 este admis la Academia de Artă din București, unde i-a avut ca profesori pe F. Șirato, E. Stoenescu, N. Dărăscu, O. Han. Prin intermediul pictorului basarabean R. Ocușco, a făcut cunoștință cu A. Ciucurencu, care i-a admirat pictura și i-a devenit în scurt timp elev și prieten de familie.

În 1940 M. Grecu s-a stabilit la Chișinău împreună cu soția sa Fira Bric, tot artistă, urmând ambii studiile la Școala de pictură. În 1941 s-au refugiat în Kazahstan. Acolo a pictat *Maternitate* (1944) – lucrare inclusă în tezaurul colecției Muzeului Național de Artă al Republicii Moldova.

După război, în 1945, se întoarce la Chișinău, devenind în același an membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova și U.R.S.S.

În perioada de creație 1943-1959, M. Grecu a fost absorbit de preocupările pentru valorile tonale echilibrate, inspirându-se din opera pictorilor celebri Delacroix, Corot, Rembrandt, Grigorescu. În acești ani a pictat: *Fata în maramă* (1956), *Femeia în basmaua galbenă* (1956), *Natură statică cu pești uscați* (1956), *Rășcoala din Tatarbunar* (1957), *Natură statică*, *Primăvara* (1957), *Între zidurile temniței* (1957).

Între 1959-1961, după călătoria sa la Sankt Petersburg (Muzeul „Ermitaj”) și Moscova (Muzeul „Pușkin”), artistul se îndreaptă decisiv în evoluția sa creatoare spre pictura de o cromatică accentuată, sub influența picturii franceze postimpresioniste, cunoscute încă din anii tinereții sale din muzeele bucu-reștene. Un rol important în dezvoltarea principiilor sale de creație l-au avut

icoana rusă și balcanică, precum și operele de artă populară autohtonă. Sinceritatea și puritatea naivă a meșteșugului țărănesc i-au servit drept model de libertate spirituală, înseninare în experiența artistică.

În anii '60 M. Grecu elaborează un șir de tablouri de rezonanță: *Fetele din Ceadâr-Lunga* (1960), *O zi de toamnă* (1964), *Recruții* (1965), *Ospitalitate* (1966-1967), o serie de peisaje moldovenești cu case – *Casele copilăriei mele* (1968), beciuri, grădini, porți, portrete ale țăranilor, intelectualilor etc.

Tabloul-triptic *Istoria unei vieți* (1967), expus în sălile Manejului la Moscova, s-a bucurat de un mare succes și a intrat în colecțiile Galeriei „Tretiakov”, în expoziția permanentă, iar autorul ei, în urma sondajului efectuat de redacția revistei „Tvorcestvo”, a fost declarat pictor al anului 1967.

Această ascensiune impetuoasă în condițiile restricțiilor ideologice s-a datorat talentului indubitabil și spiritului său combativ.

În anii 1970-1980 și începutul anilor '90, M. Grecu evoluează ca artist plastic remarcabil în spațiul culturii sovietice și în afara granițelor ei. Opera sa este pătrunsă de filozofia și mitologia artei populare naționale, de caracterul profund al structurii ei morale și estetice, îmbinate în mod evocator cu rafinamentul discursului pictural, în contextul mișcărilor artistice moderne europene. Seria pânzelor *Cetățile copilăriei mele* (1973), *Vatra Bugeacului* (1984), *Luna la Butuceni* (1979), *Masa pomenirii* (1976), *Anotimpurile* (1984), *Pâinea și soarele* (1977), *In memoriam* (1975), *Cimitirul de la Butuceni* (1981), *Porțile* (1979) și multe altele au fost concepute sub influența lui Brâncuși, devenindu-i artistului foarte apropiate – fapt recunoscut în repetate rânduri de M. Grecu în referințele sale și în corespondența acestuia cu filozoful C. Noica.

În contextul căutărilor plastice moderniste, animat de descoperirile savanților în domeniul cosmic, M. Grecu elaborează un stil și un limbaj propriu de pictură abstractă, căutând ordinea esteticului și finețea, poezia armoniilor, gest fructificat într-un șir de tablouri în care abundă vibrațiile de tușe și mase tulburate, suprafața fiind totodată bine organizată – *Vulcan* (1977), *Gaura neagră* (1973), *Floarea-soarelui și cosmos* (1974), *Broasca țeptoasă* (1973), *Linște de deplină* (1978), *Microcosmos* (1982), *Gorun* (1977), *Geneza* (1977) ș.a.

Pe parcursul vieții a fost menționat cu numeroase distincții oficiale, între care Artist al Poporului al R.S.S.M. (1986); Laureat al Premiului de Stat al R.S.S.M. (1978); Laureat al Premiului de Stat al U.R.S.S. în domeniul artei (1990); Premiul mare al Ministerului Culturii din România (Saloanele Moldovei, 1991); Ordinul Republicii Moldova (1992); Membru de onoare al Academiei de Științe a Republicii Moldova (1992); Premiul de excelență, UAP, Republica Moldova (1997).

În cadrul expozițiilor „Saloanele Moldovei”, România – Republica Moldova (Bacău – Chișinău) din anul 1999, în onoarea pictorului a fost inaugurat Premiul nominal „Mihai Grecu”.

Tamara GRECU-PEICEV,
artist plastic

Vocația pictorului Mihail Grecu

Dens în structura sa figurativ-simbolică și în gama soluțiilor plastice, universul pictural al lui Mihail Grecu se dovedește inepuizabil, sporindu-și chiar, odată cu trecerea vremii, jocul semnificațiilor și conotațiilor. Privită retrospectiv, creația sa își dezvăluie caracterul de document al unei epoci apocaliptice, în care omul are de luptat deopotrivă cu eroziunea temporală și cu agresiunile comportate de „teroarea istoriei”. Opera sa nu face însă niciun fel de concesii retorice discursive, optând pentru puritatea și individualitatea discursului vizual, pentru poetica nemediată a culorilor.

Format în cadrul Academiei de Artă bucureștene, apoi captiv într-o Moldovă ocupată de puterea sovietică, Mihail Grecu va fi multă vreme despărțit de organismul viu al culturii românești. Forța talentului și originalitatea viziunii sale au răzbătut însă zidul opac al marilor expoziții unionale, găzduite de Moscova, operelor sale fiindu-le acceptat acel prim nivel de lectură care dezvoltă sistemul cromatic și motive din arta populară a țării sale natale. Apreciind, grăbit și comod, notele pitorești și decorative ale motivelor, esteticienii timpului lasă deoparte, încercând să-l oculteze, mesajul de fond al picturilor lui Mihail Grecu. Pentru că acolo unde comentariile oficiale nu vedeau decât reflexe particulare ale unui sistem imagistic unitar, era vorba, în fapt, de valori culturale și spirituale ce aparțineau unei experiențe istorice specifice. Secvențe din viața vechilor târguri moldovenești, aspecte ale ceramicii și textilelor tradiționale sunt tot atâtea forme de atașament față de un patrimoniu în care se regăsesc subtile, dar ferme, forme de protest contra zgomoasei și convenționalei imagini promovate de principiile esteticii dirijate.

În evoluția sa, Mihail Grecu depășește acest tip de referințe, îndreptându-se tot mai decis spre un discurs pictural dominat de preocuparea pentru materia cromatică, pentru valorile expresive. Pasta abundentă este animată de energii interioare și devine suportul unor gesturi, al unor intervenții care consumă drama înainte și după o coagulare narativă.

Eliberate din constrângerile figurației, tușele și masele de culoare închid în sine întregul zbucium al parcursului biografic, căutând să descopere, printre atâtea

insinuări ale haosului, principiile ordinii, ale raționalului. Astfel de tensiuni răspund nu numai pericolelor imediate, din spațiul său de existență, dar ni se par și un ecou, dintr-o perspectivă profund umanistă, al tendințelor deconstructive ce sosesc de pe scena artistică a lumii, evoluând în parametri și cu motivații diferite.

Mihail Grecu rămâne una dintre cele mai proeminente prezențe care în deceniile postbelice au făcut posibilă legătura, în această zonă, între o mișcare modernă, întreruptă de evoluții istorice, și noul modernism, așa cum funcționează el în estul european, ca o verigă necesară înspre un postmodernism receptat tardiv. În această configurație culturală specifică, în care tradițiile locale au jucat un rol la fel de important ca și prospecțiunea direcțiilor de idei europene, Mihail Grecu oferă tocmai o sinteză fericită a acestora.

Constantin PRUT,
critic de artă

El ne-a adus bucuria

Artist plastic, ale cărui tablouri au fost expuse în cele mai mari săli de expoziție de peste hotarele acestui plai, lucrările lui fiind incluse în cele mai prestigioase enciclopedii din lume.

Cu harul de la Dumnezeu, pictorul Mihail Grecu a muncit o viață lungă în închisoarea sa de creație, numită atelier.

Bărbat al replicii, neconformist urât de bastarzii ideologiei sovietice, maestrul a pictat universul nostru rural, frumusețea veridică și nu tablouri la comandă.

Fiind un profund gânditor, cunoscător al muzicii și literaturii, iubitor de neam, de istorie, adevărat român creștin, în anii regimului comunist a corespuns cu marele filozof al contemporaneității, românul Constantin Noica.

Maestrul nu și-a terfelit talentul și nici convingerile. „Să nu-ți închipui că omul poate să fie și artist, și porc, și selenar, și mocirlos, că poate fi spurcat în aer și divin pe hârtie sau pânză...”

Blestemul de a fi pictor. Or, prin ceea ce a creat maestrul Mihail Grecu, ne-a adus bucuria.

Gheorghe VODĂ,
scriitor

Mihail GRECU

Jurnal*Fragmente***22 noiembrie 1966**

Astăzi împlinesc 50 de ani!

Ei și... mare brânză!

Am reușit să dezrădăcinez din mine (ceea ce este adânc infiltrat în oameni) sentimentul de gravitate... Mare stupiditate!

Când omul e mic, are nevoie de aceste calități. Ele îi dau pondere. Societatea face totul pentru asta. Obuh mi-a trimis telegramă, parcă prin asta ar vrea să-mi demonstreze atașamentul și simpatia. Când era vorba despre punerea prețului pe lucrări – pe nevastă-sa a găsit de cuviință să o susțină, iar pe mine – nu! De telegramă, de o onomastică n-a uitat! Aici i-aici! Mare stupiditate și fățărnicie!

Mijloacele de expresie

Odată cu descoperirea (plăcilor) înscrierii la banda de magnetofon a cântului și a vorbirii, modificând viteza învârtirii (a bandei), se dobândise surprize „muzicale”. Ele au apărut întâmplător și acum există aceste fenomene ca și susurul de apă, trăsnetul, cântul păsărilor etc. ... Iată deci ceva ce n-a fost în natură și apare din „tehnica” veacului.

Text inedit, incluzând fragmente din jurnalul lui Mihail Grecu (anii 1957-1990), publicat prin generozitatea pictorului Dumitru Peicev, ginerele renumitului artist basarabean, care a salvat documentul, împreună cu numeroase lucrări plastice, din atelierul lui Mihail Grecu distrus de o inundație.

N. Iorga: „În ceea ce mă privește, aș fi vroit să am mai mult talent poetic pentru a mă apropia mai mult de adevăr”.

8 ianuarie 1970

Orice lucru pozitiv, prin dezvoltare, capătă sensuri negative.

Oamenii tind să se exprime cât mai clar. Este această tendință foarte importantă – ea ne scoate din expuneri confuze, ambigue etc. Această tendință i-a făcut pe oameni să fie foarte concisi și succinți. Un om inteligent într-o pagină îndeasă atâtea gânduri! ... Și este negativ astăzi acest lucru... Nu pot cuprinde toate gândurile deodată.

Deci... Trebuie să nu scriem atât de condensat.

...Poftim... am scos o dorință ce la prima vedere este înapoiată și stupidă. Să nu ne grăbim! Lucrurile se schimbă, cerințele la fel... Dar poate cei tineri vor fi mai receptivi!

Frumusețea unei reproduceri nu este același lucru cu frumusețea a ceea ce reproduce.

O frumoasă femeie sculptată încă nu înseamnă „sculptură frumoasă”.

6 februarie 1970

Marin Preda...

M-a lovit emoția cumplită. Ființa pe care am avut-o în față parcă ți-e soră sau mamă. Dar oare nu așa ar trebui să se întâmple tot timpul?

Trebuie să vină o nenorocire ca să ne simțim apropiați și să avem vie în minte ideea că, înainte de a fi orice-am fi, suntem oameni?...

Marin Sorescu:

„Acolo șezuru și plânsuru”

„Contemporanul”, vineri, 4 septembrie 1970

D. I. Suchianu la 75 de ani

– Îmi place cel mai mult bunătatea, mă agasează fudulia. Bunătatea o văd în relație organică cu inteligența...

A fi înțeles înseamnă a înțelege omului, subliniez omului, substantiv la dativ și nu la acuzativ...

– E o mare infirmitate a limbii noastre, pentru că, spunând „am astăzi 70 de ani”, numeri, de fapt, anii pe care nu-i mai ai și nu pe acei pe care urmezi să-i mai ai. De aceea am să vă spun că am 80 de ani, cam atâta cât cred că am să mai zăbovesc de acum încolo pe această planetă. După care voi mai vedea...

4 martie 1970

N. Grigorescu, Șt. Luchian au înțeles că oricât te-ai strădui să pictezi impresia de la natură, n-ai s-o poți niciodată face exact. Pictura e pictură, culoare și nu viață.

Aceștia doi spuneau că natura trebuie s-o furi! Să nu te surprindă însă.

Astăzi, pentru nu știu a câta oară, descopăr un pas înainte față de ei: „Să stau cu spatele la ceea ce pictez după natură”.

Trebuie să furi și să găsești echivalențele tale de sensibilitate coloristică. E ceea ce am gândit acum vreo 7-8 ani, dar la alt „nivel” (același lucru).

16 septembrie 1970

Mesajul?! Oare nu-i o piedică în calea picturii?! Este oare un sistem de elaborare a pânzei, a obiectelor?!

Poate sentimentul?! Mesajul însă nu trebuie să fie o problemă!

3 septembrie 1971 (Brâncuși)

Misiunea artei este să creeze bucurie. Nu se poate crea artistic decât în echilibru și în pace sufletească. Pacea se obține prin renunțare. Liniște și bucurie. Bucurie și pace.

„Nu cred în suferința creatoare.”

13 aprilie 1976

Permanența spiritualității omului pe parcursul veacurilor, iar în pictură – pe parcursul școlilor de pictură – am înțeles-o de la M. Eliade. Astăzi i-am trimis lui Bernstein B. un răspuns la scrisoarea lui, în care dumnealui își exprima părerea că prea mă avânt în teoretizări și mă las dus de științe și filozofie, fiindu-i frică să nu-mi pierd spontaneitatea în pictură.

Am ajuns mulțămită lui M. Eliade la o definiție a geniului prin înțelegerea că tradiția este permanența spiritualității omului de la epoca de piatră până-n zilele noastre. Deci geniul este omul ce are prezent în el tradiția permanenței spirituale omenești, plus nivelul filozofic, științific al timpului său. Dar poate înlocuiesc noțiunea de geniu cu: artistul este omul ce simte permanența tradiției spirituale omenești, în tot ce a avut ea uman, plus înțelegerea filozofiei și științei timpului în care a trăit.

Astăzi figura părintelui cosmonauticii Țiolkovski a apărut într-un documentar foarte vechi și o expresie a lui m-a frapat. Suntem la începuturi... de fapt totul este numai început, iar sfârșit, capăt nici nu există...

Tindem spre perfecțiunea expresiei, dar ea n-are sfârșit...

Я понял что

– Традиция это духовная жизнь человека с его активным отношением к жизни от рабовладельческого общества до сегодняшнего дня смысла доброты, справедливости, гуманности до коммунизма нашего времени, а инновация это научные открытия, технический прогресс нашего времени. Инновация это форма нашего времени.

22 aprilie 1976

Dacă totul are un sfârșit, începând cu viața omului și continuând cu soarele, se impune o altă înțelegere a vieții. Fără regrete că viața e scurtă, că odată și soarele va dispărea. Am nevoie de o altă înțelegere – *Hic et nunc*. Trăiesc, lucrez, aduc bucurie oamenilor, atât, atât... nimic din viitor... Numai prezentul contează. Marele prezent, jos cu prostiile create de idealști...

Asta deloc nu înseamnă că, dacă ai construit o casă, ai sădit un pom, trebuie să distrugi totul, „după tine potop – nu-mi pasă”. După noi rămâne totul, dar e important că am făcut ceva și pentru noi, și pentru cei din jurul nostru, dar nu gândul la următoarele generații...

Nu poți iubi pe cei din viitor și nici viitorul.

Să iubim pe cei din jurul nostru – e foarte mult acest lucru. De unde a venit această deplasare în psihologie? Nu de la faptul că cei săraci cu duhul, ce nu-și iubeau viața, semenii, au inventat viața de apoi și demagogicul altruism pentru generațiile ce vin?

28 aprilie 1976

Când eram tânăr, vedeam pasărea în zbor, astăzi „zborul”.

Pe timpuri vedeam culorile lui Van Gogh, astăzi durerile lui.

Școlile de pictură, curente sunt trecătoare. Tradiția lor stă în permanența spiritualității omenești, bunătate, frumusețe, progres, tot ceea ce ne mișcă, ne șlefuește sufletul.

26 mai 1976

Umilul, cucernicia pentru că nu înțeleg nimic din ceea ce mă înconjoară. Totul este miracol. Ce fericire că nu am aroganța atotștiutorului în fața naturii. Am mai vorbit eu nu odată despre paradoxul „micului” și „marelui” din om. Astăzi vreau să arunc „marele” din om și să rămână pentru artist numai micul. Numai micul, neimportantul este mare în artă, este răscolitor.

Răscolitoare este o ulcică numai pentru mine. Cât pe ce eram să pierd miracolul ei. Mare lucru... e rotundă, făcută la roată... perfectă... aproape... ei și... a făcut-o cineva... e simplu...

Aiurea! Nu e simplu deloc! E minune. Copil fiind, vedeam minunea, maturi când ne facem, se pierde miracolul. Uite că am revenit la vechea problemă... și Brâncuși spunea „Murim când încetăm să fim copii”... Nu e chiar astfel. Copilul are ceva, dar numai ceva din ceea ce intuiesc astăzi. Copilul are starea de puritate morală prin necunoaștere. Una e să fii curat că n-ai umblat prin murdării, și alta e să fii curat, să te fi păstrat curat, naiv, umil, pios. Să te afli în fața unei ulcele ca în fața unui miracol. Căci și cosmosul, și ulcica îmi sunt necunoscute... de neexplicat cum s-a făcut ea rotundă, perfectă, și are încă atâtea calități!

7 iunie 1976

Am văzut niște lucrări lipsite de sclipire, interes plastic ce prezintă doar partea socială. Ce este în fond socialismul vulgar în artă? Nu culorile reale, stinse, armonizările cromatice de culori apropiate trebuia să-mi repugne! Nu!

Lipsa de fantezie, frumusețe, organizare subiectivă a obiectivului lumii înconjurătoare.

Jocul facturilor, practicat de mine de ani de zile, este și el necesar ca adaos la pictura mea, care rămâne modestă în culoare și se face mai expresivă ca limbaj prin facturi. Merg la studii după natură, după o pauză de 3-4 ani.

Paleta va fi numai din culori teroase. Voi scoate de data aceasta miracolul pictural din modestele culori. Sunt convins. Revin la teza lui Veronese, renăscută de Delacroix: cu noroiul de pe trotuar voi picta un nud superb de blondină.

Zic, revin, dar la alt nivel decât la ei! Culorile tari pot fi folosite pe ici-colea, dar... așa precum simt femeile ce se îmbracă cu sau fără gust, tot așa și pictorii folosesc cu sau fără gust culorile țipătoare.

Principiile picturii moderne – suprafața egalizată a pânzei, pluritate de sensuri – rămân în vigoare. Posibil că ele s-au născut mulțumită folosirii culorilor tari. Nu cred că a fost o greșeală „culorile tari”, greșeala e să rămâi la ele după ce mulțumită lor s-a deschis un nou orizont care nu ținea numai de ele.

1 noiembrie 1976

Criza de nemulțumire de ceea ce fac, criza unui gol interior ține de două săptămâni. Mă uit prin cărți de artă, citesc beletristică, nimic nu mă mișcă cu adevărat, adânc. Pentru a câta oară același lucru. Parcă aș trece printr-un purgatoriu care curăță, azvârle toate cele trecătoare, efemere, neimportante. De azi încolo voi picta numai ceea ce mă mișcă cu adevărat. Numai miezul vieții, numai esențele, numai ceea ce ține de emoție, ceea ce poate emoționa și pe alții...

Oare nu greșesc?!

Dar poate fi intuiția, hazardul meu, un dirijor mai bun decât conștiința?

Ce să fie, cum să fie?!

Nu pătrunde banalitatea în mine? La șaiszeci de ani și încă nu știu nimic. Am vorbit cu tineri și mai vârstnici. Spre exemplu, A. Strâmbeanu este de părere că numai esențele trăirilor – sentimentele cele mai simple – omenesci sunt importante. Dar, în definitiv, ce vreau eu în artă? O totală *tabula rasa*!? Dar poate că e bine această criză? Pentru a câta oară?! Dar poate Strâmbeanu are dreptate că numai ceea ce ține de sufletul nostru merită să fie așternut. Dar ce? Oare talentul, lucrarea ține numai de sinceritate? Dar poate sinceritatea evoluează și ea, se dezvoltă. Căci una este să fii sincer la patruzeci de ani și alta e la șaiszeci. Poate că cea de la șaiszeci este și purificată. În fond, poate că nu este vorba de vârstă, dar de o revenire la sinceritate – omenesc, etern și dacă odată nu a reușit, trebuie revenit de mai multe ori, șlefuiindu-se! Dar ce-mi rămâne încă afară de ea?

7 noiembrie 1976

Același gând de atâtea ori spus, dar spus altfel, capătă o nouă valoare.

Când suntem sub influența școlilor din trecut, suntem *epigoni*, când suntem influențați de contemporani, ne desființăm ca artiști.

...Sau poate invers.

16 noiembrie 1980

Când pentru prima dată am văzut „Cocoșul” lui Brâncuși, am sesizat faptul că cele 5-6 trepte de la gâtul cocoșului sunt „Cu-cu-ri-gu-uu” și au trecut de atunci ani și ani ca să înțeleg că Brâncuși s-a inspirat nu atât de cocoș, cât de cântecul lui. Mișcarea aceasta a gândului vine de abia după „Întru” al lui C. Noica. M-a cucerit încă din 1968-'69, dar aplicarea a venit de abia după douăzeci de ani.

Cât de greu este să deosebești motivul de inspirație și cât de ușor să-l încurci cu o bizarerie – fie și extraordinară –, rădăcina rămânând ascunsă, deși vizibilă.

29 iunie 1981

Ieri A. Strâmbeanu a trecut pe la mine cu cumnatul său, un băiețuș de 12 ani. Le-am arătat câteva lucrări (Vlăduț s-a apropiat sufletește de mine). Am pus și „Poarta celor două inimi”.

L-am întrebat pe Vlăduț ce vede pictat... dacă recunoaște inimile de pe poartă... S-a apropiat de urechea mea și mi-a spus:

- Mi-e rușine să spun.
- Ei, Vlăduț, fii curajos, spune-mi.
- Poarta asta este „Veșnica dragoste”.

Nu-mi venea să cred urechilor... S-a produs o identitate între mine și băiat!

Pe Mozart la 6 ani sau 8 l-ar fi întrebat cineva de ce a pus aceste două note alături, de ce nu altele, de ce nu alt acord? Copilul Mozart ar fi spus că aceste note „Se iubesc”.

5 iulie 1981

După perioada de influență a muzicii populare contemporane, lucrările de tinerețe ale lui G. Enescu, *Rapsodii*, le-am simțit ca un fel de, să mi se ierte comparația, „potpuriuri”, în ultima perioadă însă Enescu devine personal prin adâncirea în muzica populară de la începuturi, când aceasta era atonă, mai puțin melodică, însă fascinantă, miraculoasă, mitică. Perioada ce-l anticipă pe Schönberg. Procesul are un sens exact: de la „Porțile frumoase” la „Porțile mitice”. „Porțile frumoase”, până și ele nu citează motivul numai, ci dezvoltă estetica populară sau duhul artei populare și nu, să zic așa, litera ei. Unii, nu toți, au înțeles că pentru arta populară contemporană, ca și pentru cea din trecut, de altfel, materialul (din care se face o lucrare) joacă un rol primordial, el, materialul, dictează. Vioara are cântecele ei, iar cimpoiul, țambalul – alte melodii, alte ritmuri. Dar asta este altă poveste. Așa cum altă poveste e cea în care cioplind o floare din piatră trebuie să faci ca piatra să aducă a floare.

4 august 1981

Am urmărit un fluture cum zboară pe vânt. Nu știu ce o fi urmărind, dar folosește vântul pentru scopul său. Nici nu se lasă dus de el, dar nici nu i se împotrivesc.

El lucrează împreună cu natura, până și el, dar artistul? Artistul este încăpățânat, pardon, inteligent, deștept și îndărătnic și nu vrea să lucreze ca natura, să conlucreze cu natura. Măria Sa Artistul... Vai de steaua lui... el vrea să domine natura!!!

10 septembrie 1981

La radio Iași. Talentul nu este viziunea frumoasă și precisă care îți apare. Talentul este vaga memorie, nedefinită, fără un reazem precis. De aici, din starea această se naște opera. (Se pare că sunt gândurile lui Proust.)

27 octombrie 1985

Sentimentalismul... Cei ce nu au nimic a spune sunt împotriva lui! Bacovia nu este sentimental?... S-avem pardon! Rembrandt nu este sentimental?

Beethoven nu este sentimental?

S-avem iertare!

Un intelectual lipsit de talent fuge de sentimentalism, fuge de duios, fuge de mișcător și-l numește sentimental. Forma estetică de mare cultură nu are frică de sentimentalism. Adevărul vieții, frumusețea artei!!!

Nu poți stoarce lacrimi dintr-un superficial, el nu știe nici adevărul vieții, care este tragic, dar nici nu știe ce este frumusețea artei formale de la greci până la Kandinsky, Stravinsky, Bekett, Ionescu.

Primul curent care a afirmat sentimentalismul a fost romantismul și apoi expresionismul!

Doar arta populară care pornește de la suflet în toate timpurile și la toate popoarele a fost sentimentală.

25 ianuarie 1986

Cât timp eram tânăr, eram confuz în exprimare, în scris, în pictură.

Sentimente aveam, dar nu le puteam exprima. Fericirea mea a venit de acolo că tot timpul îmi perfecționam mijlocul de expresie în vorbire, în scris, în pictură. Am ajuns la faptul că limba este conținutul, culoarea, expresia; jocul vopselei naște conținutul.

S-au inversat lucrurile. Dacă de la început mergeam pe drumul conținutului, acum merg pe drumul formei, mijloacelor de expresie. Conținutul se naște de la sine, simplu și foarte natural.

Mihail GRECU
și sinteza ideilor
moderne

Cetatea Albă. Poarta de sud, 1972, 130x120 cm

Natură statică cu foi de varză. Vălcov, 1963, 68x78 cm

Autoportretul cu eșarfă, 1957, 48,5x40,5 cm

Glastră cu mușcată, 1961-1966, 67x78 cm

Copilăria (partea stângă a tripticului „Istoria unei vieți”),
1967, 130x140 cm

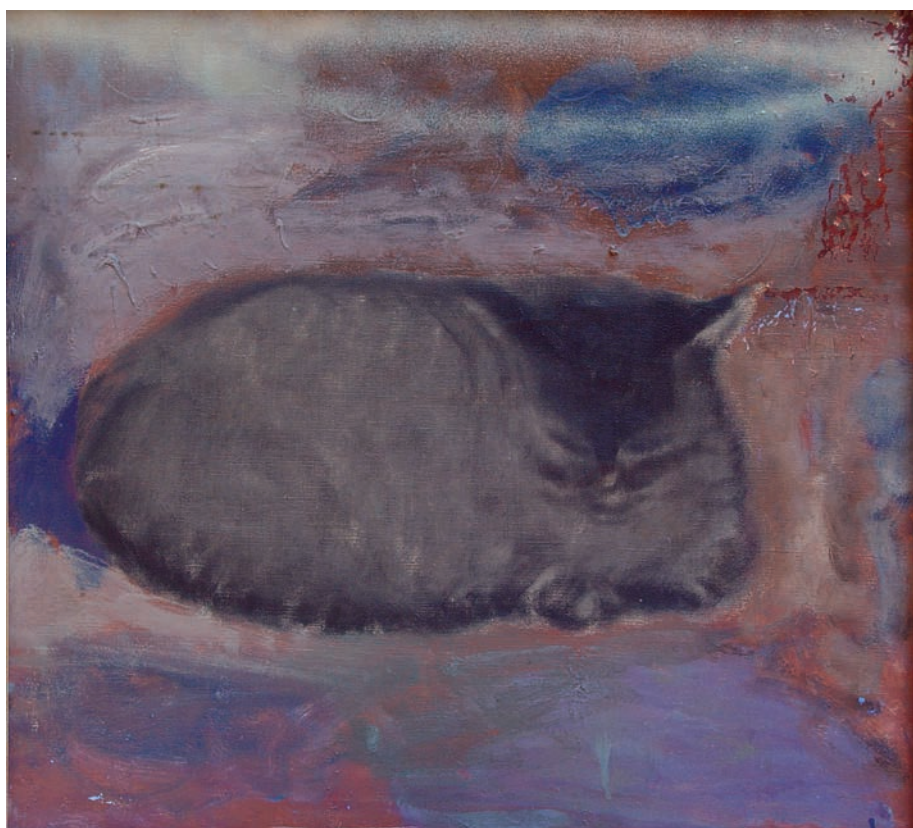
Prăsad înflorit, 1967, 65x70 cm

Circumvoluțiunile unei mări ce gândește, 1976, 99x120 cm

Săpăturile Orheiului Vechi, 1977, 130x140 cm

Tofan, 1980, 65x70 cm

Casă din satul Tașlâc, 1968, 60x65 cm

Mai, 1967, 70x80 cm

Natură statică cu țiğăncușe, 1965, 65x60 cm

Casa moldovenească, 1965, 55x60 cm

Ploii fără soț, 1976, 100x140 cm

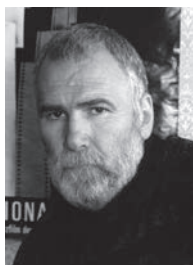
Curcanul, 1969, 120x120 cm

Moara veche, 1975, 120x110 cm

Dumitru OLĂRESCU

Anatol Codru: poeticul realității sau realitatea poeticului

D.O. – scenarist, doctor în studiul artelor. Autor a circa 100 de filme de scurt și lung metraj. Semnează volumele *Filmul. Valențele poeticului* (2000), *Filmul la răspântie de veacuri* (2008), *Dramă în stop-cadru* (2009), *Maria Cebotari între viață și film* (2010). Laureat al Grand Prix-ului la Festivalul Cinematografic Internațional Ostrava, Cehoslovacia, 1990. Laureat al Premiului Național al Republicii Moldova. Maestru Emerit în Arte.

Regizorul Anatol Codru, poet afirmat și apreciat¹, s-a înscris perfect în contextul filmului poetic autohton, care prin anii '60 trecea, ca și orice artă, prin chinurile facerii, ale afirmării. Chiar de la începuturi cineastul Anatol Codru a manifestat un interes deosebit pentru înaintași, pentru personalitățile importante care au contribuit la prosperarea spirituală a neamului. Înzestrat cu o profundă viziune poetică, dar și cu un spirit analitic remarcabil, el reușește să se impună anume în filmele dedicate unor figuri din domeniul artei și literaturii naționale.

Din teoria și practica artei cinematografice de nonficțiune se știe că filmul-monografie, cel istorico-biografic presupune un studiu cinematografic despre o personalitate concretă dintr-o anumită sferă de activitate.

Cineastul Anatol Codru, cultivând aceste genuri dificile, face o abatere de la condițiile respective acceptându-le numai la modul relativ și creând concepția subiectului destinat explorării cinematografice ca un ansamblu problematic complex, ca un bogat și divers fond ideatic. Extinzând aria de investigații, el se apropie de subiecte relevând, prin limbajul cinematografic, multiple adevăruri, simfonii de sensuri provenite din literatură, istorie, filozofie, estetică și din alte domenii orientate spre o deschidere largă, spre o cuprindere profundă a temei abordate. În mod obișnuit, și o monografie, în afară de cunoștințe în materia re-

spectivă, necesită o viziune analitică, logică, pragmatism, spirit de inducție și deducție etc. Dar cum reușește artistul Anatol Codru, fiind poet și la propriu și la figurat, să aplice în practică, și într-un limbaj aparte – cel cinematografic, toate aceste condiții, departe de a fi poetice? Oricât ar fi de paradoxal, dar în majoritatea cazurilor cineastul Anatol Codru a izbutit grație poetului Anatol Codru, venind în film tot prin poezie, printr-o profundă viziune metaforică. Cineastul și poetul Anatol Codru mărturisesc în acest sens: „...Documentarul, fiind materia concretă a unui fapt de viață, nu poate fi conceput în afara categoriei estetice, în afara imaginii artistice (...), în afara discursului poetic și al concepției figurative (...), care ține nu numai de conținut, dar și de formă, și de plasticitatea expunerii realității. De fapt, același lucru l-aș putea rosti și despre poezie... poezia într-o operă de artă și, în special, într-un film documentar, e un produs al conștientizării adâncurilor. Poezia e fuziunea lirică a unei energii de suflet, acumulate pe seama unor trăiri intense a evenimentelor concrete. În literatură și în filme poezia are aceeași grupă de sânge: elocința gândirii în imagini...”².

Metafora și simbolurile plăsmuite sau „rupte” din realitate de cineastul Codru și exprimate prin limbaj cinematografic elucidează poetic problemele spirituale sau existențiale, adâncurile fenomenelor importante, luminează labirinturile lumii interioare a eroilor săi din filmele *Dimitrie Cantemir*, *Mihai Eminescu*, *Ion Creangă*, *Vasile Alecsandri*, *Eu*, *Nicolai Costenco*, *Alexandru Plămădeală*, *Arhitectul Șciusev*, *Balada prietenului meu*. Acest ciclu de filme dedicat înaintașilor culturii noastre constituie filmografia de bază din creația cinematografică a regizorului Anatol Codru. Anume în aceste pelicule Anatol Codru practică o abordare complexă a subiectului, plasând organic protagonistul în contextul timpului, supunând destinului acestuia cele mai semnificative evenimente, pentru a urmări repercusiunile impactului și pentru a releva atitudinea eroului. Astfel se desfășoară un proces de dramatizare a realității – act dificil de obținut cu mijloacele și procedeele filmului de nonficțiune, dar foarte eficient în plan emotiv, artistic. După o anumită experiență în acest domeniu, regizorul Anatol Codru va menționa într-un interviu că „documentarul nu reproduce copia realității, ci anticipă problema unui fapt autentic de viață, având ca sursă de afirmare argumentarea artistică a problemei abordate. A concepe documentarul sub auspiciile constatării fotografice e ca și cum a-i grăbi procesul descompunerii materiei într-un organism sănătos. Filmul de nonficțiune, ca orice operă de artă, cere de la autori un suflu de viață trăită autentic, emotiv, poetic”. Dacă viziunea poetică înseamnă ordonarea artistică a gândirii, abordarea complexă a subiectului filmic se traduce la Anatol Codru prin filiera poeticului, prin atitudinea reflexivă a cineastului față de obiectivele focalizate – fapt ce determină flexibilitatea pronunțată a apartenenței genu-

istice a filmelor nominalizate mai sus. Aceste lucrări nu pot fi strict categorisite drept filme-monografii și nici creații istorico-biografice, deoarece fiecare dintre ele integrează și calități estetice specifice filmului-eseu, spre exemplu, sau poemului cinematografic. Și invers. Fiecare lucrare își păstrează totuși caracteristicile estetice de bază ale uneia sau ale altei specii de film nonficcional. De exemplu, filmul *Dimitrie Cantemir* este o minimonografie cu trăsături ale filmului-eseu și ale celui istorico-biografic. Lungmetrajele *Mihai Eminescu* și *Ion Creangă* dețin particularitățile estetice ale filmului-monografie, pe alocuri cu anumită tentă didactică, dar cu pronunțate accente eseistice, esteticianul francez Élie Faure afirmând că eseul este „un gen netributar canoanelor, deținând o libertate de mișcare a ideilor și a expresiei care se apropie de cea a metaforei, opțiune cu rezultate strălucite în planul stilisticii”³.

Calitățile estetice de film-eseu corespund peliculelor *Alexandru Plămădeală*, *Eu, Nicolai Costenco* (cu o serie de particularități ale esteticii filmului istorico-biografic) și *Balada prietenului meu* (dominat de o stilistică evidentă a baladei). *Arhitectul Șciusev* e un film istorico-biografic, unde activitatea eroului e integrată armonios contextului tumultuos al timpului printr-un montaj dinamic al celor trei imagini conceptuale: om, timp și creație. *Vasile Alecsandri* reprezintă toate calitățile unui film experimental.

Suflul nou pe care l-au adus aceste filme în contextul documentarului autohton se datorează totuși valenței poetice și unei viziuni subiective asupra eroului. Cineastul evidențiază și poziția eroului său față de evenimentele și problemele majore ale timpului. Ignorând conștient cronologia evenimentelor și a faptelor, el creează condiții optime pentru declanșarea unei reacții în lanț de metafore. Chiar dacă filmele istorico-biografice, prin natura lor, exclud poeticul, lăsând mai mult spațiu materialului cognitiv, regizorul creează prin montaj, comentariu și muzică un context poetic pentru informația prozaică și amorfă (clădiri, monumente, manuscrise, cărți vechi, materiale iconografice), facilitând astfel și procesul de asimilare a întregului film dedicat, spre exemplu, destinului dramatic al ilustrului domnitor și al marelui iluminist al Moldovei Dimitrie Cantemir. Dar, în acest film, ca și în *Alexandru Plămădeală*, *Arhitectorul Șciusev* și *Balada prietenului meu*, metaforele și simbolurile din imagine nu se suprapun pleonastic celor din coloana sonoră, nu se anulează una pe alta, cum se întâmplă în cazul altor cineaști. Aici metaforele se mențin la aceeași altitudine de reflecție în întregul film. În cazul respectării fidele a cronologiei, ritmul narațiunii cinematografice ar fi fost prea monoton, cu un montaj de secvențe neutre și material iconografic lipsit de vibrația interioară. De aceea Anatol Codru recurge adesea la contrapunct, la tehnica fragmentării și amalgamării timpului devenit istorie, care, raportat la prezent, generează un

ritm, un puls nou, regizorul acordând astfel montajului o importanță deosebită pentru caracterul asociativ. Anume fuzionarea imaginilor condiționează metafora aceluia *tertium quid* prin imprezibilul asocierilor.

Ca trop, metafora se traduce în cinematografie printr-o modalitate de recreare fundamentală a realității, o dovadă peremptorie fiind și filmul *Alexandru Plămădeală* (operator Ion Bolboceanu). Pentru a reda o scenă din viața sculptorului, regizorul filmează un câmp cu oameni de zăpadă rătăciți într-un viscol năpraznic. Secvența, fiind montată la începutul filmului, creează o atmosferă plină de mister și poezie ce va persista sugestiv în tot traiectul filmului. O tonalitate de intimitate idilică se naște din monologul soției sculptorului, care reușește să ridice niște punți fine între Om, Istorie și Prezent.

Echivalentele cinematografice ale metaforei și simbolurilor caracteristice creației sculptorului, personajul central al filmului, luminează adâncurile, ne întorc la izvoarele creației pentru a-i percepe crezul artistic și civic, pentru a-i cuprinde zborul și căderile. Astfel, nu putem vorbi de un cult convențional al metaforei de care ar da dovadă regizorul, ci de o modalitate individuală de a vedea și a re-crea realitatea, fiindcă, după cum menționa într-un interviu însuși regizorul, „...metafora, atât în poezie, cât și în film, nu numai că aprofundează ideea, dar și o sugerează, pornind de la ea, poți constitui un întreg univers artistic. Dar metaforele trebuie să graviteze precis în jurul nucleului real, luat direct din viață. Ca măsură etică, metafora exprimă atitudinea cineastului față de erou. Ea e o condiție de conștiință a artistului. Dacă nu participă la acțiune, nu intervine, nu manifestă o atitudine personală față de temă și erou, documentaristul se condamnă la eșec. Documentarul, fiind materia concretă, nu poate fi conceput în afara imaginii artistice pentru că, în fine, documentarul ține de idee, iar ideea se materializează datorită unei anumite viziuni artistice”.

Acesta este crezul cinematografic al regizorului Anatol Codru, indivizibil de un fond metaforic al filmelor sale, în *Alexandru Plămădeală* autorul căutând elementele de limbaj ce ar surprinde sugestiv esența operei acestui sculptor, a cărui viață a fost ea însăși o metaforă. Monologul soției sculptorului, poarta incrustată cu semnele timpului, oamenii de zăpadă, crucifixul, ce seamănă cu țărani noștri, nudul ce mai pozează, parcă, și astăzi în așteptarea artistului, mâinile care frământă lutul și alte detalii convenționale creează atmosfera de mister, accentuând premisele actului creației și apropiindu-ne de lumea în care a trăit și a creat artistul. Regizorul instrumentează iscusit toate cele trei componente principale ale filmului (imagine, muzică, comentariu), pentru a descifra geneza creației, a percepe felul de a concepe

cunoscutele sculpturi: *Ștefan cel Mare*, *B.-P. Hasdeu*, *Alexei Mateevici*, *Muncitorul*, *Disperare* ș.a.

Procedeele poetice stau și la baza filmului *Balada prietenului meu* – o metaforă a durerii, un omagiu cinematografic adus artistului nerealizat, prietenului nostru – regizorul Petrică Ungureanu.

Într-un mod aparte se împletesc aici trăsăturile eroului cu însemnele vremii și lucrările acestuia, lirismul tensionat dramatic fiind autentificat de subtile figuri stilistice.

Dat fiind faptul că în centrul acestui ciclu de filme se află drama unui destin și că pentru a dezvălui tensiunea acestei drame regizorul valorifică anumite componente ale filmului documentar, aceste creații cinematografice pot fi numite *docudrame*, în care, spre deosebire de alți autori, regizorul Anatol Codru tratează Nașterea, Dragostea, Moartea nu ca pe niște noțiuni abstracte, declarate pur și simplu în narațiunea filmică, ci ca pe niște stări interioare grave și de o fatalitate immanentă în destinul eroului.

În filmele *Dimitrie Cantemir* și *Balada prietenului meu* regizorul a marcat aceste momente importante prin întâlnirea personajului cu ce a avut mai scump pe lume: cartea, natura, filmul. Dacă prin repetiție anumite realități devin banalități existențiale, prin sublinierea faptului că numai o singură naștere și o singură moarte poate trăi eroul, acestea capătă un conținut simbolistic impresionant. Aici poezia morții se întâlnește cu poezia sublimului. Evenimentul concret este substituit prin metaforă, dezgolindu-i esența – o formulă frecventă în filmele lui Anatol Codru.

Drept exemplu poate servi și imaginea crucii – simbol al unui destin uman concret – care apare în filmul *Eu, Nicolai Costenco*, dedicat destinului dramatic al scriitorului basarabean deportat în „Siberiei de gheață”, trecând prin groaznice calvaruri și supraviețuind numai grație gândului că mai avea de spus lumii ceva important, ceva frumos. Omul își duce crucea – acest simbol capătă proporțiile unei metafore arhetipale, care a impus ritmul și atmosfera întregului discurs cinematografic.

Ca o continuare în mod crescendo a acestui ciclu de filme se impun lungmetrajele *Mihai Eminescu* (1991) și *Ion Creangă* (1999), ce constituie un capitol aparte în creația cineastului Anatol Codru.

Obiectivele de investigație ale acestor filme sunt foarte vaste: de la reflectarea multpătimitiei și tristei vieți a omului la descifrarea operei celui care a fost și va rămâne fără pereche – poetul Eminescu. De la reprezentarea trăi-

rilor interioare ale artistului la configurarea istoriei zbuciumate a neamului în care a creat și a luptat această complexă personalitate.

În film regizorul a găsit locul potrivit și pentru a evidenția cuprinderea lui Eminescu pentru valorile culturii universale și capacitatea de a cânta dragostea cum nimeni n-a mai cântat-o. Atari frumoase idealuri sunt contrapuse condițiilor existențiale ale artistului și atacurilor contestate din partea epigonilor și a mediocrităților de atunci. Toate acestea se cristalizează în structurile unui film care, prin modalitățile sale audiovizuale, contribuie la elucidarea contextului sociocultural în care a activat poetul, dar și la valorificarea operei eminesciene. Un film prin care autorul încearcă să sugereze miraculoasa geneză a universului poetic eminescian.

Sensibilitatea poetică a regizorului conferă o anumită rezonanță echivalentele audiovizuale ale unor imagini eminesciene. Regizorul e mereu în căutarea semnificației poetice a lucrurilor și fenomenelor, a esenței contextului, ce a favorizat nașterea genialei creații.

Reprezentarea cinematografică a comentariului literar cu multiple trimiteri la cei mai distinși eminescologi păstrează un caracter amplu și analitic. Aici substanța operei eminesciene își găsește rezonanță în gândirea contemporană, formând o simbioză ce conferă profunzime și obiectivitate problematicii și motivelor care formează substanța creației marelui poet.

O deosebită atenție regizorul a acordat obiectelor și locurilor ce caracterizează eroul filmului. Spectatorul percepe alura geniului din jurul manuscriselor, cărților, revistelor și scrisorilor. Îl însoțește pe „magul călător” la drumurile sale spre Iași, Ipotești, Odesa, Cernăuți, Viena și Berlin.

Mecanismul de sugestie a imaginilor cinematografice din filmul *Eminescu* încearcă să traducă aluziv construcțiile metaforice ale poetului. Dar chipul adevărat al lui Eminescu îl constituie totuși cuvintele sau ineditele lor înghemănări și conjugări – o realitate la care am ajuns după vizionarea mai multor filme ale cineaștilor români – *Eminescu* (regia Jean Petrovici), *Manuscrise eminesciene* (regie Alexandru Sârbu), *Dacă treci râul Seleniei, Eminescu – trudă într-un cuvânt* (regie Laurențiu Damian), *Eminescu – călătorie virtuală în absolut* (regie Anca Damian), *Eminescu, Creangă, Veronica* (regie Octav Minar), *Întâlnire imposibilă* (regie Cornel Mihalache) ș.a. – dedicate genialului poet a cărui măreție și personalitate mi s-a părut că depășesc enorm orice încercare cinematografică și în filmul de ficțiune, și în cel de nonficțiune. Fiindcă a găsi echivalentul filmic al poeziei sau al metaforei eminesciene este cu certitudine o imposibilitate. Opera eminesciană conține stări „intraductibile” în alte

limbaje. Cum a menționat cu exactitate esteticianul Petre Popescu Gogan, adevăratul artist *nu-l copiază pe Eminescu, ci creează, eminescianizează*. Există o „stare Eminescu”, o stare încă impenetrabilă pentru limbajul cinematografic. Aceste dificultăți sunt caracteristice și filmului *Mihai Eminescu*, la care regizorul Anatol Codru a muncit cu multă dăruire și cu mare dragoste, simțind mereu nesupunerea sau rezistența materialului trăit de spiritul unui geniu. În unele secvențe sesizăm că cineastul a încercat să găsească imaginea cinematografică adecvată, dar în majoritatea cazurilor regizorul s-a lăsat furat de materia faptologică plasată în imaginea filmică și adesea exagerat de multă, mai ales în forma verbală.

Într-un interviu TV despre filmul *Mihai Eminescu* cineastul A. Codru afirmă că „un principiu al artei filmului documentar e respectarea gramaticii lui, care este însuși documentul, putința lui de a comunica cu lumea din perspectiva istoriei. Eu mă bizui pe aceste principii și pe aceste valențe ale documentului, precum și pe emoțiile derivate din puterea cognitivă a acestuia”. Cineastul, simțind o anumită teamă de profunzimea metaforei și simbolului eminescian, într-adevăr apelează la forța cognitivă a materialului, se lasă prea modest în lansarea de imagini proprii, permițând adesea lungimi nemotivate și apariția în prim-plan a discursului cognitiv-didactic. De aceea filmul, într-o anumită măsură, este inconsecvent din punct de vedere stilistic și modest ca ținută poetică, dar rămâne primul lungmetraj și cel mai documentat film dedicat lui Eminescu.

Primul lungmetraj despre viața și opera lui Ion Creangă aparține tot cineastului A. Codru. Se știe că marelui povestitor humuleștean i s-au dedicat mai multe filme de nonficțiune, dar eroul lor întotdeauna a fost tratat oarecum simplist, accentuându-se originile sale țărănești, motivele de inspirație folclorică a operei sale, caracterul său jovial. Aceste caracteristici sunt prezente și în filmul *Ion Creangă*, dar autorul încearcă să găsească și alte trăsături, nu mai puțin importante, pentru a prezenta un chip cât mai integrat al marelui povestitor: o personalitate complexă, un „Homer al nostru”, un scriitor de o mare intuiție artistică și o inteligență scilicet, un mare cunoscător al eposului balcanic popular și al mitologiei neamului românesc. Acestea au făcut-o pe filmologul A.-M. Plămădeală să remarce: „Chipul lui Ion Creangă se dezvăluie pe ecran într-o dimensiune calitativ nouă, diferită de cea în care se autoconștientizează autorul. Și această nobilă modestie, animată de sentimentul de admirație și venerație față de prototipul său, persistă în film. De fapt, eroul liric al filmului este un *alter ego* ideal al autorului, prin intermediul căruia el parcurge toate revelațiile și deziluziile, culmile și hăurile în cosmosul creației”⁴. Regizorul ni-l prezintă pe veselul Creangă într-o ipostază mai puțin cunoscută: deziluzionat, frământat de dramaticele probleme existențiale, res-

pins de cler, care atunci era o forță impunătoare în societate, răpus de pierderea adevăraților prieteni – Mihai Eminescu și Veronica Micle.

Prin intermediul limbajului filmic autorul ne convinge asupra adevărului rostit de către Vasile Lovinescu – unul dintre marii exegeți ai operei crengiene – „paradigmele stelare ale basmelor se reflectă în rădăcinile lor, ca un fel de oglindire inversă”⁵.

Totuși, și în acest film autorul acordă mai mult spațiu *Amintirilor din copilărie*, fiindcă în viziunea cineastului Anatol Codru eroul său anume din acest moment se contopește cu propria sa operă, râvnind, în felul său irepetabil, paradisul pierdut.

Și în cazul acestei lucrări, ca și în cazul filmului *Mihai Eminescu*, regizorul Anatol Codru s-a aflat într-o dilemă a didacticului și poeticului. Filmul rămâne a fi un produs al acestei oscilații, dar totuși substanța metaforică este mai pronunțată; și filmul *Mihai Eminescu*, și *Ion Creangă* ating nivelul unor filme-monografii poetice.

Rolul important pe care l-au avut și îl mai au eroii acestor filme la consolidarea spirituală a neamului i se atribuie într-o anumită măsură și cineastului Anatol Codru, care a contribuit indubitabil la valorificarea operei acestora, la conservarea imaginii lor pentru viitorime.

Note ■ ¹ La momentul lansării primului film, *Alexandru Plămădeală* (1968), din ciclul la care ne vom referi, poetul Anatol Codru avea deja trei volume de versuri: *Nopti albastre* (1962), *Îndărătnicia pietrei* (1965), *Meșterul Manole* (1968, în limba rusă).

² *Documentarul-metaforă*, interviu în „Tinerimea Moldovei”, 8 septembrie 1981.

³ Élie Faure, *Funcția cinematografului*, Editura Meridiane, București, 1971, p. 8.

⁴ A.-M. Plămădeală, *Un film despre Ion Creangă – între mister și revelație*, „Literatura și Arta”, 14 iunie 2001.

⁵ Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 8.

Mircea V. CIOBANU

Poezia veselă

M.V.C. – scriitor, critic literar. Redactor-șef și director editorial la Editura Știința. Autor al unor cărți de versuri și dramaturgie, al volumului de critică și eseistică *Plăcerea interpretării* (Prut internațional, 2008, Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova și al Salonului de Carte de la Iași).

Rubrici permanente în revistele „Limba Română”, „Semn”, „Sud-est cultural”, „Clipa”, autor ocazional în „Contrafort”, „Convorbiri literare”, „România literară”, „Familia”, „Dacia literară”.

Lumea noastră literară e ușor speriată de critici. Scriitorul, când vede un critic, fugе de el ca *michi-duță* de sacâz, ori dimpotrivă, îl fugărește pe acesta ca pe-un duh rău: „Piei de-aici!” (versiunea alternativă: „Închide gura!”). Deși *abia am deschis*, în numărul trecut, rubrica (ușor obraznică, trebuie să recunosc), sunt într-o dilemă: merită să mai adun oameni supărați și revoltați sub *veranda mea de sticlă*?

Îmi vine în minte (surprinzător de repede) o idee salvatoare (pentru moment). Fiindcă abordez *genurile poeziei*, mi se pare potrivit (și *inofensiv*, îmi vine să zic, dintr-un soi de naivitate idioată) să-mi îndrept privirea spre *poezia umoriștilor*. Aceștia, ei înșiși, toată viața caută nod în purpura celor din jur. De ce s-ar supăra dacă și eu le voi căuta înnodări (fine, probabil) în împletiturile lor ironice?

Contrar aparențelor (suntem pe terenul „oamenilor de spirit”), este chiar previzibilă această situație: citind poezia umoristică și satirică, mai dai și peste lucruri plate. Spiritul mai adoarme câteodată. Până și fondatorul acestui tip de poezie, Marțial, avertiza cititorul primului său volum de epigrame: „Citind aceste versuri, găsi-vei printre ele / Și bune și mai slabe, și foarte multe rele”. Să punem doar în cărca modestiei aceste versuri-sincerități dezarmante? Eu zic așa: să testez cum vor reacționa umoriștii noștri la apariția acestui text. Să vedem cine dintre ei e din spița lui Marțial...

De altfel, avem și un argument „național” privind adormirea rațiunii epigramistice și nașterea în consecință a micilor monștri ai mediocrității.

Cincinat Pavelescu, într-un scurt eseu intitulat *Cum se face o epigramă*, recunoștea (zic „recunoștea”, pentru că printre scrierile sale poetice se amestecă și texte trecătoare): „Epigramistul aruncă în aer o droaie de săgeți, dar numai acelea care nimeresc ținta, adică impresionează, sunt salutate cu freacă victorioasă. Celelalte se pierd rătăcite, ca și ecoul unei pietre aruncate într-o fântână adâncă, a cărei apă depărtată, puțină și noroioasă, înghite și piatra, și ecoul”. Deși Cincinat se referea (și) la lipsa eventuală a recepției pe potrivă, teama ascunsă că nu toate epigramele sunt geniale se resimte.

Fiindcă toți am ieșit din tunica militară (încheiată la toți nasturii) a literaturii sovietice, satira ca specie e cvasiinexistentă în spațiul basarabean *de bună vreme*. A încercat o dată Cărare un fel de simbioză între satiră și alegorie (vezi *Săgeți*, ediția 1972) și... știm bine ce a pățit (*el și cartea!*). Și atunci elementul „satiric” care mai rămăsese în poezia epigramistică era... *coincidența gândirii* (!) poetului cu cea a „partidului și poporului”. Obiectul satirizat era într-un fel... *oximoronic în raport cu mesajul și pleonastic în raport cu autorul* (și simplu de dedus): *bețivul* (ați văzut epigramașiți care să ducă paharul la ureche?), *imoralul social*, *desfrânatul* adică (cu siguranță *nu satiricii* erau soții exemplari), *leneșul* (credeți că din hărnicie epigramașiții au ales un gen discursiv scurt?) etc. Sau „unii tipi” irecognoscibili, pentru... mai puțină bătaie de cap.

Dacă îi considerăm clasici ai genului pe Păstorel și Pavelescu, o privire de ansamblu asupra operei lor ne va face atenți la un amănunt: epigramele nu sunt fără adresă (bineînțeles, cu excepția celor metafizice ori... cu caracter general). Câte epigrame cu adresă concretă ați citit în ultima vreme? Nu mă mai refer la câte dintre poezioarele cu umor au un caracter satiric (și nu... abstract umoristic)... De altfel, fără să ne propunem asta am și sugerat o „clasificare”, ca *versiune de lucru*. Unele sunt improvizații de moment, axate pe subiecte concrete, „ating” capete concrete, reacționează la omul și la fapta din imediata apropiere. Este categoria pe care o definea în eseu său Cincinat Pavelescu: „Epigrama e un fulger scurt, o scăpărare repede țâșnită din cremene când o izbește amnarul”.

Dar există și epigrama metafizică, epigrama-operă de artă cu statut autonom. Este cea de limpezimea și perfecțiunea cristalului și de strălucirea diamantului. Este raritatea poetică, în fapt, dar și modelul care demonstrează că se poate. La cealaltă extremă se află chinurile încercări, provocând zâmbet numai pentru că sunt însele ridicole. Or, părerea mea este că nu trebuie să faci umor dacă ești ridicol. Dacă ești ridicol, fii! Vei servi drept model de inspirație pentru prietenii talentați, care îi pot face pe alții să râdă. Și încă un detaliu. Epigramistul nu are dreptul să fie grav (decât, eventual, ca imagine și joc implicit!),

nu are dreptul să-i lipsească inteligența subțire (n-am luat-o prea sus?) și, suferind pe alții, nu are dreptul să se supere!

Epigramistica basarabeană începe să recâștige teren abia în ultimul deceniu al secolului trecut, după o îndelungă (auto)claustrare și chiar (auto)castrare. Concursurile naționale (panromânești) îi au, de atunci, pe basarabeni drept invitați permanenți și laureați cvasiconstanți. Au fost de toate, ce să mai vorbim... Iar lucrurile bune s-au întâmplat în cazurile în care: a) epigramistica rămânea o vocație și nu devenea o meserie permanentă, de duzină; b) epigramele nu erau produse industrial, pe bandă rulantă; c) cei care le alcătuiau aveau simțul umorului; d) epigramiștii respectivi mai erau și inteligenți; e) epigramiștii erau și autoironici.

Nimic mai nepotrivit decât un epigramist plin de importanță, grav, prost și plictisitor. Situația cea mai penibilă în acest sens a prins-o (într-o epigramă!) Aureliu Busuioc... *La „Gala epigramei”*: „O gală mondenă, / Dar ce procopseală: / Se râde în scenă, / Se cascadează în sală...”

Și fiindcă am ajuns la Busuioc, iată două mostre, ca model. Una e din cele *cu obiect repetabil*, „general”, *Unui scriitor necriticat*: „Volumul lui / Se trece sub tăcere: / De unde nu-i, / Nici Dumnezeu nu cere”. Deși jumătate de text e un citat, epigrama n-are niciun cuvânt în plus! Altă epigramă e *cu obiect identificabil*: „Umblat ca la moară prin străinătăți, / Cu Lenin ortac la sarmale, / Pretinde că are vreo trei facultăți, / Dar nu și pe cele... mentale” (paranteză: o epigramă porcoasă e un corp străin în aerul rafinat al genului, dar prezența lui *political correctness* e un nonsens). Autorul *Versetelor satanice*, scriitorul indian *Salman Rushdie*, spunea într-un interviu: „Ce este libertatea de expresie fără libertatea de a ofensa?”

În epigramă, o referință culturală (o zicală, o maximă, dar mai ales o parafrază) intercalată organic face deliciul textului, dar *jocul de cuvinte* (mă refer acum la *facultatea... mintală*) e chiar la el acasă în acest gen literar, ca și ambiguitățile provocate de polisemia unor cuvinte colorate. Îmi vine în minte un text de Topârceanu: „În literatură, / Când vorbim de burtă, / Eu sunt prăjitură, / Păstorel e turtă”. Iată un joc de cuvinte perfect, într-o *Contestație fiscală* a lui Păstorel: „N-am venit / Că am venit; / Am venit / Că n-am venit”.

Iar că autorul trebuie să fie necruțător (altfel, de ce ai mai intrat în joc?) ne-o demonstrează același Păstorel. Fie că vorbește despre un personaj dubios: „În noua eră concepută / K. Katz-i scriu în loc să pută / Iar scriitorii consacrați / Sunt dați afară de K. Katz-i” (Notă: a se citi cu voce tare). Fie că autorul atențează la onoarea unei personalități (a unei instanțe!): „Cazul nu-i așa sinis-

tru, / Căci părosul demiurg / Doar pe scenă-i prim-ministru, / La consiliu-i dramaturg” (*Guvernul Iorga*). Repet: Epigrama nu respectă principiul *political correctness*. Observați, pasager, cât de sincere și directe sunt „trimiterile”. Titluri „curajoase” gen „Unuia...” sunt rare în empireul epigramistic aristocratic (și frecvente în subsolurile „rușinoase” și fricoase ale vulgului).

Iată, așadar, atuurile genului: inteligență, ironie (în schimbul batjocurei plate, directe), exactitate, valorificare maximală a materiei lingvistice folosite, economie de cuvinte, poantă cu tâlc și cu umor, detașare de sine (anti-narcisism), necruțare a obiectului. Și atitudine... aristocratică, princiară, demnă, nu „plângere” de lacheu obijduit. Tocmai de aici loviturile de floretă sunt preferabile căldărilor cu dohot. Iată o sugestie a lui Topârceanu în acest sens: „Omu-nțea-pă cu condeiu / Nu cu coarnele ca vita. / Epigrama, măi băete, / Nu se scrie cu copita”.

Trebuie să explic – în acest context – cine îmi alimentează ochirea, poate exagerat de critică, la lectura epigramelor: epigrama însăși (și creatorii ei). Un gen comparabil cu țesutul-brodatul fin, din fire de păianjen, secretate (f(b) rele) de inteligența *acută* (fie și acidă, uneori, după caz), într-un laborator cu utilaje invizibile ale ironiei, solicită ultimativ: ori se respectă toate aceste tehnologii, ori nu se scrie deloc. Surogatul se exclude aprioric.

Tarele epigramei sunt multe și au diverse motive. Una ar fi oboseala, pierderea lucidității necesare (dar și a autoexigenței)... Chiar dacă epigamiștii talentați sunt talentați la toate (iar pe de altă parte, respectiv, „de unde nu-i nici Dumnezeu nu cere”), se mai întâmplă (rar!) epigrame bune comise de poeți mediocri. Iar uneori (poate trebuia să scriu: deseori!) ies epigrame incolore de sub pana unor autori buni. Mai ales atunci când textele se produc *pe bandă rulantă*, exploatănd orice temă la îndemână și, mai ales, grăbind publicarea. Epigramele bune sunt opere de unicat. Uneori epigramele sunt marfă alterabilă, se produc cu adevărat doar *într-un context concret* și nu solicită difuzare-multiplicare.

Pe lângă oboseală, poate interveni automatismul, scrierea în regim „autopilot” (vorbeam despre asta în textul despre... textieri), pedalarea pe *un singur „aspect”* al genului: vreo întâmplare hazlie, jocul de cuvinte în sine, interesant dar fără haz, etalarea vreunui viciu etc.

Autorul (nu epigrama!) devine ridicol atunci când, axându-se numai pe un anumit joc (pe o anumită joacă!) de cuvinte, uită... ce a vrut, de fapt, să spună: „Când a văzut-o-ntâia dată, / El mintea după ea-și pierdea, / Apoi, pierzându-și-o *pe* (?) toată / S-a și căsătorit cu ea...”. Dar nu numai tema dragos-

tei, care îi năucește până și pe epigamiști, ci și cea politică poate să creeze conflicte de interese (uneori: geopolitice!) *în mintea autorului* de epigrame: „În Europa dacă nu intrăm / Cu neamu-ntreg, ci țărișoar'aparte, / Atâta am putea să mai sperăm: / Precis, vom fi băgați în altă parte...”. Fiindcă avem aici o inflație de cuvinte fără noimă (pe teren epigramistic, care nu admite o literă în plus!), putem întrezări și o intenție, dar lucrurile-s prea încalcite, încât să speri la o „cooperare” în care cititorul să ghicească exact ce a vrut să spună autorul, să-l înțeleagă pe acesta, să-l admire, să-l aplaude și să reușească să râdă exact în momentul culminant. Râde el cititorul, într-un târziu. De autor.

Iată un model de „materie primă” nevalorificată în niciun fel. Poți să construiești un joc lexical abil cu adjectivul „suveran” (despre stat, popor: care se bucură de suveranitate) și substantivul „suveran” (conducător al unui stat monarhic). Dar când scrii un text în genul: „Ce e suveranitatea / Într-o țară de doi bani? / – E puterea și dreptatea / Celor suverani!”, dai dovadă de... *amnezie gramaticală*: în expresia „celor suverani” („din cauza” articolului demonstrativ) *suverani* este adjectiv. Iar ceea ce ai afirmat prin „epigramă” este o absurditate (în cel mai bun caz).

Ei bine, dar uneori ideea autorului e atât de profundă, atât de subtilă, încât... nici nu poate fi intuită la primele lecturi: „În oglindă cât pozezi, / Că te crezi o «Cosânzeană», / De-ai privi *atât* și-n cărți, / Ai fi... academiciană”. Sau: „La piesa ta, din patru acte, / Doar unul mai vioi păru – / Când fără *de ceva* antracte / Din sală lumea dispăru”. Unde-i șpilul? Unde (și de cine) să râdem? Ce să mai vorbim de rafinate și strategii scripturale, când și întâmplările (scenele de familie, d.e.) sunt niște platitudini deloc nostime: „Tata-și vede iarăși fiul / Cum fumează clandestin: / Lasă, Nicule, țigara! / Hai, să bem mai bine vin...” (*Educație*) sau: „Mă miram cum urcă dealul / Cu o cărje și-o frânghie. / Nu vedeam esențialul – / Alerga după... soție”. Nu știu dacă trebuia să vă spun că epigramele citate mai sus aparțin lui **Efim Bivol**. Considerați că nu v-am spus.

Perimetrul de gândire al epigramistului **Ion Diordiev** e cam pe aici: „Bați cu pumnul greu în masă, / Demonstrându-ne din nou, / Că n-ai șapte ani de-acasă, / Ci doar șapte de birou!”. Este epigrama *pasabilă*, din care am desprins și mesajul, și „arta”. În celelalte – cu cât mai departe, cu atât mai sumbru: „Mult îmi place și mi-i dragă / Viața cu paharu-n doi. / Dacă nu-mi ajunge-o doagă / O-mprumut de la butoi”. (Îmi vine să zic: *se vede!*) Aria tematică e în limitele existențiale ale aceluiași butoi: „Văzându-și soțul cum se ține / De gard, Maria-și face cruce: / – Decât să-l văd așa cum vine, / Mai bine să-l văd

cum se duce”. Sau: „Nu închină cu oricare, / Are un principiu clar: / Numai cu acela care / Îi propune un pahar” (*ca glumă... merge, nu?*).

La **Igor Grosu** am descoperit, într-un loc, o situație oarecum inedită. Nu ultimele (cum se întâmplă cel mai adesea), ci primele versuri sunt bune, iar celelalte-s „de umplutură”. E vorba despre un portret de „nou moldovean”, cu o etimologie „populară” ingenioasă pentru *homo sapiens*: „Crezând că homo sapiens / Înseamnă «om cu sapă», / El s-a lăsat de business / Și azi cultivă ceapă”. Am mai spus despre aceste situații: „materialul” este, epigrama (încă) nu-i. În schimb altă epigramă a aceluiași autor, fără pretenții, parcă are toate ingredientele necesare: „Aflând prețurile-n țară, / Strigă porcul din coteț: / Limba voastră-i o comoară, / Dar a noastră-i mai de preț!”. Poftă mare!

După mai multe texte fără vlagă, am dat la **Ion Cuzuioc** de o epigramă care mi-a plăcut: „Într-un cap cât gămălia / A intrat, tiptil, prostia, / Dar problema e mai gravă: / S-a împotmolit în pleavă”. Restu-s fie de categoria Diordiev: „Boul își dori șefie / Deci testat fu la... hoție: / – Te primim de-ai vreun cursur! / – Fiți pe pace, știu să fur!”, fie din spița lui Bivol: „Soțul, pe la miez de noapte, / Cuprinzând nevasta-a zis: / – Deși *vreai* reale fapte, / Hai să ne iubim... în vis!”.

Restul is în genul: „Îmi strângi mâna, mă saluți / Când avansez în post. / Dar cum se-ntâmplă că mă uiți, / Când nu sunt cine-am fost?”. Spuneam parcă mai sus: ironia epigramistului trebuie să fie demnă. Revolta – princiară, nu una de slugă obijduită. În loc de încheiere a *alineatului Cuzuioc*: are epigramistul o nostimă dedicație unui poet și avocat: „Când dai cu legea-n bară, / Încerci să fii poet / Și iarăși, cu regret, / Ne-mbeți cu apă chioară”. Cred că se potrivește și unor poeți-medici.

Există „povești vânătorești” care te admire. Nu știam însă că te poate face să caști de plictiseală o epigramă vânătorească: „Vânător chefliu, Ipate / Un fazan lovi în tei, / Însă trase mai departe / Pentru că văzuse... trei”. E o epigramă a lui Teodor Popovici (membru al Uniunii Scriitorilor, am consultat agenda). Fiindcă se autodefineste „vânător și condeier”, iată o dovadă de pseudocinegetikos, ca un descântec: „Rătăcind pe deal și vale, / Prin cei codri seculari, / Nu mă tem de-un animal / Ci de critici literari!”. De ce te temi, de aceea nu scapi, Tudore!

Iată o epigramă care... parcă știe ce vrea să zică: „Văzând ce strâmbă e dreptatea, / La doar atât studenta speră: / Cu capul face facultatea, / Cu restul face carieră”. Autorul parcă le face din ochi nepricepuților: chiar nu ați înțeles despre ce e vorba? Să admitem că am înțeles. Dar ce are asta cu *strâmb-*

bătatea dreptății? Care-i sensul chinuitului (lingvistic) vers al doilea? Și dacă autorul admite (afirmă!) că fata face facultatea „cu capul” (totuși!), de ce să nu admitem că și cariera ar face-o cu mintea? Nu mai comentez profunzimea ideii cuprinse în cuvântul (polisemantic?) „restul”. Atât doar că s-ar putea să nu fie și cititorii tot atât de inteligenți ca autorul și să citească subtilul și polivalentul „restul”... atât de *bogat și divers*, încât „cariera” poate să „alunece” (ca idee) spre agricultură, sport sau dans... Și se duce naibii umorul!

Autorul (**Gheorghe Bălici**) are (și) epigrame din care transpar exact elementele definitorii ale genului respectiv: umorul (uneori trist), jocul de cuvinte, parafrazele unor expresii consacrate. Cam asta reiese din epigrama despre calea ferată din Moldova (cea cu ecartament rusesc, bineînțeles): „E bună calea cea (?) ferată, / Dar inima îmi este *arsă* (?), / Că rușii au făcut-o lată, / În loc s-o fi făcut... întoarsă”. Deși recunosc că a existat și în acest caz că „materialul”, acesta însă *nu a fost prelucrat suficient*. Nu are exactitatea și grația necesară.

Mai reușită, în schimb, mi s-a părut o constatare (sinceră, probabil) a *funcționarului public* Bălici: „Am constatat cu-nduioșare / În existența noastră sumbră, / Că locul cel mai bun sub soare / E, totuși, unul mai la umbră...”. Încă o constatare venită din experiență, pe care o citez ca... „exemplară” pentru o bună jumătate dintre epigramele noastre pasabile: „Într-un domeniu mai de seamă / Aceasta-i regula anume: / Ca să-ți crezi și tu un nume, / Muncești că uiți... cum te mai cheamă”. Ultimele două versuri au un anume sens și o formulă epigramistică acceptabilă. Dar primele două sunt de prisos!

Iată o epigramă bunicică (o glumă acceptabilă) a aceluiași autor (G. Bălici): „În minijupă, cam nurlie, / Când merge fata, parcă scrie. / Așa încât și eu mă prind / Că merg în urma ei... citind”. Dacă nu supără (pe mine, în acest context, nu!) calchierea expresiei rusești „не идет, а пишет”, jocul (lingvistic și erotic) de-a cititul-scrisul prinde. Dar, ziceam, orice element în plus strică textul epigramei. De ce fata este *CAM nurlie*? E ca și cum ai spune: *CAM grațioasă; CAM atrăgătoare; CAM fermecătoare*... Și din nou, *versul al doilea!* Atât de scurt și atât de greoi! Epigrama trebuie să fie grațioasă și sprintenă. *Nurlie*, fără niciun *CAM!*

Apropo de aceste adverbe: *cam*, *prea* și altele. Uneori ele supără *atunci când vin nechemate* (decât poate de prozodie, ceea ce nu face cinste nimănui), dar alteori, dacă-s la locul lor, chiar ele fac *șmecheria*, *șpilul* epigramei: „Îndrăznesc să-ți tulbur veșnicia, / Doamne, ca să fiu edificat: / Dacă-i cu păcate «prea curvia», / Fără «prea» așa-i că nu-i păcat?” (A. Busuioc). Iată (cam în aceeași cheie) o epigramă bună a lui Mihai Cimpoi, care *păcătuiește rar* cu acest gen (de fapt, așa se cuvine, dacă vrei ca poezia să-ți ducă dorul), dar întotdeauna

din dragoste: „Moldoveanul cel cu piatra-n sân / Doar pe jumătate-a fost român... / Azi, când fără țară nu mai poate, / Este un român și jumătate!” (După 20 de ani, de la Podul de Flori).

* * *

Epigrama nu e numai decât *un gen oral*, frecventat de umoriști și *declamat de pe scenă*. Scurtimea genului nu înseamnă numai decât umor de suprafață (în consecință: superficialitate). Uneori jocul imaginației sau jocul de cuvinte trebuie descoperit. „Ursul” rusesc și „steaua” sovietică *nu stau la suprafață* în povestea despre „colindători” a lui **Ion Diviza**: „Vânturi reci ne dau fiori, / Spulberă la geamuri neaua / Și ne vin colindători / Când cu ursul, când cu steaua” (*Crăciun în gubernia Basarabia*).

Ion Diviza e un epigramist „ideologic”: el mai adesea luptă pentru idee decât de dragul unui vers frumos: „În vremuri grele-au fost o castă / Iar azi sunt slabi și dușmăniți; / Mai dă-le, Doamne, vreo năpastă / Ca să-i vedem din nou uniți!” (*Blestem*). Unele epigrame ideologice sunt chiar replici imediate la evenimente politice curente. Este genul de epigramă efemeră, care se consumă adesea odată cu evenimentul, dar nu sunt texte de neglijat, totuși: „Moldova fierbe azi ca stupu’, / Când Moscova-i dictează cursul: / De n-o să-l agreeți pe Lupu, / Să știți că vă trimitem... Ursul!”. De altfel, tocmai asta ne-o demonstrează epigramele lui Păstorel: dacă sunt scrise cu talent și (uneori obligatoriu necesar!) cu adresă precisă, epigramele cele mai efemere ca intenție intră în patrimoniu ca „eterne”. Și (uneori) viceversa.

Epigramele bune (nu cele care fac epocă, dar cele care reflectă epoca în dimensiunea ei terfelită) sunt cele sincere: „Așa e lumea pe la noi, / Trăim mai mult din amintiri, / Când ne-mbătăm, suntem eroi, / Când ne trezim, suntem martiri!”. Din experiența tristă a cotidianului se nasc nu numai adevăruri eterne, ci și personaje cu viitor... literar: „Îl evităm ca pe-un nebun, / Și, dacă vreți să știți de ce, / Vă spun: el de nimic nu-i bun, / Dar e în stare de orice”.

Micile hazarduri ale tâmpeniei cotidiene nasc deducții / adevăruri eterne, astfel încât un sfat de moment e bun pentru toate timpurile: „În viața asta depravată / Să nu dai cinstea pe rușine: / Cu cât onoarea-i mai curată, / Cu-atât se vinde azi mai bine!”. Sau, în aceeași cheie a „înțelepciunii tardive”, adică purmoldovenești: „În viață n-ai vreo pricopseală, / Un adevăr de nu-l cunoști: / Mereu Fortuna ne înșală / Cu-acei pe care-i credem proști”.

Adevărat, pedalarea pe idee (în detrimentul sau cu ignorarea literarului, ludicului) conduce uneori la confundarea epigramei cu un alt gen: strigătura

(gen popular care își divulgă șpilul în final, adică, tot un fel de poantă): „După nuntă, mă distrez / Minunat, cu omul drag, / Dar oleacă mă stresez, / Când apare... soțu-n prag”. Sau: „Cu greu, procesu-a câștigat, / Dar nu i-e bucuria-ntreagă: / Dreptatea sa a triumfat, / Abia după a zecea șpagă” (*Justiție*). Sau: „I-a spus madamei din salon / Că nu va fi nicicând bătrână, / C-arată de un milion / Care-a trecut din mână-n mână” (*Compliment burghez*).

Cu toată „oralitatea”, uneori prea pronunțată și... tributară „umorului de club / estradă”, opera epigramistică a lui Ion Diviza mi se pare azi cea mai inteligentă în acest spațiu. Are el acest simț al rafinementului (de care nu ascultă însă întotdeauna), care conduce la apariția micilor perle ale genului.

În lipsa lui Busuioc (preocupat mai mult de alte genuri, mai serioase) și a lui Cărare, prezent tot mai rar pe scenă, **Efim Tarlapan** e un fel de patriarh al genului aici, în Basarabia. A probat mai multe forme ale epigramei, de la cea „socială” și „patriotică” la una de joc abstract al cuvintelor care o adună. Un text tipic pentru Tarlapan: „Un prost de rând / E-un prost. Pe când, / Un prost cu post / E-un mare prost!” (*Gradație*). Simplu, exact, vesel, abstract-inofensiv. Dar iată una dintre cele patriotice: „La izvoarele cu ape / Vii **ca limba strămoșească**, / Cerbii vin să se adape, / Porcii... să se bălăcească!”. Adevărat, m-am întrebat și eu, împreună cu tine, iubite(ă) citito(a)r(e), ce-o fi însemnând „ape vii... ca limba”, dar am admis-o ca pe o „cheie” a mesajului *subliminal*. Pentru că în rest, *ca de obicei*, cele două versuri de la sfârșit salvează onorabil situația.

Frumos și patriotic următorul text: „Ascultă-mă, mic ram, / De printre ramuri: / Să ții întâi la neam, / Apoi la neamuri!” (*Pe tulpina unui arbore genealogic*). Și dublul joc de cuvinte e la locul lui, într-o epigramă. Dar patetismul mă tem că o ia razna. Neamul e făcut din neamuri. Și dacă nu ții la tată-mamă, orice dragoste de neam... abstract e o ipocrizie. N-am trecut noi prin școala patriotică a „celeii mai mari familii de popoare”? Eu zic s-o începem cu dragostea de... aproapele concret.

Iată o glumă tipic-tarlapaniană, impresie de la o casă de creație: „Fac popas aici poezii, / Care cum îi este leafa – / Unul vine cu **dactile**, / Altul cu... dactilografa”. Totu-i bine, vesel și frumos, numai că în limba română nu există cuvântul „dactilă” cu pluralul „dactile”. „Dactil” este un substantiv masculin. Putem să ne inspirăm din Eminescu și să luăm de la el abundent. Nu și greșelile gramaticale.

Care ar fi lacunele tipice pentru epigramele lui Efim Tarlapan? Cele tipice pentru toate epigramele. Inerția și oboseala („Deși fiul său n-a vrut, / Tata

doctor l-a făcut; / Lecuit de al său fiu, / A ajuns tata-n sicriu...”), lipsa exigenței depline: „Stă Hristos pe cruce-anume, / Parcă vrând să ne prevină: / «Nu porniți, ca mine-n lume / Cu apostoli de duzină!»...” (apostolii lui Isus, fie și 12, nu erau *de duzină*, așa că ipoteticul joc 12 – *de duzină* își mai așteaptă *ceasul epigramei*). Multe cuvinte fără încărcătură (problema tipică a primelor două versuri, de regulă deșarte). Iată un frumos final despre o academie plină de securiști, cu balastul celor două versuri din față: „Nu vă sfătui, revizori, / Să intrați în ăst locaș – / Căutând cercetători, / O să dați de... cercetași!”

Un caz aproape singular, ca tendință, merită aplauze. Un soi de *blasfemie*, de atac *la cele sfinte* (arta și artiștii celebri!) și *tocmai de aceea salutară pe teritoriul genului*: „O privesc și-mi vine-agale / Cugetarea pe nevrute: / Cu cât mesele-s mai goale, / Cu atât sunt mai tăcute” (*Masa tăcerii*).

* * *

Apropo, multe dintre opusurile epigramistice *cu noduri* (găsite sau închipuite de subsemnat) dintre cele citate mai sus au fost incluse în *antologii* ale „epigramei românești”. Să aibă epigramiștii (*selecționerii!*) discernământ atât de... mășcat și permisiv?

POANTA epigramei (care s-ar fi numit mai bine „pontul” ei) ne trimite încă o dată la exactitate, la desăvârșire, la *punct*. Poate că e cea mai împlinită, cea mai rotundă specie literară. Dacă o fac profesioniștii, bineînțeles. Ca un diamant, ca un cristal.

Succesul „de scenă” al epigramei de azi, concursurile organizate pe principiile trecerii în revistă a *colectivelor de artiști amatori* (sau, dacă vreți, ale „Cântării României” *pe invers*) riscă să deplaseze accentul definitiv *pe oralitate*. Nimic strașnic, dar, pentru puritatea genului și pentru eliminarea diletantismului, acest gen ar trebui să fie numit mai curând (prin analogie cu balada cultă, basmul cult etc.)... „strigătura cultă”. Iar epigrama să rămână genul aristocratic al rafinamentului poetico-satiric.

Loghin ALEXEEV

Un poet martirizat

L.A. – doctor în medicină,
conferențiar universitar.

La finele anului 2010 a apărut de sub tipar cartea regretatului poet și a adevăratului martir Nicolae Țurcanu, purtând titlul *Din vinerea patimilor*. Versurile acestei cărți au o istorie tragică, stând încătușate între anii 1944-'52 și așteptându-și rândul la editură în perioada „democratică” (de prin anii '90 până nu demult). Sugestiv în acest sens este textul *Inscripție pe ușa tinzii*: „Dacă ești, să zicem, hoț, / N-ai ce fura – numai pe mine, / Iar cu un scrib nu faci negoț. / Vreun manuscris? Îți trebuiește / La toate celea și belea? / Eu singur nu-l mai pot împinge: / Nicio redacție nu-l vrea...”. Pătimatele versuri „născute-n umbre de zăbrele” par a fi scrise cu sânge în loc de cerneală, ca mărturie a destinului traumatizat al autorului, căruia i-a fost pângărită copilăria și adolescența, furată și înlănțuită tinerețea, schilodită întreaga viață prin ignoranță și neîncredere. Viața omului și poetului Nicolae Țurcanu ar putea servi drept subiect de roman, dar nu cred că se va găsi un biograf, care i-ar așterne pe hârtie cursul vieții atât de întortocheat și dramatic. Unicul posibil biograf ar fi putut fi bunul său prieten și coleg de suferință prin gulagurile siberiene, Nicolae Costenco, pe care îl vizita uneori și căruia, probabil, i-a împărtășit suferința sa, dar, cu regret, a plecat și el la cele sfinte („Noi toți ne vom preface / În praf de-ngrășăminte, / Iar tu, ce nu știi pace, / În viață și-n cuvinte, / Tu unul, demon rece, / Tu unul vei rămâne / Din ziua care trece / În ziua cea de mâine”, *Maestrului Costenco*).

Poezia lui N. Țurcanu poartă pecetea destinului,

sugerând, deopotrivă, tragismul existenței, dar și dragostea pătimașă a autorului față de Patrie, neam, limbă.

Condamnat la o existență sub semnul tragicului („...înving / Și aruncat în adâncime”), poetul își asumă destinul cu seninătate („Slăvit să fie jugul meu, / Robia mea mulți ani trăiască”), implorând, în descendența argheziană, suferința întregului neam („Dă-mi, Doamne, greul cel mai greu / Și dă-mi răbdare bărbătească”).

Rămas orfan de tată la cinci ani („Eu sunt pornit pe astă lume / Din os și sânge de țaran. / Când tata cobora în groapă / Rănit pe frontul rus-german”, *Sposedania unui ghinionist*), înjurat, huiduit și snopit în bătai de tatăl vitreg („Îndemnul era varga, bățul, / Sudalma. Palma. Pumnul greu. / Cureaua. Lozia de sânger / Și tot ce mai da Dumnezeu”), părăsit și condamnat în cele din urmă la singurătate și durere de maică-sa, la vârsta de numai 10 ani („Îmi zise mama: Hai, băiete, / Învață-te prin glod să-noți, / Agonisește-ți singur pâinea / Și necăjește-te cum poți...”), copilul Nicolae Țurcanu s-a pomenit singur, față în față cu existența dură, copilăria „orfană” și „flămândă”, procurându-i poetului sentimente contradictorii: „Mă bucură ca o poveste, / Apoi mă doare ca o rană”.

Pe îndureratul om și poet l-am cunoscut prin anii 1968-’69. Era unchiul regretatei mele soții, Valentina. Am contactat la început cu anumite rezerve, înfiripându-se, treptat, un model de vizite reciproce (el – la Chișinău, eu – la Nezavertailovca) și o modestă corespondență (dețin câteva scrisori ale lui).

Era, în aparență, un om vesel, înzestrat cu simțul umorului, dar cu o durere lăuntrică pe care nu dorea s-o destăinuie. Când venea vorba de intimități, de viața lui personală, în special de anii gulagului, devenea posomorât și tăcut, cufundat în lumea amintirilor care dor („Mă rog, mă rog, ca să-mi lungească / Răbdarea mea de om tăcut, / S-ajung la glia strămoșească, / Să-ngenunchez și s-o sărut”, *Mă rog*).

Nu l-am auzit niciodată blestemându-și călăii, dar am descoperit mai târziu și această latură necunoscută a poeziei sale („V-aș mulțumi de n-ar fi ura. / Voi m-ați mușcat și m-a durut! / Mi-ați chinuit, știut că, trupul, / Dar sufletul nu ați putut, / M-ați îmbrâncit din groapă-n groapă / Să mă înfrângeți. Dar bogat / Cu duhul, cu credința-n viață, / M-am oțelit și am scăpat”, *Dușmanilor*).

Experiența infernului parcurs i-a alimentat credința în dreptatea supremă („Să nu-l scapi, soartă, pe mișel / De gluma răzvrătitei gloate, / Și nu-l scuti de ceasul cel / De răzbunare pentru toate!”, *Ceasul de răsplată*) și în iertarea divină („Împacă-mi sufletul rebel, / Cum liniștea împacă apa, / Și pune-mă să-l iert pe cel / De prea adânc îmi sapă groapa”, *Ruga muribundului*).

A avut destui dușmani, dar unul dintre ei s-a dovedit a fi cel mai înverșunat – Emilian Bucov, care a întreprins mai multe tentative de a-l denigra și condamna pe poetul N. Țurcanu, cea din urmă soldându-se cu zece ani de pușcărie cu regim strict („La douăzeci și cinci de ani / Eu am căzut la dracu-n labe. / Nici un amic. Numai dușmani / Și eu cu drepturi foarte slabe!”, *Când eram tânăr*). Tot Emilian Bucov i-a închis ulterior accesul la toate redacțiile, opera lui rămânând nepublicată pe parcursul vieții. În pofida acestui fapt, poetul Nicolae Țurcanu nu încearcă alte sentimente față de dușmanul său decât cel de indiferență („Zadarnic bați cu pumnu-n masă / Cerându-mi moarte de la cârmă, / Tu nici nu meriți, tidvă groasă, / Să porți coroana mea de sârmă...”, *Unui fost prieten*).

A fost un împătimit al cărților, preferând să evadeze în lumea lor ca într-un spațiu compensativ al universului său în derivă. Se oprea, în special, la operele lui Iorga, Goga, Rebreanu, Titulescu etc., cu un zâmbet fericit pe buze, dar fără a-și trăda emoțiile.

Poezia l-a ajutat să se autoexprime, să-și dezvăluie, parțial, durerea lăuntrică și amintirile chinuitoare. Versurile inspirate de experiența gulagului sunt un adevărat strigăt la cer („Dormeam alături cu jungherul / Ce-l ascundeam sub căpătâi / Și ne păzeam ca fiecare / Să nu adoarmă cel dintâi...”, *Zâmbete false*; „Eu am văzut cum bat de moarte și-ți dau apă / Să reînviu pentru a fi bătut din nou, / Cum unul pus de altul groapă sieși sapă, / Cum unul doarme, altul trage ca un bou”, *Strigăt din veacuri*). După părerea mea, cel mai frumos ecou din gulag este *Drumul spre Golgota*, care merită să fie încrustat pe viitorul monument al victimelor comunismului („Plecat, cu crucea-n spate – / Înspre Golgota cea / Sătulă de păcate – / Isus încet mergea. / Cu-aceeași strajă oarbă, / Desculț și mititel, / Tot clătînând din barbă, / Urmam și eu ca El”).

Cât privește renumitul caiet verde, care include cele 269 de poezii scrise în gulag cu alfabet latin și litere mărunte, și ocrotit cu sfințenie de către camarazii de pușcărie, acesta constituie o adevărată istorie scrisă cu sânge și suferință („Apoi în tundra cea polară / Cu poezia am ajuns / Dușman în propria mea țară / Și zece ani am scris pe-ascuns”).

Iluzia democratizării care se întrezărea în ultimele decenii ale secolului trecut prindea tot mai mult conturul unui vis frumos, pe care martirul N. Țurcanu îl aștepta să se împlinească, implorând multpătimita lui inimă și Divinitate să-l susțină până la realizarea lui („Dă-mi, Doamne, încă-o viață mie / Cu tot noianul ei de ani / Ca s-o trăiesc cum mie-mi place, / Nu cum le place la dușmani”, *Dă-mi, Doamne...*). A rezistat vicisitudinilor sortii și istoriei datorită dragostei și dorului față de glia strămoșească („Din piatra lui noi apă tare / Am scos

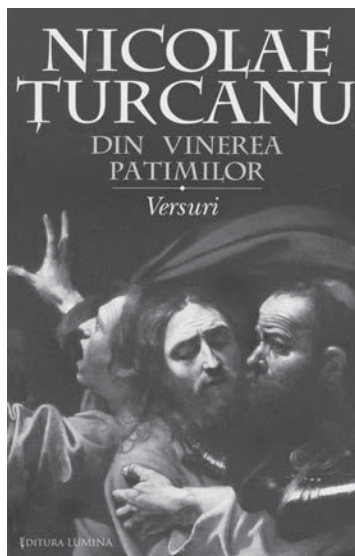
și ne-am hrănit de mici, / Sub scoarța lui ocrotitoare / Dorm adormiții mei buniți”, *Vânjosul pământ*), pe care a purtat-o în suflet mereu („Eu port Moldova-n umbra genei / Și-n suflet – codrul ei sonor”, *Citind cartea lui Ponomari*).

A fost un adevărat român, păstrând dorul de frați în inimă și în cuget („Salut dulce Românie, / Frate, soră, mamă, tată, / Noi vă zicem: Bună ziua, / Dar adio – niciodată”, *Salutarea noastră*). Își făcea autodafeu, regretând cea mai fatală greșală din viața lui – faptul că nu și-a dat acordul să se refugieze în România în anul 1944, când se simțea duhoarea sovietică.

A fost un om curajos, înfruntând cu demnitate până și frica de moarte („Nu moare nimeni din senin, / Cum nici se naște – hop deodată: / Și moartea trebuie din plin / S-o meriți, ca pe o răsplată”, *Și moartea trebuie s-o meriți*). A trăit cu speranța nestrămutată într-un viitor mai fericit („Un veac de om eu am trăit / Prin clinici ori pe scânduri goale, / De-aceea, poate întreit / Mi-i dor de-un căpătai mai moale”, *De profudis*), dar speranța lui nu s-a realizat.

Inima poetului, lezată de frigul și foamea din copilărie și adolescență, supusă suferinței în gulag, dar și după eliberarea formală de acolo, înșelată zadarnic „cu validol / Sau o injecție mai tare” (*Despre inimă*), a cedat în cele din urmă.

Testamentul lăsat de poet îl constituie creația sa, care trebuie să-și ocupe locul binemeritat în patrimoniul spiritual al neamului nostru, mărturisind drama istorică și morală a acestui popor, resimțită individual în modul cel mai tragic.

Coriolan BRAD

Comemorarea eroilor și martirilor români în exil

C.B. – prof. dr. dr. med. Din 1976, rămânând ilegal în Germania Federală, practică medicina până la pensionare în 1994. Cadru didactic asociat la Universitatea de Medicină „Victor Papilian”. Membru al Uniunii medicale Balcanice, membru al Societății Germane de Medicină Internă, membru al PEN-Club-ului de gastro-eterologie germano-american. A publicat peste 60 de articole de specialitate și două volume: *Actualități în hepatologie* (1996) și *Bolile pancreasului* (2002). Nume cunoscut și prin activitatea politică pentru apărarea drepturilor românilor asupra Transilvaniei și pentru condamnarea crimelor și abuzurilor regimurilor comunisto-ceaușist din România.

În viața unui popor există fapte de extremă importanță, care pot determina însăși existența lui. Aceste fapte, transmise din generație în generație, sunt mărturiile ale destinului istoric lăsate posterității. Multe dintre ele au fost realizate cu mari sacrificii de adevărații martiri ai neamului care s-au jertfit pentru țară, neam și libertate. Și în trecut, dar și în prezent războaiele au fost și sunt cele mai diabolice conflicte pentru finalizarea unor litigii politice sau economice, provocate, de multe ori, fără discernământ, și implicând sacrificii care depășesc cu mult prejudiciile materiale. Acestea din urmă pot fi recuperate, dar nu pot fi întorși eroii căzuți în cursul confruntărilor care sunt, aproape în totalitate, fi ai satului românesc, ai celor ce alcătuiesc talpa țării. Numele lor nu trebuie date uitării, urmând a fi scrise în Cartea de Aur a Neamului.

Satul cu țăranii lui, cu preotul și învățătorul sunt cei care au pus temelia Statului Român. Învățătorul l-a învățat pe țăran nu numai să scrie și să citească, ci și să-și iubească patria și neamul din care s-a născut. Preotul i-a insuflat credința, milostenia și cinstea. Țăranul, pregătit sufletește, pătruns de prosperitatea neamului, fără ezitare, fără interese meschine, a fost gata de sacrificiu, vărsându-și sângele pentru țară și neam. Când a sunat goarna și a bătut toba în sat, a îmbrățișat respectuos mâna părinților și a bunicilor, și-a sărutat copiii și soția, s-a mai uitat o dată în curte și în grajd la vitele lui dragi și, în dangătul clopotului ce îngâna doina despărțirii, a părăsit satul și s-a angajat în

lupta pentru făurirea României Mari, țara în care noi astăzi trăim. Au apucat drumul pe care fatalitatea în mod prestabilit determină soarta fiecăruia dintre noi, soarta ce se pare a fi de neînălțurat.

Mulți dintre cei care au plecat la război nu s-au mai întors la căminele lor. Fie că au murit pe câmpul de luptă și au fost îngropați în morminte fără cruce, fie au fost luați prizonieri, decedând departe de patria pentru care au luptat, chinuți de boli, foame, frig și torturați în tot felul.

După datele Crucii Roșii, comunicate guvernului de la București, în urma Primului Război Mondial cifra prizonierilor morți numai în Germania și Austria a fost de 18.859, marea majoritate a deceselor având loc în lunile ianuarie-mai.

Comemorarea sacrificiului lor ar fi trebuit să fie o datorie morală pentru toate țările beligerante. În România, prin Decretul 1693 din 14 mai 1920, s-a stabilit ca ziua eroilor să fie comemorată cu prilejul sărbătorii Înălțării Domnului Iisus Hristos, zi care a fost declarată Sărbătoare națională a poporului român. Comemorarea se făcea la Cimitirul Eroilor, unde avea loc un Te Deum, la care participau oficialitățile locale, elevii școlilor însoțiți de profesorii lor și o parte din populația localității. Te Deum-ul era urmat de un discurs comemorativ, de intonarea imnului eroilor și depunerea de flori pe mormintele eroilor.

După ocuparea țării de Armata Roșie și instalarea regimului comunist în România, situația s-a schimbat zguduitor. Ziua eroilor a fost strămutată la 9 mai, sărbătorindu-se odată cu „Ziua Independenței de Stat a României” și „Victoria împotriva fascismului”. Ceremonialul sărbătorii a fost total modificat. Venerația eroului patriot a fost înlocuită de cultul „eroului muncii socialiste”, amenințând cu pericolul uitării adevăratei istorii a neamului. Abia în 1995 în România se revine la vechea dată a comemorării zilei eroilor.

Dacă în România, în timpul oribilului regim comunist, făclia „eroului necunoscut” a fost stinsă, ea a rămas aprinsă în inimile celor care nu erau indiferenți la trecutul și destinul neamului. Printre aceștia și exilații români care, în țările de refugiu, au început a face, în fiecare an, pelerinaje la cimitirele cu eroi români, foști prizonieri în urma ofensivelor armatelor germano-austriece la începutul Primului Război Mondial, pe care germanii i-au transportat în Alsacia și Lorena, unde, în lagăre de concentrare, au fost supuși la munci istovitoare și puși la un regim de înfometare, bătăi și cruzimi, încât din ianuarie și până în toamna anului 1917 au murit aproximativ 3.000 dintre ei. Din informațiile oferite de populația locală și de autorități, principalul vinovat pentru aceste atrocități a fost generalul german Hauff, comandantul Diviziei 26 germană, care luase măsuri și împotriva populației locale care vroia să-i ajute pe prizonieri. Cimitirele eroilor români decedați în țări străine și monumentele ridicate în onoarea lor au fost făcute cu fonduri provenite din donațiile persoane-

lor particulare și ale localităților în care se află cimitirul, cu totală neglijare din partea Statului Român, pentru care acești eroi și-au jertfit viața. Mai dureros este faptul că în decursul anilor nici un diplomat, atașat militar de ambasadă, sau delegații militare n-au vizitat și nu s-au ocupat de aceste cimitire. Mii de cruci ale soldaților români sunt răspândite în cimitire din Franța, Germania, Austria și Ungaria, or, din august 1916 și până la începutul anului 1917, au fost făcuți prizonieri aproape 80.000 de soldați, dintre care mulți nu s-au mai întors în țară. În unele țări beligerante au fost amenajate cimitire pentru acești oropsiți ai sortii. În Franța, cimitirele au fost amenajate de Comitetul Alsaciei pentru Mormintele Militarilor Români. În aceste cimitire își dorm somnul de veci 2.985 de soldați români luați prizonieri de trupele germane în decursul Primului Război Mondial. Soldați români sunt înmormântați și în cimitirele din Dieuze (947), Soultzmatt (687), Hagenau (472), Effry (281), Hirson (275), Strassbourg-Kronembourg (197), Maubege (89), Spignz-L'Abbage (12), Rethel (12), Assevent (22), Labry (172), Mulhouse (33).

Sunt numai o mică parte din numărul mare al celor ce s-au jertfit pentru neam și țară. Să ne gândim însă și la cei mulți care își dorm somnul de veci în morminte sau simple gropi fără cruce. Neavând preot, slujba religioasă era înlocuită prin rugăciunea „Tatăl nostru”, rostită de unul dintre supraviețuitori. Mulți sunt și aceia care au rămas pe câmpul de luptă, hrană animalelor sălbatice sau nimiciți de intemperii atmosferice. Sacrificiul lor să ne fie imbold pentru iubirea de neam și țară.

Terenul Cimitirului din Soultzmatt a fost donat de Consiliul Municipal al localității Soultzmatt, României. Cimitirul a fost îngrijit de Primăria din Soultzmatt, precum și de persoane particulare credincioase din localitate. În acest cimitir sunt adunate osemintele soldaților români din 35 de orașe și comune alsaciene. Soldații sunt îngropați în morminte individuale și în două morminte comune, unul cu 54 și altul cu 71 de soldați români. De la intrarea principală te impresionează o impozantă cruce, unde, pe o placă de marmură, stă scris în limba franceză: „Cei 687 prizonieri de război români care dorm în acest cimitir au murit aproape toți din ianuarie și până la sfârșitul anului 1917. Ei au cunoscut foamea, privațiunile și tortura”. Inaugurarea Cimitirului de la Soultzmatt s-a făcut în aprilie 1924 în prezența Regelui Ferdinand, a Reginei Maria și generalului francez Berthelot. Pe placa centrală a crucii au fost săpate cuvintele emoționante ale Reginei Maria: „Soldați Români! Departe de patria voastră pentru care v-ați sacrificat, odihniți-vă în pace, aureolați de glorie în acest pământ care nu vă este străin” Maria, Regina României.

La Dieuze se găsesc 947 de morminte ale militarilor români. La baza monumentului-obelisc sunt scrise în română și în franceză versurile Elenei Văcărescu:

„De-al vostru vis eroic știindu-vă stăpâni
Dormiți vegheați în Franța, dormiți soldați români”.

Pe o placă de metal, cu stema Regatului Român, după ce sunt trecute numele celor înmormâtați, apar cuvintele: „Fiilor noștri înhumați la Conflans, morți ca prizonieri la germani și reînhumați la Dieuze – Patria recunoscătoare”.

La cimitirul din Haguenau există o placă cu inscripție în limbile franceză și română cu următorul conținut: „În amintirea celor 2.344 prizonieri de război români, morți în lagărele de internare germane din Alsacia și Lorena în 1917 și în memoria alsacienilor și lorenilor care i-au ajutat”.

Pentru că acești eroi au fost dați uitării și chiar contestați în timpul dictaturii comuniste, românii au știut prea puțin despre ei.

În legătură cu cimitirul din Soultzmatt, informații mai ample au fost date în 1954 de preotul greco-catolic român Vasile Zăpârțan. El a organizat primele slujbe de cinstire a eroilor îngropați în acest cimitir, slujbe care au fost oficiate anual până în 1976, când părintele Zăpârțan a decedat într-un stupid accident de circulație.

Venirea în exil a lui Remus Radina și a lui Cicerone Ionițoiu, martiri ai închisorilor comuniste din România, a marcat o impresionantă reînviere a cultului eroilor prin pelerinaje și comemorări anuale, intrate apoi în tradiția exilaților români. Începând cu anul 1980, pelerinajul la cimitirele cu eroi români din Alsacia și Lorena devine obișnuință. În octombrie 1980, Remus Radina organizează un prim pelerinaj la Soultzmatt la care participă românii pătrunși de sentimente patriotice din Franța, Germania, Elveția și din alte țări vestice europene. De această dată slujba religioasă a fost celebrată de preotul catolic din Soultzmatt, părintele Fernand Schmerber, care, în predica ținută, aduce cuvinte de laudă eroilor români: „Acești ostași români și-au sacrificat viața pentru cauza omului, pentru libertate și pace în Europa. Ei au înviat întru Hristos”. Primarul localității Soultzmatt, participant la slujbă, a completat cele spuse de antevorbitor cu: „Este o onoare pentru această localitate că pe teritoriul ei se află cimitirul eroilor români. Noi l-am îngrijit, l-am iubit și-l vom îngriji și în viitor. Cuvinte de laudă și admirație pentru eroii ce s-au jertfit nu numai pentru neamul românesc, ci și pentru pace în Europa. Cu atât mai mult trebuie să-i preamărim noi ce suntem de același neam cu ei”. Începând cu anul 1981, în fiecare an, în prima sâmbătă după ziua Înălțării Domnului, are loc comemorarea eroilor români în cimitirul de la Soultzmatt și în cimitirul Montmartre din Paris, comemorare la care participă sute de români autoexilați din Franța, Germania, Belgia, Olanda și chiar din întreaga lume. În duminica următoare au loc slujbe de comemorare în celelalte cimitire cu soldați români.

Ceremonialul comemorării, simplu dar emoționant, se realizează conform tradiției bisericești din România. Serviciul divin este oficiat de unul sau mai mulți preoți, „nepătați”, ai exilului și, uneori, cu participarea unor preoți călugări de la Sf. Munte Athos. Răspunsurile sunt date de corurile bisericilor independente sau / și de participanții la festivitate. La slujbă sunt pomeniți eroii căzuți în cele două războaie mondiale. O scurtă predică, ținută de obicei de părintele protopop D. Em. Popa, urmată de una sau două conferințe, fără conținut politic, legate numai de evenimentul sărbătorit. În freamătul unui cântec patriotic, sunt depuse flori pe mormintele eroilor. După terminarea solemnităților, cei prezenți participă la un picknick, devenit tradițional, în poiana din jurul cimitirului. Un bun prilej de trăire românească, de cunoaștere și consolidare a relațiilor și așa precare, de prietenie și de aducere aminte de suferințele neamului. O unire în cuget și simțire pentru realizarea idealurilor naționale.

Cea mai mare participare, cca. 600 de pelerini, a fost înregistrată la comemorarea din iunie 1986, la care a participat și familia regală a României. Este singura participare a fostului Rege Mihai I, care, deși a fost invitat în repetate rânduri, s-a mulțumit numai a trimite mesaje.

La sosirea familiei regale a României, fostul Rege Mihai I, cu soția Ana și fiica Margareta, în fața Primăriei din Soultzmatz au fost întâmpinați de primarul localității și autoritățile locale franceze, de reprezentanții asociațiilor românești din exil, precum și de persoane particulare. Dintre organizațiile românești care și-au trimis delegați la ceremonie sunt de menționat: Consiliul Național Român, Uniunea Mondială a Românilor Liberi, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, Comunitatea Românilor din Franța, Asociația Femeilor Ortodoxe Române, Asociația Francezilor de Origine Română, Casa Românească din Paris, Asociația pentru Apărarea Monumentelor Istorice din România, Institutul Român de Cercetări din Freiburg, Loja Masonică Română, Secția română a postului de radio Europa Liberă, Academia Româno-Americană, Redacția ziarului „Lupta” din Paris, Ziarul „Catacombes” din Paris, Editura Ion Dumitru din München, Asociația pentru Basarabia, Societatea Academică din München și corespondenți ai posturilor de radio BBC și Deutsche Welle – secția română.

După salutul omagial adresat familiei regale de Jean Paul Diringier, primarul localității, înalții oaspeți și o parte din asistență au fost invitați în sala de festivități a Primăriei, oferind celor prezenți tradiționalul „vin d’honneur” din renumitele podgorii alsaciene. După terminarea solemnității, întreaga asistență împreună cu familia fostului Rege Mihai au plecat la Cimitirul Eroilor Români.

Din partea familiei regale a fost depusă la baza monumentului o coroană de flori. Serviciul divin a fost oficiat de un sobor de opt preoți, în frunte cu părintele protopop D. Em. Popa.

După terminarea slujbei religioase, fostul Rege Mihai s-a adresat în franceză oficialităților din Soultzmatt, mulțumindu-le pentru deosebita atenție cu care îngrijesc Cimitirul Eroilor Români, apoi, adresându-se românilor, i-a îndemnat la unire, ca, prin acțiunile lor comune, România să renască în libertate, credință și democrație. Cuvântarea Regelui a fost puternic aplaudată, iar preoții, corul și întreaga asistență au cântat „Pe-al nostru steag e scris unire”. În acordurile imnului regal român, familia regală împreună cu autoritățile franceze au părăsit cimitirul.

Este de remarcat că, odată cu venirea familiei regale la comemorările de la Soultzmatt, numărul celor prezenți a fost cu mult mai mare decât altădată. Această afluență de participanți are mai multe explicații: unii au venit din dorința de a-l vedea pe Rege și familia lui, politicienii au venit din dorința de a fi remarcați de Rege și mai puțini au fost cei ce au venit, așa cum făceau în fiecare an, pentru comemorarea eroilor.

În 1990, la Soultzmatt, la comemorarea zilei eroilor participă pentru prima dată și un reprezentant oficial al Ambasadei Române din Franța, în persoana domnului Alexandru Paleologu. La pelerinajul din 1991 a participat reprezentantul României Constantin Ticu Dumitrescu, președintele AFDPR, și principesa Sofia, una dintre ficele fostului Rege Mihai, care a citit un mesaj din partea tatălui său.

Pelerinajele începute în 1981 și-au urmat cursul normal până în 1996, când „preoții misionari” au descoperit existența cimitirelor din Alsacia și Lorena. De la această dată, pomenirea eroilor căzuți în timpul războaielor se desfășoară în prima sâmbătă după Înălțarea lui Iisus, în care exilații și emigranții patrioți îi cinstesc cu pioșenie pe cei ce s-au sacrificat pentru țară și neam, iar duminică, a doua zi, vin așa-ziii preoți misionari și persoane dispuse pentru mâncare, băutură și petrecere.

Sute de mii de români au fost exterminați în închisorile comuniste în decursul anilor 1944-1989 ca și în lovitura de stat de la finele anului 1989. Aceștia sunt martiri ai neamului românesc ce au căzut pentru credință și libertate. În confruntarea cu inamicul ei au fost neînarmați, „așa precum Isus a mers pe drumul crucii”.

În memoria acestor martiri, ignorați total în țara pentru care s-au jertfit, la Paris, în cimitirul Montmartre, în memoria lor a fost ridicat un monument simbolic. Din inițiativa profesorului Cicerone Ionițoiu, fost deținut politic, ispășind ani grei de pușcărie în România, în exil vicepreședinte al Consiliului Național Român, s-a colectat o sumă de bani de la românii refugiați, cu care s-a cumpărat terenul pentru Monumentul Martirilor Români. La solemnitatea inaugurării monumentului au participat români din Franța, Germania,

Elveția, Belgia și Luxemburg, precum și exilați politici din China, Vietnam, Cambogia, Rusia, Polonia și Ucraina. Pe monument este scris următorul text: „1944-1989 românilor căzuți pentru Dumnezeu și democrație. Exilații romani”. Serviciul religios a fost oficiat de un grup de preoți ai exilului, ortodocși și greco-catolici, iar dezvelirea plăcii comemorative a fost făcută de domnul Corneliu Coposu, președintele Partidului Național Țărănesc Creștin și Democrat, care s-a închinat în fața martirilor români și a mulțumit românilor din exil ce au contribuit la ridicarea monumentului. În discursul său acesta a menționat: „Noi suntem recunoscători edilului luptător care a constituit strigătul de alarmă în lumea liberă asupra dramei românești... Dumnezeu să-i odihnească pe frații noștri morți pentru apărarea independenței și hotarelor firești ale neamului românesc”.

Profesorul Cicerone Ionițoiu, în cuvântarea sa, mulțumește celor care au contribuit la ridicarea monumentului, precum și celor care au participat la dezvelirea lui. „Monumentul a fost ridicat de cei care nu au acceptat dictatura și au pornit să caute libertatea în cele patru zări, luându-și «holda într-o pâine și țara-ntr-o doină», purtându-și în inimă și-n suflet pe cei dragi, care au făcut și vor face mândria neamului nostru, ce au

«...luminat cu jertfe sfinte

pământul, până-n temelii,

căci arde țara de morminte,

cum arde cerul de făclii...

Neamul nostru nu vă plânge,

ci comunică prin voi»”.

Cei prezenți la inaugurarea monumentului au decis ca următoarele comemorări să aibă loc în ziua Înălțării Domnului nostru Iisus Hristos. Ceremonia s-a încheiat într-o atmosferă emoționantă de trăire românească și creștină.

Comemorarea eroilor căzuți prizonieri și a martirilor asasinați în închisorile comuniste are o deosebită semnificație. Păstrarea memoriei lor este o datorie morală, iar la cimitirul din Soultzmatt, proprietatea Statului Român, ne simțim ca în țara noastră de naștere pe care o purtăm în sufletele noastre mahnite.

Sacrificiul acestor eroi este un îndemn spre unirea românilor liberi și salvarea Patriei clădită pe sacrificiul lor. O unire în cuget și simțiri, pentru realizarea idealurilor naționale, neacceptând sfâșierea hotarelor neamului românesc.

Maria MOCANU

Români moldoveni din talpă suntem. Giurgiulești și Anadol – două sate înnemurite

M.M. – folcloristă, interpretă de muzică folk și populară.

Giurgiulești și Anadol – două sate românești din Sudul Basarabiei care mi-au marcat copilăria, Giurgiulești fiind satul de baștină al tatălui meu, iar Anadol, la vreo 7 km distanță – satul natal al mamei mele. Mulți flăcăi de la Giurgiulești luau mirese de la Anadol și multe fete de la Giurgiulești își găseau urșiții la Anadol. Așa se făcea că mai fiecare giurgiuleștean avea neamuri în satul vecin și, bineînțeles, viceversa. La Giurgiulești sărbătorile se țineau și se mai țin pe stil nou, iar la Anadol – pe stil vechi, de parcă totul a fost pus la cale așa ca la sărbătorile pe stil nou să vină neamurile de la Anadol la cei de la Giurgiulești și la sărbătorile pe stil vechi să plece rubedeniile de la Giurgiulești la cele din Anadol.

Aceste sate învecinate au foarte multe în comun, dar tăvălugul istoriei le-a depărtat oarecum. Este cunoscut faptul că Anadol a fost rupt de către tatăl Stalin de la Moldova-mamă și aruncat, împotriva voinței lui, în componența Ucrainei. În cadrul fostei Uniuni Sovietice, Ucraina și Moldova erau republici-surori și aveau sau, mai bine zis, li se impuneau aceleași idealuri. Acum e mai complicat pentru rudele apropiate să se revadă. La petreceri, nunți, cumetrii și zile de naștere se duc mai rar, că de, bucuria e bucurie, o poți exprima cumva și la telefon. Dar la înmormântări trebuie să fie prezenți, că durerea se cere împărțită totuși pe viu, altfel e păcat. Trec vama coroanelor de flori dintr-o parte în alta, pentru că a transmis

cineva în Reni la târg că a murit cutare a lui cutare și trimite vorbă să vină să-l petreacă pe ultimul drum. Nu-i întâmplător deloc nici faptul că ambele sate poartă hramul Sfântului Gheorghe. Sătenii celor două localități s-au străduit pe parcursul anilor să-și păstreze identitatea. A existat întotdeauna o concurență firească între cele două sate, fiecare dintre ele impunându-și mândria și demnitatea de a fi el însuși. Felul de a se îmbrăca, felul de a vorbi era distins de către noi, copiii, imediat. Atunci când ne luau părinții la târg în Reni, pe cei din Anadol îi depistam după prepoziția *pe*. Ei ziceau *pa*, de exemplu, *pa deal*, *pa vali*, *pa la magazin*. La Giurgiu-lești se spunea *pă* (*pă deal*, *pă vali*), iar la Cășlița și Slobozia, sate învecinate de pe malul Prutului, se spunea *pî* (*pî deal*, *pî vali*, *pî la magazin*). Era mare bucurie pentru mine atunci când aflam că urma să plec pentru câteva zile în Anadol să-mi văd buneii, mătușile, verișorii. Am revenit pe parcursul anilor în satul de baștină al mamei mele ori de câte ori am avut ocazia. De curând am efectuat o expediție folclorică în zona de sud a Basarabiei. Cu bucurie, cu mult drag, dar și cu temerea de a fi martora dispariției frumuseților de odinioară, m-am oprit prin Anadol.

Satul Anadol, raionul Reni, regiunea Odesa, este notat pe harta lui Bawr, întocmită în baza informațiilor colectate în timpul războiului ruso-turc (1768-1774), menționat printre localitățile cu imigranți transdunăreni veniți pe aceste meleaguri începând cu anul 1795. În 1806 localitatea Anadol număra 148 de oameni, iar în 1816 – 374. În 1827 crește numărul coloniștilor de origine română [Ion Chirtoagă, *Din istoria Moldovei de sud-est*, Editura Muzeum, 1999, p. 154]. În sec. XVIII-XIX satul a fost populat de un număr considerabil de bulgari, dovadă a rămas denumirea toponimică a unei părți a satului – Bulgăreasca, precum și alte nume, cântece bulgărești, texte de colinde, lăzărel sau sorcova care se mai păstrează și azi. Se știe că bulgarii au fost atrași de către autoritățile rusești în aceleași condiții ca și minoritățile germane, ademeniți prin împământenire și prin scutirea de impozite. „Cele mai vechi dintre imigrațiile bulgarilor în Sudul Basarabiei se datează între anii 1769 și 1791, când bulgarii care fugeau de asupririle turcești găsesc ospitalitate pe moșiile boierilor moldoveni din această provincie, cu învoirea domnilor țării” (Caraman Petru, *Românitătea Basarabiei văzută de știința oficială sovietică*). După cel de-al Doilea Război Mondial autoritățile sovietice au schimbat prin rusificare toate denumirile localităților din regiunea Odesa, astfel Cartal devine Orlovca, Barta – Plavni, Babele – Oziornoe, iar Anadol a devenit Dolinscoe. Iată ce mi-a povestit despre Anadolul de astăzi primarul satului, dl Victor Fetelea: „Avem în sat 2.100 de locuitori, erau 3.100, dar în jur de o mie de oameni au plecat la Odesa. Mulți au plecat și peste hotare, dar cei mai mulți sunt plecați la Odesa. În sat sunt numai moldoveni. Școala urmează acum să treacă toată numai în limba rusă. Mai sunt doar două clase în limba maternă. Copiii mei au învățat

la școală în limba rusă. La facultate învață în limba ucraineană. Băiatul meu învață la Odesa, iar fiica – la Cetatea Albă (Belgorod Dnestrovsc)”. Primarul, citindu-mi nedumerirea din ochi, adăugă: „Din partea asta chiar nu avem nicio apărare – «Dacă ai învățat moldovenește, trebuie să te duci în Moldova», ne spun. Dar în Moldova nu se pot angaja la lucru. Dacă ne revoltăm în apărarea limbii materne, continuă primarul, nu ne ia nimeni în seamă. Ne spun adesea că dacă vrem ca odraslele noastre să studieze în moldovenește, să-i dăm la școala din Giurgiulești”. Ion Ciobanu, în vârstă de 80 de ani, ne mărturisește cu vădită îngrijorare: „Acum limba asta a noastră moldovenească ni-i frică să nu dispară”. „În familie vorbesc cu copiii rusește ca să le fie mai ușor la școală. Se pierde limba noastră. Ucrainește la noi nu vorbește nimeni. Multe cuvinte rusești folosește tineretul în vorbire. Părinții au vrut să dea copiii lor în clase rusești. Mai mult de jumătate de sat sunt la Odesa, sunt plecați și la Moscova, la Leningrad, mulți lucrează la Reni. Trăim bine, slavă Domnului. A fost secetă anul ăsta și nu s-a prea făcut roada, da avem oloi, unsoare, vin, grăunțe”, ne spune Anica Ciobanu din aceeași localitate.

La întrebarea mea dacă locuitorii satului Anadol sunt pro-europeni sau ruși, răspunsurile au fost destul de categorice: „Satul a votat cu Rusia, cu Ianucovici, a susținut primarul. Când a venit Iușenco la putere, s-a scumpit totul, acum satul a votat cu Rusia, vrem cu rușii. Dacă ne ducem cu Europa, rușii ne iau tot. S-a mai păstrat până azi colhozul. Lucrează lumea, da-i greu. S-a scumpit benzina, motorina. Colhozul s-a oprit. Oamenii nu vor să ia pământ, că n-au cu ce-l lucra. Sunt numai 15 tractoare în sat pentru 3 mii de hectare de pământ”... Efrosinia Gherghiu, o femeie trecută de 50 de ani, educatoare la grădinița din Anadol, ne spune încrezătoare: „Noi vrem cu rușii, nu vrem în U.E. Noi ascultăm la radio ce se întâmplă în U.E. Să vie să-mi înregistreze mie păsările, animalele de pe lângă casă și să nu pot eu să-mi tai o găină pentru o zeamă când vreau eu”!?

Cât despre obiceiurile tradiționale, am constatat că acestea s-au păstrat pe alocuri mai bine, pe alocuri mai alterate, dar totuși nu lipsesc cu desăvârșire din viața spirituală a satului. „Umbă copiii cu lăzărelul, cu sorcova, cu colinda, cu uratu și e bine că umbă. Ultimii vreo trei ani tot mai mulți umbă. Și la casa de cultură fac câte o serbare și-și amintesc de obiceiurile vechi, poate asta-i mai atrage. La școală li se mai vorbește despre obiceiuri, ne mărturisește Valentina Fetelea, pensionară, fostă învățătoare. La întrebarea mea dacă se interzicea practicarea obiceiurilor pe când lucra la școală, dumneaei a ezitat un moment, apoi mi-a zis cu o umbră de furie în voce: „Eu când îmi amintesc în ce strășnicie am trăit... Veneau comisii de la raion, din Reni. Cei din comisie luau geanta copilului, dădeau cărțile la o parte și o scuturau pe masă.

Dacă găseau fărâșuri de pască sau coji de ouă, te făceau albie de porci, la toate adunările te declinau”. Întrebând-o de când au început să introducă în școală limba rusă, doamna Fetelea îmi răspunde la fel de încruntată: „Asta a fost acum 20 de ani. Eu lucram cu clase moldovenești. Directorul școlii, Siminenco, care era rus, vine și ne spune: «Vom deschide în școală clase rusești». Nu se gândește mult și îmi dă mie o clasă rusă. Eu am început să plâng. «Duceți-vă, îmi spune directorul, vă așteaptă părinții, vorbiți cu ei». Îi întreb pe părinți: «De ce ați fost de acord? Eu cum să-i învăț? Acasă vorbiți cu ei rusește?». Mi s-a răspuns: «Nu». «Atunci cum dați voi copiii, dacă ei nu știu un cuvânt în rusește?». «Îi veți învăța», mi-au zis părinții. Erau 19 copii. Au dat ordin de la raion ca să deschidă clase rusești. Vă imaginați, nu s-a revoltat nimeni. Ieșeau copiii la repaus și uneori se încăierau, când ieșeam să-i liniștesc, mi se spunea: «S-au bătut rușii cu moldovenii», adică cei din clasa rusă cu cei din clasa moldovenească. Acum, după ce s-a rusificat școala, se începe procesul ucrainizării. E trist de tot. N-avem în sat niciun ucrainean, continuă doamna Valentina, dar ni s-a spus: «Trăiți în Ucraina și trebuie să știți ucraineasca, trebuie să învățați limba». Săracii învățători din școală, cât sunt de necăjiți. Sunt obligați să completeze catalogul în ucrainește. Au trimis acum în școală patru învățători de limba ucraineană, au redus orele de limba rusă, au redus și mai mult orele de română. Eu-s tare contra. Se mai revoltă lumea, dar nu toți părinții sunt îngrijorați. Învăță și engleza. În sat avem numai moldoveni. La bibliotecă avem numai cărți în alte limbi decât românești. Încotro mergem, ce va fi mai departe, chiar nu știu”. Deși autohton și compact, elementul românesc din aceste localități s-ar putea să nu reziste. Este posibilă deznaționalizarea băștinașilor de către slavi, asimilarea în modul cel mai brutal al limbii și culturii acestora. Este prea insistentă activitatea elementului slav față de uimitoarea pasivitate și acomodare a celui românesc, or, se știe că atunci când se ciocnesc câteva limbi, dăinuie una.

Satul Giurgiulești, raionul Cahul, Republica Moldova, este de asemenea notat pe harta lui Bawr. În timpul războiului din 1806-1812 populația românească din sat s-a refugiat. În 1809 au fost înregistrați 10 lipoveni. Ulterior în localitate au sosit imigranți transdunăreni, deoarece în toamna anului 1811 au fost înregistrați 230 de imigranți dobrogeni de origine română. În 1827 în Giurgiulești locuiau 396 de români [Ion Chirtoagă, *op. cit.*, 1999, p. 1521]. Tot aici putem menționa starea de lucruri în satul Mândrești, care mai târziu trece în componența satului Giurgiulești. În 1806 satul Mândrești avea circa 50 de români dobrogeni. În 1816 localitatea avea 50 de coloniști „noi” și 129 de „vechi” [Ion Chirtoagă, *op. cit.*, 1999, p. 1521]. În 1930 comuna Giurgiulești din județul Ismail avea 1.944 de locuitori, dintre care 1.914 români. Ținem să menționăm că și în această localitate la începutul sec. XIX s-au refugiat

bulgari, găgăuzi, greci care au fost asimilați de populația băștinașă. În 2005 populația românească din localitate constituia peste 99% și doar 1% bulgari, găgăuzi, greci și alte etnii. În satele din Lunca de Jos a Prutului (Giurgiulești, Cășlița, Slobozia Mare, Văleni ș.a.) a avut loc o sinteză etnolingvistică și culturală, în cursul căreia cei veniți au fost asimilați de către populația autohtonă. Giurgiuleștenii au mult caracter, mândrie națională și cred în valorile europene, dovadă e și faptul că la ultimele alegeri parlamentare 95% au votat democrația. Liceul din localitate, care poartă numele lui M. Sadoveanu, este unul de nivel înalt, iar liceenii i-au susținut la 7 aprilie 2009 pe tinerii din capitală, organizând marșuri de la școală până la vamă și înapoi, scandând lozinci anticomuniste. Generațiile mai în vârstă nu tânjesc după epoca socialistă: „Noi vrem în legea noastră moldovenească, nu ne pare rău că nu avem pensii dublu ca ăia din Anadol, că banu-i o belea, da cu banu faci ce-i vrea. Da până la urmă, bani și țigani au”, ne spune Dona Ciorbă în vârstă de 78 de ani. Folclorul și tradițiile prosperă, simțindu-se la ele acasă. La întrebarea „Ce posturi de televiziune vizionați?”, Ion Ciobanu din Anadol îmi răspunde: „Ne uităm la români, la muzică, la știri. Duminica ne uităm la *Tezaur folcloric*. „Urmărim TVR 1, PRO TV, Cahul și Ucraina – programele 1, 2, 3, afirmă primarul Anadolului. Mai mult România privim, spun corect buletinele meteo. La ucraineni nu înțelegem limba și nu ne prea uităm. La bătrâni când mă duc pe acasă constat că privesc numai românii, TVR 1, cu antenă de cameră privesc TVR 1, Chișinăul nu-l putem prinde”. „Îmi plac programele de muzică populară, emisiunile despre bătrânii singuri, așa cum sunt eu – Valentina Fetelea – nu pot să-mi stăpânesc lacrimile”. „Mă uit numai la TVR. Când cântă unu românește, îmi place tare, ne mărturisește Dona Ciorbă, când cântă moldovenește, plâng după el, da du-te să-ți cânte *ți-bula, ți ni bula*, când nu înțelegi nicio boabă. Românește vrem, români moldoveni din talpă suntem”.

Sergiu MUSTEAȚĂ

Lecțiile independenței Republicii Moldova – tranziția de la totalitarism la democrație

S.M. – conf. univ., dr.,
Facultatea de Istorie și
Etnopedagogie, Univer-
sitatea Pedagogică de
Stat „Ion Creangă” din
Chișinău. Lucrarea recentă:

*Educația istorică între
discursul politic și identitar
în Republica Moldova*, Seria
IDN, M3, Editura Pontos,
Chișinău, 2010, 364 p. Cel
mai important premiu:
Premiul „Vasile Pârvan” al
Academiei Române pentru
lucrarea *Populația spațiului
pruto-nistean în secolele
VIII-IX*, Pontos, Chișinău, 2005
(decembrie 2007).

Experiență inedită: Bursier
Fulbright la Universitatea din
Maryland, College Parc, SUA,
2007.

Trecutul istoric trebuie atent studiat pentru a trage învățăminte care ar facilita construirea unui stat democratic. Experiențele consumate pot constitui un îndrumar în procesul edificării unei societăți cu adevărat deschise. Deși au trecut doar două decenii de la proclamarea Independenței tărului stat Republica Moldova, această perioadă a fost una destul de bulversată pentru istoria noastră. Trecerea de la un regim politic totalitar la unul democratic este destul de anevoioasă. De aceea distanțarea de trecutul și de memoria traumatică se poate realiza doar prin cunoașterea, însușirea și asumarea greșelilor acestui regim inuman.

După Plenara din aprilie 1985 a CC al PCUS s-au schimbat concepțiile de dezvoltare internă și de politică externă ale U.R.S.S. Perioada cuprinsă între 1985 și 1989 este considerată începutul mișcării democratice din Moldova, fiind condiționată de politica promovată de M. Gorbaciov – restructurarea (perestroika) și libertatea cuvântului (glasnosti). În anii 1989-1991, U.R.S.S. a fost cuprinsă de o criză politică profundă impulsionată în mare parte de mișcările de emancipare națională din republicile unionale. Majoritatea dintre ele au optat pentru suveranitatea lor, iar Țările Baltice, din start, și-au revendicat dreptul lor la independență.

La 3 iunie 1988 a fost constituită Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării, în fruntea căreia se afla intelectualitatea. Un rol im-

portant în promovarea ideilor democratice și de renaștere națională l-a avut Cenaclul „Alexei Mateevici”, condus de A. Șalaru, ale cărui întruniri au fost permise în zona Lacului Comsomolist. Una din primele ședințe ale Cenaclului a avut loc pe data de 15 ianuarie 1988 în preajma bustului lui Mihai Eminescu de pe Aleea Clasicilor, ulterior fiind organizate numeroase întruniri publice (mitinguri, demonstrații), care au stimulat trezirea conștiinței naționale a cetățenilor R.S.S.M. și au precedat proclamarea suveranității și independenței.

Alegerea la 25 februarie 1990 a primului Parlament al Republicii Moldova pe cale democratică (Sovietul Suprem al R.S.S. Moldovenești) a marcat evoluția mișcării de renaștere și eliberare națională. Renunțarea la monopolul politic al Partidului Comunist din R.S.S.M. a facilitat democratizarea societății moldovenești¹. Evenimentele social-politice din 1990 au condus la crearea organelor puterii (Parlament, Guvern etc.), a Radioteleviziunii Naționale și a Agenției Naționale de Știri „Moldpress”, finalizând cu declararea suveranității (23 iunie 1990) și independenței Republicii Moldova (27 august 1991).

Din primii ani de independență Republica Moldova a aderat la Declarația universală a drepturilor omului, a ratificat pactele internaționale privind drepturile omului, a liberalizat presa, a aderat la Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, a inițiat reformele de trecere la economia de piață etc. În procesul construcției statale Republica Moldova a încercat în câteva rânduri să se detașeze de trecutul său totalitar. Printre documentele esențiale în acest domeniu sunt Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești cu privire la formarea Comisiei pentru aprecierea politico-juridică a Pactului Ribbentrop-Molotov vizând Basarabia și Bucovina de Nord². Funcționarea Comisiei de la Chișinău este în strânsă legătură cu activitatea și deciziile Comisiei CC al PCUS în aprecierea Pactului sovieto-german de neagresiune din 1939. Congresul deputaților poporului din U.R.S.S. a condamnat înțelegerile germano-sovietice, declarându-le „lipsite de putere juridică și anulate din momentul semnării”³. În același context menționăm Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, adoptată la 08.12.1992.

În perioada 26-28 iunie 1991, la Chișinău, sub egida Parlamentului Republicii Moldova, a avut loc Conferința internațională „Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia”. Unul dintre raportorii de bază a fost prof. A. Moșanu, președintele Parlamentului, care a prezentat raportul „Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia”⁴. La finalul conferinței participanții au adoptat Declarația de la Chișinău din 28 iunie 1991, prin care s-a condamnat Pactul Ribbentrop-Molotov ca unul ilegal și

îndreptat împotriva umanității. În Declarația de la Chișinău acțiunile sovietice sunt calificate drept act de agresiune, în urma căruia Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța au fost „anexate de către Uniunea Sovietică”. Participanții la conferință au afirmat că „Pactul și Protocolul său adițional secret sunt nule *ab initio*, iar consecințele lor trebuie eliminate”, pronunțându-se în favoarea unor „soluții politice care să conducă la eliminarea actelor de injustiție și abuz comise prin recurgerea la forță, dictat și anexiuni atât în perioada premergătoare, cât și în timpul desfășurării celui de-al II-lea război mondial, în deplin consens cu principiile Actului final de la Helsinki și ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă”⁵. Subiectele dezbătute la conferință și declarația finală au avut un ecou larg în societate, însă ele nu erau pe placul tuturor. De aceea, prima încercare de a transmite la Televiziune, în seara zilei de 26 iunie, lucrările conferinței a fost însoțită de „surprize”. Regizorii au constatat că lipsește sunetul de pe înregistrările video. Problema a fost rezolvată prin suprapunerea înregistrărilor video și a celor audio de la Radio și, astfel, transmisiunea a avut loc⁶. Straniu este și faptul că textele conferinței, deși au fost adunate, nu au văzut lumina tiparului până în prezent. Totodată, observăm că Declarația Conferinței Internaționale de la Chișinău a fost reflectată și în Declarația de Independență a Republicii Moldova din 27 august 1991.

În august 1991, conducerea de la Chișinău a condamnat lovitura de stat de la Moscova și a solicitat tuturor statelor și popoarelor lumii să adopte o poziție drastică față de comitetul pucist anticonstituțional⁷. La 21 august 1991, prin Declarația Parlamentului Republicii Moldova, acțiunile de la Moscova sunt calificate „lovitură de stat săvârșită drept o gravă crimă de stat îndreptată împotriva suveranității republicilor, care poate aduce popoarelor prejudicii enorme”. Prin acest document organul legislativ îndemna soldații și ofițerii Armatei Sovietice să nu ia parte la acțiunile ce contravin normelor constituționale și să nu uite de necesitatea respectării drepturilor omului și a organelor legitime ale puterii de stat locale, iar cetățenii Republicii Moldova erau chemați să respingă calea violenței și dictatului, iar în cazul uzurpării puterii de stat să manifeste nesupunere civică⁸. Totodată, la 21 august 1991, Parlamentul Republicii Moldova adoptă Hotărârea cu privire la situația din Republica Moldova în legătură cu lovitura de stat din U.R.S.S., prin care se recunoaște că M. Gorbaciov a fost nelegitim înlăturat din funcția de președinte al U.R.S.S. de către un grup de aventurieri politici de orientare reacționară, și aprobă Declarația Parlamentului Republicii Moldova privind situația din U.R.S.S. La fel, se propune deputaților poporului ai U.R.S.S. din partea Moldovei ca la apropiata sesiune a Sovietului Suprem al U.R.S.S. să ceară demisia lui A. I. Lukianov, președinte al Sovietului Suprem al U.R.S.S., pentru poziția și rolul lui în evenimentele de la 18-19 august 1991. În hotărâre se cere orga-

nelor republicane și locale ale puterii de stat și administrației de stat să se conducă în activitatea lor cu strictetețe de legislația republicii, iar Comitetul pentru securitatea statului, Ministerul de Interne și Procuratura Republicii Moldova, de comun acord cu organele autoconducerii locale, să stabilească persoanele care au executat deciziile ilegale ale așa-zisului „Comitet de stat pentru starea excepțională în U.R.S.S.” sau au contribuit la îndeplinirea lor și să le tragă la răspundere conform legii⁹.

O altă hotărâre a Parlamentului Republicii Moldova, actuală pentru societatea moldovenească, este cea din 23.08.1991 cu privire la Partidul Comunist din Moldova, prin care „se interzice activitatea Partidului Comunist din Moldova pe întreg teritoriul republicii și se naționalizează întreaga avere a PCM”¹⁰. În hotărârea respectivă se dă o apreciere juridică și politică a impactului politicilor promovate de PCM în Republica Moldova. Se declară că PCM a uzurpat puterea, a promovat o politică antipopulară care avea scopuri utopice, a organizat represiuni și deportări în masă, a organizat colectivizarea forțată, foamea planificată, a devalorizat și nimicit metodic cultura națională și limbile naționale, a falsificat istoria etc. Totodată, se constată că PCM nu a fost înregistrat în modul stabilit și acționează contrar legii, căutând cu orice preț să mențină regimul totalitar, sistemul administrativ de comandă și vechile practici. În baza argumentelor expuse în prima parte a hotărârii, Prezidiul Parlamentului Republicii Moldova a hotărât:

- se interzice activitatea Partidului Comunist din Moldova pe întreg teritoriul republicii;
- se naționalizează întreaga avere a Partidului Comunist din Moldova, care se consideră de acum înainte proprietate de stat a republicii, dreptul de a dispune de ea transmîțându-se Guvernului Republicii Moldova;
- Guvernul Republicii Moldova să ia imediat sub pază bunurile naționalizate (clădirile, mijloacele de transport, întreprinderile, editurile, tipografiile, documentele arhivei de partid ș.a.), inclusiv bunurile transmise prin tranzacții altor persoane;
- Guvernul Republicii Moldova să ceară organelor de resort ale U.R.S.S. să transmită neîntârziat Republicii Moldova toate documentele și materialele de arhivă vizând activitatea Partidului Comunist din Moldova;
- președintele Băncii Naționale a Moldovei să sisteze toate operațiunile bănești potrivit conturilor Partidului Comunist din Moldova, structurilor organizatorice, întreprinderilor și filialelor acestuia și să verse mijloacele bănești, inclusiv valuta, în bugetul republicii;

- controlul asupra îndeplinirii prezentei hotărâri se pune în sarcina primului-ministru al Republicii Moldova;
- prezenta hotărâre intră în vigoare din momentul adoptării¹¹.

Pentru implementarea hotărârii sus-menționate a Parlamentului Republicii Moldova guvernul a adoptat, la 23 august 1991, Hotărârea „Cu privire la naționalizarea averii Partidului Comunist din Moldova”, prin care s-a creat o comisie guvernamentală în frunte cu C. Oboroc, prim-viceprim-ministru¹². Partidul Comunist din Moldova s-a reînființat în 1993, fiind oficializat în 1994 cu denumirea de Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM). În articolul 1 al statutului PCRM se afirmă că PCRM „este succesor de drept, moștenitor al ideilor și tradițiilor Partidului Comunist al Moldovei”¹³. Astfel, prin abolirea la numai trei ani a deciziei de scoatere în afara legii a PCM și prin legalizarea unui nou partid comunist, decumunizarea Republicii Moldova a eșuat¹⁴.

În același context, Prezidiul Parlamentului adoptă, la 25.08.1991, Hotărârea „Cu privire la lichidarea monumentelor și altei atributici a ideologiei comuniste”, al cărei termen de îndeplinire a fost 5 septembrie 1991¹⁵. Această decizie a fost aplicată superficial, monumentele lui Lenin, Marx și Engels fiind strămutate din partea centrală a Chișinăului la „Moldexpo”. Restul au rămas în picioare până astăzi. Neexecutarea acestei hotărâri face să ne confruntăm cu probleme similare și în prezent. Mai mult ca atât, aceste monumente nu numai că nu au fost demontate și depozitate, așa cum prevede hotărârea din 1991, ci, în timpul guvernării comuniste din 2001-2009, s-a încercat să fie incluse în registrul monumentelor ocrotite de stat. Astfel, la 18 iunie 2008, Artur Cozma, ministrul Culturii, venea cu propunerea de a include în registrul monumentelor ocrotite de stat cinci monumente comuniste: al lui Grigore Kotovski, Serghei Lazo, al „Luptătorilor pentru puterea sovietică”, al „Eroilor comsomoliști” și al „Eliberatorilor de sub ocupația fascistă”¹⁶. Constatăm că, și după două decenii de la căderea regimului sovietic, unii cetățeni mai rămân a fi nostalgici și încearcă să se ghideze după valori și simboluri comuniste¹⁷. Recent, Consiliul municipiului Chișinău a inițiat discuția despre strămutarea unor monumente ce reprezintă simboluri comuniste în contextul redenumirii bulevardului Renașterii în Grigore Vieru, dar aceasta a stârnit nemulțumiri din partea adeptilor PCRM¹⁸.

Monumentele reflectă ideologia unui regim politic și, de fapt, sunt instrumente ale ideologiei acestuia. Cel mai elocvent exemplu în acest sens poate fi Imperiul Roman, unde, conform succedării împăraților sau a dinastiilor, erau înlocuite și monumentele predecesorilor cu altele noi. În perioadele de criză economică s-a ajuns ca în statuie să fie înlocuit doar capul împăratului, corpul

și calul rămăneau aceleași. În secolul XX, regimurile totalitare au respectat perfect această tradiție. Evident că demolarea trecutului totalitar trezește nemulțumiri pentru o anumită categorie de oameni – în special pentru cei care s-au format și au fost dogmatizați în perioada sovietică –, iar partidele ce se declară succesoare ale ideilor comuniste se văd lipsite de suportul simbolic pe care s-au construit de-a lungul deceniilor. Dar peisajul istoric și cultural este în continuă formare, iar intențiile actualei guvernări de a face anumite modificări sunt justificate. Fiecare monument este însă și o parte a artei epocii în care s-a edificat, de aceea nu trebuie distrus, ci strămutat în spații muzeale, special amenajate pentru a oferi urmașilor o imagine elementară a epocii totalitare.

După douăzeci de ani. Republica Moldova – quo vadis?

În februarie 2006 un grup de deputați din partea AMN au venit în Parlamentul Republicii Moldova cu o inițiativă legislativă de a condamna crimele comunismului, așa cum indică și Rezoluția 1481(2006) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind necesitatea de condamnare internațională a crimelor regimurilor comuniste totalitare, 25 ianuarie 2006, dar care nu a fost susținută de majoritatea comunistă aflată la guvernare. După schimbările de ordin politic care au avut loc în 2009 în Republica Moldova, cu o inițiativă similară vine președintele interimar Mihai Ghimpu care, la 14 ianuarie 2010, prin Decretul nr. 165-V, constituie Comisia pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova. Comisia a elaborat în perioada 14 ianuarie – 1 iunie 2010 un raport analitic, care a fost prezentat președintelui țării și care urma să fie discutat în Parlamentul Republicii Moldova, dar, după două tentative în luna iunie 2010, data prezentării a fost amânată de către membrii Alianței pentru Integrare Europeană pe un termen nedeterminat.

Printr-un alt decret prezidențial, datat din luna iunie 2010, Mihai Ghimpu a declarat ziua de 28 iunie 1940 Zi a ocupației sovietice. Președintele interimar își argumenta inițiativa prin faptul că „noi cerem să ne fie respectată neutralitatea. Decretul a fost emis după 70 de ani, iar în acest timp pe teritoriul țării noastre au fost trupe străine, de aceea am cerut Federației Ruse să își retragă soldații și armamentul”. Condamnarea de către Duma de Stat a Federației Ruse a decretului lui Mihai Ghimpu este o nouă ingerință a Rusiei în treburile interne ale Republicii Moldova. Deci Rusia ne tratează în continuare ca o parte a sferei sale de influență și încearcă să controleze situația de la Chișinău prin metode de șantaj economic și politic. O dovadă în acest sens este și decizia din 12 iulie 2010 a Curții Constituționale a Re-

publicii Moldova, care a etichetat neconstituțional Decretul Președintelui interimar M. Ghimpu. Deși Oleg Efrim, viceministru al Justiției, reprezentantul Guvernului la Curtea Constituțională, a declarat că „decretul nu face altceva decât să amintească despre niște fapte constatate deja”, făcând trimitere la Declarația de Independență a Republicii Moldova¹⁹, în partea finală a căreia Republica Moldova, în calitate de stat suveran și independent, cere Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste să înceapă negocierea cu Guvernul Republicii Moldova privind **încetarea stării ilegale de ocupație** a acesteia și să retragă trupele sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova.

Amintim și poziția oficială a Academiei de Științe a Moldovei expusă la 7 iulie 2010 referitor la ziua de 28 iunie 1940, pe care a apreciat-o ca fiind o zi de ocupație sovietică: „Documentele de arhivă și cercetările istorice ale experților internaționali demonstrează că anexarea Bucovinei de Nord și a Basarabiei a fost concepută și realizată de comandamentul sovietic stalinist ca o operațiune militară de ocupație a acestor teritorii. Iar Decretul Președintelui interimar Mihai Ghimpu reflectă, în principiu, adevărul istoric”²⁰.

Curtea Constituțională nu a luat în calcul nici alte acte normative ale Republicii Moldova, prin care s-a stabilit deja atitudinea instituțiilor statale față de data de 28 iunie 1940. Astfel, prin Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova „Cu privire la Avizul Comisiei Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord” din 23 iunie 1990²¹, s-a aprobat Avizul sus-menționat, în a cărui parte finală se menționează: „La 28 iunie 1949 **U.R.S.S. a ocupat** (subl. – S.M.) prin forța armată Basarabia și Bucovina de Nord, contrar voinței populației acestor ținuturi”, a proclamat în mod nelegitim la 2 august 1940 R.S.S. Moldovenească. Odată cu instaurarea în Basarabia și Bucovina de Nord a regimului sovietic stalinist, în aceste ținuturi au fost comise evidente crime împotriva umanității: omoruri în masă, deportări, foamete organizată. În partea finală a hotărârii se menționează foarte clar că: „În conformitate cu argumentele istorice, juridice și politice expuse mai sus urmează ca în ziua de 28 iunie să fie suspendate toate manifestările cu caracter festiv”. Avizul Comisiei de la Chișinău s-a bazat atât pe rezultatele recente ale cercetărilor istorice, cât și pe decizia comisiei similare a Congresului II de deputați ai poporului din U.R.S.S.²². Prin această hotărâre se declara univoc că regimul sovietic a fost un regim de ocupație, iar prin suspendarea activităților festive în ziua de 28 iunie se stabilea caracterul ei de doliu și de

comemorare a victimelor regimului totalitar. Astfel, este anticonstituțională anume decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova, iar nu Decretul Președintelui interimar M. Ghimpu.

În aceeași ordine de idei, amintim că Guvernul Republicii Moldova, condus de A. Sangheli, declara încă în anul 1993 regimul comunist totalitar ca regim de ocupație. La 11 martie 1993, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Hotărârea nr. 128 „Despre măsurile pentru realizarea Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, *săvârșite de regimul comunist totalitar de ocupație (7 noiembrie 1917 – 23 iunie 1990)*”.

Alianța pentru Integrare Europeană 2 a reluat în discuție problema interzicerii simbolicii comuniste. Astfel, în ședința Comisiei parlamentare pentru securitate națională, apărare și ordine publică din 2 februarie 2011 s-a discutat proiectul de lege privind interzicerea simbolicii comuniste, care a fost transmis Biroului Parlamentului²³. Dar e timpul ca liderii politici ai AIE 2 să treacă de la valori și principii declarative la o viziune și o voință politică clară în problema distanțării noastre de trecutul totalitar comunist, iar PCRM, ca unul din succesorii PCUS, ar trebui să-și asume crimele aceluia regim inuman.

La finele anului 2010, șase state postcomuniste din Europa de Est au cerut Bruxelles-ului să introducă în UE o interdicție a negării crimelor comunismului, afirmând că victimele fostelor regimuri comuniste au fost uitate de Europa de Vest²⁴. Dacă în Europa crimele comunismului sunt echivalate cu cele ale fascismului²⁵, la Chișinău atitudinea adepților de stânga este inversă. M. Deleaghin consideră că „cei care vor să interzică simbolurile comuniste, de regulă, simpatizează fascismul sau chiar aparțin acestui curent politic”²⁶. În această ordine de idei, pot fi menționate un șir de acte, luări de atitudine și poziții ale structurilor europene care au ca scop condamnarea crimelor regimurilor totalitare²⁷.

În final, constatăm că, după două decenii de construire a statului de drept, problema concilierii civice persistă în societatea moldovenească. De aceea conținutul Hotărârii Parlamentului cu privire la măsurile de neamânat pentru realizarea concilierii civile în R.S.S. Moldovenească, nr. 357-XII din 14.11.90, rămâne a fi actuală pentru Republica Moldova, problema distanțării Republicii Moldova de trecutul său totalitar fiind dificil de rezolvat în contextul politic actual. Problema majoră rămâne însă în fiecare dintre noi, în mentalitatea noastră privată și colectivă, și ar trebui să depunem mai mult efort pentru a dezvălui fața adevărată a regimului totalitar comunist, care, după cum a afirmat L. Kołakowski, „a reprezentat supremația minciunii”²⁸. Așadar, trebuie să

procedăm după modelul propus de primul premier polonez post- și anticomunist Tadeusz Mazowiecki – „să tragem o **linie groasă** (subl. – S.M.)” peste propriul nostru trecut și să ne asumăm un efort consensual pentru construirea unei societăți deschise”, deoarece societățile închise nu sunt durabile. Această situație nu ne dă, după cum afirmă Vladimir Tismăneanu, niciun drept să uităm sau să negăm trecutul nostru. „O comunitate democratică autentică nu se poate construi pe negarea crimelor, abuzurilor și atrocităților trecutului”²⁹. Memoria nu trebuie privatizată, trecutul nostru totalitar mai degrabă trebuie asimilat și depășit³⁰, așa cum a afirmat Adam Michnik – „amnestie da, amnezic nu”.

Note

¹ Ideea renunțării la monopolul PCUS asupra puterii fusese lansată la Moscova de către Andrei Saharov în mai 1989, la Congresul Deputaților Poporului din U.R.S.S. M. Gorbaciov a propus revizuirea articolului 6 din Constituția U.R.S.S. din 1977, care declara rolul conducător al PCUS, în cadrul Plenarei CC al PCUS din 5-7 februarie 1990. Propunerea de revizuire a art. 6 a fost ratificată la 14 martie 1990 la cel de-al III-lea Congres extraordinar al deputaților poporului din U.R.S.S. În noua redacție, art. 6 al Constituției U.R.S.S. avea următorul conținut: „Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, alte partide politice, precum și organizațiile sindicale, de tineret, alte organizații obștești și mișcări de masă participă la elaborarea politicii statului sovietic, în administrarea treburilor de stat și obștești prin intermediul reprezentanților lor în Sovietele de Deputați ai Poporului”. La Chișinău, guvernul R.S.S.M., în contextul apropierei datei alegerilor în Sovietul Suprem al R.S.S.M., a fost nevoit să înregistreze primele patru organizații politico-culturale încă la 26 octombrie 1989: Frontul Popular din Moldova (lider I. Hadârcă), Mișcarea Unitate-Edinstvo (A. Liseșki), Gagauz Halci (S. Bulgac) și Asociația cultural-socială a bulgarilor „Vozrojdenie” (I. Zabunov). Primul partid politic înregistrat oficial în Republica Moldova a fost Partidul Social Democrat, creat la 13 mai 1990, care avea inițial trei copreședinți: Alexandru Coșeleu, Oazu Nantoi și Ion Negură. A se vedea Igor Cașu, *Gorbaciov propunea anularea rolului conducător al PCUS în februarie 1990*, <http://www.europalibera.org/content/article/2299780.html> (ultima accesare 09.02.2011).

² Vezi Avizul Comisiei și Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova, nr. 149-XII din 23 iunie 1991, semnată de M. Snegur, Președintele Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova. În: M. Cernencu, A. Petrencu, I. Șișca-

nu, *Crestomație la Istoria românilor, 1917-1992*, Editura Universitas, Chișinău, 1993, p. 245-249 sau în lucrarea P. Sandulachi, V. Darie (coord.), *Parlamentul Independenței*, Chișinău, 2010, p. 93-97.

³ Gh. E. Cojocaru, *1989 la Est de Prut*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2001, p. 203-204.

⁴ *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia*. Raportul prezentat de Alexandru Moșanu, doctor, profesor, președintele Parlamentului Republicii Moldova, 26 iunie 1991. În: M. Cernencu, A. Petrencu, I. Șișcanu, *Crestomație la Istoria românilor, 1917-1992*, Editura Universitas, Chișinău, 1993, p. 249-273.

⁵ Declarația de la Chișinău a Conferinței internaționale „Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia”, 26-28 iunie 1991. În: M. Cernencu, A. Petrencu, I. Șișcanu, *Crestomație la Istoria românilor, 1917-1992*, Editura Universitas, Chișinău, 1993, p. 274.

⁶ Din discuțiile cu Valeriu Saharneau, președinte al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova, director al postului de radio „Vocea Basarabiei”.

⁷ Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la situația din Republica Moldova în legătură cu lovitura de stat din U.R.S.S., Chișinău, 21 august 1991. În: M. Cernencu, A. Petrencu, I. Șișcanu, *Crestomație la Istoria românilor, 1917-1992*, Editura Universitas, Chișinău, 1993, p. 280-281.

⁸ Declarația Parlamentului Republicii Moldova, 21 august 1991. În: „Sfatul Țării”, 22 august 1991.

⁹ Hotărârea cu privire la situația din Republica Moldova în legătură cu lovitura de stat din U.R.S.S. În: „Moldova Suverană”, 22 august 1991.

¹⁰ Hotărârea cu privire la Partidul Comunist din Moldova, nr. 683-XII din 23.08.1991.

¹¹ Hotărârea Prezidiului Parlamentului Republicii Moldova „Cu privire la Partidul Comunist din Moldova”, 23.08.1991, nr. 683-XII.

¹² Hotărârea Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la naționalizarea averii Partidului Comunist din Moldova”, 23.08.1991 (V. Muravschi, prim-ministru al Republicii Moldova).

¹³ Igor Cașu, *Există vreo legătură între PCRM și PCM / PCUS?* <http://www.europalibera.org/content/article/2236363.html> (ultima accesare 09.02.2011).

¹⁴ Vezi detalii privind reactivarea PCM în articolul lui Ion Certan, *Considerații privind repunerea în drepturi a Parti-*

dului Comuniștilor din Republica Moldova. În: „Destin românesc”, nr. 3-4, 2007, p. 19-34.

¹⁵ Hotărârea nr. 688-XII din 25.08.1991.

¹⁶ V. Basiul, *Moștele bolșevismului*, În: „Timpul”, 20 august 2007.

¹⁷ *Lenin – o dilemă mirositoare*. În: www.jurnal.md, 23 aprilie 2010, <http://www.jurnal.md/ro/news/lenin-o-dilema-mirositoare-185149/> (ultima accesare 12.11.2010).

¹⁸ *Pro și contra demolării monumentelor sovietice*. În: „Timpul”, 11 februarie 2010, <http://www.timpul.md/articol/pro-si-contra-demolarii-monumentelor-sovietice-6503.html> (ultima accesare 12.11.2010).

¹⁹ <http://unimedia.md/?mod=news&id=21129> (ultima accesare 13.07.2010).

²⁰ Avizul savanților „Cu privire la semnificația datei de 28 iunie 1940”, http://asm.md/?go=noutati_detalii&n=3183&new_language=0 (ultima accesare 13.07.2010)

²¹ Vezi Avizul Comisiei și Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova nr. 149-XII din 23 iunie 1991, semnată de M. Snegur, Președintele Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova. În: M. Cernencu, A. Petrencu, I. Șișcanu, *Crestomație la Istoria românilor, 1917-1992*, Editura Universitas, Chișinău, 1993, p. 245-249.

²² Hotărârea privind aprecierea politică și juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune din 1939 a fost adoptată de Congresul deputaților poporului din U.R.S.S. la 24 decembrie 1989.

²³ Igor Cașu, *Vor fi interzise simbolurile comuniste?* În: „Adevărul”, marți, 8 februarie 2011, http://www.adevarul.ro/moldova/actualitate/Vor_fi_interzise_simbolurile_comuniste_0_423557738.html (ultima accesare 09.02.2011).

²⁴ „Principiile care guvernează justiția europeană ar trebui să asigure același tratament pentru victimele tuturor formelor de totalitarism”, se arată într-o scrisoare semnată de Miniștrii de Externe din România, Bulgaria, Cehia, Ungaria, Letonia și Lituania. Documentul este adresat comisarului european Viviane Reding. Semnatarii susțin că trivializarea sau negarea crimelor totalitare ar trebui să constituie o infracțiune, indiferent de regimul responsabil. Negarea Holocaustului este deja interzisă în multe state europene. Țările foste comuniste doresc să extindă această interdicție de la crimele regimului nazist la cele ale comuniștilor din întreg estul continentului.

²⁵ Parlamentul Ungariei a egalat crimele comunismului cu Holocaustul. Pentru negarea crimelor comunismului a fost introdusă pedeapsa penală de la unu la trei ani de detenție. Decizia a fost adoptată prin votul reprezentanților partidului de guvernământ, fosta opoziție de dreapta. Anterior, în februarie, Parlamentul Ungariei a adoptat un proiect de lege prin care negarea Holocaustului se pedepsește cu trei ani de detenție. Tot atunci, cel mai mare partid de opoziție a propus pedepsirea negării crimelor comunismului, dar deputații au respins propunerea. <http://unimedia.md/?mod=news&id=20035> (ultima accesare 09.02.2011).

²⁶ Vezi reportajul de la NIT – http://www.nit.md/index_md.php?action=news&id=3321 (ultima accesare 09.02.2011).

²⁷ Vezi Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a Consiliului Europei; Rezoluția 1481(2006) a Adunării parlamentare a Consiliului Europei privind necesitatea de condamnare internațională a crimelor regimurilor comuniste totalitare, 25 ianuarie 2006; Decizia nr. 1904/2006/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire pentru perioada 2007-2013 a programului „Europa pentru cetățeni” pentru promovarea cetățeniei europene active; Rezoluția P6_TA (2008)0523 privind comemorarea foametei deliberate – Holodomor – din Ucraina, 23 octombrie 2008; Decizia-cadru 2008/913JAI a Consiliului Europei privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal, 28 noiembrie 2008; Declarația Parlamentului European privind proclamarea zilei de 23 august drept Ziua europeană a comemorării victimelor stalinismului și nazismului, 23 august 2008; Rezoluția P6_TA (2009)0213 a Parlamentului European referitoare la conștiința europeană și totalitarism, 2 aprilie 2009; Rezoluția 1723 (2010) a Adunării parlamentare privind comemorarea victimelor foametei mari (Holodomor) din U.R.S.S., 28 aprilie 2010.

²⁸ Vladimir Tismăneanu, referindu-se la această situație, menționează că „Ne putem despărți de moștenirea leninistă la nivelul mentalului numai dacă vom renunța la această cultură a minciunii și duplicității...”, *Despre 1989: Naufragiul utopiei*, Editura Humanitas, București, 2009, p. 14-15.

²⁹ *Ibidem*, p. 31 și p. 149.

³⁰ *Ibidem*, p. 179.

Ion VARTA

Cenzura sovietică din R.S.S. Moldovenească în anii '70 ai secolului al XX-lea

I.V. – doctor în istorie, șef Secție istorie modernă a Institutului de istorie, stat și drept al A.Ș.M. Autor a peste 20 de cărți, între care: *Asasinările în masă din R.A.S.S.M. în perioada Marii Terori (1937-1938)*, 828 p., vol. I, Chișinău, 2010; *Deportările în masă din R.S.S. Moldovenească din 5-9 iulie 1949*, 918 p., vol. I, Chișinău, 2011.

Instituirea ocupației sovietice a Basarabiei, în anul 1940, și apoi în anul 1944, a avut drept consecințe, după cum bine se cunoaște, asasinările în masă, deportările în lanț, foametea organizată, mobilizări la munci forțate în Donbass, Siberia, Kazahstanul de Nord etc. Cei care au supraviețuit tuturor acestor orori au fost mânâți în colhozuri, pe șantierelor „construcției socialiste din R.S.S.M.,” fiind ținuți sub o riguroasă și vigilentă supraveghere de influențele „nocive” care puteau să deruteze „omul sovietic” de către propaganda „burgheză” din Occident, dar și de potențialii răuvoitori din interior, așa-numiții „dușmani de clasă”. Un instrument eficient al regimului sovietic de ocupație în menținerea acestui control riguros asupra spiritelor umane îl constituia și cenzura draconică asupra tipăriturilor, emisiunilor radio și cele difuzate de televiziunea sovietică.

Vigilența cenzurii sovietice n-a slăbit nici pentru o clipă, ea fiind la fel de rigidă de-a lungul întregii perioade de ocupație sovietică. În cele ce urmează, ne vom referi la câteva aspecte din activitatea acesteia în R.S.S. Moldovenească pe parcursul deceniului șapte al sec. al XX-lea.

În această perioadă, cenzura sovietică din R.S.S.M. urmărea, în mod strict, ca în rețeaua bibliotecilor, în librării să nu ajungă cumva lucrări elaborate de autori din România și din emigrația românească. Ultima categorie de autori era considerată cea mai periculoasă, întrucât reprezenta nu doar un curent

de opinie „străină”, ci și unul „burgheză”. Un exemplu semnificativ în acest sens este și cel pe care îl vom evoca în continuare.

Zinaida Frumer, șefa fondului special al Bibliotecii Științifice Centrale a Academiei de Științe a R.S.S.M., i-a adresat un raport șefului Direcției principale pentru securitatea secretului de stat în domeniul presei de pe lângă Consiliul de Miniștri, I. D. Stelea, în care relatează că în luna iulie Secția de completare a respectivei biblioteci a recepționat prin intermediul schimbului internațional revista „Revue des études roumaines” /574, editată la Paris, care trecuse cenzura Glavlit-ului, purtând numărul cenzurării 425 pentru utilizare ulterioară liberă (*Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fond 3209, inv. 1, dosar 71, f. 23*). Z. Frumer considera că această revistă nu trebuia să rămână accesibilă pentru cititorii respectivei biblioteci, ci urma să fie transmisă în fondul special din câteva considerente, pe care le invocăm aici.

Articolele și recenziile incluse în respectiva revistă, în viziunea acesteia, „în majoritatea lor covârșitoare conțin sinteze tendențioase care falsificau realitatea istorică”. Z. Frumer mai menționa că autorii articolelor – istorici-emigranți de origine română –, în lucrările lor inserate în paginile acestei reviste, „falsifică faptele istorice: articolul lui George Ciorănescu *Harta Moldovei de Cantemir*, la paginile 115-119 ale respectivei publicații, menționa: «frontierele Moldovei trec pe râurile Dunărea, Nistru și Siret... Cantemir se mândrea cu originea latină a poporului său, mărturie a românismului în Moldova... Această lucrare mărturisește despre destinul tragic al acestui principe. Învins de către turci, el a fost trădat de către aliații săi – rușii, care au anexat cea mai mare parte a multiubitei sale Moldove»”.

O altă lucrare inclusă în respectivul volum, care i-a provocat suspiciunea Zinaidei Furmer, a fost „articolul lui N. Giuvara *D. Cantemir filozof al istoriei*, p. 66-90, în care acesta îl înfățișează pe marele savant ca pe un «învățat, aparținând istoriei României»”.

Șefa Fondului Special al Bibliotecii Științifice Centrale a Academiei de Științe mai menționa că în compartimentul „Recenzii”, de la p. 219, este inserată o recenzie a cărții unui grup de istorici români – emigranți de la Paris: *Aspecte ale relațiilor ruso-române*, vol. I (cartea se păstrează în fondul special). În baza acestei lucrări a fost elaborat un șir întreg de articole de către istoricii noștri care au demascat falsificatorii istoriei” (*Ibidem*).

În final, Z. Frumer solicita ca respectiva revistă „să fie păstrată în fondul special”, pentru ca, în felul acesta, să nu fie accesibilă publicului larg de cititori, ci doar celor care inspirau încredere vigilenților supraveghetori de la această instituție.

La 30 noiembrie 1974 I. Stelea îi adresa lui M. A. Pleșco, șeful secției culturale a CC al PC din Moldova, un raport în care relatează despre verificarea piesei lui D. Matcovschi *Președintele* de către Colegiul redacțional și de repertoriu al

Ministerului Culturii al R.S.S. Moldovenești, care, în scrisoarea de însoțire, menționa că „respectiva piesă a fost acceptată pentru a fi pusă în scenă”. După o examinare atentă a textului respectivei lucrări, Glavlit-ul „a găsit de cuviință că piesa *Președintele* prezintă într-o manieră distorsionată realitatea socialistă, viața oamenilor din satul colhoznic, truditorii societății noastre, raporturile lor, munca, odihna și năzuințele lor” (ANRM, Fond 3209, inv. 1, dosar 71, f. 5).

I. Stelea mai menționa, în același context, că „în respectiva piesă viața oamenilor și caracterele lor sunt prezentate unilateral, în centrul piesei nu este aceea pentru ce luptă și afirmă președintele, ci brigadierul, care tinde să devină președinte”.

O altă carență gravă de care suferea piesa lui D. Matcovschi, în viziunea cenzorului principal al R.S.S.M. era faptul că însuși președintele colhozului nu apare în scenă, dar participarea sa la *acțiune* este redată prin expresii și manifestări ale tuturor persoanelor implicate în acțiune. I. Stelea mai descoperă o altă lacună inadmisibilă a textului elaborat de tânărul dramaturg: „În piesă este prezentă o atitudine preconceptută, nesănătoasă a brigadierului față de președinte din cauza că acesta era din alt sat – venetic ș.a.m.d.” (*Ibidem*, f. 5).

În continuare cenzorul menționează: „Asupra acestei circumstanțe a fost accentuată atenția chiar în debutul piesei: „Străinul... așa și rămâne străin. Străinul... nu poate fi președinte”. În continuare, băgătorul de seamă de la temuta instituție sovietică menționează următoarele: „Mai rău, pe paginile 34, 35 răsună ca o amenințare, fără echivoc, istoria despre unicul câine din sat, care a fost omorât și nimeni n-a plâns... Păcat că nu este președintele, pentru a-i povesti istoria despre câinele lui Strul Vasiliber” (*Ibidem*, f. 5).

Gravitatea acuzațiilor formulate de I. Stelea crește pe măsura avansării investigației sale de „exeget” în materie de teatru: „În timpul de față, menționează acesta, când în satele renovate curge viața tumultuoasă, îmbogățită cu toate valorile culturii socialiste, e stranie o atare abordare: «...cea mai mare parte a acțiunii din primul act se desfășoară în casa Malcăi, unde totul e ca pe timpuri»”. Pe cenzorul-șef al R.S.S.M. l-a iritat până și utilizarea unor calificative de tip „burghez”: „Chiar în piesă, menționează acesta, Malca este numită «Malca-jupâneasa»” (*Ibidem*, f. 6).

Cenzorul își manifestă indignarea și în legătură cu faptul că autorul piesei și-a permis să afirme că „Malca își avea afacerea sa (?)”. Flagrantul „delict” al dramaturgului moldovean pentru Stelea este deosebit de grav – cum putea să-și permită D. Matcovschi să afirme că într-un sat moldovenesc, aflat în febra transformărilor socialiste, o femeie putea să aibă propria ei afacere?! Bineînțeles, după atare semnalări alarmante despre reminiscențele periculoase „mic-burgeze”, de care suferea tânărul dramaturg, ele urmau a fi sancționate în mod drastic. Și sancțiunile au urmat ulterior.

Și cel mai revoltător pentru cenzorul I. Stelea era faptul că D. Matcovschi nu doar relatează despre aceste elemente legate de trecutul capitalist, ci le prezintă cu o doză de simpatie și nostalgie! „La ea (Malca – *n.n.*) brigadierul putea să profite de un anumit confort, unde putea să se odihnească de preocupările lumești, de grijile casei, de soție, unde putea să-și amintească de timpurile ce s-au scurs, de vechile obiceiuri”. Un adevărat sacrilegiu, în viziunea lui I. Stelea, îl constituie contrapunerea trecutului „strălucit” realităților „comuniste”: „Brigadierul constată cu amărăciune: Au fost timpuri, grele, dar strălucite. Iar acum nu mai sunt acele vremuri, acele obiceiuri – iată cum e acum în comunism” (?), p. 14 (*Ibidem*).

O altă învinuire gravă, formulată de zelosul cenzor, se referea la tendința dramaturgului de „a amesteca, de o manieră ignorantă, limbile rusă și moldovenească”. Acestuia o atare abordare i se părea un adevărat sacrilegiu, o bătaie de joc față de limba rusă, considerând că aceasta a pătruns „în conștiința, în modul de viață și cultura poporului moldovenesc” ca „o trăsătură distinctivă națională” (sic!), ca „o valoare măreață”. D. Matcovschi, în viziunea lui I. Stelea, ignoră toate aceste aspecte expuse, iar cenzorul atribuie acestui amestec „necărturar” o cu totul altă conotație – una periculoasă.

I. Stelea îl suspectează pe D. Matcovschi de o atitudine antirusească voalată și, pe post de vajnic apărător al limbii ruse, notează câteva „perle” utilizate de dramaturgul moldovean: „Zdreamsea, no ne damsea”, „Ne, Nima... Ne Znai” și alte denaturări”. D. Matcovschi este acuzat de promovarea conștientă a acestor „denaturări” de o manieră premeditată, cu bătaie lungă.

În continuarea „analizei” sale, I. Stelea revine la acuzația formulată ceva mai înainte – că D. Matcovschi a ignorat cu bună știință reflectarea vieții fericite, operă a regimului sovietic de ocupație: „Doar după unele replici ne semnificative putem să ne dăm seama că acțiunea se desfășoară în zilele noastre, consemnează în continuare I. Stelea. Printre altele, doar în treacăt, se menționează despre ce a realizat în sat președintele, ce le-a oferit oamenilor orânduirea colhoznică”. Parcă în derâdere, D. Matcovschi îl evidențiază „în calitate de unic apărător al orânduirii colhoznice și al președintelui, ca reprezentant al acestuia, pe fratele brigadierului – paznicul cârmuirii” colhozului. Doar atât: atâția adepți și-au câștigat munca în colhoz, socialismul de cazarmă, de tip sovietic, în satul basarabean. O mai mare discreditare a acestei „orânduirii superioare” nici nu putea fi.

„Expertul” în dramaturgie își manifestă irascibilitatea și pe motiv că acest „conflict artificial este completat cu diferite scene nelalocul lor”. O adevărată bătaie de joc față de puterea sovietică, în viziunea lui I. Stelea, îl constituie faptul că în respectiva piesă „care nici pe departe nu era o comedie, se relatează despre trimiterea de către cârmuirea muzicanților să le cânte vacilor pentru a obține o creștere a cantității de lapte muls” (*Ibidem*).

Cenzorul își manifestă și alte suspiciuni față de loialitatea tânărului dramaturg față de regimul sovietic: „În actul doi, în repetate rânduri, este jucată scena cu rama pentru portretul pe care o repară paznicul cârmuirii colhozului. Președintele a spus «că acel portret care a căzut nu mai este bun de nimic...» (?)” (Acest semn de întrebare este utilizat în acest context de cenzor. Adică, ce o fi vrut să spună prin utilizarea unei atari parabole autorul piesei).

După o analiză atât de „pertinentă” a respectivei lucrări, urmează verdictul necruțător al „criticului” de teatru: „Întrucât această piesă nu conține pârghii morale și ideinice de influențare asupra personalității umane și rămâne în urmă de cerințele pe care viața le înaintează literaturii și artelor – de a afirma trăsăturile unui chip moral al unei personalități socialiste, pentru care sunt specifice atitudinea de tip socialist față de muncă, sentimentul colectivismului, internaționalismului și patriotismului, a unui activism social și a unei conștiințe înalte politice –, Direcția principală pentru paza secretului de stat în domeniul tiparului de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S. Moldovenești solicită să examinați chestiunea privind oportunitatea admiterii piesei lui D. Matcovschi *Președintele* pentru o interpretare publică în atare versiune” (*Ibidem*, f. 5-6).

Supravegherea activităților editoriale a diverselor acțiuni cu caracter cultural, a emisiunilor radiofonice și celor televizate, pe măsura extinderii acestora, devine pentru Glavlit o preocupare constantă și tot mai dificil de onorat, întrucât creșterea fluxului informațional depășește potențialul uman de care dispune această instituție. În această perioadă utilizarea aparatelor de multiplicare a producției poligrafice le produce multă bătaie de cap angajaților Glavlit-ului, întrucât creșterea numărului acestor aparate face tot mai dificilă efectuarea unui control eficient al producției lor poligrafice.

Aparatele de multiplicare se aflau sub un control rigid și o vigență sporită din partea autorităților statului. Pentru perioada 1971-1974 au fost convocate șapte seminare-consfătuiri cu persoanele responsabile pentru aparatele de multiplicare din or. Chișinău, în cadrul cărora au fost supuse analizei încălcările comise, explicate principalele prevederi ale legislației în vigoare. La unele consfătuiri au vorbit angajații Ministerului de Interne al R.S.S.M., care au scos în evidență un șir de lipsuri privind evidența și păstrarea aparatelor de multiplicat. În anul 1972 a fost convocată o consfătuire cu șefii unităților speciale ale întreprinderilor din industria ușoară a R.S.S.M. Împreună cu reprezentanții KGB, MAI și ai Comitetului de stat pentru tipărituri al R.S.S.M. a fost convocată o consfătuire cu șefii unităților speciale și șefii cancelariilor ministerelor și departamentelor. Participanților le-au fost explicate cerințele de bază ale regulilor și ordinelor privind expedierea obligatorie a exemplarului de control organului de supraveghere (*Ibidem*).

Or, tocmai această obligațiune era frecvent încălcată de către deținătorii aparatelor de multiplicare.

O altă obligațiune care revenea organelor de cenzură sovietică era retragerea din circuit (rețelele de biblioteci și de librării) ale cărților autorilor care și-au pierdut loialitatea autorităților sovietice din varii motive – în special, din cauza deciziei acestora de a părăsi Uniunea Sovietică și de a se stabili în Occident sau în Israel.

Din anul 1971 și până în 1974 Glavlit-ul de la Moscova a emis patru ordine privind eliminarea unor cărți din rețeaua de biblioteci. În afară de aceasta, și Glavlit-ul din R.S.S.M. a emis, în aceeași perioadă, două ordine cu aceeași conotație. Toate aceste ordine au fost expediate ministerelor și departamentelor pentru a fi adoptate deciziile corespunzătoare. În 1971 au fost verificate 239 biblioteci, în 55 au fost depistate cărți care urmau a fi retrase (*Ibidem*, f. 25).

O mostră de amestec brutal și descalificant al cenzurii de la Chișinău în activitățile editoriale îl constituie episodul legat de pregătirea pentru tipar a Enciclopediei Sovietice Moldovenești. Munca unui colectiv numeros de autori, cu renume și cu o pregătire profesională serioasă, a fost schimonosită, de o manieră impardonabilă, de doar câțiva cenzori din cadrul Glavlit-ului de la Chișinău, unii dintre aceștia cu o pregătire mai mult decât îndoielnică.

La 25 februarie 1974 șeful Glavlit-ului, I. Stelea, a expediat CC al PCM un document cu nr. 14, în care au fost expuse mai multe obiecții în legătură cu pregătirea pentru tipar a Enciclopediei Sovietice Moldovenești. Se menționa că în enciclopedia republicană nu era obligatoriu să fie prezentate „toate noțiunile geografice, curentele religioase, diferiți savanți și oameni de stat aproape a tuturor țărilor și tuturor timpurilor. În viziunea cenzorului-șef, era inadmisibil «să fie prezentați diferiți generali și atamani care au luptat contra Puterii Sovietice, precum și a alte persoane, condamnate de către partid pentru activități antipartinice»”.

Nu se considera oportun „să fie prezentați numeroși savanți, reprezentanți ai literaturii și culturii, care nu au fost în acest ținut sau n-au avut o contribuție la pregătirea cadrelor pentru republică”. În viziunea lui I. Stelea, o atare abordare trebuia să permită operarea unor anumite reduceri ale limitelor volumului inițial al enciclopediei și, în felul acesta, în paginile acesteia „ar fi fost posibilă o reflectare mai amplă a problemelor social-culturale și economice din viața republicii” (*Ibidem*, dosar 71, f. 82).

La demersul șefului Glavlit-ului de la Chișinău a fost anexată o listă cu observații concrete privind primele trei volume ale enciclopediei. Respectivele observații se refereau la noțiunile care, în viziunea cenzorilor, urmau a fi ex-

cluse din respectivul volum. Documentul acesta, care însumează șase pagini, conține mai multe rubrici. Pentru început vom menționa tot ce se sugera să fie suprimat din primul volum cu referire la România, poporul român, istoria și cultura sa, la personalitățile sale. Astfel, la pagina 175 se sugera să fie exclus numele lui I. Antonescu, catalogat „dictator fascist”, la p. 500 – Brătianu, în dreptul căruia era precizat: „familia unor reacționari români”. Brătienii erau incluși în categoria a V-a, cu genericul „Diferiți activiști condamnați pentru activitate antisovietică”. Adică Brătienii erau învinuiți de către cenzura sovietică de activitate antisovietică?!

Din categoria a VII-a – cea denumită „Savanți, reprezentanți ai literaturii, artei și științei”, care, în viziunea cenzorilor sovietici de la Chișinău, urmau a fi excluși din vol. I al enciclopediei, pe motiv că nu ar fi avut nimic cu R.S.S.M., figurau: Theodor Aman, „pictor român” (1831-1891) (la p. 119), care, așa cum bine se cunoaște, este unul dintre cei mai mari pictori și graficieni români, pedagog, academician, întemeietorul primelor școli românești de arte frumoase de la Iași și București; Grigore Antipa, „biolog român” (p. 171) (1867-1944), moldovean din dreapta Prutului, naturalist, biolog darvinist, zoolog, ihtiolog, oceanolog, savant de talie mondială. Cel care sugerase atari suprimări era cenzorul M. S. Băbălău, care și-a scris numele în dreptul propunerilor sale. În viziunea respectivului cenzor, toate aceste personalități n-aveau nimic în comun cu istoria și cultura populației majoritare din R.S.S.M. Este cunoscut faptul că liderii sovietici de atunci considerau că familiarizarea basarabenilor cu istoria poporului român, cu personalitățile sale marcante putea să le fie nocivă moldovenilor din stânga Prutului (*Ibidem*, f. 83).

Același cenzor mai sugerase să fie excluși din aceeași categorie compozitorul italian Vincenzo Bellini (1801-1835), autorul mai multor opere nemuritoare, inclusiv *Norma* (1831); scriitoarea americană Harriet Beecher Stowe (1811-1896), autoarea renumitului roman *Coliba unchiului Tom* (1852), fizicianul și matematicianul austriac Ludwig Boltzmann (1844-1906), membru al Academiei de Științe din Viena, care și-a asigurat celebritatea în urma inventării mecanicii statice, ca procedeu universal de studiere a gazelor; microbiologul german August Wasserman (1866-1925), marele prozator și eseist indian Mulk Raj Anand (1905-2004); pictorul și graficianul azer Azim Zade (1880-1943); poetul latin Ausonius (Decimus Magnus Ausonius) (310-395), care în motivațiile „prețioase” ale cenzorului Băbălău apare ca „scriitor latin” ș.a. Se pare că cenzura sovietică de la Chișinău se conducea de un principiu politic monstruos – „prea multă minte dăunează” – la ce bun ca cititorul din R.S.S.M. să se familiarizeze cu aceste personalități cu renume din istoria civilizației universale. Cu cât mai puțin vor cunoaște, cu atât mai ușor vor putea fi manipulați.

Din volumul I se mai sugera să fie excluse mai multe nume și noțiuni religioase, trecute la rubrica „Curențe religioase și reacționare și reprezentanții lor”: „Abel – erou biblic” (p. 10); „Avraam, străbunic al evreilor” (p. 22); „Adam” (p. 30); „Allah, animism-credință” (p. 162); „biblia (caracteristica acesteia)” (p. 414).

Din același prim volum al enciclopediei moldovenești se sugera să fie omise și alte personalități importante din istoria universală, precum Adrian, împărat roman (în document este menționat ca „țar”; Dwight D. Eisenhower (1890-1969), al 34-lea președinte al Statelor Unite ale Americii (1953-1961), comandantul forțelor unite ale aliaților care au debarcat în Nordul Africii (1943) și în Franța (1944) (*Ibidem*, f. 83).

În volumul III al enciclopediei moldovenești din rubrica IV „Oameni de stat” se sugera să fie excluși „Maiorescu Titu – prim-ministru al României burgheze” (p. 172); „Matei Basarab (sic!) – domnitorul Munteniei” (p. 248); „Mihai Viteazul – domnitorul Munteniei”. În categoria personalităților importante din istoria universală, care urmau să fie excluse din ESM, au fost incluse și alte câteva zeci de nume.

O altă preocupare a cenzurii sovietice la începutul anilor '70 ai sec. al XX-lea a fost „lupta cu religia”. În acea epocă cenzura sovietică manifesta în continuare un interes deosebit pentru tematica religioasă. Politica autorităților sovietice față de cultele religioase a suportat o întreagă evoluție – de la închiderea a zecilor de mii de lăcașe sfinte, mănăstiri ale creștinilor ortodocși, dar și a celorlalte confesiuni religioase (catolică, neoprotestantă, mozaică, musulmană etc.) și exterminarea fizică, inclusiv prin împușcare, a slujitorilor acestor confesiuni și a credincioșilor până la o „inovație” mai recentă și mai „civilizată” de strangulare a promotorilor diferitor confesiuni religioase și a adepților lor prin intermediul unei „blocade informaționale”.

La 17 septembrie 1971 S. Tanasevski, „împuternicitul Consiliului pentru treburile religiei de pe lângă Consiliul de Miniștri al Uniunii R.S.S. în R.S.S. Moldovenească îi expedia șefului Glavlit-ului de la Chișinău I. Stelea o scrisoare prin care îi relatea că îi expediază o copie a ordinului președintelui Consiliului pentru cultele religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., cu numărul de ordine 90, din 19 iulie 1971, „Despre intrarea în vigoare a Nomenclatorului datelor Consiliului pentru cultele religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., care erau interzise spre difuzare în presa «deschisă» (sic!), emisiunile radio și de televiziune” (*Ibidem*, dosar 46, f. 26).

Acest ordin prevedea intrarea în vigoare a respectivului nomenclator, avizat și de Glavlit-ul unional. Toate subdiviziunile Consiliului pentru cultele religioase (șefii de secție, adjuncții acestora, inspectorii, împuterniciții erau obligați să aplice în practică „în mod consecvent” prevederile nomenclatorului. Șefii

de direcție și împuterniciții acestui consiliu erau atenționați, în mod special, asupra unei executări rigide a nomenclatorului, pentru „a exclude posibilitatea pătrunderii informațiilor specificate în textul acestuia în presa „deschisă”, emisiunile radio și de televiziune” (*Ibidem*, f. 27).

Nomenclatorul în cauză se referea la „informațiile și materialele Consiliului pentru cultele religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și ale împuterniciților acestuia în teritoriu, publicarea cărora în presa „deschisă”, emisiunile radio și la televiziune era considerată „inoportună”, adică, cu alte cuvinte, urmau a fi interzise spre difuzare (*Ibidem*, dosar 46, f. 29).

Toate „informațiile și materialele” difuzate de respectiva instituție erau clasificate în nouă categorii. Din prima categorie făceau parte datele generale despre numărul organizațiilor religioase, bisericilor ce funcționau, inclusiv a bisericilor catolice, moscheilor, mănăstirilor și „altor case de rugăciuni”, datele despre numărul „slujitorilor cultelor religioase din U.R.S.S.”

A doua categorie de informații care erau interzise de a fi mediatizate în ziare, la radio și televiziune erau cele despre numărul de biserici, moschei, mănăstiri închise sau demolate și scoase de la evidența „uniunilor religioase”, nu numai cu referire la toată Uniunea Sovietică, dar și a celor referitoare la raioane, regiuni, ținuturi și republici (*Ibidem*, f. 30).

Se mai punea interdicția pe difuzarea datelor despre numărul de „ritualuri săvârșite în cadrul uniunilor religioase, înregistrate la scara întregii U.R.S.S.” (categoria a III-a), datelor despre veniturile și cheltuielile „organizațiilor religioase din U.R.S.S.” (categoria a IV-a). Categoria a cincea de „materiale”, asupra cărora se institua același „tabu”, erau rapoartele, instrucțiunile, stenogramele, dările de seamă, datele statistice, comunicatele ș.a. care reflectau nivelul de religiozitate a populației și de respectare de către aceasta a ritualurilor religioase, atât la scara U.R.S.S., cât și pentru fiecare republică unională în parte (*Ibidem*).

Cea de-a șasea categorie se referea la deciziile Consiliului pentru cultele religioase, dar și cele ale structurilor sovietice locale privind exercitarea controlului asupra respectării legislației cu privire la cultele religioase.

A șaptea categorie de informații interzise spre difuzare în mass-media sovietică erau datele cu caracter general despre numărul de persoane din rândul slujitorilor de cult, dar și a enoriașilor care au fost sancționați în mod administrativ, dar și penal pentru „violarea legislației”, despre cultele religioase, atât la scara U.R.S.S., cât și la cea a republicilor unionale (*Ibidem*).

Și, în sfârșit, ultimele două categorii de „materiale și informații”, despre care nu trebuiau informați cetățenii sovietici, erau cele cu privire la datele cu caracter general despre relațiile internaționale ale „organizațiilor religioase” din

U.R.S.S., despre rapoartele „centrelor religioase” cu privire la delegațiile peste hotare.

Erau interzise spre difuzare, de asemenea, și datele despre tirajele edițiilor cu caracter religios, editate în U.R.S.S. (*Ibidem*).

În felul acesta, crearea acestui vacuum informațional în jurul cultelor religioase din U.R.S.S. urma să conducă, în viziunea autorilor acestui scenariu, la pierderea treptată a influenței acestora în societate și la dispariția lor treptată. Bineînțeles, această „ostracizare informațională” nu însemna că celelalte mijloace de anihilare a diferitor confesiuni religioase își pierdeau actualitatea – pur și simplu, la cele vechi se mai adăuga una nouă – mai sofisticată.

La începutul anilor '70 ai sec. al XX-lea o țintă predilectă a cenzurii sovietice au devenit operele scriitorilor, dramaturgilor, oamenilor de cultură de origine iudaică, repatriați în Israel. Lucrările acestora erau retrase din rețeaua de biblioteci publice, librării pentru a fi ulterior distruse. Întrucât și din R.S.S. Moldovenească au plecat mai mulți oameni de cultură, reprezentanți ai acestei etnii, cărțile lor au avut un destin similar. În felul acesta, pe parcursul anilor '70 cenzura chișinăuiană a instrumentat câteva asemenea operațiuni. Astfel, în baza ordinului nr. 2 – АСП, din 1 iunie 1973, semnat de șeful Glavlit-ului I. Stelea, s-a decis retragerea din bibliotecile publice și din rețeaua de librării a cărții lui Ia. Iachir – Lăpușneanu *Luna-și paște stelele*, în limba „moldovenească”, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1969, 152 p, 8.000 ex. Temeiul: Indicația CC al PCM.” (ANRM, Fond 3209, inv. 1, dosar 60, f. 2).

La 1 august 1975 I. Stelea i-a adresat lui V. Hropotinschi, președintele Comitetului de stat al editurilor R.S.S.M., o scrisoare în care menționa, între altele, că ordinul Glavlit-ului din R.S.S.M. nr. 3 – АСП, din 25. VI.1975, cu privire la retragerea din librării a cărților lui M. S. Bruhis, nu fusese adus la cunoștința angajaților tuturor librăriilor (ANRM, Fond 3209, inv. 1, d. 80, f. 67). Pentru cititorul neavizat vom menționa că Mihail Bruhis (1.03.1919-6.12.2006) a fost traducător, publicist și istoric din R.S.S.M. A deținut funcția de șef al Secției traduceri din cadrul Institutului de istorie a PCM de pe lângă CC al PCM. Decepționat de regimul comunist din U.R.S.S., M. Bruhis emigrează în Israel. Lucrarea care l-a consacrat se numește *Rusia, România și Basarabia – 1812, 1918, 1824, 1940*, tipărită în limba rusă în anul 1979, la Tel Aviv, editată ulterior, în versiune română, la Chișinău, în anul 1992, la Editura Universitas, în care acesta a combătut cu argumente imbatabile multiple falsuri lansate de istoriografia sovietică.

În misiva sa, I. Stelea menționa că și în acest caz legat de M. Bruhis, ca și în alte cazuri, în loc de ordin a fost expediată o scrisoare care sugera predarea cărților lui M. Bruhis în depozit. Mai mult decât atât, menționa cenzorul-șef, se ade-

verise că angajații magazinului de anticariat din Chișinău nu erau familiarizați cu respectivul ordin (ANRM, Fond 3209, inv. 1, d. 80, f. 67).

În aceeași scrisoare I. Stelea relatează că în timpul controlului selectiv al fondurilor de carte ale bibliotecilor Editurilor Lumina și Cartea Moldovenească au fost descoperite cărți care trebuiau să fie retrase conform ordinelor Glavlit-ului R.S.S.M. nr. 1 – АСІ, din 23 ianuarie 1974 și nr. 3 – АСІ, din 25 iunie 1975 (*Ibidem*).

În calitate sa de șef al Glavlit-ului I. Stelea îi solicita lui V. Hropotinschi să distribuie în toate librăriile ordine cu privire la retragerea cărților interzise și să asigure un control sistematic al îndeplinirii respectivelor recomandări. Lui Hropotinschi i se mai sugera să dea indicații șefului Moldknightorg-ului și directorilor editurilor să întreprindă măsuri pentru a nu admite pe viitor asemenea încălcări. Despre măsurile întreprinse V. Hropotinschi era invitat să raporteze Glavlit-ului (*Ibidem*, f. 67-68).

La 15 mai 1979 M. Mamei, adjunctul lui I. Stelea, îi raporta șefului Glavlit-ului unional, P. Romanov, că în baza ordinului nr. 3 – АСІ, din 15 mai 1979, din rețeaua de biblioteci publice și cea de librării urmau a fi retrase cărțile lui E. I. Bauh. În calitate de temei a servit indicația verbală a lui I. P. Calin, secretar al PCM (*Ibidem*, dosar 115, f. 35). Efraim Bauh, născut la 13.01.1934 în or. Tighina, a fost poet, prozator, traducător, jurnalist, geolog. Până în anul 1977 acesta își desfășoară activitatea în temei la Chișinău, unde colaborează, în special, la ziarul „Molodej Moldavii”. În presa periodică din R.S.S.M. publică eseuri, articole, interviuri. Versurile sale au fost adunate în paginile a nouă antologii și plachete. A mai editat două cărți pentru copii. A realizat traduceri din operele unor poeți și scriitori din R.S.S.M.: P. Boțu, P. Zadnipru, V. Teleucă, A. Codru ș.a. E. Bauh a fost ales membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova. În anul 1977 se stabilește în Israel. Aici vede lumina tiparului culegerea sa de poezii *Rauf* (*Văzduhul*), romanele *Chinși Orman*, *Soarele sinucigașilor* – toate în limba rusă. Mai multe lucrări ale sale au fost traduse în limbile română, engleză, polonă, lituaniană, cehă etc. Efraim Bauh este președinte al Uniunii Scriitorilor de limba rusă din Israel, precum și președinte al Federației Uniunii Scriitorilor din țara sa (*Calendar Național*, 2009, Chișinău, 2008, p. 31).

Cărțile lui E. Bauh, care puteau fi retrase și distruse în anul 1979, erau trei la număr: Efraim Bauh, *Măzărighile dulci și Contețe Trufă*, poveste pentru grădinița de copii și școala primară, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1965, 28 p.; Efraim Bauh, *Grani* [Stihi], Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1963, 92 p.; Efraim Bauh, *Vesennie klavișî* [Stihi], Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1966, 115 p. (*Ibidem*).

Glavlit-ul unional recurgea la serviciile celui din R.S.S.M., atunci când considera necesar să fie cenzurate lucrările unor scriitori evrei de origine română, stabi-

liți în Israel. La 12.03.1979, șeful adjunct al Glavlit-ului unional, V. Fomiciov, i-a expediat o scrisoare lui I. Stelea, în care îi relatează despre înțelegerea cu M. Mamei, adjunctul lui Stelea, de a-i încredința unuia din angajații Glavlit-ului de la Chișinău, care „cunoaște limba română”, ca să lectureze cartea *Șapte momente*, scrisă în limba română, expediată din Israel unei persoane private, numele căreia nu era indicat. Ulterior, cartea însoțită de un scurt rezumat urma să fie restituită Glavlit-ului de la Moscova (ANRM, Fond 3209, dosar 115, f. 29).

Peste patru săptămâni, la 10 aprilie 1979, șeful Glavlit-ului de la Chișinău îi raporta lui V. Fomiciov despre cenzurarea cărții lui Izrael Marcus *Șapte momente*, din istoria evreilor din România, tipărită de Editura Glob din orașul Haifa, Israel, în anul 1977. În cartea respectivă au fost inserate șapte povestiri din biografia a șapte persoane de origine iudaică, care au locuit în România (ANRM, Fond , inv. 1, d 115, f. 30).

Verdictul final al cenzorului chișinăuian a fost unul negativ. Acesta i-a incriminat autorului mai multe concluzii „periculoase”. Prima era că scriitorul I. Marcus consideră că viața celor șapte evrei-protagoniști ai acestei cărți s-a constituit într-o „dramă”, pentru că aceștia, în primul rând, trăiau departe de statul Israel și nu se bucurau de sprijinul din partea altor națiuni. A doua concluzie a prozatorului evreu, contestată de cenzorul sovietic, era că toate suferințele celor șapte eroi ai cărții erau cauzate de faptul că dânsii erau evrei. În al treilea rând, autorului cărții i se imputa că prin intermediul acestei cărți este promovată ideea despre „exclusivitatea națiunii evreiești, reprezentanților săi, calificată de cenzor drept idee a unui „rasism rafinat și a unui naționalism”. În al patrulea rând, cenzorul nu-i place că autorul cărții deplânge soarta evreilor, oriunde aceștia s-ar afla – în țări capitaliste sau socialiste, descriind viața lor ca pe o „dramă”, promovând ideea că „evreii pot obține fericirea și pacea doar în statul Israel”. Cenzorul sovietic îi displace și o altă concluzie a autorului cărții: „Evreul nu trebuie să uite niciodată că el este evreu și este obligat să acționeze doar în interesul națiunii sale”. Și, în sfârșit, în al cincilea rând, descriind suferințele evreilor în cel de-al Doilea Război Mondial, autorul, în viziunea cenzorului, nu acuză fascismul, ci învinuiește doar „persoane separate” în declanșarea războiului și în omorurile în masă ale evreilor (*Ibidem*, f. 33-34).

Către sfârșitul anilor '70 nici cenzura sovietică din R.S.S.M. nu mai făcea față avalanșei informaționale, ineficiența ei constituindu-se în anii '80 în una din multiplele cauze ale disoluției imperiului sovietic. Cu toate acestea, cenzura draconică de tip comunist a făcut ravagii, decenii la rând, schilodind și mutilând destinele nu doar ale reprezentanților culturii, științei din R.S.S.M. Prin privarea de dreptul de a accede, în mod nestingherit, la informația utilă, pe care cenzorii sovietici, acești „ostași ai frontului invizibil”, au dosit-o cu multă „grijă”, s-au comis alte multiple crime, deformându-li-se și conștiința sutelor de mii de basarabeni și ale căror consecințe le mai resimțim și în prezent.

Între cei [...] excelând într-o viziune grotesc-barocă asupra lumii este, fără îndoială, Arcadie SUCEVEANU, unul din poezii de marcă ai momentului, cu o voce distinctă și un timbru inconfundabil, găsindu-și locul în imediata vecinătate a lui Marin Sorescu sau Emil Brumaru, doar ca atitudine polemică implozivă, nu și ca modalitate de expresie, denunțându-și fals-moralist condiția propriei angajări poetice.

Constantin CUBLEȘAN

Corabia de la mansarda

Ce foșnet s-aude? E vântul la bord?
O, nu, e amurgul, amurgul, Mylord,

Ce umbra-i pe ape? E luciul lunii?
Ba-i luntrea ce-asteaptă la mal peșteră-n fund.

Dar cine mă ia și mă duce de mână?
Nai, t-o cunoști? E Inalte Stepană.

Mylord, raportează: flota ta nu-i în gardă,
Corabia noastră-i acum la mansarda.

Arcadie Suceveanu